الجامع الصحيح

SAHÎH-İ MUSLİM VE TERCEMESİ

Terceme:

Mehmed Sofuoğlu

İRFAN

SAHÎH-İ MUSLİM
VE
TERCEMESİ

CİLD
5

الجامع الصحيح

للإمام أبي الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري

Ebu'l-Hüseyin Muslimu'bnu'l-Haccâc
el-Kuşeyrî en-Niysâbûrî
(206-261)

SAHÎH-İ MUSLİM
VE
TERCEMESİ

CİLD
5

Mütercim :
MEHMED SOFUOĞLU
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyesi

İRFAN
YAYIMCILIK VE TİCARET
Çatalçeşme Sk. Defne Han No: 27/14
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 511 09 60

İrfan Yayınevi No. 7/5

Baskı: ÇEVİK MATBAACILIK — 1988

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: اَيُّهَا النَّاسُ تُوبُوا اِلَى اللّٰهِ وَبَادِرُوا بِالْاَعْمَالِ الصَّالِحَةِ قَبْلَ اَنْ تُشْغَلُوا وَصِلُوا الَّذِى بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رَبِّكُمْ بِكَثْرَةِ ذِكْرِكُمْ لَهُ وَكَثْرَةِ الصَّدَقَةِ فِى السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ تُرْزَقُوا وَتُنْصَرُوا وَتُجْبَرُوا..

CÂBİR İBN ABDİLLÂH'DAN; DEDİ Kİ: RASÛLULLAH (S) BİZE HİTÂB EDİB ŞÖYLE BUYURDU: EY İNSANLAR! ÖLMEDEN ÖNCE TEVBE EDİN, MEŞGÛL KILINMANIZDAN EVVEL (YANİ FIRSAT ELDE İKEN) İYİ İŞLER YAPMAYA KOŞUN.

RABBI ÇOK ÇOK ANMAK, GİZLİ VE ALENİ ÇOK SADAKA VERMEK SÛRETİYLE RABBINIZLA ARANIZDAKİ İLGİYİ EKLEYİB DURUN (YANİ ÜZERİNİZDEKİ ALLAH HAKLARINI ÖDEYİN). BÖYLE YAPARSANIZ RIZIKLANDIRILIRSINIZ, YARDIM EDİLİRSİNİZ VE KAÇIRMIŞ OLDUĞUNUZ ŞEYLER SİZE TELÂFİ EDİLİR...»[1]

1. İbn Mâce, *Sünen*, bâbun fî farzı'l-cumua, 1, 343 «1081».

بسم الله الرحمن الرحيم

٢١ - كتاب البيوع

(١) باب إبطال بيع الملامسة والمنابذة

١ - (١٥١١) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي قال: قرأت على مالك عن محمد بن يحيى بن حبان، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن الملامسة والمنابذة.

* * *

(...) وحدثنا أبو كريب وابن أبي عمر قالا: حدثنا وكيع عن سفيان، عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، مثله.

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا ابن نمير وأبو أسامة. ح وحدثنا محمد بن عبدالله ابن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا عبد الوهاب. كلهم عن عبيد الله بن عمر، عن خبيب بن عبد الرحمن، عن حفص بن عاصم، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، بمثله.

(...) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبدالرحمن) عن سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، مثله.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

21 — KİTÂBU'L-BUYÛ' [1]

(Alış-verişler Kitâbı)

1. *Bey'*: Alış veriş demekdir. Lugatta mutlak mubâdele yani malı mala veya malı semene değişmek ma'nâsınadır. Satmak ve satın almak ma'nâsına da kullanılmışdır. Malı milkden çıkarmayı ve malı milke katmayı ifâde eder. Bu cihetle bey' zıd ma'nâlı kelimelerdendir. *Şırâ* lâfzı da satmak ve almak ma'nâlarına konulmuş olduğundan zıd ma'nâlı kelimelerdendir. Bey'in cem'i *buyû'* gelir. Bey'in çeşitli şekilleri ve nevi'leri vardır.

(1) MÜLÂMESE VE MÜNÂBEZE[2] (SÛRETLERİYLE YAPILAN) ALIŞ VERİŞLERİN BÂTIL KILINMASI BÂBI

1 — (1511) .... : Ebû Hureyre (R) den: Rasûlullah (S) mülâmese ve munâbeze sûretleriyle alış veriş yapmakdan nehy etmişdir.

( ) .... : Bu seneddeki râvîler de yine Ebû Hureyre'den, o da Peygamberden ayni hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki tarîklerin râvîleri de yine Ebû Hureyre'den, o da Peygmaberden bu hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Bu senedin râvîleri de Ebû Hureyre'den, o da Peygamberden yine ayni hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

٢ — (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ مِينَاءَ؛ أَنَّهُ سَمِعَهُ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّهُ قَالَ: نُهِيَ عَنْ بَيْعَتَيْنِ: الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ. أَمَّا الْمُلَامَسَةُ فَأَنْ يَلْمِسَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا ثَوْبَ صَاحِبِهِ بِغَيْرِ تَأَمُّلٍ. وَالْمُنَابَذَةُ أَنْ يَنْبِذَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا ثَوْبَهُ إِلَى الْآخَرِ، وَلَمْ يَنْظُرْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا إِلَى ثَوْبِ صَاحِبِهِ.

2 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle demişdir: İki türlü alış verişten yani mulâmese ve munâbeze sûretiyle alış veriş etmekten nehy

2. *Bey'u mulâmese* yahut *bey'u limâs* ile *bey'u munâbeze* yahut *bey'u nibâz*, câhiliyet günlerindeki alış veriş nevi'lerinden ikisinin adıdır. İslâm kanûnu ile yasak edilmiş oldukları için bittabi her ikisi tatbikatdan düşmüş ve bu yüzden mâzîdeki icrâ keyfiyetleri hakkında çeşit çeşit tefsîrlere yol açılmışdır.

Bey'u mulâmesenin keyfiyeti hakkında şu tefsîrler gelmişdir:

a. Alış veriş yapacak iki kişi: «Ben senin kumaşına, sen de benim kumaşıma dokundun mu alış veriş tahakkuk etsin yani muhayyerlik hakkımız sâkıt olsun» diye pazarlık etmek.

b. Bâyi': «Bu metâı sana şu kadara sattım, sana dokundum mu bey' vâcib olsun» demek, yahut müşteri böyle söylemek.

c. Müşterî dürülmüş bir kumaşı açıp bakmaksızın yalnız eliyle dışından yoklayıb —açıp baktığında muhayyerlik hakkı olmamak şartıyle— iştirâ eylemek; yahut bâyi': «Kumaşa dokundun mu sana satmış olayım» demek. Yahut da bâyi' malını, müşteri ona el sürünce bey' lâzım olmak, yani muhayyerlik sâkıt olmak şartıyle satmak.

d. Müşterînin satılacak kumaşa —gece veya gündüz— eliyle dokunması ve kumaşı açıp çevirmesiyle beraber alış verişin tamam olmasıdır ki bunda ne düşünme vardır, ne de îcâb ve kabûl ile tahakkuk eden rizâlaşma.

e. Müşteri mala bakmaksızın, satan da ihbâr ve ta'rîf etmeksizin yapılan alış verişdir.

f. Ebû Hureyre'nin *Sunen Nesâî*'deki ta'rifine göre birinin diğerine: «Ben kumaşımı senin kumaşınla trampa edeceğim» demesi ve hiçbiri diğerinin malını tedkîk etmeyib yalnız kumaşa dokunmanın alış verişin şartı kabûl edilmesi.

Muhaddislerin bu muhtelif tefsîrlerini Şâfiî fakîhleri üç sûrette cem' etmişlerdir: Birincisi ve en sahîhi, bâyi' herhangi bir hey'etde gece dürülmüş olarak bir kumaşı getirib, müşterî eliyle kumaşın dışından dokunur ve mal sâhibi müşteriye: «Bunu sana

edildi. Mulâmese, iki kişiden herhangi birinin arkadaşının kumaşına teemmülsüz olarak el sürmektir. Munâbeze ise iki kimseden herhangi birinin kendi kumaşını diğerine — bunlardan hiç biri arkadaşının kumaşına bakmıyarak — atmasıdır.

٣ – (١٥١٢) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى (وَاللَّفْظُ لِحَرْمَلَةَ) قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ؛ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ قَالَ: نَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ بَيْعَتَيْنِ وَلِبْسَتَيْنِ: نَهَى عَنِ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ فِي الْبَيْعِ. وَالْمُلَامَسَةُ لَمْسُ الرَّجُلِ ثَوْبَ الْآخَرِ بِيَدِهِ بِاللَّيْلِ أَوْ بِالنَّهَارِ. وَلَا يَقْلِبُهُ إِلَّا بِذَلِكَ. وَالْمُنَابَذَةُ أَنْ يَنْبِذَ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ بِثَوْبِهِ وَيَنْبِذَ الْآخَرُ إِلَيْهِ ثَوْبَهُ. وَيَكُونُ ذَلِكَ بَيْعَهُمَا مِنْ غَيْرِ نَظَرٍ وَلَا تَرَاضٍ.

* * *

(...) وَحَدَّثَنِيهِ عَمْرٌو النَّاقِدُ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ. حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ.

3 — (1512) .... : Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bizleri iki türlü alış verişten ve iki türlü giyinişten nehyetti: Mulâmese ve munâbeze sûretiyle alış veriş etmekten nehyetti. Mulâmese kişinin geceleyin yahut gündüzleyin arkadaşının kumaşına eliyle dokun-

---

şu kadara — dokunman, bakman yerine geçmek ve gördükten sonra muhayyerlik hakkın olmamak şartıyle — sattım» demesi. İkincisi, alış verişe mahsûs olan sîgalardan hiçbirini kullanmaksızın dokunmanın kendisini bey' saymaları. Üçüncüsü, dokunmayı, meclis muhayyerliğini kesmeye şart kılmaları.

Bey'u munâbezenin de muhtelif ta'rîfleri vardır:

a. Alış veriş edecek iki kişiden her biri diğerine kendi kumaşını atar ve hiçbiri diğerinin malına ve râzî olup olmadığına bakmaz. Bu atışma ile bey' gerçekleşir ve muhayyerlik hakkı düşer.

b. Malın atılmasını bizzat bey' addetmek.

c. «Sana sattım fakat malı üzerine atınca muhayyerlik munkatı' ve bey' lâzım olsun» demek.

d. Munâbezeden maksat hissî nebzdir yani taş atmakdır. Taş atmanın da iki sûreti vardır: Biri, «atacağım taş bu kumaşlardan hangisine isâbet ederse onu şu kadara sattım»; diğeri de: «Şu arâzînin bulunduğum yerden itibaren atacağım taş nereye varırsa oraya kadarını sana sattım» demek.

e. «Şu malı sana sattım, şukadar ki bu taşı fırlatıncaya kadar muhayyerlik hakkın bâkîdir» demek.

f. Taş atmanın kendisini bey' saymak ve meselâ «bu kumaşa taşı fırlattığım vakıtda o kumaşı sana şu kadara satmış olayım» demek.

Şâfiî fakîhleri bey' munâbezenin bu tefsîrlerini de üç sûrete ircâ' etmişlerdir: Birincisi ve en sahîhi — bey' mulâmesede olduğu gibi — iki alış verişcinin bizzat atmayı bey' addetmeleri. İkincisi, sîga kullanmaksızın atmayı bey' saymaları. Üçüncüsü, atmayı muhayyerlik hakkını kesici addetmeleri (*Tecrîd Ter.*, II, 244-246).

masıdır ki o bu kumaşı bundan başka bir sûretle evirip çeviremez. Munâbeze de bir kimsenin kendi kumaşını diğer bir kimseye atması, diğerinin de kendi kumaşını berikine atmasıdır. Bu atma, bakmadan ve karşılıklı rızâlaşmadan onların alış verişi olur[3].

( ) .... : Buradaki râvîler de yine ibn Şihâb'dan bu isnadla rivâyet etmişlerdir.

(٢) باب بطلان بيع الحصاة ، والبيع الذى فيه غرر

٤ – (١٥١٣) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبد الله بن إدريس ويحيى بن سعيد وأبو أسامة عن عبيد الله . ح وحدثني زهير بن حرب (واللفظ له) . حدثنا يحيى بن سعيد عن عبيد الله . حدثني أبو الزناد عن الأعرج ، عن أبي هريرة . قال : نهى رسول الله ﷺ عن بيع الحصاة ، وعن بيع الغرر .

(2) TAŞ ATMA SATIŞININ VE KENDİSİNDE ALDATMA BULUNAN ALIŞ VERİŞİN BÂTILLIĞI BÂBI

4 — (1513) .... : Ebû Hureyre (R) : Rasûlullah (S) taş atma satışından[4] ve kendisinde aldatma[5] bulunan alış verişten nehyetti, dedi.

---

3. Hadîsde men' edilen iki alış veriş şekli tefsîr edilmiş, fakat men' edilen iki giyiniş tefsîr edilmemişdir. Tefsîr edilmeyen bu giyinişler *iştimâlu's-sammâ'* ile *ıhtıbâ* şekilleridir.

«İştimâlu's-sammâ, sevble arabın büründükleri gibi bürünmekdir ki ihrâmı sağ yanıbından sol koluna ve sol omuzunun üzerinden götürüb ba'dehu arkadan sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden atmakla tamâmen bürünmekten ibârettir ki elleri ve ayakları ve bütün âzâsı mesdûd olur. Bir kavle göre izâr ve ibrâm makûlesinden yalnızca bir kat sevbi bürünmekten ibârettir...» (Kamûs Ter., IV, 371). Ahmed Naîm Bey merhûmun da işâret ettiği vechile birinci ta'rîfin tercemesinde ihtimâl müstensih hatâsı vardır: «Ba'dehu arkadan sol» değil, «sağ kolun ve sağ omuzunun üzerinden» demek lâzım gelir.

«el-*Ihtıbâ*, bir adam sevbine sarılıb bürünmekdir. Bir kavle göre dülbent ve kemer makûlesiyle sırtını ve baldırlarını sarıp toplamak ma'nâsınadır...» (*Kamûs Ter., IV*, 810). Daha kolay tefsîri, insan ilyeleri üzerine oturub bacaklarını da dikerek o hey'et üzere sarınmakdır. İştimâlu's-sammâ ile ıhtıbâdaki nehyin sebebi harâm olan avret yerlerinin açılması korkusudur. Avret yerlerinin açılmasına mahal vermiyecek derecede olursa harâm olmazlar.

4. *Bey'u'l-hasât*: Bunda üç te'vîl vardır: Biri «atacağım taş bu kumaşlardan hangisine isâbet ederse onu sana şu kadara sattım» yahut «şu arâzînin, bulunduğum yerden i'tibâren atacağım taş nereye varırsa oraya kadarını sana sattım» demekdir. İkincisi, «bu taşı fırlatıncaya kadar muhayyerlik hakkın bâkî' kalmak üzere şu malı sana sattım» demek. Üçüncüsü de bizzât taş atmayı bey' kılmaları ve meselâ «bu kumaşa taşı fırlattığım vakitda o kumaşı sana şu kadara satmış olayım» demekdir.

5. *Ğarer*, aslında tehlükeye denir. *Ğurûr* da aldatmak ma'nâsınadır. *Bey'u'l-ğarer*, bir kaç şekilde ta'rîf edilmişdir: «Bâyi' ile müşterînin künhünü idrâk etmediği bey'dir»; «ya semeni yahut müsemmeni yahut va'desi mechûl bulunub muhâtaralı olan bey'dir». Bu

(٣) باب تحريم بيع حبل الحبلة

٥ – (١٥١٤) حدثنا يحيى بن يحيى ومحمد بن رمح. قالا: أخبرنا الليث. ح وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث عن نافع، عن عبد الله، عن رسول الله ﷺ؛ أنه نهى عن بيع حبل الحبلة.

(3) «HABELU'L-HABELE» ALIŞ VERİŞİNİN TAHRÎMİ BÂBI

5 — (1514) .... : Abdullah ibn Umer (R) den: Rasûlullah (S) **Habelu'l-habele** [6] alış verişinden (yani ana karnındaki yavruyu ve onun yavrusunu satmaktan) nehyetmişdir.

٦ – (...) حدثني زهير بن حرب ومحمد بن المثنى (واللفظ لزهير). قالا: حدثنا يحيى (وهو القطان) عن عبيد الله. أخبرني نافع عن ابن عمر. قال: كان أهل الجاهلية يتبايعون لحم الجزور إلى حبل الحبلة. وحبل الحبلة أن تنتج الناقة ثم تحمل التي نتجت. فنهاهم رسول الله ﷺ عن ذلك.

6 — ( ) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi: Câhiliyet halkı deve etini, **habelu'l-habeleye** kadar va'de ile alış veriş ederlerdi. Habelu'l-habele, gebe bir devenin doğurması, sonra doğurulan dişi yavrunun hâmile kalmasıdır. Rasûlullah (S) onları bu türlü alış verişten nehy etti.

(٤) باب تحريم بيع الرجل على بيع أخيه، وسومه على سومه. وتحريم النجش. وتحريم التصرية

٧ – (١٤١٢) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا يبع بعضكم على بيع بعض».

ta'riflerin hepsi mechûlün bey'ini ve neticede bir tehlükenin varlığını ifâde etmişdir. Bey'u'l-ğarerden nehy, alış verişlere âid asli mes'elelerden büyük bir asıldır. Buna, mevcûd olmayan şeyin satışı, mechûlün satışı, satıcının henüz sâhib olmadığı bir şeyin satışı, ana karnında olub henüz doğmamış yavrunun satışı gibi birçok satışlar ve benzerleri dâhildir.

6. Zaleme, zâlimin; fecere, fâcirin; ketebe, kâtibin cem'i olduğu gibi, habele de hâbilin cem'idir. Lisân âlimleri gebe kalmak ma'nâsına olan *hamel* masdârının insanlara, *habel* masdarının da diğer hayvanlara mahsûs olduğunu söylemişlerdir. Âlimler bu hadîsde nehyedilen «habelu'l-habele bey'i»nden ne kasdedildiğinde ihtilâf ettiler. Bir cemâat: Bu, gebe bir devenin doğurmasına, sonra bu doğan dişi yavru da hâmile olub karnındaki cenîni doğurmasına kadar te'cîl edilmiş bir semen mukabilinde bir satış yapmakdır, dedi. Diğerleri de: Gebe olan devenin karnındaki yavruyu satmakdır dediler. Hulâsa gerek bunun bey'i, gerek buna ta'lîk edilerek başka bir şey'in bey'i haklarında husûsi nasslar gelmek sûretiyle yasak edilen bey'ul-ğarer nevi'lerinden bir alış verişdir. Çünkü bunlar, içinde tehlüke yani aldanma ve aldatma bulunan ve bundan dolayı yasak edilen alış verişlerdir.

(4) KİŞİNİN, KENDİ (DİN VE TOPRAK) KARDEŞİNİN ALIŞ VERİŞİ ALEYHİNE ALIŞ VERİŞ ETMESİ VE ONUN PAZARLIĞI ALEYHİNE PAZARLIĞA GİRİŞMESİNİN TAHRÎMİ İLE SATICI ALICI ARASINA GİRİB FİAT YÜKSELTMENİN, SATILACAK HAYVANLARIN MEMELERİNDE SÜT BİRİKTİRMENİN TAHRÎMİ BÂBI [7]

7 (1412) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi: Ben Mâlik'in huzurunda okudum. O da Nâfi'den, o da ibn Umer'den: Rasûlullah (S): «Sizden ba'zınız diğerinin alış veriş sözleşmesi yapmakda bulunduğu bir metâ' üzerine alış verişe girişmesin» buyurdu.

٨ — (...) حدثنا زهير بن حرب ومحمد بن المثنى (واللفظ لزهير) قالا : حدثنا يحيى عن عبيد الله . أخبرني نافع عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ . قال « لا يبع الرجل على بيع أخيه . ولا يخطب على خطبة أخيه . إلا أن يأذن له » .

8 ( ) .... : İbn Umer (R) den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Kardeşi bir metâ'ı satın almak üzere iken diğer bir kimse o metâ'ı almağa kalkışmasın. Herhangi bir kimse de kardeşinin evlenmek üzere tâlib olduğu bir kadını istemeğe kalkmasın. Ancak birinci isteyen, ikincisine istemek izni vermesi hâli müstesnâdır».

---

7. Bu bâbın hadîslerinde Rasûlullah (S) tarafından muslim gayr-ı muslim bütün beşeriyetin mübtelâ olduğu müzmin ictimâî hastalıklara temas edilmiş, tedâvileri için gerekli tedbir ve tavsiyeler yapılmışdır. Bunlar şöylece özetlenebilir:

a. Satıcı ile alıcı arasına girerek ve kendisini alıcı gibi göstererek müşteriyi kandırıp fiatını yükseltmeye çalışmak nehyedilmişdir.

b. Bir kimsenin diğerinin alış verişine müdâhale etmesi yasaklanmışdır. Yasaklanan bu müdâhale iki sûretle olabilir: Hâriçten bir şahıs muhayyerlik hakkı olan bir müşteriye: «Alış verişini feshet, ben sana ayni malı daha ucuz fiatla alırım» der, yahut bir satıcıya: «Bey'i feshet, ben malını daha yüksek bir fiatla satarım» der. İşte bu sûretlerle üçüncü bir şahsın alış verişe müdâhale etmesi ve bozmaya çalışması men' edilmişdir.

c. Bir kadına söz kesilib mehrde ittifak edilerek evlenme akdi yapmak üzere bulunan bir kardeşin bu hıtbesi üzerine, başka birisinin kalkıb da mehri artırmak veya diğer sûretlerle evlenme talebinde bulunması men' edilmişdir.

d. Malını satmak isteyen bedevî köylülerin şehir tâcir ve simsârları tarafından daha yolda karşılanmaları, pazara gelmekte olan malların aracılara geçerek halk zararına fiat yükselmelerine sebeb olacağından men' edilmişdir. Ayni zamanda pazara gelmiş olan malların bu gibi simsârlar tarafından toplanıb fiat yükseltmek için satıştan geri bırakmak sûretiyle piyasayı tazyik ve halkı zarara ve darlığa düşürme şekilleri de men' edilmişdir.

e. Satılacak sağmal hayvanların sütlerini memelerinde birikdirmek sûretiyle çok sütlü gösterib satışa arzetmek ve benzeri hileli yollar tamamiyle men' edilmişdir.

f. Bir kadının, muslim veya gayr muslim diğer bir kadının refah ve saâdetine göz dikmesi ve onun yuvasını bozma teşebbüsü en sert şekilde men' edilmişdir.

٩ – (١٥١٥) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وابن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا يسم المسلم على سوم أخيه».

9 — (1515) .... : Ebû Hureyre (R) den : Rasûlullah (S) : «Musliman bir kimse kardeşinin pazarlıklaştığı fiat üzerine kıymet artırması yapmasın» buyurdu.

١٠ – (...) وحدثنيه أحمد بن إبراهيم الدورقي. حدثني عبد الصمد. حدثنا شعبة عن العلاء وسهيل، عن أبيهما (١)، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. ح وحدثناه محمد بن المثنى. حدثنا عبد الصمد. حدثنا شعبة عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. ح وحدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن عدي (وهو ابن ثابت)، عن أبي حازم، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ نهى أن يستام الرجل على سوم أخيه. وفي رواية الدورقي: على سيمة أخيه.

10 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîleri de yine Ebû Hureyre'den; Rasûlullah (S), herhangi bir kişinin kardeşinin pazarlıklaştığı fiat üzerine artırma yapmasını nehyetti diye rivâyet etmîşlerdir. Bunlardan Devraki'nin rivâyetinde : «Kardeşinin satın almak üzere kararlaşan fiatı üzerine» şeklindedir.

١١ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا يتلقى الركبان لبيع. ولا يبع بعضكم على بيع بعض. ولا تناجشوا. ولا يبع حاضر لباد. ولا تصروا الإبل والغنم. فمن ابتاعها بعد ذلك فهو بخير النظرين، بعد أن يحلبها. فإن رضيها أمسكها. وإن سخطها ردها وصاعا من تمر».

11 — ( ) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da Ebû'z-Zinâd'dan, o da el-A'rac'dan, o da Ebû Hureyre'den : Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Satmak için eşyâ getiren süvâriler (pazar hâricinde) karşılanmaz. Sizden ba'zınız diğer ba'zısının alış verişi üzerine alış verişe girişmesin. Müşterî kandırıb kızıştırmayınız. Şehirli (ihtikâr maksadıyle) bedevînin malını satmasın. Satışa çıkarılacak olan deve ve davarların sütlerini sağmamak sûretiyle memelerinde biriktirmeyiniz. Herkim sütü sağılmayıb göğsünde biriktirilmiş hayvan satın alırsa, alan şahıs bu alış veriş akdinin arkasından ken-

disi o hayvanı sağdıkdan sonra muhayyerdir. Eğer bu hayvandan râzıy olursa hayvanı alıkoyar, râzıy olmaz ise hem o hayvanı geri verir, hem de (südünü sağması karşılığında) bir sâ' hurma verir».

١٢ – (...) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيٍّ (وَهُوَ ابْنُ ثَابِتٍ) عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ التَّلَقِّي لِلرُّكْبَانِ. وَأَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ. وَأَنْ تَسْأَلَ الْمَرْأَةُ طَلَاقَ أُخْتِهَا. وَعَنِ النَّجْشِ. وَالتَّصْرِيَةِ. وَأَنْ يَسْتَامَ الرَّجُلُ عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ.

(...) وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ. حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ. ح وَحَدَّثَنَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ. ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ. حَدَّثَنَا أَبِي. قَالُوا جَمِيعًا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. فِي حَدِيثِ غُنْدَرٍ وَوَهْبٍ: نُهِيَ. وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الصَّمَدِ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى. بِمِثْلِ حَدِيثِ مُعَاذٍ عَنْ شُعْبَةَ.

12 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den : Rasûlullah (S), satmaya eşyâ getiren süvârîleri karşılamayı, şehirlinin (ihtikâr va'diyle) bedevî malını satmasını, kadının (dîn ve toprak) kardeşi diğer bir kadının talâkını istemesini, satıcı ile alıcı arasında müşterî kızışdırmayı, satılacak süt hayvanlarının sütlerini sağmıyarak göğüslerinde birikdirmeyi ve kardeşinin kararlaşdırdığı fiatda artırma yapmayı nehyetmişdir.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîleri de bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Gunder ile Vehb'in hadîsinde : Nehyedildi şeklinde, Abdussamed'in hadîsinde ise Muâz'ın, Şu'be'den gelen (12 rakamlı) hadîsi gibi : Rasûlullah (S) nehyetti tarzındadır.

١٣ – (١٥١٦) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ النَّجْشِ.

13 — (1516) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum. O da Nâfi'den, o da ibn Umer'den : Rasûlullah (S) necşden (alış verişte müşterîyi yanıltmaktan) nehyetmişdir [8].

8. *Necş* : Metâ' sâhibi, müşterîye metâını medh ve vasf ederken tervîc için bir kimse de sâhibine muvâfakat eylemek yani beraberce medh ve vasf eylemekdir. Bir kavle göre satın almak arzusu değil iken ziyâde paha ile satılmak için musanna' olmak üzere o metâa daha çok paha ile müşteri olmak ma'nâsınadır. Bir görüşe göre, insanları bir metâ'dan zem ve kötüleme ile nefret ettirib, diğer bir metâa sarf ve meyl eylemek ma'nâsınadır (Kamûs Ter., II, 1131).

Alım satım işlerine bu menfûr şekillerden hangi sûretle olursa olsun müdâhalenin çirkinliği besbellidir.

(٥) باب تحريم تلقي الجلب

١٤ – (١٥١٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا ابن أبي زائدة. ح وحدثنا ابن المثنى. حدثنا يحيى (يعني ابن سعيد). ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. كلهم عن عبيد الله، عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ نهى أن تتلقى السلع حتى تبلغ الأسواق. وهذا لفظ ابن نمير. وقال الآخران: إن النبي ﷺ نهى عن التلقي.

(...) وحدثني محمد بن حاتم وإسحاق بن منصور. جميعا عن ابن مهدي، عن مالك، عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ. بمثل حديث ابن نمير عن عبيد الله.

(5) SATILMAK ÜZERE GETİRİLEN ERZÂK VE TİCÂRET MADDELERİNİ YOLDA KARŞILAMANIN TAHRÎMİ BÂBI

14 — (1517) .... : İbn Umer (R) den : Rasûlullah (S) ticaret maddelerinin pazar yerlerine ulaşmadan önce karşılanmasını nehyetmiş- dir. Bu, râvîlerden ibn Numeyr'in rivâyet ettiği lâfızdır. Diğer iki râvî ise : Peygamber (S) ticâret maddelerini karşılamakdan nehyetti demiş- lerdir [9].

( ) .... : Buradaki râvîler de ibn Numeyr'in Ubeydullah'dan rivâyet ettiği yukarıki hadîsin benzerini bin Umer vâsıtasıyle Peygam- ber'den rivâyet etmişlerdir.

١٥ – (١٥١٨) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن مبارك عن التيمي، عن أبي عثمان، عن عبد الله، عن النبي ﷺ؛ أنه نهى عن تلقي البيوع.

15 — (1518) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd) dan : Peygamber (S) satılık malları yolda karşılamakdan nehy buyurdu.

١٦ – (١٥١٩) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا هشيم عن هشام، عن ابن سيرين، عن أبي هريرة. قال: نهى رسول الله ﷺ أن يتلقى الجلب.

9. Erzak ve ticârî eşyâ getiren pazarcıları, pazar yerlerine gelmeden evvel yolda karşıla- maya *telâkkıy rukbân* denir. Mal sâhiblerini böyle pazar hâricinde karşılamak, bunları pazara gelib âmme nazarlarına arzedilmekden önlemek gayesine ma'tûfdur. Bundan hem satıcılar yani eşyâlarını pazara getirmekde olanlar zarar görür, hem de âmmenin hu- kûku zıyâa uğrar. İşte bu türlü ticârî ve iktisâdî kötülükler Peygamber tarafından men' edilmek sûretiyle ferdin ve âmmenin hakları korunmuş olmaktadır.

16 — (1519) .... : Ebû Hureyre (R) : Rasûlullah (S) satılmak üzere getirilmekde olan erzak ve eşyâların yolda (simsârlar tarafından) karşılanmasını nehy etti, dedi.

١٧ — (...) حدثنا ابن أبي عمر . حدثنا هشام بن سليمان عن ابن جريج . أخبرني هشام القردوسي عن ابن سيرين . قال : سمعت أبا هريرة يقول : إن رسول الله ﷺ قال « لا تلقوا الجلب . فمن تلقاه فاشترى منه ، فإذا أتى سيده السوق ، فهو بالخيار » .

17 — ( ) .... : İbn Sîrîn dedi ki : Ben Ebû Hureyre'den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Satılmak üzere getirilmekde olan erzak ve ticâret maddelerini yolda karşılamayınız. Her kim ticâret metâını yolda karşılar ve ondan satın alır da arkasından malını yolda satan mal sâhibi çarşıya gelir, râyic fiatı öğrendiğinde (aldandığını anlarsa) o malı geriye almak husûsunda muhayyerlik hakkına sâhib olur».

(٦) باب تحريم بيع الحاضر للبادي

١٨ — (١٥٢٠) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وزهير بن حرب . قالوا : حدثنا سفيان عن الزهري ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ، يبلغ به النبي ﷺ . قال « لا يبيع حاضر لباد » .

وقال زهير : عن النبي ﷺ ؛ أنه نهى أن يبيع حاضر لباد .

(6) ŞEHİRLİNİN BEDEVÎ —KÖYLÜ— NÂMINA MALINI SATMASININ TAHRÎMİ BÂBI

18 — (1520) .... : Ebû Hureyre (R) haber verir ki Peygamber (S) : «Hiç bir şehirli bedevî —köylü— hisâbına malını satmasın» buyurmuştur. Râvî Zuheyr ibn Harb : Peygamber (S) şehirlinin bedevî nâmına malını satmasını nehy etmişdir dedi.

١٩ — (١٥٢١) وحدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد . قالا : حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن ابن طاوس ، عن أبيه ، عن ابن عباس . قال : نهى رسول الله ﷺ أن تتلقى الركبان . وأن يبيع حاضر لباد .

قال : فقلت لابن عباس : ما قوله : حاضر لباد ؟ قال : لا يكن له سمسارا .

19 — (1521) .... : İbn Abbâs (R) : Rasûlullah (S) metâ' getiren

kuvârîlerin (pazar hâricinde) karşılanmalarını ve şehirlinin bedevî nâmına malını satmasını nehy etti dedi.

Râvî Tâvûs dedi ki: Bunun üzerine ben ibn Abbâs'a: «Şehirli, bedevî hisâbına malını satmasın» sözünün ma'nâsı nedir? diye sordum. İbn Abbâs: Şehirli, bedevîye simsâr olmasın dedi[10].

٢٠ – (١٥٢٢) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي. أخبرنا أبو خيثمة عن أبي الزبير، عن جابر. ح وحدثنا أحمد بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا أبو الزبير عن جابر. قال: قال رسول الله ﷺ «لا يبع حاضر لباد. دعوا الناس يرزق الله بعضهم من بعض». غير أن في رواية يحيى: «يرزق».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد. قالا: حدثنا سفيان بن عيينة عن أبي الزبير، عن جابر، عن النبي ﷺ. بمثله.

20 — (1522) .... : Câbir (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Hiç bir şehirli, hiç bir bedevî nâmına malını satmasın. İnsanları (alış verişlerinde) kendi hallerine bırakınız. Allah insanları biribirlerinden rızıklandırır». Yahyâ'nın rivâyetinde: «(İnsanlar biribirlerinden) rızıklandırılır» şeklindedir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Câbir'den Peygamberin ayni hadîsini rivâyet etmişlerdir.

٢١ – (١٥٢٣) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا هشيم عن يونس، عن ابن سيرين، عن أنس ابن مالك. قال: نهينا أن يبيع حاضر لباد. وإن كان أخاه أو أباه.

21 — (1523) .... : Enes ibn Mâlik: Kardeşi yahut babası bile olsa şehirlinin bedevî nâmına malını satmasından bizler nehy edildik dedi.

٢٢ – (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي عن ابن عون، عن محمد، عن أنس. ح وحدثنا ابن المثنى. حدثنا معاذ. حدثنا ابن عون عن محمد. قال: قال أنس بن مالك: نهينا عن أن يبيع حاضر لباد.

22 — ( ) .... : Muhammed (ibn Sîrîn) şöyle dedi: Enes ibn

10. Bu İbn Abbâs hadîsi rivâyet ehli arasında *telâkkıy rukbân hadîsi* diye ma'rûfdur. Hadîsdeki *simsâr*, aslında kayyım ve hâfız ma'nâsınadır. Sonra alış verişde satıcı ile alıcı arasına girib ücretle başkalarına delâlet ve aracılık eden kimse ma'nâsına kullanılmışdır ki *meyâncı* ta'bîr olunur. Bu dellâldan başkadır.

Mâlik : Şehirlinin, bedevî nâmına malını satmasından bizler nehy olunduk, dedi.

(٧) باب حكم بيع المصراة

٢٣ – (١٥٢٤) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب . حدثنا داود بن قيس عن موسى بن يسار ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « من اشترى شاة مصراة فلينقلب بها . فليحلبها . فإن رضي حلابها أمسكها . وإلا ردها ومعها صاع من تمر » .

(7) SÜDÜ SAĞILMAYIB MEMESİNDE BİRİKTİRİLMİŞ OLAN HAYVANIN SATILMASININ HÜKMÜ BÂBI

23 — (1524) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim südü memesinde birikdirilmiş olan bir koyun satın alırsa onunla beraber evine dönsün ve onun südünü sağsın. Şâyet südünü sağmakdan hoşnud olursa o koyunu alıkoysun. Dilerse bu koyunu bir sâ'[11] hurma ile birlikte geriye versin»[12].

٢٤ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن القاري) عن سهيل، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من ابتاع شاة مصراة فهو فيها بالخيار ثلاثة أيام . إن شاء أمسكها وإن شاء ردها . ورد معها صاعا من تمر » .

11. «*Sâ'*, *sıvâ'*, *suvâ'*, *sav'* : Bir gûna ölçek ismidir ki muslimanların hükümleri onun üzerinde devreder. Yani keyl busüsunda ehl islâmın muâmeleleri onunla mütedâvel ve müteâver olur. Bu kelime, Yûsuf sûresi 72 nci âyetinde de mevcûd olub yukarıda zikredilen lugatlarla okunur. Ba'zıları indinde sâ', suvâ'ın gayrıdır. Yani sâ', zikrolunan kıyleye; suvâ', su içecek maşrabaya denir. Zikrolunan sâ' dört *müdd* mahsûl alan kiyledir. Her *müdd* bir *rıtl* ve üçde bir rıtl vezn mikdârıdır. Müellifin müddü tefsîri Şâfiî ve Hicaz'lıların i'tibârına göredir. Sâ' beş rıtl ile üçde bir rıtldan ibâret olur. Amma İmâm A'zam ve Irak ehli indinde iki rıtl olduğu için sekiz rıtldan ibâret olur (İntehâ). Ve Dâvûdî dedi ki: Sâ'ın muhtelif olmayan yani muvâfık mi'yârı büyük ve küçük olmayan iki pençe ile dört kerre avucların alabildiği mahsûldur. Zîra her mahalde peygamber sâ'ı bulunmaz. Hâsılı ortaca bir kimse iki pençesini birden doldurub dört defa böylece avuclayıb bir yere koysa işte onun mikdârı nesne istiâb eden kiyle peygamber sâ'ının mikdârı olur. Müellif der ki: Bunu kendim tecrübe eyledim, sahîh ve muvâfık buldum...» (Kamûs Ter., III, 329).

12. Hayvan sağılıbda sâhibine red ve iâde edildiği takdîrde sağılan süt mukabilinde bir sâ' hurma verilmesi, yalnız *musarrât* olan (südü memesinde birikdirilen) koyuna hâs değildir; deve, sığır gibi eti yenilen her hayvana şâmildir. Eti yenilen her sağım hayvanı böyle südü birkaç gün sağılmayıb göğsünde biriktirilerek hiyle ile satılır da müşterî sağdıktan sonra beğenmeyib iâde ederse bunlarda da birlikde bir sâ' hurma vermesi vâcib olur. Tasriyyeden yani südü memede birikdirmekden nehy ve muhayyerliğin sübûtu cihetine gelince bu nehy ile muhayyerliğin, eti yenilen ve yenilmeyen bütün hayvanlara şumûlu vardır.

24 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Südü memesinde birikdirilmiş bir koyun satın alan bir kimse o koyun husûsunda üç gün muhayyerdir. Dilerse o koyunu alı koyar, dilerse red eder. Fakat red ederken onu bir sâ' hurma ile beraber reddeder».

٢٥ – (...) حدثنا محمد بن عمرو بن جبلة بن أبي رواد . حدثنا أبو عامر (يعني العقدي) حدثنا قرة عن محمد ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « من اشترى شاة مصراة فهو بالخيار ثلاثة أيام . فإن ردها رد معها صاعا من طعام ، لا سمراء » .

25 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den: Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Her kim südü memesinde birikdirilmiş bir koyun satın alırsa o üç gün muhayyerdir. Eğer koyunu red ederse onu bir sâ' mikdârı yiyecek şey ile beraber geri verir, buğday ile değil».

٢٦ – (...) حدثنا ابن أبي عمر . حدثنا سفيان عن أيوب ، عن محمد ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « من اشترى شاة مصراة فهو بخير النظرين . إن شاء أمسكها ، وإن شاء ردها . وصاعا من تمر ، لا سمراء » .

26 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Her kim südü memesinde birikdirilmiş olan bir koyun satın alırsa o şahıs iki şıkda muhayyerdir; dilerse onu alıkor, dilerse red eder. Red ettiği takdîrde, bir sâ' da hurma verir. Red için ayniyle buğday vermesi vâcib olmaz».

٢٧ – (...) وحدثناه ابن أبي عمر . حدثنا عبد الوهاب عن أيوب ، بهذا الإسناد . غير أنه قال « من اشترى من الغنم فهو بالخيار » .

27 — ( ) .... : Abdulvahhâb, Eyyûb'dan bu isnâd ile tahdîs etmiş ancak o: «Her kim koyun cinsinden böyle bir şey satın alırsa, o muhayyerdir» diye rivâyet etmişdir.

٢٨ – (...) حدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . حدثنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها . وقال : قال رسول الله ﷺ « إذا ما أحدكم اشترى لقحة مصراة أو شاة مصراة ، فهو بخير النظرين بعد أن يحلبها . إما هي ، وإلا فليردها وصاعا من تمر » .

28 — ( ) .... : Hemmâın ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Bunlardan biri şudur : Ebû Hureyre dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizden herhangi biriniz südü memesinde biriktirilmiş olan sağmal bir deve yahut südü göğsünde birikdirilmiş bir koyun satın aldığı zaman kendisi o hayvanı sağmasından sonra iki şıkda muhayyerdir: Ya o hayvanı alıkoyar, yahut bir sâ' hurma ile birlikte geriye verir».

(٨) باب بطلان بيع المبيع قبل القبض

٢٩ – (١٥٢٥) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ وَقُتَيْبَةُ. قَالَا : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ طَاوُسٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِعْهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ » .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : وَأَحْسِبُ كُلَّ شَيْءٍ مِثْلَهُ .

(...) حدثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ . قَالَا : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ (وَهُوَ الثَّوْرِيُّ) . كِلَاهُمَا عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ .

(8) SATILMIŞ OLAN METÂ'IN KABZDAN (TESLİM ALINMADAN) ÖNCE SATILMASININ BÂTILLIĞI BÂBI

29 — (1525) .... : İbn Abbâs (R) dan, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Her kim bir yiyecek maddesi satın alırsa onu tamamiyle — ölçü yahut tartıyle — kabz ve tesellüm etmedikce başkasına satmasın». İbn Abbâs : Öyle sanıyorum ki her şey, kabzdan önce satılmamak hükmünde yiyecek maddesi gibidir, demişdir.

( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de Amru'bnu Dînâr'dan bu isnâd ile bu hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

٣٠ – (...) حدثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (قَالَ ابْنُ رَافِعٍ : حَدَّثَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ : أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ) . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِعْهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ » .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : وَأَحْسِبُ كُلَّ شَيْءٍ بِمَنْزِلَةِ الطَّعَامِ .

30 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Her kim bir yiyecek maddesi satın alırsa onu kabz etmedikce başkasına satış yapmasın».

İbn Abbâs : Her şey, yiyecek maddesi menzilesindedir zannederim, demişdir.

٣١ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (قَالَ إِسْحَٰقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ) عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِعْهُ حَتَّىٰ يَكْتَالَهُ».

فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: لِمَ؟ فَقَالَ: أَلَا تَرَاهُمْ يَتَبَايَعُونَ بِالذَّهَبِ، وَالطَّعَامُ مُرْجًا؟

وَلَمْ يَقُلْ أَبُو كُرَيْبٍ: مُرْجًا.

31 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) dedi ki, Rasûlullah (S) : «Her kim ölçeklenmiş olarak bir gıda maddesi satın alırsa onu ölçekle ölçüb teslîm almadıkca başkasına satış yapmasın» buyurdu.

Râvî Tâvûs, İbn Abbâs'a : Böyle bir satışdan nehyin sebebi nedir? diye sordum. İbn Abbâs : Onları görmez misin ki altun ile alış veriş ediyorlar, halbuki yiyecek maddesi te'hîr edilmiştir diye cevab verdi.

Râvîlerden Ebû Kureyb : «Murceen (geri bırakılmış)» sözünü söylememişdir [13].

٣٢ – (١٥٢٦) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ. حَدَّثَنَا مَالِكٌ. ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَىٰ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِعْهُ حَتَّىٰ يَسْتَوْفِيَهُ».

13. Bu hadis Buhârî'de bir ziyâde ile rivâyet edilmişdir :

İbn Abbâs (R) dan : Peygamber (S), kişiyi satın aldığı yiyecek maddesini tesellüm etmedikçe başka bir müşteriye satmakdan nehy etmişdir. (Hadîsin tâbil râvîsi Tâvûs tarafından) İbn Abbâs'a :

— Böyle bir satıştan nehyin sebebi nedir? diye soruldu, o da :

— Müşterinin aldığı herhangi bir gıda maddesini kabz ve nakl etmeden başkasına satması, parayı para ile satmak demektir. Halbuki ortada satın alınmış olan malın edâsı te'hîr edilmiştir diye cevâb vermiştir (Buhârî, Buyû', bâhu mâ yuzkeru fî bey'i't-taâmi ve'l-hukreti, III, 141 «82»).

İbn Abbâs: «Bu, malsız dirhemi dirheme satmakdır» tarzındaki cevâbı, bu muâmelenin ribâ kısımlarından va'deye ta'lîk edilen nesîe olduğunu beyân etmişdir. Bu ise bizzât ribâ'dan (tefecilikden) daha çirkin bir muâmeledir. Çünkü ribânın zararı kasırdır, yalnız borç alanın nefsine munhasırdır. Fakat gıda maddelerinin böyle tesellüm edilmiyerek elden ele geçmesi fiatların yükselmesini mûcib olduğundan zararı sârî ve bütün cemiyete şâmildir. Bu şumûlünden dolayıdır ki ihtikâr sâhibleri cemiyet aleyhine cebbe alan şerli kimseler addedilerek her yerde ve her devirde cemiyetin lâ'net ve tahkîrine uğramışlardır.

32 — (1526) .... : İbn Umer (R) den : Rasûlullah (S) : «Herhangi bir gıda maddesi satın alan kimse o malı tamamıyle teslîm almadıkca başkasına satmasın» buyurdu.

٣٣ – (١٥٢٧) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن نافع ، عن ابن عمر ، قال : كنا في زمان رسول الله ﷺ نبتاع الطعام . فيبعث علينا من يأمرنا بانتقاله من المكان الذي ابتعناه فيه . إلى مكان سواه . قبل أن نبيعه .

33 — (1527) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Bizler Rasûlullah (S) zamanında bir gıda maddesi satın alır (ve onu kabz etmeden satmak ister) idik. Fakat Rasûlullah bize birini gönderib o malı satmadan evvel satın aldığımız yerden başka bir yere nakledlimesini emreder idi [14].

٣٤ – (١٥٢٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا علي بن مسهر عن عبيد الله . ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ له) . حدثنا أبي . حدثنا عبيد الله عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من اشترى طعاما فلا يبعه حتى يستوفيه » .

(١٥٢٧) قال : وكنا نشترى الطعام من الركبان جزافا . فنهانا رسول الله ﷺ أن نبيعه ، حتى ننقله من مكانه .

34 — (1526) .... : İbn Umer (R) den, Rasûlullah (S) : «Her kim bir yiyecek maddesi satın alırsa onu tamamıyle teslîm almadıkca başkasına satış yapmasın» buyurdu.

(1527) İbn Umer (R) şöyle dedi : Biz gıda maddelerini bu maddeleri getiren süvârilerden tartısız ve ölçeksiz olarak tahmînen oranlama sûretiyle satın alıyorduk. Rasûlullah (S) bizleri o malı satın aldığımız yerden başka yere nakletmedikce satmakdan nehy etti.

٣٥ – (١٥٢٦) حدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا عبد الله بن وهب . حدثني عمر بن محمد عن نافع ، عن عبد الله بن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من اشترى طعاما فلا يبعه حتى يستوفيه ويقبضه » .

35 — (1526) .... : Abdullah ibn Umer (R) den, Rasûlullah (S) : «Her kim bir gıda maddesini satın alırsa onu tamamıyle tesellüm ve kabz etmedikce başkasına satmasın» buyurmuşdur.

14. Bu nakl sûretiyle kabz hâsıl oluyordu. Zîra menkûlun kabzı, bir yerden diğer yere nakli ve tahvîli sûretiyle hâsıl olur (İbn Melek).

٣٦ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى وعلي بن حجر (قال يحيى: أخبرنا إسماعيل بن جعفر. وقال علي: حدثنا إسماعيل) عن عبد الله بن دينار؛ أنه سمع ابن عمر قال: قال رسول الله ﷺ «من ابتاع طعاما فلا يبعه حتى يقبضه».

36 — ( ) .... : Abdullah ibn Dînâr, Abdullah ibn Umer'den şöyle dediğini işitmişdir : Rasûlullah (S) : «Kim, herhangi bir gıda maddesi satın alırsa, onu kabz etmedikce başkasına satmasın» buyurdu.

٣٧ – (١٥٢٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الأعلى عن معمر، عن الزهري، عن سالم، عن ابن عمر؛ أنهم كانوا يضربون على عهد رسول الله ﷺ، إذا اشتروا طعاما جزافا، أن يبيعوه في مكانه حتى يحولوه.

37 — (1527) .... : İbn Umer (R) den, kendileri Rasûlullah zamanında tartısız, ölçeksiz oranlama sûretiyle bir gıda maddesi satın aldıklarında o malı satın aldıkları yerde satmak kerîh olduğu için, o yerden uzaklaşıncaya (tahvîl edinceye) kadar hareket ettirilirlerdi (yahut da: Dövülürlerdi).

٣٨ – (...) وحدثني حرملة بن يحيى. حدثنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني سالم بن عبد الله؛ أن أباه قال: قد رأيت الناس في عهد رسول الله ﷺ، إذا ابتاعوا الطعام جزافا، يضربون في أن يبيعوه في مكانهم. وذلك حتى يؤووه إلى رحالهم.

قال ابن شهاب: وحدثني عبيد الله بن عبد الله بن عمر؛ أن أباه كان يشتري الطعام جزافا، فيحمله إلى أهله.

38 — ( ) : Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim şöyle haber vermişdir : Babası ona dedi ki : Ben, Rasûlullah (S) zamanında insanların tartısız ve ölçeksiz olarak oranlama sûretiyle bir gıda maddesi satın aldıklarında o malı (kabzetmeden evvel) satın aldıkları yerlerinde satmaları sebebiyle döğüldüklerini gördüm [15]. Bu döğme, o maddeyi kendi menzillerine kadar nakl ederek tam kabz sûretiyle almaları içindi.

15. Bu, cemiyetin aleyhine olacak fâsit alış verişler yapan kimselerin ulu'l-emr'in dövmek veya diğer sûretlerle münâsib göreceği cezâları tatbîk edebileceğine delîldir. Nitekim fıkıh kitablarında bu husûs takrîr ve tesbît olunmuşdur (Nevevî).

Mücâzefe yani tartı ve ölçüye vurmaksızın oranlama sûretiyle diğer değişle götürü pazarlıkla mal almak meşrû' ve halâl görülmüşdür. Ancak bu sûretle alınan malı kabz ve nakl etmeden başka bir müşteriye satmak ciheti men' edilmişdir. Çünkü bu ihtikâra kapu açan bir alış veriş şeklidir. Satın alınan malı kabz ve tesellüm etmeden satış yolu açık bırakılırsa bir anbarda depo edilmiş bir mal, yerinden oynamadan elden ele, dilden dile dolaşa dolaşa sebepsiz olarak fiatların yükselmesine mûcib olur. Buna mâni' olmak

Râvî İbn Şihâb şöyle dedi : Bana Abdullah ibn Umer'in oğlu Ubeydullah tahdîs etti ki babası oranlama sûretiyle gıda maddesi satın alır, sonra o malı âilesinin yanına kadar taşırdı.

٣٩ – (١٥٢٨) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن نمير وأبو كريب . قالوا : حدثنا زيد بن حباب عن الضحاك بن عثمان ، عن بكير بن عبد الله بن الأشج ، عن سليمان بن يسار ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من اشترى طعاما فلا يبعه حتى يكتاله » .

وفي رواية أبي بكر « من ابتاع » .

39 — (1528) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Kim herhangi bir gıda maddesi satın alırsa onu ölçüb kabz etmedikce başkasına satmasın» buyurdu. Râvîlerden Ebû Bekr'in rivâyetinde : «Men ibtâa (= kim satın alırsa)» lâfzıyledir.

٤٠ – (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا عبد الله بن الحارث المخزومي . حدثنا الضحاك ابن عثمان عن بكير بن عبد الله بن الأشج ، عن سليمان بن يسار ، عن أبي هريرة ؛ أنه قال لمروان : أحللت بيع الربا . فقال مروان : ما فعلت . فقال أبو هريرة : أحللت بيع الصكاك . وقد نهى رسول الله ﷺ عن بيع الطعام حتى يستوفى . قال : فخطب مروان الناس ، فنهى عن بيعها قال سليمان : فنظرت إلى حرس يأخذونها من أيدي الناس .

---

için hadisde satın alınan hubûbatın kabzı lâzım olduğuna İbn Umer tarafından işâret edilerek : Mücâzefe sûretiyle alınan malın sâhibleri bu mallarını hayvanlara yükleyib pazara götürünceye kadar sıra dayağına çekilirdi, deniliyor ki bu malın bulunduğu yerden kaldırılıb nakl edilmesi şeriatın fiat yükselmesine mâni' olmak üzere hedef edindiği kabz ve tesellümdür.

Hakr, zulm etmek; *haker*, fiat yükselmesi için hapsedilmiş mala denir. *İhtikâr*, lugaten fiatlerin yükselmesini gözetliyerek halkın muhtac olduğu malları satmayıb habsetmekdir. Fakîhler buna ba'zı şartlar ilâve etmişlerdir. Nevevî'ye göre erzak fiatlarının yükselmeye yüz tuttuğunu görerek mal alıb daha yüksek piyasayı beklemek sûretiyle habsetmekdir.

Erzakten başka mallara gelince Nevevî bunda ihtikâr yokdur diyor. İmâm Mâlik ihtikâr hakkındaki nassların umûmu ile istidlâl ederek harâm olan ihtikâr, yenilen ve yenilmeyen, halkın muhtac olduğu her nevi' eşyâda câridir demişdir. Ba'zıları bahsimiz olan bu hadisde ihtikâra delâlet eden «rızıkları habs» keyfiyeti yokdur demişlerse de şeklen ihtikâr olmasa bile hakîkat olarak vardır. Erzak, kabz ve nakl ile âmmenin nazarlarına arzedilmiyerek bulunduğu deposunda ihtikâr sâhiblerinin oyuncağı olmakdadır. Hadisde bildirildiği üzere halk tarafından bu çeşit tesellümsüz satışa mâni' olunarak oradan nakledinceye kadar muhtekir müşteriler dövülmüşdür. İhtikârın zemmi ve bu fena i'tiyâddan sakındırmak için pek çok hadîsler vardır. Beşeriyetin en musîbetli zamanlarında hemcinslerinin gıdâî ve hayâtî maddeleriyle oynayarak servet kazanmaya çalışan, halkın felâketiyle saâdet te'mîn etmek isteyen mühtekirler beşeriyetin en sefîl zâlimler tabakası olduğu için İslâm Dîni bunlara karşı çetin bir cidâl açmışdır.

40 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) Mervân'a :

— Sen ribâ alıp satmayı halâl kıldın dedi. Mervân :

— Ben ne yaptım ki? dedi. Bunun üzerine Ebû Hureyre :

— Sen şahıslar adına birtakım haklar yazılmış olan çeklerin (maâş ta'yîni pusulalarımn) alınıb satılmasım halâl kıldın. Halbuki Rasûlullah (S) tamâmıyle kabz ve tesellüm olunmadıkca taâmın alınıb satılmasını nehy etmiştir, dedi. Bunun üzerine Mervân insanlara bir hitâbe yaptı ve bu çeklerin alınıb satılmasım yasak etti.

Râvî Süleymân ibn Yesâr : Ben müteâkiben muhâfız askerlerini bu çekleri halkın ellerinden alırlarken gördüm demişdir [16]

٤١ — (١٥٢٩) حَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا رَوْحٌ . حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . حَدَّثَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ ؛
أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِذَا ابْتَعْتَ طَعَامًا ، فَلَا تَبِعْهُ حَتَّى تَسْتَوْفِيَهُ » .

41 — (1529) .... : Ebuzzubeyr, Câbir ibn Abdillah'dan şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu : «Her hangi bir gıda maddesi satın aldığın zaman onu kabz ve tesellüm etmedikce başkasına satma».

(٩) باب تحريم بيع صبرة التمر المجهولة القدر بتمر

٤٢ — (١٥٣٠) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . حَدَّثَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ ؛
أَنَّ أَبَا الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ بَيْعِ الصُّبْرَةِ
مِنَ التَّمْرِ ، لَا يُعْلَمُ مَكِيلَتُهَا ، بِالْكَيْلِ الْمُسَمَّى مِنَ التَّمْرِ .

(...) حَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ . حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ ؛
أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ ، بِمِثْلِهِ . غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ : مِنَ التَّمْرِ .
فِي آخِرِ الْحَدِيثِ .

16. Ebû Hureyre'nin: Ribâ satışını halâl kıldın, yani ondan nehyi terk etmek sûretiyle bunu câiz kıldın demesi, Mervân'a karşı işi ağırlaştırmakdır. Mervân o zaman Muâviye tarafından Medîne üzerinde vâlî bulunuyordu. Ebû Hureyre'nin sözü üzerine kendi fiilini anlamak için: Ben ne yaptım ki dedi. Ebû Hureyre de: Sen çeklerin alış verişini halâl yani câiz kıldın. Bu sûretle sanki sen bu işi halâl kıldın dedi. Çekleri satmak, içlerinde şahıs adına yazılı bulunan hakları satmak demekdir. Arabcadaki bu *sakk* kelimesi farscadaki *çek*in arabcalaşmış telâffuzudur. Cem'i *sukûk* ve *sikâk* gelir. Ordudan ve diğerlerinden hak sâhiblerine ta'yîn edilmiş bulunan muayyen rızıklar çekler hâlinde yazılırdı. Akabinde bunlar yazılmış olarak piyasaya çıkar ve alınıb satılırdı. Bugünkü ta'birle bunlar birer «maâş ta'yîni pusulası» idi. Mervân'ın hutbesinden sonra bunlar halkın elinden toplatıldı ve adları yazılı kimselere verildi (Mehmed Zihni).

(9) MİKDÂRI BİLİNMEYEN HURMA YIĞININI (MİKDÂRI MUAYYEN) HURMAYA MUKÂBİL SATMANIN HARÂM KILINMASI BÂBI

42 — (1530) .... : Ebuzzubeyr haber verib dedi ki; ben Câbir ibn Abdillah'dan işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S), kiyle mikdârı bilinmeyen hurma kümesini, kiyle mikdârı tesmiye (yani ta'yîn) edilmiş hurmaya mukabil satmayı nehy buyurdu.

( ) .... : Ebu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Câbir ibn Abdillah'dan geçen hadîsin benzeri olarak Rasûlullah (S) nehy buyurdu derken işitmişdir. Ancak burada hadîsin sonundaki «hurmadan» beyânını zikr etmemişdir [17].

(١٠) باب ثبوت خيار المجلس للمتبايعين

٤٣ — (١٥٣١) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَىٰ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنْ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « الْبَيِّعَانِ ، كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالْخِيَارِ عَلَىٰ صَاحِبِهِ ، مَالَمْ يَتَفَرَّقَا . إِلَّا بَيْعَ الْخِيَارِ » .

(...) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . قَالَا : حَدَّثَنَا يَحْيَىٰ (وَهُوَ الْقَطَّانُ) . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . كُلُّهُمْ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ، ح وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ وَأَبُو كَامِلٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ) . جَمِيعًا عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ أَبِي عُمَرَ . قَالَا : حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ . قَالَ ؛ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ . أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ . كِلَاهُمَا عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . نَحْوَ حَدِيثِ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ .

(10) SATICI İLE ALICININ BİRİBİRLERİNDEN AYRILANA KADAR MECLİS MUHAYYERLİĞİNİN SUBÛTU BÂBI

17. Bu hadîs, aralarındaki mümâselet bilininceye kadar hurmanın hurmaya mukabil satımının harâm kılınmasını tasrih etmişdir. Çünkü bu bâbda mumâseletin bilinmemesi hakîkî bir fazlalık gibidir. Diğer ribâ maddelerinin hükmü de bir kısmı diğer bir kısmına mukabil satıldığında hurmanın hurma ile satılmasındaki hüküm gibidir (Nevevî).

Bunda bir tarafın mechûl olması, alıcı ile satıcıdan birinin mutlaka zarara uğraması ihtimâlini taşımaktadır. Ferdlerden birinin bile bile zarara gitmesine buna karşılık diğerinin emin bir kazanç sağlamasına İslâmiyet râzy olmamışdır.

43 — (1531) .... : İbn Umer (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Satıcı ile alıcı, bunlardan her biri biribirlerinden ayrılmadıkca arkadaşına karşı muhayyerlik hakkına mâlikdir. Ayrıldıkları anda alış veriş kesinleşir. Ancak içinde muhayyerlik şartı olan bir alış veriş yapmışlarsa o müddet doluncaya kadar alış veriş kesinleşmez».

( ) .... : Buradaki altı tarîk râvîlerinin hepsi de İbn Umer'den, o da Peygamber'den, İmâm Mâlik'in İbn Umer'den yaptığı yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

٤٤ — (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن نافع، عن ابن عمر، عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال «إذا تبايع الرجلان فكل واحد منهما بالخيار ما لم يتفرقا، وكانا جميعا، أو يخير أحدهما الآخر. فإن خير أحدهما الآخر فتبايعا على ذلك، فقد وجب البيع. وإن تفرقا بعد أن تبايعا ولم يترك واحد منهما البيع، فقد وجب البيع»

44 — ( ) .... : İbn Umer (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «İki kimse biribirinden alış verişe giriştikleri zaman akd meclisinde beraber bulunurlarken, biribirinden ayrılmadıkları sürece yahut da onlardan biri diğerini muhayyer kılması hâlinde akdi tamamlayıb tamamlamamak husûsunda muhayyerdirler. Şâyet ikisinden biri diğerini akdi yapıb yapmamakda muhayyer kılar ve öteki de akdi ihtiyâr ederse akd bu sûretle tahakkuk etmiş olur. Alış veriş akdine girişmelerinin ardından iki tarafdan biri alış verişi terk etmediği halde biribirlerinden ayrılırlarsa bu takdîrde de akd kesinleşmiş (ve muhayyerlik son bulmuş) olur» [18].

18. «Satıcı ile alıcı biribirlerinden ayrılmadıkca muhayyerdirler» cümlesinin te'vîlinde fakîhler ihtilâf etmişlerdir. Ebû Hanîfe ile Mâlik'in dâhil olduğu birtakım fakîhler iki tarafın biribirinden ayrılması icâb ve kabûlu söyliyerek kavlen ayrılmakdır. Satıcı sattım, alıcı da aldım deyince hadîsde bildirilen ayrılma hâsıl olmuşdur; bundan sonra tarafların muhayyerliği kalmaz, alış veriş tamam olur. Artık alıcının satılan şeyi red etmeğe hakkı kalmaz. Bundan sonra yalnız görmek, ayb ve şart muhayyerlikleriyle red edebilir.

Ebû Hanîfe ashâbından bazılarına göre, alış verişde muhayyerliği kesen ayrılış, sözler ile değil fakat alış verişe dâir görüşüb müşterînin kabûlünden evvel vukû' bulan bedenler ile ayrılıkdır. Binaenaleyh satıcı sattım dedikden sonra müşterînin satıcıdan ayrılıncaya kadar kabûl etmek hakkı vardır. İki taraf biribirinden ayrılınca bu muhayyerlik hakkı kalmaz.

Şâfiî, Ahmed ve diğerleri hadîsdeki ayrılmadan maksad bedenen ayrılmakdır, satıcı ile alıcı biribirlerinden ayrılıncaya kadar alış veriş akdi tamam olmaz demişler ve meclis muhayyerliği kabul etmişlerdir.

٤٥ – (...) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ. كِلَاهُمَا عَنْ سُفْيَانَ. قَالَ زُهَيْرٌ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ. قَالَ: أَمْلَى عَلَيَّ نَافِعٌ؛ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا تَبَايَعَ الْمُتَبَايِعَانِ بِالْبَيْعِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالْخِيَارِ مِنْ بَيْعِهِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا. أَوْ يَكُونُ بَيْعُهُمَا عَنْ خِيَارٍ. فَإِذَا كَانَ بَيْعُهُمَا عَنْ خِيَارٍ، فَقَدْ وَجَبَ».

زَادَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ فِي رِوَايَتِهِ: قَالَ نَافِعٌ: فَكَانَ إِذَا بَايَعَ رَجُلًا فَأَرَادَ أَنْ لَا يُقِيلَهُ، قَامَ فَمَشَى هُنَيَّةً ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ.

45 — ( ) .... : İbn Cureyc şöyle dedi : Bana Nâfi' imlâ ettirdi ki; kendisi Abdullah ibn Umer'den şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Satıcı ile alıcı bir akd üzerinde bulundukları zaman bunlardan her biri (meclisi terk ile) biribirlerinden ayrılmadıkca akdini yapıb yapmamakda muhayyerdir. Yahut da alış veriş akdleri muhayyerlik üzere olur. Alış veriş akdleri muhayyerlik üzere olursa (ihtiyâr etme akabinde) akd vâcib olur, yahut da muhayyerlik şartı sâbit olub ayrılmakla düşmez».

Râvîlerden İbnu Ebî Umer kendi rivâyetinde şu ziyâdeyi nakletti : Nâfi' dedi ki : İbn Umer bir kimse ile alış veriş akdi yaptığı ve bu alış verişi fesh etmemek istediği zaman yerinden kalkar ve müteâkiben birazcık yürür sonra (aldığı şeyi tahsîl etmek üzere) o kimseye gelirdi.

٤٦ – (...) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ (قَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الْآخَرُونَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ) عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «كُلُّ بَيِّعَيْنِ لَا بَيْعَ بَيْنَهُمَا حَتَّى يَتَفَرَّقَا. إِلَّا بَيْعُ الْخِيَارِ».

46 — ( ) .... : Abdullah ibn Dînâr, ibn Umer'den şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Satıcı ile alıcı biribirlerinden ayrılmadıkca aralarında (tam) bir alış veriş akdi mevcûd değildir. (Ayrılınca akd tamam olur, artık dönülmez). Ancak muhayyerlik şartıyle yapılan akd müstesnâdır [19].

---

19. Bunda, râvî İbn Umer'in fiilen tefsîr ettiği gibi hadîsdeki ayrılmanın bedenlerle olduğuna bir delîl mevcûddur. Kezâ burada ayrılmayı sözle yani îcâb ve kabûl ile te'vîl edenlere de bir redd vardır. O da beyyi' (müşteri) lâfzıdır (Nevevî).

(١١) باب الصدق في البيع والبيان

٤٧ — (١٥٣٢) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا يحيى بن سعيد عن شعبة. ح وحدثنا عمرو بن علي. حدثنا يحيى بن سعيد وعبد الرحمن بن مهدي . قالا : حدثنا شعبة عن قتادة ، عن أبي الخليل ، عن عبد الله بن الحارث ، عن حكيم بن حزام ، عن النبي ﷺ . قال « البيعان بالخيار ما لم يتفرقا . فإن صدقا وبينا بورك لهما في بيعهما . وإن كذبا وكتما محقت بركة بيعهما » .

(...) حدثنا عمرو بن علي . حدثنا عبد الرحمن بن مهدي . حدثنا همام عن أبي التياح . قال : سمعت عبد الله بن الحارث يحدث عن حكيم بن حزام ، عن النبي ﷺ . بمثله .

قال مسلم بن الحجاج : ولد حكيم بن حزام في جوف الكعبة . وعاش مائة وعشرين سنة .

(11) ALIŞ VERİŞDE VE (HER TÜRLÜ) BEYÂNDA DOĞRU OLMAK VE GERÇEK SÖYLEMEK BÂBI

47 — (1532) .... : Hakîm ibn Hizâm (R) dan; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Satıcı ile alıcı biribirlerinden ayrılmadıkca muharyerliğe mâlikdirler. Bunların her ikisi doğru olub da (mala ve paraya âid husûsları biribirlerine olduğu gibi yani vâkıaya mutâbık olarak) beyân ederlerse bu alış verişleri kendilerine mübârek kılınır. Eğer iki taraf (mal ve semen ile ilgili husûsları) gizlerler ve yalan söylerlerse bu alış verişlerinin bereketi giderilir».

( ) Bize Amr ibn Ali tahdîs etti. Bize Abdurrahmân ibn Mehdiyy tahdîs etti. Bize Hemmâm, Ebû Teyyâcdan, o da Peygamber'den yukarıki hadîsin benzerini tahdîs ediyordu.

Muslim ibn Haccâc dedi ki : Hakîm ibn Hizâm Kâ'be'nin ortasında doğuruldu ve yüz yirmi sene yaşadı [20].

20. Bu şöyle olmuştur: Annesi Safiyyetu'l-Esediyye hâmile olduğu halde Kureyş'den birtakım kadınlarla beraber Kâ'be'ye girmişdi. O sırada doğum başladı ve hemen orada Hakîm'i doğurdu. Bu Hakîm, feth günü musliman olanlardandır. Kendisi hem câhiliyet, hem İslâm devirlerinde Kureyş'in eşrâfından ve ileri gelenlerinden idi. O, Hadîce bintu Huveylid'in erkek kardeşinin oğlu idi. Ayni zamanda Zubeyr ibn Avvâm'ın da amca oğlu idi. Altmış sene câhiliyetde, altmış sene de İslâmda olmak üzere yüz yirmi sene yaşamıştır. Elli dördüncü hicret yılında vefât etmişdir (Usdu'l-Gâbe).

(١٢) باب من يخدع في البيع

٤٨ – (١٥٣٣) حدثنا يحيى بن يحيى ويحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر (قال يحيى بن يحيى: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا إسماعيل بن جعفر) عن عبد الله بن دينار؛ أنه سمع ابن عمر يقول: ذكر رجل لرسول الله ﷺ أنه يخدع في البيوع. فقال رسول الله ﷺ «من بايعت فقل: لا خلابة».

فكان إذا بايع يقول: لا خيابة.

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. حدثنا سفيان. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. كلاهما عن عبد الله بن دينار، بهذا الإسناد، مثله. وليس في حديثهما: فكان إذا بايع يقول: لا خيابة.

(12) ALIŞ VERİŞDE ALDATILAN KİMSEYE DÂİR BÂB

48 — (1533) .... : Abdullah ibn Dînâr, Abdullah ibn Umer'den şöyle derken işitmişdir : Bir kimse Rasûlullah'a alış verişlerde dâima kendisinin aldatıldığını arz etti. Rasûlullah (S) buna cevâben : «Sen de kendisinden bir şey satın almak istediğin kimseye (İslâm Dîninde) aldatmak yokdur de» buyurdu.

Artık o zât alış veriş edeceği zaman : **Lâ hıyâbete** (= yani ziyâna uğramak yokdur) der idi[21].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de yine Abdullah bin Dînâr'dan bu isnâd ile ayni hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir. Ancak bunların hadisinde : Artık alış veriş ettiğin zaman : **Lâ hiyâbete** der idi, fıkrası yokdur.

21. Bu zâtın kim olduğunda ihtilâf varsa da ba'zı kimseler bunun Habbân ibn Munkız olduğunu rivâyet etmişlerdir. Nevevî de Habbân olduğuna kanidir. Habbân sahâbî oğlu sahâbîdir, Ensârdandır. Uhud ve ondan sonraki harblerde bulunmuşdur. Usmân zamanında vefât etmişdir. Rasûlullah ile beraber bulunduğu bir ğazvede bir kal'aya hücûm ederken başına bir taş isâbet etmiş bu sebeble bir parça konuşması ve aklî melekesi bozulmuşdu. Maamâfîh mümeyyize ve müfekkire kuvvetleri yerinde idi tamâmıyle bozulmamışdı.
Ba'zı Mâlikî fakîhleri bu hadîsden aldanma muhayyerliği (hiyârğabn)nın luzûmuna kaail olmuşlardır. Ba'zı melekelerine zaiflik ârız olan bu sahâbîyi Peygamber alış verişe izin vermişdir. Bu izin Hanefîlerce ufak tefek his ve şuûr zaafıyle şahsî hurriyetin ve ferdî tasarrufların tahdîdinin doğru olmadığına delîl kabul edilmişdir.

(١٣) باب النهى عن بيع الثمار قبل بدو صلاحها بغير شرط القطع

٤٩ — (١٥٣٤) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن بيع الثمر حتى يبدو صلاحها . نهى البائع والمبتاع .

* * *

(...) حدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . حدثنا عبيد الله عن نافع ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ . بمثله .

(13) SALÂHLARI MEYDANA ÇIKMADAN ÖNCE YAŞ MEYVALARI SATMAKDAN KAT'İYYET ŞARTI OLMAYARAK NEHY BÂBI

49 — (1534) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da Nâfi'den, o da ibn Umer'den ki Rasûlullah (S), salâhları meydana çıkmadıkca (ağaç üzerinde henüz olgunlaşmamış olan) yaş meyvaların satışından nehy etmişdir. (Rasûlullah) hem satanı, hem de alıcıyı (bundan) nehy etmişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Umer'den, o da Peygamber'den bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

٥٠ — (١٥٣٥) وحدثني علي بن حجر السعدي ، وزهير بن حرب . قالا : حدثنا إسماعيل عن أيوب ، عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن بيع النخل حتى يزهو . وعن السنبل حتى يبيض ويأمن العاهة . نهى البائع والمشترى .

50 — (1535) .... : İbn Umer'den; Rasûlullah (S) meyveler hurma ağacı üzerinde kızarıb sararmak sûretiyle salâhları meydana çıkmadıkca hurmayı satmakdan, tamâmıyle beyazlaşıb âfetlerden eminliğe çıkmadıkca da başağı satmakdan nehy etmiştir. Rasûlullah böyle satıcıyı da alıcıyı da nehy etmişdir.

٥١ — (١٥٣٤) حدثني زهير بن حرب . حدثنا جرير عن يحيى بن سعيد ، عن نافع ، عن ابن عمر ، قال : قال رسول الله ﷺ « لا تبتاعوا الثمر حتى يبدو صلاحه وتذهب عنه الآفة » .

قال : يبدو صلاحه ، حمرته وصفرته .

(...) وحدثنا محمد بن المثنى . وابن أبي عمر . قالا : حدثنا عبد الوهاب عن يحيى ، بهذا الإسناد ، حتى يبدو صلاحه . لم يذكر ما بعده .

(...) حدثنا ابن رافع . حدثنا ابن أبي فديك . أخبرنا الضحاك عن نافع ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ . بمثل حديث عبد الوهاب .

(...) حدثنا سويد بن سعيد . حدثنا حفص بن ميسرة . حدثني موسى بن عقبة عن نافع ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ . بمثل حديث مالك وعبيد الله .

51 — (1534) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «(Ağaç üzerindeki yaş) meyveyi (yenilmeye) elverişli olub da kendisinden âfet gidinceye kadar satın almayınız» buyurdu.

Râvî: Salâhı meydana çıkıncaya kadar demek, kırmızılığı ve sarılığı meydana çıkıncaya kadar demektir demişdir.

( ) .... : Burada Abdulvahhâb, Yahyâ'dan bu isnâdla, salâhı meydana çıkana kadar diye rivâyet etmiş, bundan sonrasını zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Umer'den, o da Peygamber'den yukarıda geçen Abdulvahhâb hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki râvî de İbn Umer'den, o da Peygamber'den, 49 rakamıyle geçen Mâlik ve onu ta'kîb eden Ubeydullah hadîsi tarzında rivâyet etmişdir.

٥٢ — (...) حدثنا يحيى بن يحيى ويحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر (قال يحيى بن يحيى : أخبرنا . وقال الآخرون : حدثنا إسماعيل) (وهو ابن جعفر) عن عبد الله بن دينار ؛ أنه سمع ابن عمر قال : قال رسول الله ﷺ « لا تبيعوا الثمر حتى يبدو صلاحه » .

(...) وحدثنيه زهير بن حرب . حدثنا عبد الرحمن عن سفيان . ح وحدثنا ابن المثنى . حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . كلاهما عن عبد الله بن دينار ، بهذا الإسناد . وزاد في حديث شعبة : فقيل لابن عمر : ما صلاحه ؟ قال : تذهب عاهته .

52 — ( ) .... : Abdullah ibn Dînâr, ibn Umer'den şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S): «Yaş meyveyi salâhı meydana çıkana kadar (ağacı üstünde) satmayınız» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki râvî de Abdullah ibn Dînârdan bu isnâd ile rivâyet ettiler. Bunlardan Şu'be hadîsinde şu ziyâde vardır: İbn Umer'e, meyvenin salâhı nedir? diye soruldu. İbn Umer: Âfeti gider diye cevâb verdi.

٥٣ – (١٥٣٦) حدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا أبو خيثمة عن أبي الزبير ، عن جابر . ح وحدثنا أحمد بن يونس . حدثنا زهير . حدثنا أبو الزبير عن جابر . قال : نهى (أو نهانا) رسول الله ﷺ عن بيع الثمر حتى يطيب .

53 — (1536) .... : Câbir, Rasûlullah (S), lezîz ve hoş oluncaya kadar (ağaç üstündeki) yaş meyveyi satmakdan nehy etti (yahut bizleri nehy etti) dedi.

٥٤ – (...) حدثنا أحمد بن عثمان النوفلي . حدثنا أبو عاصم . ح وحدثني محمد بن حاتم (واللفظ له) . حدثنا روح . قالا : حدثنا زكرياء بن إسحق . حدثنا عمرو بن دينار ؛ أنه سمع جابر ابن عبد الله يقول : نهى رسول الله ﷺ عن بيع الثمر حتى يبدو صلاحه .

54 — ( ) ....: :Amr ibn Dînâr tahdîs etti ki, kendisi Câbir ibn Abdillah'dan şöyle derken iştimiştir : Rasûlullah (S) salâhı meydana çıkıncaya kadar (ağaç üstündeki) yaş meyveyi satmakdan nehy etti.

٥٥ – (١٥٣٧) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن عمرو بن مرة ، عن أبي البختري . قال : سألت ابن عباس عن بيع النخل ؟ فقال : نهى رسول الله ﷺ عن بيع النخل حتى يأكل منه أو يؤكل . وحتى يوزن . قال فقلت : ما يوزن ؟ فقال رجل عنده : حتى يحزر .

55 — (1537) .... : Ebu'l-Bahtarî şöyle dedi : İbn Abbâs'a hurma satmakdan sordum? Rasûlullah (S), yeninceye yahut yenilmeye elverişli oluncaya ve hatta tartılıncaya kadar hurma satmakdan nehy etti dedi. Bunun üzerine ben : Ne tartılacak? dedîm. İbn Abbâs'ın yanında bulunan bir kimse : Tahmîn ve takdîr edinceye kadar diye cevab verdi.

٥٦ – (١٥٣٨) حدثني أبو كريب محمد بن العلاء . حدثنا محمد بن فضيل عن أبيه ، عن ابن أبي نعم ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « لا تبتاعوا الثمار حتى يبدو صلاحها » .

56 — (1538) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Salâha kavuşmaları meydana çıkıncaya kadar (ağaç üzerindeki) yaş meyveleri satın almayınız» buyurdu.

٥٧ — (١٥٣٤) حدّثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا سفيان بن عيينة عن الزهري. ح وحدثنا ابن نمير وزهير بن حرب (واللفظ لهما) قالا : حدثنا سفيان . حدثنا الزهري عن سالم، عن ابن عمر ؛ أن النبي ﷺ نهى عن بيع الثمر حتى يبدو صلاحه. وعن بيع الثمر بالتمر .

(١٥٣٩) قال ابن عمر : وحدثنا زيد بن ثابت ؛ أن رسول الله ﷺ رخص في بيع العرايا

زاد ابن نمير في روايته : أن تباع .

57 — (1534) .... : Zuhrî, Sâlim'den, o da İbn Umer'den tahdîs etti ki; Peygamber (S) salâhı meydana çıkıncaya kadar (ağaçdaki) yaş meyveyi satmakdan ve yine yaş meyveyi (ağacında ölçekle tahmîn ederek) kuru hurma ile satmakdan nehy etmişdir.

(1539) İbn Umer şöyle dedi : Bize Zeyd ibn Sâbit tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) — böyle yaş hurmanın kurusuyle tebdîlini nehy ettikden sonra — ariyyeleri (muayyen bir ağaçdaki yaş hurmaları yaş veya kuru hurma ile) satmak husûsunda ruhsat vermişdir [22].

Râvî İbn Numeyr, kendi rivâyetinde : Satılmasını diye bir ziyâde nakletmişdir.

٥٨ — (١٥٣٨) وحدثني أبو الطاهر وحرملة (واللفظ لحرملة) قالا : أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب . حدثني سعيد بن المسيب وأبو سلمة بن عبد الرحمن ؛ أن أبا هريرة قال : قال رسول الله ﷺ « لا تبتاعوا الثمر حتى يبدو صلاحه . ولا تبتاعوا الثمر بالتمر » .

قال ابن شهاب : وحدثني سالم بن عبد الله بن عمر عن أبيه ، عن النبي ﷺ ، مثله ، سواء .

58 — (1538) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Salâhı meydana çıkıncaya kadar (ağaç üzerindeki yaş) meyveyi satın almayınız ve yine böyle yaş meyveyi kuru hurma ile tebdîl etmeyiniz».

Râvî İbn Şihâb şöyle dedi : Yine bana Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim babasından, o da Peygamberden müsâvî olarak geçen hadîsin benzerini tahdîs etti.

22. *Ariyye*, bahçe sâhibinin muayyen bir ağacın hurmasını kuruduğunda şukadar okka tahmîn ederek satış meclisinde bu tahmîn edilen kuru hurma mikdârına satmasıdır. Satıcı kuru hurmayı alır, alıcıya bir ağaç hurmayı teslim ederdi. Bu 1539 müteselsil rakamlı Zeyd ibn Sâbit hadîsinde ve bundan sonraki 14 üncü bâb hadîslerinde ictimâî ihtiyaclar dolayısıyle buna izin verildiğini görüyoruz.

(١٤) باب تحريم بيع الرطب بالتمر إلا في العرايا

٥٩ — (١٥٣٩) وحدثني محمد بن رافع . حدثنا حجين بن المثنى . حدثنا الليث عن عقيل ، عن ابن شهاب ، عن سعيد بن المسيب ؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن بيع المزابنة والمحاقلة . والمزابنة أن يباع ثمر النخل بالتمر . والمحاقلة أن يباع الزرع بالقمح . واستكراء الأرض بالقمح .

قال : وأخبرني سالم بن عبد الله عن رسول الله ﷺ أنه قال « لا تبتاعوا الثمر حتى يبدو صلاحه . ولا تبتاعوا الثمر بالتمر » .

وقال سالم : أخبرني عبد الله عن زيد بن ثابت ، عن رسول الله ﷺ ؛ أنه رخص بعد ذلك في بيع العرية بالرطب أو بالتمر . ولم يرخص في غير ذلك .

(14) ARİYYELERDE OLMAK MÜSTESNÂ TÂZE HURMAYI KURU HURMAYA MUKABİL SATMANIN TAHRÎMÎ BÂBI

59 — (1539) .... : Saîd ibn Müseyyeb'den Rasûlullah (S) **muzâbene ve muhâkale** sûretiyle satmakdan nehy etti. Muzâbene, hurma ağacının üzerindeki yaş meyvenin kuru hurma karşılığında satılmasıdır. Muhâkale ise, başaktaki ekinin, samandan ayrılmış buğday karşılığında satılmasıdır. Kezâ muhâkale, samanından çıkarılmış sâfî buğday karşılığında tarla kiralamak demekdir.

İbn Müseyyeb şöyle dedi: Bana Abdullah'ın oğlu Sâlim, Rasûlullah'dan haber verdi ki Rasûlullah (S) : «(Ağaç üzerindeki) yaş meyveyi yenilmeye elverişli olduğu meydana çıkıncaya kadar satın almayınız. Kezâ böyle ağacın üzerindeki yaş hurmayı da kuru hurma ile tebdîl etmeyiniz» buyurmuşdur.

Sâlim de şöyle dedi: Bana Abdullah, Zeyd ibn Sâbit'den, o da Rasûlullah'dan haber verdi ki Rasûlullah öyle yaş hurmanın kurusu ile tebdîlini nehy ettikden sonra ariyyenin yaş veya kuru hurma ile tebdîline musâade etti. Bundan mâadasında ruhsat vermedi [23].

23. *Ariyye*, meyvesi yenilmekle boş kalmış ağaca denir. Ve bir kimse hurmalığı satış ve îcâr ederken akd ve pazarlıkdan dışarda koyub ifrâz ve istisnâ eylediği ağaca da denir (Kamûs Ter.). Bu bâbın hadîslerinde beyân edilen ariyyeler hep bu boşaltma, ayırma, istisnâ ve âriyet verme ma'nâlarıyle ilgilidir.

Kezâ ariyye, bahçe sâhibinin hurma ağaçları arasından mahsûlunu satmak üzere ayırdığı ağaçdır. Sâhibi, maîşetini te'mîn için üstündeki mahsûlu kuruldukdan sonra kaç ölçek geleceğini tahmîn eder ve bu tahmîn edilen kuru hurma karşılığında bu ağacı müşteriye teslîm eder. Bu şekilde tahmîn edilen yaş hurmayı (yani mustakbel kuru hurmayı) hâzır kuru hurma ile tebdîl etmeye de *bey'u ariyye* denir. Satıcı kuru hur-

٦٠ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن نافع، عن ابن عمر، عن زيد بن ثابت؛ أن رسول الله ﷺ رخص لصاحب العرية أن يبيعها بخرصها من التمر.

60 — ( ) .... : İbn Umer'den, o da Zeyd ibn Sâbit'den, Rasûlullah (S) **ariyye** sâhibine, ariyye olarak ayırdığı ağaç üzerindeki yaş hurma kuru hurma olduğu zaman ne mikdâr geleceğini takdîr ve tahmîn ederek hâzır kuru hurma mukabilinde satmasına ruhsat vermişdir.

٦١ – (...) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا سليمان بن بلال عن يحيى بن سعيد. أخبرني نافع؛ أنه سمع عبدالله بن عمر يحدث؛ أن زيد بن ثابت حدثه؛ أن رسول الله ﷺ رخص في العرية يأخذها أهل البيت بخرصها تمرا. يأكلونها رطبا.

(...) وحدثناه محمد بن المثنى. حدثنا عبدالوهاب. قال: سمعت يحيى بن سعيد يقول: أخبرني نافع، بهذا الإسناد، مثله.

61 — ( ) .... : Nâfi' haber verdi ki kendisi Abdullah ibn Umer'den tahdîs ederken işitmişdir. Ona da Zeyd ibn Sâbit şöyle tahdîs etmişdir: Rasûlullah (S), **ariyye** husûsunda ruhsat verdi. Bir ev halkı ariyye olarak ayrılan hurma ağacındaki yaş hurmanın ne kadar kuru hurma geleceğini tahmîn eder, o kadar kuru hurma mukabilinde o ağacı teslîm alır ve meyvesini yaş hurma olarak yerler.

( ) .... : Yine Nâfi' bu isnâd ile ayni hadîsi haber vermişdir.

٦٢ – (...) وحدثناه يحيى بن يحيى. أخبرنا هشيم عن يحيى بن سعيد، بهذا الإسناد. غير أنه قال: والعرية النخلة تجعل للقوم فيبيعونها بخرصها تمرا.

62 — ( ) .... : Buradaki râvîler yine bu isnâdla haber vermişlerdir. Ancak burada râvî şöyle demiştir: **Ariyye**, bir kavm için ayrılan hurma ağacıdır ki onlar, üzerindeki yaş hurmanın ne kadar kuru hurma geleceğini tahmîn ederek o mikdâr kuru hurma mukabilinde bu ağacı satın alırlar.

mayı alır müşteriye bir ağaç yaş hurmayı teslîm eder. Bu bey' ve tebdîl fakir zirâatçıların kuru hurmaya, öbür tarafın da yaş meyveye ihtiyacı üzerine müsâade edilmişdir.

Muzâbene, ağacı üstündeki yaş hurmayı kuru hurma ile bey' ve tebdîl etmekdir ki yukarda îzâh edilmişdi.

Muhâkale, savrulub samanından ayrılmış buğday ile başaktaki buğdayın tahmîn edilerek bey' ve tebdîl edilmesidir. Semen ile satılan şey arasında mümâselet ma'lûm olmadığı için bu satış men' edilmişdir.

٦٣ - (...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ . حَدَّثنا اللَّيْثُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ . حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَخَّصَ فِي بَيْعِ الْعَرِيَّةِ بِخَرْصِهَا تَمْرًا .
قَالَ يَحْيَى : الْعَرِيَّةُ أَنْ يَشْتَرِيَ الرَّجُلُ ثَمَرَ النَّخَلَاتِ لِطَعَامِ أَهْلِهِ رُطَبًا ، بِخَرْصِهَا تَمْرًا .

63 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir : Bana Zeyd ibn Sâbit tahdîs etti ki Rasûlullah (S), üzerindeki yaş hurmanın ne kadar kuru hurma geleceğini tahmîn sûretiyle ariyye alış verişi husûsunda ruhsat vermişdir.

Râvî Yahyâ ibn Saîd şöyle demiştir : Ariyye, kişinin kendi âile halkının yaş hurma ihtiyacı için birkaç hurma ağacının yaş meyvelerini, ne mikdâr kuru hurma geleceğini tahmîn edib bu mikdâr kuru hurma mukabilinde satın almasıdır.

٦٤ - (...) وحدّثنا ابْنُ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ . حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَخَّصَ فِي الْعَرَايَا أَنْ تُبَاعَ بِخَرْصِهَا كَيْلًا .

64 — ( ) .... : Yine Nâfi', Abdullah ibn Umer'den o da Zeyd ibn Sâbit'den, Rasûlullah (S) in ariyyeler husûsunda onlardaki tâze hurmaların, kaç ölçek kuru hurma geleceğini tahmîn etmek sûretiyle o kadar kuru hurma mukabilinde alınıb satılmasını müsâade ettiğini haber vermişdir.

٦٥ - (...) وحدّثناه ابْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ . وَقَالَ : أَنْ تُؤْخَذَ بِخَرْصِهَا .

65 — ( ) .... : Buradaki râvîler de bu isnâdla ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir. Fakat burada râvî : Getireceği kuru hurma mikdârı tahmînine mukabil ariyyenin satın alınmasına (müsâade etti) demişdir.

٦٦ - (...) وحدّثنا أَبُو الرَّبِيعِ وَأَبُو كَامِلٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ . ح وَحَدَّثَنِيهِ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ . حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ . كِلَاهُمَا عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ نَافِعٍ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَخَّصَ فِي بَيْعِ الْعَرَايَا بِخَرْصِهَا .

66 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Eyyûb'dan, o da Nâfi'den isnâdıyle Rasûlullah (S) ın getirecekleri kuru hurmanın tahmîni mukabilinde ariyyelerin satılıp alınması husûsunda ruhsat verdiğini rivâyet etmişlerdir.

٦٧ - (١٥٤٠) وحدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ (يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ)، عَنْ يَحْيَى (وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ)، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنْ أَهْلِ دَارِهِمْ. مِنْهُمْ سَهْلُ ابْنُ أَبِي حَثْمَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ. وَقَالَ «ذَلِكَ الرِّبَا، تِلْكَ الْمُزَابَنَةُ» إِلَّا أَنَّهُ رَخَّصَ فِي بَيْعِ الْعَرِيَّةِ. النَّخْلَةِ وَالنَّخْلَتَيْنِ يَأْخُذُهَا أَهْلُ الْبَيْتِ بِخَرْصِهَا تَمْرًا. يَأْكُلُونَهَا رُطَبًا.

67 — (1540) .... : Süleymân ibn Bilâl, Yahyâ ibn Saîd'den, o da Buşeyr ibn Yesâr'dan, o da kendi mahallesi sâkini olan Rasûlullah'ın ba'zı sahâbîlerinden — ki onlardan biri Sehlu'bnu ebî Hasme'dir — Rasûlullah (S) ağaç üzerindeki yaş hurmanın kuru hurma mukabilinde satılmasını nehy etti hadîsini rivâyet etti. Ve şunları söyledi : «Bu ribâdır, bu **munâbezedir**». Rasûlullah, ancak bir ve iki ağaçtan ibâret olan **ariyye** satışı husûsunda ruhsat verdi. Bir ev halkı getireceği tahmîn edilen kuru hurma mukabilinde o ağaçların yaş meyvelerini satın alırlar ve onları **rutab** hâlinde yaş hurma olarak yerler.

٦٨ - (...) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ. أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَحْيَى ابْنِ سَعِيدٍ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُمْ قَالُوا: رَخَّصَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي بَيْعِ الْعَرِيَّةِ بِخَرْصِهَا تَمْرًا.

68 — ( ) .... : Leys, Yahyâ ibn Saîd'den, o da Buşeyr ibn Yesâr'dan, o da Rasûlullah'ın sahâbîlerinden haber verdi ki onlar : Rasûlullah (S), kuru hurma olarak tahmîni yapılmak sûretiyle **ariyye** satışına müsâade etti demişlerdir.

٦٩ - (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ. جَمِيعًا عَنِ الثَّقَفِيِّ. قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ يَقُولُ: أَخْبَرَنِي بُشَيْرُ بْنُ يَسَارٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ، مِنْ أَهْلِ دَارِهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى. فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى. غَيْرَ أَنَّ إِسْحَقَ وَابْنَ الْمُثَنَّى جَعَلَا (مَكَانَ الرِّبَا) الزَّبْنَ . وَقَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: الرِّبَا.

(...) وحدثناه عَمْرٌو النَّاقِدُ وَابْنُ نُمَيْرٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. نَحْوَ حَدِيثِهِمْ.

69 — ( ) .... : Buradaki üç râvî de beraberce Sakafî'nin : Ben Yahyâ ibn Saîd'den işittim şöyle diyordu : Bana Buşeyr ibn Yesâr kendi

yurdu ahâlisinden bulunan Rasûlullah'ın ba'zı sahâbîlerinden haber verdi. Rasûlullah nehy etmiştir ki... dediğini rivâyet edib bundan evvelki Suleymân ibn Bilâl'ın Yahyâ'dan gelen hadîsi gibi zikrettiler. Şu kadar var ki bu râvîlerden Ishâk ile ibn Müsennâ (ribâ yerine) **zebn** [24] sözünü koydular. Diğer râvî ibn Ebî Umer ise ribâ demişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Buşeyr ibn Yesâr'dan, o da Sehl ibn Ebî Hasme'den, o da Peygamber (S), yukarıki râvîlerin hadîsleri tarzında rivâyet etmişlerdir.

٧٠ – (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَحَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ. قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الْوَلِيدِ ابْنِ كَثِيرٍ. حَدَّثَنِي بُشَيْرُ بْنُ يَسَارٍ مَوْلَى بَنِي حَارِثَةَ؛ أَنَّ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ وَسَهْلَ بْنَ أَبِي حَثْمَةَ حَدَّثَاهُ؛

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ الْمُزَابَنَةِ. الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ. إِلَّا أَصْحَابَ الْعَرَايَا. فَإِنَّهُ قَدْ أَذِنَ لَهُمْ.

70 — ( ) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve Hasen el-Hulvânî tahdîs edib şöyle dediler : Bize Ebû Usâme, el-Velîd ibn Kesîr'den tahdîs etti. Bana Hârise oğullarının azadlısı olan Buşeyr ibn Yesâr tahdîs etti. Ona da Râfî' ibn Hadîc ile Sehl ibn Ebî Hasme tahdîs etmişlerdir : Rasûlullah (S) **Muzâbeneden** [25] (yani yaş hurmayı ağacında ölçmekle tahmîn ederek kuru hurma ile satmakdan) nehy etti, ancak **ariyye** sâhiblerini nehy etmedi. Hiç şüphe yok ki ariyye sâhiblerine izin verilmişdir.

24. *Zebn*: Öte kakmak, def' ma'nâsınadır. Ve yemiş henüz ağacında iken meselâ bir ölçek yahut iki ve daha ziyâde ölçek yemiş mukabili satmak ma'nâsınadır.
Muzâbene, müdâfaa ma'nâsınadır ve ağacında olan tâze hurmayı bir adama bir mikdâr hurmaya mukabil satmak ma'nâsınadır ve bundan nehy sâdır oldu. Zîra aldanmak cehâleti mütezammın olduğundan muhâsama ve müdâfaaya götürür. İmâm Mâlik indinde *bey'u muzâbene* mutlaka kiylesi ya adedi yahut tartısı bilinmeyen nesneyi özenilmeden şu kadar mikyel (ölçek) ya şu kadar adetli yahut tartılı olan nesneye satmakdan ibâretdir. Meselâ kiylesiz bir küme buğdayı on küme bağdaya satmak gibi. Yahut ma'lûm olan nesneyi yine cinsinden mechûl olan nesneye satmakdan ibâretdir. Meselâ on kiyle buğdayı bir adamın kiylesi bilinmeyen bir küme buğdayına satmak gibi. Yahut mechûlü yine cinsinden olan mechûle satmakdan ibâretdir. Ba'zılarına göre muzâbene, aldanma satışından (bey'u muğâbeneden) ibâretdir ki ğabn (aldanma) câiz olmayan cinsde biribirini aldatmak vechiyle olan pazarlıkdan ibâretdir... (*Kamûs Ter.* IV, 640).

25. *Muzâbene*, def' ma'nâsına olan *zebn* kökünden mufâaledir. İki kişi arasında mudâfaa ma'nâsındadır. Bâyı'lardan her biri bu alış verişdeki hakkını diğerine karşı müdâfaa ettiği için muzâbene denilmişdir. Müzâbene bey'i de, ağacı üzerindeki tâze hurmayı tahmîn ve takdîr ederek kuru hurma ile satmaya denir. Bu takdîr ve tahmîn hatadan sâlim olmadığı için âkidlerden biri diğerine karşı dâima aldanıb aldatılmak iddiâ ederek alış verişi fesh etmek ister. Öbürüsü bey'in devâmmı taleb ederek satıcı ile alıcı biribirine karşı muâraza ve müdâfaadan hâli olmazlar. Bey' de müsâvaat şartdır. Halbuki ağacı üstündeki mahsûlun mikdârını tahmîn hatâdan sâlim olmamasından dolayı iki taraf arasında nizâı mûcib olur. Esas i'tibarıyle nehyin sebebi de budur.

٧١ – (١٥٤١) حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ . حَدَّثَنَا مَالِكٌ . ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى (وَاللَّفْظُ لَهُ) . قَالَ : قُلْتُ لِمَالِكٍ : حَدَّثَكَ دَاوُدُ بْنُ الْحُصَيْنِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ (مَوْلَى ابْنِ أَبِي أَحْمَدَ) ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَخَّصَ فِي بَيْعِ الْعَرَايَا بِخَرْصِهَا فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ أَوْ فِي خَمْسَةٍ (يَشُكُّ دَاوُدُ قَالَ : خَمْسَةٌ أَوْ دُونَ خَمْسَةٍ) ؟ قَالَ : نَعَمْ .

71 — (1541) .... : Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki : İmâm Mâlik'e :

- Dâvûd ibn Husayn, Ebû Sufyân vâsıtasıyle Ebû Hureyre'den; Rasûlullah (S), tahmîn edilmeleri sûretiyle beş veskdan az yahut beş vesk mikdârındaki ariyyelerin satışını müsâade buyurdu hadîsini sana tahdis etti mi? diye sordum. Mâlik:

-- Evet (tahdîs etti) dedi [26].

٧٢ – (١٥٤٢) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ الْمُزَابَنَةِ . وَالْمُزَابَنَةُ بَيْعُ الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ كَيْلًا . وَبَيْعُ الْكَرْمِ بِالزَّبِيبِ كَيْلًا .

72 — (1542) .... : İbn Umer'den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) muzâbeneden nehy buyurdu. Muzâbene ise yaş hurmayı (ağacında) ölçekle (tahmîn ederek), kuru hurma mukabilinde satmaktır. Yaş üzümü de (asmasında yine böyle) ölçekle (tahmîn ederek) kuru üzüm ile satmakdır.

٧٣ – (...) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الْمُزَابَنَةِ ، بَيْعِ ثَمَرِ النَّخْلِ بِالتَّمْرِ كَيْلًا ، وَبَيْعِ الْعِنَبِ بِالزَّبِيبِ كَيْلًا ، وَبَيْعِ الزَّرْعِ بِالْحِنْطَةِ كَيْلًا .

(...) وحدّثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

73 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) Nâfi'e şöyle haber ver-

26. Bu hadîs, hadîsi öğrenme ve alma yollarından el-kırâatu *ale'ş*-şeyh diğer deyişle *arz* yoluyle alınmıştır. Bu yol tâlibin hadîsi şeybine okuması ve onun tasdîk edib kendisinden bu sûretle rivâyetine izin vermesidir.

Bu hadîse göre *ariyye* (yani azıklık hurma) satışı ve tebdîlinde beş veski geçmemesi husûsunda âlimler ittifak etmişlerdir. Bir fakîrin ihtiyacını karşılamaya bu mikdâr kâfîdir denilmiştir. Vesk, Hicaz âlimlerine göre 320, Irak âlimlerine göre 480 rıtldır. Bu ihtilâf da o iki hukûk mektebi mensûblarının sâ' ve müdd mikdârlarındaki ihtilâflarına dayanır. Sâ' ve müdd hisâbı hakkında bundan önceki cildde izâhat verilmişdi.

mişdir: Rasûlullah (S) **muzâbeneyi** yani hurma ağacının yaş meyvesini ölçekle (tahmîn ederek) kuru hurma mukabilinde satmayı; kuru üzümü yaş üzümle (yine böyle tahmînî) ölçekle satmayı; başaktaki yaş ekini de ölçekle (tahmîn ederek) samanından çıkarılmış sâfî buğday mukabilinde satmayı nehy etti.

( ) .... : İbn Ebî Zâide de, Ubeydullah'dan yine bu isnâdla ayni hadîsi rivâyet etmişdir.

٧٤ — (...) حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَحُسَيْنُ بْنُ عِيسَى . قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ . حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الْمُزَابَنَةِ . وَالْمُزَابَنَةُ بَيْعُ ثَمَرِ النَّخْلِ بِالتَّمْرِ كَيْلًا . وَبَيْعُ الزَّبِيبِ بِالْعِنَبِ كَيْلًا . وَعَنْ كُلِّ ثَمَرٍ بِخَرْصِهِ .

74 — ( ) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) **muzâbeneden** nehy etti. Muzâbene, hurma ağacının yaş meyvesini ölçekle (tahmîn ederek) kuru hurma mukabilinde; kuru üzümü, yaş üzümle (yine böyle tahmînî) ölçek mukabilinde satmakdır. Rasûlullah her türlü yaş meyveyi tahmînî ölçek mukabilinde satmakdan nehy buyurmuşdur.

٧٥ — (...) حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ) عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ الْمُزَابَنَةِ . وَالْمُزَابَنَةُ أَنْ يُبَاعَ مَا فِي رُؤُوسِ النَّخْلِ بِتَمْرٍ ، بِكَيْلٍ مُسَمًّى . إِنْ زَادَ فَلِي ، وَإِنْ نَقَصَ فَعَلَيَّ .

(...) وحَدَّثَنَاهُ أَبُو الرَّبِيعِ وَأَبُو كَامِلٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا حَمَّادٌ . حَدَّثَنَا أَيُّوبُ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ .

75 — ( ) .... : İbn Umer'den Rasûlullah (S) muzâbeneden nehy buyurdu. Muzâbene, hurma ağaçları üzerinde bulunan yaş meyvelerin adedi ta'yîn edilmiş ölçek sayısınca, kuru hurma mukabilinde satılmasıdır. Eğer fazla gelirse benim lehimedir, eksik gelirse benim aleyhimedir [27].

27. Bunun misâlle takriri şöyledir: Taraflardan biri diğerine: Şu bir ağaç hurmanın üstündeki mahsûlunu meselâ elli kilo tahmîn ediyorum. Mahsûl kesilib toplandıktan sonra eğer elli kilodan fazla gelirse bu fazlalık benimdir, eğer eksik gelirse elli kiloya tamamlarım der. İşte bu da müzâbenedir ve nehy edilmişdir.

Müzâbenenin doğuşu: Muzâbene sûretiyle alış veriş diğer alış verişler gibi iki tarafın ihtiyacı üzerine arz ve taleb ile doğar. Birisinin mahsûlu yetişmeden azığı tükenir. Öbürüsünün tâze üzüm ve tâze hurma yemeğe ihtiyacı bulunur. İki tarafdan birinin arzı, diğerinin talebi üzerine muzâbene bey'i meydana gelirdi.

Nehy edilme sebebi: Yukarıki hadîslerde geçtiği üzere muzâbene, ağaç üstünde bulunan mahsûl, ne ölçek, ne tartı ve ne de adet cihetiyle ma'lûm olmayarak vücûd buluyordu. Bu yüzden Peygamber'e sık sık şikâyetler arzediliyordu. İşte nizâ' vesilesi olan bu şekildeki alış verişden nehy buyuruldu. Fakat halkın ve bilhassa fakîr ziraâtcıların ihtiyacı durmuyordu. Bu ihtiyacın tatmini icâb ediyordu. Nitekim bir müddet sonra Me-

( ) .... : Buradaki râvîler, Eyyûb'un da bu isnâd ile geçen hadîsi tarzında tahdîs ettiğini rivâyet etmişlerdir.

٧٦ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثني محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن نافع، عن عبد الله. قال: نهى رسول الله ﷺ عن المزابنة: أن يبيع ثمر حائطه، إن كانت نخلا، بتمر كيلا. وإن كان كرما، أن يبيعه بزبيب كيلا. وإن كان زرعا، أن يبيعه بكيل طعام. نهى عن ذلك كله.

وفي رواية قتيبة: أو كان زرعا.

(...) وحدثنيه أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب. حدثني يونس. ح وحدثناه ابن رافع. حدثنا ابن أبي فديك. أخبرني الضحاك. ح وحدثنيه سويد بن سعيد. حدثنا حفص بن ميسرة. حدثني موسى بن عقبة. كلهم عن نافع، بهذا الإسناد، نحو حديثهم.

76 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) muzâbeneden nehy etmişdir : Eğer hurmalık olursa, hurma bahçesinin yaş meyvesini (ağacında) ölçekle (tahmîn ederek) kuru hurma mukabilinde satmayı; eğer üzüm bağı olursa, yaş üzümü yine ölçekle tahmîn edib o kadar kuru üzüm mukabilinde satmayı; şâyet ekin tarlası olursa onun ekinini de başağında iken muayyen ölçek ekin mukabilinde satmayı, işte bu türlü alış verişlerin hepsini nehy etti.

Kuteybe'nin rivâyetinde : Yahut ekin olursa şeklindedir.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den bu isnâd ile yukarıdakilerin hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

(١٥) باب من باع نخلا عليها ثمر

٧٧ – (١٥٤٣) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «من باع نخلا قد أبرت، فثمرتها للبائع. إلا أن يشترط المبتاع».

(15) ÜSTÜ MEYVELİ HURMA AĞACI SATAN KİMSEYE DÂİR BÂB

77 — (1543) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da Nâfi'den, o da İbn Umer'den ki Rasûlullah

dîne fakirleri Peygamber'e mürâcaat ederek: Yâ Rasûlallah! Siz tâze hurma ile kuru hurmayı mübâdele etmeyi nehy ettiniz. Fakat bizim altun, gümüş paramız yok ki onunla kuru erzak satın alalım demişlerdi. Bunun üzerine Peygamber, *ariyye* sûretiyle mübâdeleye ve satışa müsâade buyurdu.

(S) şöyle buyurmuşdur : «Her kim çiçeklerine erkek çiçeği aşılanmış bir hurma ağacı satarsa, bu ağacın (yetişecek) meyvaları satıcıya âiddir. Ancak müşterînin bu meyvelerle beraber satın almayı şart kılması hâlinde yetişecek meyveler müşterîye âid olur» [28].

٧٨ – (...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. جَمِيعًا عَنْ عُبَيْدِ اللهِ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ (وَاللَّفْظُ لَهُ). حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «أَيُّمَا نَخْلٍ اشْتُرِيَ أُصُولُهَا وَقَدْ أُبِّرَتْ، فَإِنَّ ثَمَرَهَا لِلَّذِي أَبَّرَهَا. إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الَّذِي اشْتَرَاهَا».

78 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîleri de İbn Umer'den rivâyet ettiler ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur : «Çiçeklerine erkek hurma çiçeği aşılanmış olduğu halde asılları satın alınan hurma ağaçlarının meyveleri onlara erkek çiçeği aşılayan kimseye âiddir. Ancak ağaçları satın alan kişinin meyvelere sâhib olmayı da şart kılması hâli müstesnâdır».

٧٩ – (...) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ. أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «أَيُّمَا امْرِئٍ أَبَّرَ نَخْلًا، ثُمَّ بَاعَ أَصْلَهَا، فَلِلَّذِي أَبَّرَ ثَمَرُ النَّخْلِ. إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ».

(...) وحدّثناه أَبُو الرَّبِيعِ وَأَبُو كَامِلٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ. ح وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ. كِلَاهُمَا عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ.

79 — ( ) .... : İbn Umer'den, Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Hurma ağaçlarını erkek hurma çiçeği aşılamış olan kimse sonra bu ağaçların asıllarını satarsa ağaçların o defaki yetişecek meyveleri erkek çiçek aşılayan kimseye âiddir. Ancak müşterînin meyvelere sâhib olmayı şart kılması hâlinde müşterîye âid olur».

28. İncir ağaçlarına incirler doğdukdan sonra telkîh için baba incir asıldığı gibi, hurma ağaçlarına da salkımlar doğduğu ve büyümeğe başladığı zaman erkek hurma çiçeği asılır.

Bu hadîs meyvenin telkîhi zamanı, meyvenin müşterîye yahut satana âid olduğunu ta'yîn için ayırıcı bir hadd oluyor. Bu hadîsle olgunlaşmadan ağacın üzerinde meyve satışının mübâh olduğu da istidlâl olunabilir. Çünkü Peygamber: «Ağacın mahsûlu satana âiddir, meğer ki müşteriye âid olduğu şart kılınmış olsun» buyurmuşdur. Bu sûretde ağaç ile üstündeki meyvası yetişmeden satılmış oluyor.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Eyyûb'dan, o da Nâfi'den bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

٨٠ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى ومحمد بن رمح . قالا : أخبرنا الليث . ح وحدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث عن ابن شهاب ، عن سالم بن عبد الله بن عمر ، عن عبد الله بن عمر . قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « من ابتاع نخلا بعد أن تؤبر فثمرتها للذى باعها . إلا أن يشترط المبتاع . ومن ابتاع عبدا فماله للذى باعه . إلا أن يشترط المبتاع » .

(...) وحدثناه يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبى شيبة وزهير بن حرب (قال يحيى : أخبرنا ، وقال الآخران : حدثنا سفيان بن عيينة) عن الزهرى ، بهذا الإسناد ، مثله .

* * *

(...) وحدثنى حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرنى يونس عن ابن شهاب . حدثنى سالم ابن عبد الله بن عمر ؛ أن أباه قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول . بمثله .

80 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) dedi ki : Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Her kim çiçeklerine erkek hurma çiçeği aşılanmasından sonra hurma ağaçları satın alırsa, o ağaçların bu meyveleri ağaçları satana âiddir. Ancak müşterînin bu meyveleri de şart kılması hâli müstesnâdır. Her kim bir köle satın alırsa, o kölenin malı onu satana âiddir. Ancak satın alan müşterînin köleyi malı ile beraber satın aldım diye şart koşması hâlinde malı müşterîye âid olur».

( ) .... : Buradaki râvîler de Zuhrî'den bu isnâdla o hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Umer'in : Ben Rasûlullah'dan işittim şöyle buyuruyordu diyerek geçen hadîsin benzerini haber verdiğini rivâyet etmişlerdir.

(١٦) باب النهى عن المحاقلة والمزابنة ، وعن المخابرة وبيع الثمرة قبل بدو صلاحها ، وعن بيع المعاومة وهو بيع السنين

٨١ – (١٥٣٦) حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة ومحمد بن عبد الله بن نمير وزهير بن حرب . قالوا جميعا : حدثنا سفيان بن عيينة عن ابن جريج ، عن عطاء ، عن جابر بن عبد الله . قال : نهى رسول الله ﷺ عن المحاقلة والمزابنة والمخابرة . وعن بيع الثمر حتى يبدو صلاحه . ولا يباع إلا بالدينار والدرهم . إلا العرايا .

(...) وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا أبو عاصم. أخبرنا ابن جريج عن عطاء وأبي الزبير؛ أنهما
سمعا جابر بن عبد الله يقول: نهى رسول الله ﷺ. فذكر بمثله.

(16) MUHÂKALEDEN, MUZÂBENEDEN, MUHÂBARADAN, MEYVELERİN SALÂHI MEYDANA ÇIKMADAN ÖNCE SATILMASINDAN, BİRKAÇ YILLIK MAHSÛLÜ SATMAK DEMEK OLAN MUÂVAMA SATIŞINDAN NEHY BÂBI

81 — (1536) .... : Câbir ibn Abdillah (R) dedi ki : Rasûlullah (S) muhâkaleden, **muzâbeneden, muhâbara**dan ve salâhı meydana çıkıncaya kadar (ağaç üstündeki) yaş meyveyi satmakdan nehy etti. Ve bu yaş meyve nacak dînâr ile, dirhem ile (yani alış verişte müşterek kıymet ölçüsü olan paralar ve ticâret metâ'ları ile) satılır. Yalnız ariyyeler müstesnâdır (azıklıkdan ibâret olan ariyyeler yaş veya kuru hurma ile satılabilir) buyurdu [29].

( ) .... : Atâ ve Ebu'z-Zubeyr, Câbir ibn Abdillah'dan işitmişlerdir ki o, Rasûlullah nehyetti diyerek yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişdir.

٨٢ — (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرنا مخلد بن يزيد الجزري. حدثنا ابن جريج.
أخبرني عطاء عن جابر بن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن المخابرة والمحاقلة والمزابنة. وعن
بيع الثمرة حتى تطعم. ولا تباع إلا بالدراهم والدنانير. إلا العرايا

قال عطاء: فسر لنا جابر قال: أما المخابرة فالأرض البيضاء يدفعها الرجل إلى الرجل فينفق فيها، ثم
يأخذ من الثمر. وزعم أن المزابنة بيع الرطب في النخل بالتمر كيلا. والمحاقلة في الزرع على نحو
ذلك.. يبيع الزرع القائم بالحب كيلا.

29. *Muhâkale* : Tarla demek olan *hakl*den türemiş bir masdardır. Bir taraf tarlayı, diğer taraf da yetiştireceği mahsûlün üçde bir veya dörtde bir gibi muayyen bir mahsûl payını vermek üzere yapılan bir ortaklık veya kirâ akdidir.

Muzâbene, daha önceki hadîslerde îzâh edilmişdi.

Muhâbara da, *muzâraa* manâsına bir ortaklık akdidir. Bir taraf arâzîyi diğer taraf da çalışmasını ve amelini ortaya kor. Tohum arâzî sâhibi tarafından verilirse *muzâraa*, işçi tarafından sarf edilirse *muhâbara*dır denilmişdir. Bu iki akdi daha başka türlü ta'rif edenler de vardır.

Muâvama, yıl ma'nâsına gelen âmdan yapılmış bir masdardır. Bir veya birkaç yıllık mahsûlün satışı ile ilgili kirâ yahut bir alış veriş veya bir ortaklık akdidir.

82 — ( ) .... : Atâ, Câbir ibn Abdillah (R) dan haber verdi ki Rasûlullah (S), **muhâbaradan, muhâkaleden, muzâbeneden** ve yemeğe elverişli oluncaya kadar da ağaçdakî koruk yaş meyveleri satmakdan nehy etmişdir. Ve bu koruk yaş meyveler ancak dînâr ile dirhem ile satılır. Yalnız azıklık için ayrılmış olan **ariyyeler** müstesnâdır (onlar yaş veya kuru hurma ile satılabilir) buyurmuşdur.

Atâ dedi ki : Câbir, bu ta'birleri bize tefsîr edib şöyle dedi : **Muhâbara** şudur : Bir kimse toprağı temiz bir arâzîyi diğer birine teslîm eder o da bu arâzîde madde ve gayret sarf eder. Sonra tarla sâhibi yetişen mahsûlden bir kısmını alır. **Muzâbene,** ağaçdaki yaş hurmanın muayyen ölçekdeki kuru hurmaya mukabil satılmasından ibâretdir. **Muhâkale** ise ekin mahsûlu husûsunda hurmadaki muzâbene tarzı üzere yapılan bir akddır: Kişi henüz tarlada başak hâlinde bulunan ekini muayyen ölçekde kâfî hubûbat mukabilinde satar.

٨٣ – (...) حَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي خَلَفٍ . كِلَاهُمَا عَنْ زَكَرِيَّاءَ . قَالَ ابْنُ أَبِي خَلَفٍ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ عَدِيٍّ . أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ . حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الْمَكِّيُّ (وَهُوَ جَالِسٌ عِنْدَ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَىٰ عَنِ الْمُحَاقَلَةِ وَالْمُزَابَنَةِ وَالْمُخَابَرَةِ . وَأَنْ تُشْتَرَى النَّخْلُ حَتَّىٰ تُشْقِهَ . (وَالْإِشْقَاهُ أَنْ يَحْمَرَّ أَوْ يَصْفَرَّ أَوْ يُؤْكَلَ مِنْهُ شَيْءٌ) وَالْمُحَاقَلَةُ أَنْ يُبَاعَ الْحَقْلُ بِكَيْلٍ مِنَ الطَّعَامِ مَعْلُومٍ . وَالْمُزَابَنَةُ أَنْ يُبَاعَ النَّخْلُ بِأَوْسَاقٍ مِنَ التَّمْرِ . وَالْمُخَابَرَةُ الثُّلُثُ وَالرُّبُعُ وَأَشْبَاهُ ذَٰلِكَ .

قَالَ زَيْدٌ : قُلْتُ لِعَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ : أَسَمِعْتَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَذْكُرُ هَٰذَا عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؟ قَالَ : نَعَمْ .

83 — ( ) .... : Ebu'l-Velîd el-Mekkî (Atâ ibn Ebî Rebâh'ın yanında otururken) Câbir ibn Abdillah'dan tahdîs etti ki Rasûlullah (S) muhâkaleden, muzâbeneden, muhâbaradan, hurma koruğu renklenmeğe başlamadıkca satın alınmasından (burada he ile işkâh, kızarması, sararması, yahut kendisinden alacalanmış bir şeyin yenilmesi demektir) nehy buyurmuşdur. Muhâkale, tarlanın hubûbatdan muayyen ölçek mukabilinde satılmasıdır. Muzâbene, hurma ağacı mahsûlünün, muayyen ölçek kuru hurma mukabilinde satılmasıdır. Muhâbara ise (tarladan) üçde bir, dörtde bir yahut bunun benzeri bir pay (almak üzere çiftci ile akd yapmak) dır.

Râvî Zeyd ibn Ebî Uneyse dedi ki : Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a : Sen

bu hadîsi Câbir ibn Abdillah'dan, Rasûlullah'dan diye zikrederken işittin mi? dedim. Atâ : Evet, işittim dedi.

٨٤ – (...) وحدثنا عبد الله بن هاشم . حدثنا بهز . حدثنا سليم بن حيان . حدثنا سعيد بن ميناء عن جابر بن عبد الله . قال : نهى رسول الله ﷺ عن المزابنة والمحاقلة والمخابرة . وعن بيع الثمرة حتى تشقح .

قال قلت لسعيد : ما تشقح ؟ قال : تحمار وتصفار ويؤكل منها .

84 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) : Rasûlullah (S), muzâbeneden, muhâkaleden, muhâbaradan, renklenmeğe başlamadıkca meyveyi satmakdan nehy etti, dedi.

Râvî Suleym ibn Hayyân dedi ki : Ben Saîd ibn Mînâ'ya tuşkıhu ne demektir? diye sordum. Kızarır, sararır ve kendisinden yenilir demekdir dedi.

٨٥ – (...) حدثنا عبيد الله بن عمر القواريري ومحمد بن عبيد الغبري (واللفظ لعبيد الله) قالا : حدثنا حماد بن زيد . حدثنا أيوب عن أبي الزبير وسعيد بن ميناء ، عن جابر بن عبد الله . قال : نهى رسول الله ﷺ عن المحاقلة والمزابنة والمعاومة والمخابرة (قال أحدهما : بيع السنين هي المعاومة) وعن الثنيا ورخص في العرايا .

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن حجر . قالا : حدثنا إسماعيل (وهو ابن علية) عن أيوب ، عن أبي الزبير ، عن جابر ، عن النبي ﷺ ، بمثله . غير أنه لا يذكر : بيع السنين هي المعاومة .

85 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) : Rasûlullah (S), muhâkaleden, munâbezeden, muâvamadan, muhâbaradan (râvîlerden biri : Bir kaç seneliğine satmak muâvamadır, dedi), bir alış veriş akdinde mechûl bir şey'in müstesnâ kılınmasından[30] nehy etti. Azıklık için ayrılan ariyyeler husûsunda da ruhsat verdi, dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de Câbir'den, o da Peygamberden yukarıdaki hadîsin benzerini rivâyet etmiştir. Şukadar var ki bu râvî : «Bir kaç seneliğine satmak muâvamadır» fıkrasım zikretmez.

---

30. Bu yığını, bir kısmı müstesnâ olmak üzere sana sattım demek gibi.

٨٦ – (...) وحدثني إسحاق بن منصور . حدثنا عبيد الله بن عبد المجيد . حدثنا رباح بن أبي معروف . قال : سمعت عطاء عن جابر بن عبد الله . قال : نهى رسول الله ﷺ عن كراء الأرض . وعن بيعها السنين . وعن بيع الثمر حتى يطيب .

86 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) : Rasûlullah (S) arâzîyi kirâya vermekden, arâzî mahsûlünü birkaç seneliğine satmakdan, tâze meyvayı yemesi hoş oluncaya kadar satmakdan nehy etti demişdir[31].

(١٧) باب كراء الأرض

٨٧ – (...) وحدثني أبو كامل الجحدري . حدثنا حماد (يعني ابن زيد) عن مطر الوراق ، عن عطاء ، عن جابر بن عبد الله ؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن كراء الأرض .

(17) ARÂZÎYİ KİRÂYA VERMEK BÂBI

87 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah'dan (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) arâzîyi kiraya vermekden nehy etti.

٨٨ – (...) وحدثنا عبد بن حميد . حدثنا محمد بن الفضل . (لقبه عارم ، وهو أبو النعمان السدوسي) . حدثنا مهدي بن ميمون . حدثنا مطر الوراق عن عطاء ، عن جابر بن عبد الله ، قال : قال رسول الله ﷺ « من كانت له أرض فليزرعها . فإن لم يزرعها فليزرعها أخاه » .

88 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) dedi ki : Rasûlullah (S): «Kimin bir arâzîsi varsa onu eksin. Eğer ekmezse onu kardeşine ekdirsin» buyurdu.

٨٩ – (...) حدثنا الحكم بن موسى . حدثنا هقل (يعني ابن زياد) عن الأوزاعي ، عن عطاء ، عن جابر بن عبد الله . قال : كان لرجال فضول أرضين من أصحاب رسول الله ﷺ . فقال رسول الله ﷺ « من كانت له فضل أرض فليزرعها أو ليمنحها أخاه . فإن أبى فليمسك أرضه » .

31. Bütün bu nehiylerin sebebi âkidlerden herhangi birini zarara düşmekden korumakdır. Bir tarafı mechûl olan bir alış veriş akdine musâade edilmemekle ticâret hayâtının ve alış veriş muâmelelerinin düzgün gitmesine önemli derecede yardım edilmiş ve böylece ferdî ve kütlevî büyük zararlara düşülmesi önlenmişdir. İslâm Dîninin yani Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in bütün emirleri ve nehiyleri istisnâsız hep insanlığın yararına sayısız hayırlar ve iyilikler celb, şerleri ve kötülükleri def' etmektedir. Böyle bir dînin sâlikleri olub da bu ilâhî emir ve nehiylere göre hayât süren mü'minlere ne mutlu!

89 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi : Rasûlullah'ın sahâbîlerinden birtakım insanların fazla arâzîleri vardı. Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Her kimin fazla bir arâzîsi varsa onu ya kendisi eksin, yahut kardeşine versin. Kardeşi de bunu âriyet olarak kabûl etmezse tarlasını muattal tutsun» [32].

٩٠ – (...) وحدثني محمد بن حاتم . حدثنا معلى بن منصور الرازي . حدثنا خالد . أخبرنا الشيباني عن بكير بن الأخنس ، عن عطاء ، عن جابر بن عبد الله قال : نهى رسول الله ﷺ أن يؤخذ للأرض أجر أو حظ .

90 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) : Rasûlullah (S) arâzî için bir ücret yahut bir pay alınmasını nehy etti demişdir.

٩١ – (...) حدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . حدثنا عبد الملك عن عطاء ، عن جابر ، قال : قال رسول الله ﷺ « من كانت له أرض فليزرعها . فإن لم يستطع أن يزرعها ، وعجز عنها ، فليمنحها أخاه المسلم ولا يؤاجرها إياه » .

91 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kimin bir arâzîsi varsa onu kendisi eksin. Şâyet onu ekmeye muktedir olamaz ve ekmekden âciz kalırsa onu muslim kardeşine (âriyet olarak) versin. Tarlayı ona îcâra vermesin».

٩٢ – (...) وحدثنا شيبان بن فروخ . حدثنا همام . قال : سأل سليمان بن موسى عطاء فقال : أحدثك جابر بن عبد الله ؛ أن النبي ﷺ قال « من كانت له أرض فليزرعها ، أو ليزرعها أخاه ، ولا يكرها » قال : نعم .

92 — ( ) Yine bize Şeybân ibn Ferrûh tahdîs etti. Bize Hemmâm tahdîs edib dedi ki : Süleymân ibn Mûsâ, Atâ'ya :

— Câbir ibn Abdillah sana Peygamber (S) buyurdu ki «her kimin bir arâzîsi varsa onu ya kendisi eksin, yahut kardeşine ekdirsin, tarlayı kiraya vermesin» hadîsini tahdîs etti mi? diye sordu. Atâ :

— Evet, tahdîs etti, dedi.

32. Yahut da «tarla sâhibi, ekmekden ve âriyet vermekden imtinâ' ederse (kirâya vermeyib) tarlasını muattal tutsun» demektir. Bu takdîrde «arâzîsini tutsun» emri bir tevbîh olur. Bu hadîsde halkı faydalandırmanın mustehab olduğu hükmü vardır.

٩٣ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا سفيان عن عمرو، عن جابر؛ أن النبي ﷺ نهى عن المخابرة.

93 — ( ) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Sufyân, Amr'dan, o da Câbir'den, Peygamber (S) **muhâbaradan** nehy buyurdu diye tahdîs etti.

٩٤ – (...) وحدثني حجاج بن الشاعر. حدثنا عبيد الله بن عبد المجيد. حدثنا سليم بن حيان. حدثنا سعيد بن ميناء. قال: سمعت جابر بن عبد الله يقول: إن رسول الله ﷺ قال «من كان له فضل أرض فليزرعها، أو ليزرعها أخاه. ولا تبيعوها» فقلت لسعيد: ما قوله: ولا تبيعوها؟ يعني الكراء؟ قال: نعم.

94 — ( ) .... : Saîd ibn Mînâ tahdîs edib dedi ki : Ben Câbir ibn Abdillah (R) dan işittim, Rasûlullab (S) : «Her kimin fazla bir arâzîsi varsa onu ya kendisi eksin, yahut da kardeşine ekdirsin. Tarlayı (kirâ ile) satmayınız» buyurdu diyordu. Râvî Suleym ibn Hayyân der ki, ben Saîd ibn Mînâ'ya :

— «Tarlayı satmayınız» sözünün ma'nâsı nedir, kirâya vermeyiniz mi demek istiyor acaba? diye sordum. Saîd :

— Evet, dedi.

٩٥ – (...) حدثنا أحمد بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا أبو الزبير عن جابر. قال: كنا نخابر على عهد رسول الله ﷺ. فنصيب من القصري ومن كذا. فقال رسول الله ﷺ «من كانت له أرض فليزرعها أو فليحرثها أخاه. وإلا فليدعها».

95 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Biz Rasûlullah (S) zamanında **muhâbara** sûretiyle ortaklık yapardık da harmanda başaklar dövenlendikden sonra başakları içinde kalan hubûbatdan ve şundan (belki samandan) nasîb alırdık. Muteakiben Rasûlullah : «Her kimin bir arâzîsi varsa onu ya kendisi zirâat etsin, yahut da kardeşine sürdürsün. Yoksa o tarlayı bıraksın» buyurdu.

٩٦ – (...) حدثني أبو الطاهر وأحمد بن عيسى. جميعا عن ابن وهب. قال ابن عيسى: حدثنا عبد الله بن وهب. حدثني هشام بن سعد؛ أن أبا الزبير المكي حدثه. قال: سمعت جابر بن عبد الله يقول: كنا في زمان رسول الله ﷺ نأخذ الأرض بالثلث أو الربع. بالماذيانات. فقام رسول الله ﷺ في ذلك فقال «من كانت له أرض فليزرعها. فإن لم يزرعها فليمنحها أخاه. فإن لم يمنحها أخاه فليمسكها».

96 — ( ) .... : Ebu'z-Zubeyr el-Mekki tahdîs edib dedi ki; ben Câbir ibn Abdillah'dan işittim şöyle diyordu : Biz Rasûlullah (S) zamanında arâzîyi üçde bir yahut dörtde bir karşılığında ve su arklarının iki yanlarında biten mahsûller karşılığında alırdık. Bir gün Rasûlullah ayağa kalktı ve bu hususda şöyle buyurdu : «Kimin tarlası ve toprağı varsa onu kendisi zirâat etsin. Eğer kendisi ekmiyecekse kardeşine menîha yani âriyet olarak versin. Şâyet kardeşine de âriyet olarak vermiyecekse artık tarlayı muattal tutsun» [33].

٩٧ – (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ. حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ. حَدَّثَنَا أَبُو سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ. قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَهَبْهَا أَوْ لِيُعِرْهَا».

97 — ( ) .... : Câbir (R) dedi ki; Peygamber (S) den işittim : «Kimin (fazla) bir arâzîsi varsa onu ya hibe etsin yahut da âriyet olarak versin» buyuruyordu.

٩٨ – (...) وَحَدَّثَنِيهِ حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ. حَدَّثَنَا أَبُو الْجَوَّابِ. حَدَّثَنَا عَمَّارُ بْنُ رُزَيْقٍ عَنِ الأَعْمَشِ، بِهَذَا الإِسْنَادِ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ فَلْيُزْرِعْهَا رَجُلاً».

98 — ( ) .... : Burada Ammâr ibn Zurayk, A'meş'den bu isnâd ile ayni hadîsi rivâyet etti. Şu kadar var ki bunda : «Ya onu kendisi eksin, yahut da bir kimseye ekdirsin» demişdir.

٩٩ – (...) وحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ. حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرٌو (وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ)؛ أَنَّ بُكَيْرًا حَدَّثَهُ؛ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَهُ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ كِرَاءِ الأَرْضِ.

قَالَ بُكَيْرٌ: وَحَدَّثَنِي نَافِعٌ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: كُنَّا نُكْرِي أَرْضَنَا ثُمَّ تَرَكْنَا ذَلِكَ حِينَ سَمِعْنَا حَدِيثَ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ.

33. Hadîsdeki *mâziyânât* kelimesi *mâziyân* sözünün cem'idir. Su yolları, arklar, cedveller, kanallar, nehirler ma'nâsına yahut da su yollarının iki kenarında biten mahsûller ma'nâsınadır. Bu arabca değildir, arapçalaştırılmış bir kelimedir.

Bu lâfızların ma'nâsı şudur: Arâzî sâhibleri tarlalarını kendi tohumlarıyle ekecek olanlara, su yataklarının kanal başlarının veya sulu bölgelerin yetiştireceği mahsûller arâzî sâhiblerinin olmak, diğer yerlerinki de işçinin olmak üzere teslim ederlerdi. Bunda dâima bir aldatma mevcûd olduğu için nehy edilmişdir.

Hadîsin «eğer kardeşine âriyet olarak vremiyecekse artık tarlayı muattal tutsun» fıkrası halkın menfaatı aleyhine olan bu kabîl kimselere sert bir tevbîh ve azarlama ma'nâsını ifâde etmektedir.

99 — ( ) .... : Buradaki râvîler, Câbir ibn Abdillah (R) ın : Rasûlullah (S) arâzîyi kirâya vermeyi nehy etti dediğini rivâyet etmişlerdir. Bu râvîlerden Bukeyr şöyle dedi : Bana Nâfi' tahdîs etti ki kendisi ibn Umer'den şöyle derken işitmişdir : Biz arâzîlerimizi kirâya verirdik. Sonra Râfî' ibn Hadîc (in tarlaları kiralamakdan nehye dâir) hadîsini işittiğimiz zaman bu kirâ verme işini terk eyledik.

١٠٠ – (...) وحدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ بَيْعِ الْأَرْضِ الْبَيْضَاءِ سَنَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا.

100 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) : Rasûlullah (S) boş arâzîyi iki yahut üç yıllığına satmakdan nehy etti demişdir.

١٠١ – (...) وحدّثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ حُمَيْدٍ الْأَعْرَجِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَتِيقٍ، عَنْ جَابِرٍ. قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَيْعِ السِّنِينَ.

وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ: عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ سِنِينَ.

101 — ( ) .... : Buradaki râvîler Câbir ibn Abdillah (R) ın, Peygamber (S) arâzîyi birkaç seneliğine satmakdan nehy etti dediğini rivâyet ettiler. Bunlardan ibn Ebî Şeybe'nin rivâyetinde : (Müstakbel) bir kaç senelik mahsûlü (peşînen) satmakdan tarzındadır.

١٠٢ – (١٥٤٤) حدّثنا حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ. حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ. حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ. فَإِنْ أَبَى فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ».

102 — (1544) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Her kimin bir arâzîsi varsa onu ya kendisi eksin, yahut da kardeşine âriyet olarak versin. Eğer böyle yapmakdan çekinirse artık arâzîsini muattal tutsun».

١٠٣ – (١٥٣٦) وحدّثنا الْحَسَنُ الْحُلْوَانِيُّ. حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ. حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ؛ أَنَّ يَزِيدَ بْنَ نُعَيْمٍ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَنْهَى عَنِ الْمُزَابَنَةِ وَالْحُقُولِ. فَقَالَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ: الْمُزَابَنَةُ الثَّمَرُ بِالتَّمْرِ. وَالْحُقُولُ كِرَاءُ الْأَرْضِ.

103 — (1536) .... : Câbir ibn Abdillah (R), kendisinin Rasûlullah (S) dan muzâbene ve hukûl akdini nehyederken işittiğini haber ver-

miştir. Müteâkiben Câbir ibn Abdillah : **Muzâbene,** ağaç üzerindeki yaş hurmayı kuru hurma mukabilinde satmak, **hukûl** ise tarlaları kirâya vermekdir demişdir.

١٠٤ — (١٥٤٥) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن القاري) عن سهيل ابن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة. قال: نهى رسول الله ﷺ عن المحاقلة والمزابنة.

104 — (1545) .... : Ebû Hureyre (R); Rasûlullah (S) **muhâkale** ve **muzâbeneden** nehyetti demişdir.

( ) وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب. أخبرني مالك بن أنس عن داود بن الحصين؛ أن أبا سفيان مولى ابن أبي أحمد أخبره؛ أنه سمع أبا سعيد الخدري يقول: نهى رسول الله ﷺ عن المزابنة والمحاقلة. والمزابنة اشتراء الثمر في رؤوس النخل. والمحاقلة كراء الأرض.

105 — (1546) Bana Ebû Tâhir tahdîs etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Enes ibn Mâlik, Dâvûd ibn Husayn'dan haber verdi, ona da İbn Ebî Ahmed'in mevlâsı Ebû Sufyân haber vermiş, o da Ebû Saîd Hudrî'den şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah (S) **muzâbeneden, muhâkaleden** nehy etti. Muzâbene henüz hurma ağaçlarının başında bulunan yaş meyveyi satın almakdır. Muhâkale ise arâzî kiralamakdır.

١٠٦ — (١٥٤٧) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو الربيع العتكي (قال أبو الربيع: حدثنا. وقال يحيى: أخبرنا حماد بن زيد) عن عمرو. قال: سمعت ابن عمر يقول: كنا لا نرى بالخبر بأسا. حتى كان عام أول. فزعم رافع أن نبي الله ﷺ نهى عنه.

106 — (1547) .... : Amr ibn Dînâr dedi ki, ben ibn Umer'den işittim şöyle diyordu : Biz evvelki seneye kadar **muhâbara** akdinde bir be's görmüyorduk. Nihâyet Râfi' : Allah'ın Peygamberi ondan nehy etti, dedi.

١٠٧ — (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا سفيان. ح وحدثني علي بن حجر وإبراهيم ابن دينار. قالا: حدثنا إسماعيل (وهو ابن علية) عن أيوب. ح وحدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا وكيع. حدثنا سفيان. كلهم عن عمرو بن دينار، بهذا الإسناد، مثله. وزاد في حديث ابن عيينة: فتركناه من أجله.

107 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Amr ibn Dînâr'dan bu isnâdla geçen hadîsin benzerini rivâyet ettiler. Bunlardan

İbn Uyeyne'nin hadîsinde : Artık biz muhâbarayı bu hadîsden dolayı terk eyledik ziyâdesi vardır.

١٠٨ – (...) وحدثني علي بن حجر . حدثنا إسماعيل عن أيوب ، عن أبي الخليل ، عن مجاهد قال : قال ابن عمر : لقد منعنا رافع نفع أرضنا .

108 — ( ) .... : Mucâhid dedi ki, İbn Umer : Yemîn olsun Râfi' bizim arâzîlerimizin menfaatını bizden men' etmişdir, dedi.

١٠٩ – (...) وحدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا يزيد بن زريع عن أيوب، عن نافع ؛ أن ابن عمر كان يكري مزارعه على عهد رسول الله ﷺ . وفي إمارة أبي بكر وعمر وعثمان وصدرا من خلافة معاوية . حتى بلغه في آخر خلافة معاوية ؛ أن رافع بن خديج يحدث فيها بنهي عن النبي ﷺ . فدخل عليه وأنا معه . فسأله فقال: كان رسول الله ﷺ ينهى عن كراء المزارع . فتركها ابن عمر بعد . وكان إذا سئل عنها، بعد ، قال : زعم رافع بن خديج أن رسول الله ﷺ نهى عنها .

(...) وحدثنا أبو الربيع وأبو كامل. قالا: حدثنا حماد. ح وحدثني علي بن حجر. حدثنا إسماعيل. كلاهما عن أيوب ، بهذا الإسناد ، مثله. وزاد في حديث ابن علية : قال: فتركها ابن عمر بعد ذلك. فكان لا يكريها .

109 — ( ) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etti. Bize Yezîd ibn Zuray', Eyyûb'dan, o da Nâfi'den haber verdi ki İbn Umer, Rasûlullah (S) ın zamanı ile Ebû Bekr'in, Umer'in, Usmân'ın emîrlikleri zamanında ve Muâviye'nin hilâfetinin başlangıcında tarlalarını kirâya veriyordu. Nihâyet Muâviye'nin hilâfetinin sonunda Râfi' ibn Hadîc'in bu kirâ husûsunda Peygamberden bir nehy tahdîs eder olduğu haberi kendisine ulaşınca hemen İbn Umer, ben Nâfi' kendisi ile beraber iken Râfi' ibn Hadîc'in yanına girdi ve mes'eleyi ondan sordu. Râfi' : «Rasûlullah (S) tarlaları kirâya vermekden nehy ederdi» dedi. İbn Umer bundan sonra tarlaları kirâya verme işini terk eyledi. Bundan sonra kendisine bu kirâ mes'elesi sorulduğunda : «Râfi' ibn Hadîc, Rasûlullah'ın bundan nehy ettiğini söyledi» der idi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Eyyûb'dan bu isnâd ile ayni hadîsi rivâyet ettiler. Bunlardan ibn Uyeyne'nin hadîsinde şu ziyâde vardır : Nâfi' dedi ki : Bundan sonra İbn Umer kirâ vermeyi terk etti ve artık tarlalarını kirâya vermez oldu.

١١٠ – (...) وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا عبيد الله عن نافع. قال: ذهبت مع ابن عمر إلى رافع بن خديج. حتى أتاه بالبلاط. فأخبره؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن كراء المزارع.

(...) وحدثني ابن أبي خلف وحجاج بن الشاعر. قالا: حدثنا زكرياء بن عدي. أخبرنا عبيد الله ابن عمرو عن زيد، عن الحكم، عن نافع، عن ابن عمر؛ أنه أتى رافعا. فذكر هذا الحديث عن النبي ﷺ.

110 — ( ) .... : Bu rivâyetde Nâfî : Ben de İbn Umer'le beraber Râfî' ibn Hadîc'e gittim. Nihâyet **Balât**'da [34] onun yanına vardığında Râfî' ona Rasûlullah (S) tarlaları kiraya vermekden nehy etti diye haber verdi.

( ) .... : Buradaki râvîler de Nâfî'den, o da İbn Umer'den, İbn Umer'in Râfî'a geldiğini ve onun da bu hadîsi Peygamberden nakl eylediğini rivâyet ettiler.

١١١ – (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا حسين (يعني ابن حسن بن يسار). حدثنا ابن عون عن نافع؛ أن ابن عمر كان يأجر الأرض. قال: فنبئ حديثا عن رافع بن خديج. قال: فانطلق بي معه إليه. قال: فذكر عن بعض عمومته، ذكر فيه عن النبي ﷺ؛ أنه نهى عن كراء الأرض. قال: فتركه ابن عمر فلم يأجره.

(...) وحدثنيه محمد بن حاتم. حدثنا يزيد بن هارون. حدثنا ابن عون، بهذا الإسناد. وقال: فحدثه عن بعض عمومته، عن النبي ﷺ.

111 — ( ) .... : İbn Avn, Nâfî'den, İbn Umer'in arâzîyi îcâra verir olduğunu tahdîs etti. Nâfî' dedi ki, İbn Umer'e, Râfî' ibn Hadîc'den bir hadîs haber verildi. Akabinde beni de beraberine alarak Râfî'e gitti. Râfî, amucalarının birinden ve Peygamber (S) den olmak üzere Peygamber'in arâzî kirâsından nehy ettiğini zikretti. Bunu ta'kîben İbn Umer kirâya vermeyi terk etti ve artık tarla ücreti almadı.

( ) .... : İbn Avn, bu isnâdla tahdîs etmiştir. Burada râvî :

34. *Balât:* Akça tahtası gibi düz ve yalabık yere denir. Kaldırım taşlarına da, kaldırım taşlarıyle, tuğla ve kireç ile döşenmiş yere de *Balât* denir. Balât, birçok yerin adıdır. Şam'da, Endelüs'de ve İstanbul'da da Balât adıyle semtler vardır. Medîne'de Peygamber'in mescidi ile çarşı arasında bir yerin adıdır ki kaldırım taşları ile döşenmişti. Hadîsdeki Balât, işte Medîne'de kaldırım taşları ile döşeli olub bu adla ma'rûf olan o yerdir. (*Kamûs Ter.*, III, 26).

Akabinde Râfi', İbn Umer'e amucalarının birinden ve Peygamber'den tahdîs etti demişdir.

١١٢ – (...) وحدثني عبد الملك بن شعيب بن الليث بن سعد. حدثني أبي عن جدي. حدثني عقيل بن خالد عن ابن شهاب؛ أنه قال: أخبرني سالم بن عبد الله؛ أن عبد الله بن عمر كان يكري أرضيه. حتى بلغه أن رافع بن خديج الأنصاري كان ينهى عن كراء الأرض. فلقيه عبد الله فقال: يا ابن خديج! ماذا تحدث عن رسول الله ﷺ في كراء الأرض؟ قال رافع بن خديج لعبد الله: سمعت عميّ (وكانا قد شهدا بدرا) يحدثان أهل الدار؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن كراء الأرض. قال عبد الله: لقد كنت أعلم، في عهد رسول الله ﷺ، أن الأرض تكرى. ثم خشي عبد الله أن يكون رسول الله ﷺ أحدث في ذلك شيئا لم يكن علمه. فترك كراء الأرض.

112 — ( ) .... : İbn Şihâb şöyle dedi : Bana Abdullah'ın oğlu Sâlim haber verdi ki, Abdullah ibn Umer kendi arâzîlerini kirâya verirdi. Nihâyet kendisine, Râfi' ibn Hadîc el-Ensârî'nin arâzî kirâsından nehy eder olduğu haberi ulaştı. Bunun üzerine Abdullah onunla buluşub :

— Ey Hadîc oğlu! Arâzî kirâsı hakkında Rasûlullah'dan ne tahdîs ediyorsun? dedi. Râfi' ibn Hadîc, Abdullah'a hitâben :

— Ben amucalarımdan işittim (onların ikisi de Bedr'de hâzır bulunmuşlardı) ikisi de ev halkına Rasûlullah'ın arâzî kirâsından nehy ettiğini tahdîs ediyorlardı, dedi. Abdullah :

— Yemîn olsun ben Rasûlullah zamanında arâzînin kirâya verildiğini kat'iyetle biliyordum, dedi. Sonra Abdullah (ibn Umer) Rasûlullah'ın arâzî kirâsı (nın neshi) hakkında kendisinin muttali' olmadığı bir hüküm ihdâs etmiş olmasından korkarak (her ihtimâle karşı) arâzîyi kirâya vermeyi terk etti [35].

35. Tahâvî'nin bu hadîse dâir olan rivâyeti maksadı daha açık ifâde ediyor :

Nâfi der ki : Bir kere İbn Umer benim yanımda dayanıb otururken Râfi' ibn Hadîc geldi ve Abdullah ibn Umer'e : Amucalarının (bir kere) Rasûlullah'ın huzûruna gittiklerini, sonra dönüp geldiklerinde Rasûlullah'ın ekin tarlalarını kirâlamakdan nehy etti dediklerini haber verdi. Bunun üzerine Abdullah ibn Umer : Biz pek iyi biliriz ki amucan, içinden sular akan kısımları muhtevî arâzîye mâlikdi. Rasûlullah zamanında bunları — sulak kısımlarının mahsûlü kendilerine âid olmak ve samandan da hisse verilmek üzere — kirâlarlardı. Bilmem ki bu nehyin mâhiyeti nedir! Bu yoldaki îcâra mı âiddir? dedi.

İbn Umer'in bu hadîsinin ifâde ettiği hakîkat şudur : İbn Umer Rasûlullah'ın arâzî kirâsını mutlak sûretde nehyettiğini Râfi'a karşı inkâr etmiş ve böyle umûmî bir telâkkiyi red etmiştir. Demiştir ki : Rasûlullah'ın nehy ettiği arâzî kirâsı, içinde fâsid şart bulunan kirâ akdidir. Râfi' âilesi sulak kısmın mahsûlü kendilerine âid olmak, samandan da bir hisse verilmek üzere kirâlardı. Bu ise akdi mechûl üzerine binâ' etmekdir.

(١٨) باب كراء الأرض بالطعام

١١٣ – (١٥٤٨) وحدثني عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . قَالَا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (وَهُوَ ابْنُ عُلَيَّةَ) عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ يَعْلَى بْنِ حَكِيمٍ ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ : كُنَّا نُحَاقِلُ الْأَرْضَ عَلَىٰ عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَنُكْرِيهَا بِالثُّلُثِ وَالرُّبُعِ وَالطَّعَامِ الْمُسَمَّىٰ . فَجَاءَنَا ذَاتَ يَوْمٍ رَجُلٌ مِنْ عُمُومَتِي . فَقَالَ : نَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ أَمْرٍ كَانَ لَنَا نَافِعًا . وَطَوَاعِيَةُ اللهِ وَرَسُولِهِ أَنْفَعُ لَنَا . نَهَانَا أَنْ نُحَاقِلَ بِالْأَرْضِ فَنُكْرِيَهَا عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ وَالطَّعَامِ الْمُسَمَّىٰ . وَأَمَرَ رَبَّ الْأَرْضِ أَنْ يَزْرَعَهَا أَوْ يُزْرِعَهَا . وَكَرِهَ كِرَاءَهَا ، وَمَا سِوَىٰ ذَٰلِكَ .

***

(...) وحدثناه يَحْيَىٰ بْنُ يَحْيَىٰ . أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ . قَالَ : كَتَبَ إِلَيَّ يَعْلَى بْنُ حَكِيمٍ . قَالَ : سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ يَسَارٍ يُحَدِّثُ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ . قَالَ : كُنَّا نُحَاقِلُ بِالْأَرْضِ فَنُكْرِيهَا عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ . ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ .

(...) وحدثنا يَحْيَىٰ بْنُ حَبِيبٍ . حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ . ح وَحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَىٰ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ . كُلُّهُمْ عَنِ ابْنِ أَبِي عَرُوبَةَ ، عَنْ يَعْلَى بْنِ حَكِيمٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ عَنْ يَعْلَى بْنِ حَكِيمٍ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . وَلَمْ يَقُلْ : عَنْ بَعْضِ عُمُومَتِهِ .

(18) ZAHÎRE MUKABİLİNDE ARÂZÎ KİRÂLAMAK BÂBI

113 — (1548) .... : Râfî' ibn Hadîc (R) şöyle dedi : Biz Rasûlullah zamanında arâzî iycârı (muhâkale) akdi yapardık da tarlaları mahsûlün üçde biri yahut dörtde biri, yahut kararlaştırılan zahîre mukabilinde kirâya verirdik. Bir gün bize amucalarımdan biri geldi ve şöyle dedi :

Bu akd, arâzinin bir kısmı az, bir kısmı çok mahsûl vermek, taraflardan arâzî sâhibine çok, zirâatçıya az isâbet etmek gibi nizâı mûcib haller meydana getirici idi. Her halde hadîsdeki nehyin ilgilendiği bu nevi' fâsid şartı muhtevî bulunan iycârelerdir. Yoksa bu nehyin arâzî mahsûlünün üçde bir veya dörtde bir veyahut bunlara benzer şâyı' bir cüz' mukabilinde arâzî kirâlamaya şumûlü sâbit olmamışdır.

Rasûlullah (S) bizleri, bizim için menfaatlı olan bir işten nehy etti. Allah'a ve Rasûlüne itâat etmek ise bizim için daha menfaatlıdır. Rasûlullah bizleri arâzî iycârı akdi yapıp da tarlaları mahsûlün üçde biri yahut dörtde biri, yahut kararlaştırılan mikdâr zahîre karşılığında kirâya vermekden nehy etti. Ve arâzî sâhibine, tarlasını kendisinin ekmesini yahut başkasına (ücretsiz verib) ektirmesini emir buyurdu. Tarlanın kirâya verilmesini ve ekib ektirmekden gayrısını kerîh gördü[36].

( ) .... : Râvî Eyyûb şöyle dedi : Bana Ya'lâ ibn Hakîm yazıb şöyle dedi : Ben Süleyman ibn Yesâr'dan işittim, kendisi Râfî' ibn Hadîcden tahdîs ediyordu. Râfî' : Biz tarla iycârı akdi yapıb, tarlaları mahsûlün üçde biri, yahut dörtde biri... karşılığında (yani bu mikdâr ekininin, gerisi tarla sâhibinin olmak üzere) kirâya verirdik diyerek (113 rakamiyle) geçen İbn Uleyye hadîsi gibi zikretti.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de İbn Ebî Arûbe'den, o da Ya'lâ ibn Hakîm'den bu isnâd ile ayni hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

( ) Bu hadîsi bana Ebu't-Tâhir tahdîs etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Cerrî ibn Hâzım, Ya'lâ ibn Hakîm'den bu isnâdla Râfî' ibn Hadîcden, o da Peygamber'den haber verdi. Bunda Râfî', «amucalarımın birinden» demedi.

١١٤ – (...) حدّثني إسْحَٰقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَخْبَرَنَا أَبُو مُسْهِرٍ . حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ . حَدَّثَنِي أَبُو عَمْرٍو الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَبِي النَّجَاشِيِّ ، مَوْلَىٰ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ ، عَنْ رَافِعٍ ؛ أَنَّ ظُهَيْرَ بْنَ رَافِعٍ (وَهُوَ عَمُّهُ) قَالَ : أَتَانِي ظُهَيْرٌ فَقَالَ : لَقَدْ نَهَىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ أَمْرٍ كَانَ بِنَا رَافِقًا . فَقُلْتُ : وَمَا ذَاكَ ؟ مَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَهُوَ حَقٌّ . قَالَ : سَأَلَنِي كَيْفَ تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ ؟ فَقُلْتُ : نُؤَاجِرُهَا ، يَا رَسُولَ اللهِ ! عَلَى الرَّبِيعِ أَوِ الْأَوْسُقِ مِنَ التَّمْرِ أَوِ الشَّعِيرِ . قَالَ « فَلَا تَفْعَلُوا . ازْرَعُوهَا . أَوْ أَزْرِعُوهَا . أَوْ أَمْسِكُوهَا » .

(...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ ، عَنْ أَبِي النَّجَاشِيِّ ، عَنْ رَافِعٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِهَٰذَا . وَلَمْ يَذْكُرْ : عَنْ عَمِّهِ ظُهَيْرٍ .

36. Bu hadîsin zâhirine bakarak ba'zı âlimler mahsûlün bir cüz'ü ile tarla iycârının kerâhatine kaail olmuşlardır. Halbuki hadîsin vürûd sebebi böyle bir nisbet ile iycâra vermek değildir. Bu nen'in asıl sebebi bundan sonraki hadîsde gelen *rabî'* lâfzının ifâde ettiği tarzdaki muzâraa akdidir. Yani arâzînin sulak kısmı mal sâhibinin, kurak tarafı ekincinin olmak üzere muzâraa akdi yapılmasıdır. Bu nevi' akd ise sa'y ve emek sâhibi olan işci zirâatçının aleyhine oluyordu. İşte Peygamber âdil olmayan bu nevi' ortaklık

114 — ( )Bana Ishâk ibn Mansûr tahdîs etti. Bize Ebû Mushir haber verdi. Bana Yahyâ ibn Hamze tahdîs etti. Bana Ebû Amr el-Evzâî, Râfî' ibn Hadîc'in kölesi Ebu'n-Necâşî'den, o da Râfî'den tahdîs etti ki Zuheyr ibn Râfî' (ki o Râfî' ibn Hadîc'in amucasıdır) [37] Râfî'e gelib:

— Vallâhi Rasûlullah (S) bize suhûletli ve kolay olan bir işi nehy etti, dedi. Ben de:

— Bu iş nedir? Rasûlullah'ın söylediği söz muhakkak bir hakîkattır dedim. Zuheyr:

— Rasûlullah benden «tarlalarınızı nasıl idâre edersiniz?» diye sordu. Ben de: Bunları sulak tarafı (bizim) olmak üzere [38] ve hurmadan, arpadan, vesk (denilen ölçek)ler mukabilinde iycâra veririz dedim. Rasûlullah (S): «Öyle yapmayınız. Bunları ya kendiniz ekiniz, yahut başkasına (ücretsiz verib) ekdiriniz, yahut da boş tutunuz» buyurdu [39].

( ) .... : Buradaki râvî de Râfî'den böylece rivâyet etmiş fakat «amucası Zuheyr'den» isnâdını zikretmemişdir.

(١٩) باب كراء الأرض بالذهب والورق

١١٥ — (١٥٤٧) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ؛ أَنَّهُ سَأَلَ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ عَنْ كِرَاءِ الْأَرْضِ؟ فَقَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ كِرَاءِ الْأَرْضِ. قَالَ فَقُلْتُ: أَبِالذَّهَبِ وَالْوَرِقِ؟ فَقَالَ: أَمَّا بِالذَّهَبِ وَالْوَرِقِ، فَلَا بَأْسَ بِهِ.

---

akdlerini men' ediyordu. Yoksa muayyen nisbetlerle ortaklık akdi — yukarıdaki İbn Umer Hadîsinde geçtiği üzere — sarîh olarak nehy edilmemişdi. Nihâyet hadîs, sahîh iycâreden nehy için değil, belki iycârenin cevâzı ile beraber ücretsiz ektirilerek mu'minin mu'mine yardımının daha hayırlı olduğunu ta'lîm ediyordu.

37. Bu hadîsin subûtunun sıhhatını ifâde eden iki özelliği vardır. Bunlardan biri semâa (işitmeğe) müstenid olarak rivâyet edilmiş olmasıdır. Râfî' ibn Hadîc'in râvîsi kendi kölesi Ebu'n-Necâşî Atâ ibn Suheyb'dir. Ebu'n-Necâşî bu hadîsi efendisi Râfî' ibn Hadîc'in lisânından bizzat işittiğini bildirmişdir. Beyhakî'nin rivâyetinde Ebu'n-Necâşî'nin altı sene Râfî' ibn Hadîc'in hizmet ve refâkatinde bulunduğu zikredilmişdir.

Hadîsin ikinci özelliği de sahâbînin sahâbîden rivâyet etmiş bulunmasıdır. Hakîkaten Zuheyr ibn Râfî' sahâbî olduğu gibi, Râfî' ibn Hadîc de sahâbîdir. Hicrî 74 tarihinde vefât etmişdir.

38. *Rabî'* lâfzı bahar mevsiminde yağan yağmura denildiği gibi tarla, bağ ve bustanın sulak olan kısmına da denir. Ve hadîsde bu ikinci ma'nâ kasdedilmişdir. Binâenaleyh Zuheyr ibn Râfî' tarlanın sulak kısmı bize âid, kurak tarafı ekicinin olmak üzere iycâra veririz demiş oluyor. Bu kabil muzâraa kadinde işçi zarar göreceği için Peygamber bunu nehy etmişdir. Yoksa dörtde bir ve diğer nisbetlerle yapılan müzâraa akdi meşrû'dur.

39. *Evsuk* lâfzı *veskin* cem'idir. Vesk de altmış sâ' mikdârı hubûbat alabilen ölçeğe denir. Şu kadar ki *sâ'* ve *müdd* ölçülerinin mikdârları Hicaz ve Irak âlimlerine göre ayrı ayrıdır. Hicaz'lılar 320 ritl, Irak'lılar 480 ritl kabûl ederler. Buna âid tafsîlât daha evvel geçmişdi. Bu ihtilâfdan dolayı olsa gerek ki ba'zı âlimler *vesk*'i yuvarlak hisâb, «bir deve yükü hubûbattan ibâretdir» diye ta'rîf etmişlerdir.

(19) ALTUN VE GÜMÜŞ (PARA) MUKABİLİNDE ARÂZÎ KİRÂLANMASI BÂBI

115 — (1547) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki; ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân'dan, o da Hanzala ibn Kays'dan: Hanzala, Râfi' ibn Hadîc'e arâzî kiralanmasını sormuşdur. Râfi' cevâben: Rasûlullah (S) arâzî kirâlanmasından nehy etti dedi. Hanzala dedi ki: Bunun üzerine ben:

— Altun ve gümüş (para) ile arâzî kirâlamayı da nehy etti mi?, diye sordum. Râfi':

— Altun ve gümüş (para) ile arâzî kirâlamakda be's yokdur, dedi.

١١٦ – (...) حدثنا إسحٰق. أخبرنا عيسى بن يونس. حدثنا الأوزاعي عن ربيعة بن أبي عبد الرحمٰن. حدثني حنظلة بن قيس الأنصاري قال: سألت رافع بن خديج عن كراء الأرض بالذهب والورق؟ فقال: لا بأس به. إنما كان الناس يؤاجرون، على عهد النبي ﷺ، على الماذيانات. وأقبال الجداول. وأشياء من الزرع. فيهلك هذا ويسلم هذا. ويسلم هذا ويهلك هذا. فلم يكن للناس كراء إلا هذا. فلذلك زجر عنه. فأما شيء معلوم مضمون، فلا بأس به.

116 — ( ) .... : Hanzalatu'bnu Kays tahdîs edib şöyle demişdir: Ben Râfi' ibn Hadîc'den, altun ve gümüş para ile arâzî kirâlanmasını sordum? Şöyle cevab verdi: Bunda be's yoktur. İnsanlar Peygamber zamanında su yatakları (yahut su yatakları civârında biten mahsûller), kanal başları (arâzî sâhibine âid olmak üzere) ve ekinden bir mikdâr mahsûl karşılığında arâzîleri iycârlaşıyorlardı. Ba'zan bunun mahsûlü helâk olur, bunun malı selâmetde kalır, ba'zan da bu selâmete çıkar şu helâk olurdu. İnsanlar için bundan başka bir kirâ (tarzı da) yoktu. İşte bu (mechûl) zarardan ötürü böyle kirâya vermek men' olunmuşdur. Amma ma'lûm ve te'mînâtlı bir şey olursa onunla kirâya vermekde be's yokdur.

١١٧ – (...) حدثنا عمرو الناقد. حدثنا سفيان بن عيينة عن يحيى بن سعيد، عن حنظلة الزرقي؛ أنه سمع رافع بن خديج يقول: كنا أكثر الأنصار حقلا. قال: كنا نكري الأرض على أن لنا هذه ولهم هذه. فربما أخرجت هذه ولم تخرج هذه. فنهانا عن ذلك. وأما الورق فلم ينهنا.

(..) حدثنا أبو الربيع. حدثنا حماد. ح وحدثنا ابن المثنى. حدثنا يزيد بن هرون. جميعا عن يحيى بن سعيد، بهذا الإسناد، نحوه.

117 — ( ) .... : Hanzalatu'z-Zurakiyy, Râfi' ibn Hadîc'den, şöyle derken işitmişdir : Biz, Ensârın en çok tarlası olanı idik. Arâzînin şurası bizim şurası da işcilerin olmak üzere tarlalarımızı kirâya verirdik. Ba'zan arâzînin şurası mahsûl çıkarır, şurası da çıkarmazdı. Nihâyet Rasûlullah (S) bizleri bu te'mînâtsız kirâ akdinden nehy etti. Amma gümüş para ile olursa ondan nehy etmedi [40].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de topluca Yahyâ ibn Saîd'den bu isnâd ile bu tarzda rivâyet etmişlerdir.

(٢٠) باب في المزارعة والمؤاجرة

١١٨ — (١٥٤٩) حدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا عبد الواحد بن زياد . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا علي بن مسهر . كلاهما عن الشيباني عن عبد الله بن السائب . قال : سألت عبد الله ابن معقل عن المزارعة ؟ فقال : أخبرني ثابت بن الضحاك ؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن المزارعة . وفي رواية ابن أبي شيبة : نهى عنها . وقال : سألت ابن معقل . ولم يسم عبد الله .

(20) ORTAKLIK AKDİNE VE TARLA KİRÂLAMAYA DÂİR BÂB

118 — (1549) .... : Abdullah ibn Sâib dedi ki; Abdullah ibn Ma'kıl'e muzâraa (ekincilik) akdini sordum. Bunun üzerine Abdullah ibn Ma'kıl : Bana Sâbit ibn Dahhâk, Rasûlullah'ın muzâraa akdinden nehy ettiğini haber verdi, dedi.

Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe'nin rivâyetinde ise; muzâraadan nehyetti tarzındadır. Bir de: İbn Ma'kıl'e sordum demiş fakat Abdullah ismini söylememişdir.

١١٩ — (...) حدثنا إسحق بن منصور . أخبرنا يحيى بن حماد . أخبرنا أبو عوانة عن سليمان الشيباني ، عن عبد الله بن السائب . قال : دخلنا على عبد الله بن معقل فسألناه عن المزارعة ؟ فقال : زعم ثابت ؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن المزارعة . وأمر بالمؤاجرة . وقال « لا بأس بها » .

119 — ( ) .... : Abdullah ibn Sâib şöyle dedi : Abdullah ibn

40. Mahsûllerinin üçde biri, dörtde biri gibi muayyen bir mikdârı mukabilinde arâzî kirâlamanın cevâz veya kerâhatini ifâde eden iki muhtelif rivâyet karşısında nakdlerle kirâlanmasının cevâzında ihtilâf edilmemişdir. Şârih İbn Battâl nukûd ile arâzî kirâsının cevâzını şöyle belirtir :

Arâzî kirâsının nakdeyn ile (yani altun ve gümüşle) cevâzı Râfi'den merfû'an rivâyet edilmiştir. Bu rivâyet cevâz hükmünde hâss olan bir nass'dır. Bunun mukabilindeki rivâyetler ise altun ve gümüş ile kirâ istisnâ edilmiyerek umûmî süretde nehy ifâde eden haberlerdir. Hâss ile âmm olan haberler taâruz etmemek için usûlen hâss ile amel edilir. Âmmın hükmünden hâssın mikdârı ıskat ve tenzîl olunur.

Ma'kıl'ın huzûruna girib kendisinden muzâraa akdini sorduk. Bunun üzerine: Sâbit, Rasûlullah (S) muzâraa akdinden nehy edib ücretle tarla kirâlamayı emretti ve «bunda be's yokdur» diye cevâb verdi [41].

(٢١) باب الأرض تمنح

١٢٠ — (١٥٥٠) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا حماد بن زيد عن عمرو؛ أن مجاهدا قال لطاوس: انطلق بنا إلى ابن رافع بن خديج. فاسمع منه الحديث عن أبيه عن النبي ﷺ. قال فانتهره. قال: إني والله! لو أعلم أن رسول الله ﷺ نهى عنه مافعلته. ولكن حدثني من هو أعلم به منهم (يعني ابن عباس)؛ أن رسول الله ﷺ قال «لأن يمنح الرجل أخاه أرضه خير له من أن يأخذ عليها خرجا معلوما».

(21) «ARÂZÎ (ÂRİYET OLARAK) VERİLİR» BÂBI

120 — (1550) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr'dan haber verdi ki Mucâhid, Tâvûs'a : Bizi Râfi' ibn Hadîc'e götür de ondan bu hadîsi işit, — babasından, o da Peygamber'den olmak üzere — dedi. Tâvûs, Mucâhid'i azarladı ve : Vallâhi eğer ben Rasûlullah'ın bundan nehy ettiğini bilmiş olsaydım onu yapmazdım. Lâkin bana bunu onlardan daha iyi bilen kimse (İbn Abbâs'ı kasdediyor) tahdîs etti ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Yemîn olsun kişinin kendi arâzîsini (ekmek üzere) kardeşine (meccânen) vermesi, kendisi için o arâzî mukabilinde muayyen bir ücret almasından elbetde daha hayırlıdır».

41. Muzâraa, zer'den alınmış olub tohum ekmek, tarla sürmek ma'nâlarına bir masdardır. Şeriat örfünde ise muzâraa, bir tarafdan arâzî, öbür tarafdan sa'y ve amel üzerine yani zirâat olunacak hâsılât aralarında taksîm olunmak üzere yapılan bir nevi' ortaklık akdidir. Bu, halk arasında bilhassa ziraatçılar ile arâzî sâhibleri arasında dâima akdedilen bir ortaklık akdidir. Ortaklara ortakcı derler. Bu ortaklık, âkidlerin ehliyetleri, payları muzâraa müddeti, tarla, tohum, sa'y ve amel gibi rükünler ve şartlara göre muhtelif şekiller arz eder. Rasûlullah tarafından men' edileni şübhesiz mechûller ihtivâ eden, âdil olmayan, bir tarafın zararını doğuracak olan nevi'lerdir. Para ile kirâlamağa gelince bunda ma'lûm bir karşılık olduğu ve bir te'mînât bulunduğu için buna cevâz verilmiştir.

١٢١ – (...) وحدثنا ابنُ أبي عُمَرَ. حدّثنا سُفيانُ عن عَمْرو، وابنُ طاوُسٍ عن طاوُسٍ؛ أنّه كان يُخابِرُ. قال عمرو: فقلتُ له: يا أبا عبدِ الرّحمٰن! لو تركتَ هذه المُخابرةَ فإنّهم يزعمونَ؛ أنّ النّبيّ ﷺ نهى عن المُخابرةِ. فقال: أي عمرو! أخبرني أعلمُهم بذلك (يعني ابن عبّاسٍ)؛ أنّ النّبيّ ﷺ لم ينهَ عنها. إنّما قال «يمنحُ أحدُكم أخاه خيرٌ له من أن يأخذَ عليها خرجًا معلومًا».

(...) حدثنا ابنُ أبي عُمَرَ. حدّثنا الثّقفيُّ عن أيّوب. ح وحدّثنا أبو بكرِ بنُ أبي شيبةَ وإسحٰقُ ابنُ إبراهيمَ. جميعًا عن وكيعٍ، عن سُفيانَ. ح وحدّثنا محمّدُ بنُ رُمحٍ. أخبرنا اللّيثُ عن ابنِ جُرَيجٍ. ح وحدّثني عليُّ بنُ حُجرٍ. حدّثنا الفضلُ بنُ موسى عن شريكٍ، عن شُعبةَ. كلّهم عن عمرو بنِ دينارٍ عن طاوُسٍ، عن ابنِ عبّاسٍ، عن النّبيّ ﷺ. نحوَ حديثِهم.

121 — ( ) Yine bize İbn Ebî Umer tahdîs etti. Bize Sufyân, Amr'dan, Tâvûs'un oğlu da babasından tahdîs etti ki Tâvûs, ekicilik akdi yapardı. Amr dedi ki: Ben Tâvûs'a :

— Yâ Eba Abdirrahmân! Bu ekicilik akdini keşki terk etsen! Çünkü Peygamber'in bu ekicilik akdinden nehyettiğini söylüyorlar dedim. Bunun üzerine Tâvûs :

— Ey Amr! Bana bunu onların en iyi bileni (yani İbn Abbâs) haber verdi ki Peygamber (S) **muhâbara** (ekicilik) akdinden nehy etmemiş ancak: «Sizden birinizin tarlasını (ekmek için dîn) kardeşine (ücretsiz olarak âriyeten) vermesi, kendi lehine o tarla mukabilinde belli bir ücret almasından daha hayırlıdır» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Amr ibn Dînâr'dan, o da Tâvûs'dan, o da İbn Abbâs'dan, o da Peygamber (S) den olmak üzere yukarıkilerin hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

١٢٢ – (...) وحدّثني عبدُ بنُ حُميدٍ ومحمّدُ بنُ رافعٍ (قال عبدٌ: أخبرنا. وقال ابنُ رافعٍ: حدّثنا عبدُ الرّزّاقِ). أخبرنا معمرٌ عن ابنِ طاوُسٍ، عن أبيه، عن ابنِ عبّاسٍ؛ أنّ النّبيّ ﷺ قال «لأن يمنحَ أحدُكم أخاه أرضَه خيرٌ له من أن يأخذَ عليها كذا وكذا» (لشيءٍ معلومٍ).

قال: وقال ابنُ عبّاسٍ: هو الحقلُ. وهو بلسانِ الأنصارِ المُحاقلةُ.

122 — ( ) .... : Bize Ma'mer, Tâvûs'un oğlundan, o da babası Tâvûs ibn Keysân'dan, o da İbn Abbâs'dan haber verdi ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Yemîn olsun sizden birinizin, arâzîsini (dîn)

kardeşine (ücretsiz, âriyeten) vermesi kendisi için o arâzî karşılığında şunu şunu (yani belli bir şey) almasından elbette daha hayırlıdır» [42].

Râvî Tâvûs dedi ki : İbn Abbâs, (alma yolunu beyân ederek) o — belli bir şey mukabilinde tarlayı kirâya vermek — hakldır, halbuki o Ensârın dilinde muhâkaledir, dedi.

١٢٣ — (...) وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي . أخبرنا عبد الله بن جعفر الرقي . حدثنا عبيد الله بن عمرو عن زيد بن أبي أنيسة ، عن عبد الملك بن زيد ، عن طاوس ، عن ابن عباس ، عن النبي ﷺ قال « من كانت له أرض فإنه أن يمنحها أخاه خير » .

123 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Tâvûs'dan, o da İbn Abbâsdan, Peygamber (S) : «(Fazla) bir arâzîsi olan kimsenin bu arâzîsini (ekmesi için) kardeşine ücretsiz vermesi daha hayırlıdır» buyurdu diye rivâyet etmişlerdir.

42. Bu İbn Abbâs hadîsinden çıkan hüküm, arâzî sâhibi için kirâ bedeli ve ücret almanın câiz olduğudur. Bu hadîsde kişinin toprağını mu'min kardeşine bedelsiz olarak zirâat ettirmesinin daha hayırlı olduğunun ta'lîm buyurulması, ücret almanın cevâzını ifâde eder. Çünkü ücreti terk etmenin hayır ve fazîlet olması, ücret almanın cevâzına aykırı değildir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٢ - كتاب المساقاة

(١) باب المساقاة والمعاملة بجزء من الثمر والزرع

١ - (١٥٥١) حدثنا أحمد بن حنبل وزهير بن حرب (واللفظ لزهير) قالا: حدثنا يحيى (وهو القطان) عن عبيد الله. أخبرني نافع عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ عامل أهل خيبر بشطر ما يخرج منها من ثمر أو زرع.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

22 — KİTÂBU'L-MUSÂKAT[1]

(Sulayıb tımar etme akdi kitâbı)

(1) AĞAÇLAR HUSÛSUNDA MEYVENİN, TARLA HUSÛSUNDA EKİNİN MUAYYEN BİR KISMI İŞÇİYE ÂİD OLMAK ÜZERE İŞÇİ İLE SULAYIB BAKMA VE ÇALIŞMA AKDÎ YAPMA BÂBI

1 — (1551) Bize Ahmed ibn Hanbel ve Zuheyr ibn Harb tahdîs edib şöyle dediler (lâfız Zuheyr'indir): Bize Yahyâ el-Kettân, Ubeydullah'dan tahdîs etti. Bana Nâfî', bin Umer'den haber verdi ki Rasûlullah (S) Hayber arâzîsinden çıkan meyvadan, ekinden her mahsûlün yarısı Hayber

1. *Musâkat:* Lugat yönünden sulamak ma'nâsına olan saky masdarından alınmıştır. Ağaçları sulayıb bakmak, terbiye etmek, ıslâh etmek demekdir. Fakîhler örfünde sâhibinin, ağacı mahsûlünün bir kısmı mukabilinde sulayıb bakmak, terbiye ve ıslâh etmek üzere bir işçiye vermesidir, diye ta'rîf olunur. *Musâkat,* bir tarafdan ağaçlar, öbür tarafdan ağaçlara bakıb terbiye ve tımar etmek, yetişen meyvelerin aralarında belli bir nisbette taksîm olunmak üzere ağaç sâhibi ile bahcıvan arasında akdedilen bir nevi' ortaklıkdır.

ahâlisine âid olmak üzere onlarla sulayıb bakma ve ekme muâmelesi (akdi) yapmışdır.

٢ – (...) وحدثني علي بن حجر السعدي. حدثنا علي (وهو ابن مسهر). أخبرنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر. قال: أعطى رسول الله ﷺ خيبر بشطر ما يخرج من ثمر أو زرع. فكان يعطي أزواجه كل سنة مائة وسق: ثمانين وسقا من تمر، وعشرين وسقا من شعير. فلما ولي عمر قسم خيبر. خير أزواج النبي ﷺ، أن يقطع لهن الأرض والماء، أو يضمن لهن الأوساق كل عام. فاختلفن. فمنهن من اختار الأرض والماء. ومنهن من اختار الأوساق كل عام. فكانت عائشة وحفصة ممن اختارتا الأرض والماء.

2 — ( ) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) Hayber'e meyvadan ve ekinden çıkan mahsûlün yarısını verdi. Rasûlullah her sene bu mahsûlden kadınlarına yüz vesk verir idi ki bunun seksen veski[2] hurma, yirmi veski arpa idi. Sonra Umer halîfe olunca Hayber arâzîsini parçalara ayırdı ve Peygamber'in zevcelerini ya bu arâzîden ve suyundan birer parça vermesini, yahut Peygamber zamanında olduğu gibi mahsûllerinden her sene kendilerine veskler te'mîn etmesini tercîh eylemelerini teklîf etti. Kadınlar ihtilâf ettiler. Onlardan kimi arâzîyi ve suyu tercîh etti, kimi de her sene (verilecek) veskleri tercîh etti. Âişe ile Hafsa arâzî ile suyu tercîh edenlerdendi.

٣ – (...) وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا عبيد الله. حدثني نافع عن عبد الله بن عمر؛ أن رسول الله ﷺ عامل أهل خيبر بشطر ما خرج منها من زرع أو تمر. واقتص الحديث بنحو حديث علي بن مسهر. ولم يذكر: فكانت عائشة وحفصة ممن اختارتا الأرض والماء. وقال: خير أزواج النبي ﷺ أن يقطع لهن الأرض. ولم يذكر الماء.

3 — ( ) .... : Burada Nâfi', İbn Umer'den tahdîs edib Rasûlullalh (S) arâzîden çıkan ekin ve meyve mahsûlünün yarısı onların olmak üzere Hayber ahâlisi ile muâmele yaptı dedi ve hadîsin tamâmını Ali ibn Mushir'in bundan önce geçen hadîsi tarzında anlattı. Âişe ile Hafsa arâzî ile suyu tercîh edenlerdendir sözünü zikretmeyib: Kendileri için

2. *Vesk*, Peygamber'in sâ'ı ile altmış sâ'dır. Sâ' ve müdd hisâbı hakkında daha önce îzâhât vermiş ve Hanefîlere göre bir sâ'ın bin kırk (1040) dirhem olduğunu da orada bildirmişdik.

arâzîyi kıt'alara ayırmak husûsunda Peygamber'in zevcelerini muhayyer kıldı dedi de suyu zikretmedi.

٤ – (...) وحدثني أبو الطاهر. حدثنا عبد الله بن وهب. أخبرني أسامة بن زيد الليثي عن نافع، عن عبد الله بن عمر. قال: لما افتتحت خيبر سألت يهود رسول الله ﷺ أن يقرهم فيها. على أن يعملوا على نصف ما خرج منها من الثمر والزرع. فقال رسول الله ﷺ «أقركم فيها على ذلك ما شئنا» ثم ساق الحديث بنحو حديث ابن نمير وابن مسهر عن عبيد الله. وزاد فيه: وكان الثمر يقسم على السهمان من نصف خيبر. فيأخذ رسول الله ﷺ الخمس.

4 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer: Hayber feth olunduğu zaman yahûdîler Rasûlullah'dan Hayber'de çıkan meyve ve ekin mahsûlünün yarısı kendilerinin olmak üzere yarıcı olarak tarlalarında çalışmaları için kendilerini orada bırakmasını istediler. Rasûlullah : «Sizleri Hayber'de bu yarıcılık şartı üzerine dilediğimiz vakte kadar yerlerinizde bırakıyorum» buyurdu dedi. Sonra hadîsi bundan evvelkilerin hadîsleri tarzında sevk eyledi. Burada şu ziyâde vardır: Hayber mahsûlünün yarısından olan meyvalar paylara göre taksîm edilirdi. Rasûlullah (S) da bundan beşte bir alırdı.

٥ – (..) وحدثنا ابن رمح. أخبرنا الليث عن محمد بن عبد الرحمن، عن نافع، عن عبد الله ابن عمر، عن رسول الله ﷺ؛ أنه دفع إلى يهود خيبر نخل خيبر وأرضها. على أن يعتملوها من أموالهم. ولرسول الله ﷺ شطر ثمرها.

5 — ( ) .... : Burada da Nâfi', Abdullah ibn Umer'den Rasûlullah'ın Hayber hurmalarını ve arâzîsini kendi malları ve âletleri ile orada çalışmaları ve çıkacak mahsûlün yarısı Rasûlullah'ın olmak üzere Yahûdîlere bıraktığını haber vermişdir.

٦ – (...) وحدثني محمد بن رافع وإسحق بن منصور (واللفظ لابن رافع). قالا: حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. حدثني موسى بن عقبة عن نافع، عن ابن عمر؛ أن عمر بن الخطاب أجلى اليهود والنصارى من أرض الحجاز. وأن رسول الله ﷺ لما ظهر على خيبر أراد إخراج اليهود منها. وكانت الأرض، حين ظهر عليها، لله ولرسوله وللمسلمين. فأراد إخراج اليهود منها. فسألت

الْيَهُودُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُقِرَّهُمْ بِهَا. عَلَى أَنْ يَكْفُوا عَمَلَهَا. وَلَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ. فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
«نُقِرُّكُمْ بِهَا عَلَى ذَلِكَ، مَا شِئْنَا» فَقَرُّوا بِهَا حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ إِلَى تَيْمَاءَ وَأَرِيحَاءَ .

6 — ( ) .... : İbn Umer (R) den : Umer ibn Hattâb (halîfeliği zamanında) Yahûdîleri ve Hristiyanları Hicaz toprağından çıkardı. Rasûlullah (S) Hayber'i feth edince Yahûdîleri Hayber'den çıkarmak istemişti. (Çünkü) Hayber feth olunduğu zaman Hayber arâzîsi Allah'ın, Rasûlünün ve muslimanların olmuşdu. Bundan dolayı Rasûlullah Yahûdîleri oradan çıkarmak istemişdi. Bunun üzerine Yahûdîler Rasûlullah'dan hurmaları tımar etmek ve mahsûlün yarısı kendilerine âid olmak üzere yurtlarında kalmalarına müsâade etmesini istediler. Rasûlullah bunlara : «Söylediğiniz şartlara göre dilediğimiz müddetce sizleri bırakıyoruz» buyurdu. Bu sûretle Yahûdîler, Umer onları Teymâ ve Erîha'ya sürünceye kadar Hayber'de kaldılar [3].

3. Teyma, Arab yarımadasının kuzey kesiminde Şâm ile Vâdi'l-kurâ arasında bir kasabadır. Şâm hacılarının yolu üzerindedir. Tebuk'un 190 km. doğusunda, Medîne'nin de 350 km. kuzeyindedir. Şârihlerin bildirdiğine göre Teymâ, Tayy kabîlesinin meşhûr beldelerindendir, deniz kenarındadır. Şâm'a buradan çıkılır. Ahdine vefâkârlıkda darb mesel olan meşhûr *Samav*'el'in kal'ası *Hısnu ablak* bunun üstünde bulunub Teymâu'l-Yahûd diye ma'rûfdur. Peygamber, Vâdi'l-Kurâ'ya geldiğinde Teymâ Yahûdîleri itâat arzetmişler ve cizye vermeğe râzıy olmuşlardı. Tercemesini verdiğimiz bu İbn Umer hadîsinde bildirildiği üzere Hz. Umer tarafından Hayber Yahûdîleri Arab yarımadasından çıkarılıb sürüldüklerinde Hayberliler de Teymâ'ya gelmişlerdi.

Erîha, Şâm havâlisinde bir kasabadır. Buna *Erîh* de denir. Arab coğrafyacıları Erîha'nın, Kudüs'ün 20 km. kuzey doğusunda ve Lût denizinin kuzey batısında küçük bir kasaba olduğunu kaydederler. İsâ (A) nın bu kasabaya geldiği ve bir a'mânın gözlerini iyi ettiği rivâyet olunur. Hz. Umer tarafından Arabistan'dan sürülen Yahûdîlerin bir kısmı da buraya gelib yerleşmişlerdi.

Hayber Yahûdîlerinin sürülme sebebi

İslâm Dîni'nin ilk hedefi şirke karşı tevhîdi hâkim kılmakdı. Tevhîd akîdesinin muslimanlık ile kitâb ehli arasında müşterek bir da'vâ olduğunu her fırsatda i'lân etmekden hâli kalmamıştı. Ehli kitâbın malları, canları, müsliman mal ve canı gibi masûn tutuluyordu. Bu cihetle Peygamber Medîne'ye hicret ettiğinde orada yegâne kitâbî millet olan Yahûdîlere dîn ve âyîn serbestisi bahşedilmişdi. Orada iktisâdî üstünlüğü ellerinde tutan bu sarraf ve tefeci milletin iktisâdî vaz'iyetlerine dokunulmamıştı, eskisi gibi kat kat kazanıyorlardı. Fakat bu simsâr millet rahat durmadı. Kendilerine bahşedilen bu müsâadeleri korkaklığa hamlederek ilk fırsatda ahdlerini bozdular. İslâm Dînini ortadan kaldırmaya çalışan müşriklerle mesâîlerini birleşdirdiler. Bunun üzerine peygamber Hicaz kıt'asını gayr muslim unsurlardan temizlemek ve burasını yekpare bir millet ve vatan hâline getirib bir mefkûre etrafında toplamadıkca İslâm Dînînin inkişâfı ve muslimanların yükselmesinin kolay olmıyacağını bildi. Hicaz'ı ictimâî bir birliğe kavuşdurmak için Yahûdî ve Hristiyan unsurlardan temizlemeyi siyâsî programına mühim bir umde olarak aldı. Bu esâsın tahakkuku için ahidli kabîlelerden ahdlerini bozan kabîlelere karşı savaşmış, kahren feth ettiği yerlerin Yahûdîlerini Hicaz hâricine çıkarmışdı. Çünkü bu hadîsde görüldüğü üzere zorla feth edilen arâzî, feth hakkı olarak Allah'a, Rasûlüne ve umûm muslimanlara âid oluyordu, bir kelime ile *beytu'l-mâlın* hakkı idi. Fethan alınan yerlerin ahâlisinden yurtlarında nâmûslarıyle yarıcı olarak ça-

(٢) باب فضل الغرس والزرع

٧ – (١٥٥٢) حدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . حدثنا عبد الملك عن عطاء ، عن جابر قال : قال رسول الله ﷺ « ما من مسلم يغرس غرسا إلا كان ما أكل منه له صدقة . وما سرق منه له صدقة . وما أكل السبع منه فهو له صدقة . وما أكلت الطير فهو له صدقة . ولا يرزؤه أحد إلا كان له صدقة » .

(2) AĞAÇ DİKMENİN VE EKİN EKMENİN FAZÎLETİ BÂBI

7 — (1552) .... : Câbir (R) dedi ki : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Bir musliman bir ağaç dikerse o ağaçdan yenilen mahsûl o musliman için muhakkak bir sadaka olur. O ağaçdan çalınan meyve de onun için bir sadakadır. Vahşî hayvânların yediği de o kimse hisâbına bir sadakadır. Kuşların yediği de sadakadır. Her insanın ondan yeyip eksilttiği mahsûl de onu diken muslimana âid bir sadakadır».

٨ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث . ح وحدثنا محمد بن رمح . أخبرنا الليث عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ أن النبي ﷺ دخل على أم مبشر الأنصارية في نخل لها . فقال لها النبي ﷺ « من غرس هذا النخل ؟ أمسلم أم كافر ؟ » فقالت : بل مسلم . فقال « لا يغرس مسلم غرسا ، ولا يزرع زرعا ، فيأكل منه إنسان ولا دابة ولا شيء ، إلا كانت له صدقة » .

8 — ( ) .... : Leys ibn Sa'd, Ebu'z-Zubeyr'den, o da Câbir'den şöyle haber verdi : Ummu Mubeşşir el-Ensâriyye [4] kendisine âid bir hurmalıkda iken yanına Peygamber (S) girdi ve kadına :

— Bu hurmalığı kim te'sîs etti, muslim mi, kâfir mi? diye sordu. Kadın :

---

lışmak isteyenlerle, sulhan alınan toprakların kitâb ehli unsurları Peygamber istenilen bir zamana kadar yerlerinde bırakılmakda bir mahzûr görmedi. Peygamber vefâtı sırasında bu müddetin nihâyete erdiğini bildirmiş ve gayr muslim unsurlarm Arap yarımadasından tamâmen çıkarılmalarını vasiyyet etmişdi. Ebû Bekr irtidâd beliyyesinin izâlesiyle meşgûl olduğu için buna vakıt bulamamış Hz. Umer ise bu arzuyu tahakkuk ettirmişdi.

4. Ummu Mubeşşir, bu hadîslerin ba'zı tarîklerinde sahîh olarak geldiğine göre Zeyd ibn Hârise'nin karısıdır. Nevevî, Ummu Mubeşşir denildiği gibi Ummu Beşîr de denilir diyor. Bu kadın Berâ ibn Ma'rûr'un kızıdır, musliman olub Rasûlullah'a bey'at etmişdir. Ummu Mubeşşir'in Sahîhayn'da muştereken bir hayli hadîsi rivâyet edilmişdir. Muslim yalnız iki hadîsini munferiden rivâyet etmişdir ki birisi bu hadîsdir. Bu sebeple Hadîscilerin çoğu arasında bu hadîs «Ummu Mubeşşir Hadîsi» diye şöhret bulmuşdur.

Muslim diye cevab verdi. Bunun üzerine Peygamber :

— Bir musliman bir ağaç diker, bir ekin eker de onun mahsûlünden herhangi bir insan, bir hayvan veya herhangi bir şey yerse, o mahsûl, ağacı diken veya eken muslim kimse için muhakkak bir sadaka olmuşdur buyurdu.

٩ — (...) وحدثني محمد بن حاتم وابن أبي خلف . قالا : حدثنا روح . حدثنا ابن جريج . أخبرني أبو الزبير ؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول « لا يغرس رجل مسلم غرسا ، ولا زرعا ، فيأكل منه سبع أو طائر أو شيء ، إلا كان له فيه أجر » . وقال ابن أبي خلف : طائر شيء .

9 — ( ) .... : Ebu'z-Zubeyr, Câbir ibn Abdillah (R) den şöyle derken işittiğini haber verdi : Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Musliman bir kimse bir ağaç diker, bir ekin eker de onun mahsûlünden bir canavar yahut bir kuş veya herhangi bir şey yerse o yenilen mahsûlden dolayı kendisi için muhakkak bir ecr hâsıl olmuşdur».

١٠ — (...) حدثنا أحمد بن سعيد بن إبراهيم . حدثنا روح بن عبادة . حدثنا زكرياء بن إسحق . أخبرني عمرو بن دينار ؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول : دخل النبي ﷺ ، على أم معبد ، حائطا . فقال « يا أم معبد ! من غرس هذا النخل ؟ أمسلم أم كافر ؟ » فقالت : بل مسلم . قال « فلا يغرس المسلم غرسا ، فيأكل منه إنسان ولا دابة ولا طير ، إلا كان له صدقة إلى يوم القيامة » .

10 — ( ) .... : Amr ibn Dînâr haber verdi ki kendisi Câbir ibn Abdillah (R) dan şöyle derken işitmişdir : Peygamber (S) bir bahçe içindeki Ummu Ma'bed'in yanına girdi ve :

— Yâ Umme Ma'bed! Bu hurmalığı kim dikti, muslim mi, yoksa kâfir mi? dedi. Kadın :

— Bir musliman diye cevâb verdi. Peygamber :

— Musliman kimse bir ağaç diker de ondan herhangi bir insan, her hangi bir hayvan ve her hangi bir kuş yerse o şey kıyâmet gününe kadar onu diken için muhakkak bir sadaka olur buyurdu.

١١ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا حفص بن غياث . ح وحدثنا أبو كريب وإسحق بن إبراهيم . جميعا عن أبي معاوية . ح وحدثنا عمرو الناقد . حدثنا عمار بن محمد . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا ابن فضيل . كل هؤلاء عن الأعمش ، عن أبي سفيان ، عن جابر . زاد عمرو في روايته عن عمار ، وأبو كريب في روايته عن أبي معاوية . فقالا : عن أم مبشر . وفي رواية ابن فضيل : عن امرأة زيد بن حارثة . وفي رواية إسحق ، عن أبي معاوية ، قال : ربما قال عن أم مبشر عن النبي ﷺ . وربما لم يقل . وكلهم قالوا : عن النبي ﷺ . بنحو حديث عطاء وأبي الزبير وعمرو ابن دينار .

11 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den, o da Ebû Sufyân'dan, o da Câbir'den bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Amr en-Nâkıd, Ammâr'dan, Ebû Kurayb de Ebû Muâviye'den yaptıkları rivâyetlerinde onlar: Ummu Mubeşşir'den dediler ziyâdesi vardır. İbn Fudayl'ın rivâyetinde: Zeyd ibn Hârise'nin kadınından; Ishâk'ın Ebû Muâviye'den yaptığı rivâyetinde ise belki Ummu Mubeşşir'den dedi ve belki de demedi tarzındadır. Bu râvîlerin hepsi de Peygamber'den bundan önceki Atâ'nın, Ebu'z-Zubeyr'in ve Amr ibn Dînâr'ın hadîsi tarzında söylemişlerdir.

١٢ – (١٥٥٣) حدثنا يحيى بن يحيى وقتيبة بن سعيد ومحمد بن عبيد الغبري (واللفظ ليحيى) (قال يحيى: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا أبو عوانة) عن قتادة، عن أنس، قال: قال رسول الله ﷺ «ما من مسلم يغرس غرسا ، أو يزرع زرعا ، فيأكل منه طير أو إنسان أو بهيمة ، إلا كان له به صدقة» .

12 — (1553) .... : Enes ibn Mâlik (R) dedi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Hiç bir musliman yoktur ki o ağaç diksin, yahut ekin eksin ve mahsûlünden kuş, insan veya herhangi bir hayvan yesin de kendisi için bir sadaka olmasın».

١٣ – (...) وحدثنا عبد بن حميد. حدثنا مسلم بن إبراهيم. حدثنا أبان بن يزيد. حدثنا قتادة. حدثنا أنس بن مالك؛ أن نبي الله ﷺ دخل نخلا لأم مبشر، امرأة من الأنصار. فقال رسول الله ﷺ «من غرس هذا النخل؟ أمسلم أم كافر؟» قالوا: مسلم. بنحو حديثهم.

13 — ( ) .... : Yine Enes ibn Mâlik (R) yukarıkilerin hadîsleri tarzında Allah'ın Peygamber'i (S), Ensâr'dan bir kadın olan Ummu Ma'-

bed'in bir hurmalığına girdi de: «Bu hurmalığı kim dikti, muslim mi, kâfir mi?» diye sordu. Oradakiler: Muslim cevâbını verdiler diye tahdîs etmişdir [5].

(٣) باب وضع الجوائح

١٤ — (١٥٥٤) حدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب عن ابن جريج؛ أن أبا الزبير أخبره عن جابر بن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن بعت من أخيك ثمرا». ح وحدثنا محمد بن عباد. حدثنا أبو ضمرة عن ابن جريج، عن أبي الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: قال رسول الله ﷺ «لو بعت من أخيك ثمرا، فأصابته جائحة، فلا يحل لك أن تأخذ منه شيئا. بم تأخذ مال أخيك بغير حق؟».

(...) وحدثنا حسن الحلواني. حدثنا أبو عاصم عن ابن جريج، بهذا الإسناد، مثله.

(3) SATICININ, ÂFETLERİN TELEF ETTİĞİ ZARÂRI KARŞILAYACAK MİKDÂRI ALICININ PAHASINDAN DÜŞÜRMESİ BÂBI

14 — (1554) .... : Ebu'z-Zubeyr, Câbir ibn Abdillah'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S) : «Eğer kardeşine bir meyve satsan...» buyurmuşdur. - H - Ebu'z-Zubeyr, Câbir ibn Abdillah'dan şöyle derken işitmişdir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Kardeşine bir meyve satmış olsan akabinde o meyveye bir âfet isâbet etse artık ondan herhangi bir şey almaklığın sana halâl olmza. Sen (ey satıcı) kardeşin demek olan müşterînin malını (parasını) haksız olarak neye karşılık alacaksın?».

( ) Bize Hasen el-Hulvânî tahdîs etti. Bize Ebû Âsım ibn Cureyc'den bu isnâd ile o hadîsin benzerini tahdîs etti.

5. Bu zırâat ve ağaç dikme hadîsi on kadar sahâbîden muhtelif tariklerle ve müteaddid metinlerle rivâyet edilmişdir. Sıhhat ve i'tibâr cihetiyle müstesnâ bir mevkii vardır. Hadis, ağaç dikimine ve ekinciliğe en teşvîk edici bir uslûbdadır. Hiç şüphesiz Peygamber ekim ve dikime pek büyük bir ehemmiyet vermiş ve bunu ashâbına dâima tavsiye etmişdir. Ağaç dikmenin İslâm Dinindeki pek yüksek değeri, ağacın insan hayâtının başlıca dayanaklarından bulunması, bir de cârî sadaka olmasındandır. Bir memleketin sıhhat, zenginlik ma'mûrluk ve saâdet vesîlelerinin başında o memleketin zirâatı ve ormanları gelir. Ormanları ve ağaçları olmayan ülkeler yaşanmaya elverişli değildir.
Kur'ân-ı Kerîm'de zirâat ve ekin ile ilgili âyetlerden ba'zıları şunlardır: Yâsîn: 33-35; er-Ra'd: 3-4; Kaf: 8-11; er-Rahmân: 9-13; el-Mu'minûn: 18-20; el-Vâkıa: 26-29; Abese: 23-32; el-En'âm: 98-99; el-Hacc: 5; en-Nahl: 9-11; el-A'râf: 56-57.

١٥ – (١٥٥٥) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ . قَالُوا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ ، عَنْ حُمَيْدٍ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ ثَمَرِ النَّخْلِ حَتَّى تَزْهُوَ . فَقُلْنَا لِأَنَسٍ : مَا زَهْوُهَا ؟ قَالَ : تَحْمَرُّ وَتَصْفَرُّ . أَرَأَيْتَكَ إِنْ مَنَعَ اللهُ الثَّمَرَةَ ، بِمَ تَسْتَحِلُّ مَالَ أَخِيكَ ؟

***

(..) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي مَالِكٌ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرَةِ حَتَّى تُزْهِيَ . قَالُوا : وَمَا تُزْهِيَ ؟ قَالَ : تَحْمَرُّ . فَقَالَ : إِذَا مَنَعَ اللهُ الثَّمَرَةَ ، فَبِمَ تَسْتَحِلُّ مَالَ أَخِيكَ ؟

15 — (1555) .... : Enes ibn Mâlik'den : Peygamber (S) hurma ağacındaki koruğun zehv (denilen alacalanma) devresine kadar satışını nehy etti (demişdir).

(Râvî der ki:) Biz Enes'e: Hurmanın alacalanması nedir? dedik. Enes: Kızarır ve sararır. Haydi söyleyin bakalım, Allah (müşterînin aldığı bu) meyveyi (bir âfetle) men' ederse satıcı, kardeşi olan müşterînin parasını nasıl halâl sayacak? dedi.

( ) .... : Buradaki râvîler de Enes ibn Mâlik'den Rasûlullah alacalanma devrine girinceye kadar hurma koruğunu satmakdan nehy etti diye rivâyet ettiler. Râvîler Enes'e :

— Alacalanma nedir? dediler de Enes :

— Kızarır dedi ve şöyle ilâve etti: Allah bu meyveyi (bir âfetle) men' ettiği zaman kardeşin demek olan o müşterînin malını (parasını) neye mukabil halâl sayacaksın?

١٦ – (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ حُمَيْدٍ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِنْ لَمْ يُثْمِرْهَا اللهُ ، فَبِمَ يَسْتَحِلُّ أَحَدُكُمْ مَالَ أَخِيهِ ؟ » .

16 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Enes'den Peygamber (S) in : «Şâyet Allah o meyveyi müsmir kılmazsa o takdîrde sizden herhangi biriniz, kardeşinin malını (yani parasını) neye karşılık halâl sayacakdır?» buyurduğunu rivâyet etmişlerdir [6].

6. Hadîsde hurma koruğunun alacalanma devrinden evvel satılmasından nehyin hikmeti en belîğ bir uslûb ile ifâde buyurulmuşdur. İstifhâm sûretiyle îrâd edilib emir kasdedilmesi en belîğ bir kinâye yoludur. Koruklar olgunluk devrine yaklaşmadan ihtirâs ile alel acele ağaç üstünde satıldığında, bunların Allah tarafından bir âfet ile mahvolması hâlinde alıcının zarâra uğrayacağı binâenaleyh bu şekilde parayı tam alan satıcının bu parayı haksız almış olacağı anlatılmışdır.

Suâl tarzındaki bu şiddetli sakındırma yalnız hurmaya munhasır değildir. Üzüm, incir, vişne, kayısı gibi ağaç üstünde satım ve alımı mu'tâd olan her nevi' meyveye

١٧ – (١٥٥٤) حدثنا بشر بن الحكم وإبراهيم بن دينار وعبد الجبار بن العلاء (واللفظ لبشر) قالوا : حدثنا سفيان بن عيينة عن حميد الأعرج ، عن سليمان بن عتيق ، عن جابر ؛ أن النبي ﷺ أمر بوضع الجوائح .

قال أبو إسحق (وهو صاحب مسلم) : حدثنا عبد الرحمن بن بشر عن سفيان ، بهذا .

17 — (1554) .... : Buradaki râvîler, Câbir'den Peygamber (S) in, âfetlerin telef ettiği zarârı karşılayacak mikdâr parayı müşterîden indirmekle emrettiğini rivâyet ettiler.

(Muslim'in arkadaşı olan) Ebû Ishâk : Bize Abdurrahmân ibn Bişr, Sufyân'dan bu isnâdla tahdîs etti demişdir [7].

(٤) باب استحباب الوضع من الدين

١٨ – (١٥٥٦) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث عن بكير ، عن عياض بن عبد الله ، عن أبي سعيد الخدري ؛ قال : أصيب رجل في عهد رسول الله ﷺ في ثمار ابتاعها . فكثر دينه . فقال رسول الله ﷺ « تصدقوا عليه » فتصدق الناس عليه . فلم يبلغ ذلك وفاء دينه . فقال رسول الله ﷺ لغرمائه « خذوا ما وجدتم . وليس لكم إلا ذلك » .

(...) حدثني يونس بن عبد الأعلى . أخبرنا عبد الله بن وهب . أخبرني عمرو بن الحارث عن بكير ابن الأشج ، بهذا الإسناد ، مثله .

şâmildir. Hepsinin rengi ve her meyvenin kendisine hâss olan diğer vasıfları i'tibârıyle olgunlaşma devrine erişmeden alınıb satılmaları nehy edilmişdir. Bu husûsdaki nehy en gâlib hallere göre gelmişdir. Mahsûllere insanların ellerinde olmıyan bir takım âfetlerin ârız olması olgunlaşma devrinden evvel olduğu gibi sonra da olur. Fakat meyvelerin renginde ve diğer olgunluk vasıflarında değişiklik başladığı zamanla mahsûlun kesim zamanı arasındaki müddet evvelki devre nisbetle çok kısadır. Bu nisbette de âfât tehlükesi azdır. Mahsûller ekseriyetle sis, duman gibi âfetlerden ilk devirlerinde müteessir olur. Bu sebeble o devirlerde satışdan nehy edilmişdir.

İmâm Buhârî bu bâbında : «Salâhı zâhir olmadan satılıb da bir âfet ârız olursa, zarâr satıcıya âiddir» diyor (*Buhârî, buyû' bâbun izâ bâa's-simâra kable en yebduve salâhuhâ sümme esâbethu âhetun fe hüve mine'l-bâyi'*).

7. Bu Ebû Ishâk, *el-Câmiu's-Sahîh*'i Muslim'den rivâyet eden İbrâhim ibn Muhammed ibn Sufyân'dır. Râvînin bu sözünden maksadı, kendisinin bir kimseye daha yükseldiğini ve dolayısıyle bu hadîsin rivâyetinde şeyhi Muslim gibi olduğunu ifâde etmektir. Kendisi ile onun arasında yalnız bir kimse vardır.

(4) BORÇLUNUN BORCUNDA (ALACAKLI TARAFINDAN) İNDİRME YAPISMASININ MUSTEHABLIĞI BÂBI

18 — (1556) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) zamanında bir kimse satın aldığı meyveleri âfet dokunduğu için zarâra uğradı. Bu yüzden borcu çoğaldı. Rasûlullah: «Buna sadaka veriniz» buyurdu. Halk o şahsa sadakalar verdiler. Fakat bu verilen şeyler borcuna yetecek mikdâra ulaşmadı. Bunun üzerine Rasûlullah alacaklılarına hitâben: «Bulduğunuz kadar şeyi alınız. Sizlere bundan başka bir şey yokdur» buyurdu.

( ) .... : Burada da Amru'bnu'-Hâris yine Bukayru'bnu'l-Eşecc'den bu isnâdla bu hadîsin benzerini haber vermişdir.

١٩ — (١٥٥٧) وحدثني غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِنَا قَالُوا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ . حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ (وَهُوَ ابْنُ بِلَالٍ) ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي الرِّجَالِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ؛ أَنَّ أُمَّهُ عَمْرَةَ بِنْتَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قَالَتْ : سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ : سَمِعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ صَوْتَ خُصُومٍ بِالْبَابِ . عَالِيَةٍ أَصْوَاتُهُمَا . وَإِذَا أَحَدُهُمَا يَسْتَوْضِعُ الْآخَرَ وَيَسْتَرْفِقُهُ فِي شَيْءٍ . وَهُوَ يَقُولُ : وَاللهِ ! لَا أَفْعَلُ . فَخَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَيْهِمَا . فَقَالَ « أَيْنَ الْمُتَأَلِّي عَلَى اللهِ لَا يَفْعَلُ الْمَعْرُوفَ ؟ » قَالَ : أَنَا ، يَا رَسُولَ اللهِ ! فَلَهُ أَيُّ ذٰلِكَ أَحَبَّ .

19 — (1557) .... : Abdurrahmân kızı Amre şöyle demiştir : Ben Âişe'den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) bir kere kapu önünde (bir alacak da'vâsından) hasımların yüksek sesle nizâ' ettiklerini işitdi. Bir de baktı ki iki muhâsımdan biri diğerinden borcunun bir mikdârını bağışlamasını ve alacağını da yumuşaklıkla taleb etmesini istiyordu. Alacaklı olan ise :

— Vallâhi bağışlamam! diye yemîn edib duruyordu. Bunun üzerine Rasûlullah bu iki muhâsımın yanına çıkarak :

— Ma'rûf olan bir iyiliği işlememek üzere Allâh'a yemîn eden nerededir (kimdir)? diye sordu. Alacaklı :

— Benim yâ Rasûlallah! Artık borçlu nasıl arzu ederse öyle olsun, dedi.

٢٠ – (١٥٥٨) حدثنا حرملة بن يحيى. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب.
حدثني عبد الله بن كعب بن مالك. أخبره عن أبيه؛ أنه تقاضى ابن أبي حدرد دينا كان له عليه،
في عهد رسول الله ﷺ، في المسجد. فارتفعت أصواتهما. حتى سمعها رسول الله ﷺ وهو في بيته.
فخرج إليهما رسول الله ﷺ حتى كشف سجف حجرته. ونادى كعب بن مالك. فقال «يا كعب!»
فقال: لبيك! يا رسول الله! فأشار إليه بيده أن ضع الشطر من دينك. قال كعب: قد فعلت،
يا رسول الله! قال رسول الله ﷺ «قم فاقضه».

20 — (1558) .... : Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah tahdîs etti ki babası Kâ'b ibn Mâlik (R) [8], İbnu Ebî Hadred zimmetindeki bir alacağını [9] mescidde (hasmının yakasına yapışıb) istemiş. Her ikisinin de sesleri evinde bulunan Rasûlullah işidecek derecede yükselmiş. Bunun üzerine Rasûlullah (S) onlara doğru çıkıb hücrenin perdesini aralamış ve Kâ'b ibn Mâlik'e : «Yâ Kâ'b!» diye nidâ etmiş. Kâ'b da : LEBBEYK YÂ RASÛLALLAH! deyince mübârek elleriyle işâret vererek : «Alacağından yarısını bağışla» buyurmuş. Kâ'b : Bağışladım yâ Rasûlallah! demiş. Bunun üzerine Rasûlullah, (Hadred oğluna) : «(Şimdi) kalk, borcunu öde» diye emretmişdir.

٢١ – (...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عثمان بن عمر. أخبرنا يونس عن الزهري،
عن عبد الله بن كعب بن مالك؛ أن كعب بن مالك أخبره؛ أنه تقاضى دينا له على ابن أبي حدرد.
بمثل حديث ابن وهب.

(...) قال مسلم: وروى الليث بن سعد: حدثني جعفر بن ربيعة عن عبد الرحمن بن هرمز،
عن عبد الله بن كعب بن مالك، عن كعب بن مالك؛ أنه كان له مال على عبد الله بن أبي حدرد
الأسلمي. فلقيه فلزمه. فتكلما حتى ارتفعت أصواتهما. فمر بهما رسول الله ﷺ. فقال «يا كعب!»
فأشار بيده. كأنه يقول النصف. فأخذ نصفا مما عليه. وترك نصفا.

21 — ( ) .... : Yûnûs, Zuhrî'den, o da Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah'dan haber verdi ki Kâ'b ibn Mâlik (R), Ebû Hadred'in oğlu

8. Kâ'b ibn Mâlik, Tebuk gazvesinden geri kalıb, sonradan tevbelerinin kabûl olunduğuna dâir âyet nâzil olan üç Ensârînin biridir. O da Hassân gibi meşhûr bir şâirdir.

9. Taberânî'nin rivâyetine göre bu alacak iki ûkiyye yani seksen dirhem imiş. Bu dirhemlerin altun mu, yoksa gümüş mü oldukları belli edilmeden böylece mübhem olarak rivâyet edilmişdir.

üzerinde bulunan bir alacağını taleb etmişdir. Bu hadîs de (20 rakamıyle) geçen İbn Vehb hadîsi gibidir.

( ) Muslim der ki: Leys ibn Sa'd[10] şöyle rivâyet etti. Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den, o da Kâ'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah'dan, o da Kâ'b ibn Mâlik'den ki bu Kâ'b'ın, Eslemî Abdullah ibn Hadred üzerinde bir alacağı varmış. Bir kere Kâ'b, Abdullah'a kavuşmuş ve ondan alacağını taleb etmiş. Her ikisi de ileri geri söylenmişler, hatta sesleri yükselmiş. Bu sırada Peygamber (S) onların yanına uğramış da: «Yâ Kâ'b!» deyib Abdullah'ın üzerindeki alacağının yarısını al der gibi eliyle işâret etmişdir. Kâ'b da Eslemî'nin üzerinde bulunan alacağının yarısını almış da öbür yarısından vaz geçmişdir[11].

(٥) باب من أدرك ما باعه عند المشترى، وقد أفلس، فله الرجوع فيه

٢٢ – (١٥٥٩) حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِاللهِ بْنِ يُونُسَ. حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا يَحْيَي بْنُ سَعِيدٍ. أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ؛ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِالْعَزِيزِ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَبْدِالرَّحْمٰنِ ابْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ (أَوْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ) «مَنْ أَدْرَكَ مَالَهُ بِعَيْنِهِ عِنْدَ رَجُلٍ قَدْ أَفْلَسَ (أَوْ إِنْسَانٍ قَدْ أَفْلَسَ) فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ».

(...) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ. أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ. ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. جَمِيعًا عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ وَيَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ). ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَحَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ. كُلُّ هٰؤُلَاءِ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، فِي هٰذَا الْإِسْنَادِ بِمَعْنَىٰ حَدِيثِ زُهَيْرٍ. وَقَالَ ابْنُ رُمْحٍ، مِنْ بَيْنِهِمْ فِي رِوَايَتِهِ: أَيُّمَا امْرِئٍ فُلِّسَ.

(5) SATTIĞI ŞEY'İ, İFLÂS ETMİŞ HALDEKİ MÜŞTERÎNİN NEZDİNDE BULAN KİMSE İÇİN, O SATIŞI FESH ETMEK HAKKI VARDIR BÂBI

---

10. Bu, görünüşe göre Muslim Sahîh'indeki *maktû'* hadîslerden biridir. Buna *muallâk* ismi verilir. Bunun bir benzeri bu isnâdla teyemmüm bahsinde geçmişdi. Burada zikredilen bu hadîs Leys tarafından *muttasıl*dır. Bunu Buhârî de kendi Sahîh'inde rivâyet etmişdir.
11. Peygamber, bu borç isteyişe vâkıf olduğu halde, borç istemeği men' etmemiş ancak Kâ'b'a, alacağının yarısını mürüvvet olarak bağışlamasını emretmişdir. Yarısını bırakmak bir müsâmahadır. Yoksa herhalde bırakmak lâzım gelmez. Binâenaleyh bu hadîs de hak taleb edilmesinin meşrûiyetini isbât etmektedir.

22 — (1559) .... : Bize Yahyâ ibn Saîd tahdîs etti. Bana Ebû Bekr bin Muhammed ibn Amr ibn Hazm haber verdi; ona da Umer ibn Abdulazîz haber verdi; ona da Ebû Bekr ibn Abdirrahmân ibn Hâris ibn Hişâm haber verdi. O da Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmişdir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu (yahut Rasûlullah'dan işittim şöyle diyordu): «Her kim (veresiye) satmış olduğu malını, iflâs etmiş olan kimsenin — yahut insanın — yanında ayniyle ulaşırsa, o kimse o mala sâhib olmaya başkalarından daha haklıdır» [12].

( ) .... : Buradaki beş tarîk râvîlerinin hepsi de Yahyâ ibn Saîd'den bu isnâd içinde yukarıki Zuheyr hadîsinin ma'nâsıyle rivâyet etmişlerdir. Bu râvîlerin içinde İbn Rumh: İflâs ettiğine hükmolunmuş herhangi bir kimse demişdir.

٢٣ — (...) حدثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سُلَيْمَانَ (وَهُوَ ابْنُ عِكْرِمَةَ بْنِ خَالِدٍ الْمَخْزُومِيُّ) عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ. حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حُسَيْنٍ؛ أَنَّ أَبَا بَكْرِ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ حَدَّثَهُ عَنْ حَدِيثِ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، فِي الرَّجُلِ الَّذِي يُعْدِمُ، إِذَا وُجِدَ عِنْدَهُ الْمَتَاعُ وَلَمْ يُفَرِّقْهُ «أَنَّهُ لِصَاحِبِهِ الَّذِي بَاعَهُ».

23 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R), Peygamber (S) den, yokluğa düşmüş olan kimse hakkında, henüz yanında dağıtmamış halde mal bulunursa: «O mal onu satan sâhibinindir» hadîsini rivâyet etmişdir.

٢٤ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ نَهِيكٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «إِذَا أَفْلَسَ الرَّجُلُ، فَوَجَدَ الرَّجُلُ مَتَاعَهُ بِعَيْنِهِ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ».

(...) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. حَدَّثَنَا سَعِيدٌ: ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ أَيْضًا. حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ. حَدَّثَنِي أَبِي. كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ. وَقَالَا «فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنَ الْغُرَمَاءِ».

24 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle bu-

12. *Fels*: Pula ve mangıra denir. Selefde meskûk ve muteâmel idi. Cem'i, *eflus* ve *fulûs* gelir. *İflâs*, bir adamın malı tükenmek ma'nâsınadır ki *muflis* olmak ta'bîr olunur, hemzesi selb içindir. Gûya ki akçeleri fulûs oldu, yahut bir hâle vardı ki yanında bir pulu yok demeğe mahal oldu. *Teflîs*, tef'îl vezninde kaadî bir adamın muflis olduğuna hükmeylemek ma'nâsınadır (Âsım Mulla, *Kamûs Ter.*, II, 981).

yurdu : «Bir kimse iflâs ettiği ve alacaklı kimse de satmış olduğu malını ayniyle onun yanında bulduğu zaman mal sâhibi malını almağa daha haklıdır».

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de bu isnâdla bu hadîsin benzerini rivâyet edib: «Malın sâhibi o malı geri almağa diğer alacaklılardan daha haklıdır» dediler.

( ) حدثنا أحمد بن عثمان النوفلي و حجاج بن الشاعر. قالا: حدثنا أبو سلمة الخزاعي (قال حجاج: منصور بن سلمة). أخبرنا سليمان بن بلال عن خثيم بن عراك، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا أفلس الرجل، فوجد الرجل عنده سلعته بعينها، فهو أحق بها».

25 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: «Kişi iflâs ettiği ve alacaklı kimse de malını onun yanında aynen bulduğu zaman, malın sâhibi olan kimse o malı almağa daha haklıdır».

(٦) باب فضل إنظار المعسر

٢٦ — (١٥٦٠) حدثنا أحمد بن عبد الله بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا منصور عن ربعي بن حراش؛ أن حذيفة حدثهم قال: قال رسول الله ﷺ «تلقت الملائكة روح رجل ممن كان قبلكم. فقالوا: أعملت من الخير شيئا؟ قال: لا. قالوا: تذكر. قال: كنت أداين الناس. فآمر فتياني أن ينظروا المعسر ويتجوزوا عن الموسر. قال: قال الله عز وجل: تجوزوا عنه».

(6) FAKİR BORÇLUYA MÜHLET VERMENİN FAZİLETİ BÂBI

26 — (1560) .... : Rıb'ıyyu'bnu Hırâş'dan : Huzeyfe (R) onlara tahdîs edib şöyle demişdir : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Sizden evvel geçen milletlerden (semâhatlı) bir kişinin rûhunu melekler karşıladılar da :

— Dünyâda hayırdan bir şey işledin mi? diye sordular. O kimse :

— Hayır dedi. Melekler :

— Hatırlamağa çalış, dediler. O kimse :

— Ben insanlara borç verirdim, sonra bunları toplayan me'mûrlarıma; fakîr olan borçluya mühlet veriniz, zengin olan borçluya da musâ-

maha ediniz sûretinde emrederdim diye cevâb verdi. Azîz ve Celîl olan Allah : (Bu müsâmaha asıl bize lâyıkdır) bu kulumdan vazgeçiniz buyurdu (onu afvetti).

٢٧ – (...) حدثنا علي بن حجر وإسحاق بن إبراهيم (واللفظ لابن حجر) قالا: حدثنا جرير عن المغيرة، عن نعيم بن أبي هند، عن ربعي بن حراش. قال: اجتمع حذيفة وأبو مسعود. فقال حذيفة «رجل لقي ربه فقال: ما عملت؟ قال: ما عملت من الخير، إلا أني كنت رجلا ذا مال. فكنت أطالب به الناس. فكنت أقبل الميسور وأتجاوز عن المعسور. فقال: تجاوزوا عن عبدي» قال أبو مسعود: هكذا سمعت رسول الله ﷺ يقول.

27 — ( ) .... : Rıb'ıyyu'bnu Hırâş şöyle dedi : Huzeyfe ve Ebû Mes'ûd birleşdiler. Müteâkiben Huzeyfe şöyle dedi : «Bir kimse Rabbına kavuşdu. Rabbı ona : Ne amel yaptın? dedi. O kimse : Ben hiçbir hayır yapmadım, ancak ben mal sâhibi olan bir kimse idim. (Halka borç verir) ve borçların da te'diyesini insanlardan taleb ederdim. Bu talebde kolayca tedârük edebilenden alır, fakîr (ve zorluk içinde) olana da müsâmaha ederdim dedi. Bunun üzerine Allah : Bu kulumdan vazgeçiniz buyurdu». Bunu dinledikten sonra Ebû Mes'ûd : Ben de Rasûlullah (S) dan böyle söylerken işittim dedi.

٢٨ – (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن عبد الملك بن عمير، عن ربعي بن حراش، عن حذيفة، عن النبي ﷺ؛ «أن رجلا مات فدخل الجنة. فقيل له: ما كنت تعمل؟ (قال: فإما ذكر وإما ذكر) فقال: إني كنت أبايع الناس. فكنت أنظر المعسر وأتجوز في السكة أو في النقد. فغفر له» فقال أبو مسعود: وأنا سمعته من رسول الله ﷺ.

28 — ( ) .... : Yine Huzeyfe (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Bir kimse öldü ve (şöyle) cennete girdi: Ona: Ne amel yaptın? diye soruldu. (Râvî dedi ki : Ya kendisi hatırladı, ya ona hatırlatıldı da) şöyle dedi : Ben (dünyâda) halka alış veriş yapardım da alacaklarımı toplardım. Bu toplamada kâh fakîr borçluya mühlet verir, kâh basılmış dînâr ve gümüş paralardan yahut nakdden vaz geçer bağışlardım dedi. Bunun üzerine o kul mağfiret olundu». Bunu ta'kîben Ebû Mes'ûd (R) : Ben de bunu Rasûlullah (S) dan işittim dedi.

٢٩ – (...) حدثنا أبو سعيد الأشج. حدثنا أبو خالد الأحمر عن سعد بن طارق، عن ربعي بن حراش، عن حذيفة. قال: «أتي الله بعبد من عباده، آتاه الله مالا. فقال له: ماذا عملت في الدنيا؟ (قال: ولا يكتمون الله حديثا) قال: يارب! آتيتني مالك. فكنت أبايع الناس. وكان من خلقي الجواز. فكنت أتيسر على الموسر وأنظر المعسر. فقال الله: أنا أحق بذا منك. تجاوزوا عن عبدي».

فقال عقبة بن عامر الجهني، وأبو مسعود الأنصاري: هكذا سمعناه من في رسول الله ﷺ.

29 — ( ) .... : Huzeyfe (R) şöyle dedi: «Allah'a kullarından kendisine mal ihsân ettiği bir kul getirildi de ona: Dünyâda ne hayır işledin? diye soruldu. (Râvî: لا يكتمون الله حديثا : **Allah'dan hiçbir sözü gizlemezler... —en-Nisâ: 41—** dedi) O kul da: Ey Rabbım! Bana malından ihsân ettin. Ben de insanlarla alış veriş ederdim. Benim huyum alış verişde (borç taleb etmekde) müsâmaha ve kolaylık göstermekden ibâretdi. Onun için ben hâli vaktı yerinde olan borçluya kolaylık gösterir, fakîr borçluya da mühlet verirdim diye cevâb verdi. Bunun üzerine Allah: Bu müsâmaha asıl bana lâyıkdır, bu kulumdan vazgeçiniz» buyurdu.

Ukbetu'bnu Âmir el-Cühenî ve Ebû Mes'ûd el-Ensârî: Bu hadîsi Rasûlullah (S) ın ağzından böylece işitdik dediler.

٣٠ – (١٥٦١) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وإسحاق بن إبراهيم (واللفظ ليحيى) (قال يحيى: أخبرنا. وقال الآخرون: حدثنا أبو معاوية) عن الأعمش، عن شقيق، عن أبي مسعود. قال: قال رسول الله ﷺ «حوسب رجل ممن كان قبلكم. فلم يوجد له من الخير شيء. إلا أنه كان يخالط الناس. وكان موسرا. فكان يأمر غلمانه أن يتجاوزوا عن المعسر. قال: قال الله عز وجل: نحن أحق بذلك منه. تجاوزوا عنه».

30 — (1561) .... : Ebû Mes'ûd (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Sizden evvelki ummetlerden bir kimse hisâba çekildi de hayırdan hiçbir şeyi bulunamadı. Ancak o kimse zengindi ve insanlarla ticârî muâmelelere girişirdi. Borçlularından para toplayan adamlarına da: Fakîr borçludan vazgeçin diye emrederdi. Peygamber dedi ki: Azîz ve Celîl olan Allah: Bu müsâmaha asıl bizim ilâhî şânımıza lâyıkdır, o kuldan vazgeçiniz! buyurdu».

٣١ – (١٥٦٢) حدثنا منصور بن أبي مزاحم ومحمد بن جعفر بن زياد (قال منصور: حدثنا إبراهيم بن سعد عن الزهري. وقال ابن جعفر: أخبرنا إبراهيم (وهو ابن سعد) عن ابن شهاب) عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال: «كان رجل يداين الناس. فكان يقول لفتاه: إذا أتيت معسرا فتجاوز عنه. لعل الله يتجاوز عنا. فلقي الله فتجاوز عنه».

(...) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب؛ أن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة حدثه؛ أنه سمع أبا هريرة يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول. بمثله.

31 — (1562) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Halka ödünç veren bir kimse vardı. Bu zât alacaklarını toplayan hızmetçisine : Fakîre geldiğin zaman ona müsâmaha et, umulur ki Allah da bizlere müsâmaha edib vazgeçer demek âdetinde idi. Nihâyet Allah'a kavuştu ve Allah da ona müsâmaha buyurdu».

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'den : Rasûlullah'dan işittim derken duymuşdur. Bu hadîs de yukarıki hadîsin benzeridir.

٣٢ – (١٥٦٣) حدثنا أبو الهيثم خالد بن خداش بن عجلان. حدثنا حماد بن زيد عن أيوب، عن يحيى بن أبي كثير، عن عبد الله بن أبي قتادة؛ أن أبا قتادة طلب غريما له فتوارى عنه. ثم وجده. فقال: إني معسر. فقال: آلله؟ قال: آلله. قال: فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «من سره أن ينجيه الله من كرب يوم القيامة فلينفس عن معسر، أو يضع عنه».

(...) وحدثنيه أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب. أخبرني جرير بن حازم عن أيوب، بهذا الإسناد، نحوه.

32 — (1563) .... : Abdullah ibn Ebî Katâde'den; Ebû Katâde (R), bir alacaklısını aradı. O zât da Ebû Katâde'den gizlendi. Sonra Ebû Katâde onu buldu. Bu sefer de borçlu : Ben bir fakîrim dedi. Ebû Katâde : Vallâhi mi? dedi, o da : Vallâhi diye yemîn etti. Ebû Katâde : Öyle ise ben Rasûlullah (S) dan işittim, şöyle buyuruyordu : «Her kim, Allah'ın kıyâmet günü gamlarından onu kurtarması kendisini sevindirirse bir fakîri borçdan nefes aldırsın, yahut ondan borcu indirsin» [13].

13. Ödünç vermek Kur'ân'ın şu âyetlerinde tekrar tekrar emir ve tavsiye edilmişdir :
«Kimdir o ki Allah'a güzel bir ödünç versin de (Allah da) onu kat kat bir çok artırsın? Allah daraltır, genişletir. Siz ancak ona döndürüleceksiniz» (el-Bakara: 245).
«...Ben muhakkak sizinle beraberim. Celâlim hakkı için eğer namazı kılar, zekâtı

( ) .... : Buradaki râvî Cerîr ibn Hâzım da Eyyûb'dan bu isnâd ile o hadîs tarzında haber vermişdir.

(٧) باب تحريم مطل الغنى . وصحة الحوالة ، واستحباب قبولها إذا أحيل على ملى

٣٣ – (١٥٦٤) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « مطل الغني ظلم . وإذا أتبع أحدكم على ملي فليتبع ».

(...) حدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا عيسى بن يونس . ح وحدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . قالا جميعا : حدثنا معمر عن همام بن منبه ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ . بمثله .

(7) ZENGİN KİŞİNİN, BORCUNU ÖDEMEYİ UZATMASININ TAHRÎMİ, HAVÂLENİN SAHÎHLİĞİ VE BİR ZENGİNE HAVÂLE EDİLDİĞİ ZAMAN KABÛLÜNÜN MÜSTEHABLIĞI BÂBI

33 — (1564) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Zengin kişinin, borcunu ödemeyi uzatması bir zulümdür. Sizin

---

verir, peygamberlerime inanır, onlara kuvvetle yardım eder, Allah'a güzel bir ödünç ile ikrâz ederseniz elbette sizden kusûrları örterim. Herhalde sizi altından ırmaklar akan cennetlere sokarım...» (el-Mâide: 12)

«Eğer Allah'a gönül hoşluğu ile ödünç verirseniz, onu sizin için kat kat artırır, hem de sizi mağfiret eder. Allah az (hayır) *a çok mükâfat verendir. Cezâ husûsunda da acele etmeyendir»* (et-Teğâbun: 17).

«...Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allah'a gönül hoşluğu ile ödünç verin. Önden nefisleriniz için ne hayır gönderirseniz, onu Allah'ın nezdinde bulursunuz, hem bu daha hayırlı, sevabca daha büyük olmak üzere. Allah'dan mağfiret isteyin. Şüphesiz ki Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir» (el-Müzemmil: 20).

«Allah'a karz-ı hasenle ödünç verecek olan kim? İşte o, bunu kat kat artıracaktır. Ona çok değerli bir mükâfat da vardır» (el-Hadîd: 11).

Bu son âyetle ilgili tefsîr şöyledir :

«Karz yani ödünç, ibtidâen âriyet; intihâen bey'u sarf olan bir muâmeledir. Karz-ı hasen, güzel ödünç demek ise de burada malın en iyisini seçib Allah rızâsı için ıhlâs ile en fazîletli cihetlere sarf etmektir. Demişlerdir ki, karz-ı hasen on sıfatı câmi' olandır: Birincisi, halâldan olmalı, çünkü Allah Teâlâ temizdir, temiz olmayanı kabûl etmez. İkincisi, kişinin mâlik olduğu malın en iyisinden olmalı. Üçüncüsü, kişi sıhhatda olub yaşamak ümidini besler ve fakîrlikden korkar muktesid olmalı. Dördüncüsü, en muhtac ve evlâ olana vermeli. Beşincisi, ketım etmeli söylememeli. Altıncısı, arkasından başa kakmamalı, ezâ etmemeli. Yedincisi, maksadı sırf Allah rızâsı olmalı. Sekizincisi, verdiği çok olsa da az ve ehemmiyetsiz görmeli. Dokuzuncusu, en sevdiği malından olmalı. Onuncusu, fakire ulaştırılmasında evine götürüvermek gibi onu en ziyâde memnûn edecek şekli seçmeli. Burada Allah'a karz-ı hasen ta'bîri mecâzdır. Malının en iyisini en fazîletli cihetleri seçerek Allah yolunda ıhlâs ile Allah'ın kat kat ecr ve ıvâzını taahhüd buyurması i'tibâriyle bir karz-ı hasene teşbih ve istiâre yapılmışdır...» (*Hak Dîni*, VI. 4738-4739).

biriniz (in taleb ettiği şey'in edâsı) bir zengine havâle edildiğinde (havâleyi kabûl ile ona) mürâcaat etsin» [14].

( ) .... : Buradaki senedde de Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den bu hadîsin benzerini rivâyet etmiştir.

(٨) باب تحريم فضل بيع الماء الذي يكون بالفلاة ويحتاج إليه لرعي الكلأ . وتحريم منع بذله . وتحريم بيع ضراب الفحل

٣٤ — (١٥٦٥) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . أخبرنا وكيع . ح وحدثني محمد بن حاتم . حدثنا يحيى بن سعيد . جميعا عن ابن جريج ، عن أبي الزبير ، عن جابر بن عبد الله . قال : نهى رسول الله ﷺ عن بيع فضل الماء .

(8) SAHRÂDA BULUNAN VE CİVÂRINDA HAYVÂN OTLATMAK İÇİN KENDİSİNE İHTİYÂC DUYULAN SUYUN FAZLASINI SATMANIN, DAĞITIM VE SARFINI MEN' ETMENİN TAHRÎMİ İLE DAMIZLIK ERKEK HAYVÂNIN TOHUMUNU SATMANIN TAHRÎMİ BÂBI

34 — (1065) .... : Câbir ibn Abdillah (R) : Rasûlullah (S) suyun (ihtiyâcdan) fazlasını satmakdan nehy etti dedi.

---

14. *Matlu'l-ğaniyy*: Cumbûra göre masdarın fâiline izâfeti kabilindendir. Binâenaleyh hâli vaktı yerinde olub borcunu ödemeğe kadir olan kimsenin borcunu ödemeği geri bırakması zulındur, harâmdır. Ğaniyy kaydıyle, borç ödemeden âciz olan hâric kalır. Ba'zıları da matlu ğaniyy terkîbini, masdarın mef'ûlüne izâfeti kabilinden demişler. Buna göre borç veren zengin olsa bile ödemek vâcibdir demektir, *dâyin*'in zengin olması, borçlunun borcunu te'hîr etmesi için bir sebeb olmaz. Borç ödemek zengin hakkında bu kadar sıkı olursa, fakîr olan hak sâhibi hakkında borç ödemenin vucûbu bi-tarîki'l-evlâ sâbittir.

Havâle: Tahavvulden türemiş bir kelimedir, intikal ma'nâsmadır. Şerîat örfünde havâle, borcu *muhîlin* (havâle edenin) zimmetinden, *muhâlun aleyh* (kendi nâmına gelen havâleyi kabûl eden kimse) in zimmetine nakl ve tahvîlden ibârettir (Seyyid Şerif, et-Ta'rifât).

Daha açık ifâde ile havâle, borcu bir zimmetden diğer bir zimmete nakl etmektir. Bunun asıl masdarı *ihâle*dir.

Muhîl: Havâle eden kimsedir ki borçludur.

Muhâlun leh: Dâyin olan kimsedir.

Muhâlun aleyh: Kendi nâmma gelen havâleyi kabûl eden kimsedir.

Muhâlun bih: Havâle olunan maldır.

٣٥ – (...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا روح بن عبادة . حدثنا ابن جريج . أخبرني أبو الزبير ؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول : نهى رسول الله ﷺ عن بيع ضراب الجمل . وعن بيع الماء والأرض لتحرث . فعن ذلك نهى النبي ﷺ .

35 — ( ) .... : Ebu'z-Zubeyr haber verdi ki kendisi Câbir ibn Abdillah'dan şöyle derken işitmiştir : Resûlullah (S) tohumluk erkek devenin dişiye aşmasını satmakdan, suyu ve zirâat yapmak için arâzîyi îcâra vermekden nehy etti. Peygamber bunlardan nehy buyurdu.

٣٦ – (١٥٦٦) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك . ح وحدثنا قتيبة . حدثنا ليث . كلاهما عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يمنع فضل الماء ليمنع به الكلأ » .

36 — (1566) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «(Sâhibinin ihtiyâcından artan) su fazıası (nı kullanmakdan kimse) men' edilemez. Bu men' ile binnetice (mubâh olan) ot, (hayvan sâhiblerinden) men' edilmiş olur» buyurdu [15].

٣٧ – (...) وحدثني أبو الطاهر وحرملة (واللفظ لحرملة) . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب . حدثني سعيد بن المسيب وأبو سلمة بن عبد الرحمن ؛ أن أبا هريرة قال : قال رسول الله ﷺ « لا تمنعوا فضل الماء لتمنعوا به الكلأ » .

37 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Suyun (ihtiyâcınızdan) fazlasını (ihtiyâc sâhiblerinden) men' etmeyiniz. Bu men' ile binnetice otu men' etmiş olursunuz» buyurdu [16].

15. Hadisin ma'nâsı cumhûra göre şöyle tasvîr ediliyor :
Bir kimsenin sahrâda mâlik olduğu kuyusunun civârında bir mer'â bulunuyor ki burada başka bir su bulmak mümkin değildir. Bu cihetle o kuyudan hayvanları sulamadıkca mer'âda otlatmak ve barındırıb yaşatmak imkânı da yoktur. Bu halde kuyu sâhibinin zâtî ihtiyâcından fazla suyunu diğer koyun sâhiblerinden men' etmesi onları mer'âdan men' etmek demektir. Hadîsdeki « ليمنع به الكلأ = li-yumnea bihi'l-keleu» lâfzındaki *lâm'a* nahivciler *ta'lîl* lâmı derlerse de burada âkibeti beyân için olan *âkıbet lâmı*dır. Tercemede buna işâret edilmiştir.

16. Ahmed ibn Hanbel'in *Müsned*'inde: Amr ibn Şuayb vâsıtasıyle şu hadis vardır :

من منع فضل مائه او فضل كلائه منعه الله عز وجل فضله

= Her kim ihtiyâcından fazla suyunu, fazla otunu (halkın kullanmasından) men' ederse Azîz ve Celîl olan Allah da ondan fadlu keremini men' eder».

٣٨ – (...) وحدثنا أحمد بن عثمان النوفلي . حدثنا أبو عاصم الضحاك بن مخلد . حدثنا ابن جريج . أخبرني زياد بن سعد ؛ أن هلال بن أسامة أخبره ؛ أن أبا سلمة بن عبد الرحمن أخبره ؛ أنه سمع أبا هريرة يقول : قال رسول الله ﷺ « لا يباع فضل الماء ليباع به الكلأ » .

38 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu; Rasûlullah (S) : «Suyun (ihtiyâcdan) fazlası satılmaz. Binnetice bu men' sebebiyle ot da satılmaz» buyurdu.

(٩) باب تحريم ثمن الكلب ، وحلوان الكاهن ، ومهر البغي . والنهي عن بيع السنور

٣٩ – (١٥٦٧) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن ابن شهاب ، عن أبي بكر بن عبد الرحمن ، عن أبي مسعود الأنصاري ؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن ثمن الكلب ، ومهر البغي ، وحلوان الكاهن .

(...) وحدثنا قتيبة بن سعيد ومحمد بن رمح عن الليث بن سعد . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا سفيان بن عيينة . كلاهما عن الزهري ، بهذا الإسناد ، مثله .

وفي حديث الليث من رواية ابن رمح ؛ أنه سمع أبا مسعود .

(9) KÖPEK BEDELİNİN, KÂHİNLİK ÜCRETİNİN, ZİNÂ (FÂHİŞELİK) KAZANCININ TAHRÎMİ VE KEDİ SATMANIN NEHYİ BÂBI

39 — (1567) .... : Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R); Rasûlullah (S) ın köpek pahasından, zinâ kazancından, kâhinlik ücretinden nehy ettiğini rivâyet etmiştir.

( ) .... : Buradaki iki tarik râvîlerinin her ikisi de Zuhrî'den bu isnâdla o hadisin benzerini rivâyet etmişlerdir.

İbn Mâce'deki rivâyetlerden biri de: « ثلاث لا يمنع : الماء والكلا والنار = Üç şey asla men' edilmez: Su, ot ve ateş» tarzındadır.

Su, fıtraten ot gibi Allah'ın mübâh kıldığı en büyük bir ni'met olduğu halde zâti ihtiyâcından fazlasının hâcet sâhiblerinden men' edilmesi en şiddetli bir cimrilikdir. Bilhassa köy hayâtında müslimanlar arasında arzu edilen hayırhahlıkdan çekinmek demek olan bu ictimâî cimrilikden en veciz sûretde men' edilmektedir.

٤٠ - (١٥٦٨) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، قَالَ: سَمِعْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ يُحَدِّثُ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ. قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ «شَرُّ الْكَسْبِ مَهْرُ الْبَغِيِّ، وَثَمَنُ الْكَلْبِ، وَكَسْبُ الْحَجَّامِ».

40 — (1568) .... : Muhammed ibn Yûsuf dedi ki : Ben Sâib ibn Yezîd'den işittim, o Râfi' ibn Hadîc'den tahdîs ediyordu. O, şöyle demiştir : Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Kazancın en şerlisi, zinâ bedeli, köpek pahası ve kan alıcının kazancıdır».

٤١ - (...) حدثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ. حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ قَارِظٍ عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ. حَدَّثَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ «ثَمَنُ الْكَلْبِ خَبِيثٌ. وَمَهْرُ الْبَغِيِّ خَبِيثٌ. وَكَسْبُ الْحَجَّامِ خَبِيثٌ».

***

(...) حدثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ.

(...) وحدثنا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ. حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ. حَدَّثَنَا رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِهِ.

41 — ( ) .... : Râfi' ibn Hadîc, Rasûlullah (S) ın şöyle buyurduğunu tahdis etmiştir : «Köpek parası bir necâsettir, fuhuş yolu ile kazanç bir necâsettir, kan alıcının kazancı da bir necâsettir» [17].

17. *Mehru bağy*'ı, zinâ kazancı diye terceme ettik. *Mehr*, lugaten evlendirme esnasında kadına ta'yîn olunan nikâh bedelidir. Buna fıkıh örfünde *sadak* da denir. Burada bu lugat ma'nâsı matlûb değildir. Burada mehr, zinâ eden kadının zinâ bedeli olarak aldığı ücrettir. Şekien mehre benzediği için mecâzen böyle ta'bir edilmiştir. *Bağy* de zinâ ma'nâsınadır.

ولا تكرهوا فتياتكم على البغاء ان اردن تحصنا لتبتغوا عرض الحيوة الدنيا و من يكرهن فان الله من بعد اكراههن غفور رحيم

: *Siz câriyelerinizi fuhşa mecbûr etmeyin. Kim onları buna mecbûr ederse şüphesiz ki Allah onlara* (o câriyelere) *kendilerinin ikrâhlarından sonra da çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir»* (en-Nûr: 33) âyetinde bu ma'nâyadır. Nâmus ve ısmetinin muhâfazası size emânet edilmiş bulunan câriyelerinizi fuhşa sevk etmeyiniz demektir. Böyle fuhuş yolu ile kazanılan para bir kadının ısmetinin bedelidir. Bu mubâdele bir hayâsızlıktır. Ismetle hayâsızlık mubâdelesi kadar aldanıklı ve acıklı bir mubâdele ve satış olmadığından zinâkârlık kazancı nehyedilmiştir.

( ) .... : Burada Ma'mer, Yahyâ ibn Kesîr'den bu isnâdla ayni hadîsin benzerini haber vermişdir.

( ) .... : Burada da Râfi' ibn Hadîc, Rasûlullah'dan bunun benzerini rivâyet etmiştir.

٤٢ – (١٥٦٩) حدثني سلمة بن شبيب . حدثنا الحسن بن أعين . حدثنا معقل عن أبي الزبير قال : سألت جابرا عن ثمن الكلب والسنور ؟ قال : زجر النبي ﷺ عن ذلك .

42 — (1569) .... : Ebu'z-Zubeyr şöyle dedi: Câbir'e köpek ve kedi bedelinden sordum? Peygamber (S) bundan men' etti dedi [18].

(١٠) باب الأمر بقتل الكلاب . وبيان نسخه . وبيان تحريم اقتنائها ، إلا لصيد أو زرع أو ماشية ونحو ذلك

٤٣ – (١٥٧٠) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ أمر بقتل الكلاب .

(10) KÖPEKLERİN ÖLDÜRÜLMESİNİ EMİR, BU EMRİN KALDIRILDIĞINI BEYÂN İLE AV, ZİRÂAT, ÇOBAN VE BENZERİ HİZMETLER İÇİN OLANLAR MÜSTESNÂ, KÖPEK EDİNİLMESİNİN TAHRÎMİNİ BEYÂN BÂBI

43 — (1570) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs etti. Dedi ki: Ben (İmâm) Mâlik'in huzûrunda okudum, o da Nâfî'den, o da İbn Umer'den ki Rasûlullah (S) köpeklerin öldürülmelerini emir buyurmuştur.

٤٤ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو أسامة . حدثنا عبيد الله عن نافع ، عن ابن عمر . قال : أمر رسول الله ﷺ بقتل الكلاب . فأرسل في أقطار المدينة أن تقتل .

44 — ( ) .... : İbn Umer (R) dedi ki; Rasûlullah (S) köpeklerin öldürülmesini emir buyurdu ve müteâkiben de öldürülmeleri için Medîne'nin etrafına insanlar gönderdi.

Kâhin: Mustakbel zamanda zuhûr edecek olaylardan haber veren, gayb sırlarını muttali' olduğunu iddia eden falcıdır.

Hulvânu kâhin terkibi, falcının tatlılığı ve şirinliği demektir. Falcı kehânet ücretini külfetsiz, meşakkatsiz kolaylıkla ve tatlılıkla aldığı için böyle ta'bîr buyurulmuştur.

18. Köpek ve kedi bedelinin hükmünde müctehidler ihtilâf etmişlerdir: Harâm diyenler, bu hüküm ba'zı mahâretli hayvanlarda câizdir diyenler, mensûhtur diyenler vardır. Bu iki cins hayvân hakkındaki bu menfî ve müsbet hükmü yırtıcı hayvânlardan; domuz, pars, arslan, kaplan, kurt, ayı ve benzeri azı dişli hayvanlara da teşmil edenler vardır.

٤٥ – (...) وحدثني حميد بن مسعدة. حدثنا بشر (يعني ابن المفضل). حدثنا إسماعيل (وهو ابن أمية) عن نافع، عن عبد الله، قال: كان رسول الله ﷺ يأمر بقتل الكلاب. فننبعث في المدينة وأطرافها فلا ندع كلبا إلا قتلناه. حتى إنا لنقتل كلب المرية من أهل البادية، يتبعها.

45 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) köpeklerin öldürülmesini emir buyururdu da biz hemen fırlar Medîne'nin içinde ve etrafında hiçbir köpek bırakmaz muhakkak öldürürdük. Hattâ bizler çölden gelen ve kendisini ta'kîb etmekte bulunan bir kadıncağızın köpeğini bile mutlaka öldürürdük.

٤٦ – (١٥٧١) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا حماد بن زيد عن عمرو بن دينار، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ أمر بقتل الكلاب. إلا كلب صيد أو كلب غنم، أو ماشية. فقيل لابن عمر: إن أبا هريرة يقول: أو كلب زرع. فقال ابن عمر: إن لأبي هريرة زرعا.

46 — (1571) .... : Amr ibn Dînâr'dan (şöyle demiştir) : İbn Umer (R), Rasûlullah (S) av köpeği, koyun yahut davar köpeği müstesnâ diğer köpeklerin öldürülmesini emir buyurdu dedi. Bunun üzerine İbn Umer'e, Ebû Hureyre : Yahut ziraat köpeği müstesnâdır diyor denildi de o : Şüphesiz ki Ebû Hureyre bir zirâat sâhibidir diye cevâb verdi [19].

٤٧ – (١٥٧٢) حدثنا محمد بن أحمد بن أبي خلف. حدثنا روح. ح وحدثني إسحق بن منصور. أخبرنا روح بن عبادة. حدثنا ابن جريج. أخبرني أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: أمرنا رسول الله ﷺ بقتل الكلاب. حتى إن المرأة تقدم من البادية بكلبها فنقتله. ثم نهى النبي ﷺ عن قتلها. وقال «عليكم بالأسود البهيم ذي النقطتين. فإنه شيطان».

47 — (1572) .... : Ebu'z-Zubeyr haber verdi ki kendisi Câbir ibn Abdillah'dan şöyle derken işitmiştir : Rasûlullah (S) bizlere köpeklerin öldürülmesini emretti. O kadar ki bir kadın köpeği ile çölden gelirdi de biz onun köpeğini de öldürürdük. Sonra Peygamber köpekleri öldürmekden nehyetti de şöyle buyurdu : «Gözlerinin üstünde iki beyaz noktası bulunan, bundan başka kendisinde hiç beyaz olmayan simsiyah köpekleri öldürünüz. Çünkü öylesi (çok şerli olan) şeytan (gibi) dır».

19. Abdullah ibn Umer bu cevâbı ile Ebû Hureyre'nin bu rivâyetini tesbît etmiş bulunuyor. Ebû Hureyre'nin zirâat sâhibi olması, san'atı hakkındaki rivâyetinde isâbetini ifâde eder. Zirâat sâhibi bir sahâbî şüphesiz mesleğine âid hükümleri herkesden iyi bilmeğe muhtâcdır.

٤٨ – (١٥٧٣) حدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن أبي التياح. سمع مطرف

ابن عبد الله عن ابن المغفل. قال: أمر رسول الله ﷺ بقتل الكلاب. ثم قال «ما بالهم وبال

الكلاب؟» ثم رخص في كلب الصيد وكلب الغنم.

48 — (1573) .... : Abdullah ibn Muğaffel (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) köpeklerin öldürülmesini emretti, sonra: «Onların köpeklerle işleri ne (yani onları terk etsinler)» buyurdu. Daha sonra av köpeği ve koyun köpeği husûsunda ruhsat verdi.

٤٩ – (...) وحدثنيه يحيى بن حبيب. حدثنا خالد (يعني ابن الحارث). ح وحدثني محمد بن

حاتم. حدثنا يحيى بن سعيد. ح وحدثني محمد بن الوليد. حدثنا محمد بن جعفر. ح وحدثنا إسحق

ابن إبراهيم. أخبرنا النضر. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا وهب بن جرير. كلهم عن شعبة،

بهذا الإسناد.

وقال ابن حاتم في حديثه عن يحيى: ورخص في كلب الغنم والصيد والزرع.

49 — ( ) .... : Buradaki beş tarik râvîlerinin hepsi de Şu'be'den bu isnâd ile ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan İbn Hâtim, Yahyâ'dan olan rivâyetinde: Koyun köpeği, av köpeği ve zirâat köpeği husûsunda Rasûlullah ruhsat verdi demiştir.

٥٠ – (١٥٧٤) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن نافع، عن ابن عمر، قال: قال

رسول الله ﷺ «من اقتنى كلبا إلا كلب ماشية أو ضاري، نقص من عمله، كل يوم، قيراطان».

50 — (1574) .... : İbn Umer (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Her kim koyun köpeği yahut av köpeği müstesnâ olarak (eylence nev'inden) bir köpek edinir (evinde muhâfaza eder) se, o kimsenin her gün işlediği hayır amelinin sevâbından iki kırât eksilir» [20].

20. *Kırât*, lugat yönünden bir ölçü adıdır. Hicâzlılara ve Iraklılara göre ayrı ayrı mikdârları gösterir. Burada ise kırât, Allah indinde ma'lûm olan bir mikdârdan ibârettir ki luzûmsuz yere köpek besleyen mu'minin amelinden bir kısmının eksilmesini ifâde eder. Rivâyetlerin ba'zısında bir, ba'zısında iki kırât denilmesi, köpeğin zarârının şiddet derecesi, köpek edinen kimsenin medenî ve köylü olması gibi sebeplerle ecrin eksilmesine âid bir ayrılık olur.

Ecir eksilmesinin sebeblerinden köpeğin, gelib geçenlere zarar vermesi, ne derece öğretilmiş olursa olsun hiç olmazsa insanları korkutması, dînen pis olan şeyleri yemesi, en mühim bir sebeb de köpeğin birçok hastalıkların ve bilhassa kuduz hastalığının nakl ve yayılması vâsıtası olması sayılabilir.

٥١ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب وابن نمير . قالوا : حدثنا سفيان عن الزهري ، عن سالم ، عن أبيه ، عن النبي ﷺ . قال « من اقتنى كلبا ، إلا كلب صيد أو ماشية ، نقص من أجره ، كل يوم ، قيراطان » .

51 — ( ) .... : İbn Umer (R) den : Peygamber (S) : «Her kim av yahut koyun köpeği olmak müstesnâ, (eylence ve süs nev'inden) köpek edinirse, o kimsenin her gün işlediği hayrın sevâbından iki kırât eksilir» buyurdu.

٥٢ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى ويحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر (قال يحيى بن يحيى : أخبرنا . وقال الآخرون : حدثنا إسماعيل) (وهو ابن جعفر) عن عبدالله بن دينار ؛ أنه سمع ابن عمر قال : قال رسول الله ﷺ « من اقتنى كلبا إلا كلب ضارية أو ماشية ، نقص من عمله ، كل يوم ، قيراطان » .

52 — ( ) .... : Abdullah ibn Dînâr, İbn Ûmer'in şöyle dediğini işitmiştir : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Av yahut davar köpeği olmak müstesnâ her kim bir köpek edinirse onun her gün işlediği hayır amelinin sevâbından iki kırât noksanlaşır».

٥٣ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى ويحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر (قال يحيى : أخبرنا . وقال الآخرون : حدثنا إسماعيل عن محمد) (وهو ابن أبي حرملة) عن سالم بن عبدالله ، عن أبيه ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من اقتنى كلبا إلا كلب ماشية أو كلب صيد ، نقص من عمله ، كل يوم ، قيراط » .

قال عبدالله : وقال أبو هريرة : « أو كلب حرث » .

53 — ( ) .... : İbn Umer (R) den; Rasûlullah (S) : «Çoban köpeği yahut av köpeği müstesnâ, her kim (süs nev'inden bir köpek edinirse günlük amelinin sevâbından her gün iki kırât eksilir» buyurdu. Abdullah, Ebû Hureyre'nin «yahut zirâat köpeği müstesnâ» dediğini de söyledi.

٥٤ – (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا وكيع . حدثنا حنظلة بن أبي سفيان عن سالم ، عن أبيه ، عن رسول الله ﷺ قال « من اقتنى كلبا إلا كلب ضار أو ماشية ، نقص من عمله ، كل يوم ، قيراطان » .

قال سالم : وكان أبو هريرة يقول : « أو كلب حرث » وكان صاحب حرث .

54 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R); Rasûlullah (S): «Av köpeği yahut davar köpeği müstesnâ, her kim bir köpek edinirse onun amelinden her gün iki kırât eksilir» buyurdu.

Abdullahın oğlu Sâlim: Ebû Hureyre dâima «yahut zirâat köpeği müstesnâ» der idi, kendisi zirâat sâhibi idi demiştir.

٥٥ — (...) حدّثنا داوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ. حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ. حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِيهِ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَيُّمَا أَهْلِ دَارٍ اتَّخَذُوا كَلْبًا إِلَّا كَلْبَ مَاشِيَةٍ أَوْ كَلْبَ صَائِدٍ، نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِمْ، كُلَّ يَوْمٍ، قِيرَاطَانِ».

55 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Herhangi bir ev halkı davar köpeği, yahut avcı köpeği müstesnâ (süs nevinden) bir köpek edinirlerse onların amellerinden her gün iki kırât eksilir».

٥٦ — (...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْحَكَمِ. قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «مَنِ اتَّخَذَ كَلْبًا إِلَّا كَلْبَ زَرْعٍ أَوْ غَنَمٍ أَوْ صَيْدٍ، يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِهِ، كُلَّ يَوْمٍ، قِيرَاطٌ».

56 — ( ) .... : Ebu'l-Hakem dedi ki, ben İbn Umer'den işittim, kendisi Peygamber (S) in şöyle buyurduğunu tahdîs ediyordu: «Her kim zirâat köpeği yahut koyun köpeği, yahut av köpeği olmak müstesnâ (eylence ve süs nev'inden) bir köpek edinirse onun ecrinden hergün bir kırât eksilecektir».

٥٧ — (١٥٧٥) وحدّثني أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ. قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَيْسَ بِكَلْبِ صَيْدٍ وَلَا مَاشِيَةٍ وَلَا أَرْضٍ، فَإِنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِهِ قِيرَاطَانِ، كُلَّ يَوْمٍ».

وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ أَبِي الطَّاهِرِ «وَلَا أَرْضٍ».

57 — (1575) .... : İbn Şihâb, Saîd ibn Müseyyeb'den, o da Ebû Hureyre'den, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Her kim av köpeği, davar köpeği veya arâzî (bekleme) köpeği olmayarak (eylence ve süs nev'inden) bir köpek edinirse hiç şüphe yok ki her gün onun ecrinden iki kırât eksilecektir» [21].

21. Bütün bu hadîsler zirâat, çoban ve av köpekleri gibi insanlara ba'zı hizmetler gören faydalı köpeklerden mâadâsının beslenmesinin doğru olmadığını ifâde ediyor. «Her günün amelinden bir veya iki kırât eksilir» ta'bîri sarâhaten bu üç maksadın dışında kö-

Buradaki râvîlerden Ebu't-Tâhîr'in hadîsinde «arâzî köpeği» kısmı yoktur.

٥٨ — (...) حدثني عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنِ اتَّخَذَ كَلْبًا، إِلَّا كَلْبَ مَاشِيَةٍ أَوْ صَيْدٍ أَوْ زَرْعٍ، انْتَقَصَ مِنْ أَجْرِهِ، كُلَّ يَوْمٍ، قِيرَاطٌ».

قَالَ الزُّهْرِيُّ: فَذُكِرَ لِابْنِ عُمَرَ قَوْلُ أَبِي هُرَيْرَةَ. فَقَالَ: يَرْحَمُ اللهُ أَبَا هُرَيْرَةَ! كَانَ صَاحِبَ زَرْعٍ.

58 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim davar ve av köpekleriyle ziraâtcı köpeği müstesnâ olmak üzere köpek edinib beslerse, her günkü ecrinden bir kırât eksilir».

Zuhrî dedi ki : İbn Umer'e, Ebû Hureyre'nin bu sözü (hadîsi) zikrolundu da siz ne dersiniz? diye soruldu. İbn Umer : Allah Ebû Hureyre'ye rahmet etsin. Ebû Hureyre zirâat sâhibi idi diye cevâb verdi.

٥٩ — (...) حدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. حَدَّثَنَا هِشَامٌ الدَّسْتَوَائِيُّ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا فَإِنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ عَمَلِهِ، كُلَّ يَوْمٍ، قِيرَاطٌ. إِلَّا كَلْبَ حَرْثٍ أَوْ مَاشِيَةٍ».

(...) حدثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ. حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ. حَدَّثَنِي يَحْيَى ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ. حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِهِ.

(...) حدثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُنْذِرِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ. حَدَّثَنَا حَرْبٌ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ.

pek beslemenin câiz olmadığını ifâde etmiyor. Bundan dolayı Şâfiîlerce en sahîh olan kavle göre kapu ve ev bekçiliği için de köpek kullanılması câizdir. Bunda Şâfiîler mansûs olmayan husûslardaki hadîsleri mansûs olan üç vucûha kıyâsla tecvîz etmişlerdir. Buradan polis, posta ve sâir beşerî hizmetler için de köpek tutulabileceği anlaşılıyor. Bunların dışında hiçbir beşerî hizmet görmeyen ve sâdece eğlence ve süs olarak köpek beslemek elbette doğru değildir. Büyük Peygamber bu ölümsüz tavsiyeleriyle insanlığa sırf tüketim unsuru olması ve kıymetli zamanları fuzûlî yere işgâl etmesi gibi ısraflarına karşı çok değerli bir uyarma yapmış oulyor. Çünkü köpek bir insanın yiyeceği kadar bir yiyecek istihlâkine sebeb olabilceeği gibi, yukarıda işâret ettiğimiz zararlarından başka kıymetli vakıtları alıkoyması ile de fuzûlî, faydasız ve lüks bir meşgale ve isrâf olur. İnsanlardan büyük bir kısmının yarı aç yaşadığı bir dünyâda böyle faydasız isrâf kapularını kapamak, büyük Peygamber'in eskimez tavsiyelerine kulak tutmak, elbette insanlığın hayrına en yararlı bir davranıştır (Mütercim).

59 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Her kim (yanında) bir köpek tutarsa her gün o kimsenin amelinden muhakkak bir kırât eksilir. Ancak o köpek ziràat yahut davar köpeği olmak müstesnâdır».

( ) .... : Buradaki râvîler de Yahyâ ibn Kesîr'den, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan ayni hadîsi tahdîs ettiğini rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Burada da Yahyâ ibn Kesîr, bu isnâdla onun benzeri olan hadîsi rivâyet etmiştir.

٦٠ — (...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ (يعني ابن زياد) عن اسماعيل بن سُمَيْعٍ. حَدَّثَنَا أَبُو رَزِينٍ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنِ اتَّخَذَ كَلْبًا لَيْسَ بِكَلْبِ صَيْدٍ وَلَا غَنَمٍ، نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِ، كُلَّ يَوْمٍ، قِيرَاطٌ».

60 — ( ) .... : Ebû Rezîn tahdîs edib dedi ki : Ben Ebû Hureyre'den, şöyle derken işittim; Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim av köpeği yahut koyun köpeği olmayarak bir köpek edinirse, o kimsenin amelinden her gün bir kırât eksilir».

٦١ — (١٥٧٦) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ؛ أَنَّ السَّائِبَ ابْنَ يَزِيدَ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّهُ سَمِعَ سُفْيَانَ بْنَ أَبِي زُهَيْرٍ (وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ شَنُوءَةَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَا يُغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلَا ضَرْعًا، نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِ، كُلَّ يَوْمٍ، قِيرَاطٌ» قَالَ: آنْتَ سَمِعْتَ هٰذَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ؟ قَالَ: إِي، وَرَبِّ هٰذَا الْمَسْجِدِ!

(.) حدثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ. أَخْبَرَنِي السَّائِبُ بْنُ يَزِيدَ؛ أَنَّهُ وَفَدَ عَلَيْهِمْ سُفْيَانُ بْنُ أَبِي زُهَيْرٍ الشَّنَئِيُّ. فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِهِ.

61 — (1576) .... : (Küçük sahâbîlerden) Sâib ibn Yezîd şöyle haber verdi, kendisi Sufyân ibn Ebî Zuheyr'den şöyle dediğini işitmiştir (ki o kimse Ezdu Şenûe kabîlesinden ve Rasûlullah'ın sahâbîlerinden bir zâttı). Bu zât şöyle demiştir : Ben Rasûlullah'dan işittim, şöyle buyuruyordu : «Her kim ne ekin, ne de sağım hayvânı muhâfazasına yaramıyan bir köpek edinir kullanırsa onun amelinden her gün bir kırât eksilir». Sâib o zâta: Hakîkaten sen bu hadîsi Rasûlullah'dan işittin mi? diye sordu. O da cevâben ve Kâ'beye işâret ederek : Evet şu mescidin sâhibine yemîn ederim ki deyib rivâyetini yemîn ile tevsîk etti.

( ) .... : Burada da Sâib ibn Yezîd, Sufyân ibn Ebî Zuheyr eş-Şeneiy'nin kendilerine (Yemen'den) hey'et olarak geldiğini ve Rasûlullah şöyle buyurdu diyerek yukarıki hadîsin aynini rivâyet ettiğini haber vermiştir.

(١١) باب حل أجرة الحجامة

٦٢ – (١٥٧٧) حدثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (يَعْنُونَ ابْنَ جَعْفَرٍ) عَنْ حُمَيْدٍ. قَالَ: سُئِلَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ كَسْبِ الْحَجَّامِ؟ فَقَالَ: احْتَجَمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. حَجَمَهُ أَبُو طَيْبَةَ. فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ. وَكَلَّمَ أَهْلَهُ فَوَضَعُوا عَنْهُ مِنْ خَرَاجِهِ. وَقَالَ «إِنَّ أَفْضَلَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ. أَوْ هُوَ مِنْ أَمْثَلِ دَوَائِكُمْ».

(11) KAN ALDIRMA ÜCRETİNİN HALÂLLIĞI BÂBI

62 — (1577) .... : Humeyd şöyle dedi : Enes ibn Mâlik'e kan alan (haccâm) kimsenin kazancından soruldu. Bunun üzerine Enes : Rasûlullah (S) kan aldırdı. Kendisini Ebû Taybete hıcâmet etmişti de hıcâmet ücreti olmak üzere ona iki sâ' hurma verilmesini emir buyurmuştu. Ve ayrıca Ebû Taybe'nin sâhibleriyle konuştu da onlar Ebû Taybe'nin harâc vergisinden bir kısmını indîrmişlerdi. Ve Rasûlullah (bir hutbesinde) : «Sizin, kendisi ile tedâvi olunduğunuz şeyin en fazîletli olanı, kan aldırmakdır. Yahut o, devâlarınızın en iyilerindendir» buyurdu.

٦٣ – (...) حدثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا مَرْوَانُ (يَعْنِي الْفَزَارِيَّ) عَنْ حُمَيْدٍ، قَالَ: سُئِلَ أَنَسٌ عَنْ كَسْبِ الْحَجَّامِ؟ فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «إِنَّ أَفْضَلَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ وَالْقُسْطُ الْبَحْرِيُّ. وَلَا تُعَذِّبُوا صِبْيَانَكُمْ بِالْغَمْزِ».

63 — ( ) .... : Humeyd, Enes'e kan alıcının kazancından soruldu? diyerek yukarıki hadîsin benzerini zîkretti. Şukadar var ki burada Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur : «Kendisi ile tedâvî olunduğunuz şeyin en fazîletlisi kan aldırmak ve bir de el-kustu'l-bahri (= topalak) dir. Sakın çocuklarınızı anjinden kurtarmak için bâdemciği sıkarak azâb etmeyiniz (ûdi Hindi ile tedâvîye ihtimâm ediniz)» [22].

22. *Kust* ki bizim *topalak* dediğimiz nebâtdır. Cevherî *kust*'u, kendisi ile tedâvî olunan bir ot yemişidir diye ta'rîf ediyor. İbnu'l-Arabî de bunun Hindî nev'i siyah, Bahrî nev'i beyaz olduğunu ve Hindî'si Bahrîsinden daha ziyâde harâreti hâiz olduğunu bildiriyor. Hindisi, Hindistan'dan; Bahrîsi Yemen'den ve Mağrib diyârından getirilir. Üçüncü bir nev'i de vardır ki *kustu murr* (= acı kust) denilir. Bu da Şâm havâlisinde ve bilhassa sâhilde çok bulunur (Aynî, Kastallânî).

٦٤ – (...) حدثنا أحمد بن الحسن بن خراش. حدثنا شبابة. حدثنا شعبة عن حميد. قال: سمعت أنسا يقول: دعا النبي ﷺ غلاما لنا حجاما. فحجمه. فأمر له بصاع أو مد أو مدين. وكلم فيه. فخفف عن ضريبته.

64 — ( ) ....Humeyd dedi ki; Enes'den işittim şöyle diyordu: Peygamber (S) bizim kan alıcısı olan bir kölemizi çağırdı. Akabinde o kimse Rasûlullah'dan kan aldı. Rasûlullah o kimseye bir sâ' yahud bir müdd, veyahut da iki müdd verilmesini emir buyurdu. Bir de o kimse hakkında konuştu da, o kimsenin vergisinden bir mikdâr hafifletildi.

٦٥ – (١٢٠٢) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان بن مسلم. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا المخزومي. كلاهما عن وهيب. حدثنا ابن طاوس عن أبيه، عن ابن عباس؛ أن رسول الله ﷺ احتجم وأعطى الحجام أجره، واستعط.

65 — (1202) .... : İbn Abbâs (R) dan, (şöyle demiştir); Rasûlullah (S) kan aldırdı ve kan alıcıya ücretini verdi. Bir de Rasûlullah burnuna ilâç çekme tedâvîsini kendisine tatbîk etti[23].

٦٦ – (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد (واللفظ لعبد). قالا: أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن عاصم، عن الشعبي، عن ابن عباس. قال: حجم النبي ﷺ عبد لبني بياضة. فأعطاه النبي ﷺ أجره. وكلم سيده فخفف عنه من ضريبته. ولو كان سحتا لم يعطه النبي ﷺ.

66 — ( ) .... : Ma'mer, Âsım'dan, o da Şa'bî'den, o da İbn Abbâs'dan haber verdi. İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Beyâda oğullarının bir kölesi Peygamberi hıcâmet etti. Akabinde Peygamber (S) onun ücretini

---

Diğer bir hadîsde bu bitkiden *Ûdi Hind'î* diye de bahsedilmiştir. Uzre hastalığı — ki belki de boğazda küçük dilin yanında çocuklara ârız olan bâdemciklerin iltihablanıb şişmesi hastalığıdır - saâdet asrında Arab kadınları eski bir göreneğe göre parmaklarına bir bez parçası sararak bu hastalığa tutulan çocukların ağzına sokub bâdemciği sıkarlar ve kanını alırlardı. Fakat bu iş, nâzik bir tıbbî müdâhale olduğu için Peygamber bundan men' edib: «Çocuklarınızı bu yolda tedâvî ederek, azâb etmeyiniz, ûdu Hindî ile tedâvî ediniz» buyurmuştur.

23. السعوط (= *Saût*): Sabûr vezninde buruna çekecek devâya denir. استعاط (= *İstiât*): İftiâl vezninde buruna devâ çekmek ma'nâsınadır (*Kamûs Ter*).

verdi. Bir de onun efendisi ile konuştu da bu sebeple o kölenin vergisinden bir mikdâr hafifletildi. Eğer ücret vermek harâm olsaydı, Peygamber o kimseye ücret vermezdi [24].

(١٢) باب تحريم بيع الخمر

٦٧ – (١٥٧٨) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى أَبُو هَمَّامٍ . حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ . قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَخْطُبُ بِالْمَدِينَةِ قَالَ « يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّ اللهَ تَعَالَى يُعَرِّضُ بِالْخَمْرِ . وَلَعَلَّ اللهَ سَيُنْزِلُ فِيهَا أَمْرًا . فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهَا شَيْءٌ فَلْيَبِعْهُ وَلْيَنْتَفِعْ بِهِ » . قَالَ : فَمَا لَبِثْنَا إِلَّا يَسِيرًا حَتَّى قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « إِنَّ اللهَ تَعَالَى حَرَّمَ الْخَمْرَ . فَمَنْ أَدْرَكَتْهُ هَٰذِهِ الْآيَةُ وَعِنْدَهُ مِنْهَا شَيْءٌ فَلَا يَشْرَبْ وَلَا يَبِعْ » قَالَ : فَاسْتَقْبَلَ النَّاسُ بِمَا كَانَ عِنْدَهُ مِنْهَا ، فِي طَرِيقِ الْمَدِينَةِ ، فَسَفَكُوهَا

(12) ALKOLLÜ İÇKİ SATMANIN TAHRÎMİ BÂBI

67 — (1578) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) dan işittim, kendisi Medîne'de hutbe îrâd ederek şöyle buyurdu: «Ey insanlar! Şüphesiz ki Allah Teâlâ alkollü içkinin harâmlığını ta'rîz etmektedir. Umulur ki Allah yakın gelecekte alkollü içkiler husûsunda bir emr indirecektir. Binâenaleyh her kimin yanında bu alkollü içkilerden bir şey bulunursa, onu hemen satsın ve onunla bir menfaat sağlasın».

Ebû Saîd der ki: Ancak az bir zaman eylenmiştik, nihâyet Peygamber: Muhakkak yüce Allah alkollü içkiyi harâm kıldı. Artık her kimin yanında bu içkilerden bir şey bulunduğu halde kendisine şu (el-Mâide: 90-91) âyeti erişirse onu içmez ve satmaz (yani içmesin ve satmasın)» buyurdu. Bunun üzerine halk hemen dönüb evlerinde bulunan alkollü içkileri Medîne sokaklarında döktüler [25].

24. Bu bâbda Enes ibn Mâlik ve İbn Abbâs'dan gelen bu hadîsler Peygamber'in kan aldırdığını ve kan alıcı kimseye kan alma ücreti verdiğini sarâhaten ifâde etmekde ve bu yolda san'at icrâ etmenin ve ücret almanın cevâzını açıkca göstermektedir. Bunun için İbn Abbâs da «kan aldırma ücreti harâm olsaydı Peygamber bu san'atkâra ücret vermezdi» demek sûretiyle hadîsin bu husûsdaki nasslığını takrîr etmiştir. Şu da hâtırdan çıkarılmamalıdır ki kan aldırma ve benzeri tıbbî işler ve bunların icrâsı husûsî tahsîl ve mahâreti gerekli kıldığı için, ulu orta herkes bunları icrâya kalkışmamalıdır.

25. Hamrın tahrîminde dört safhalı bir tedrîc siyâseti ta'kîb edilmiştir:
   a. Mekke'de iken, en-Nahl: 67;
   b. Medîne'de, el-Bakara: 219-220;
   c. Medîne'de, en-Nisâ: 43;
   d. Medîne'de: el-Mâide: 90-91.

٦٨ – (١٥٧٩) حدثنا سويد بن سعيد. حدثنا حفص بن ميسرة عن زيد بن أسلم، عن عبد الرحمن ابن وعلة (رجل من أهل مصر)؛ أنه جاء عبد الله بن عباس ح وحدثنا أبو الطاهر (واللفظ له). أخبرنا ابن وهب. أخبرني مالك بن أنس وغيره عن زيد بن أسلم، عن عبد الرحمن بن وعلة السبئي (من أهل مصر)؛ أنه سأل عبد الله بن عباس عما يعصر من العنب؟ فقال ابن عباس: إن رجلا أهدى لرسول الله ﷺ راوية خمر. فقال له رسول الله ﷺ «هل علمت أن الله قد حرمها؟» قال: لا. فسار إنسانا. فقال له رسول الله ﷺ «بم ساررته؟» فقال: أمرته ببيعها. فقال «إن الذي حرم شربها حرم بيعها» قال: ففتح المزاد حتى ذهب ما فيها.

(...) حدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب. أخبرني سليمان بن بلال عن يحيى بن سعيد، عن عبد الرحمن بن وعلة، عن عبد الله بن عباس، عن رسول الله ﷺ، مثله.

68 — (1579) .... : (Mısır ahâlisinden) Abdurrahman ibn Va'le es-Sebeî, İbn Abbâs'a üzümden sıkılan içkinin hükmünü sordu? İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Bir kimse Rasûlullah'a şarab dolu bir kırba hediye etti de Rasûlullah (S) ona : «Allâh'ın şarâbı harâm ettiğini bilmiyor musun?» dedi. O zât : Hayır dedikten sonra bir insana gizlice bir şey konuştu. Rasûlullah tekrar ona : «Onunla gizlice ne konuştun? diye sordu. O zât : Bu şarâbı satmasını emrettim dedi. Rasûlullah : «Allah içmesini harâm ettiği şey'in satmasını da harâm kılmıştır» buyurdu. Bunun üzerine şarâb dolu kırbanın ağzını açtı ve nihâyet o kırbada bulunanın hepsi döküldü gitti.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine İbn Va'le'den, o da İbn Abbâs'dan, o da Rasûlullah'dan olmak üzere bu hadîsin benzerini rivâyet ettiler.

٦٩ – (١٥٨٠) حدثنا زهير بن حرب وإسحق بن إبراهيم (قال زهير: حدثنا. وقال إسحق: أخبرنا جرير) عن منصور، عن أبي الضحى، عن مسروق، عن عائشة. قالت: لما نزلت الآيات من آخر سورة البقرة. خرج رسول الله ﷺ فاقترأهن على الناس. ثم نهى عن التجارة في الخمر.

69 — (1580) .... : Âişe (R) şöyle demiştir : el-Bakara sûresinin sonundaki (ribâ) âyetleri [26] inzâl olunduğu vakıt Rasûlullah (S) mescide

26. Bu âyetler el-Bakara: 275 den 279 a kadar devâm eden beş âyettir.

çıktı ve bu âyetleri halka okudukdan sonra alkollü içki husûsundaki ticâreti (yani alınmasını, satılmasını) nehy etti[27].

٧٠ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وإسحق بن إبراهيم (واللفظ لأبي كريب) (قال إسحق : أخبرنا . وقال الآخران : حدثنا أبو معاوية) عن الأعمش، عن مسلم، عن مسروق، عن عائشة . قالت : لما أنزلت الآيات من آخر سورة البقرة، في الربا، قالت : خرج رسول الله ﷺ إلى المسجد، فحرم التجارة في الخمر .

70 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Bakara sûresinin sonundaki ribâ husûsundaki âyetler inzâl olunduğu vakıt, Rasûlullah (S) mescide çıktı ve bu âyetleri halka okuduktan sonra alkollü içki hakkındaki ticâreti (yani alınmasını, satılmasını) harâm kıldı.

(١٣) باب تحريم بيع الخمر والميتة والخنزير والأصنام

٧١ – (١٥٨١) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث عن يزيد بن أبي حبيب، عن عطاء بن أبي رباح، عن جابر بن عبد الله؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول، عام الفتح، وهو بمكة « إن الله ورسوله حرم بيع الخمر والميتة والخنزير والأصنام » فقيل : يا رسول الله! أرأيت شحوم الميتة فإنه يطلى بها السفن ويدهن بها الجلود ويستصبح بها الناس؟ فقال « لا . هو حرام » ثم قال رسول الله ﷺ، عند ذلك « قاتل الله اليهود . إن الله عز وجل لما حرم عليهم شحومها . أجملوه ثم باعوه . فأكلوا ثمنه » .

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وابن نمير . قالا . حدثنا أبو أسامة عن عبد الحميد بن جعفر، عن يزيد بن أبي حبيب، عن عطاء، عن جابر . قال : سمعت رسول الله ﷺ عام الفتح . ح وحدثنا محمد بن المثنى . حدثنا الضحاك (يعني أبا عاصم) عن عبد الحميد . حدثني يزيد بن أبي حبيب . قال : كتب إلي عطاء؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول : سمعت رسول الله ﷺ، عام الفتح، بمثل حديث الليث .

27. Ribânın harâmlığı en son teblîğ buyurulan şer'î hükümlerdendir. Peygamber'in şarâb ticâretinin tahrîmini ribâ âyeti ile birlikte teblîğ etmesinden, şarâb hurmetinin de o zamana kadar gecikmiş olduğuna istidlâl edilebilirse de şarâb hurmetinin çok evvel olduğu muhakkakdır. Evvelce yalnız aynı, yani yalnız içilmesi harâm olmuşdu da alış verişindeki hurmet bu vakte kadar gecikmişdi diyenler varsa da bu te'vîl uzakdır. Zîra

(13) ALKOLLÜ İÇKİ, ÖLMÜŞ HAYVÂN, DOMUZ VE PUTLAR ALIM SATIMININ HARÂM KILINMASI BÂBI

71 — (1581) .... : Atâ ibn Ebî Rebâh'dan: Câbir ibn Abdillah (R) Rasûlullah (S) dan işitmiştir. Rasûlullah feth yılı Mekke'de iken: «Allah ve Allah'ın Rasûlu şarâbın, meytenin, domuzun, putların alınması ve satılmasını harâm kıldı» buyuruyordu. Kendisine: Yâ Rasûlallah! Murdar ölmüş hayvânın iç yağı hakkında ne buyurursunuz? Ölü hayvanların iç yağları ile gemiler cilâlanır, deriler yağlanır, onlarla insanlar da (kandillerde yakar, mum yapar) ışıklanır diye soruldu. Rasûlullah: «Hayır, murdar yağı alıb satmayın, bu alış veriş harâmdır» buyurdu. Sonra Rasûlullah bunun ardından: «Allah Yahûdîleri öldürsün: Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah, ölmüş hayvân yağlarını onlara harâm kıldığında, kendileri bu yağları erittiler, sonra sattılar da bedellerini yediler» buyurdu.

( ) .... : Yezîd ibn Ebî Habîb tahdîs edib şöyle dedi: Atâ bana yazdı ki: Kendisi Câbir ibn Abdillah'dan şöyle derken işitmişdir: Ben feth yılı Rasûlullah'dan işittim... Bu hadîs de yukarıdaki Leys hadîsinin benzeridir [28].

şarâbın aynı harâm olunca alış veriş sûretiyle aynından faydalanmanın da harâm olmuş olduğu şüphesizdir. Şarâb haramlılığının bu vesîle ile de te'kîdine ve hükmün yayılmasında mubâlağa maksadına, yahut ticâretinin tahrîmi hakkındaki hüküm kendilerine ulaşmamış kimseler meclisde hâzır bulundukları için i'lâmı takrîr ihtimâli ile olması akla daha mulâyim geliyor (Ahmed Naîm, *Tecrîd Ter.* II, 331).

28. Bu hadîsin sevk ve isnâdındaki husûsiyet, kitâbetle yani yazılı olarak alınıb rivâyet edilmiş olmasıdır. Bu hadîsin üçüncü râvîsi Yezîd ibn Ebî Habîb (ki Ebû Racâ el-Mısrîdir ve Mısır'ın en nâmlı âilelerindendir): Câbir ibn Abdillah'ın bu hadîsini bana Atâ ibn Ebî Rebâh Mekke'den gönderdiği bir mektubla bildirdi diyor. Buhârî ile Muslim ve diğer bir çokları bu hadîsin kitâbetle alınmış bulunmasıyle, kitâbetle alınmanın sıhhatına ihticâc etmişlerdir. Bu usûlle hadîs almayı sahîh görmiyen az bir gurup da vardır.

Meyte: Dînin gerektirdiği vechile kesilmiyerek murdar ölen hayvândır. Ölmüş hayvânın satışı harâm olduğundan âlimlerin ittifâkı vardır.

Sanem: İbnu'l-Esîr *en-Nihâye*'sinde: « ما اتخذ الها من دون الله = Allah'dan başka ilâh edinilen şeydir» diye ta'rîf ediyor. Yine İbn Esîr *Vesen* maddesinde şöyle diyor: Vesen, insan sûreti gibi taştan, ağaçtan yontulmuş yahut arz cevherlerinden herhangi bir mâdenden yapılmış cüsseli nesnedir ki bir yere dikilir, muşrikler tarafından ibâdet edilir. Sanem de cüssesiz sûretden ibârettir diyor. Ba'zı lugatçılar da bu iki kelimenin her iki ma'nâda kullanıldığını bildiriyorlar.

Hulâsa şarâb, ölmüş hayvân, domuz ve sanemler, dînde mal sayılmıyor. Bunların alınıb satılması bâtıl olduğu gibi, bunlarla bir mal satın almak da fâsid oluyor.

İslâm Dîni esâsen pis olan şeylerin yenilmesini ve kullanılmasını harâm kılmış olduğu gibi, alış verişini de harâm kılmışdır. Domuzun ve ölmüş hayvân iç yağlarının harâmlığı hep bu pislikden dolayıdır.

٧٢ – (١٥٨٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب وإسحاق بن إبراهيم (واللفظ لأبي بكر). قالوا: حدثنا سفيان بن عيينة عن عمرو، عن طاوس، عن ابن عباس، قال: بلغ عمر أن سمرة باع خمرا. فقال: قاتل الله سمرة. ألم يعلم أن رسول الله ﷺ قال «لعن الله اليهود. حرمت عليهم الشحوم فجملوها فباعوها».

(...) حدثنا أمية بن بسطام. حدثنا يزيد بن زريع. حدثنا روح (يعني ابن القاسم) عن عمرو ابن دينار، بهذا الإسناد، مثله.

72 — (1582) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Umer'e, Semure'-nin şarâb sattığı haberi erişti de Umer : Allah Semure'nin canını alsın! O, Rasûlullah (S) ın; «Allah Yahûdîlere lâ'net etsin! Kendilerine bu ölmüş hayvân yağları harâm kılındığında onları erittiler ve sattılar» buyurduğunu bilmedi mi ?dedi.

(,) .... : Buradaki râvîler de Amr İbn Dînâr'dan bu isnâd ile aynisini rivâyet ettiler.

٧٣ – (١٥٨٣) حدثنا إسحاق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرنا روح بن عبادة. حدثنا ابن جريج. أخبرني ابن شهاب عن سعيد بن المسيب؛ أنه حدثه عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ. قال «قاتل الله اليهود. حرم الله عليهم الشحوم فباعوها وأكلوا أثمانها».

73 — (1583) .... : İbn Şihâb, Saîd ibn Museyyeb'den haber verdi. Saîd'e de Ebû Hureyre (R) tahdîs etmişdir ki Rasûlullah (S) : «Allah Yahûdîlerin canını alsın! Allah onlara ölmüş hayvanların iç yağlarını harâm etti de onlar bunları sattılar ve bedellerini de yediler» buyurdu.

٧٤ – (...) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «قاتل الله اليهود. حرم عليهم الشحم فباعوه وأكلوا ثمنه».

74 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Allah Yahûdîleri öldürsün! Kendilerine iç yağı harâm kılındı da onlar bunu sattılar ve parasını da yediler».

(١٤) باب الربا

٧٥ – (١٥٨٤) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ. وَلَا تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ. وَلَا تَبِيعُوا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ. وَلَا تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ. وَلَا تَبِيعُوا مِنْهَا غَائِبًا بِنَاجِزٍ».

(14) RİBÂ BÂBI [29]

75 — (1584) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mâlik'in huzûrunda koudum, o da Nâfî'den, o da Ebû Saîd Hudrî'den ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur : «Altunu altun ile satmayınız, ancak bunlardan ba'zısını ba'zısına ziyâde etmeyerek misli misline (musâvî sûretde) satış yapınız. Gümüşü gümüşle satmayınız, ancak bunlardan ba'zısını ba'zısına ziyâde etmeyerek misli misline (müsâvî sûretde) satış yapınız. Bunlardan müddetlenmiş olanı da muaccel (peşin) ile satmayınız».

29. *Ribâ* : Lugatda ziyâdelenmek, fazlalanmak, nemâlanıb artmak ma'nâsına masdardır. Sonra *fâiz* denilen husûsi ziyâdeye isim olmuşdur. Şerîat örfünde ribâ iki âkidden birisine şart kılınmış ve karşılıksız olan ziyâdedir (Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât*).

Cinsi, mikdârı bir olan iki şey biribiriyle mubâdele edildiğinde bir taraf için kabûl edilen mal fazlasına *ribâ* denir. Bināenaleyh birisine ödünç verilen 100 kuruşa ve va'desinde 100 kuruş alınırsa bunda ribâ yokdur. Bu bir bey'u *sarf*dır; 100 kuruşu 100 kuruşla mubâdeleden ibârettir. Paranın cinsi ve mikdârı mütekâbil bulunduğundan meşrû'dur. 100 kuruş yerine 110 kuruş verilirse şerîat örfünde bu 10 kuruş bedelsiz verilmiş bir fazla olduğundan ribâdır.

Hulâsa ribâ, borç verene, alınan mikdârdan fazlasıyle iâdesi şart kılınan ödünçdür. Ribâ üç kısımdır :

a. *Ribe'n-nesîe* (= Te'hir fâizi) : Ziyâdesi geç ödemeden yani bir müddetden ibâret olan ribâdır.

b. *Ribe'l-fadl* : Karşılığında hiç bir şey bulunmayan ziyâdedir.

c. *Ribe'l-yed* : Bir cinsden iki şeyi teslîm ve tesellümsüz satmakdır.

RİBÂ HAKKINDA BA'ZI ÂYETLER

«Ribâ (fâiz) *yiyenler kendilerini şeytan çarpmışdan başka bir halde kalkmazlar. Böyle olması da onların : Alım satım da ancak ribâ gibidir demelerindendir. Halbuki Allah alış verişi halâl, ribâyı harâm kılmışdır. Bundan böyle her kim Rabbından kendisine bir öğüt gelib de ribâdan vazgeçerse artık geçmişi ona ve işi Allah'a âiddir. Kim de tekrar fâize dönerse, onlar o ateşin yarânıdırlar ki orada onlar ebedî kalıcıdırlar. Allah ribânın bereketini tamâmen giderir, sadakaları ise artırır. Allah* (harâmı halâl tanımakda ısrâr eden) *çok kâfir, çok günahkâr hiçbir kimseyi sevmez. İymân eden, iyi iyi amellerde bulunan, namazı dosdoğru kılan, bir de zekâtı veren kimseler, onların Rabları indinde mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, onlar mahzûn da olacak değillerdir. Ey iymân edenler, gerçek mu'minler iseniz Allah'dan korkun, fâizden kalanı bırakın. İşte böyle yapmazsanız Allah ve Rasûlüne karşı harb bilin. Eğer tevbe ederseniz mallarınızın başları* (sermayeleriniz) *yine sizindir, ne haksızlık yapmış, ne de haksızlığa uğratılmış olmazsınız. Eğer* (borçlu) *darlık içinde bulunuyorsa ona geniş bir zamana kadar mühlet verin. Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır*

eğer bilirseniz. Öyle bir günden sakının ki ·hepiniz) *o gün Allah'a döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı tastamam verilecek, onlara haksızlık edilmiyecektir»* (el-Bakara: 275-281).

Bu âyetlerin tefsirinden bir özetleme

«Bir akidde cins ve mikdârı bir iki mal, biribirine tekâbül ettirilerek mübâdele edilmiş olduğu halde arada bir tarafa bedelsiz bir fazla tahakkuk ederse işte bu ribâdır, karşılıksızdır. Meselâ birine bedelini sonra almak üzere 10 lira ödünç verdiniz, harc etti. Bir müddet sonra yerine 10 lira getirib verdi, verdiği anda bu muâmele *bey'u sarf* sûretiyle iki 10 lirayı bir mubâdeledir. Bunlar cins ve mikdârda tamâmen mütekâbildir. Fakat o, 10 lira yerine meselâ 10 lira 10 kuruş verilirse bu 10 kuruş açıkdan, bedelsiz verilmiş bir ziyâdedir. İşte yukarıki âyetler nâzil olduğu zaman böyle altun veya gümüş borç vermekle olan ribâ câhiliye Arablarında ma'rûf idi. Hattâ zenginlerinin ekseriya yediği içtiği hep fâiz demekdi. Biri diğerine bir va'de ile altun veya gümüş bir mikdâr para borç verir ve o müddet için borç vermeğe aralarındaki anlaşmaya göre bir mikdâr ziyâde de şart kılardı. Herhangi bir borçda va'de geldiği zaman borçlu veremezse alacaklısına: Veremeyeceğim, artır derdi. Yine bir mikdâr daha fâiz ilâve edilir ve bu sûretle va'de yenilendikce borcun mikdârı artardı. Ve arta arta aslının bir veya birkaç mislini bulurdu. Borcun aslına *re'su'l-mâl* yani *ana para*, ziyâdesine de *ribâ* ta'bîr edilirdi. Her va'denin yenilenmesinde eklenecek ribânın yalnız anapara hisâbiyle veya evvelkinin anaparaya eklenmesiyle tamâmı üzerine yürütülmesi de anlaşmaya tâbi' olurdu ki zamanımız ta'bîrine göre biri basit fâiz, biri mürekkeb fâiz (yani bileşik fâiz) demektir. Ribânın anaparayı geçib kat kat olması bileşik fâizde daha sür'atli olmakla beraber ikisinde de vâki' olur.

Dünyânın bu günkü fâiz muâmeleleri de mâhiyet i'tibâriyle câhiliye devrinin bu âdetinden başka bir şey değildir. Zaman zaman fâiz mikdârının ve şekillerinin çoğalması veya azalması ise, muâmelenin mâhiyetini değiştirmez. İşte Arablarda ribâ tam ma'nâsıyle zamanımızda paraların fâizi veya neması ta'bir olunan fazlasıdır.

Fâiz nisbetlerinin düşüklüğü medeniyet ve ilerilikle doğru orantılıdır fikri, yavaş yavaş garbda da anlaşılmaya başlamıştır. Bu fikir İslâm'ın görüşüdür. İslâm, fâizi düşürmekle kalmamış sıfıra indirmek sûretiyle en yüksek medeniliği gerçekleşdirmişdir.

Fâiz hükümleri Mekke fethi sıralarında nâzil olmuş ve hattâ umûmî tatbîkatı ve i'lânı Vedâ haccına tesâdüf etmişti. Bu sıralarda ise: *«Bugün size dîninizi kemâle ulaştırdım...»* (el-Mâide: 3) âyeti gereğince İslâm Dininin kemâle ulaştığı bir devir idi. Bu bize gösterir ki ribânın kaldırılması bir tekâmül gâyesidir. Fâiz câri olan topluluk henüz tekemmül etmemişdir. Ve tekemmül etmiyen milletlerden ise fâiz kaldırılamıyacakdır. Ahlâkı yükselmemiş, ictimâî yardımlaşması ağızlardan kalblere geçememiş, toplulukları tagallub ve tahakkümden kurtulub kardeşlik dâiresine girememiş olan cemiyetler fâizden kurtulamazlar. Kurtulmadıkca da Hakk'ın râzıy olduğu ahlâkî ve ictimâî kemâli bulamaz, umûmî menfaatlarla husûsî menfaatlerin çarpışmasını kaldıramazlar. Herhangi bir toplulukda fâizsiz yaşanamıyacağı hissi çoğalmaya ve fâizin meşrûiyyetine çâreler aranmaya başlandı mı, orada düşme ve câhiliye devrine doğru gerileme başlamışdır. Zarûret ise ibâha kapusunu açar. Bugünkü insanlığın fâiz devrinden kurtulabilmesi, ciddî bir ictimâî salâh kazanmasına bağlıdır. Fakirlik azalıb ictimâî salâh ilerledikce fâizler düşecek ve bir gün gelib kalkacakdır. Fakat fâiz devam ettikce de servetler inhisârdan kurtulamıyacak, fakirlik azalmıyacakdır. Umûmî olarak bugünün dünyâsında fâizin kaldırılması bir mefkûre olarak düşünülmeğe başlanmış ise de doğrusu hâl hâzır temâyüller henüz kaldırmağa değil, azaltma üzerine dolaşabilmekdedir. İşte bütün dünyânın henüz gerçekleştiremediği bu hedef, Allah tarafından İslâm cemiyetinde gerçekleşmişdi. Bu sûretle Kur'ân hâl hâzırdaki bütün insanlığa da en yüksek bir tekâmülün ilhâmını bahşedecek ilâhî bir kanûndur...

Fâizci fâiz almak için dâima bir muhtâc gözedir ve her fâiz, bir bedel verilmeden alınan açık bir fazla olduğu için muhtâcın ihtiyâcını hafifletmek yerine, sa'y ve amelini mukabilsiz gasb ederek dolayısiyle şiddetlendirir ve hakikatde o cemiyet fâizcilere

٧٦ - (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن نافع؛ أن ابن عمر قال له رجل من بني ليث: إن أبا سعيد الخدري يأثر هذا عن رسول الله ﷺ. في رواية قتيبة: فذهب عبد الله ونافع معه. وفي حديث ابن رمح: قال نافع: فذهب عبد الله وأنا معه والليثي. حتى دخل على أبي سعيد الخدري. فقال: إن هذا أخبرني أنك تخبر أن رسول الله ﷺ نهى عن بيع الورق بالورق إلا مثلا بمثل وعن بيع الذهب بالذهب إلا مثلا بمثل. فأشار أبو سعيد بإصبعيه إلى عينيه وأذنيه. فقال: أبصرت عيناي وسمعت أذناي رسول الله ﷺ يقول «لا تبيعوا الذهب بالذهب. ولا تبيعوا الورق بالورق. إلا مثلا بمثل. ولا تشفوا بعضه على بعض. ولا تبيعوا شيئا غائبا منه بناجز، إلا يدا بيد».

(...) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا جرير (يعني ابن حازم). ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا عبد الوهاب. قال: سمعت يحيى بن سعيد. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي عن ابن عون. كلهم عن نافع. بنحو حديث الليث عن نافع، عن أبي سعيد الخدري، عن النبي ﷺ.

76 — ( ) Bize Kuteybetu'bnu Saîd tahdis etti. Bize Leys tahdîs etti. Yine bize Muhammed ibn Rumh tahdîs etti. Bize Leys, Nâfî'den haber verdi ki, Leys oğullarından bir kimse İbn Umer'e hitâben : Ebû Saîd Hudrî, Rasûlullah (S) dan şu hadîsi rivâyet ediyor dedi. Kuteybe'nin rivâyetinde : Abdullah ve Nâfî' beraberce gittiler. Rumh'un hadîsinde Nâfî' şöyle demiştir: Ben de beraberinde olduğum halde Abdullah ile Leysî olan

münhasır olur. Fukarâ kısmı ne kadar fazîletli olursa olsun, cemiyetin dışında yabancılar vaz'iyetinde bırakılır. Bu da o cemiyeti mütemâdiyen ihtilâle sürükler. İlâhî rahmet, zenginler ile fakîrlerin samîmî bir yardımlaşma içinde hilkat sofrasından ni'metlenmelerini gerektirirken bunun zıddına hareket eden ve karşılarında fakîrlik ihdâs etmedikce ni'metlenemiyeceğini zanneden cemiyetler, hiçbir zaman ictimâî ızdırâb ve ihtilâlden kurtulamazlar.

Şu halde bu âyetler düşünüldüğü zaman hiçbir mu'min şüphe etmemelidir ki topluluğun salâhını araştıracak yerde ondan yüz çevirib de Kur'ân'ın beyânlarının zıddına olarak fâiz için cevâz yolları araşdırmasına kalkışmakda fâide değil büyük zarar ve tehlükeler vardır...

Müfessirler fâizin tahrîmi için şu sebebleri zikretmişlerdir:

a. Ribâ, insanın malını karşılıksız almaktır. 100 lirayı 101 liraya peşin veya veresiye satmak, şüphesiz bir lirayı karşılıksız almaktır. İnsanın malı da ihtiyacı ile ilgili olduğundan büyük hurmeti hâizdir.

b. Fâiz insanları kazanç ve üretimle uğraşmakdan men' eder. Çünkü para sâhibi kimseler fâizcilikle parasını peşin veya veresiye artırmak imkânını bulunca maîşetini kazanmak için kolay bir yol bulmuş olur. Ve o zaman zahmetli olan ticâretler, san'atlarla kazanmak külfetine tahammül edememeğe başlar. Bu ise, yüksek üretime kabiliyetli

kimse birlikde gittiler, nihâyet Ebû Saîd Hudrî'nin yanına girdiler. Abdullah ibn Umer, Ebû Saîd'e hitâben ve yanındaki kimseyi göstererek: Bu zât bana haber verdi ki sen, Rasûlullah (S) gümüşü gümüş ile satmakdan nehy etti, ancak misli misline (müsâvî sûretde) olmak müstesnâ. Altunu altunla satmakdan nehy etti, ancak misli misline olmak müstesnâ hadîsini haber veriyormuşsun? dedi. Bunun üzerine Ebû Saîd iki parmağı ile gözlerine ve kulaklarına işâret ederek şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyururken iki gözüm gördü ve iki kulağım işitti: «Altunu altun ile satmayınız. Gümüşü de gümüş ile satmayınız. Ancak bunlardan ba'zısını ba'zısına ziyâde etmeyerek misli misline (müsâvî sûretde) satış yapınız. Bunlardan elde mevcûd olmayan bir şeyi, mevcûd olan bir şeye mukabil satmayınız. Ancak elden ele peşin olmak müstesnâdır».

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Leys'in Nâfi'den ve Ebû Saîd'den olan yukarıki hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

٧٧ — (...) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيَّ) عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ وَلَا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ، إِلَّا وَزْنًا بِوَزْنٍ، مِثْلًا بِمِثْلٍ، سَوَاءً بِسَوَاءٍ».

77 — ( ) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) den: Rasûlullah (S) buyurdu ki: «Altunu altunla, gümüşü de gümüşle satmayınız. Ancak bunları ağırlığı ağırlığına, misli misline, müsâvî sûretde satabilirsiniz».

٧٨ — (١٥٨٥) حدثنا أَبُو الطَّاهِرِ، وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ، وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى. قَالُوا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ عَنْ أَبِيهِ. قَالَ: سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ يَسَارٍ يَقُولُ: إِنَّهُ سَمِعَ مَالِكَ بْنَ أَبِي عَامِرٍ يُحَدِّثُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا تَبِيعُوا الدِّينَارَ بِالدِّينَارَيْنِ. وَلَا الدِّرْهَمَ بِالدِّرْهَمَيْنِ».

78 — (1585) ...., : Mahreme haber verdi ki, babası şöyle demişdir: Ben Suleymân ibn Yesâr'dan işittim şöyle diyordu: Muhakkak ki

---

birçok şahısları bu faâliyetden alıkoyarak çalışmakdan ve umûma fâideli olmakdan alıkor...

c. Fâizcilik insanlar arasında ihtiyâca göre karz-ı hasen sûretiyle (karşılıksız ödünç vermek sûretiyle) hayır ve yardımlaşmanın kesilmesine sebeb olur.

d. Fâizi tecvîz etmek, zenginlere fakîrlerden fazla bir mal çekmek imkânını bahşetmektedir ki bu da Rahmân Rahîm'in rahmetine aykırıdır...

e. Bunların herbiri fâizin çirkinliğini göstermekle beraber, Allah katında harâmlığının tam sebebleri olmaları da gerekmez. İhtimal ki bunun bilinmeyen daha birçok mefsedetleri vardır. Asıl fâizin harâmlığı nass ile sâbit olmuşdur. Ve bütün teklîflerin hikmetleri, mükellef olan halk tarafından bilinmesi de vâcib değildir. Binâenaleyh biz sebebleri tam bilmesek bile fâizin kat'iyen harâm olduğunu tanımamız vâcib olur... (*Hak Dîni*, I, 950-968).

Suleymân, Mâlik ibn Ebî Âmir'den işitmişdir, o Usmàn ibn Affân'dan tahdîs ediyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Bir dînârı iki dînâra, bir dirhemi de iki dirhem mukabilinde satmayınız».

(١٥) باب الصرف وبيع الذهب بالورق نقدا

٧٩ – (١٥٨٦) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسِ بْنِ الْحَدَثَانِ؛ أَنَّهُ قَالَ: أَقْبَلْتُ أَقُولُ: مَنْ يَصْطَرِفُ الدَّرَاهِمَ؟ فَقَالَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ (وَهُوَ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ): أَرِنَا ذَهَبَكَ. ثُمَّ ائْتِنَا، إِذَا جَاءَ خَادِمُنَا، نُعْطِكَ وَرِقَكَ. فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: كَلَّا، وَاللهِ! لَتُعْطِيَنَّهُ وَرِقَهُ. أَوْ لَتَرُدَّنَّ إِلَيْهِ ذَهَبَهُ. فَإِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «الْوَرِقُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ. وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ. وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ. وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ».

(...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحٰقُ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ.

(15) SARRAFLIK YAPMAK VE ALTUNU GÜMÜŞLE NAKDEN SATMAK BÂBI

79 — (1586) .... : Mâlik ibn Evs ibn Hadesân şöyle dedi: Bir kere bir sahâbî meclisine geldim ve: Aranızda para bozacak var mıdır? dedim. (Umer ibn Hattâb'ın yanında bulunan) Talhatu'bnu Ubeydillah: Altununu bize göster, sonra bize gel. Hizmetçimiz geldiği zaman gümüş paralarını sana veririz dedi. Bunun üzerine Umer ibn Hattâb: Hayır vallâhi, muhakkak gümüş parasını ona vereceksin yahut da onun altununu kendisine iâde edeceksin. Çünkü Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Gümüşü altunla değiştirmek ribâdır, meğer ki (iki tarafdan biri diğerine) ha al! (o da öbürüne:) ha ver! diye (rek elden ele peşin verib almış olsunlar). Buğdayı, buğdayla tebdîl etmek de ribâdır. Meğer ki (iki taraf biribirine) ha al! ha ver! diye (rek peşin alıb verirler). Hurmayı hurma ile satmak da ribâdır. Meğer ki ha al! ha ver! denilsin» [30].

30. *Sarf*: Lugaten *def'* ve *redd* demekdir. Fakihlere göre bey'in bir nev'idir, parayı para ile satmakdır. Bu tebdîl muâmelecisine *sarrâf* denir.

Buhârî'deki şu hadis bu sarrâflık işini daha açık ifâde etmektedir:

« عن زيد ابن ارقم والبراء بن عازب قالا : كنا تاجرين على عهد رسول الله صلم فسألنا رسول الله صلم عن الصرف فقال : ان كان يداً بيد فلا بأس وان كان نساءً لا يصلح

: Zeyd ibn Erkam ile Berâ' ibn Âzib şöyle dediler: Biz Rasûlullah (S) zamanında iki

( ) .... : Buradaki râvîler de Zuhrî'den bu isnâd ile ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir.

٨٠ — (١٥٨٧) حدثنا عُبَيْدُاللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ. حدثنا حمّاد بن زيد عن أيوب، عن أبي قلابة، قَالَ: كُنْتُ بِالشَّامِ فِي حَلْقَةٍ فِيهَا مُسْلِمُ بْنُ يَسَارٍ. فَجَاءَ أَبُو الْأَشْعَثِ. قَالَ: قَالُوا: أَبُو الْأَشْعَثِ، أَبُو الْأَشْعَثِ. فَجَلَسَ فَقُلْتُ لَهُ: حَدِّثْ أَخَانَا حَدِيثَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ. قَالَ: نَعَمْ. غَزَوْنَا غَزَاةً. وَعَلَى النَّاسِ مُعَاوِيَةُ. فَغَنِمْنَا غَنَائِمَ كَثِيرَةً. فَكَانَ، فِيمَا غَنِمْنَا، آنِيَةٌ مِنْ فِضَّةٍ. فَأَمَرَ مُعَاوِيَةُ رَجُلًا أَنْ يَبِيعَهَا فِي أَعْطِيَاتِ النَّاسِ . فَتَسَارَعَ النَّاسُ فِي ذَٰلِكَ. فَبَلَغَ عُبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ فَقَامَ فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَنْهَى عَنْ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرِّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرِ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرِ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحِ بِالْمِلْحِ إِلَّا سَوَاءً بِسَوَاءٍ. عَيْنًا بِعَيْنٍ. فَمَنْ زَادَ أَوِ ازْدَادَ فَقَدْ أَرْبَى . فَرَدَّ النَّاسُ مَا أَخَذُوا. فَبَلَغَ ذَٰلِكَ مُعَاوِيَةَ فَقَامَ خَطِيبًا فَقَالَ: أَلَا مَا بَالُ رِجَالٍ يَتَحَدَّثُونَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَحَادِيثَ. قَدْ كُنَّا نَشْهَدُهُ وَنَصْحَبُهُ فَلَمْ نَسْمَعْهَا مِنْهُ. فَقَامَ عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ فَأَعَادَ الْقِصَّةَ. ثُمَّ قَالَ: لَنُحَدِّثَنَّ بِمَا سَمِعْنَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَإِنْ كَرِهَ مُعَاوِيَةُ (أَوْ قَالَ: وَإِنْ رَغِمَ). مَا أُبَالِي أَنْ لَا أَصْحَبَهُ فِي جُنْدِهِ لَيْلَةً سَوْدَاءَ .

قَالَ حَمَّادٌ: هَٰذَا أَوْ نَحْوَهُ.

(...) حدثنا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ. جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيِّ، عَنْ أَيُّوبَ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ.

---

tâcir idik. Bir kere Rasûlullah'a sarf (ın hükmün) den sorduk da Rasûlullah: «(Bir meclisde) bir elden bir ele verilir alınırsa be's yokdur. Eğer va'de ile olursa sâlih olmaz» buyurdu (*Buhârî, buyû', bâbu men lem yubâli min haysu kesebe'l-mâle,* III, 117 «14»).

Onların Peygamber'den sordukları semeni semen ile tebdilin meşrû' olub olmadığıdır. Peygamber: Bir meclisde verib almak sûretiyle para tebdîlinde be's yokdur. Eğer mueccel olursa meselâ, bugün bana bozukluk beş lira veriniz de ben size yarın bütününü getiririm diye para bozmak câiz değildir buyurmuşdur.

Bu hadîse istinâden bütün âlimler sarrâfî muâmelede iki tarafın parayı kabz etmeleri şart olduğunda ittifâk etmişlerdir. Yalnız sarf ve tebdîl mukabili olarak bir şey almak câiz midir? meselesinde ihtilâf etmişlerdir. En sahîh olan görüşe göre, bir cinsden olan paranın tebdîlinde fazla ve ziyâde câiz olmadığıdır.

Metindeki Hz. Umer hadîsinde bildirilen muâmele de, *bey'u sarf*dır ki semeni semen ile değişdirmekden ibârettir yani sarrâfî muâmeledir. Va'desiz, bir meclisde elden ele ziyâdesiz para tebdîlinden ve bunun cevâzından bahsetmektedir. Bu hadîsde « الاهاء وهاء (illâ hâe ve hâe = ha al, ha sen de ver!)» lâfızları, ribâdan istisnâ edilen para tebdilini gösterir. *Hâe* lâfzı, bir şey el ile uzadılıb sunulurken söylenilen harfdir. İki tarafın biribirine ha al, ha ver! demesi ve bu sûretle tekâbuz ve tesellümün kavlen vukû'udur.

80 — (1587) .... : Ebû Kılâbe şöyle dedi. Ben Şâm'da bir ders halkasında bulundum. O halkada Muslim ibn Yesâr da vardı. Derken Ebu'l-Eş'as da geldi. Oradakiler : Ebu'l-Eş'as, Ebu'l-Eş'as! diye söyleşdiler. Ebu'l-Eş'as gelib oturunca ben ona : Kardeşimiz! Ubâdetu'bnu's-Sâmit hadîsini tahdîs et dedim. Evet deyib şöyle anlattı : Bir gazvede bulunduk. İnsanların başında Muâviye (kumandan) idi. O gazvede birçok ganîmetler elde ettik. Aldığımız ganîmetler içinde gümüşden bir kab vardı. Muâviye bir kimseye, bu kabı insanların atiyyeleri içinde satmasını emretti. İnsanlar bunu satın almak husûsunda yarışdılar. Derken bu iş Ubâdetu'bnu's-Sâmit'e ulaştığında ayağa kalkıb şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) dan işittim, altuna mukâbil altun; gümüşe mukâbil gümüş, buğdaya mukâbil buğday; arpaya mukâbil arpa, hurmaya mukâbil hurma; tuza mukâbil tuz satmakdan nehy buyuruyordu. Ancak ayni maddeyi ayni madde ile eşit mikdâr ölçekle mübâdeleyi müsâade etti. Artık her kim artırır yahut fazla alırsa o harâm kılınan ribâ işi yapmışdır. Bunun üzerine halk almış oldukları şeyleri geriye verdiler. Bu haber Muâviye'ye ulaşınca Muâviye ayağa kalkıb halka hitâb ederek : Dikkat edin! Rasûlullah'dan hadîsler tahdîs eden bir takım kimselere ne oluyor? Bizler de Rasûlullah'la beraber hâzır olduk ve onunla arkadaşlık yaptık fakat bunları kendisinden işitmedik dedi. Bunun üzerine Ubâdetu'bnu's-Sâmit ayağa kalkıb yukarıki kıssayı tekrar ettikden sonra şöyle dedi : Vallâhi Muâviye hoşlanmasa da (yahut: Muâviye hakîr olsada demiştir) biz Rasûlullah'dan işittiğimiz şeyleri muhakkak tahdîs edeceğiz ve karanlık bir gece içinde onun ordusunda onunla beraber olmamaklığımı da hiç aldırmam!

Hammâd : Bu, yahut bunun benzeri dedi.

( ) .... : Buradaki râvîler de Eyyûb'dan bu isnâd ile bu hadîs tarzında rivâyet ettiler.

٨١ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَمْرٌو النَّاقِدُ، وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبِي شَيْبَةَ) (قَالَ إِسْحَقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ). حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْأَشْعَثِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ. وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ. وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ. وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ. وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ. وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ. مِثْلًا بِمِثْلٍ. سَوَاءً بِسَوَاءٍ. يَدًا بِيَدٍ. فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ، فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ، إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ».

81 — ( ) .... : Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) buyurdu : «Altuna mukabil altım, gümüşe mukabil gümüş, buğdaya mukabil buğday, arpaya mukabil arpa, hurmaya mukabil hurma, tuza mukabil tuz (sâdece) mislî misline, müsâvîsi müsâvîsine ve elden ele peşin olarak mubâdele edîlecekdir. Şâyet bu sınıflar başka nevi şeylerle mübâ-

dele ediliyorsa, artık bunları teslîm tesellüm satış yerinde olmak ve sonradan yapılacak bir teslîme dayanmamak üzere istediğiniz tarz ve şekilde satabilirsiniz».

٨٢ – (١٥٨٤) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا وكيع . حدثنا إسماعيل بن مسلم العبدي . حدثنا أبو المتوكل الناجي عن أبي سعيد الخدري ، قال : قال رسول الله ﷺ « الذهب بالذهب . والفضة بالفضة . والبر بالبر . والشعير بالشعير . والتمر بالتمر . والملح بالملح . مثلا بمثل . يدا بيد . فمن زاد أو استزاد فقد أربى . الآخذ والمعطي فيه سواء » .

(...) حدثنا عمرو الناقد . حدثنا يزيد بن هارون . أخبرنا سليمان الربعي . حدثنا أبو المتوكل الناجي عن أبي سعيد الخدري . قال : قال رسول الله ﷺ « الذهب بالذهب مثلا بمثل » فذكر بمثله .

82 — (1584) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Altunla altun, gümüşle gümüş, buğdayla buğday, arpa ile arpa, hurma ile hurma, tuz ile tuz, misli misline ve elden ele (mubâdele edilmesi câiz) dir. Her kim artırır yahut fazla almak isterse, muhakkak ribâ yapmış olur. Bunda (yani artırma işinde), alan ve veren müsâvîdir».

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Saîd'in, Rasûlullah «altuna mukabil altun misli misline» (ayni vasıf ve mikdârlarda olarak mubâdele edilir) buyurdu dediğini yukarıki hadîs gibi rivâyet ettiler.

٨٣ – (١٥٨٨) حدثنا أبو كريب محمد بن العلاء وواصل بن عبد الأعلى . قالا : حدثنا ابن فضيل عن أبيه ، عن أبي زرعة ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « التمر بالتمر . والحنطة بالحنطة . والشعير بالشعير . والملح بالملح . مثلا بمثل . يدا بيد . فمن زاد أو استزاد فقد أربى إلا ما اختلفت ألوانه » .

(...) وحدثنيه أبو سعيد الأشج . حدثنا المحاربي عن فضيل بن غزوان ، بهذا الإسناد . ولم يذكر : « يدا بيد » .

83 — (1588) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Hurma hurma ile, buğday buğday ile, arpa arpa ile, tuz tuz ile misli misline ve elden ele mubâdele edilir. Her kim artırır yahut artırmasını ister ve bunu alırsa muhakkak ribâ yapmış olur. Ancak bunların cinsleri ayrı ayrı olursa müstesnâdır».

( ) .... : Buradaki râvî de Fudayl ibn Gazvâne'den bu isnâd ile rivâyet etmiş fakat «elden ele» sözünü zikretmemiştir.

٨٤ – (...) حدثنا أبو كريب وواصل بن عبد الأعلى . قالا : حدثنا ابن فضيل عن أبيه ، عن ابن أبي نعم ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « الذهب بالذهب وزنا بوزن . مثلا بمثل . والفضة بالفضة وزنا بوزن . مثلا بمثل . فمن زاد أو استزاد فهو ربا » .

84 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Altun altunla vezni veznine ve misli misline; gümüş gümüşle vezni veznine ve misli misline (mubâdele yapmak kabil) dir. Kim artırır yahut artmasını isterse, o artık şey ribâdır».

٨٥ – (. .) حدثنا عبد الله بن مسلمة القعنبي . حدثنا سليمان (يعني ابن بلال) عن موسى ابن أبي تميم ، عن سعيد بن يسار ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « الدينار بالدينار لا فضل بينهما . والدرهم بالدرهم لا فضل بينهما » .

(...) حدثنيه أبو الطاهر . أخبرنا عبد الله بن وهب . قال: سمعت مالك بن أنس يقول: حدثني موسى بن أبي تميم ، بهذا الإسناد ، مثله .

85 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Altunla altun, aralarında hiçbir fazlalık olmıyarak; gümüşle gümüş yine aralarında hiçbir fazlalık olmıyarak (tebdîlleri kabil) dir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de Mûsâ ibn Ebî Temîm'in, bu isnâdla aynı hadîsi tahdîs ettiğini haber vermişlerdir.

(١٦) باب النهي عن بيع الورق بالذهب دينا

٨٦ – (١٥٨٩) حدثنا محمد بن حاتم بن ميمون . حدثنا سفيان بن عيينة عن عمرو ، عن أبي المنهال . قال: باع شريك لي ورقا بنسيئة إلى الموسم ، أو إلى الحج . فجاء إلي فأخبرني . فقلت: هذا أمر لا يصلح . قال : قد بعته في السوق . فلم ينكر ذلك علي أحد . فأتيت البراء بن عازب فسألته . فقال : قدم النبي ﷺ المدينة ونحن نبيع هذا البيع . فقال « ما كان يدا بيد ، فلا بأس به . وما كان نسيئة فهو ربا » وائت زيد بن أرقم فإنه أعظم تجارة مني . فأتيته . فسألته . فقال مثل ذلك .

(16) GÜMÜŞÜ, ALTUNA MUKABİL VA'DELİ BORÇ OLARAK SATMAKDAN NEHY BÂBI

86 — (1589) .... : Ebu'l-Minhâl dedi ki : Şerîk bana, (ödenmesi) hacc mevsimine yahut hacca kadar te'hîrli olarak bir gümüş satmışdı. Muteâkiben bana gelib haber verdi. Ben : Bu iyi olmayan bir işdir dedim. Kendisi de : Ben onu (bu şekilde) çarşıda sattım da hiç kimse benim bu işimi red etmedi dedi. Bunun üzerine ben, Berâ' ibn Âzib'e gelib bunu ondan sordum. Berâ cevâben: Peygamber (S) Medîne'ye geldi, biz bu satışı yapmakda idik. Peygamber : «Elden ele peşin olursa bunda be's yokdur. Veresiye olanına gelince, işte o ribâdır» buyurdu. Ve sen Zeyd ibn Erkam'a da git, çünkü o benden daha büyük ticâret sâhibi idi dedi. Akabinde ben Zeyd'e geldim ve bunu kendisinden sordum, Zeyd de böyle söyledi.

٨٧ – (...) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حَبِيبٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا الْمِنْهَالِ يَقُولُ : سَأَلْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ عَنِ الصَّرْفِ ؟ فَقَالَ : سَلْ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ فَهُوَ أَعْلَمُ . فَسَأَلْتُ زَيْدًا فَقَالَ : سَلِ الْبَرَاءَ فَإِنَّهُ أَعْلَمُ . ثُمَّ قَالَا : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ بَيْعِ الْوَرِقِ بِالذَّهَبِ دَيْنًا

87 — ( ) .... : Ebu'l-Minhâl der ki : Berâ' ibn Âzib'e sarrâflığın hükmünden sordum? Berâ' : Zeyd ibn Erkam'a sor, çünkü o daha iyi bilendir dedi. Bunun üzerine ben, Zeyd ibn Erkam'a da ayni şeyi sordum. Zeyd de : Berâ'ya sor, çünkü o daha iyi bilendir dedi. Sonra ikisi de : Rasûlullah (S) gümüşü, va'deli borç olarak altuna mukabil satmayı nehy etti dediler [31].

31. *Bey'u sarf* : Sarrâfî muâmeledir, iki nakdden birisini öbür nakd ile bey' ve tebdîldir. Bu bey' ve tebdil, bir meclisde elden ele vermek almak sûretiyle meşrû'dur. Fakat va'deye muallak veresiye olursa nehy edilmişdir, câiz değildir.

Bundan evvel terceme ettiğimiz hadîslerde görüldüğü üzere altunu altun ile, gümüşü de gümüş ile bey' ve tebdîlde harâmlık yokdur. Fakat bu harâm olmamak :

a. Her ikisi de veznen müsâvî olmak, birisi diğerinden ziyâde olmamak;

b. Bu sarrâfî muâmelenin bir meclisde hâlen ve peşînen îfâ ve istîfâ edilmesi şartlarına bağlıdır. İkinci şart, bu hadîsin sarâhatı mûcibince iki muhtelif ma'denin bey' ve tebdîlinde de şarttır. Altunun gümüş ile, gümüşün de altun ile tebdîlinde ziyâde bulunması ribâ harâmlığına mûcib değildir. Fakat bunlardan birisi va'deye bırakılırsa ribâ harâmlığı tahakkuk eder. Nitekim 79 rakamiyle tercemesi geçen Mâlik ibn Evs hadîsinde Talha, Evs'den altunları almış gümüş parayı kesedârının gelmesine ta'lîk etmişti de Hz. Umer Evse, gümüş dirhemleri almadıkca bu meclisden ayrılma. Rasûlullah: «Ancak ha al, ha al!» buyurdu demişti. Hattâ İmâm Mâlik Hz. Umer'in bu hadîsine binâen îcâb ve kabûlün aldım verdim diye kavlen tekellümünü de mustakil şart kılmışdır. Ebû Hanîfe ile Şâfiî fi'len tekabuzu kâfî görüb veznen müsâvâtı bir de peşin olmasını şart olarak kabûl etmişlerdir.

٨٨ – (١٥٩٠) حَدَّثنا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ. حَدَّثنا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ. أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَٰقَ. حَدَّثنا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ: قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الْفِضَّةِ بِالْفِضَّةِ. وَالذَّهَبِ بِالذَّهَبِ. إِلَّا سَوَاءً بِسَوَاءٍ. وَأَمَرَنَا أَنْ نَشْتَرِيَ الْفِضَّةَ بِالذَّهَبِ كَيْفَ شِئْنَا. وَنَشْتَرِيَ الذَّهَبَ بِالْفِضَّةِ كَيْفَ شِئْنَا. قَالَ: فَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَدًا بِيَدٍ؟ فَقَالَ: هَٰكَذَا سَمِعْتُ.

(...) حَدَّثنِي إِسْحَٰقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ. حَدَّثنا مُعَاوِيَةُ عَنْ يَحْيَى (وَهُوَ ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ) عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَٰقَ؛ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَٰنِ بْنَ أَبِي بَكْرَةَ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّ أَبَا بَكْرَةَ قَالَ: نَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِهِ.

88 — (1590) .... : Ebû Bekre (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) gümüşü gümüşle ve altunu altunla satmakdan nehy buyurdu. Ancak bunların müsâvî sûretde olmasını istisnâ etti ve bizlere, gümüşü altun mukabilinde nasıl istersek satmamızı; altunu da gümüş mukabilinde nasıl istersek öyle satmamızı emir buyurdu [32].

Râvî der ki : Bir kimse ondan sorub : Elden ele (şartı yok mu)? dedi. Cevâben : İşte böyle işittim dedi.

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Bekre'nin : Rasûlullah bizleri nehy etti diye yukarıki hadîsin benzerini haber verdiğini rivâyet etmişlerdir.

(١٧) باب بيع القلادة فيها خرز وذهب

٨٩ – (١٥٩١) حَدَّثنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي أَبُو هَانِئٍ الْخَوْلَانِيُّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عُلَيَّ بْنَ رَبَاحٍ اللَّخْمِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ فَضَالَةَ بْنَ عُبَيْدٍ الْأَنْصَارِيَّ يَقُولُ: أُتِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، وَهُوَ بِخَيْبَرَ، بِقِلَادَةٍ فِيهَا خَرَزٌ وَذَهَبٌ وَهِيَ مِنَ الْمَغَانِمِ تُبَاعُ. فَأَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالذَّهَبِ الَّذِي فِي الْقِلَادَةِ فَنُزِعَ وَحْدَهُ. ثُمَّ قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَزْنًا بِوَزْنٍ».

(17) KENDİSİNDE CEVHER (BONCUK) İLE ALTUN BULUNAN GERDANLIĞIN SATIMI BÂBI

89 — (1591) Bana Ebu't-Tâhir Ahmed ibn Amr ibn Serh tahdîs etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Ebû Hâni el-Havlânî haber verdi ki ken-

32. Ayni zamanda ve bir meclisde teslim ve tesellüm olmak şartiyle musâvî veya ziyâdeli satmamızı demek ister (Nevevî).

disi Uleyye ibn Rebâh el-Lahmiyy'den şöyle derken işitmiştir: Ben Fedâle ibn Ubeyd el-Ensârî'den işittim şöyle diyordu: Hayber'de iken Rasûlullah'a bir gerdanlık getirildi. Ganîmetlerden olan bu gerdanlıkda boncuk ile altun vardı ve satılmakda idi. Rasûlullah (S) hemen gerdanlıkdaki altunun ayrılmasını emretti de altun yalnız olarak çıkarıldı. Sonra Rasûlullah onlara: «Altun altunla veznen bi-veznindir (yani tartısı tartısı ile satılır)» buyurdu.

٩٠ — (...) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ أَبِي شُجَاعٍ سَعِيدِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي عِمْرَانَ ، عَنْ حَنَشٍ الصَّنْعَانِيِّ ، عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ . قَالَ: اشْتَرَيْتُ ، يَوْمَ خَيْبَرَ ، قِلَادَةً بِاثْنَيْ عَشَرَ دِينَارًا . فِيهَا ذَهَبٌ وَخَرَزٌ . فَفَصَّلْتُهَا . فَوَجَدْتُ فِيهَا أَكْثَرَ مِنِ اثْنَيْ عَشَرَ دِينَارًا . فَذَكَرْتُ ذَٰلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ « لَا تُبَاعُ حَتَّىٰ تُفَصَّلَ » .

(...) حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا ابْنُ مُبَارَكٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَزِيدَ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ .

90 — ( ) .... : Fedâletu'bnu Ubeyd şöyle dedi: Ben Hayber gününde on iki dînâr mukabilinde bir gerdanlık satın aldım. Bu gerdanlıkda altun ile boncuk vardı. Akabinde ben onun altununu ve boncuğunu ayırdım da onda on iki dînârdan fazla (kıymet) buldum. Bunu Peygamber'e zikrettiğimde: «Bu gerdanlık, altunu boncuğundan ayrılmadıkca satılmaz» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki râvî de: Bize İbn Mubârek, Saîd ibn Yezîd'den bu isnâd ile aynisini rivâyet etti demişlerdir.

٩١ — (...) حدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنِ ابْنِ أَبِي جَعْفَرٍ ، عَنِ الْجُلَاحِ أَبِي كَثِيرٍ . حَدَّثَنِي حَنَشٌ الصَّنْعَانِيُّ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ . قَالَ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ خَيْبَرَ . نُبَايِعُ الْيَهُودَ ، الْوُقِيَّةَ الذَّهَبَ بِالدِّينَارَيْنِ وَالثَّلَاثَةِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ ، إِلَّا وَزْنًا بِوَزْنٍ » .

91 — ( ) .... : Fedâletu'bnu Ubeyd dedi ki: Biz Hayber günü Rasûlullah'ın maiyyetinde bulunduk. Biz Yahûdîlerden bir ûkiyye — kırk dirhem ağırlığındaki — altun (ve boncuk karışımı) nı iki dînâra veya üç dînâra satın alıyorduk. Rasûlullah (S): «Altun ile altunu, ancak tartısı tartısına olmak üzere alıb satınız» buyurdu.

٩٢ – (...) حدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب عن قرة بن عبد الرحمن المعافري وعمرو بن الحارث وغيرهما؛ أن عامر بن يحيى المعافري أخبرهم عن حنش؛ أنه قال: كنا مع فضالة بن عبيد في غزوة. فطارت لي ولأصحابي قلادة فيها ذهب وورق وجوهر. فأردت أن أشتريها. فسألت فضالة بن عبيد فقال: انزع ذهبها فاجعله في كفة. واجعل ذهبك في كفة. ثم لا تأخذن إلا مثلا بمثل. فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يأخذن إلا مثلا بمثل».

92 — ( ) .... : Âmir ibn Yahyâ el-Meâfiriyy haber verib şöyle demiştir : Biz bir gazvede Fedâletu'bnu Ubeyd ile beraber bulunduk. Bana ve arkadaşlarıma (ganîmetden) bir gerdanlık isâbet etti. Bu gerdanlıkda altun, gümüş ve boncuk (cevher) vardı. Ben bu gerdanlığı satın almak istedim de bunu Fedâletu'bnu Ubeyd'den sordum. O cevâben şöyle dedi : Gerdanlığın altununu çıkar, sonra o çıkardığın altunu terâzînin bir kefesine, bedel olarak hazırladığın altununu da diğer kefesine koy. Sonra da ancak misli misline olmak üzere alırsın. Ben Rasûlullah (S) dan işittim : «Allah'a ve âhiret gününe inanan her kimse sakın misli misline olmakdan başka türlü almasın!» buyuruyordu.

(١٨) باب بيع الطعام مثلا بمثل

٩٣ – (١٥٩٢) حدثنا هارون بن معروف. حدثنا عبد الله بن وهب. أخبرني عمرو. ح وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب عن عمرو بن الحارث؛ أن أبا النضر حدثه؛ أن بسر بن سعيد حدثه عن معمر بن عبد الله؛ أنه أرسل غلامه بصاع قمح. فقال: بعه ثم اشتر به شعيرا. فذهب الغلام فأخذ صاعا وزيادة بعض صاع. فلما جاء معمرا أخبره بذلك. فقال له معمر: لم فعلت ذلك؟ انطلق فرده. ولا تأخذن إلا مثلا بمثل. فإني كنت أسمع رسول الله ﷺ يقول «الطعام بالطعام مثلا بمثل» قال: وكان طعامنا يومئذ الشعير. قيل له: فإنه ليس بمثله. قال: إني أخاف أن يضارع(٣).

(18) AYNİ CİNS İKİ YİYECEK MADDESİNDEN BİRİNİ DİĞERİYLE MİSLİ MİSLİNE SATMAK BÂBI

93 — (1592) .... : Ma'mer ibn Abdillah, hızmetcisini bir sâ' buğday ile gönderib : Bunu sat, sonra bunun karşılığında arpa satın al diye emretti. Hizmetci gitti, bir sâ' ve sâ'ın biraz daha fazlası arpa satın aldı. Sonra Ma'mer'e gelib bunu kendisine haber verince Ma'mer ona hitâben

şunları söyledi : Neden böyle yaptın? Git ve bunu geriye ver ve bundan böyle misli misline olmak hâric, sakın bir cinsden yiyecek maddesi satın alma. Çünkü ben Rasûlullah (S) dan devamlı işitirdim o : «Yiyecek maddesi, (ayni cins) yiyecek maddesine mukabil misli misline (müsâvî sûretde satılıb tebdîl edilecek) dir» buyuruyordu. O zamanlar bizim yiyecek şeyimiz arpa idi diye ilâve etti. Kendisine : Arpa buğday cinsinden değildir (ki ribâ olsun) denildi. Ma'mer : Ben bu iki yiyecek maddesinin biribirine benzer olub da harâm kılınan ribâ hükmünde olmasından korkarım dedi.

٩٤ – (١٥٩٣) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب . حدثنا سليمان (يعني ابن بلال) عن عبد المجيد بن سهيل بن عبد الرحمن ؛ أنه سمع سعيد بن المسيب يحدث ؛ أن أبا هريرة وأبا سعيد حدثاه ؛ أن رسول الله ﷺ بعث أخا بني عدي الأنصاري فاستعمله على خيبر . فقدم بتمر جنيب . فقال له رسول الله ﷺ « أكل تمر خيبر هكذا ؟ » قال : لا ، والله ! يا رسول الله ! إنا لنشتري الصاع بالصاعين من الجمع . فقال رسول الله ﷺ « لا تفعلوا . ولكن مثلا بمثل . أو بيعوا هذا واشتروا بثمنه من هذا . وكذلك الميزان » .

94 — (1593) .... : Saîd ibn Müseyyeb tahdîs ediyordu ki kendisine de Ebû Hureyre ile Ebû Saîd şöyle tahdîs etmişlerdir : Rasûlullah (S) Ensârdan Adiyy oğullarının bir kardeşini Hayber üzerine vâlî yaparak gönderdi. Sonra bu zât Hayber'den cenîb (denilen en iyi cins) hurma ile geldi. Rasûlullah ona : «Hayber'in bütün hurmaları böyle midir?» diye sordu. O sahâbî : Vallâhi hepsi böyle değildir yâ Rasûlallah! Biz bu iyi hurmadan bir sâ' ölçeğini, âdi hurmanın iki sâ' ölçeği mukabilinde satın alırız dedi. Bunun üzerine Rasûlullah : «Böyle yapmayın, lâkin misli misline (müsâvî sûretde) satın alın. Yahut bunu para mukabilinde satın da, parası ile bu iyi hurmadan satın alın. Tartılabilen ribâ maddeleri hep böyledir (fazlalık harâmdır)» buyurdu.

٩٥ – (...) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن عبد المجيد بن سهيل بن عبد الرحمن ابن عوف ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي سعيد الخدري ، وعن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ استعمل رجلا على خيبر . فجاءه بتمر جنيب . فقال له رسول الله ﷺ « أكل تمر خيبر هكذا ؟ » فقال : لا ، والله ! يا رسول الله ! إنا لنأخذ الصاع من هذا بالصاعين . والصاعين بالثلاثة . فقال رسول الله ﷺ « فلا تفعل . بع الجمع بالدراهم . ثم ابتع بالدراهم جنيبا » .

95 — ( ) .... : Ebû Saîd Hudrî ve Ebû Hureyre şöyle demişlerdir: Rasûlullah (S) Hayber üzerine sahâbîlerden bir kimseyi vâlî ta'yîn etti. Sonra bu zât Hayber'den cenîb (denilen en iyi cins) hurma ile geldi. Rasûlullah bu vâlîye: «Hayber'in bütün hurmaları böyle midir?» diye sordu. O zât: Vallâhi hepsi böyle değildir yâ Rasûlallah! Biz bu en iyi hurmadan bir sâ' ölçeğini, âdî hurmanın iki sâ' ölçeği ile; (yine bu iyi hurmadan) iki sâ' ölçeğini üç sâ' ölçek âdî hurma mukabilinde satın alırız dedi. Rasûlullah: «Böyle yapma! Âdî hurmayı para ile sat, sonra bu paralarla cenîb (cinsi) hurma al» buyurdu[33].

٩٦ — (١٥٩٤) حدثنا إسحٰق بن منصور . أخبرنا يحيى بن صالح الوحاظي . حدثنا معاوية .
ح وحدثني محمد بن سهل التميمي ، وعبد الله بن عبد الرحمٰن الدارمي (واللفظ لهما) . جميعا عن يحيى ابن حسان . حدثنا معاوية (وهو ابن سلام) . أخبرني يحيى (وهو ابن أبي كثير) . قال : سمعت عقبة ابن عبد الغافر يقول : سمعت أبا سعيد يقول : جاء بلال بتمر برني . فقال له رسول الله ﷺ « من أين هذا ؟ » فقال بلال : تمر ، كان عندنا ، ردي . فبعت منه صاعين بصاع . لمطعم النبي ﷺ . فقال رسول الله ، عند ذلك « أوه . عين الربا . لا تفعل . ولكن إذا أردت أن تشتري التمر فبعه ببيع آخر . ثم اشتر به » .
لم يذكر ابن سهل في حديثه : عند ذلك .

96 — (1594) .... : Yahyâ ibn Ebî Kesîr haber verib şöyle dedi: Ben Ukbetu'bnu Abdilğâfir'den şöyle derken işittim: Ben Ebû Saîd (R) den işittim şöyle diyordu: Bilâl en iyi cins bir hurma getirdi. Rasûlullah (S) ona: «Bu hurma neredendir?» diye sordu. Bilâl: Bizde âdî hurma vardı, Peygamber'in yemesi için işte bu âdî hurmadan iki sâ' ölçeğini, bir sâ' ölçeği iyi hurma karşılığında sattım dedi. Bu sözlerin ardından Rasûlullah heyecanla şöyle dedi: «Eyvâh, eyvâh! Bu, ribânın tam kendisidir. Sakın böyle yapma. Lâkin iyi cins hurma almak istediğin zaman önce âdî

33. «Bir kişi hurmasını daha iyi hurma ile değiştirmek isterse ribâdan sâlim olan değiştirme yolu nasıldır?» Bunun yolu bu hadîsde beyân buyurulduğu üzere âdî hurmayı satmak, o para ile iyi hurma satın almakdır. Bu yolda yapılan muâmele, bir safhada aynı cins yiyecek maddesi ile fazlasını hâiz olarak ribâlı bir alış veriş değildir. Hadîsdeki tebdîl şekli iki defa bey'dir ki ribâdan sâlimdir.
Hayber esâsen hurması bol ve iyi cins hurmalarıyle meşhûrdur. Hicâz'ın doğu hudûdunda ve Medîne'nin 170 km. kuzeyinde bir kasaba idi. Güzel bir vâ'dînin ortasında olmakla yarım adanın en nefis hurma meyvesini yetiştirirdi. Yahûdîlerle meskûn bulunan Hayber, yedinci hicret yılında Hudeybiye'den dönüldüğünde feth edilmiştir.

hurmayı para mukabili bir satışla sat, sonra eline geçen para ile iyi cins hurma satın al».

Râvîlerden İbn Sehl kendi hadîsinde: Bunun ardından, sözünü söylemedi.

٩٧ – (...) وحدثني سلمة بن شبيب. حدثنا الحسن بن أعين. حدثنا معقل عن أبي قزعة الباهلي، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد. قال: أتي رسول الله ﷺ بتمر. فقال «ما هذا التمر من تمرنا» فقال الرجل: يا رسول الله! بعنا تمرنا صاعين بصاع من هذا. فقال رسول الله ﷺ «هذا الربا. فردوه. ثم بيعوا تمرنا واشتروا لنا من هذا».

97 — ( ) .... : Ebû Saîd (R) şöyle dedi: Rasûlullah'a bir nevi hurma getirildi. Rasûlullah (S): «Bu hurma bizim hurmalarımızdan değildir» dedi. Hurmayı getirmiş olan zât: Yâ Rasûlallah! Biz bu hurmadan bir sâ' ölçeği mukabilinde kendi hurmalarımızdan iki sâ' ölçeği hurma verdik dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: «Bu, ribâdan ibâretdir, binâenaleyh bunu geriye veriniz. Sonra bizim hurmaları para mukabili satınız da bize bu hurmadan satın alınız» buyurdu.

٩٨ – (١٥٩٥) حدثني إسحاق بن منصور. حدثنا عبيد الله بن موسى عن شيبان، عن يحيى، عن أبي سلمة، عن أبي سعيد. قال: كنا نرزق تمر الجمع على عهد رسول الله ﷺ. وهو الخلط من التمر. فكنا نبيع صاعين بصاع. فبلغ ذلك رسول الله ﷺ فقال «لا صاعي تمر بصاع. ولا صاعي حنطة بصاع. ولا درهم بدرهمين».

98 — (1595) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) zamanında biz (mucâhidler)e (beytu'l-mâlın) her çeşit karışık hurma yığınından rızk (tayın) verilirdi. Biz de onun iki sâ' ölçeğini bir sâ' ölçek hurmaya mukabil satardık. Bu, Rasûlullah'a ulaşınca: «İki sâ' ölçek hurmayı bir sâ' ölçek mukabilinde; iki sâ' ölçek buğdayı bir sâ' ölçek buğday mukabilinde; bir dirhemi de iki dirhem mukabilinde satmayınız» buyurdu [34].

34. Beytu'l-mâlin sadakadan toplanmış hurması karışık olurdu. İçinde iyisi, olgunu, olmamışı bulunurdu. Bunun iki sâ' ölçeğini bir sâ' ölçeği iyi hurma ile mübâdele ederlerdi. Sonra Peygamber böyle fazla ile mübâdeleyi men' etmiştir. Hurma, bir cins yiyecek maddesi olduğu için bunun iyisini, fenasını ayırt etmeği uygun bulmuyordu. Hurma böyle olduğu gibi, diğer erzak ve hubûbatın da bir cinsden olduğu halde ziyâdesiyle satılıb tebdîl edilmesi câiz değildir, men' edilmişdir. Buğdayla arpa gibi iki cins olanın birini diğeriyle satma ve değiştirmede fazlalık câizdir. İki dirhem gümüşü, bir dirhemle mubâdele de nehy edilmiştir.

٩٩ – (١٥٩٤) حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ سَعِيدٍ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ. قَالَ : سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ الصَّرْفِ؟ فَقَالَ : أَيَدًا بِيَدٍ؟ قُلْتُ : نَعَمْ. قَالَ : فَلَا بَأْسَ بِهِ. فَأَخْبَرْتُ أَبَا سَعِيدٍ. فَقُلْتُ: إِنِّي سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ الصَّرْفِ؟ فَقَالَ : أَيَدًا بِيَدٍ؟ قُلْتُ : نَعَمْ. قَالَ : فَلَا بَأْسَ بِهِ. قَالَ : أَوَ قَالَ ذَٰلِكَ؟ إِنَّا سَنَكْتُبُ إِلَيْهِ فَلَا يُفْتِيكُمُوهُ. قَالَ: فَوَاللهِ! لَقَدْ جَاءَ بَعْضُ فِتْيَانِ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِتَمْرٍ فَأَنْكَرَهُ. فَقَالَ «كَأَنَّ هَٰذَا لَيْسَ مِنْ تَمْرِ أَرْضِنَا». قَالَ : كَانَ فِي تَمْرِ أَرْضِنَا (أَوْ فِي تَمْرِنَا)، الْعَامَ، بَعْضُ الشَّيْءِ. فَأَخَذْتُ هَٰذَا وَزِدْتُ بَعْضَ الزِّيَادَةِ. فَقَالَ «أَضْعَفْتَ. أَرْبَيْتَ. لَا تَقْرَبَنَّ هَٰذَا. إِذَا رَابَكَ مِنْ تَمْرِكَ شَيْءٌ فَبِعْهُ. ثُمَّ اشْتَرِ الَّذِي تُرِيدُ مِنَ التَّمْرِ».

99 — (1594) .... : Ebû Nadre şöyle dedi : Abbâs'ın oğluna sarrâflık işinin hükmünden sordum. Elden ele peşîn mi? dedi. Evet diye cevâb verdim. Böylesinde be's (yani günâh) yoktur dedi. Müteâkiben ben bunu Ebû Saîd'e haber verib : Ben Abbâs oğluna sarrâflıkdan sordum da o, elden ele peşîn olarak mı? diye sordu. Ben evet deyince, böylesinde günah yoktur diye cevâb verdi, (sen ne dersin?) dedim. Abbâs oğlu böyle mi söyledi? Biz ona, sizlere böyle fetvâ vermemesini yazacağız deyib şunu ilâve etti : Vallâhi Rasûlullah (S) ın gençlerinden biri kendisine bir nevi hurma getirmişdi de o bunu red etmiş ve : «Galiba bu bizim arâzîlerimizin yetişdirdiği hurmalardan değildir» buyurmuşdu. O getiren zât : Bu sene bizim arâzîlerin yetişdirdiği hurmalarda (yahut bizim hurmalarımızda) biraz çirkinlik oldu. İşte bu sebebden dolayı ben de bizim hurmalardan biraz fazla vererek bu iyi hurmayı aldım dedi. Bunun üzerine Peygamber : «Katladın, ribâ yaptın. Sakın birdaha bu işe yaklaşma! Kendi hurmandaki bir çirkinlik sana şüphe verdiği zaman, onu para ile sat sonra da o para ile arzu ettiğin iyi hurmayı satın al» buyurdu.

١٠٠ – (...) حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى. أَخْبَرَنَا دَاوُدُ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ. قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ وَابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ الصَّرْفِ؟ فَلَمْ يَرَيَا بِهِ بَأْسًا. فَإِنِّي لَقَاعِدٌ عِنْدَ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ فَسَأَلْتُهُ عَنِ الصَّرْفِ؟ فَقَالَ : مَا زَادَ فَهُوَ رِبًا. فَأَنْكَرْتُ ذَٰلِكَ، لِقَوْلِهِمَا. فَقَالَ: لَا أُحَدِّثُكَ إِلَّا مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. جَاءَهُ صَاحِبُ نَخْلِهِ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ طَيِّبٍ. وَكَانَ تَمْرُ النَّبِيِّ ﷺ هَٰذَا اللَّوْنَ.. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ «أَنَّى لَكَ هَٰذَا؟» قَالَ: انْطَلَقْتُ بِصَاعَيْنِ فَاشْتَرَيْتُ بِهِ هَٰذَا الصَّاعَ. فَإِنَّ سِعْرَ هَٰذَا فِي السُّوقِ كَذَا. وَسِعْرَ هَٰذَا كَذَا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَيْلَكَ! أَرْبَيْتَ. إِذَا أَرَدْتَ ذَٰلِكَ فَبِعْ

تَمْرَكَ بِسِلْعَةٍ . ثُمَّ اشْتَرِ بِسِلْعَتِكَ أَيَّ تَمْرٍ شِئْتَ » .

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ : فَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ أَحَقُّ أَنْ يَكُونَ رِبًا أَمِ الْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ ؟ قَالَ : فَأَتَيْتُ ابْنَ عُمَرَ ، بَعْدُ ،

فَنَهَانِي . وَلَمْ آتِ ابْنَ عَبَّاسٍ . قَالَ : فَحَدَّثَنِي أَبُو الصَّهْبَاءِ أَنَّهُ سَأَلَ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْهُ بِمَكَّةَ ، فَكَرِهَهُ .

100 — ( ) .... : Ebû Nadre şöyle dedi : İbn Umer'e ve İbn Abbâs'a sarrâflıkdan sordum? Onlar bu işde bir günah görmediler. Müteâkiben ben Ebû Saîd'in yanında otururken bu sarraflık işini ondan da sordum? O : Fazla olan her şey ribâdır dedi. Ben, İbn Umer ve İbn Abbâsın sözlerinden dolayı bu cevâbı beğenmeyib red ettim. Bunun üzerine Ebû Saîd şöyle dedi : Ben sana başka değil, yalnız Rasûlullah'dan işittiğimi söylüyor, tahdîs ediyorum. Bir defa Peygamber'in hurma bahçesinin kâhyası Peygamber'e iyi nev' bir hurma getirdi. Halbuki Peygamber'in hurmaları şu kıymetsiz âdî nevi hurmalardandı. Peygamber (S) ona : «Bunlar sana nereden?» diye sordu. Kâhya : Bizim hurmadan iki sâ' ölçek götürdüm de bu iki sâ' ölçeği verib bir sâ' ölçek bu iyi nevi hurmayi satın aldım. Çünkü şunun fiatı çarşıda şu kadar para, şunun fiatı da şu kadar paradır dedi. Bunun üzerine Rasûlullah : «Sana yazıklar olsun! Sen ribâ yaptın. Böyle iyi hurma almak istediğin zaman, önce kendi hurmanı bir fiatla sat. Sonra bu paran ile de hangi hurmayı istersen onu satın al» buyurdu.

Ebû Saîd : Hurmaya mukabil hurma mı, yoksa gümüşe mukabil gümüş mü ribâ olmaya daha lâyıkdır? dedi de şöyle anlattı : Bir zaman sonra İbn Umer'e geldim de o, beni bundan nehyetti. Artık İbn Abbâs'a gitmedim. Râvî der ki : Bana Ebu's-Sahbâ tahdîs etti ki kendisi Mekke'de İbn Abbâs'a bunu sormuş da o da, bunu kerîh görmüştür.

١٠١ — (١٥٩٦) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ . جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ .

(وَاللَّفْظُ لِابْنِ عَبَّادٍ) قَالَ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ

يَقُولُ : الدِّينَارُ بِالدِّينَارِ ، وَالدِّرْهَمُ بِالدِّرْهَمِ ، مِثْلًا بِمِثْلٍ . مَنْ زَادَ أَوِ ازْدَادَ فَقَدْ أَرْبَى . فَقُلْتُ لَهُ : إِنَّ

ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ غَيْرَ هَـٰذَا . فَقَالَ : لَقَدْ لَقِيتُ ابْنَ عَبَّاسٍ . فَقُلْتُ : أَرَأَيْتَ هَـٰذَا الَّذِي تَقُولُ أَشَيْءٌ سَمِعْتَهُ

مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَوْ وَجَدْتَهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ؟ فَقَالَ : لَمْ أَسْمَعْهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . وَلَمْ أَجِدْهُ

فِي كِتَابِ اللَّهِ . وَلَـٰكِنْ حَدَّثَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « الرِّبَا فِي النَّسِيئَةِ » .

101 — (1596) .... : Ebû Sâlih şöyle dedi : Ben Ebû Saîd Hudrî (R) den işittim : Altun, altun ile, gümüş de gümüş ile misli misline (ziyâdesiz tebdîl edilir). Kim artırır, yahut artık alırsa muhakkak ribâ yapmış olur diyordu. Ben de kendisine : İbn Abbâs bunun gayrışını söylüyor

(böyle söylemiyor) dedim. Bunun üzerine Ebû Saîd: Ben İbn Abbâs'a kavuşub: Bana haber ver, bu söyleyib durduğun (ribânın veresiye muâmeleye munhasır olduğu) fikri Rasûlullah'dan işittiğin bir şey mi, yoksa Azîz ve Celîl olan Allah'ın Kitâbında böyle bir hüküm mü buldun? dedim. İbn Abbâs cevâben: Ben bunu ne Rasûlullah'dan işittim ve ne de ALLAH'IN KİTÂBInda buldum. Lâkin Usâmetu'bnu Zeyd bana Peygamber (S): «Ribâ (fazlalıkda değil) veresiyededir» buyurdu hadîsini tahdîs etti dedi.

١٠٢ — (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ (وَاللَّفْظُ لِعَمْرٍو) (قَالَ إِسْحَٰقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ الْآخَرُونَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ) عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ؛ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «إِنَّمَا الرِّبَا فِي النَّسِيئَةِ».

102 — ( ) .... : Ubeydullah ibn Yezîd, İbn Abbâs'dan şöyle derken işitmişdir: Bana Usâmetu'bnu Zeyd haber verdi ki Peygamber (S): «Ribâ ancak veresiyede câr̂îdir» buyurmuştur.

١٠٣ — (...) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا عَفَّانُ. ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا بَهْزٌ. قَالَا: حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ. حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا رِبًا فِيمَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ».

103 — ( ) .... : Burada Tâvûs'un oğlu babasından, o da İbn Abbâs'dan, o da Usâmetu'bnu Zeyd'den Rasûlullah (S) ın: «Elden ele peşîn alınıb verilen şeylerde ribâ yokdur» buyurduğunu tahdîs etmişdir.

١٠٤ — (...) حدثنا الْحَكَمُ بْنُ مُوسَىٰ. حَدَّثَنَا هِقْلٌ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ؛ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ لَقِيَ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ لَهُ: أَرَأَيْتَ قَوْلَكَ فِي الصَّرْفِ، أَشَيْئًا سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ، أَمْ شَيْئًا وَجَدْتَهُ فِي كِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَلَّا. لَا أَقُولُ. أَمَّا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَأَنْتُمْ أَعْلَمُ بِهِ. وَأَمَّا كِتَابُ اللهِ فَلَا أَعْلَمُهُ. وَلَٰكِنْ حَدَّثَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «أَلَا إِنَّمَا الرِّبَا فِي النَّسِيئَةِ».

104 — ( ) .... : Evzâî şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh tahdîs etti ki, bir kere Ebû Saîd Hudrî, İbn Abbâs'a kavuşub ona: Şu senin, sarrâflık hakkındaki re'yin Rasûlullah (S) dan işittiğin bir şey mi, yoksa Azîz ve Celîl olan ALLÂH'IN KİTÂBInda bulduğun bir hüküm mü? diye

sordu. İbn Abbâs cevâben : Hayır, ne onu, ne de bunu ben söylemem. Rasûlullah'a gelince, sizler onu daha iyi bilirsiniz. Allâh'ın Kitâbı'na gelince, onda da böyle bir hüküm bulunduğunu bilmiyorum. Şukadar var ki bana Usâmetu'bnu Zeyd, Rasûlullah (S) ın : «Haberiniz olsun ribâ (fazla olmakda değil) ancak veresiyede cârîdir» buyurduğunu tahdîs etti dedi [35].

(١٩) باب لعن آكل الربا ومؤكله

١٠٥ – (١٥٩٧) حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم (واللفظ لعثمان) (قال إسحق: أخبرنا. وقال عثمان: حدثنا جرير) عن مغيرة. قال: سأل شباك إبراهيم. فحدثنا عن علقمة، عن عبد الله. قال: لعن رسول الله ﷺ آكل الربا ومؤكله. قال قلت: وكاتبه وشاهديه؟ قال: إنما نحدث بما سمعنا

(19) RİBÂ (FÂİZ) YİYENE VE YEDİRENE LÂ'NET BÂBI

105 — (1597) .... : Muğîre dedi ki : Şibâk İbrâhim'e sordu. Bu-

35. Bu Ebû Saîd hadîsinin, Hâkim'in, Ebû Hayyân el-Adevî'den olan rivâyeti daha mufassaldır. Ebû Hayyân der ki: Bir kere Ebû Miclez'e bey'u sarfın hükmünden sordum? Bana cevâben dedi ki : Bir zamanlar İbn Abbâs aynen ve elden ele peşin sarf ve tebdîldeki ribâ ve ziyâdede be's görmezdi. Ribâ ancak veresiyede nehy edilmiştir der idi. Sonra kendisine Ebû Saîd Hudrî kavuştu. Aralarında yukarıda gördüğümüz konuşma cereyân etti ve Ebû Saîd : «Altun, altun ile; gümüş, gümüş ile; arpa, arpa ile elden ele peşîn ve misli misline müsâvî olarak bey' edilir. Kim, misline bir şey artırırsa o artık şey ribâdır, harâmdır» hadîsini rivâyet etti. Bu hadîsi İbn Abbâs işidince Allah'a tevbe ve istiğfâr ederim dedi. Bundan sonra da İbn Abbâs, elden ele ribâdan da veresiye gibi şiddetle nehy ederdi.

Maamâfîh Usâme hadîsinin sıhhatı hakkında âlimlerin ittifakı vardır. Yalnız Usâme hadîsi ile Ebû Saîd hadîsinin arasını cem' ve te'lîf husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Ba'zısı, Usâme hadisinin mensûhluğunu ileri sürer, ba'zıları ribânın târihî seyri içinde evvelâ veresiyecilikte ribânın nehy edilmiş olduğunu, *ribe'l-fadlın* men'i ise geri bırakıldığını ileri sürer. Ba'zısı da bu iki hadîs arasını te'lîf için şu ma'kûl vechi ileri sürer: «Ribâ yalnız veresiyede nehy edilmiştir» kavli ile altunun, altunla veya gümüşün, gümüşle bey'u sarfındaki fazlalığın cevâzı kasdedilmiyor. Belki muhtelif cinslerin sarf ve tebdîlindeki ziyâde, ribâ mâhiyetinde değildir denilmiş oluyor. Hakîkaten altun, gümüşle; gümüş, altunla tebdîl edilir de sarf ücreti olarak bir mikdâr ziyâde verilirse, bu ziyâde ribâ değildir.

Bundan evvel terceme ettiğimiz birçok hadîslerde görüldüğü üzere altunu, altun ile; gümüşü de gümüş ile bey' ve tebdîlde harâmlık yoktur. Fakat bu harâm olmama:

a. Her ikisi de veznen müsâvî olmak, birisi diğerinden ziyâde olmamakla şartlanmışdır;

b. Bir de bu sarrâfî muâmelenin bir meclisde hâlen ve elden ele îfâ edilmesi şart kılınmışdır. Bu ikinci şart, iki muhtelif maddenin satış ve tebdîlinde de şarttır. Altunun gümüş ile, gümüşün de altun ile tebdîlinde ziyâde bulunması ribâ hurmetini mûcib değildir. Fakat bunlardan biri va'deye bırakılmış olursa ribâ hurmeti tahakkuk eder. On altıncı bâbdaki 86, 87 ve 88 rakamlı hadîslerde bu va'deli meselesi gâyet açık sûretde beyân buyurulmuşdur.

nun üzerine İbrâhim bize Alkame'den, o da Abdullah (ibn Mes'ûd) dan tahdîs etti ki Abdullah: Rasûlullah (S) fâiz yiyene ve yedirene lâ'net etti demişdir. Râvî dedi ki: Ben: Fâiz muâmelesinin yazıcısına ve iki şâhidine de mi? diye sordum. O da cevâben: Biz ancak işittiğimiz sözleri tahdîs ederiz dedi.

١٠٦ — (١٥٩٨) حدثنا محمد بن الصباح وزهير بن حرب وعثمان بن أبي شيبة. قالوا: حدثنا هشيم. أخبرنا أبو الزبير عن جابر، قال: لعن رسول الله ﷺ آكل الربا، وموكله، وكاتبه، وشاهديه، وقال: هم سواء.

106 — (1598) .... : Câbir (R): Rasûlullah (S), ribâ yiyene, yedirene, ribâ muâmelesini yazı ile tesbît edene ve bu işin iki şâhidine lâ'net etti ve onlar (günâhda) müsâvîdirler buyurdu dedi.

(٢٠) باب أخذ الحلال وترك الشبهات

١٠٧ — (١٥٩٩) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير الهمداني. حدثنا أبي. حدثنا زكرياء عن الشعبي، عن النعمان بن بشير. قال: سمعته يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول (وأهوى النعمان بإصبعيه إلى أذنيه) «إن الحلال بين وإن الحرام بين وبينهما مشتبهات لا يعلمهن كثير من الناس. فمن اتقى الشبهات استبرأ لدينه وعرضه. ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام. كالراعي يرعى حول الحمى. يوشك أن يرتع فيه. ألا وإن لكل ملك حمى. ألا وإن حمى الله محارمه. ألا وإن في الجسد مضغة، إذا صلحت صلح الجسد كله وإذا فسدت، فسد الجسد كله. ألا وهي القلب».

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا عيسى بن يونس. قالا: حدثنا زكرياء، بهذا الإسناد، مثله.

(...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا جرير عن مطرف وأبي فروة الهمداني. ح وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن القاري) عن ابن عجلان، عن عبد الرحمن ابن سعيد. كلهم عن الشعبي، عن النعمان بن بشير، عن النبي ﷺ، بهذا الحديث. غير أن حديث زكرياء أتم من حديثهم، وأكثر.

(20) HALÂL ŞEYLERİ ALMAK VE ŞÜPHELİLERİ TERK EYLEMEK BÂBI

107 — (1599) .... : Nu'mân ibn Beşîr (R) — iki parmağını iki kulağına doğru uzadıb yakînen duyduğunu işâret ederek — dedi ki : Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Muhakkak halâl belli, harâm da bellidir. İkisi arasında da (halâl mı, harâm mı belli olmayan) birtakım şüpheli şeyler vardır ki, çok kimseler onları bilemezler. Şüpheli şeylerden her kim sakınırsa, dînini de ırzını da kurtarmış olur. Her kim şüpheli şeylere dalarsa, harâma düşer. Nitekim (içine girmek yasak olan beylik) koru etrafında (davarlarını) otlatan çoban da çok sürmez harâm sâhada otlatabilir. Haberiniz olsun, her hükümdârın (kendisine mahsûs) bir korusu olur. Gözünüzü açın, Allah'ın (yer yüzündeki) korusu da harâm ettiği şeylerdir. Uyanık olunuz! Cismin içinde bir lokmacık et vardır ki, iyi olursa bütün cesed iyi olur, bozuk olursa bütün cesed bozulur. Dikkat edin! İşte o (et parçası) kalbdir» [36].

( ) .... : Buradaki iki râvî de, bize Zekeriyyâ tahdîs etti diyerek bu isnâdla yukarıki hadîsin aynını rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de Şa'bî'den, o da Nu'mân ibn Beşîr'den, o da Peygamber'den bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Şukadar ki Zekeriyyâ'nın hadîsi ötekilerin hadîsine nazaran daha tamâm ve daha uzundur.

36. Ba'zı âlimlere göre bu hadis, İslâm Dîninin dönüb dolaştığı medârı olan dört hadisden biridir. Diğer üç hadîs de şunlardır:

«Ameller niyetlere göre kıymet kazanır»;

«Kişinin iyi bir musliman olması, mâ lâ ya'niyi (ki dünyâya ve âhirete fâidesi olmayan işleri) terk etmesidir»;

«Sizden hiçbiriniz kendisi için arzu ettiği hayrı, mu'min kardeşi için de dilemedikce hakîki mu'min olamaz».

Metindeki hadîse göre hükümler üç kısma ayrılır:

a. Hakkında nass vârid olub işlenmesi Şâri' tarafından emr ve taleb olunur, terkine de azâb terettüb eder. Bu kısım, beyâna muhtâc olmayarak herkesin bildiği dînî bedîhiyyâtdır.

b. Nassan terki istenen ve işlenmesine vaîd terettüb eden şeydir. Bu kısım da apaçık harâm olan, beyâna muhtâc olmayarak herkesin bildiği dînî muharremâtdır.

c. Halâllığı ve harâmlığı açık olmayan ve herkesce bilinmeyen şeylerdir.

Bu halâl ve harâmlığı şüpheli olanlar nelerden ibârettir? Bu husûsda çeşitli görüşler ileri sürülmüşdür: Birincisi, bunlar halâl ve harâm olduğunda âlimlerin ihtilâf ettiği şeyler olmasıdır. Beygir etinin yenilmesi, halâl veya harâm olması hakkındaki ihtilâf gibi.

İkincisi, halâl ile harâm arasındaki şüpheli işler, mekrûh şeyler olması görüşüdür. Mekrûh, harâm ile halâl arasında bir merhale olmak i'tibârıyle terki takvâ iycâbıdır.

Üçüncüsü, malına harâm karışmış bir mal sâhibi ile muâmele yapılmasıdır.

١٠٨ — (...) حدثنا عبد الملك بن شعيب بن الليث بن سعد. حدثني أبي عن جدي. حدثني خالد بن يزيد. حدثني سعيد بن أبي هلال عن عون بن عبد الله، عن عامر الشعبي؛ أنه سمع نعمان بن بشير بن سعد، صاحب رسول الله ﷺ وهو يخطب الناس بحمص. وهو يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول «الحلال بين والحرام بين». فذكر بمثل حديث زكرياء عن الشعبي. إلى قوله: «يوشك أن يقع فيه»

108 — ( ) .... : Âmir eş-Şa'bî, Rasûlullah'ın sahâbîsi Nu'mân ibn Beşir ibn Sa'd'dan işitmiştir. Nu'mân [37] Hımıs şehrinde bir hutbe yaparken : Ben Rasûlullah (S) dan işittim O : «Halâl bellidir, harâm da bellidir...» buyuruyor. Râvî burada hadîsi «koru etrafında otlatan, çok sürmez koru sahasına düşebilir» sözüne kadar, Zekeriyyâ'nın Şa'bîden olan hadîsi gibi zikretmiştir.

(٢١) باب بيع البعير واستثناء ركوبه

١٠٩ — (٧١٥) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. حدثنا زكرياء عن عامر. حدثني جابر بن عبد الله؛ أنه كان يسير على جمل له قد أعيا. فأراد أن يسيبه. قال: فلحقني النبي ﷺ. فدعا لي وضربه. فسار سيرا لم يسر مثله. قال «بعنيه بوقية» قلت: لا. ثم قال «بعنيه» فبعته بوقية. واستثنيت عليه حملانه إلى أهلي. فلما بلغت أتيته بالجمل. فنقدني ثمنه. ثم رجعت. فأرسل في أثري. فقال «أتراني ماكستك لآخذ جملك؟ خذ جملك ودراهمك. فهو لك».

(...) وحدثناه علي بن خشرم. أخبرنا عيسى (يعني ابن يونس) عن زكرياء، عن عامر. حدثني جابر بن عبد الله. بمثل حديث ابن نمير.

(21) YOLCULUK ESNASINDA İKEN BİR SÜRE DAHA BİNMESİNİ İSTİSNÂ EDEREK DEVE SATIMI BÂBI

37. Nu'mân ibn Beşîr, Ensâr'dandır. En sahîh rivâyete göre hicretin on dördüncü ayının başında doğmuşdur. Hicretden sonra Ensâr arasında ilk doğan çocukdur. Nasıl ki Muhâcir âileleri içinde ilk doğan çocuk da Abdullah ibn Zubeyr'dir. Annesi, Abdullah ibn Revâha'nın kız kardeşi Umre'dir. Muâviye zamanında Kûfe vâlîsi idi. Yezîd zamanında da bu vazîfe kendisinde bırakılmışdır. Yezîd öldükden sonra Sufyânîlere muhâlefet edib Abdullah ibn Zubeyr hisâbına çalıştığından 65 yaşında maktûlen vefât etmişdir. Babası Beşîr de sahâbîdir. Tahiyyâtda okuduğumuz salavâtların râvîlerindendir. Sahâbîler arasında Nu'mân ibn Beşir adını taşıyan başka kimse yokdur. Metindeki hadîsi Nu'mân bizzât Rasûlullah'dan işitmek sûretiyle alıb rivâyet etmişdir.

109 — (715) [38] .... : Câbir ibn Abdillah (R), sâhibi bulunduğu bir deve üzerinde yol alırken, devesinin gereği gibi yürüyemez hâle geldiğini, bu sebeble deveyi âzâd etmek istediğini anlatıb şöyle dedi : Nihâyet (ben kafileden gerilediğim bir zamanda) Peygamber (S) bana kavuşdu, benim için duâ etti ve deveyi de kamçıladı. Müteâkiben benim yürümez deve, o ana kadar hiç yürümediği bir süratle yürüyüşe geçti. Rasûlullah : «Bunu bana bir ûkiyyeye sat» buyurdu. Ben : Hayır dedim. Sonra yine : «Onu bana sat» buyurdu. Ben de deveyi Peygamber'e bir ûkiyye bedeline sattım ve ayni zamanda âilemin yanına varıncaya kadar yüklerimi taşıtmayı istisnâ ettim. Nihâyet yerime ulaştığım zaman deveyi kendisine getirdim. Peygamber de devenin bedelini bana teslîm etti. Sonra ben bedeli alıb döndüm. İzimce birini yollayıb beni çağırdı ve : «Deveni daha ucuza almak için fiat eksiltmesi yapacağımı mı zannettın? Deveni de, dirhemlerini de al, o da senindir!» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de Câbir ibn Abdillah'ın yukarıki İbn Numeyr hadîsi gibi tahdîs ettiğini rivâyet etmişlerdir.

١١٠ — (...) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لِعُثْمَانَ) (قَالَ إِسْحَٰقُ: أَخْبَرَنَا. وَقَالَ عُثْمَانُ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ) عَنْ مُغِيرَةَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ. قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَتَلَاحَقَ بِي. وَتَحْتِي نَاضِحٌ لِي قَدْ أَعْيَا وَلَا يَكَادُ يَسِيرُ. قَالَ: فَقَالَ لِي «مَا لِبَعِيرِكَ؟» قَالَ قُلْتُ: عَلِيلٌ. قَالَ: فَتَخَلَّفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَزَجَرَهُ وَدَعَا لَهُ. فَمَا زَالَ بَيْنَ يَدَيِ الْإِبِلِ قُدَّامَهَا يَسِيرُ. قَالَ: فَقَالَ لِي «كَيْفَ تَرَىٰ بَعِيرَكَ؟» قَالَ قُلْتُ: بِخَيْرٍ. قَدْ أَصَابَتْهُ بَرَكَتُكَ. قَالَ «أَفَتَبِيعُنِيهِ؟» فَاسْتَحْيَيْتُ. وَلَمْ يَكُنْ لَنَا نَاضِحٌ غَيْرُهُ. قَالَ فَقُلْتُ: نَعَمْ. فَبِعْتُهُ إِيَّاهُ. عَلَىٰ أَنَّ لِي فَقَارَ ظَهْرِهِ حَتَّىٰ أَبْلُغَ الْمَدِينَةَ. قَالَ فَقُلْتُ لَهُ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنِّي عَرُوسٌ فَاسْتَأْذَنْتُهُ. فَأَذِنَ لِي. فَتَقَدَّمْتُ النَّاسَ إِلَى الْمَدِينَةِ. حَتَّى انْتَهَيْتُ. فَلَقِيَنِي خَالِي فَسَأَلَنِي عَنِ الْبَعِيرِ. فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا صَنَعْتُ فِيهِ. فَلَامَنِي فِيهِ. قَالَ: وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ لِي حِينَ اسْتَأْذَنْتُهُ «مَا تَزَوَّجْتَ؟ أَبِكْرًا أَمْ ثَيِّبًا؟» فَقُلْتُ لَهُ: تَزَوَّجْتُ ثَيِّبًا. قَالَ «أَفَلَا تَزَوَّجْتَ بِكْرًا تُلَاعِبُكَ وَتُلَاعِبُهَا؟» فَقُلْتُ لَهُ: يَا رَسُولَ اللهِ! تُوُفِّيَ وَالِدِي (أَوِ اسْتُشْهِدَ) وَلِي أَخَوَاتٌ صِغَارٌ. فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَزَوَّجَ إِلَيْهِنَّ مِثْلَهُنَّ. فَلَا تُؤَدِّبُهُنَّ وَلَا تَقُومُ عَلَيْهِنَّ. فَتَزَوَّجْتُ ثَيِّبًا لِتَقُومَ عَلَيْهِنَّ وَتُؤَدِّبَهُنَّ. قَالَ: فَلَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمَدِينَةَ، غَدَوْتُ إِلَيْهِ بِالْبَعِيرِ، فَأَعْطَانِي ثَمَنَهُ، وَرَدَّهُ عَلَيَّ.

38. Bu hadis, «KİTABU SALÂTİ'L-MUSÂFİRÎN VE KASRİHÂ, *iki rek'at tahiyyetu'l-mescid namazının müstehablığı...»* bâbında 71 sıra rakamında geçmişti. Bundan dolayı o hadîsin müteselsil rakamını aynen burada da muhâfaza etmektedir.

110 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah'ın maiyyetinde (Mekke fethi) gazâsına gittim. (Dönüşde) Rasûlullah bana kavuşdu. Altımda da benim saka devem vardı. Devem yorgunlukdan bitmiş, nerede ise yürüyemez hâle gelmişdi. Rasûlullah bana:

— Devene ne oldu? diye sordu.

— Bir illetli oldu dedim. Bu sırada Rasûlullah arkaya geçti, deveyi dürtükledi ve ona duâ etti. Bundan sonra benim deve, diğer develerin önünde yürümekden ayrılmadı. Rasûlullah bana :

— Deveni nasıl görüyorsun? buyurdu.

— Gâyet iyi görüyorum. Ona muhakkak senin bereketin isâbet etti dedim.

— Onu bana satar mısın? diye sordu. Bizim bundan başka su çekecek devemiz olmadığı halde utandım da :

— Evet satarım dedim. Akabinde tâ Medîne'ye ulaşıncaya kadar devenin sırtı benim olmak üzere (yani binmek hakkım bâkî olmak üzere) deveyi Rasûlullah'a sattım. Bunun ardından da :

— Yâ Rasûlallah! Ben yeni güveyim diyerek kendisinden çabuk gitmek üzere izin istedim. O da bana izin verdi. Ben insanların önüne geçib Medîne yoluna koyuldum. Nihâyet vardım. Beni dayım karşıladı ve bana devemin hâlini sordu. Ben de kendisine devem hakkında yaptıklarımı haber verdim. Dayım da bu husûsda beni azarladı.

Rasûlullah (S) kendisinden izin istediğim zaman bana :

— Neyi kendine eş aldın, kız mı dul mu? diye sormuşdu. Ben de ona:

— Dul ile evlendim dedim.

— Onun seninle, senin de kendisi ile oynaşacağın bâkire bir kızla neye evlenmedin? dedi. Ben de :

— Yâ Rasûlallah! Babam Abdullah öldü (yahut şehîd oldu). Benim küçük kız kardeşlerim var. Doğrusu onlara kendileri gibi bir kız getirib de onunla evlenmeyi istemedim. Çünkü böyle bir kız, onları terbiye etmez ve onların işlerini görmez. İşte onlara bir mürebbiye olması ve onların işlerini görmesi için bir dul kadınla evlendim dedim. Nihâyet Rasûlullah Medîne'ye geldiğinde, bir kuşluk vaktı deveyi kendisine götürdüm. Rasûlullah devenin parasını bana verdi, deveyi de (hediye olarak) bana iâde etti.

١١١ – (...) حدثنا عثمان بن أبي شيبة . حدثنا جرير، عن الأعمش، عن سالم بن أبي الجعد، عن جابر . قال : أقبلنا من مكة إلى المدينة مع رسول الله ﷺ . فاعتل جملي . وساق الحديث بقصته . وفيه : ثم قال لي « بعني جملك هذا » قال قلت : لا . بل هو لك . قال « لا . بل بعنيه » . قال قلت : لا . بل هو لك . يا رسول الله! قال « لا . بل بعنيه » . قال قلت : فإن لرجل علي أوقية ذهب . فهو لك بها . قال « قد أخذته . فتبلغ عليه إلى المدينة » قال: فلما قدمت المدينة، قال رسول الله ﷺ لبلال « أعطه أوقية من ذهب . وزده » قال : فأعطاني أوقية من ذهب . وزادني قيراطا . قال فقلت : لا تفارقني زيادة رسول الله ﷺ . قال : فكان في كيس لي . فأخذه أهل الشام يوم الحرة .

111 — ( ) .... : Câbir (R); Rasûlullah (S) ın maiyyetinde Mekke'den Medîne'ye dönerken, benim deve hastalandı diyerek hadisi bütün kıssasıyle anlattı. Bu hadîsde şunlar vardır : Sonra Rasûlullah bana hitâben :

— Bu deveni bana sat buyurdu. Ben :

— Hayır satmam, fakat deve senin olsun dedim.

— Hayır onu bana sat dedi. Ben :

— Hayır o senin olsun yâ Rasûlallah! dedim.

— Hayır olmaz, onu bana sat dedi. Ben :

— Bir kimsenin benim üzerimde bir ûkiyye altun alacağı vardır. Bu borcuma mukabil deve senin olsun dedim. Rasûlullah :

— Aldım, kabûl ettim. Fakat sen bu deveye binerek Medîne'ye kadar ulaş buyurdu. Nihâyet Medîne'ye geldiğimde Rasûlullah Bilâl'e :

— Bir ûkiyye altun tart, biraz da artırarak Câbir'e ver buyurdu. O da bana bir ûkiyye altun verdi, bir kırât da fazladan verdi. Câbir der ki : Rasûlullah'ın bu ziyâde ihsânı artık benden ayrılmasın dedim. Bu, bana âid bir kesenin içinde durdu. Nihâyet bu ihsânlı keseyi **Harre vak'asında** Şâm askerleri aldılar [39].

١١٢ – (...) حدثنا أبو كامل الجحدري . حدثنا عبد الواحد بن زياد . حدثنا الجريري، عن أبي نضرة، عن جابر بن عبد الله . قال : كنا مع النبي ﷺ في سفر . فتخلف ناضحي . وساق الحديث . وقال فيه : فنخسه رسول الله ﷺ . ثم قال لي « اركب باسم الله » وزاد أيضا : قال : فما زال يزيدني ويقول « والله يغفر لك » .

39. *Harre vak'ası*, Medîne civârındaki kara taşlıkda hicri 63 yılında Şâm'dan gelen bir ordunun Medîne halkı ile harb edib katliâm ve soygunlar yaptığı vak'adır.

112 — ( ) .... : Burada da Câbir (R) : Biz bir seferde Peygamber (S) in maiyyetinde idik. Benim saka devem yolda yürümekden geri kaldı, diyerek hadîsi bütünü ile sevk etti. Burada şöyle dedi : Rasûlullah deveyi dürtükledi, sonra bana : «BİSMİLLÂH ile bin» buyurdu ve yine devenin bedelini artırdı. Böylece devenin bedelini artırmakdan «ve Allah sana mağfiret buyursun!» demekten vaz geçmedi.

١١٣ — (...) وحدثني أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ. حَدَّثَنَا حَمَّادٌ. حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ. قَالَ: لَمَّا أَتَى عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ، وَقَدْ أَعْيَا بَعِيرِي، قَالَ: فَنَخَسَهُ فَوَثَبَ. فَكُنْتُ بَعْدَ ذَلِكَ أَحْبِسُ خِطَامَهُ لِأَسْمَعَ حَدِيثَهُ، فَمَا أَقْدِرُ عَلَيْهِ. فَلَحِقَنِي النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ « بِعْنِيهِ » فَبِعْتُهُ مِنْهُ بِخَمْسِ أَوَاقٍ. قَالَ قُلْتُ: عَلَى أَنَّ لِي ظَهْرَهُ إِلَى الْمَدِينَةِ. قَالَ « وَلَكَ ظَهْرُهُ إِلَى الْمَدِينَةِ » قَالَ: فَلَمَّا قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ أَتَيْتُهُ بِهِ، فَزَادَنِي وُقِيَّةً، ثُمَّ وَهَبَهُ لِي.

113 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi. Peygamber (S) benim yanıma geldiği zaman devem yürümekden âciz hâle gelmişdi. Peygamber (elindeki eğri uclu değnekle) deveye vurdu. Deve hemen ileri sıçradı ve artık bundan sonra ben Peygamber'in konuşmasını işitmek maksadiyle devenin dizginini geri çekmeye başladım. Fakat deveyi durdurmağa muktedir olamıyordum. Derken Peygamber bana (tekrar) kavuşub : «Deveyi bana sat» buyurdu. Ben de beş ûkiyye mukabilinde deveyi ona sattım. Ancak Medîne'ye kadar devenin sırtı benim olmak üzere, dedim. Peygamber : «Medîne'ye kadar devenin sırtı (yani binmek hakkı) senin olsun» buyurdu. Medîne'ye gelince deveyi kendisine getirdim. Peygamber, bedelini bir ûkiyye daha ziyâde ederek bana verdi, sonra deveyi de bana hibe etti.

١١٤ — (...) حدثنا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّيُّ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِسْحَاقَ. حَدَّثَنَا بَشِيرُ بْنُ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ النَّاجِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ. قَالَ: سَافَرْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ. (أَظُنُّهُ قَالَ غَازِيًا). وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ وَزَادَ فِيهِ: قَالَ « يَا جَابِرُ! أَتَوَفَّيْتَ الثَّمَنَ؟ » قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ « لَكَ الثَّمَنُ وَلَكَ الْجَمَلُ. لَكَ الثَّمَنُ وَلَكَ الْجَمَلُ ».

114 — ( ) .... : Buradaki râvî de Câbir (R) in : Seferlerinin birinde Rasûlullah (S) ın maiyyetinde (râvî : Gâziy olarak dediğini zannederim demişdir) yolculuk ettim dediği hadîsini tamâmiyle nakletti. Burada şu ziyâde vardır : Rasûlullah : «Yâ Câbir! Devenin bedelini tastamâm aldın mı?» buyurdu. Ben de : Evet aldım dedim. Rasûlullah : «De-

venin bedeli de, deve de senindir, devenin bedeli de, deve de senindir» buyurdu.

١١٥ — (...) حدثنا عبيد الله بن معاذ العنبري. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن محارب؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: اشترى مني رسول الله ﷺ بعيرا بوقيتين ودرهم أو درهمين. قال: فلما قدم صرارا أمر ببقرة فذبحت. فأكلوا منها. فلما قدم المدينة أمرني أن آتي المسجد فأصلي ركعتين. ووزن لي ثمن البعير فأرجح لي.

115 — ( ) .... : Şu'be, Muhârib'den tahdîs etti ki, kendisi Câbir ibn Abdillah'dan şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah (S) iki ûkiyye [40] ile bir dirhem, yahut iki dirhem mukabilinde (yolda) benden bir deve satın aldı. Nihâyet Medîne yakınında **Sırâr** denilen yere geldiği zaman bir sığır kesilmesini emir buyurdu. Akabinde sığır kesildi. Kafile halkı ondan yediler. Sonra Medîne'ye gelince Rasûlullah bana, mescide gelib iki rek'at (geliş namazı) kılmamı emretti ve benim için devenin bedeli olan mikdârı ağır ağır fazlasıyle tarttı.

١١٦ — (...) حدثني يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا خالد بن الحارث. حدثنا شعبة. أخبرنا محارب عن جابر، عن النبي ﷺ بهذه القصة. غير أنه قال: فاشتراه مني بثمن قد سماه. ولم يذكر الوقيتين والدرهم والدرهمين. وقال: أمر ببقرة فنحرت، ثم قسم لحمها.

116 — ( ) .... : Yine Muhârib, Câbir'den Peygamber'le olan bu deve alım satımı kıssâsını olduğu gibi haber verdi. Şukadar var ki burada Câbir : Peygamber ta'yîn ettiği bir fiatla benden deveyi satın aldı, dedi de iki ûkiyye ile bir dirhem yahut iki dirhem sözlerini zikretmedi. Bir de burada Câbir : Bir sığırla ilgili emrini verdi de o sığır nahr edildi, sonra etini taksîm etti demişdir.

١١٧ — (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا ابن أبي زائدة عن ابن جريج، عن عطاء، عن جابر؛ أن النبي ﷺ قال له «قد أخذت جملك بأربعة دنانير. ولك ظهره إلى المدينة».

117 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Câbir'den, Peygamber'in ona hitâben : «Deveni dört dînâr mukabilinde aldım, Medîne'ye kadar da

40. *Ûkiyye, ûkiye, vukiyye* : Ağırlık ölçülerindendir. Yedi misgâl ve kırk dirhem olan ölçüye denir. Cem'i «*yâ*» nın teşdîdi ve tahfîfi ile *evâkiyy* ve *ukıyy*, bakâyâ vezninde *vakâyâ* gelir. Şârih, bunun vezni udhûke gibi uf'ûledir der (*Kamûs Ter.* Vikâye maddesi, IV, 1222).

onun sırtı (yani binme hakkı) senindir» buyurduğunu rivâyet etmişlerdir [41].

(٢٢) باب من استسلف شيئا فقضى خيرا منه، و «خيركم أحسنكم قضاء»

١١٨ – (١٦٠٠) حدّثنا أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ اسْتَسْلَفَ مِنْ رَجُلٍ بَكْرًا. فَقَدِمَتْ عَلَيْهِ إِبِلٌ مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ. فَأَمَرَ أَبَا رَافِعٍ أَنْ يَقْضِيَ الرَّجُلَ بَكْرَهُ. فَرَجَعَ إِلَيْهِ أَبُو رَافِعٍ فَقَالَ: لَمْ أَجِدْ فِيهَا إِلَّا خِيَارًا رَبَاعِيًا. فَقَالَ «أَعْطِهِ إِيَّاهُ. إِنَّ خِيَارَ النَّاسِ أَحْسَنُهُمْ قَضَاءً».

(22) BİR ŞEY ÖDÜNÇ ALIB DA, ALDIĞI ŞEYİ DAHA HAYIRLI OLARAK ÖDEYEN KİMSE İLE «EN HAYIRLINIZ ÖDEYİŞİ EN GÜZEL OLANINIZDIR» HADÎSİ BÂBI

118 — (1600) .... : Ebû Râfi' (R) den, (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) bir kimseden genç bir deve ödünç almışdı. Sonra Peygamber'e zekât develerinden bir gurub deve geldi. Peygamber hemen Ebû Râfi'e o kimsenin alacağı olan genç deveyi kendisine ödemesini emir buyurdu. Ebû Râfi' gidib tekrar Peygamber'in yanına dönerek : Develerin içinde altısını bitirib yedisine girmiş vaz'iyyette olan ve onun devesinden daha iyi rabâî develerden başkasını bulamadım dedi. Bunun üzerine Rasûlullah : «O şahsa bu iyi deveyi ver. Çünkü insanların en hayırlıları, ödemeleri daha güzel olanlarıdır» buyurdu.

١١٩ – (...) حدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ. سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ أَسْلَمَ. أَخْبَرَنَا عَطَاءُ بْنُ يَسَارٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ، مَوْلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ، قَالَ: اسْتَسْلَفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَكْرًا. بِمِثْلِهِ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ «فَإِنَّ خَيْرَ عِبَادِ اللهِ أَحْسَنُهُمْ قَضَاءً».

119 — ( ) .... : Rasûlullah'ın âzâdlısı Ebû Râfi'; Rasûlullah (S), üç yaşında genç bir deve ödünç aldı diyerek bundan önceki hadîsin

41. Bu hadîs ilim ehli arasında *hadîsu'l-baîr* adıyle meşhûrdur. Buhârî bu hadîsi *Sahîhinin* yirmi kadar yerinde rivâyet etmişdir. Muslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Neseî de muhtelif rivâyetler ve değişik senedlerle bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bu Câbir hadisinin rivâyetinde en çok ihtilâf edilen nokta, Câbirin devesinin kıymetine âiddir. Kadıy Iyâd, bunun sebebi, hadîsin ma'nâ i'tibâriyle nakledilmiş olmasıdır diyor. Saâdet asrında devenin zekât nisâbı beş deve olduğunu görmüşdük. Gümüşün nisâbı da iki yüz dirhem olduğuna göre bir devenin saâdet asrında ortalama kıymeti kırk dirhem olduğu anlaşılır. Diğer rivâyetleri te'yîd eden bir cihet varsa o da, Peygamber'in Câbir hakkında fazla semâhatlı bulunmaları ve en sonu deveyi de bedelini de kendisine ihsân etmeleridir.

benzerini rivâyet etti. Şukadar ki burada «çünkü Allah'ın en hayırlı kulları, ödemeleri en güzel olanlardır» demişdir.

١٢٠ – (١٦٠١) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَبْدِيُّ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ حَقٌّ . فَأَغْلَظَ لَهُ . فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « إِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا » . فَقَالَ لَهُمْ « اشْتَرُوا لَهُ سِنًّا فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ » فَقَالُوا : إِنَّا لَا نَجِدُ إِلَّا سِنًّا هُوَ خَيْرٌ مِنْ سِنِّهِ . قَالَ « فَاشْتَرُوهُ فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ . فَإِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ - أَوْ خَيْرَكُمْ - أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً » .

120 — (1601) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Bir kimsenin Rasûlullah (S) ın üzerinde bir alacak hakkı vardı. O kimse gelib sert ve kaba bir şekilde bunu Peygamber'den istedi. Peygamber'in sahâbileri de bu bedevîye (söz veya fiil ile) haddini bildirmek istediler. Bunun üzerine Peygamber : «İNNE Lİ-SÂHİBİ'L-HAKKI MAKALEN = **Her hak sâhibinin söz hakkı vardır»** [42] buyurdu ve onlara : «Bu kimse için devesi yaşta bir genç deve satın alın da onu kendisine verin» diye emretti. Sahâbîler : Biz onun devesi yaşta genç deve bulamıyoruz. Ancak onunkinden daha değerli yaşda olanını buluyoruz dediler. Peygamber : «Binâenaleyh o daha iyi olanı satın alın da onu kendisine verin. Çünkü sizin en hayırlınız, borç verimi ne güzel olanınızdır —yahut borç verişi en güzel olanlarınız, en hayırlı olanlarınız cümlesindendir—» buyurdu.

١٢١ – (...) حدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ عَلِيِّ بْنِ صَالِحٍ ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : اسْتَقْرَضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ سِنًّا . فَأَعْطَى سِنًّا فَوْقَهُ . وَقَالَ « خِيَارُكُمْ مَحَاسِنُكُمْ قَضَاءً » .

121 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S)

42. Bu, bütün hak sâhiblerine rehber olacak ve ebediyyen eskimiyecek çok kıymetli bir hukûk ve ahlâk vecîzesidir.

«İNNE Lİ-SÂHİBİ'L-HAKKI MAKALEN = *Şüphesiz hak sâhibi için hakkını söylemek hakkı vardır»* şeklinde ifâde ve terceme ettiğimiz bu ölümsüz vecîze ancak bir Peygamber'den sâdır olabilir. Kendisinden haşin ve sert bir dille alacağını istemeğe gelen kaba bir şahsa karşı hiç kızmayarak ve kızdıklarından dolayı onu dövmeye kalkışanları da yatıştırarak borcunu en güzel şekilde ödemeği bizzât uygulayıb öğreten ulu Peygamber'e tükenmez salâtu selâmlar olsun!

Ba'zı rivâyetlere göre Peygamber'in bu musâmahalı davranışı o kaba şahsı bile son derece te'sîr altında bırakmış ve onda büyük bir değişiklik meydana getirmişdir. O şahıs alacağını böyle fazla aldıkdan sonra : «Evfeytenî, âfâke'llâh = ey Peygamber! Sen bana hakkımı mükemmel bir sûretde verdin, Allah da sana mükâfatını eksiksiz versin» duâsını söylemiştir.

üç yaşında bir deve borç aldı da sonra ondan daha üstün olan bir deveyi onun yerine verdi. Bunu ta'kîben de: «Sizin en hayırlı olanlarınız, borçlarını en güzel ödeyenlerinizdir» buyurdu.

١٢٢ - (...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. حدثنا سفيان عن سلمة بن كهيل، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة. قال: جاء رجل يتقاضى رسول الله ﷺ بعيرا. فقال «أعطوه سنا فوق سنه». وقال «خيركم أحسنكم قضاء».

122 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Bir kimse geldi ve alacağı olan bir deveyi Rasûlullah'dan istedi. Rasûlullah (S): «Ona kendi devesinden daha üstün yaşta bir deve veriniz» buyurdu. Ve «En hayırlınız, borcunu daha güzel sûretde ödeyendir» sözünü ilâve etti[43].

(٢٣) باب جواز بيع الحيوان بالحيوان، من جنسه، متفاضلا

١٢٣ - (١٦٠٢) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي وابن رمح. قالا: أخبرنا الليث. ح وحدثنيه قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث عن أبي الزبير، عن جابر. قال: جاء عبد فبايع النبي ﷺ على الهجرة. ولم يشعر أنه عبد. فجاء سيده يريده. فقال له النبي ﷺ «بعنيه» فاشتراه بعبدين أسودين. ثم لم يبايع أحدا بعد. حتى يسأله «أعبد هو؟».

(23) HAYVÂNI KENDİ CİNSİNDEN OLAN HAYVÂN MUKABİLİNDE BİRİBİRİNDEN FAZLA OLARAK SATMANIN CEVÂZI BÂBI

123 — (1602) .... : Câbir (R) şöyle dedi: Bir köle geldi ve hicret etmek üzere Peygamber'le bey'at yaptı. Halbuki Peygamber onun bir köle olduğunu hissetmemişti. Müteâkiben efendisi gelib onu Peygamber'den istedi. Peygamber (S) de: «Onu bana sat» dedi ve iki dâne siyah köle vermek sûretiyle o köleyi satın aldı. Sonra Peygamber artık bu hâdisenin ardından «o, köle midir?» diye sormadıkca hiçbir kimse ile bey'atlaşmamışdır.

43. İşte peygamberler ümmetlerine ve dolayısıyle bütün insanlık câmiasına böyle her şeyin en iyi, en güzel ve ne doğrusunu öğretmişlerdir. Bu en iyi, en güzel ve en doğrular, bütün insanlığın en iyi ve en ileri medeniyet ölçüsüdür. Peygamberler, en yüksek ve en ileri medeniyet öğretmenleridirler. Onların öğrettikleri ileri ve yüksek medeniyetden gâfil olan cemiyetler, ilerilik yerine geriliklere boğulub, yok olub giderler. Şimdi beşeriyetin dînden muâşeret âdabına kadar her yaşantı sâhası için, en yüksek ve en ileri medeniyet ölçüsü yalnız Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed'in hadîsleri ile ifâdesini bulan muazzam İslâm nizâmı vardır. Bundan daha mükemmel bir dîn ve ahlâk nizâmı, imkân ve ihtimâl hâricindedir, aslâ mevcûd olamıyacakdır (Mütercim).

(٢٤) باب الرهن وجوازه في الحضر والسفر

١٢٤ – (١٦٠٣) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن العلاء (واللفظ ليحيى) (قال يحيى: أخبرنا . وقال الآخران: حدثنا أبو معاوية) عن الأعمش، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة . قالت: اشترى رسول الله ﷺ من يهودي طعاما بنسيئة . فأعطاه درعا له، رهنا .

(24) REHN, HAZAR VE SEFERDE REHNİN CEVÂZI BÂBI

124 — (1603) ...... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bir Yahûdî'den veresiye bir yiyecek satın aldı da kendisine âid bir zırhı rehn olarak o Yahûdî'ye verdi.

١٢٥ – (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي وعلي بن خشرم . قالا: أخبرنا عيسى بن يونس عن الأعمش، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة . قالت: اشترى رسول الله ﷺ من يهودي طعاما . ورهنه درعا من حديد .

125 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) bir Yahûdî'den bir yiyecek maddesi satın aldı da, satın aldığı bu yiyeceğe mukabil demirden bir zırhı ona rehn olarak bırakdı [44].

---

44. *Rehn:* Lugatda mutlak sûretde habs ma'nâsınadır; tutmak ve bağlamak demekdir. Müddessir sûresinin « كل نفس بما كسبت رهينة : *Her insan kazandığına bağlıdır»* 38 inci âyetinde *rehîne,* mahbûse ve marbûta ma'nasınadır. Bu yüksek ictimâî düstûru ifâde eden ilâhî vecîze « كل امرئ بما كسب رهين : *Her kişi kazancına bağlıdır»* (et-Tûr: 21) âyetinde de teblîğ buyurulmuşdur.

Dîn lisânında rehn, bir malı kendisi sebebiyle alınması mumkin olan bir hak mukabilinde mahbûs ve mevkûf tutmakdır (Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât*).

Rehn, masdar ismiyle mef'ûle tesmiye olarak rehnedilmiş malda da kullanılır. Rehn, *rihân* ve *ruhûn* üzere cemi'lenir.

İrtihân, rehn kabûl etmekdir. *Râhin,* rehn veren kimsedir. *Murtehin,* rehn alan kimsedir. *Merhûn* ve *rehn,* rehn edilen maldır. Müennesinde *rehîne* denir.

Hazarda, seferde rehn câizdir. Bu husûsda Zâhirller muhâlefet etmişlerdir. Onlar : « وإن كنتم على سفر ولم تجدوا كاتبا فرهان مقبوضة : *Sefer üzerinde olub da* (borcunuzu yazdıracak) *bir kâtib bulamazsanız o zaman* (te'minat medârı), *alınmış rehînedir...»* (el-Bakara: 283) âyeti ile istidlâl etmişlerdir.

Hakîkaten bundan önceki *mudâyene âyetinde,* mu'minler birbirlerine borçlandıkları zaman medenî bir asl olarak bu borcun bir *Adâlet Kâtibi* ma'rifetiyle tesbît edilmesi öğretilmişdir. Ona mukabil bu âyetde de ekseriya yazıcı bulmak muşkil olan sefer hâlinde de vesîka yazdırmak yerine rehn olarak borcun te'mînata alınması luzûmu bildirilmişdir. Fakat bu mütekabil ilâhî ta'lîm, seferde kâtib bulunursa borcun yazdırılmasına mânî' teşkil etmez. Seferde kâtib bulunmadığı zaman rehn ile hukûkun te'mînâta alın-

١٢٦ - (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي . أخبرنا المخزومي . حدثنا عبد الواحد بن زياد عن الأعمش . قال : ذكرنا الرهن في السلم عند إبراهيم النخعي . فقال : حدثنا الأسود بن يزيد عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ اشترى من يهودي طعاما إلى أجل . ورهنه درعا له من حديد .

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا حفص بن غياث عن الأعمش ، عن إبراهيم . قال : حدثني الأسود عن عائشة ، عن النبي ﷺ ، مثله . ولم يذكر : من حديد .

126 — ( ) .... : A'meş : Biz İbrâhîm Nahâî'nin yanında selemdeki rehini zikretmişdik. Bunun üzerine İbrâhîm şöyle dedi : Bize Esved ibn Yezîd, Âişe'den tahdîs ettik ki; Rasûlullah (S) bir Yahûdî'den bir müddete kadar va'de ile bir yiyecek maddesi satın alıb kendine âid bulunan demirden bir zırhı da o Yahûdî'ye rehn olarak vermişdir [45].

( ) .... : Burada da İbrâhîm, Esved'den, o da Âişe'den, o da Peygamber'den, geçen hadîsin benzerini tahdîs etmiş, yalnız «demirden» sözünü zikretmemişdir.

(٢٥) باب السلم

١٢٧ - (١٦٠٤) حدثنا يحيى بن يحيى وعمرو الناقد (واللفظ ليحيى) (قال عمرو : حدثنا . وقال يحيى : أخبرنا سفيان بن عيينة) عن ابن أبي نجيح ، عن عبد الله بن كثير ، عن أبي المنهال ، عن ابن عباس . قال : قدم النبي ﷺ المدينة ، وهم يسلفون في الثمار ، السنة والسنتين . فقال « من أسلف في تمر ، فليسلف في كيل معلوم ، ووزن معلوم ، إلى أجل معلوم » .

(25) SELEM BÂBI [46]

127 — (1604) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Peygamber (S)

masının cevâzını ifâde eder. Binâenaleyh rehn, kefîl gibi vesîka yerine kâim olduğu için seferde câiz olduğu gibi hazarda da câizdir.

el-Bakara 283 üncü âyeti hakkında İbn Abbâs'ın güzel bir tefsîri şöyledir: «Borcu yazacak kâtib bulunur da, kâğıt yahut mürekkeb yahut kalem bulunmazsa, kitâbete bedel yine hak sâhibinin eline tevdî edilen rehn ile hak te'mînâta alınır» demişdir.

45. Rasûlullah'ın bir Yahûdî'den kendi âilesine rızk için arpa borç aldığı husûsu, Enes ibn Mâlik'den de rivâyet edilmişdir (*Buhârî*, buyû', istikrâz, cihâd, selem, şeriket, rehn bölümleri).

46. *Selem* ile *selef* vezn ve ma'nâca birbirine denkdir, aralarında hiç fark yokdur. Her ikisi de teslîm ve takdîm ma'nâsınadır. Kudûrî : İki bedelden birinin peşîn, diğerinin müddetli olmasını tazammun eden bir akden ibâretdir diye ta'rîf etmişdir. Selemi fakîhler türlü şekillerde ta'rîf etmişlerdir: Bunların içinde en cem'iyetlisi şudur:

Selem, semende derhal, müsemmende müddetli olarak mülkiyeti îcâb eden bir

Medîne'ye geldiğinde Medîne'liler meyvelerinde bir sene, iki sene va'de ile selem sûretiyle alış veriş yapıyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah: «Her kim hurmada selem yoluyle satış yaparsa, ölçüsü ve tartısı ma'lûm olarak belli bir va'deye kadar selem akdi yapsın» buyurdu.

١٢٨ – (...) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا عبد الوارث عن ابن أبي نجيح. حدثني عبد الله ابن كثير عن أبي المنهال، عن ابن عباس. قال: قدم رسول الله ﷺ والناس يسلفون. فقال لهم رسول الله ﷺ «من أسلف فلا يسلف إلا في كيل معلوم، ووزن معلوم».

(...) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة وإسماعيل بن سالم. جميعا عن ابن عيينة، عن ابن أبي نجيح، بهذا الإسناد، مثل حديث عبد الوارث. ولم يذكر «إلى أجل معلوم».

(...) حدثنا أبو كريب وابن أبي عمر. قالا: حدثنا وكيع. ح وحدثنا محمد بن بشار. حدثنا عبد الرحمن بن مهدي. كلاهما عن سفيان، عن ابن أبي نجيح، بإسنادهم. مثل حديث ابن عيينة. يذكر فيه «إلى أجل معلوم».

128 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) Medîne'ye geldiğinde halk selem usûlüyle alış veriş yapıyorlardı. Rasûlullah onlara: «Her kim selem yaparsa (yani peşîn para ile veresiye mal alırsa) muhakkak belli ölçü ve belli tartılı olarak selem akdi yapsın» buyurdu[47].

---

akddir (Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât*). Bu ta'rîfde semen, bir malın karşılığı olan para, müsemmen de, seleme tâbi' olan maldır. Selemin halk dilindeki ta'rîfi de: «*Peşîn para ile veresine mal almak*» sûretinde bir vecîzedir. Bu satışa selem denilmesi, alım satım meclisinde paranın peşîn olarak teslîm edilmesindendir. Selef denilmesi de, para ve bedelin önceden takdîm edilmesinden dolayıdır.

Selemin cevâzına Kur'ân'dan delîl: «*Ey iymân edenler! Ta'yîn edilmiş bir vakte kadar biribirinize borçlandığınız zaman onu yazınız...*» (el-Bakara: 282) ile başlayan ve Kur'ân-ı Kerîm'in en uzun âyeti olan *borçlanma âyet*idir. İbn Abbâs, teslîmi muayyen bir zamana bırakılmış olan selef satışını Allah, Kitâbında halâl kılmıştır diyerek huccet için bu mudâyene âyetini okumuşdur. Bu âyetin selemin halâllığı ve meşrû'luğuna delâleti şöyledir: Bunda iki nevi satış zikredilmişdir:

a. Hâzır bir malı peşîn para ile elden ele muaccelen satmakdır. Buna *bey'u tadtî* de denir. Bunun tesbît ve yazılmasında dînî bir mecbûriyet olmadığı öğretilmişdir.

b. Yazılması emrolunan, muayyen bir va'deye bağlanarak yapılan satışdır ki bu da *selem*dir. Selem de diğer satış gibi îcâb ve kabûl ile tahakkuk eder. Meselâ, rabbu's-selem denilen müşterî, muselemun ileyh olan satıcıya: 100 kilo buğday için 100 lira selem verdim der; o da kabûl ederse selem tahakkuk etmiş olur. Selemin de mutlak satış gibi şartları ve kayıdları vardır.

47. *Buhârî*'deki şu hadîs daha tafsîlîdir:

Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle dedi: Biz Rasûlullah (S) ın hayâtında Ebû Bekr ile Umer'in devirlerinde buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmada selem yolu ile muâmele

( ) .... : Buradaki râvî de İbn Ebî Necîh'den bu isnâd ile yukarıki (128 rakamlı) hadîsin benzerini rivâyet etmiş ve «belli bir müddete kadar» sözünü zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Sufyân'dan, o da İbn Ebî Necîh'den, yukarıkilerin isnâdı ile (127 rakamlı) İbn Uyeyne hadîsi gibi rivâyet etmekte ve «belli bir müddete kadar» sözünü zikretmemektedirler.

(٢٦) باب تحريم الاحتكار في الأقوات

١٢٩ – (١٦٠٥) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدثنا سليمان (يعني ابن بلال) عن يحيى (وهو ابن سعيد) قال: كان سعيد بن المسيب يحدث؛ أن معمرا قال: قال رسول الله ﷺ «من احتكر فهو خاطئ» فقيل لسعيد: فإنك تحتكر؟ قال سعيد: إن معمرا الذي كان يحدث هذا الحديث كان يحتكر.

(26) GIDÂ MADDELERİNDE İHTİKÂRIN TAHRÎMİ BÂBI[48]

129 — (1605) .... : Yahyâ ibn Saîd şöyle dedi; Saîd ibn Museyyeb tahdîs ederdi ki Ma'mer (İbn Abdillah R) şöyle demişdir: Rasûlullah (S): «Kim ihtikâr ederse, o bir günâhkârdır» buyurdu.

Saîd'e: Sen de ihtikâr ediyor musun? denildi de Saîd: Bu hadîsi tahdîs eden Ma'mer de ihtikâr ediyordu diye cevâb verdi.

---

yapardık. Diğer bir rivâyetde ayni zât: Biz, Şâm ehli zirâatcılarıyle belli bir ölçekde (ölçülmek ve muayyen tartı ile tartılmak üzere) belli bir va'deye kadar buğday, arpa, kuru üzüm ,alış verişinde) selem yolu ile muâmele yapardık demişdir. İbn Ebî Evfâ'ya: Selem, museliemun fîhin (yani satılan metâın) aslı, mülk ve tasarrufunda bulunan kimseye mi (hâssdır)? diye soruldu da o: Satılan şeyin aslına mâlik olduklarını biz Şâm zırâatcılarına hiçbir zaman sormadık diye cevâb verdi (*Buhârî, selem, bâbu's-selem ilâ men leyse indehu aslun*, III, 175 «5» ve «13»).

Selem ve selef satışı, semen ve bedelde peşinen ve derhal, metâ'da da te'cîlî olarak mülkiyeti icâb ve ifâde eden bir akddir demişdik. Bu da normal satışda olduğu gibi icâb ve kabûl ile tahakkuk eder. Selem bu hadîslere göre mikdârı, sıfatı ta'yîn edilebilen şeylerde sahîh ve mu'teber olur. Ölçülen şeylerin mikdârı ölçü ile, tartılan şeylerin mikdârı tartı ile, yumurta ve tuğla gibi sayılacak şeylerin mikdârı sayı ile olduğu gibi, ölçü ve tartı ile olur. Bez ve kumaşlar gibi uzunluk ölçüsü ile ölçülen şeylerde, eni, boyu, kalitesi ve hangi fabrikanın ma'mûlatından olduğu gibi husûslar belirtilerek selem akdi yapılır.

48. *İhtikâr*, lugatta fiatların yükselmesini gözetliyerek halkın muhtâc olduğu malı satmayıb habsetmekdir. Fakihler bu lugat ma'nâsına fıkıhda zikrolunan ba'zı şartlar ilâve etmişlerdir. Nevevi; harâm olan ihtikâr erzâka hassdır. Erzâk fiatlarının yükselmeğe yüz tuttuğunu görerek alıb daha yüksek piyasaya intizâren malı habs etmekdir. Gıdâ maddelerinin dışında ihtikâr harâm değildir diyor...

İmâm Mâlik ihtikâr hakkındaki nassların umûmîliği ile istidlâl ederek harâm olan

١٣٠ – (...) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ. حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ مَعْمَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ: «لَا يَحْتَكِرُ إِلَّا خَاطِئٌ».

(...) قَالَ إِبْرَاهِيمُ: قَالَ مُسْلِمٌ: وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْنٍ. أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ مَعْمَرِ بْنِ أَبِي مَعْمَرٍ، أَحَدِ بَنِي عَدِيِّ ابْنِ كَعْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ. فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى.

130 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Saîd ibn Museyyeb'den, o da Ma'mer ibn Abdillah'dan, Rasûlullah (S) ın : «Günahkâr olandan başka hiçbir kimse ihtikâr yapmaz» buyurduğunu rivâyet etmişlerdir [49].

ihtikâr, gıdâ maddesi olsun, bunun gayrısı olsun halkın muhtâc olduğu her nevi eşyâda cârîdir demişdir.

İhtikârın kötülüğü hakkında ba'zı hadîsler:

a. عن عمر ، عن النبي صلم قال : الجالب مرزوق والمحتكر ملعون

= Umer'den; Peygamber (S): «Tâcir rızıklandırılmışdır, muhtekir ise lâ'netlenmişdir» buyurdu (İbn Mâce, Dârimî).

b. عن عمر بن الخطاب ، قال : سمعت رسول الله صلم يقول : من احتكر على المسلمين طعامهم ضربه الله بالجزام والافلاس

= Umer ibn Hattâb dedi ki; Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitdim: «Her kim muslimanların yiyecek maddeleri üzerinde ihtikâr ederse, Allah o muhtekire cüzâm illeti ve iflâs belâsı erişdirir» (İbn Mâce, Beyhakî, Hâkim).

c. عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلم : من احتكر طعاما اربعين يوما يريد به الغلاء فقد برئ من الله وبرئ الله منه

= İbn Umer şöyle dedi; Rasûlullah buyurdu ki: «Her kim fiatları yükselmesi maksadıyle halkın gıdâ maddesini kırk gün ihtikâr ederse, Allah'ın ahdinden uzaklaşır, Allah da ondan berî' olur» (Ahmed ibn Hanbel, Hâkim).

d. عن معاذ ، قال : سمعت رسول الله يقول : بئس العبد المحتكر ان ارخص الله الاسعار حزن وان اغلاها فرح

= Muâz (ibn Cebel); Rasûlullah (S) dan işiddim: «İhtikârcı ne fena bir kuldur! Allah fiatları ucuzlatırsa onun keyfi kaçar, mahzûn olur; yükseltirse o zaman ferahlanır» buyuruyordu demişdir (el-Beyhakıyy, *Şuabu'l-İymân*).

49. Beşeriyetin en musîbetli demlerinde kendi nev'inin bayâtî maddeleri ile oynayarak servet kazanmaya çalışan ve bir kelime ile halkın felâketi ile saâdet te'mîn etmek isteyen muhtekirler; insanlığın en sefîl tabakası olduğu için İslâm Dîni bunlara karşı büyük bir cidâl açmışdır. İnsanları bu uğursuz kazançtan men' edib sakındırmak için gelen hadîslerin ba'zıları bundan evvelki hâşiyelerde verilenlerdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Süleymân ibn Bilâl'ın Yahyâ'dan rivâyet ettiği (129 rakamlı) hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

(٢٧) باب النهي عن الحلف في البيع

١٣١ — (١٦٠٦) حدثنا زهير بن حرب . حدثنا أبو صفوان الأموي . ح وحدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى . قالا : أخبرنا ابن وهب . كلاهما عن يونس ، عن ابن شهاب ، عن ابن المسيب ؛ أن أبا هريرة قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « الحلف منفقة للسلعة . ممحقة للربح » .

(27) SATIŞDA YEMÎN ETMEKDEN NEHY BÂBI

131 — (1606) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) dan işittim : «Yemîn, malın revâcı sebebidir (zannolunur). Hakîkatda malın ve kazancının mahv sebebidir» buyuruyordu [50].

١٣٢ — (١٦٠٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وإسحق بن إبراهيم (واللفظ لابن أبي شيبة) (قال إسحق : أخبرنا . وقال الآخران : حدثنا أبو أسامة) عن الوليد بن كثير ، عن معبد ابن كعب بن مالك ، عن أبي قتادة الأنصاري ؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول « إياكم وكثرة الحلف في البيع . فإنه ينفق ثم يمحق » .

132 — (1607) .... : Ebû Katâde el-Ensârî (R); Rasûlullah (S) şöyle buyururken işitmişdir : «Sizleri alış verişde çok yemîn etmekden sakındırırım. Çünkü yemîn etmek malı revâc sağlar sonra da mahv eder».

(٢٨) باب الشفعة

١٣٣ — (١٦٠٨) حدثنا أحمد بن يونس . حدثنا زهير . حدثنا أبو الزبير عن جابر . ح وحدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا أبو خيثمة عن أبي الزبير ، عن جابر . قال : قال رسول الله ﷺ « من كان له شريك في ربعة أو نخل ، فليس له أن يبيع حتى يؤذن شريكه . فإن رضي أخذ وإن كره ترك » .

50. Bu hadîsin, ticâret ve piyasa konularında zamanımızda hakikatlere uymayan mübâlağalı ve hattâ büyük bir kısmı yalan propagandaları, reklâmları kapsadığı şüphesizdir. Bu gibi mübâlağalı ve yalan reklâm ve propagandalarla satış sağlamak, halkı kandırıb sömürmek, yemîn ederek malını revâc sağlıyan kişiler derekesine düşmenin tâ kendisidir. Böyle yapan ferdler ve müesseseler ve bunların varlığını gafletleri ile koruyan milletler ergec ilâhî cezâya çarpılmaya namzettirler.

(28) ŞUF'A BÂBI [51]

133 — (1608) .... : Câbir (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) buyurdu : «Her kimin herhangi bir akar veya hurmalıkda bir ortağı varsa, ortağına i'lân etmedikce o malı satmak hakkı yokdur».

١٣٤ — (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ نُمَيْرٍ) (قَالَ إِسْحَٰقُ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ : حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ) . حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ . قَالَ: قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ شِرْكَةٍ لَمْ تُقْسَمْ . رَبْعَةٍ أَوْ حَائِطٍ . لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَبِيعَ حَتَّى يُؤْذِنَ شَرِيكَهُ . فَإِنْ شَاءَ أَخَذَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ . فَإِذَا بَاعَ وَلَمْ يُؤْذِنْهُ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ .

134 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) : «Taksîm olunmayan her bir ortalıkda, akarda ve bahçede şuf'a ile hükmedib ortağına i'lân etmedikce diğerinin o malı satması halâl olamz. Diğer ortak isterse malı alır, isterse bırakır. Ortağın biri diğerine i'lân etmeden kendi hakkım satarsa, diğer ortak o mala sâhib olmağa başlarından daha haklıdır» buyurdu.

51. *Şuf'a* : Lugatta bir şeyi, yanında olan diğer bir şeye zam ve ilâve etmeğe denir ki biri iki, teki çift eylemekden ibâretdir. Şeriat örfünde şuf'a, müşteri üzerinde takarrur eden şartlarla ortaklık ve komşuluk sebebiyle cebren bir buk'aya mâlik olmaktır (Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât*).

Demek ki şuf'a, satılan bir mülk üzerinde ortaklık veya komşuluk sebebiyle o mülkde kararlaşan şartlar dâiresinde temellük hakkını hâiz olmakdır. Diğer ta'birle şuf'a; satılan bir malı müşteriye kaça verildiyse o fiatla mâlik olma hakkına sâhib olmakdır. Meselâ bir akarın iki veya daha fazla hissedârları, onun şâyi' bir hissesini satın alan üçüncü bir şahsa karşı şuf'a hakkını hâizdirler. Bu hak, adı geçen mülkde ortaklıkdan doğmaktadır.

Kâideye göre bir şey üzerinde yalnız bir mülkiyet hakkı olabilir, müteaddid mülkiyetler olamaz. Fakat bu bir şey üzerindeki mülkiyet hakkı yalnız bir şahsa âid olduğu gibi, birden fazla kimselere de âid olabilir. Bir şey üzerinde birden fazla kimselerin mülkiyet hakkını hâiz olmaları müşterek mülkiyetle olabilir. Müşterek mülkiyet: Bir mal üzerinde müteaddid kimselerin şahsî, husûsî bir münâsebete dayalı olmaksızın meselâ $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ şâyi' hisselere sâhib olmalarıdır. Hissedâr kendi şâyi' hissesinde her türlü temellükî tasarruflara hakkı vardır. Üçüncü şahıs tarafından hisse haczolunabilir. Ortaklar kendi hisselerinde böyle serbestce tasarrufda bulunabilmek hakkını hâiz ise de gayr menkûl akarda bu husûsda bir tahdîd vardır, o da şuf'adan doğma tahdîddir. Şâyi' hissesini üçüncü bir şahsa temlîk etse, her bir hissedâr üçüncü şahısdan bedelini vererek satın almak hakkını hâizdir.

١٣٥ - (...) وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب عن ابن جريج؛ أن أبا الزبير أخبره؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: قال رسول الله ﷺ «الشفعة في كل شرك في أرض أو ربع أو حائط. لا يصلح أن يبيع حتى يعرض على شريكه فيأخذ أو يدع. فإن أبى فشريكه أحق به حتى يؤذنه».

135 — ( ) .... : Ebu'z-Zubeyr, Câbir ibn Abdillah'dan şöyle derken işittiğini haber verdi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Şuf'a, ortaklardan birisinin öbürüne arzetmeden satmak hakkını hâiz olmadığı bir arâzîde yahut arsada, yahut bir bahçedeki ortaklık hakkıdır. Arz olunan ortak ya alır, ya bırakır. Eğer ortak diğerine arz etmekden çekinirse, diğer ortak kendisine i'lân edilmedikce o malı sâhib olınağa başkalarından daha haklıdır» [52].

(٢٩) باب غرز الخشب في جدار الجار

١٣٦ - (١٦٠٩) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا يمنع أحدكم جاره أن يغرز خشبة في جداره». قال: ثم يقول أبو هريرة: مالي أراكم عنها معرضين؟ والله! لأرمين بها بين أكتافكم.

(...) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا سفيان بن عيينة. ح وحدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر كلهم عن الزهري، بهذا الإسناد، نحوه.

52. Şuf'a bahsini açıklığa kavuşturacak şu hadisler de vardır:

a. Tâbiî Amr ibn Şerîd şöyle demişdir : Bir kere ben Sa'd ibn Ebî Vakkâs'ın yanında durmuşdum. Misver ibn Mahreme gelib elini Sa'd'ın omuzuna koymuşdu. Bu sırada Peygamber'in kölesi Ebû Râfi' geldi :

— Ey Sa'd! Hânen içindeki iki odamı (satacağım, bunu) benden alsan diye teklif etti. Sa'd ibn Ebî Vakkâs :

— Vallâhi ben dört bin (dirhem) den fazla sana veremem. (Bu da) taksît taksît olarak dedi. Ebû Râfi' de :

— Bu iki odaya bana (başkası tarafından) beş yüz dînâr verildi. Eğer ben Rasûlullah'ın «komşu komşuya en haklı şefî'dir» buyurduğunu işitmemiş olaydım, bu iki odalı mekânımı dört bin (dirhem) e sana vermezdim de beş yüz dînâr (veren tâlib) e verirdim dedi. Müteâkiben Sa'd ibn Ebî Vakkâs'a verdi (*Buhârî, Şuf'a, bâbu arzı'ş-şuf'a alâ sâhibihâ kable'l-bey'i...*, III, 179 «2»).

b. Âişe (R) şöyle demişdir: Yâ Rasûlallah! Benim iki komşum var. (Hediye vermek istediğimde) hediyemi bunlardan hangisine (önce) vereyim? diye sordum. Rasûlullah (S) : «Kapusu sana en yakın olan komşuna ver» buyurdu (*Buhârî, uf'a, bâbun eyyu'l-civâri akrabun*, III, 179 «3»).

c. Câbri (R) : Rasûlullah (S) şuf'ayı, taksîm olunmamış her maldan (cârî) kıldı.

(29) KOMŞU DUVARINA AĞAÇ BAŞLARI KOYMAK BÂBI

136 — (1609) .... : Ebû Hureyre (R) den; (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) : «Sizden herhangi biriniz komşusunu, kendi duvarına bir ağaç başı koymakdan men' etmesin» buyurdu. Râvî dedi ki : (Ebû Hureyre bu hadîsi yanındakilere rivâyet edince işidenler bunu uzak görüb başlarını öne doğru eğmişlerdi) sonra Ebû Hureyre şöyle diyordu : Ne oluyor ki ben sizleri bu sünnetden yüz çeviriyorsunuz görüyorum? Vallâhi ben evin duvarına konacak hatıl başını, sonra muhakkak sizin omuzlarınızın arasına korum![53]

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnâdla ayni tarzda rivâyet etmişlerdir.

(٣٠) باب تحريم الظلم وغصب الأرض وغيرها

١٣٧ — (١٦١٠) حدثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ. قَالُوا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ) عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِالرَّحْمَنِ، عَنْ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «مَنِ اقْتَطَعَ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ ظُلْمًا، طَوَّقَهُ اللهُ إِيَّاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرَضِينَ».

Hudûd konub da yollar ta'yîn edildiği zaman şuf'a yokdur demişdir (*Buhârî, şerike, şuf'a*).

Şuf'anın sebebleri :

Mallardaki şuf'a üç sebebe dayanır ve üç mertebe üzerinedir : Birinci sebeb, satılan şey'in kendisinde ortaklıkdır. İki kimsenin bir akarda şâyian ortaklıkları gibi. İkincisi, satılan şeydeki hakda karışık ve ortak olmakdır. Husûsî şirb hakkı ve husûsî yolda ortaklık gibi. Üçüncü sebeb de satılan şeye bitişik komşu olmakdır.

Şuf'anın mertebeleri: Şuf'a bu sebeblerden birine dayandığı gibi, üç merteba üzerine tertîb edilmişdir: Şuf'a hakkı evvelâ satılan şeyin nefsinde ortak olan kimsenin; ikinci olarak satılan şeydeki faydalanma hakkında ortak olanın; üçüncü olarak da bitişik komşunundur. Birinci tâlib iken diğerlerinin, ikinci tâlib iken de üçüncünün şuf'a hakkı yokdur.

53. Hadîsin sevki, bir komşu ev inşâatı esnasında komşusunun duvarına bir ağaç hatıl koymak mecbûriyetinde kalıb izin istediğinde, komşusunun bunu men' etmesinin muvâfık olmadığını beyân içindir. Ahmed ibn Hanbel'in rivâyetinde: « فلما حدثهم ابو هريرة ذلك طأطأوا رؤسهم = Ebû Hureyre meclisde bulunanlara bu hadîsi rivâyet edince hep başlarını eğmişlerdi» sûretinde bir ziyâde bulunduğundan bu ziyâdeyi kavs içinde gösterdik. Ebû Hureyre cemâatin bu hükmü ağır bulduklarını vaz'iyyetlerinden sezerek müteessir oldu da yeminli ve te'kidli sözlerle takviye ederek : Duvara konulacak hatıl başını sonra sizin omuzlarınıza korum demişdir.

Fakîhlerin ba'zıları bu hadîsdeki emri vucûba, ba'zıları da nedbe hamletmişdir.

(30) ZULM ETMENİN, ARÂZÎ VE DİĞER ŞEYLERİ GASB ETMENİN HARÂMLIĞI BÂBI

137 — (1610) .... : Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl (R) den; (şöyle demişdir) Rasûlullah (S) buyurdu : «Her kim arzdan zâlimlikle bir karış yer koparıb alırsa, Allah kıyâmet gününde yedi kat yerden i'tibâren o arâzî parçasını bu zâlim kişinin boynuna (halka yapıb) geçirir» [54].

١٣٨ — (...) حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ؛ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ؛ أَنَّ أَرْوَى خَاصَمَتْهُ فِي بَعْضِ دَارِهِ. فَقَالَ: دَعُوهَا وَإِيَّاهَا. فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «مَنْ أَخَذَ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ بِغَيْرِ حَقِّهِ، طُوِّقَهُ فِي سَبْعِ أَرَضِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». اللَّهُمَّ! إِنْ كَانَتْ كَاذِبَةً، فَأَعْمِ بَصَرَهَا. وَاجْعَلْ قَبْرَهَا فِي دَارِهَا.

قَالَ: فَرَأَيْتُهَا عَمْيَاءَ تَلْتَمِسُ الْجُدُرَ. تَقُولُ: أَصَابَتْنِي دَعْوَةُ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ. فَبَيْنَمَا هِيَ تَمْشِي فِي الدَّارِ مَرَّتْ عَلَى بِئْرٍ فِي الدَّارِ، فَوَقَعَتْ فِيهَا. فَكَانَتْ قَبْرَهَا.

138 — ( ) .... : Saîd ibn Zeyd (R) den : Ervâ bintu Uveys, Saîd ibn Zeyd'i, evinin bir kısmı hakkında vâlîye şikâyet etmişdi. Bunun üzerine Saîd, o kadını gasb ettiği arsa ile başbaşa bırakınız. Çünkü ben Rasûlullah (S) dan işittim, «her kim hakkı olmayarak (başkasına âid) arâzîden bir karış yer alırsa, kıyâmet gününde yedi kat yere kadar o arâzî kendi boynuna halka yapılır» buyuruyordu dedi ve : Yâ Allah! Eğer bu kadın bir yalancı ise onun gözünü kör eyle ve onun kabrini evinin içinde kıl! diye bedduâ etti.

Râvî dedi ki : Ben o kadını duvarları yoklıya yoklıya yürüyen bir kör olarak gördüm. Kendisi : Bana Saîd ibn Zeyd'in bedduâsı isâbet etti der dururdu. Evin içinde yürüdüğü bir sırada evde bulunan bir kuyunun başına gelmiş ve içine düşmüşdü. Bu sûretle o kuyu kendi kabri olmuşdu.

54. Râvî Saîd ibn Zeyd, cennetle müjdelenen on sahâbînin biridir. Hz. Umer'in amucası oğlu ve ayni zamanda kızkardeşi Fâtıma bintu'l-Hattâb'ın kocasıdır. İlk muhâcir kâfilesi ile Medîne'ye hicret etmişdir. Kendisinden 38 hadîs rivâyet edilmiş olub 51 hicret yılında vefât etmişdir.

١٣٩ — (...) حدثنا أبو الربيع العتكي . حدثنا حماد بن زيد عن هشام بن عروة ، عن أبيه ؛ أن أروى بنت أويس ادعت على سعيد بن زيد أنه أخذ شيئا من أرضها . فخاصمته إلى مروان بن الحكم . فقال سعيد : أنا كنت آخذ من أرضها شيئا بعد الذي سمعت من رسول الله ﷺ ؟ قال : وما سمعت من رسول الله ﷺ ؟ قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « من أخذ شبرا من الأرض ظلما طوقه إلى سبع أرضين » . فقال له مروان : لا أسألك بينة بعد هذا . فقال : اللهم ! إن كانت كاذبة فعم بصرها واقتلها في أرضها .

قال : فما ماتت حتى ذهب بصرها . ثم بينا هي تمشي في أرضها إذ وقعت في حفرة فماتت .

139 — ( ) .... : Urve'den, (şöyle demişdir) : Ervâ bintu Uveys, Saîd ibn Zeyd aleyhine kendine âid arâzîsinden bir kısmını aldı diye iddiâ etti ve Muâviye'nin Medîne emîri bulunan Mervân ibn Hakem'e şikâyet etti. Hakkındaki bu şikâyet üzerine Saîd : Ben Rasûlullah (S) dan işittiğim sözden sonra o kadının arâzîsinden bir parçasını nasıl alır mışım? dedi. Vâlî : Sen Rasûlullah'dan ne işittin? diye sordu. Saîd de : Ben Rasûlullah'dan işittim : «Her kim (başkasına âid) arâzîden zâlimlikle bir karış yer alırsa, o arâzî parçası yedi kat yere kadar bu zâlimin boynuna çember yapılır» buyuruyordu dedi. Bunun üzerine Mervân ona : Artık senden, bundan başka bir beyyine istemem dedi. Saîd : Ey Allâh'ım! Eğer bu kadın bir yalancı ise, onun gözünü kör et ve onu kendi arâzîsinde öldür diye bedduâ etti.

Râvî : Bu kadın gözleri kör olmadan ölmedi. Kör oldukdan sonra kadın kendi arsasında yürürken birdenbire bir çukura düştü ve öldü dedi.

١٤٠ — (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا يحيى بن زكرياء بن أبي زائدة عن هشام ، عن أبيه ، عن سعيد بن زيد . قال : سمعت النبي ﷺ يقول « من أخذ شبرا من الأرض ظلما ، فإنه يطوقه يوم القيامة من سبع أرضين » .

140 — ( ) .... : Saîd ibn Zeyd dedi ki; ben Peygamber (S) den işittim : «Herhangi bir kişi (başkasına âid) arâzîden zâlimlikle bir karış yer alırsa, hiç şüphe yok kıyâmet gününde yedi kat yerden (i'tibâren o toprak parçası) onun boynuna halka yapılır» buyuruyordu.

١٤١ — (١٦١١) وحدثني زهير بن حرب . حدثنا جرير عن سهيل ، عن أبيه ، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ « لا يأخذ أحد شبرا من الأرض بغير حقه ، إلا طوقه الله إلى سبع أرضين يوم القيامة » .

141 — (1611) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): «Hiçbir kimse hakkı olmayarak yerden bir karış toprak almaz ki Allah kıyâmet gününde yedi kat yere kadar o arz parçasını ona bir çember yapmasın» buyuruyordu.

١٤٢ — (١٦١٢) حدثنا أحمد بن إبراهيم الدورقي. حدثنا عبد الصمد (يعني ابن عبد الوارث). حدثنا حرب (وهو ابن شداد). حدثنا يحيى (وهو ابن أبي كثير) عن محمد بن إبراهيم؛ أن أبا سلمة حدثه، وكان بينه وبين قومه خصومة في أرض، وأنه دخل على عائشة فذكر ذلك لها. فقالت: يا أبا سلمة! اجتنب الأرض. فإن رسول الله ﷺ قال «من ظلم قيد شبر من الأرض طوقه من سبع أرضين».

(...) وحدثني إسحق بن منصور. أخبرنا حبان بن هلال. أخبرنا أبان. حدثنا يحيى؛ أن محمد ابن إبراهيم حدثه؛ أن أبا سلمة حدثه، أنه دخل على عائشة. فذكر مثله.

142 — (1612) .... : (Abdurrahmân ibn Avf'ın oğlu) Ebû Seleme şöyle anlattı: Kendisi ile kavminden ba'zı kimseler arasında bir arâzî hakkında husûmet meydana gelmiş. Kendisi Âişe'nin huzûruna girib bu husûmeti ona arz etmiş. Bunun üzerine Âişe ona: Yâ Ebâ Seleme! Yer (gasb etmek) den ictinâb et! Çünkü Rasûlullah (S): «Kim, (başkasına âid) arâzîden bir karış mikdârı (yere). tecâvüz ederse, kıyâmet gününde yedi kat yerden (i'tibâren o toprak) bu mütecâvizin boynuna halka hâlinde geçirilir» buyurdu demişdir [55].

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Seleme, kendisi Âişe'nin huzûruna gittiğini tahdîs etti diyerek yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

55. Bu konuda şu hadîs de mühimdir: «İbn Umer (R) şöyle dedi: Peygamber (S): «Kim haksız olarak (başkasına âid) yerden bir şey gasbederse kıyâmet gününde bu çalınan arz ile yedi kat yere batırılır» buyurdu (*Buhârî, mazâlim ve bed'ul-halk*).

Bu hadîsler, menkûl ve gayr menkûl mallarla akarlara vâki' olacak tecâvüzlerin harâmlığına açıkca delâlet ederler. Ayni zamanda bir arza mâlik olan kimsenin o arzın, yerin içine doğru uzanan katlarına da mâlik olduğuna delâlet ederler. Kişinin mâlik olduğu tarla ve bahçesine yerin altında lağım, izbe, in, pterol kuyusu kazmak isteyen yabancıyı men' etme hakkı vardır. Bu kazılan şeyin arsaya zararı olsun olmasın müsâvîdir. Arâzî sâhibi yerinin altında tasarruf hakkına hâiz olduğu gibi arâzisinin üstünde de havaya doğru yükselmek hakkına da mâlikdir. Binâenaleyh dilediği kadar yüksek binâ yapabilir. Ancak âlimler onun bu haklarını, komşuların zararını mûcib olmamak şartıyle kullanabileceğini de tasrih ve kayd etmişlerdir.

(٣١) باب قدر الطريق إذا اختلفوا فيه

١٤٣ – (١٦١٣) حدثني أبو كامل فضيل بن حسين الجحدري . حدثنا عبد العزيز بن المختار حدثنا خالد الحذاء عن يوسف بن عبد الله ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن النبي ﷺ قال « إذا اختلفتم في الطريق ، جعل عرضه سبع أذرع » .

(31) ARÂZÎ SÂHİBLERİ YOL HAKKINDA İHTİLÂF ETTİKLERİ ZAMAN YOL (GENİŞLİĞİNİN) MİKDARI BÂBI

143 — (1613) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir); Peygamber (S) : «Yol husûsunda ihtilâf ettiğinizde, yolun genişliği yedi zirâ' kılınmışdır» buyurdu [56].

56. Bir köy, bir kent kurulurken veya bir yer birçok kimselere dağıtılıb da i'mâr edilirken yollarının rahatca gelib geçmeğe elverişli olması lâzımdır. Bu yolların ne genişlikde olacağını en iyi olarak zamanın ve yerin ihtiyâcları ile devrin örfleri ta'yîn eder. Rasûlullah bu husûsda bir örnek olmak üzere yol genişliğini en azından yedi zirâ' ta'yîn ve tesbît etmişdi. Hiç şüphesiz nakil vâsıtalarının mustakbel gelişmeleri ve insanlığın değişen ihtiyâcları, bu gibi husûslarda dikkate alınacak en müessir âmillerdir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٣ - كتاب الفرائض

١ - (١٦١٤) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة وإسحاق بن إبراهيم (واللفظ ليحيى) (قال يحيى: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا ابن عيينة) عن الزهري، عن علي بن حسين، عن عمرو بن عثمان، عن أسامة بن زيد؛ أن النبي ﷺ قال «لا يرث المسلم الكافر. ولا يرث الكافر المسلم»

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

23 — KİTÂB'UL-FERÂİZ[1]

(Mîrâs payları kitâbı)

1 — (1614) .... : Usâmetu'bnu Zeyd (R) den (şöyle demişdir) :

1. *Ferâiz, farîza*nın cem'idir. Farîza da yüce Allâh'ın mükellef kullarına îfâsını kat'î ve zarûrî kıldığı ibâdet demekdir. Bu i'tibârla burada *faîle* vezni *mefûle* ma'nâsına olub Allah'ın kendi Kitâbında mîrâscılara takdîr ettiği paylardan ibâretdir. Sünnetde gelen ve icmâ ile sâbit olan hükümler de Kur'ân'daki hükümlere ilhâk edilmişdir.

Mîrâs hükümleri en-Nisâ: 11, 12, 176 ile el-Enfâl: 75 inci âyetlerinde bildirilmişdir. Bu âyetlerdeki mîrâs paylarına âid nisbetler; yarı, dördde bir, sekizde bir, üçde iki, üçde bir ve altıda bir olmak üzere altı tânedir. Şimdi bu payları ve mîrâscılara ne sûretle taksîm edileceğini Kur'ân-ı Kerîm'den izleyelim:

«*Allah size mîrâs taksîmini şöyle tavsiye eder: Çocuklarınız hakkında erkeğe, iki dişinin payı mikdarıdır. Eğer çocuklar ikiden fazla kadınlar ise ölünün bıraktığının üçde ikisi onlarındır. Dişi evlâd bir tek ise o zaman terikenin yarısı onundur.* (Ana babaya gelince:) *Ölenin çocuğu varsa ana babadan herbirine terikenin altıda biri* (verilir). *Çocuğu olmayıb da ona ana ve babası mîrâscı olduysa üçde biri anasınındır.* (Erkek dişi) *kardeşleri varsa o vakıt altıda biri anasınındır.* (Fakat bütün bu hükümler) *ölenin edeceği*

Peygamber (S) : «Musliman, kâfire, kâfir de de muslimana mîrâscı olmaz» buyurdu [2].

(١) باب ألحقوا الفرائض بأهلها فما بقى فهو لأولى رجل ذكر

٢ — (١٦١٥) حدثنا عبد الأعلى بن حماد (وهو النرسي). حدثنا وهيب عن ابن طاوس، عن أبيه، عن ابن عباس. قال: قال رسول الله ﷺ «ألحقوا الفرائض بأهلها. فما بقى فهو لأولى رجل ذكر».

(1) «MİRÂS PAYLARINI SÂHİBLERİNE VERİNİZ. BU PAYLARDAN GERİ KALAN ŞEY İSE EN YAKIN ER KİŞİYE ÂİDDİR» HADÎSİ BÂBI

2 — (1615) .... : İbn Abbâs (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Mîrâs paylarını (Kur'ânda bildirilen) sâhiblerine veriniz. Bu

vasiyyetin tenfîzinden veya borç (unun ödenmesin)*-dan sonradır. Siz babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin fâide cihetinden size daha yakın olduğunu bilmezsiniz.* (Bu hükümler ve hisseler) *Allah'dan birer farîzadır. Şüphesiz ki Allah hakkıyle bilicidir, yegâne hüküm ve hikmet sâhibidir.*

Zevcelerinizin çocuğu yoksa terikesinin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa size terikesinden (düşecek hisse) *dörtde birdir.* (Fakat bu da) *onların edecekleri vasiyyet ve borçdan sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınızdan dörtde biri onların* (yani zevcelerinizin) *dir. Şâyet çocuğunuz varsa terikenizden sekizde biri — edeceğiniz vasiyyet ve borcun edâsından sonra — yine onlarındır. Eğer mîrâsı aranan erkek veya kadın, çocuğu ve babası olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kız kardeşi bulunursa bunlardan her birinin hakkı altıda birdir. Eğer onlar bu mikdârdan çok iseler o halde onlar* (ölünün) *edeceği vasiyyet ve borçdan sonra üçde birde ortaktırlar.* (Gerek vasiyyetde, gerek borç ikrarında mîrâscılara asla) *zarar verici olmamalıdır.* (Bu emirler ve hükümler) *Allah'dan size bir vasiyyettir. Allah hakkıyle bilendir, halîmdir. İşte bunlar Allâh'ın sınırlarıdır. Kim Allâh'a ve Peygamberine itâat ederse, Allâh onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar ki onlar orada ebedî kalıcıdırlar. Bu en büyük kurtuluştur. Kim de Allah'a ve Peygamber'ine isyân eder Allah'ın sınırlarını* (çiğneyip) *geçerse ona da* — içinde dâim kalıcı olarak — *ateşe koyar. Onun için hor ve hakîr edici bir azâb vardır»* (en-Nisâ: 11-14).

Kur'ân-ı Kerîm'in mîrâs hükümleri bu âyetlerde görüldüğü üzere pek sâdedir. Bunların özeti şudur: Bir ölünün evvelâ borcu ödenir, vasiyyeti varsa îfâ edilir. Sonra zevc veya zevceye hisseleri verilir. Ölenin çocukları yoksa ana babasının hissesi artırılır ve biraderlerle hemşirelere hisseler ayrılır. Çocukları da ana babası da olmayan bir ölünün kardeşleri ve hemşireleri bütün mirâsını alırlar. İslâm mîrâs hukûkunun dayandığı fıtrat esâsı ile erkeğe kadın lehine yüklediği mâlî vecibeler nizâmının îzâhını *Hak Dîni Kur'ân Dili* tefsîrinden okunmasını tavsiye ederim (II, 1296-1312).

2. Bu hadîs dîn ihtilâfının mîrâsa mâni' olduğunu beyân ediyor. Nevevî der ki: Muslimanlar, kâfirin muslimandan mîrâs alamıyacağı husûsunda ittifak ettiler. Muslimanın kâfirden mîrâs almasında ise ihtilâf vardır. Cumhûra göre muslim de kâfirden almaz. Mürted ise bilittifak muslimana vâris olmaz. Muslimanın mürtedden alması husûsunda da ihtilâf vardır: Mâlik ve Şâfiî'ye göre musliman ondan mîrâs almaz. Ebû Hanîfe riddet hâlinde kazandığı beytu'l-mâle âiddir. İslâmında kazandığı ise musliman vârislerine âiddir dedi. İmâm Yûsuf ve Muhammed ise her iki halde kazandığına musliman vârisleri alır demişlerdir.

paylardan geri kalan herhangi bir şey de baba tarafından en yakın olan er kişiye âiddir» [3].

٣ – (...) حدثنا أمية بن بسطام العيشي. حدثنا يزيد بن زريع. حدثنا روح بن القاسم، عن عبد الله بن طاوس، عن أبيه، عن ابن عباس، عن رسول الله ﷺ. قال «ألحقوا الفرائض بأهلها. فما تركت الفرائض فلأولى رجل ذكر».

3 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) dan; Rasûlullah (S) : «Mîrâs paylarını sâhiblerine veriniz. Bu payların terk ettiği herhangi bir şey de en yakın olan erkek kişiye âiddir» buyurdu.

٤ – (...) حدثنا إسحاق بن إبراهيم ومحمد بن رافع وعبد بن حميد (واللفظ لابن رافع) (قال إسحاق: حدثنا. وقال الآخران: أخبرنا عبد الرزاق). أخبرنا معمر عن ابن طاوس، عن أبيه، عن ابن عباس. قال: قال رسول الله ﷺ «اقسموا المال بين أهل الفرائض على كتاب الله. فما تركت الفرائض فلأولى رجل ذكر».

(...) وحدثنيه محمد بن العلاء أبو كريب الهمداني. حدثنا زيد بن حباب عن يحيى بن أيوب، عن ابن طاوس، بهذا الإسناد، نحو حديث وهيب وروح بن القاسم.

4 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) dedi ki; Rasûlullah (S) : «Malı pay sâhibleri arasında ALLÂH'IN KİTÂBI'na göre taksîm ediniz [4]. O pay nisbetlerinin terk ettiği (yani onlardan arta kalan) şeyler ise en yakın erkek kişiye âiddir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Tâvûs'un oğlundan bu isnâd ile bundan önceki Vuheyb ve Ravh ibn Kasım'ın (bir ve iki rakamlı) hadîsleri tarzında rivâyet etmişlerdir.

3. Hadîsdeki *racülün* kelimesinden sonraki *zeker* kelimesi, racülünün sıfatı değil *evlânın* sıfatıdır. Şu halde ma'nâ pay sâhiblerinden geri kalan, ölünün baba tarafından en yakın olan er kişinindir, ana tarafından değil demek olur (Suheylî).

4. Allâh'ın Kitâbına göre taksîm edin demek, Allâh'ın Kitâbında tavsiye ve emir buyurduğu mîrâs hisselerine göre taksîm edin demekdir. Allâh'ın Kitabında tavsiye ve emrettiği mîrâs nisbetleri de birinci hâşiyede zikrettiğimiz gibi en-Nisâ: 11, 12 ve 176 ncı âyetlerdeki nisbetlerdir.

(٢) باب ميراث الكلالة

٥ – (١٦١٦) حدثنا عمرو بن محمد بن بكير الناقد. حدثنا سفيان بن عيينة عن محمد بن المنكدر. سمع جابر بن عبد الله قال: مرضت فأتاني رسول الله ﷺ وأبو بكر. يعوداني، ماشيان. فأغمي علي. فتوضأ ثم صب علي من وضوئه. فأفقت. قلت: يا رسول الله! كيف أقضي في مالي؟ فلم يرد علي شيئا. حتى نزلت آية الميراث: يستفتونك قل الله يفتيكم في الكلالة [٤/النساء/١٧٦].

(2) KELÂLE MÎRÂSI BÂBI

5 — (1616) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Ben hasta oldum, akabinde Rasûlullah ile Ebû Bekr yürüyerek bana hasta ziyâretine geldiler. Ben bayıldım. Rasûlullah abdest aldı ve abdest suyundan benim üzerime döktü. Muteâkiben ben ayıldım. Kendisine: Yâ Rasûlallah! Ben, malım husûsunda nasıl hükmedeyim? diye sordum. Rasûlullah (S) bana hiçbir cevâb vermedi. Nihâyet: **«Senden fetvâ istiyorlar. De ki: Allah size kelâle** (babası ve çocuğu olmayan) **hakkında şöyle fetvâ veriyor...»** (en-Nisâ: 176) mîrâs âyeti nâzil oldu[5].

٦ – (...) حدثني محمد بن حاتم بن ميمون. حدثنا حجاج بن محمد. حدثنا ابن جريج. قال: أخبرني ابن المنكدر عن جابر بن عبد الله. قال: عادني النبي ﷺ وأبو بكر في بني سلمة يمشيان. فوجدني لا أعقل. فدعا بماء فتوضأ. ثم رش علي منه فأفقت. فقلت: كيف أصنع في مالي؟ يا رسول الله! فنزلت: يوصيكم الله في أولادكم للذكر مثل حظ الأنثيين [٤/النساء/١١].

5. Bu âyete aynı zamanda *kelâle âyeti* de denmişdir. *Kelâle*, baba, ana ve çocuk cihetlerinden gayrı olan yani usûl ve furû' silsilesini teşkil eden amûdî nesebin hâricinde bulunan akribâlık demekdir. Bu kelime esâsen yorulub kuvvetden düşmek veya etrafdan ihâta edilmek ma'nalarına masdardır. Evvelkinden kelâl, ikincide iklîl ile munâsebetlidir. Bu akribâlık baba ve çocuk akribâlığına nisbetle zaîf veya başını veya etrafını sarmış bulunduğundan bu nâm ile isimlendirilmişdir. Karâbet, karâbet sâhibi ma'nâsına geldiği gibi; kelâle de kelâle sâhibi ma'nâsına olarak ne çocuk, ne de baba ve ana bırakmamış olan *mûrise*; bir de ne çocuk, ne de baba ve ana olmıyarak kalan vârise dahi denir. Meselâ kardeşlik bir kelâle, usûl ve furû'den bir şey bırakmadan vefât eden kardeş bir kelâle, onun arkasından kalan kardeş, amuca, hala vesâire de hep kelâledir.

*Kelâle*nin tefsîri hakkında sahâbîlerin görüş veya sözleri değişikdir: Ebû Bekr'e göre kelâle «ana baba ve çocukdan başkaları» dır ki muhtar ve sahîh kavl de budur. Hz. Umer «kelâle, çocukdan gayrısıdır» der imiş ve sorulduğu zaman: «Ben kelâle, çocuğu olmayandır re'yinde bulunuyorum. Ebû Bekr'e muhâlefetden de hayâ ediyorum» demişdir. «Kelâle, baba ve çocukdan gayrısıdır» dediği de rivâyet edilmişdir... (*Hak Dîni*, II, 1310).

6 — ( ) .... : Câbir İbn Abdillah (R) şöyle dedi : Beni bir hastalığımda Peygamber (S) Ebû Bekr'le beraber yayan yürüyerek Benû Seleme yurdundaki evime gelib hasta ziyâreti yaptı. Rasûlullah beni bir şey anlamaz derecede baygın bulmuşdu. Bunun üzerine abdest suyu isteyib abdest aldı, sonra abdest suyundan bir mikdârım benim üzerime serpti. Hemen ben ayıldım ve : Yâ Rasûlullah! Malımda nasıl tasarruf edeyim? diye sordum. Muteâkiben : **«Allah size mirâş taksîmini şöyle tavsiye eder: Çocuklarınız hakkında erkeğe iki dişinin payı mikdârı vardır...»** (en-Nisâ: 11) âyeti nâzil oldu.

٧ – (...) حدثني عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ (يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ) . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ : سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُنْكَدِرِ قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : عَادَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَنَا مَرِيضٌ ، وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ ، مَاشِيَيْنِ . فَوَجَدَنِي قَدْ أُغْمِيَ عَلَيَّ . فَتَوَضَّأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . ثُمَّ صَبَّ عَلَيَّ مِنْ وَضُوئِهِ فَأَفَقْتُ . فَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! كَيْفَ أَصْنَعُ فِي مَالِي ؟ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ شَيْئًا ، حَتَّى نَزَلَتْ آيَةُ الْمِيرَاثِ .

7 — ( ) .... : Sufyân tahdîs edib dedi ki; ben Muhammed ibn Munkedirden işittim şöyle dedi : Ben Câbir ibn Abdillah'dan işittim şöyle diyordu : Ben hasta iken Rasûlullah (S) yanında Ebû Bekr de bulunduğu halde yürüyerek bana hasta ziyâretine geldi. Beni bayılmış vaz'iyyetde buldu. Bunun üzerine Rasûlullah abdest aldı, sonra abdest suyundan bir mikdârını benim üstüme döktü. Ben de ayıldım. Gözümü açınca Rasûlullah'ı yanımda gördüm ve : Yâ Rasûlallah! Malımda (mîrâs husûsunda) nasıl tasarruf edeyim? diye sordum. Bana hiçbir cevâb vermedi. Nihâyet Mîrâs âyeti nâzil oldu.

٨ – (...) حدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا بَهْزٌ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَنَا مَرِيضٌ لَا أَعْقِلُ . فَتَوَضَّأَ . فَصَبُّوا عَلَيَّ مِنْ وَضُوئِهِ . فَعَقَلْتُ . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّمَا يَرِثُنِي كَلَالَةٌ . فَنَزَلَتْ آيَةُ الْمِيرَاثِ .

فَقُلْتُ لِمُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ : يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ ؟ قَالَ : هَٰكَذَا أُنْزِلَتْ .

(...) حدثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ وَأَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ . كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، فِي حَدِيثِ وَهْبِ بْنِ جَرِيرٍ .

فَنَزَلَتْ آيَةُ الْفَرَائِضِ . وَفِي حَدِيثِ النَّضْرِ وَالْعَقَدِيِّ : فَنَزَلَتْ آيَةُ الْفَرْضِ . وَلَيْسَ فِي رِوَايَةِ أَحَدٍ مِنْهُمْ : قَوْلُ شُعْبَةَ لِابْنِ الْمُنْكَدِرِ

8 — ( ) .... : Câbir (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) beni iyâdete geldi. Kendimi bilmiyecek derecede hasta idim. Abdest alıb, abdest suyundan üzerime su döktüler. Gözümü açtım. Yâ Rasûlallah! Benim vârislerim ancak kelâle (yani usûl ve furûumdan olmayan kimseler) dir dedim. Bunun üzerine **mîrâs** âyeti nâzil oldu [6].

Râvî Şu'be, Muhammed ibn Münkedir'e : **«Senden fetvâ istiyorlar. De ki : Allah size kelâle** (babası ve çocuğu olmayan) **hakkında fetvâ veriyor...»** (âyeti mi)? diye sordum. İşte böyle inzâl olundu dedi.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Şu'be'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Vehb ibn Cerîr hadîsinde : Ferâiz âyeti nâzil oldu; Nadr ibn Şumeyl ve Ebû Âmir el-Akadî hadîsinde ise : **Farz** âyeti nâzil oldu şeklindedir. Bunlardan hiçbirinin hadîsinde Şu'be'nin, İbn Munkedire söylediği söz yokdur.

٩ — (١٦١٧) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا : حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا هِشَامٌ . حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ ، عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ خَطَبَ يَوْمَ جُمُعَةٍ . فَذَكَرَ نَبِيَّ اللهِ ﷺ . وَذَكَرَ أَبَا بَكْرٍ . ثُمَّ قَالَ : إِنِّي لَا أَدَعُ بَعْدِي شَيْئًا أَهَمَّ عِنْدِي مِنَ الْكَلَالَةِ . مَا رَاجَعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي شَيْءٍ مَا رَاجَعْتُهُ فِي الْكَلَالَةِ . وَمَا أَغْلَظَ لِي فِي شَيْءٍ مَا أَغْلَظَ لِي فِيهِ . حَتَّى طَعَنَ بِإِصْبَعِهِ فِي صَدْرِي . وَقَالَ « يَا عُمَرُ ! أَلَا تَكْفِيكَ آيَةُ الصَّيْفِ الَّتِي فِي آخِرِ سُورَةِ النِّسَاءِ ؟ » وَإِنِّي إِنْ أَعِشْ أَقْضِ فِيهَا بِقَضِيَّةٍ ، يَقْضِي بِهَا مَنْ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَمَنْ لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ .

(...) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ ح وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ رَافِعٍ عَنْ شَبَابَةَ بْنِ سَوَّارٍ ، عَنْ شُعْبَةَ . كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ .

9 — (1617) .... : Katâde, Sâlim ibn Ebi'l-Ca'ddan, o da Ma'dân ibn Ebî Talha'dan, (şöyle demişdir) : Umer ibn Hattâb bir cumua günü

6. Buradaki *mîrâs âyetinden* maksad Nisâ sûresinin 11 ilâ 13 üncü âyetleri; yahut ayni sûrenin sonundaki 176 ncı âyettir ki her iki gurub âyetde de kelâleden bahsedilmektedir.

hutbe îrâd edib Allâh'ın Peygamber'ini ve Ebû Bekr'i zikretti. Sonra şöyle söyledi :

Ben, nazarımda kendimden sonraya **kelâle** (meselesin) den daha muhim (muşkil) bir şey bırakmıyorum. Ben kelâle husûsunda olduğu kadar hiçbir husûsda Rasûlullah'a (ısrarlı) mürâcaat etmiş değilim. Kendisi de kelâle husûsunda olduğu kadar hiçbir şey husûsunda bana sert davranmamışdır. Nihâyet parmağı ile göğsümü dürttü de: «Yâ Umer! Nisâ sûresinin sonundaki yazın nâzil olmuş bulunan âyet sana kâfi gelmiyor mu?» buyurdu. Ben eğer yaşarsam o husûsda öyle bir hükmedeceğim ki, hem Kur'ânı okuyan kimseler, hem de Kur'ân'ı okumayan kimseler benim o hükmümle hükmedeceklerdir.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin hepsi de yine Katâde'den bu isnâd ile ayni tarzda rivâyet etmişlerdir.

(٣) باب آخر آية أنزلت آية الكلالة

١٠ — (١٦١٨) حدثنا علي بن خشرم. أخبرنا وكيع عن ابن أبي خالد، عن أبي إسحاق، عن البراء، قال: آخر آية أنزلت من القرآن: يستفتونك قل الله يفتيكم في الكلالة.

(3) «EN SON İNDİRİLEN ÂYET KELÂLE ÂYETİDİR» BÂBI

10 — (1618) .... : Berâ' ibn Âzib (R); Kur'ân'dan en son inzâl edilen âyet : **«Senden fetva istiyorlar. De ki : Allah size kelâle** (babası ve çocuğu olmayan) **hakkında şöyle fetvâ veriyor...»** (en-Nisâ: 176) âyetidir dedi [7].

١١ — (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي إسحاق. قال: سمعت البراء بن عازب يقول: آخر آية أنزلت، آية الكلالة. وآخر سورة أنزلت، براءة.

11 — ( ) .... : Ebû Ishâk dedi ki, ben Berâ' ibn Âzib (R) den

7. Bir rivâyete göre evvelkisi kışın bu ikinci mîrâs âyeti de yazın nâzil olmuş ve bunun için buna *âyetu's-sayf* (yani yazın nâzil olan âyet) denilmişdir. O yaz Vedâ haccına gidilirken Medîne'den çıkılmadan ve ba'zılarının kavline göre yolda bu âyet nâzil olmuşdur.

Ebû Bekr bir hutbesinde : «Yüce Allâh'ın Nisâ sûresinde mîrâs payları hakkında inzâl ettiği âyetlerden birincisi çocuk ve baba hakkındadır. İkincisi, zevc, zevce ve ana bir kardeşler hakkındadır. Üçüncüsü, ana baba bir veya baba bir kardeşler hakkındadır. Enfâl sûresinin sonundaki 75 inci âyet de *zevu'l-erhâm* hakkındadır» demişdir (*Hak Dîni*, II, 1540-1541).

işittim : En son inzâl edilen âyet, kelâle âyetidir; en son indirilen sûre de **Berâe sûresidir** diyordu.

١٢ — (...) حدثنا إسحاق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرنا عيسى (وهو ابن يونس). حدثنا زكرياء عن أبي إسحاق، عن البراء؛ أن آخر سورة أنزلت تامة سورة التوبة. وأن آخر آية أنزلت آية الكلالة.

(...) حدثنا أبو كريب. حدثنا يحيى (يعني ابن آدم). حدثنا عمار (وهو ابن رزيق) عن أبي إسحاق، عن البراء. بمثله. غير أنه قال: آخر سورة أنزلت كاملة.

12 — ( ) .... : Berâ' ibn Âzib (R) den : Şüphesiz ki tam olarak indirilen en son sûre **Tevbe sûresi**, en son indirilen âyet de **Kelâle âyeti**dir (demişdir).

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Berâ'dan ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir. Şukadar var ki burada : Kâmil olarak indirilen en son sûre demişdir.

١٣ — (...) حدثنا عمرو الناقد. حدثنا أبو أحمد الزبيري. حدثنا مالك بن مغول عن أبي السفر، عن البراء، قال: آخر آية أنزلت يستفتونك.

13 — ( ) .... : Berâ' ibn Âzib (R) : En son indirilen âyet, **«senden fetvâ istiyorlar...»** (en-Nisâ: 176) âyetidir demişdir.

(٤) باب من ترك مالا فلورثته

١٤ — (١٦١٩) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا أبو صفوان الأموي عن يونس الأيلي. ح وحدثني حرملة بن يحيى (واللفظ له). قال: أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ كان يؤتى بالرجل الميت، عليه الدين. فيسأل «هل ترك لدينه من قضاء؟» فإن حدث أنه ترك وفاء صلى عليه. وإلا قال «صلوا على صاحبكم». فلما فتح الله عليه الفتوح قال «أنا أولى بالمؤمنين من أنفسهم. فمن توفي وعليه دين فعلي قضاؤه. ومن ترك مالا فهو لورثته».

(...) حدثنا عبد الملك بن شعيب بن الليث. حدثني أبي عن جدي. حدثني عقيل. ح وحدثني زهير بن حرب. حدثنا يعقوب بن إبراهيم. حدثنا ابن أخي ابن شهاب. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا ابن أبي ذئب. كلهم عن الزهري، بهذا الإسناد، هذا الحديث.

(4) «HER KİM BİR MAL BIRAKIRSA O MAL MÎRÂSCILARININDIR» HADÎSİ BÂBI

14 — (1619) .... : Ebû Hureyre (R) den; (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) a üzerinde borç olduğu halde ölmüş bir kimse (nin cenâzesi) getirilirdi de Rasûlullah : «Borcu için bir ödeme bıraktı mı?» diye sorardı. Şâyet kendisine o zâtın borcunu ödeyecek bir şey bıraktığı söylenirse onun cenâze namazını kılardı. Yoksa: «Arkadaşınızın cenâze namazını kılınız» buyururdu. Nihâyet Allah kendisine birçok fetihler müyesser kılınca : «**Ben bütün mu'minlere kendi öz nefislerinden daha yakınımdır.** Binâenaleyh artık her kim üzerinde bir borç varken ölürse, o borcu ödemek bana âiddir. Her kim de bir mal bırakırsa o mal kendi mîrascılarına âiddir» buyurdu [8].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnâd ile bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

١٥ - (...) حدثني محمد بن رافع. حدثنا شبابة. قال: حدثني ورقاء عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، قال «والذي نفس محمد بيده! إن على الأرض من مؤمن إلا أنا أولى الناس به. فأيكم ما ترك دينا أو ضياعا فأنا مولاه. وأيكم ترك مالا فإلى العصبة من كان».

15 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; (şöyle demişdir) : Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Muhammed'in nefsi elinde olan Allâh'a yemîn ederim ki yeryüzünde bulunan her bir mu'mine ben muhakkak insanların en yakınıyımdır. Sizin herhangi biriniz ölür de bir borç veya evlâd iyâl bırakırsa ben onun velîsiyim. Herhangi biriniz de mal bırakırsa o mal da kim olursa olsun mîrâscısına, asabesine âiddir» [9].

8. Peygamber'in, borçlu ölenlerin cenâze namazlarını kılmaması İslâm'ın başlangıcında idi. Bu hadîsde ifâde edildiği üzere fetihler başlayıb *Beytu'l-Mâl* genişleyince borçlu ölen mu'minlerin borçları Peygamber tarafından ödenerek namazları kılınmışdır.

Nevevî : Ba'zı âlimler Peygamber'in bu gibi ölü borçlarını, muslimanların işlerine sarf edilmek üzere beytu'l-mâlden ayırdığı husûsî —görünmez masraflar dediğimiz— bir kısımdan ödediğini; ba'zı âlimler de Peygamber'in bizzât kendi malından verib ödediğine kail olmuşlardır der.

9. «*O Peygamber mu'minlere kendi öz nefislerinden daha evlâdır*» sözü Ahzâb sûresinin altıncı âyetinin baş kısmıdır. Burada *vahyu metluvv* ile *vahyu gayri metluvv* te'yîd buyurulmuşdur.

Bu âyetin nuzûl sebebi olarak şu rivâyet edilmişdir : Peygamber Tebuk seferine gideceğini emir ve i'lân ettiği sırada ba'zı kimseler özr beyân etme makamında ana baba

١٦ – (...) حدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال رسول الله ﷺ « أنا أولى الناس بالمؤمنين في كتاب الله عز وجل . فأيكم ما ترك دينا أو ضيعة فادعوني فأنا وليه . وأيكم ما ترك مالا فليؤثر بماله عصبته . من كان » .

16 — ( ) .... : Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Munebbih'den haber verdi : Hemmâm : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs ettikleridir diyerek birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Azîz ve Celîl olan Allah'ın Kitâbında — el-Ahzâb: 6 — ben mu'minlere insanların en yakınıyım. Herhanginiz bir borç yahut (hiçbir şeysiz) evlâd, iyâl bırakırsa beni çağırınız. Ben onun velîsiyim. Herhanginiz de bir mal bırakırsa onun malına her kim olursa olsun kendi asabesi tercîh olunsun» [10].

ve âilelerinden izin isteyeceklerini ileri sürmüşlerdi. Bunun üzerine: Peygamber'in emir ve irşâdı nefislerinin ve âilelerinin delâletinden daha hayırlıdır şeklinde belîğ bir tebliğ ve uyarma olmak üzere bu âyet nâzil olmuşdur.

İbn Abbâs'dan ve Atâ ibn Ebi Rebâh'dan bu âyet hakkında şu tefsîr rivâyet edilmişdir: Peygamber mu'minleri bir şeye da'vet eder, nefisleri de başka bir şeye da'vet ederse Peygamber'in da'vetine icâbet ve itâat etmek, nefislerinin arzularına uymakdan daha hayırlıdır.

Mufessir Mukatilden de: Peygamber'in emir ve irşâdına uymak, mu'minlerin ba'zısının diğer ba'zılarının fikir ve ictihadlarına uymakdan daha hayırlıdır şeklinde bir tefsir nakledilmişdir.

Buhârî'deki rivâyetin tercemesi şöyledir:

Ebû Hureyre'den; Peygamber (S) şöyle buyurdu: «Hiçbir mu'min yokdur ki ben ona dünyâ ve âhiret (işlerin) de kendisinden daha yakın olmayayım. İsterseniz (huccet getirmek için) *«en-Nebiyyu evlâ bi'l-mu'minîne min enfusihim... : Peygamber, mu'minlere kendi öz nefislerinden daha yakındır...»* (el-Ahzâb: 6) âyetini okuyunuz! Herhangi bir mu'min ölüb de mal bırakırsa bu mala kim olursa olsunlar onun asabesi mîrâscı olsun. Herhangi bir mu'min de borç, yahut (fakir bir) âile bırakırsa o da bana gelsin, ben onun velîsiyim» (*Buhârî, İstikrâz, es-salât alâ men tereke deynen,* III, 238 «15»).

10. *Asabe,* kişinin babası tarafından akribâsına denir. Ferâiz âlimlerine göre asabe: Allâh'ın Kitâbında farz ve takdîr kılınmış payları bulunmayıb, pay sâhibleri hisselerini aldıkdan sonra geri kalanı alan ve yalnız olduğu zamanda ise terikenin hepsine vâris olan kimsenin ismidir.

١٧ – (...) حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيٍّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ قَالَ «مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِلْوَرَثَةِ. وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا(١) فَإِلَيْنَا».

(...) وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ. حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ. ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ (يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ). قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ غُنْدَرٍ «وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا وَلِيتُهُ».

17 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; (şöyle demişdir) : Peygamber (S) şöyle buyurdu : «Her kim mal bırakırsa o mal mîrâscılara âiddir. Her kim de borç ve âile ağırlığı [11] bırakırsa o ağırlık bize âiddir».

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Şu'be'den bu isnâdla rivâyet etmişdir. Ancak bunlardan Ğunder'in hadîsinde : «Her kim evlâd ve iyâl ağırlığı bırakırsa ben onun velîsi olmuşumdur» tarzındadır.

11. Hadîs metnindeki *kell* kelimesini İbn Esîr, *en-Nihâyesinde* : İnsana külfet veren her şeyin yüklediği ağırlıkdır, gâiledir diye tefsîr etmişdir ki borç da insana ağırlık veren tekellüflerin başında gelir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٤ - كتاب الهبات

(١) باب كراهة شراء الإنسان ما تصدق به ممن تصدق عليه

١ – (١٦٢٠) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب . حدثنا مالك بن أنس عن زيد بن أسلم ، عن أبيه ؛ أن عمر بن الخطاب قال : حملت على فرس عتيق في سبيل الله . فأضاعه صاحبه . فظننت أنه بائعه برخص . فسألت رسول الله ﷺ عن ذلك ؟ فقال « لا تبتعه ولا تعد في صدقتك . فإن العائد في صدقته كالكلب يعود في قيئه » .

(...) وحدثنيه زهير بن حرب . حدثنا عبد الرحمن (يعني ابن مهدي) عن مالك بن أنس ، بهذا الإسناد . وزاد « لا تبتعه وإن أعطاكه بدرهم » .

24 — KİTÂBU'L-HİBÂT

(Hibeler kitâbı)

(1) İNSANIN, SADAKA VERDİĞİ KİMSEDEN SADAKA OLARAK VERDİĞİ ŞEYİ SATIN ALMASININ KERÂHETİ BÂBI

1 — (1620) .... : Umer ibn Hattâb (R) şöyle dedi: Ben bir kimseyi Allah yolunda (cihad etsin diye) iyi cins bir beygir üzerine bindirmişdim. O zât bu hayvâna iyi bakamadı. Ben herhalde bu şahıs, beygiri ucuz fiata satar diye düşündüm de bunu satın almak husûsunda Rasûlullah'a sordum? Rasûlullah (S): «O beygiri satın alma ve tekrar sadakana dönme. Çünkü tekrar sadakasına dönen kimse, kusuğuna döne (rek y' ye)n köpek gibidir» buyurdu.

( ) .... : Abdurrahmân (yani ibn Mehdî), Enes ibn Mâlik'den bu isnâdla rivâyet etmişdir. Burada : «O kimse bu beygiri bir dirhem mukabilinde sana verse de sen onu satın alma» ziyâdesi vardır.

٢ – (...) حدثني أمية بن بسطام . حدثنا يزيد (يعني ابن زريع) . حدثنا روح (وهو ابن القاسم) عن زيد بن أسلم ، عن أبيه ، عن عمر ؛ أنه حمل على فرس في سبيل الله . فوجده عند صاحبه وقد أضاعه . وكان قليل المال . فأراد أن يشتريه . فأتى رسول الله ﷺ فذكر ذلك له . فقال « لا تشتره . وإن أعطيته بدرهم . فإن مثل العائد في صدقته ، كمثل الكلب يعود في قيئه » .

(...) وحدثناه ابن أبي عمر . حدثنا سفيان عن زيد بن أسلم ، بهذا الإسناد . غير أن حديث مالك وروح أتم وأكثر .

2 — ( ) .... : Ravh (ibn Kasım), Zeyd ibn Eslem'den, o da babasından, o da Umer'den şöyle tahdîs etti : Umer, Allah yolunda cihâd için bir kimseyi bir beygir üzerine bindirdi. Sonra o beygiri sâhibinin yanında sâhibi ona iyi bakmamış halde buldu. O kimse zâten malı az bir kişi idi de bu sebebden beygiri satmak istemişdi. Umer, Rasûlullah'a gelib bunu kendisine zikretti. Peygamber (S) : «Bu beygir sana bir dirhem mukabilinde verilse bile onu satın alma. Çünkü yaptığı sadakasına tekrar dönen kimsenin meseli, kendi kusuğuna dönen köpeğin meseli gibidir» buyurdu.

( ) .... : Burada Sufyân da Zeyd ibn Eslem'den bu isnâdla tahdîs etmişdir. Şukadar var ki Mâlik ve Ravh'ın hadîsi daha tamâm ve daha çokdur.

٣ – (١٦٢١) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أن عمر ابن الخطاب حمل على فرس في سبيل الله . فوجده يباع . فأراد أن يبتاعه . فسأل رسول الله ﷺ عن ذلك ؟ فقال « لا تبتعه . ولا تعد في صدقتك » .

(...) وحدثناه قتيبة بن سعيد وابن رمح . جميعا عن الليث بن سعد . ح وحدثنا المقدمي ومحمد ابن المثنى . قالا : حدثنا يحيى (وهو القطان) . ح وحدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . ح وحدثنا أبو بكر ابن أبي شيبة . حدثنا أبو أسامة . كلاهما عن عبيد الله . كلهم عن نافع ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ . بمثل حديث مالك .

3 — (1621) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki : Ben Mâlik'in

huzûrunda okudum, o da Nâfi'den, o da İbn Umer'den ki Umer ibn Hattâb Allah yolunda olarak birini bir beygir üzerine yükledi. Muteâkiben de o beygiri satılıyor halde buldu. Onu satın almak istedi de Rasûlullah'a bunun hükmünden sordu? Rasûlullah (S) : «Onu satın alma! Sadaka yaptığın şeye de tekrar dönme!» buyurdu.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den yukarıki Mâlik hadîsi gibi rivâyet ettiler.

٤ — (...) حدثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (وَاللَّفْظُ لِعَبْدٍ) قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ عُمَرَ حَمَلَ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللهِ. ثُمَّ رَآهَا تُبَاعُ فَأَرَادَ أَنْ يَشْتَرِيَهَا. فَسَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ، يَا عُمَرُ؟».

4 — ( ) .... : Ma'mer, Zuhrî'den, o da Sâlim'den, o da İbn Umer'den haber verdi ki, Umer Allah yolunda (cihâd için) birini bir beygir üzerine yükledi. Sonra o beygirin satılıyor olduğunu gördü de onu satın almak istedi. Peygamber'den de bunu sordu. Rasûlullah (S) : «Yâ Umer! Sadakana tekrar avdet etme!» buyurdu.

(٢) باب تحريم الرجوع فى الصدقة والهبة بعد القبض إلا ما وهبه لولده وإن سفل

٥ — (١٦٢٢) حدثني إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. قَالَا: أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «مَثَلُ الَّذِي يَرْجِعُ فِي صَدَقَتِهِ، كَمَثَلِ الْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ، فَيَأْكُلُهُ».

(...) وحدثناه أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ. أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ. قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ ابْنَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ يَذْكُرُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ.

(...) وَحَدَّثَنِيهِ حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ. حَدَّثَنَا حَرْبٌ. حَدَّثَنَا يَحْيَى (وَهُوَ ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ). حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرٍو؛ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَدَّثَهُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَ حَدِيثِهِمْ.

(2) ÇOCUĞUNA VE AŞAĞIYA DOĞRU TORUNLARINA VERDİĞİ ŞEYLER MÜSTESNÂ, VERDİĞİ ŞAHIS TESLÎM ALDIKDAN SONRA SADAKADAN VE HİBEDEN (CAYIB) GERİ DÖNMENİN HARÂMLIĞI BÂBI

5 — (1622) .... : Bize Evzâî, Ebû Ca'fer Muhammedu'bnu Ali'den[1], o da İbn Museyyeb'den, o da İbn Abbâs'dan tahdîs etti ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Sadakasından geri dönen kişinin sıfatı, kusan sonra da bu kusuğuna dönüb onu yiyen kimsenin sıfatı gibidir».

( ) .... : Evzâî; ben Muhammed ibn Ali ibn Huseyn'den bunu zikrederken işittim deyib bu isnâdla ayni tarzda rivâyet etmişdir.

( ) .... : Abdurrhamân ibn Amr el-Evzâî, kendisine Rasûlullah'ın kızı olan Fâtıma'nın torunu Muhammed'in bu isnâdla yukarıkilerin hadîsi tarzında tahdîs ettiğini rivâyet etmişdir.

٦ – (...) وحدثني هرون بن سعيد الأيلي وأحمد بن عيسى . قالا : حدثنا ابن وهب . أخبرني عمرو (وهو ابن الحارث) عن بكير ؛ أنه سمع سعيد بن المسيب يقول : سمعت ابن عباس يقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول « إنما مثل الذي يتصدق بصدقة ثم يعود في صدقته ، كمثل الكلب يقيء ثم يأكل قيأه » .

6 — ( ) .... : Bukayr, Saîd ibn Museyyeb'den şöyle derken işitmişdir: Ben İbn Abbâs'dan işittim şöyle diyordu; ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu: «Herhangi bir sadaka veren, sonra da bu sadakasından dönen kişinin sıfatı, ancak kusan, sonra da kendi kusuğunu yiyen köpek gibidir».

٧ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة . سمعت قتادة يحدث عن سعيد بن المسيب ، عن ابن عباس ، عن النبي ﷺ ؛ أنه قال « العائد في هبته كالعائد في قيئه » .

(...) وحدثناه محمد بن المثنى . حدثنا ابن أبي عدي ، عن سعيد ، عن قتادة ، بهذا الإسناد ، مثله .

7 — ( ) .... : Şu'be şöyle tahdîs etti: Ben Katâde'den işittim, o Saîd ibn Museyyeb'den, o da İbn Abbâs'dan tahdîs ediyordu. Peygamber (S): «Hibesinden dönen, kusuğuna dönen gibidir» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Katâde'nin bu isnâdla aynisini rivâyet etmişdir.

1. Bu Ebû Ca'fer Muhammed, Hüseyn'in oğlu Ali'nin oğludur. Bu, İmâm Zeynu'l-âbidîn'dir ki İmâm Bâkır diye ma'rûfdur.

٨ – (...) وحدّثنا إسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا الْمَخْزُومِيُّ . حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ « الْعَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالْكَلْبِ ، يَقِيءُ ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ » .

8 — ( ) .... : Bize Abdullah ibn Tâvûs, babasından, o da İbn Abbâs'dan tahdis etti ki Rasûlullah (S) : «Hibesinden dönen herhangi kişi, kusub da sonra kendi kusuğuna dönen köpek gibidir» buyurdu [2].

(٣) باب كراهة تفضيل بعض الأولاد في الهبة

٩ – (١٦٢٣) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . قَالَ : قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ . يُحَدِّثَانِهِ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ ؛ أَنَّهُ قَالَ : إِنَّ أَبَاهُ أَتَى بِهِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ : إِنِّي نَحَلْتُ ابْنِي هَٰذَا غُلَامًا كَانَ لِي . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَكُلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتَهُ مِثْلَ هَٰذَا ؟ » فَقَالَ : لَا . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « فَارْجِعْهُ » .

(3) HİBE ETMEK HUSÛSUNDA ÇOCUKLARDAN BA'ZISINI ÜSTÜN TUTMANIN KERÂHETİ BÂBI

9 — (1623) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da İbn Şihâb'dan, o da Humeyd ibn Abdirrahmân ile Muhammed ibn Nu'mân ibn Beşîr'den. Bu ikisi Nu'mân ibn Beşîr'den tahdîs ediyorlardı ki babası Beşîr, Nu'mânı Rasûlullah'a getirib : Ben şu oğluma kendimin olan bir köleyi hibe olarak verdim dedi. Rasûlullah (S) : «Her çocuğuna bunun gibi bir hibe yaptın mı?» diye sordu. Babam : Hayır deyince Rasûlullah : «Öyle ise bu oğluna verdiğin hibeyi geri al» buyurdu.

١٠ – (...) وحدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى . أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ وَمُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ . قَالَ : أَتَى بِي أَبِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ : إِنِّي نَحَلْتُ ابْنِي هَٰذَا غُلَامًا . فَقَالَ « أَكُلَّ بَنِيكَ نَحَلْتَ ؟ » قَالَ : لَا . قَالَ « فَارْدُدْهُ » .

2. İbn Abbâs'ın bu hadîsi ile ihticâc ederek, Tâvûs, İkrime Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel ve Ishâk ibn Râhûye : «Hibe eden için hibe ettiği şeye dönmek câiz değildir. Şukadar ki babanın evlâda karşılıksız hibe ettiği şeye dönmesi sahîhdir» demişlerdir.

10 — ( ) .... : Nu'mân ibn Beşîr dedi ki : Babam beni Rasûlullah'a getirib : Ben şu oğluma bir köle hediye ettim dedi. Rasûlullah (S): «Oğullarından herbirine de hibe ettin mi?» diye sordu. Babam: Hayır deyince, «öyle ise o hediyeyi geri al» buyurdu.

١١ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحاق بن إبراهيم وابن أبي عمر عن ابن عيينة. ح وحدثنا قتيبة وابن رمح عن الليث بن سعد. ح وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. قال: أخبرني يونس. ح وحدثنا إسحاق بن إبراهيم وعبد بن حميد. قالا: أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلهم عن الزهري، بهذا الإسناد. أما يونس ومعمر في حديثهما «أكل بنيك». وفي حديث الليث وابن عيينة «أكل ولدك». ورواية الليث عن محمد بن النعمان وحميد بن عبد الرحمن؛ أن بشيرا جاء بالنعمان.

11 — ( ) .... : Buradaki beş tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnâd ile o hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Yûnus ile Ma'mer'in hadislerinde : «Her bir oğluna da mı?»; Leys ile İbn Uyeyne'nin hadîsinde ise : «Her bir çocuğuna da (verdin) mi?» şeklindedir. Ve Leys'in, Muhammed ibn Nu'mân'dan ve Humeyd ibn Abdirrahmân'dan gelen rivâyeti : Beşîr, Nu'mân'ı getirdi tarzındadır.

١٢ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا جرير عن هشام بن عروة، عن أبيه. قال: حدثنا النعمان بن بشير. قال: وقد أعطاه أبوه غلاما، فقال له النبي ﷺ «ما هذا الغلام؟» قال: أعطانيه أبي. قال «فكل إخوته أعطيته كما أعطيت هذا؟» قال: لا. قال «فرده».

12 — ( ) .... : Nu'mân ibn Beşîr tabdîs edip dedi ki, babası kendisine bir köle hediye etmişdi. Peygamber de ona : «Bu köle nedir?» diye sordu. Nu'mân : Onu bana babam hediye olarak verdi dedi. Bu sefer Peygamber babasına : «Nu'mân'a atıyye verdiğin gibi kardeşlerinin hepsine de atıyye verdin mi?» diye sordu. Beşîr : Hayır deyince Peygamber (S) : «Öyle ise bu hediyeni geri al» buyurdu.

١٣ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عباد بن العوام عن حصين، عن الشعبي. قال: سمعت النعمان بن بشير. ح وحدثنا يحيى بن يحيى (واللفظ له). أخبرنا أبو الأحوص عن حصين عن الشعبي، عن النعمان بن بشير. قال: تصدق علي أبي ببعض ماله. فقالت أمي عمرة بنت رواحة: لا أرضى حتى تشهد رسول الله ﷺ. فانطلق أبي إلى النبي ﷺ ليشهده على صدقتي. فقال له

رَسُولَ اللهِ ﷺ «أَفَعَلْتَ هٰذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ؟» قَالَ: لَا. قَالَ «اتَّقُوا اللهَ وَاعْدِلُوا فِي أَوْلَادِكُمْ»
فَرَجَعَ أَبِي. فَرَدَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ.

13 — ( ) .... : Nu'mân ibn Beşîr şöyle dedi : Babam, (anamın zoru ile) bir kısım malını bana tasadduk etti. Annem Ravâha kızı Amre, babama : Bu hibeye sen Rasûlullah'ı şâhid kılmadıkca kani olmam (yani inanmam) dedi. Bunun üzerine babam beni, bana yaptığı sadaka üzerine şâhid tutmak için Peygamber'in yanına götürdü. Rasûlullah (S) ona : «Nu'mân'a yaptığın bu bağış gibi bütün çocuklarına da yaptın mı?» diye sordu. Babam : Hayır dedi. Rasûlullah : «Allah'dan korkunuz da çocuklarınız arasında adâlet ediniz» buyurdu. Müteâkiben babam döndü ve bu sadakayı benden geri aldı.

١٤ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ أَبِي حَيَّانَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ،
عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ). حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. حَدَّثَنَا
أَبُو حَيَّانَ التَّيْمِيُّ عَنِ الشَّعْبِيِّ. حَدَّثَنِي النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ؛ أَنَّ أُمَّهُ بِنْتَ رَوَاحَةَ سَأَلَتْ أَبَاهُ بَعْضَ الْمَوْهُوبَةِ
مِنْ مَالِهِ لِابْنِهَا. فَالْتَوَى بِهَا سَنَةً. ثُمَّ بَدَا لَهُ. فَقَالَتْ: لَا أَرْضَى حَتَّى تُشْهِدَ رَسُولَ اللهِ ﷺ
عَلَى مَا وَهَبْتَ لِابْنِي. فَأَخَذَ أَبِي بِيَدِي. وَأَنَا يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ. فَأَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ!
إِنَّ أُمَّ هٰذَا، بِنْتَ رَوَاحَةَ، أَعْجَبَهَا أَنْ أُشْهِدَكَ عَلَى الَّذِي وَهَبْتُ لِابْنِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يَا بَشِيرُ!
أَلَكَ وَلَدٌ سِوَى هٰذَا؟» قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ «أَكُلَّهُمْ وَهَبْتَ لَهُ مِثْلَ هٰذَا؟» قَالَ: لَا. قَالَ «فَلَا تُشْهِدْنِي
إِذًا. فَإِنِّي لَا أَشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ».

14 — ( ) .... : Şa'bî'den (şöyle demişdir) : Nu'mân ibn Beşîr bana tahdîs etti ki; annesi Ravâha kızı, Beşîr'in babasından malının bir kısmını kendinden doğmuş olan oğlu Nu'man'a hibe etmesini istedi. Beşîr bu kadının isteğini bir sene geciktirdi. Sonra kadının isteğini yerine getirmek fikri kendisine gâlib geldi. Kadın ise : Oğluma yaptığın bu hibe üzerine Rasûlullah'ı şâhid yapmadıkca ben buna inanmam dedi. Bunun üzerine babam, benim elimden tuttu. Ben o zaman henüz bıyığı terlememiş bir oğlan idim. Babam Rasûlullah'a gelib : Yâ Rasûlallah! Bu oğlanın anası olan Ravâha kızı Amre, oğluna yaptığım bir bağış üzerine seni şâhid tutmamı çok arzu ediyor dedi. Rasûlullah (S) : «Yâ Beşîr! Senin bundan başka çocuğun var mı?» diye sordu. Babam : Evet deyince Rasûlullah : «Onların her birine bu oğlana yaptığın gibi bir şeyler bağışladın mı?» dedi. Babam buna da hayır deyince Rasûlullah : «Öyle ise beni bu

işe şâhid yapma. Çünkü ben bir adâletsizlik üzerine şâhid olmam» buyurdu.

١٥ – (...) حدثنا ابن نمير. حدثني أبي. حدثنا إسماعيل عن الشعبي، عن النعمان بن بشير؛ أن رسول الله ﷺ قال «ألك بنون سواه؟» قال: نعم. قال «فكلهم أعطيت مثل هذا؟» قال: لا. قال «فلا أشهد على جور».

15 — ( ) .... : Nu'mân ibn Beşîr'den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) babama :

— Senin bundan başka oğulların var mı? diye sordu. O :

— Evet, dedi. Peygamber :

— Öyle ise onların herbirine buna verdiğin gibi verdin mi? dedi. Babam :

— Hayır, dedi. Peygamber :

— **O takdîrde ben düzgün ve âdil olmayan bir iş üzerine şâhid olmam** buyurdu.

١٦ – (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا جرير عن عاصم الأحول، عن الشعبي، عن النعمان ابن بشير؛ أن رسول الله ﷺ قال لأبيه «لا تشهدني على جور».

16 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Nu'mân'dan, Rasûlullah'ın, baabsı Beşîre : «Beni düzgün ve âdil olmayan bir işe şâhid tutma» dediğini rivâyet etmişlerdir.

١٧ – (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا عبد الوهاب وعبد الأعلى. ح وحدثنا إسحق ابن إبراهيم ويعقوب الدورقي. جميعا عن ابن علية (واللفظ ليعقوب). قال: حدثنا إسماعيل بن إبراهيم عن داود بن أبي هند، عن الشعبي، عن النعمان بن بشير قال: انطلق بي أبي يحملني إلى رسول الله ﷺ فقال: يا رسول الله! اشهد أني قد نحلت النعمان كذا وكذا من مالي. فقال «أكل بنيك قد نحلت مثل ما نحلت النعمان؟» قال: لا. قال «فأشهد على هذا غيري». ثم قال «أيسرك أن يكونوا إليك في البر سواء؟» قال: بلى. قال «فلا، إذا».

17 — ( ) .... : Nu'mân ibn Beşîr (R) dedi ki : Babam beni yüklenerek Rasûlullah'a götürdü ve :

— Yâ Rasûlallah! Ben malımdan şunu ve şunu Nu'mân'a bağışladım, şâhid ol dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) :

— Öbür oğullarından herbirine de Nu'mân'a bağışladığın gibi bir bağış yaptın mı? diye sordu. Babam :

— Hayır, dedi. Peygamber :

— Öyle ise buna benden başkasını şâhid yap, dedikten sonra : Bütün çocuklarının sana karşı iyilik etmek husûsunda musâvî olmaları seni sevindirmez mi? diye sordu. O :

— Evet sevindirir deyince Peygamber :

— Öyle ise (çocukların arasında) böyle ayırma yapma buyurdu.

١٨ – (...) حدثنا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ النَّوْفَلِيُّ. حَدَّثَنَا أَزْهَرُ. حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ النُّعْمَانِ ابْنِ بَشِيرٍ قَالَ: نَحَلَنِي أَبِي نُحْلًا. ثُمَّ أَتَى بِي إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ لِيُشْهِدَهُ. فَقَالَ « أَكُلَّ وَلَدِكَ أَعْطَيْتَهُ هَٰذَا؟ » قَالَ: لَا قَالَ « أَلَيْسَ تُرِيدُ مِنْهُمُ الْبِرَّ مِثْلَ مَا تُرِيدُ مِنْ ذَا؟ » قَالَ: بَلَىٰ. قَالَ « فَإِنِّي لَا أَشْهَدُ » قَالَ ابْنُ عَوْنٍ: فَحَدَّثْتُ بِهِ مُحَمَّدًا. فَقَالَ: إِنَّمَا تَحَدَّثْنَا أَنَّهُ قَالَ « قَارِبُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ ».

18 — ( ) .... : Nu'mân ibn Beşîr (R) dedi ki : Babam bana bir bağış yaptı. Sonra da bu işe şâhid yapmak için beni Rasûlullah'a götürdü. Rasûlullah (S) :

— Bunu her çocuğuna da böyle bağışladın mı? diye sordu. Babam :

— Hayır, deyince :

— Bu çocukdan arzu ettiğin iyilik (ihtimâm ve saygının) benzerini onlardan da arzu etmez misin? diye sordu. Cevâben :

— Evet, arzu ederim, dedi. Peygamber :

— Ben şâhid olmam buyurdu.

Râvî İbn Avn : Bu hadîsi Muhammed'e tahdîs ettim de o : Biz onun, «Çocuklarınız arasında (bağışın aslı ve mikdârı husûsunda) musâvât yapınız» buyurduğunu biribirimize tahdîs etmişizdir dedi.

١٩ – (١٦٢٤) حدثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ. حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ. حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ. قَالَ: قَالَتِ امْرَأَةُ بَشِيرٍ: انْحَلِ ابْنِي غُلَامَكَ، وَأَشْهِدْ لِي رَسُولَ اللهِ ﷺ. فَأَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: إِنَّ ابْنَةَ فُلَانٍ سَأَلَتْنِي أَنْ أَنْحَلَ ابْنَهَا غُلَامِي. وَقَالَتْ: أَشْهِدْ لِي رَسُولَ اللهِ ﷺ. فَقَالَ « أَلَهُ إِخْوَةٌ؟ » قَالَ: نَعَمْ. قَالَ « أَفَكُلَّهُمْ أَعْطَيْتَ مِثْلَ مَا أَعْطَيْتَهُ؟ » قَالَ: لَا. قَالَ « فَلَيْسَ يَصْلُحُ هَٰذَا. وَإِنِّي لَا أَشْهَدُ إِلَّا عَلَىٰ حَقٍّ ».

19 — (1624) .... : Câbir İbn Abdillah (R) şöyle dedi : Beşîr'in hanımı (kocasına) : Oğluma köleni bağışla da benim için Rasûlullah'ı bu işe şâhid yap dedi. Beşîr de Rasûlullah'a gelib : Fulânın kızı kölemi kendi oğluna bağışlamamı benden istedi ve benim için bu bağışa da Rasûlullah'ı şâhid tut dedi diye arz etti. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Onun kardeşleri var mı? dedi. Beşîr:

— Evet, deyince:

— Öyle ise Nu'mân'a bağışladığın gibi onların her birine de bağış yaptın mı? diye sordu. Beşîr:

— Hayır, dedi. Rasûlullah:

— Öyle ise bu bağış elverişli ve iyi değildir. Ben de hakdan başka bir şeye şahâdet etmem buyurdu [3].

(٤) باب العمرى

٢٠ — (١٦٢٥) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن، عن جابر بن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ قال «أيما رجل أعمر عمرى له ولعقبه فإنها للذي أعطيها. لا ترجع إلى الذي أعطاها. لأنه أعطى عطاء وقعت فيه المواريث».

(4) UMRÂ BÂBI [4]

20 — (1625) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib dedi ki: Ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da İbn Şihâb'dan, o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan, o da Câbir ibn Abdillah'dan: Rasûlullah (S) şöyle bu-

3. Bir çocuğa hibe edib de öbürlerini mahrûm etmek câiz olub olmadığında âlimler ihtilâf etmişlerdir: Ba'zı hukûkcular: Kişi çocuklarının bir kısmını mahrûm ederek öbür kısmına dünyâlık hibe ederse bu hibe bâtıldır demişlerdir. Diğer ba'zı hukûkcular da: Çocuklarının bir kısmını mahrûm, bir kısmını hibe ile rızıklandırmak câizdir demişler ve bu Nu'mân ibn Beşîr hadîsindeki emri mendûbluğa hamletmişlerdir. Bunlardan biri olan Aynî: İcmâ' ile sâbit bir hakikattır ki evlâd sâhibi bir kişi malını çocuklarından başkasına vermek hakkını hâizdir. Yabancı bir şahsa malını vermek salâhiyyetini hâiz olan kişi çocuklarından birisine vermek hakkından niçin men' edilsin diyerek bu ikinci fikre katılıyor. Ba'zıları da hibe edilen çocuğun fakir ve borçlu olması gibi bir tercih sebebi bulunursa, o üstün tutulabilir demişdir. Bundan mâadâ hallerde âlimler topluluğunun ictihâdı vechile evlâda hibede aralarında musâvâta riâyetin mustehab olmasıdır. Binâenaleyh evlâddan ba'zısının tafdîli sûretiyle hibe sahîhdir fakat mekrûhdur. Cumhûr bu bâbda gelen emirleri nedbe, nehiyleri de tenzîhe hamletmişdir. Ba'zı âlimler hibede evlâd arasında adâlet, mîrâsda olduğu gibi erkeğe iki pay vermekdir demişlerdir. Diğer ba'zı âlimler de erkekle kız arasında mîrâsda olduğu gibi bir farka luzûm görmemişlerdir.
4. *Umrâ*, buşrâ vezninde ömür kökünden alınmış bir masdardır. Bir kimse bir malı diğer bir kimseye kendisinin yahut o kimsenin hayâtına ta'lîk ile tefvîz, temlîk ve atâ eylemeğe denir. Meselâ bir kimsenin öbür kimseye: «Ömrüm oldukca bu evimi sana bağışladım»; yahut: «Ben sağ oldukca bu evimi sana bağışladım» diyerek hibe etmesidir. Hibe eden kimse böyle deyib de evi hibe edilen zâta teslim edince, artık ev onun olur. Bu sûretle *umrâ* ta'bîri, «ömrüm oldukca» veyahut «ömrün oldukca» diyerek ömürlerine nisbet edilmesinden dolayı umrâ denilmiş oluyor.

   Buna yakın bir de *rukbâ* ta'bîri vardır ki o da, rukûb ve murâkabe ma'nâsınadır. Her iki tarafın biribirinin ölümüne müterâkıb ve muntazır olmalarından dolayı böyle isimlendirilmişdir. Bu kelime *rukûb*dan müştakdır. Bir kişinin öbürüsüne: «Ben senden evvel ölürsem şu malım senindir. Sen benden evvel ölürsen yine benimdir» diyerek ma-

yurdu : «Herhangi bir kimseye umrâ sûretiyle bir mal hibe edilirse o mal, artık hibe edilen kimsenin ve onun çocuklarınındır. Çünkü o, hibe edilen kimsenin milkidir, hibe eden kimseye dönmez. Zîra hibe eden kimse bir bağış yapmışdır ki artık o bağışda mîrâslar vâki' olmuşdur [5].

٢١ – (...) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . قَالَا : أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ . ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ .
حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ
يَقُولُ « مَنْ أَعْمَرَ رَجُلًا عُمْرَىٰ لَهُ وَلِعَقِبِهِ ، فَقَدْ قَطَعَ قَوْلُهُ حَقَّهُ فِيهَا . وَهِيَ لِمَنْ أُعْمِرَ وَلِعَقِبِهِ » .
غَيْرَ أَنَّ يَحْيَىٰ قَالَ فِي أَوَّلِ حَدِيثِهِ « أَيُّمَا رَجُلٍ أُعْمِرَ عُمْرَىٰ ، فَهِيَ لَهُ وَلِعَقِبِهِ » .

21 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demişdir : Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Her kim bir insanın kendisine ve çocuklarına umrâ sûretiyle bir şey bağışlarsa artık onun bu bağışlama sözü, bağışlanan şeydeki hakkını kesmişdir. O şey, ömre ta'lîkan kendisine verilen kimseye ve onun çocuklarına âiddir».

Buradaki râvîlerden Yahyâ kendi hadîsinin evvelinde : «Herhangi bir kimseye ömür zikredilerek bir mal hibe edîlirse, artık o mal kendisinin ve çocuklarınındır» demişdir.

٢٢ – (...) حدثني عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ .
أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ ، عَنِ الْعُمْرَىٰ وَسُنَّتِهَا ، عَنْ حَدِيثِ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ؛ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ
الْأَنْصَارِيَّ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « أَيُّمَا رَجُلٍ أَعْمَرَ رَجُلًا عُمْرَىٰ لَهُ وَلِعَقِبِهِ ، فَقَالَ : قَدْ أَعْطَيْتُكَهَا
وَعَقِبَكَ مَا بَقِيَ مِنْكُمْ أَحَدٌ ، فَإِنَّهَا لِمَنْ أُعْطِيَهَا . وَإِنَّهَا لَا تَرْجِعُ إِلَىٰ صَاحِبِهَا . مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ أَعْطَىٰ
عَطَاءً وَقَعَتْ فِيهِ الْمَوَارِيثُ » .

22 — ( ) .... : İbn Cureyc şöyle haber verdi : Bana İbn Şihâb, Umrâ ve Umrânın sünnetini, Ebû Seleme ibn Abdirrahmân hadîsinden olarak haber verdi. Ona da Câbir ibn Abdillah el-Ensârî haber verdi ki

---

lını öbürüsünün gözetleme ve beklemesine vermekdir. Biribirinin ölümünü gözetledikleri için *rukbâ* denilmişdir.

Tirmizî rukbâ hakkında şöyle diyor: Peygamber'in sahâbîlerinden ve diğerlerinden ba'zı ilim ehli rukbâ, umrâ gibi câizdir. Ahmed ibn Hanbel'in, Ishâk ibn Râheveyh'in ictihadları böyledir. Kûfe fakîhlerinden ve başkalarından ba'zı âlimler de rukbâ ile umrâ arasında tefrîk yaparak umrâyı tecvîz ettikleri halde rukbâyı câiz değildir demişlerdir.

5. Yani o hibe edilen şey, hibe edilen kimsenin milki olmuşdur. Bu sebeble ölümünden sonra diğer emlâki gibi bu da onun mîrâscılarına âid olacak, artık hibe edene dönmiyecekdir. Nitekim hibe edilen şeye de dönmek câiz olmaz.

Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Herhangi bir kimse, bir insana ömür sözünü söyleyerek bir mal bağışlarsa o mal bağışlananın ve çocuklarınındır. Şöyle ki, o kimse muhâtabına : Bunu sana ve sizden bir kimse kaldığı müddetce senin çocuklarına verdim dediğinde artık o şey verilen kimseye âiddir. Veren kimse o şeyi, kendisinde mîrâslar vâkı' olmuşcasına (yani ona milk kılarcasına) verdiği için artık o mal (bir daha eski) sâhibine dönmez».

٢٣ — (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد (واللفظ لعبد) . قالا: أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري ، عن أبي سلمة ، عن جابر . قال : إنما العمرى التي أجاز رسول الله ﷺ ، أن يقول : هي لك ولعقبك . فأما إذا قال : هي لك ما عشت ، فإنها ترجع إلى صاحبها .

قال معمر : وكان الزهري يفتي به .

23 — ( ) .... : Câbir (R); Rasûlullah (S) ın câiz kıldığı umrâ ancak : «O senin ve senin çocuklarınındır» demekdir. «O mal sen yaşadığın müddetce senindir» dediği zaman ise o mal tekrar sâhibine döner dedi.

Hadîsin râvîsi olan Ma'mer : Zuhrî böyle fetvâ verir idi dedi.

٢٤ — (...) حدثني محمد بن رافع . حدثنا ابن أبي فديك عن ابن أبي ذئب ، عن ابن شهاب ، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن ، عن جابر (وهو ابن عبد الله) ؛ أن رسول الله ﷺ قضى فيمن أعمر عمرى له ولعقبه ، فهي له بتلة . لا يجوز للمعطي فيها شرط ولا ثنيا .

قال أبو سلمة : لأنه أعطى عطاء وقعت فيه المواريث . فقطعت المواريث شرطه .

24 — ( ) .... : Câbir ibn Abdillah (R) : Rasûlullah (S), kendisine ve çocuklarına umrâ sûretiyle bir mal bağışlanan kimse hakkında : Artık o mal kat'î, kesin ve hibe edicisine dönmiyecek bir sûretde hibe edilen kimseye âiddir. O malda i'tâ eden için hiçbir şart ve istisnâ câiz olmaz diye hükmetti demişdir.

Râvî Ebû Seleme : Çünkü o zât, mîrâslar vâki' olan bir atâda bulundu, mîrâslar ise onun şartını kesti demişdir.

٢٥ — (...) حدثنا عبيد الله بن عمر القواريري. حدثنا خالد بن الحارث. حدثنا هشام عن يحيى ابن أبي كثير. حدثني أبو سلمة بن عبد الرحمن قال: سمعت جابر بن عبد الله يقول: قال رسول الله ﷺ «العمرى لمن وهبت له».

(...) وحدثناه محمد بن المثنى. حدثنا معاذ بن هشام. حدثني أبي عن يحيى بن أبي كثير. حدثنا أبو سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله؛ أن نبي الله ﷺ قال. بمثله.

(...) حدثنا أحمد بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا أبو الزبير عن جابر. يرفعه إلى النبي ﷺ.

25 — ( ) .... : Abdurrahmân'ın oğlu Ebû Seleme dedi ki : Ben Câbir bin Abdillah'dan işittîm şöyle diyordu. Rasûlullah (S) : «Umrâ sûretiyle bağışlanan şey, bağışlanan kimseye âiddir» buyurdu.

( ) .... : Burada yine Abdurrahman'ın oğlu Ebû Seleme, Câbir ibn Abdillah'dan : Allah'ın Peygamberi buyurdu ki diyerek yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişdir.

( ) .... : Burada Ebu'z-Zubeyr, ayni hadîsi Câbir'den rivâyet etmiştir. Câbir hadîsi Peygambere ref' ediyordu.

٢٦ — (..) وحدثنا يحيى بن يحيى (واللفظ له). أخبرنا أبو خيثمة عن أبي الزبير، عن جابر. قال: قال رسول الله ﷺ «أمسكوا عليكم أموالكم ولا تفسدوها. فإنه من أعمر عمرى فهي للذي أعمرها. حيا وميتا. ولعقبه».

26 — ( ) .... : Câbir (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Mallarınızı üzerinizde tutunuz ve onları (o malları) ifsâd etmeyiniz. Çünkü her kim umrâ sûretiyle bir mal bağışlarsa artık o mal hayâtda olarak da, ölmüş olarak da umrâ sûretiyle verilen kimsenin ve çocuklarınındır» [6].

6. Bununla umrânın sahîh, kat'î bir hibe olduğu; hibe edilen kimsenin ona tam olarak mâlik olacağı ve artık hibe ediciye ebediyyen dönmiyeceği muhâtablara i'lâm edilmiş oluyor. Bunu bildiklerinde artık isteyen gözünü açmış olarak umrâ sûretiyle mal bağışladı, isteyen de bu işi yapmadı. Çünkü daha evvel onlar umrâ sûretiyle bağışlamayı, âriyet gibidir vehmedib ona tekrar dönülecek sanıyorlardı (Nevevî).

٢٧ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا محمد بن بشر. حدثنا حجاج بن أبي عثمان. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم عن وكيع، عن سفيان. ح وحدثنا عبد الوارث ابن عبد الصمد. حدثني أبي عن جدي، عن أيوب. كل هؤلاء، عن أبي الزبير، عن جابر، عن النبي ﷺ بمعنى حديث أبي خيثمة. وفي حديث أيوب من الزيادة قال: جعل الأنصار يعمرون المهاجرين. فقال رسول الله ﷺ «أمسكوا عليكم أموالكم».

27 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Ebu'z-Zubeyr'den, o da Câbir'den, o da Peygamber (S) den (26 rakamlı) Ebû Hayseme hadîsi ma'nâsıyle rivâyet etmişlerdir. Bu râvîlerden Eyyûbun hadîsinde : Ensâr, muhâcirlere umrâ sûretiyle mal bağışlamaya başladılar. Bunun üzerine Rasûlullah : «Mallarınızı kendi üzerlerinizde tutunuz» buyurdu ziyâdesi vardır.

٢٨ – (..) وحدثني محمد بن رافع وإسحق بن منصور (واللفظ لابن رافع) قالا: حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. أخبرني أبو الزبير عن جابر، قال: أعمرت امرأة بالمدينة حائطا لها ابنا لها ثم توفي، وتوفيت بعده، وتركت ولدا، وله إخوة بنون للمعمرة. فقال ولد المعمرة: رجع الحائط إلينا وقال بنو المعمر: بل كان لأبينا حياته وموته. فاختصموا إلى طارق مولى عثمان. فدعا جابرا فشهد على رسول الله ﷺ بالعمرى لصاحبها. فقضى بذلك طارق. ثم كتب إلى عبد الملك فأخبره ذلك وأخبره بشهادة جابر. فقال عبد الملك: صدق جابر. فأمضى ذلك طارق. فإن ذلك الحائط لبني المعمر حتى اليوم.

28 — ( ) .... : Câbir (R) dedi ki : Bir kadın Medîne'de kendisine âid olan bir bahçeyi kendi oğluna **umrâ** sûretiyle bağışladı. Sonra o oğlan vefât etti. Kadın da bu oğlundan sonra vefât etti. Halbuki umrâ sûretiyle bağış yapan bu kadın geriye birkaç oğlan daha bırakmıştı. Kadının bu geri kalan oğlanlarından biri : Bahçe bize döner dedi. Umrâ sûretiyle bağış yapılan oğlanın oğulları da : Hayır bu mal hayâtında ve ölümünde babamıza âid idi dediler. Ve neticede Usmân ibn Affân'ın azadlısı (ve o sırada Medîne vâlîsi olan) Târık'a mürâcaat edib muhâkeme oldular. Târık, Câbir'i çağırdı. Câbir : Rasûlullah (S) ın umrâ sûretiyle bağışlanan malın, bağışlanan kimseye ve çocuklarına âidiyeti ile hükmettiğine şâhadet etti. Bunun üzerine Târık da böyle hükmetti. Sonra Târık bu mes'eleyi Abdulmelik'e yazarak bu hükmünü ve Câbir'in şahâdetini ona haber

verdi. Abdulmelik de cevâbında : Câbir doğru söylemişdir dedi. Bunun üzerine Târık bu hükmünü infâz etti. İşte bundan dolayı bu bahçe bugüne kadar bağış yapılmış olan zâtın çocuklarınındır [7].

٢٩ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحاق بن إبراهيم (واللفظ لأبي بكر) (قال إسحاق: أخبرنا. وقال أبو بكر: حدثنا سفيان بن عيينة) عن عمرو، عن سليمان بن يسار؛ أن طارقا قضى بالعمرى للوارث. لقول جابر بن عبد الله عن رسول الله ﷺ.

29 — ( ) .... : Suleymân ibn Yesâr'dan : O, Câbir ibn Abdillah'ın Rasûlullah (S) dan naklettiği sözünden dolayı Târık, umrâ sûretiyle yapılan bağışın, bağışlanan kimsenin mirâscısına âid olduğuna hükmetti (demişdir).

٣٠ – (...) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. قال: سمعت قتادة يحدث عن عطاء، عن جابر بن عبد الله عن النبي ﷺ. قال «العمرى جائزة».

30 — ( ) .... : Şu'be tahdîs edib dedi ki : Ben Katâde'den işittim, Atâ'dan, o da Câbir ibn Abdillah'dan tahdîs ediyordu ki Rasûlullah (S) : «Umrâ sûretiyle bağış yapmak câizdir» buyurmuştur [8].

٣١ – (...) حدثنا يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا خالد (يعني ابن الحارث). حدثنا سعيد عن قتادة، عن عطاء، عن جابر، عن النبي ﷺ؛ أنه قال «العمرى ميراث لأهلها».

31 — ( ) .... : Saîd, Katâde'den, o da Atâ'dan, o da Câbir'den tahdîs etti ki Peygamber (S) : «Umrâ suretiyle yapılan bağış, bağışlanan kimsenin ev halkı için bir mirâsdır» buyurmuşdur.

7. Bu Târık, Usmân ibn Affân'ın azadlısı olan Târık ibn Amr el-Umevî'dir. Halîfe Abdulmelik ibn Mervân, onu Abdullah ibn Zubeyr'in imâretinden sonra Medîne üzerine vâlî ta'yîn etmişdi.

Buhârî'nin yalnız olarak rivâyet ettiği şu hadîs de bir dereceye kadar bu vâkıaya benzemektedir :

Ubeydullah ibn Abdillah ibn Ebî Muleyke'den : İbn Cüd'ân'ın kölesi olan Suhayb'ın çocukları, Mervânın huzûrunda Rasûlullah'ın, babaları Suhayb'e iki ev ile bir hücre hediye ettiğini iddiâ ettiler. Mervân : Bu husûsda size kim şehâdet eder? diye sordu. İbn Umer şahâdet eder dediler. Bunun üzerine Mervân, İbn Umer'i çağırdı. İbn Umer de : Rasûlullah'ın bu iki ev ile bir hücreyi Suhayb'e verdiğine yemîn ederek şahâdet etti. Mervân, İbn Umer'in bu şahâdeti (ve tâlibin yemîni) ile Suhayb'ın çocukları lehine hükmetti (*Buhârî, hibe, bâbun haddesenâ İbrâhîm ibn Mûsâ*, III, 326 «56»).

8. Yani o mal sonunda bağış yapılan kimseye ve mirâscılarına âid olmak üzere sahîh ve müstemirdir.

٣٢ – (١٦٢٦) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عن قَتَادَةَ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ نَهِيكٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «الْعُمْرَىٰ جَائِزَةٌ» .

(..) وَحَدَّثَنِيهِ يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ . حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ) . حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ ، بِهَـٰذَا الإِسْنَادِ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ « مِيرَاثٌ لِأَهْلِهَا » أَوْ قَالَ « جَائِزَةٌ » .

32 — (1626) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Peygamber (S) : «Umrâ sûretiyle bağış yapmak câizdir» buyurdu [9].

( ) .... : Burada Saîd, Katâde'den bu isnâdla ayni hadîsi rivâyet etmişdir. Şukadar var ki burada, «kendi ehli için bir mîrâsdır», yahut da, «câizdir» demişdir.

9. *Umrâ* üç türlüdür: Birincisi, «şu evimi sana veriyorum, vefâtında vârislerine âiddir» şeklinde bağışlamakdır. Bu bağışlama bir nevi hibedir. Bu bütün âlimlere göre sahîhdir. Nevevî: «Bu nevi umrânın sıhhatında ihtilâf yokdur, ancak ihtilâf bu bağışlanan evin rakabesine mi yoksa menfaatine mi mâlik olduğu? hakkındadır» demişdir.

İkincisi, vereseye âid olacağı zikredilmiyerek: «Bu evimi ömrüm oldukca sana verdim» demekdir. Bu nevi hakkında dört türlü ictihad varsa da en sahîhi birinci kısım gibi o hayatta oldukca hibe edilen kimsenin, vefâtında da veresesinin olmasıdır. Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, Sufyân Sevrî ve diğerlerinin görüşü budur.

Üçüncüsü, ömrüm oldukca bu ev senindir. Vefât vukûunda vârislerime avdet edecektir demekdir. Bu yolda hibe de sahîhdir.

Evin rakabesinin mi, yoksa menfaatının mı *muammere* intikal edeceği hakkındaki ihtilâfa gelince; eğer rakabenin mâlikiyeti intikal eder denilirse muammer için alış veriş, hibe gibi tasarruflar câiz olur. Menfaat intikal eder denilirse bu sûretde vakıf gibi olur. Âlimlerin cumhûruna göre bu temlîk, malın rakabesini temlîkdir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٥ - كتاب الوصية

١ - (١٦٢٧) حدثنا أبو خيثمة زهير بن حرب ومحمد بن المثنى العنزي (واللفظ لابن المثنى) قالا: حدثنا يحيى (وهو ابن سعيد القطان) عن عبيد الله. أخبرني نافع عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «ما حق امرئ مسلم، له شيء يريد أن يوصي فيه، يبيت ليلتين، إلا ووصيته مكتوبة عنده».

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

25 — KİTÂBU'L-VASİYYE [1]

(Vasiyyet Kitâbı)

1 — (1627) .... : Nâfi', İbn Umer'den haber verdi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Vasiyyet etmek istediği bir şeyi bulunan mus-

1. *Vasiyyet*, lugatda masdar, yani *iysâ* ve *tavsiye* ma'nâsına bir isimdir. Sonra *mûsâ bih* ma'nâsına isim olmuşdur. İysâ ve tavsiye lugaten bir kimsenin hayatı veya mematı ile gaybûbeti hâlinde diğerlerinden bir şey yapmalarını taleb eylemekdir ki türkcede ısmarlamak ta'bîr olunur. İysâ, dîn örfünde *lâm* ve *ilâ* ile kullanılır. Her iki kullanışa göre ma'nâları başkadır. Lâm ile kullanıldığında vasiyyet ve iysâ, öldükden sonra malını başkasına temlîk; ilâ kullanıldığında ise öldükden sonra malında ve çocuklarının işleri husûsunda tasarrufu bir kimseye tefvîz etmekdir. Burada vasiyyetin birinci kullanışı bâhis konusu olduğundan fakîhler vasiyyeti ba'zı ihtirâzî kayıdlarla şöyle ta'rîf etmişlerdir: Vasiyyet, bir aynı veya bir deyn ve menfaatı teberru sûretiyle ölüm hâlinden sonraya izâfe etmek sûretiyle temlîkden ibâretdir. Vasiyyet ölümden sonraya muzaf temlîkden ibâret olduğuna göre kıyâsen câiz olmamak lâzım gelir. Çünkü ölüm mülkiyeti izâle eder. Bu sûretle temlik mülkiyetin zevâli zamanına izâfe edilmiş olacağından temlîk sahîh olmak şöyle dursun, tasavvur bile edilemez. Vasiyyetde kıyâs yolu bu

liman kimseye vasiyyeti yanında yazılı bulunmadıkca iki gece yatması muhakkak sûretde câiz değildir» [2].

٢ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنِي أَبِي. كِلَاهُمَا عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ. غَيْرَ أَنَّهُمَا قَالَا «وَلَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ» وَلَمْ يَقُولَا «يُرِيدُ أَنْ يُوصِيَ فِيهِ».

2 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de yine Ubeydullah'dan bu isnâdla rivâyet ettiler. Ancak bunlar, «vasiyyet etmek istediği (bir şey)» demediler de, «vasiyyet edeceği bir şeyi bulunan» tarzında söylediler.

---

sûretle kapalı bulunduğundan fakîhler vasiyyetin cevâzını nasslar ve icmâ delîllerine dayanmışlardır.

Vasiyyetle ilgili Kur'ân nasslarından ba'zıları şunlardır:

«Sizden birinize ölüm geldiği vakıt bir hayır — bir mal — bırakacaksa, babası, anası ve en yakın akribâsı için meşrû' bir sûretde vasiyyet etmek müttakîler üzerine icrâsı vâcib bir hak olarak üzerinize yazıldı. İmdi her kim bunu duydukdan sonra onu değiştirirse her halde vebâli sırf o değiştirenlerin boynunadır. Şüphe yok ki Allah hakkıyle işidici, kemâliyle bilicidir. Her kim de vasiyyet edenin bir hatâ etmesinden veya günâha girmesinden endîşe eder de iki tarafın aralarını düzeltirse ona vebâl yoktur. Şüphesiz Allah ğafûrdur, rahîmdir» (el-Bakara: 180-183).

«Ey iymân edenler! Ölüm herhangi birinizin karşısına gelib çattığı zaman, (edeceğiniz) *vasiyyet vaktında aranızda ya içinizden adâlet sâhibi iki şâhid* (tutun), *yahut yeryüzünde sefer ettiniz de başınıza ölüm musîbeti gelmişse sizden olmayan iki kişiyi* (yani gayr muslim iki kişiyi şâhid yapın)...» (el-Mâide: 106-108).

en-Nisâ: 11, 12 ve 176 ncı âyetleri de vasiyyeti infâzın mal taksîminden önce yapılacağını sarâhaten göstermektedir.

2. Hadîsdeki «iki gece» kaydı te'kîd ve takrîb içindir, tahdîd için değildir. Az bir zaman olsa bile o müddetin vasiyyetsiz geçmesi muvâfık değildir, herhalde vasiyyetnâmesi yanında yazılı bulunmalıdır demekdir. Bu hadîsde vasiyyete terğîb vardır. Zâhirîler bununla ihticâc ederek vasiyyet vâcibdir demişlerdir. Selefden de buna kail olanlar vardır. Selefin diğer bir kısmı da vasiyyet vâcib değil mendûbdur demişlerdir.

Hanefî'ler: «Vasiyyet mustehabdır, çünkü vasiyyet mûsînin kendi malında diğerin mülkiyet hakkını isbâtdır. Binâenaleyh hibe âriyet gibi vasiyyet de vâcib değildir. Vasiyyetin vucûbuna bu İbn Umer hadîsi ile istidlâl de doğru değildir. Çünkü İbn Umer bile hadîsin râvîsi iken vasiyyet etmemiştir. Eğer vasiyyet vâcib olsaydı İbn Umer'in, rivâyet ettiği bir hadîsin hükmüne muhâlefet etmesi muhal idi. İbn Umer'in vasiyyet etmediği rivâyet edildiğine göre bu hadîsi de vucûba delâlet etmez» demişlerdir.

İmâm Şâfiî: «Bu hadîsin ma'nâsı, her muslimanın vasiyyetini yazıb yanında bulundurmak husûsunda basîretli ve i'tiyâdlı olmasını ta'lîmden ibârettir. Binâenaleyh her muslimanın hayâtında vasiyyetnâmesini yazması ve bu husûsda acele etmesi mustehabdır. Bu vasiyyetnâmeye kişinin muhtâc olduğu husûsları yazar ve ilerde luzûm gördüğü şeyleri de zeyl olarak ilâve eder» der.

Kurtubî de: «Bu hadîsde kitâbetin zikredilmesi, vasiyyeti tevsîk husûsunda mubâlağa maksadına binâendir. En ziyâde matlûb olan vasiyyete şâhidler yapılmasıdır...» demişdir.

Bu hadîsden yazı şahâdetle te'yîd edilmemiş olsa bile gayrın hakkını izâle etmeyen ba'zı şer'î meseselerde kitâbete i'timâdın cevâzı hükmü de istifâde edilmişdir. Gayrın bir hakkını isbât veya izâle eden husûslarda ise yazının mutlaka iki şâhidle te'yîdi zarûrîdir.

٣ – (...) وحدثنا أبو كامل الجحدري. حدثنا حماد (يعني ابن زيد). ح وحدثني زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل (يعني ابن علية). كلاهما عن أيوب. ح وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح وحدثني هرون بن سعيد الأيلي. حدثنا ابن وهب. أخبرني أسامة بن زيد الليثي. ح وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا ابن أبي فديك. أخبرنا هشام (يعني ابن سعد). كلهم عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ. بمثل حديث عبيد الله. وقالوا جميعا «له شيء يوصي فيه» إلا في حديث أيوب فإنه قال «يريد أن يوصي فيه» كرواية يحيى عن عبيد الله.

3 — ( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfî'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber (S) den, Ubeydullah'ın yukarıki (1 rakamıyle geçen) hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Bunların hepsi birden, «vasiyyet edeceği bir şeyi olan» demişlerdir. Ancak Eyyûb'un hadîsi böyle değildir. Çünkü o, Yahyâ'nın Ubeydullah'dan yaptığı rivâyeti gibi, «vasiyyet etmek istediği» şeklinde söylemişdir.

٤ – (...) حدثني هرون بن معروف. حدثنا عبد الله بن وهب. أخبرني عمرو (وهو ابن الحارث) عن ابن شهاب، عن سالم، عن أبيه؛ أنه سمع رسول الله ﷺ قال «ما حق امرئ مسلم له شيء يوصي فيه، يبيت ثلاث ليال إلا ووصيته عنده مكتوبة».

قال عبد الله بن عمر: ما مرت علي ليلة منذ سمعت رسول الله ﷺ قال ذلك، إلا وعندي وصيتي.

(...) وحدثنيه أبو الطاهر وحرملة. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح وحدثني عبد الملك بن شعيب بن الليث. حدثني أبي عن جدي. حدثني عقيل. ح وحدثنا ابن أبي عمر وعبد بن حميد. قالا: حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلهم عن الزهري، بهذا الإسناد، نحو حديث عمرو بن الحارث.

4 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R), Rasûlullah (S) dan şöyle buyurduğunu işitmiştir: «Vasiyyet edeceği bir şeyi bulunan musliman kimseye, vasiyyeti yanında yazılmış bulunmadıkca üç gece yatması câiz değildir». Abdullah ibn Umer: Bunu Rasûlullah'ın böyle söylediğini işittiğimden beri vasiyyetim yanımda olmadan üzerimden bir tek gece geçmemiştir demişdir.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnâd ile Amru'bnu Hâris'in (4 rakamlı) hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

(١) باب الوصية بالثلث

٥ — (١٦٢٨) حدّثنا يحيى بن يحيى التّميميّ. أخبرنا إبراهيم بن سعد عن ابن شهاب، عن عامر ابن سعد، عن أبيه. قال: عادني رسول الله ﷺ، في حجّة الوداع، من وجع أشفيت منه على الموت. فقلت: يا رسول الله! بلغني ما ترى من الوجع. وأنا ذو مال. ولا يرثني إلّا ابنة لي واحدة. أفأتصدّق بثلثي مالي؟ قال «لا» قال قلت: أفأتصدّق بشطره؟ قال «لا. الثّلث. والثّلث كثير.

إنّك أن تذر ورثتك أغنياء، خير من أن تذرهم عالة يتكفّفون النّاس. ولست تنفق نفقة تبتغي بها وجه الله، إلّا أجرت بها. حتّى اللّقمة تجعلها في في امرأتك» قال: قلت: يا رسول الله! أخلّف بعد أصحابي؟ قال «إنّك لن تخلّف فتعمل عملا تبتغي به وجه الله، إلّا ازددت به درجة ورفعة. ولعلّك تخلّف حتّى ينفع بك أقوام ويضرّ بك آخرون. اللّهمّ! أمض لأصحابي هجرتهم ولا تردّهم على أعقابهم. لكن البائس سعد بن خولة».

قال: رثى له رسول الله ﷺ من أن توفّي بمكّة.

(...) حدّثنا قتيبة بن سعيد وأبو بكر بن أبي شيبة. قالا: حدّثنا سفيان بن عيينة. ح وحدّثني أبو الطّاهر وحرملة. قالا: أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح وحدّثنا إسحٰق بن إبراهيم وعبد ابن حميد. قالا: أخبرنا عبد الرّزّاق. أخبرنا معمر. كلّهم عن الزّهريّ، بهٰذا الإسناد، نحوه.

(...) وحدّثني إسحٰق بن منصور. حدّثنا أبو داود الحفريّ عن سفيان، عن سعد بن إبراهيم، عن عامر بن سعد، عن سعد. قال: دخل النّبيّ ﷺ عليّ يعودني. فذكر بمعنى حديث الزّهريّ. ولم يذكر قول النّبيّ ﷺ في سعد بن خولة. غير أنّه قال: وكان يكره أن يموت بالأرض الّتي هاجر منها.

(1) ÜÇDE BİRDEN VASİYYET BÂBI

5 — (1628) .... : Sa'd ibn Ebî Vakkâs'ın oğlu Âmir, babası Sa'd'-dan, Sa'd (R) şöyle demişdir : Vedâ haccında ölüme yaklaştığım bir hastalıkdan dolayı Rasûlullah (S) beni iyâdete geldi. Ben :

— Yâ Rasûlallah! Görmekde olduğunuz şu hastalık, bende bu dere-

ceye varmışdır. Ben servet sâhibiyim. Bir tek kızımdan başka da bana vâris olacak yoktur. Binâenaleyh malımın üçde ikisini tasadduk edeyim mi? diye sordum. Rasûlullah :

— Hayır tasadduk etme buyurdu. Ben :

— Yarısını edeyim mi? dedim. Rasûlullah yine :

— Hayır diye cevâb verdi ve sonra şöyle buyurdu : «Üçde birini tasadduk et, üçde bir de çoktur. Ey Sa'd! Senin, vârislerini zengin bırakman, onları muhtâc ve halka (sadaka için) ellerini açar bir halde bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd! Allah rızâsı için sarfettiğin her nafakadan şüphesiz ecrine nâil olacaksın. Hattâ (yemek yerken) hanımının ağzına verdiğin bir lokmadan da ecre nâil olacaksın». Yine ben :

— Yâ Rasulallah! (Siz Medîne'ye döneceksiniz de) ben dostlarımdan geriye mi kalacağım? diye sordum. Rasûlullah buyurdu ki :

— Hayır, sen (bizden) geri bırakılmıyacaksın. (Şâyet burada kalır da) iyi amel yaparsan elbetde onunla derecen artar ve merteben yükselir. Sonra öyle zannediyorum ki sen, uzun zaman yaşıyacaksın da senden birtakım kavimler faydalanacak, diğer birtakım kavimler de zarar görecekdir. Yâ Rab! Ashâbımın (Mekke'den Medîne'ye) dönüşünü tamamla, onları ters izine döndürme. Lâkin en bîçâre Sa'd ibn Havle'dir».

Râvî : Sa'd ibn Havle'nin Mekke'de ölmesinden dolayı Rasûlullah ona üzülüb mahzûn oldu demişdir [3].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Âmir ibn Sa'd'dan, Sa'd ibn Ebî Vakkâs'ın : Peygamber hasta ziyâreti yapmak için benim yanıma girdi

3. Buhârî bu hadîsi *Sahîh*inin on yerinde zikretmişdir. Bu hadîs âlimlerin senedinin sıhhatında ittifak ettikleri ve fakîhler topluluğunun vasiyyetin mikdârında şer'î bir asl olarak kabûl eyledikleri çok kıymetli bir hadîsdir. Yalnız bu hadîsin nâkilleri bazı lafızlarda ihtilâf etmişlerdir. Bunlardan biri Sufyân ibn Uyeyne'nin Mekke fethi senesi diye rivâyet etmesidir. Vedâ haccı diye rivâyet eden Zuhrî'dir. İbn Abdilberr : Biz bu hadîsi Ma'mer, Yûnus ibn Yezid, Abdulazîz ibn Seleme, Yahyâ ibn Saîd Ensârî, İbrahîm ibn Sa'd tarîklerinden rivâyet ettik. Bu râvîlerin hepsi Zuhrî'den Haccetu'l-vedâ diye rivâyet etmişlerdir. İmâm Mâlik'in rivâyeti de böyledir der. İbn Munzir de : Veda haccı diyenlerin rivâyeti çok doğrudur diyor.

Bu hadîsde Peygamberin ba'zı mu'cizeleri de sâbit olmuştur: Ağır hasta olan Sa'd, hayâtından ümidini kestiği ve vasiyyet etmeğe başladığı sırada :

— Yâ Rasûlallah! Siz arkadaşlarınızla Medîne'ye gideceksiniz de ben buralarda ölüb kalacak mıyım? diye sorduğunda Peygamber :

— Hayır sen yaşıyacaksın, hem çok yaşıyacaksın da senin hayâtından ba'zı kavimler fâide görecek, ba'zıları da zarar görecek buyurmuştur. Hakîkaten Sa'd hicrî 55 yılında vefât ettiğine göre bu târihden sonra 45 sene daha yaşamış, yaptığı harblerle Irak ve Fars fetihlerinden islâm ve muslimanlar çok fâideler görmüş, muhâlifler ve islâm düşmanları da zararlara uğramışlardı.

dediğini, Zuhrî'nin hadîsi tarzında zikretti; fakat Peygamberin Sa'd ibn Havle hakkındaki sözünü zikretmedi. Ancak burada râvî Sa'd, kendisinden muhâcir olarak ayrılmış olduğu yerde ölmeyi istemiyordu demişdir.

٦ – (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا الحسن بن موسى. حدثنا زهير. حدثنا سماك بن حرب.
حدثني مصعب بن سعد عن أبيه . قال : مرضت فأرسلت إلى النبي ﷺ . فقلت : دعني أقسم مالي
حيث شئت . فأبى . قلت : فالنصف ؟ فأبى . قلت : فالثلث ؟ قال : فسكت بعد الثلث.
قال: فكان، بعد، الثلث جائزا.

(...) وحدثني محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة عن سماك ،
بهذا الإسناد، نحوه . ولم يذكر : فكان ، بعد ، الثلث جائزا .

6 — ( ) .... : Burada Mus'ab ibn Sa'd, babası Sa'd ibn Ebî Vakkâs'dan tahdîs etti, Sa'd şöyle demişdir : Ben hasta oldum, akabinde Peygamber (S) e haber gönderdim. Gelince ona : Beni serbest bırak da ben malımı istediğim yere taksîm edeyim dedî. Peygamber bu husûsda beni serbest bırakmadı. Ben : Malımın yarısını taksîm edeyim? dedim, yine imtinâ' etti. Ben : Üçde birini taksîm edeyim? dediğimde Rasûlullah bu üçde bir sözünden sonra sükût etti. Râvî : Sa'd'ın bu üçde biri sormasından sonra artık üçde birle vasiyyet etmek câiz oldu demiştir.

( ) .... : Burada Şu'be yine Simâk'den bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında rivâyet etti, ancak : «Artık bundan sonra üçde bir câiz oldu» kısmını zikretmedi.

٧ – (...) وحدثني القاسم بن زكرياء . حدثنا حسين بن علي عن زائدة ، عن عبد الملك بن عمير،
عن مصعب بن سعد ، عن أبيه . قال : عادني النبي ﷺ فقلت : أوصي بمالي كله . قال « لا » . قلت :
فالنصف . قال « لا » فقلت : أبالثلث ؟ فقال « نعم . والثلث كثير » .

7 — ( ) .... : Burada da Mus'ab ibn Sa'd, babası Sa'd ibn Ebî Vakkâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmişdir : Peygamber (S) bana hasta ziyâretine geldi. Ben kendisine : Malımın hepsini vasiyyet ediyorum dedim. Peygamber : «Hayır olmaz» dedi. Ben : Öyle ise yarısını (vasiyyet edeyim) dedim. Peygamber yine : «Hayır» cevâbı verdi. Ben : Üçde birini vasiyyet edeyim mi? diye sordum. Bu sefer Peygamber : «Evet, fakat üçde bir dahi çokdur» buyurdu.

٨ – (...) حدثنا محمد بن أبي عمر المكي. حدثنا الثقفي عن أيوب السختياني، عن عمرو بن سعيد، عن حميد بن عبد الرحمن الحميري، عن ثلاثة من ولد سعد. كلهم يحدثه عن أبيه؛ أن النبي ﷺ دخل على سعد يعوده بمكة. فبكى. قال «ما يبكيك؟» فقال: قد خشيت أن أموت بالأرض التي هاجرت منها. كما مات سعد بن خولة. فقال النبي ﷺ «اللهم! اشف سعدا. اللهم! اشف سعدا» ثلاث مرار. قال: يا رسول الله! إن لي مالا كثيرا. وإنما يرثني ابنتي. أفأوصي بمالي كله؟ قال «لا» قال: فبالثلثين؟ قال «لا» قال: فالنصف؟ قال «لا» قال: فالثلث؟ قال «الثلث. والثلث كثير. إن صدقتك من مالك صدقة. وإن نفقتك على عيالك صدقة. وإن ما تأكل امرأتك من مالك صدقة. وإنك أن تدع أهلك بخير (أو قال بعيش)، خير من أن تدعهم يتكففون الناس» وقال بيده.

8 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Sa'd ibn Ebî Vakkâs'ın üç oğlundan rivâyet etmişlerdir [4]. Sa'd'ın bu çocuklarının her üçü de babalarından şöyle tahdîs ediyorlardı : Peygamber (S), Mekke'de hasta ziyâreti yapmak için Sa'd'ın yanına girdi. Akabinde Sa'd ağladı. Rasûlullah :

— Seni ağlatan nedir? buyurdu. Sa'd :

— Sa'd ibn Havle'nin öldüğü gibi muhâcir olub çıktığım yerde ölmekden korktum dedi. Bunun üzerine Peygamber üç defa :

— ALLÂHUMME İŞFİ SA'DEN! ALLÂHUMME İŞFİ SA'DEN! = Yâ Allâh, Sa'de şifa ihsân et! Yâ Allah, Sa'de şifa ihsân et! diyerek duâ etti. Sa'd :

— Yâ Rasûlallah! Muhakkak ki benim çok malım vardır. Fakat bana ancak bir kızım vâris olacakdır. Binâenaleyh ben malımın hepsini vasiyyet edeyim mi? diye sordu. Peygamber :

— Hayır buyurdu. Sa'd :

— Öyle ise üçde ikisini vasiyyet edeyim mi? dedi.

— Hayır buyurdu. Sa'd :

— Yarısını vasiyyet edeyim mi? diye sordu. Rasûlullah yine :

— Hayır buyurdu. Sa'd bu defa :

— Üçde birini vasiyyet edeyim mi? diye sordu. Rasûlullah :

— Üçde bir olur, fakat üçde bir dahi çokdur. Muhakkak senin, ma-

4. Sa'd ibn Ebî Vakkâs'ın bu hastalığı sırasında Âişe yahut Ununu Hakem adında bir tek kızı varken sonradan Âmir, Mus'ab, Muhammed, İbrahim, Umer, Yahyâ, Ishâk, Abdullah, Abdurrahmân, Umrân, Sâlih, Usmân adlarında oğlanları olmuşdur. Bunlardan Âmir, Mus'ab ve Muhammed babalarından hadîs rivâyet etmişlerdir. Diğerlerinden hadîs rivâyeti zikredilmemiştir. Kız çocuklarının da on iki olduğu Buhârî şerhlerinde görülür. Bu da Peygamber'in mu'cizeleri cümlesindendir.

lından olan sadakan büyük bir sadakadır. Âilen ile çoluk çocuğuna yaptığın sarfiyat da bir sadakadır. Senin hanımın, senin malından yemekde olduğu şey de bir sadakadır. Senin, âileni hayırda (yahut rahat bir yaşayış içinde) bırakman, onları insanlara şöyle el açar bir halde bırakmandan çok hayırlıdır, buyurdu ve eli ile isteyiş hâlini de gösterdi.

٩ – (...) وحدثني أبو الربيع العتكي. حدثنا حماد. حدثنا أيوب عن عمرو بن سعيد، عن حميد بن عبد الرحمن الحميري، عن ثلاثة من ولد سعد. قالوا: مرض سعد بمكة. فأتاه رسول الله ﷺ يعوده. بنحو حديث الثقفي.

(...) وحدثني محمد بن المثنى. حدثنا عبد الأعلى. حدثنا هشام عن محمد، عن حميد بن عبد الرحمن. حدثني ثلاثة من ولد سعد بن مالك. كلهم يحدثنيه بمثل حديث صاحبه. فقال: مرض سعد بمكة. فأتاه النبي ﷺ يعوده. بمثل حديث عمرو بن سعيد عن حميد الحميري.

9 — ( ) .... : Burada da yine Eyyûb, Amr ibn Saîd'den, o da Humeyd bin Abdirrahmân el-Himyerî'den, o da Sa'dın üç evlâdından tahdîs etti ki onlar : Sa'd ibn Ebî Vakkâs Mekke'de hastalandı. Rasûlullah (S) ona hasta ziyâretine geldi... diyerek (8 rakamlı) Sakafî hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Burada Humeyd ibn Abdirrahmân : Bana Sa'd ibn Mâlik'in [5] üç oğlu tahdîs etti. Bunların herbiri bu hadîsi bana kardeşinin hadîsi gibi tahdîs ediyordu. Her biri : Sa'd Mekke'de hastalandı. Peygamber ona hasta ziyâretine geldi... dedi. Bu hadîs de yine Amr ibn Saîd'in, Humeyd el-Himyerî'den rivâyet ettiği (8 rakamıyla geçen) hadîs gibidir.

١٠ – (١٦٢٩) حدثني إبراهيم بن موسى الرازي. أخبرنا عيسى (يعني ابن يونس). ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا وكيع. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا ابن نمير. كلهم عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن ابن عباس. قال: لو أن الناس غضوا من الثلث إلى الربع، فإن رسول الله ﷺ قال «الثلث. والثلث كثير».

وفي حديث وكيع «كبير أو كثير».

5. Sa'd ibn Mâlik, Sa'd ibn Ebî Vakkâs'dır. Sa'dın babası Mâlik idi. Sa'd'ın annesinin adı da Afrâ'dır. Sa'd'ın annesinin adının Afrâ olduğunu Buhârî'nin, «Kişinin vârislerini zengin bırakarak ölmesi fakîr bırakmasından daha hayırlıdır» bâbındaki hadîsden öğreniyoruz. O rivâyetde Rasûlullah Sa'd'e iyâdete gittiğinde : «Allah Sa'd ibn Afrâ'ya rahmet etsin» diye duâ buyurmuşdu.

10 — (1629) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Temennî olunur ki insanlar vasiyyet husûsunda üçde birden azaltarak dörtte bire gitsinler. Çünkü Rasûlullah (S) : «Üçde bir. Fakat üçde bir dahi çokdur» buyurdu [6].
Râvîlerden Vekî'in hadîsinde : «Üçde bir dahi büyüktür, yahut çoktur» tarzındadır.

(٢) باب وصول ثواب الصدقات إلى الميت

١١ — (١٦٣٠) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وعلي بن حجر . قالوا : حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن العلاء ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رجلا قال للنبي ﷺ : إن أبي مات وترك مالا ولم يوص . فهل يكفر عنه أن أتصدق عنه ؟ قال « نعم » .

(2) SADAKALARDAN HÂSIL OLAN SEVÂBIN ÖLÜYE ULAŞMASI BÂBI

11 — (1630) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Bir kimse Peygamber'e :

— Babam öldü ve bir mal bıraktı. Halbuki vasiyyet de yapmadı. Benim onun adına tasadduk etmekliğim onun günahlarına keffâret olur mu? diye sordu. Rasûlullah (S) :

— Evet olur buyurdu.

١٢ — (١٠٠٤) حدثنا زهير بن حرب . حدثنا يحيى بن سعيد عن هشام بن عروة . أخبرني أبي عن عائشة ؛ أن رجلا قال للنبي ﷺ : إن أمي افتلتت نفسها . وإني أظنها لو تكلمت تصدقت . فلي أجر أن أتصدق عنها ؟ قال « نعم » .

(...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا محمد بن بشر . حدثنا هشام عن أبيه ، عن عائشة ؛ أن رجلا أتى النبي ﷺ فقال : يا رسول الله ! إن أمي افتلتت نفسها . ولم توص . وأظنها لو تكلمت تصدقت . أفلها أجر إن تصدقت عنها ؟ قال « نعم » .

6. Terikenin en çok üçte bir mikdârını vasiyyet etmek câiz olduğunda âlimlerin ittifakı vardır. Cennetle müjdeli on sahâbiden Zubeyr de malının üçde birini vasiyyet etmişdir. Kendisi ile vasiyyet câiz olan mikdâr hakkında ise dörtde bir, beşte bir, altıda bir, onda bir gibi nisbetleri kabûl edenler vardır. Zeyd ibn Sâbit : «Kişinin vârisi olmasa bile malının üçde birinden ziyâdesini vasiyyet etmesi câiz değildir. Vârisi olmayanın vârisi *beytu'l-mâldır*» demişdir ki İmâm Mâlik, Evzâi ve İmâm Şâfiî'nin ictihadları da böyledir. Hulâsa bu bâbın hadîsleri üzerine amel şöyledir : Âlimler kişinin, üçde birden ziyâde vasiyyet etmesini câiz bulmuyor. Üçte birden eksilmesini ise müstehâb görüyorlar.

12 — (1004) [7] .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Bir kimse Peygamber'e :

— Annem ansızın vefât etti. Öyle zannediyorum ki eğer annem söylenebilseydi tasadduk (edilmesini vasiyyet) ederdi. Şimdi ben onun nâmına sadaka versem bana da sevâb olur mu? diye sordu. Peygamber (S) :

— Evet (olur) buyurdu.

( ) .... : Yine Âişe'den (şöyle demişdir) : Bir adam Peygamber (S) e geldi ve [8] :

— Yâ Rasûlallah! Annem ansızın vasiyyet edemeden öldü. Ben öyle zannediyorum ki eğer konuşabilseydi tasadduk ederdi. Şimdi ben onun nâmına sadaka versem annem için bir sevâb olur mu? diye sordu. Rasûlullah :

— Evet (olur) diye cevâb verdi.

١٣ – (...) وحدثناه أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. ح وَحَدَّثَنِي الْحَكَمُ بْنُ مُوسَىٰ. حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحٰقَ. ح وَحَدَّثَنِي أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامَ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ (يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ). حَدَّثَنَا رَوْحٌ (وَهُوَ ابْنُ الْقَاسِمِ). ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ. كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ. أَمَّا أَبُو أُسَامَةَ وَرَوْحٌ فَفِي حَدِيثِهِمَا: فَهَلْ لِي أَجْرٌ؟ كَمَا قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ. وَأَمَّا شُعَيْبٌ وَجَعْفَرٌ فَفِي حَدِيثِهِمَا: أَفَلَهَا أَجْرٌ؟ كَرِوَايَةِ ابْنِ بِشْرٍ.

13 — ( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Hişâm ibn Urve'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Ebû Usâme ve Ravh'ın hadislerinde, (12 rakamlı hadîsde) Yahyâ'nın dediği gibi : Benim için bir ecir var mı? tarzındadır. Şuayb'ın ve Ca'ferin hadîslerinde ise, (12 den sonraki rakamsız olan) İbn Bişr rivâyeti gibi : Onun için bir ecir olur mu? şeklindedir.

(٣) باب ما يلحق الإنسان من الثواب بعد وفاته

١٤ – (١٦٣١) حدثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ (يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ) وَابْنُ حُجْرٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (هُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ) عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ. أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ. أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ »

7. Bu hadîs daha evvel geçtiği için onun mustakil rakamını almışdır.
8. Bu Âişe hadîslerinde Peygamber'e gelib de suâl soran zâtın, Sa'd ibn Ubâde olduğu haber veriliyor.

(3) ÖLÜMÜNDEN SONRA İNSANA ULAŞACAK SEVÂBLAR BÂBI

14 — (1631) .... : Ebû Hureyre (R) den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «İnsan öülnce kendisinden bütün amelleri kesilir. Ancak şu üç şeyden amel kesilmeyib (lehine sevâb) devâm eder: Devâm eden sadakadan, faydalanılan bir ilimden, kendisine duâ eden iyi bir evlâddan»[9].

(٤) باب الوقف

١٥ — (١٦٣٢) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي. أخبرنا سليم بن أخضر عن ابن عون، عن نافع، عن ابن عمر. قال: أصاب عمر أرضا بخيبر. فأتى النبي ﷺ يستأمره فيها. فقال: يا رسول الله! إني أصبت أرضا بخيبر. لم أصب مالا قط هو أنفس عندي منه. فما تأمرني به؟ قال «إن شئت حبست أصلها وتصدقت بها». قال: فتصدق بها عمر؛ أنه لا يباع أصلها. ولا يبتاع. ولا يورث. ولا يوهب. قال: فتصدق عمر في الفقراء. وفي القربى. وفي الرقاب. وفي سبيل الله. وابن السبيل. والضيف. لا جناح على من وليها أن يأكل منها بالمعروف. أو يطعم صديقا. غير متمول فيه.

قال: فحدثت بهذا الحديث محمدا. فلما بلغت هذا المكان: غير متمول فيه. قال محمد: غير متأثل مالا.

قال ابن عون: وأنبأني من قرأ هذا الكتاب؛ أن فيه: غير متأثل مالا.

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا ابن أبي زائدة. ح وحدثنا إسحق. أخبرنا أزهر السمان. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي. كلهم عن ابن عون، بهذا الإسناد، مثله. غير أن حديث ابن أبي زائدة وأزهر انتهى عند قوله «أو يطعم صديقا غير متمول فيه». ولم يذكر ما بعده. وحديث ابن أبي عدي فيه ما ذكر سليم قوله: فحدثت بهذا الحديث محمدا إلى آخره.

9. «Kendisinden ameli kesilir» demek, lehine sevâbın yenilenmesi ve devâmı kesilir demekdir. Hadîsdeki «sadakatun câriye» yi vakf ile tefsir etmişlerdir. Bunun da ma'nâsı, böyle bir sadaka devâm ettiği müddetce sevâbının da devâm etmesidir.

«Kendisinden insanların fayda gördüğü ilim», öğretim yapmak, kitâb yazmak veya yararlı keşf ve îcâdlar meydana getirmek sûretleriyle olabilir. Burada ilmin, fayda görülen kaydı ile kayıdlanması, faydalanılamıyan, ecr ve sevâb doğurmayan ilimlerden ayırmak içindir. Çocuğun da «iyi» sıfatla kayıdlanması, ecr ve sevâbın başkasından hâsıl olmıyacağı içindir. Çocuğun kötülükleri ise ebeveyne ulaşmaz.

Peygamber bu hadîsinde hayırla yâd edecek bir çocuğa mâlikiyeti, bir kâşifi, bir müellifin ilmî eseri ile, bir hayır sâhibinin asırlarca devâm edecek cârî hayrâtı ile kıymetde müsâvî saymışdır. Böylece fertleri, çocuklarını hem kendilerine hem cemiyete faydalı bir sûretde yetiştirmeğe teşvîk eylemişdir.

(١٦٣٣) وحدثنا إسحٰق بن إبراهيم . حدثنا أبو داود الحفري عمر بن سعد ، عن سفيان ، عن ابن عون ، عن نافع ، عن ابن عمر ، عن عمر . قال : أصبت أرضا من أرض خيبر . فأتيت رسول الله ﷺ فقلت : أصبت أرضا لم أصب مالا أحب إلي ولا أنفس عندي منها . وساق الحديث بمثل حديثهم . ولم يذكر : فحدثت محمدا وما بعده .

(4) VAKF BÂBI

15 — (1632) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Umer İbn Hattâb Hayber'de bir arâziye nâil olmuşdu. Birgün bu arâzi husûsunda kendisiyle istişâre etmek için Peygamber (S) e geldi ve :

— Yâ Rasûlallah! Ben Hayber'de bir arâzîye sâhib oldum ki kendi nazarımda ondan daha kıymetli bir mala asla nâil olmamışımdır. Bu mal husûsunda bana ne emredersin? diye sordu. Rasûlullah :

— Eğer istersen aslını habsedersin, mahsûlunu da sadaka yaparsın buyurdu. İbn Umer dedi ki : Umer onun asılnı (kökünü) alınıb satılmamak, mîrâs olunmamak ve hibe edilmemek üzere tasadduk etti. Gelirinden de fakîrlere, hısımlara mükâteb (kendi hürriyetini satın almak mukâvelesi yapmış olan) kölelerin hürriyete kavuşdurulmasına, Allah yolundaki işlere, yolculara, konuklara tasadduk etti. Onun idâresini üzerine alan kimseye mal toplamamak şartıyle örf çerçevesinde ondan yemesinde ve bir arkadaşına yedirmesinde üzerine günâh yokdur. Râvî dedi ki : Ben bu hadîsi Muhammed ibn Sîrîn'e tekrar tahdîs ettim. Şu «ğayre mütemevvilin fîhi» sözüne geldiğim zaman o : «Ğayra müteessilin mâlen (= Mal toplayıcı olmayarak)» dedi.

Râvî İbn Avn şöyle dedi : Bana bu kitâbı okuyan kimse haber verdi ki onda, «ğayre müteessilin mâlen» tarzındadır[10].

10. Bu hadîs *İslâm'da vakf* müessesesine âid hükümleri toplayan dustûrî bir asıldır. Bu hükümlerin en önemlileri, vakfın aslı alınıb satılmak, mîras olunmak, hibe edilmek gibi tasarruflardan vakf edilib durdurulacak, yani kökü Allâh'a tahsîs edilecek, sâdece mahsûlü ve gelirleri, şartları dâiresinde Allâh'ın kullarının istifâdesine tahsîs olunacakdır. «Vakıflar, ölümden sonraya kaldıkları için vasiyyet ma'nâsını tazammun ederler. Hattâ İmâm A'zam, vakfı vasiyyetin fer'i kılmışdır. Bunun için « فمن بدله (: Onu kim değişdirirse)» (el-Bakara: 181) âyetinin inzârı, lâzım olan vakıflara da şâmildir. Bu sebeble vakfiyelerde bu âyetin yazılması müteâref olmuşdur. Vakıfların istibdâli ve vâkıfların şartları meseleleri de فمن خاف (: Kim korkarsa... — el-Bakara: 182 —) âyetine müteferridir. Câiz olanları sevâb olarak değil, nihâyet bir ruhsat olarak yapılabileceği unutulmamalıdır (*Hak Dîni*, I, 623).

Buhârî ile *Muslim*'in rivâyetine göre, «*siz sevdiğiniz şeylerden* (Allah yolunda) *harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infak ederseniz Allah onu bilicidir*» (Âlu İmrân: 92) âyeti inince Ebû Bekr Peygamber'e gelerek en sevgili malını

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de İbn Avn'dan bu isnâd ile ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir. Ancak bunlardan İbn Ebî Zâide ile Ezher es-Semmân'ın hadîsleri, «yahut ondan hiçbir malı kendi mülkiyetine geçirmiyerek bir arkadaşa yedirir» sözünde nihâyet bulmuş ve ondan sonrasını zikretmemişdir.

İbn Ebî Adiyy'in hadîsinde Suleym'in zikrettiği : Bu hadisi ben Muhammed ibn Sîrîn'e tahdîs ettim sözü vardır.

(1633) .... : Buradaki râvî de Umer (R) in : Ben Hayber topraklarından bir arâzîye sâhib oldum. Sonra Rasûlullah (S) a gelib : Nazarımda onun kadar sevgili ve ondan daha kıymetli bir mala sâhib olmadığım bir arâzîye nâil oldum dedim... dediğini, yukarıki râvîlerin hadîsi gibi rivâyet etmiş fakat Muhammed ibn Sîrîn'e tahdîs ettim sözü ile sonrasını zikretmemişdir.

باب ترك الوصية لمن ليس له شيء يوصي فيه

١٦ — (١٦٣٤) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي. أخبرنا عبد الرحمن بن مهدي عن مالك بن مغول، عن طلحة بن مصرف . قال : سألت عبد الله بن أبي أوفى : هل أوصى رسول الله ﷺ؟ فقال : لا . قلت : فلم كتب على المسلمين الوصية ، أو فلم أمروا بالوصية؟ قال : أوصى بكتاب الله عز وجل .

(5) VASİYYET EDİLECEK BİR ŞEYİ BULUNMAYAN BİR KİMSENİN VASİYYETİ TERK ETMESİ BÂBI

16 — (1634) .... : Talhatu'bnu Musarrıf şöyle dedi : Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) ya :

— Rasûlullah (S) vasiyyet etti mi? diye sordum. Abdullah ibn Ebî Evfâ :

— Hayır, (Rasûlullah bir şey vasiyyet etmedi) dedi. Ben :

— Öyle ise muslimanlar üzerine vasiyyet niçin yazıldı, yahut niçin vasiyyetle emrolundular? dedim.

— O, Azîz ve Celîl olan ALLÂH'IN KİTÂBINA yapışmakla vasiyyet etti diye cevâb verdi [11].

---

olan *Birhâ* bahçesini Allah yolunda tasadduk edeceğini söylemiş, Peygamber de onu sadaka olarak yakın akribâsına ve amucasının oğullarına vermesini tavsiye buyurmuş, o da öyle yapmışdır. Hz. Umer de en sevgili bir câriyesini hurriyete kavuşdurmuşdur. Zeyd ibn Hârise *Seyl* adındaki meşhûr atını Peygamber'e getirmiş, tasadduk buyurmasını ricâ etmiş, o da atı kendi oğlu Usâme ibn Zeyd'e vermiştir. Yine rivâyete göre Umer ibn Abdulazîz de fakîrlere bol mikdârda şeker dağıtırdı. Sebebini sordukları zaman, «zira ben en çok onu severim» derdi.

11. İbn Ebî Evfâ cevâbında Peygamber hiçbir şey vasiyyet etmedi demek istememişdir. Çünkü Peygamber'in vefatı sırasında Arab yarımadasında iki dînin bir arada ibkâ edilmemesini ve yahûdîlerin yarımadadan çıkarılmalarını vasiyyet ettiği ma'lûmdur (*Muslim, Kitabu'l-Cihâd ve's-siyer,* 20. ve 22. bâb).

١٧ – (...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. كلاهما عن مالك بن مغول، بهذا الإسناد، مثله. غير أن في حديث وكيع: قلت: فكيف أمر الناس بالوصية؟ وفي حديث ابن نمير: قلت: كيف كتب على المسلمين الوصية؟

17 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin her ikisi de yine Mâlik ibn Mığvel'den bu isnâdla aynısını rivâyet ettiler. Şukadar ki bunlardan Vekî'in hadîsinde: Ben, öyle ise însanlar nasıl vasiyyetle emrolundular? dedim tarzındadır.

İbn Numeyr'in hadîsinde ise: Ben, öyle ise vasiyyet muslimanlar üzerine nasıl yazıldı? dedim şeklindedir.

١٨ – (١٦٣٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الله بن نمير وأبو معاوية عن الأعمش. ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي وأبو معاوية. قالا: حدثنا الأعمش عن أبي وائل، عن مسروق، عن عائشة. قالت: ما ترك رسول الله ﷺ دينارا، ولا درهما، ولا شاة، ولا بعيرا، ولا أوصى بشيء.

(...) وحدثنا زهير بن حرب وعثمان بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم. كلهم عن جرير. ح وحدثنا علي بن خشرم. أخبرنا عيسى (وهو ابن يونس). جميعا عن الأعمش، بهذا الإسناد، مثله.

Binâenaleyh İbn Ebî Evfâ, vefat ederken mal vasiyyet etmedi demek istemişdir. Hakikaten Peygamber vefatında vasiyyete değer bir mal bırakmaınışdı ki vasiyyet etsin. Bir mikdâr arâzi ile silâh, katır bıraktığını *Buhârî*'nin *Humus*, *cihâd* ve *mağâzi* kitâblarındaki Amr ibn Hâris — ki Rasûlullah'ın kayın biraderi idi — rivâyetinden öğreniyoruz. Fakat ayni zamanda Rasûlullah: «Biz Peygamberler sınıfının metrûkâtı sadakadır (yani beytu'l-mâla âiddir)» buyurub bunda bütün muslimanların iştirâk hakkı bulunduğunu bildirmişdir.

Şârh Aynî, suâlin cevâbında İbn Ebi Evfâ, şiîlerin kasdettiği vasiyyet keyfiyetini nefyetmiş de olabilir diyor. Filhakika ba'zı şiîler, Peygamber'in Ali'ye birtakım sırlar, dinî emirler öğrettiğini ve buna sahâbilerden hiç kimsenin vâkıf olmadığını iddiâ etmişlerdir.

Tâbiî ricâlinden Talha ibn Musarrıfın kendi devrînde şiîlerin bu iddiâsı şâyi' olmuş bulunacağından bunu sormuş olması ve İbn Ebi Evfâ'nın da; hayır Peygamber böyle bir şey vasiyyet etmemişdir diye cevâb vermiş bulunması mumkindir. Fakat İbn Hibbâ'nın rivâyeti birinci ma'nâyı te'yid etmektedir. Bu metne göre İbn Ebî Evfâ birinci suâle « ما ترك شيئا يوصى فيه (= Rasûlullah vasiyyete değer bir şey bırakmadı ki vasiyyet etsin)» şeklinde cevâb vermişdir. İkinci suâldeki: «Öyle ise muslimanlar üzerine vasiyyet niçin yazıldı; yahut niçin vasiyyetle emr olundular?» terdîdi râvînin şekkini ifâde etmektedir. Bu suâle İbn Ebi Evfâ'nın *«Allahın kitâbına yapışmakla vasiyyet etti»* şeklindeki cevâbı el-Bakara: 180-181 âyetine işâret olabileceği gibi bütün Kur'ân'a yapışmakla vasiyyet etti ma'nâsını da ifâde eder.

18 — (1635) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) ne bir dînâr, ne bir dirhem, ne bir koyun, ne bir deve bırakmadı ve hiçbir şey de vasiyyet etmedi.

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de A'meş'den bu isnâdla yukarıki hadîsin benzerini haber vermişlerdir.

١٩ — (١٦٣٦) وحدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ (وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى). قَالَ: أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ. قَالَ: ذَكَرُوا عِنْدَ عَائِشَةَ؛ أَنَّ عَلِيًّا كَانَ وَصِيًّا. فَقَالَتْ: مَتَى أَوْصَى إِلَيْهِ؟ فَقَدْ كُنْتُ مُسْنِدَتَهُ إِلَى صَدْرِي (أَوْ قَالَتْ حَجْرِي) فَدَعَا بِالطَّسْتِ. فَلَقَدِ انْخَنَثَ فِي حَجْرِي. وَمَا شَعَرْتُ أَنَّهُ مَاتَ. فَمَتَى أَوْصَى إِلَيْهِ؟

19 — (1636) .... : Esved ibn Yezîd şöyle dedi : Bir kere Âişe (R) nin yanında Hz. Ali'nin bir vasiyy olduğunu (yani ölüm hastalığında Peygamber'in, Ali'nin vasiyyliğini — hilâfetini — vasiyyet ettiğini) zikrettiler. Bunun üzerine Âişe : (Tuhaf şey!) Rasûlullah, Ali'ye ne zaman vasiyyet etmiş? Ben Rasûlullah'ı hayâtının son deminde göğsüme (yahut kucağıma demiştir) dayamışdım. Bu sırada bir tas istedi. Müteâkiben kucağımda bütün âzâsı sarkıverdi. (Meğer vefât etmişdi). Halbuki ben vefatını hiç anlamadım. Şu halde Rasûlullah Ali'ye nezaman vasiyyet etmişdir? (diye onların sözlerini red etti) [12].

٢٠ — (١٦٣٧) حدثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ (وَاللَّفْظُ لِسَعِيدٍ). قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَحْوَلِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ. قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَوْمُ الْخَمِيسِ! وَمَا يَوْمُ الْخَمِيسِ! ثُمَّ بَكَى حَتَّى بَلَّ دَمْعُهُ الْحَصَى. فَقُلْتُ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ! وَمَا يَوْمُ الْخَمِيسِ؟ قَالَ: اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ وَجَعُهُ. فَقَالَ «ائْتُونِي أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضِلُّوا بَعْدِي» فَتَنَازَعُوا.

---

12. Ba'zı şiîler Peygamber'in Ali'yi vasiyy yaptığına dâir sözler çıkarmışlardı. Hz. Âişe o dedikoduları red ve inkâr etmektedir.

«Bu, Peygamberin daha evvel vasiyyet etmiş olması ihtimâlini bertaraf etmez. Sonra Peygamber'in vasiyyet edemiyecek şekilde ansızın ölmüş olması da iktizâ etmez» denilmişdir. Bu da mutasavver değildir. Çünkü Peygamber hastalığından evvel ecelinin yaklaştığını bilmiş, sonra günlerce hasta yatmışdır. Ne hastalık günlerinde, ne de daha evvel bir kimseyi vasiyy yapmamışdır. Eğer vasiyyet vâki' olsaydı, Mûsâ leh bunu iddiâ ederdi. Ali bunu nefsi için terk etmez ve hilâfeti üzerine almakdan uzaklaşmazdı. Sakîfe gününde de hiçbir sahâbî bundan bahsetmemişdir. Ali hakkındaki bu vasiyylik ve sâir dedikoduları en kat'î sûretde bizzât Alî'den gelen hadîsler red etmektedir. Ali, kendisine böyle bir şey vâki' olub olmadığı sorulduğunda : «Hayır, Rasûlullah'ın bana husûsî sûrette tebliğ ettiği bir hüküm yokdur. İslâm hükümlerinden benim bildiğim yazılı olan şey yalnız *Kitâbu'llâh*dan ve bir de şu kılıcımın içinde mahfûz bulunan sahîfeden ibâretdir» deyib o sahîfeyi çıkararak Medîne'nin hurmeti ve orada bid'at çıkarılmaması... ile ilgili sözleri okumuşdur (*Buhârî, fadâilu'l-Medîne*).

وَمَا يَنْبَغِي عِنْدَ نَبِيٍّ تَنَازُعٌ . وَقَالُوا: مَا شَأْنُهُ ؟ أَهَجَرَ ؟ اسْتَفْهِمُوهُ . قَالَ « دَعُونِي . فَالَّذِي أَنَا فِيهِ خَيْرٌ .
أُوصِيكُمْ بِثَلَاثٍ : أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ . وَأَجِيزُوا الْوَفْدَ بِنَحْوِ مَا كُنْتُ
أُجِيزُهُمْ » . قَالَ : وَسَكَتَ عَنِ الثَّالِثَةِ . أَوْ قَالَهَا فَأُنْسِيتُهَا .

قَالَ أَبُو إِسْحَٰقَ إِبْرَاهِيمُ : حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ بِشْرٍ قَالَ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ، بِهَٰذَا الْحَدِيثِ .

20 — (1637) .... : Saîd ibn Cubeyr dedi ki : İbn Abbâs bir kere: Hani o perşembe günü, o perşembe günü ne acı gündü! dedi de sonra ağladı. Hattâ gözyaşları kumları ıslattı. Bunun üzerine ben :

— Ey Abbâs oğlu! Perşembe günü ne oldu ki? diye sordum. O şöyle dedi :

— Rasûlullah'ın (son hastalığındaki) ağrısı arttı da : «Bana yazacak bir şey getirin. Size bir kitâb (vasiyyetnâme) yazdırayım ki benden sonra dalâlete düşmeyesiniz» buyurdu. Bunun üzerine orada bulunanlar (yazılsın yazılmasın diye) ihtilâfa düştüler. (Rasûlullah da) : «Hiç bir peygamberin yanında nizâ' ve ihtilâf etmek doğru değildir» buyurdu. Oradaki sahâbîler : Rasûlullah'a ne oluyor ki, (hastalığın şiddetinden) sayıkladı mı ne oldu? Onu anlayın bakalım dediler. Rasûlullah : «Haydi beni (kendi hâlime) bırakın! Benim içimde bulunduğum şu hâl daha hayırlıdır. Sizlere üç şey vasiyyet ediyorum : Muşrikleri Arab yarımadasından çıkarınız. Ben elçilere, hey'etlere nasıl izin verib hediyeler ikrâm ediyor idiysem siz de onlara öylece hediyeler vermek sûretiyle hürmet gösteriniz» buyurdu.

İbn Cureyc : İbn Abbâs burada üçüncüden sükût etti, yahut onu da söyledi de o bana unutturuldu dedi [13].

Ebû Ishâk İbrâhîm : Bize Hasen ibn Bişr tahdîs etti. Dedi ki : Sufyân da bu hadîsi bize tahdîs etti demişdir.

13. Peygamber'in vasiyyetlerinden sukût edilen yahut unutturulan üçüncü vasiyyet acaba ne idi? Hadîs şârihleri bu suâle cevâb olarak ilk önce Usâme ordusunun infâzı ve sevki vasiyyet edilmiş olması ihtimâlini bildiriyorlar. Mûte muhârebesindeki fâcialarin Bizans idâresindeki Arablardan öcünü almak için Peygamber, vefatına yakın günlerde bir ordu hazırladı ve bu orduya Mûte'de şehîd olan kumandanlardan Zeyd ibn Hârise'nin oğlu Usâme'yi başkumandan ta'yîn etmişdi. Fakat Peygamber hastalandığı için seferber hâlinde bulunan bu ordu hareketini te'hîr etmişdi. Rasûlullah'ın defnini müteâkib bu ordunun sevk edilmesi için Ebû Bekr'e tevâli eden mürâcaatlarda «Rasûlullah bu ordunun sevk edilmesini vasiyyet etmişdi» deniliyordu. Bu rivâyet yukarıki ihtimâli te'yîd etmektedir.

Ba'zı âlimler bu üçüncü vasiyyetin yahûdîlerle hıristiyanların, peygamberlerinin kabirlerine putperestlik derecesinde hürmet gösterdikleri gibi kendi kabrine hürmet edilmemesini vasiyyet etmesidir demişlerdir. Cenâze kitabındaki Hz. Âişe hadîsi bu ihtimâle kuvvet verecek tarzdadır.

٢١ – (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا وكيع عن مالك بن مغول، عن طلحة بن مصرف، عن سعيد بن جبير، عن ابن عباس؛ أنه قال: يوم الخميس! وما يوم الخميس! ثم جعل تسيل دموعه. حتى رأيت على خديه كأنها نظام اللؤلؤ. قال: قال رسول الله ﷺ «ائتوني بالكتف والدواة (أو اللوح والدواة) أكتب لكم كتابا لن تضلوا بعده أبدا» فقالوا: إن رسول الله ﷺ يهجر.

21 — ( ) Bize Ishâk ibn İbrahim tahdîs etti. Bize Vekî', Mâlik ibn Mığvel'den, o da Talhatu'bnu Musarrıfdan, o da Saîd ibn Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'dan haber verdi. İbn Abbâs (R) bir kere : Hani o perşembe günü! O perşembe günü ne acı gündü! dedi de sonra gözyaşları akmaya başladı. Hatta ben sanki inci dizisi gibi olan gözyaşlarını onun iki yanağı üzerinde gördüm. İbn Abbâs (o gün cereyân eden vâkıayı anlatarak) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Bana kürek kemiği ve devât — yazı yazacak âlet — (yahut levhâ ve devât) getiriniz. Size bir kitâb yazdırayım ki ondan sonra yolunuzu şaşırmayınız» buyurdu. Bunun üzerine sahâbîler : Muhakkak ki Rasûlullah (hastalığın şiddetinden dolayı) sayıklıyor dediler.

٢٢ – (...) وحدثني محمد بن رافع وعبد بن حميد (قال عبد: أخبرنا. وقال ابن رافع: حدثنا عبد الرزاق). أخبرنا معمر عن الزهري، عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة، عن ابن عباس، قال: لما حضر رسول الله ﷺ وفي البيت رجال فيهم عمر بن الخطاب. فقال النبي ﷺ «هلم أكتب لكم كتابا لا تضلون بعده». فقال عمر: إن رسول الله ﷺ قد غلب عليه الوجع. وعندكم القرآن. حسبنا كتاب الله. فاختلف أهل البيت. فاختصموا. فمنهم من يقول: قربوا يكتب لكم رسول الله ﷺ كتابا لن تضلوا بعده. ومنهم من يقول ما قال عمر. فلما أكثروا اللغو والاختلاف عند رسول الله ﷺ، قال رسول الله ﷺ «قوموا».

قال عبيد الله: فكان ابن عباس يقول: إن الرزية كل الرزية ما حال بين رسول الله ﷺ وبين أن يكتب لهم ذلك الكتاب، من اختلافهم ولغطهم.

22 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) şöyle dedi : Rasûlullah'a ölüm yaklaştırıldığı zaman evde bir takım insanlar vardı. Onların içinde Umer ibn Hattâb da mevcûddu. Bir aralık Peygamber (S) : «Haydi getirin sizlere bir kitab yazdırayım ki ondan sonra dalâlete düşmeyesiniz» buyurdu. Bunu ta'kîben Umer de orada bulunanlara : Muhakkak ki Rasûlullah'ın hastalığı ağırlaşmışdır. Yanınızda ise **KUR'ÂN** vardır. ALLÂHIN

KİTÂBI bize yeter dedi. Bunun üzerine evde bulunanlar (yazılsın yazılmasın diye) ihtilâf ettiler ve biribirleriyle çekiştiler. Şöyle ki: Onlardan kimi: Yazı malzemesini yakınlaştırınız, Rasûlullah size bir kitab yazdırsın ki artık ondan sonra aslâ yolunuzu sapıtmayasınız diyor. Kimi de: Umer'in dediği sözü söylüyordu. Nihâyet Rasûlullah'ın yanında konuşmayı ve ihtilâfı çoğalttıklarında Rasûlullah: «Yanımdan kalkın!» buyurdu [14].

14. İbn Abbâs'dan gelen bu rivâyet şîîlerin Hz. Umer'e karşı kullana geldikleri bir ta'n ve düşmanlık silâhıdır. Güya Peygamber tarafından Hz. Ali'nin hilâfeti murad edilmiş de Umer'in buna mâni' olması, hakkın hak sâhibine varmasını gecikdirmiş ve muhâlefete sebeb de Ebû Bekr'e gizli bir tarafdarlık olmuşdur. Hele *Buhârî* ve *Muslim* — 22 rakamlı — hadîsinin sonundaki İbn Abbâs'ın bu kelâmı râvi Ubeydullah ibn Abdillah'a naklettikden sonra odadan çıkmağa davranıb, çıkarken de: « ان الرزية كل الرزية ما حال بين رسول الله صلم وبين كتابه = Âh! Ne büyük musîbetdir o büyük musîbet ki Rasûlullah ile yazmak istediği kitab arasına hâil oldu» demiş olması da bu konudaki dedikoduyu son hadde vardırıyor. Halbuki öyle büyük bir sahâbî hakkında böyle hükümler vermeden evvel çok düşünmek ve çok ihtiyâd etmek gerekir:

a. Hazarda seferde dâimâ Peygamber'den ayrılmamış, sıhriyet ve akribâlık dolayısıyle Peygamber katında mahremiyet kazanmış, mu'dil ve muşkil işlerde müsteşâr ve mu'temin edinilmiş, yirmi bu kadar defa re'yini ve bazan lâfzını doğruluyarak vahy nâzil bulunmuş olan Umer'in fıkhı ve hal karinelerinden istinbat edilebilecek ilmi elbette — o sıralarda henüz çocuk denecek yaşta olan — İbn Abbâsınkine kıyâs edilemez.

b. Bu hadîsin içinde Hz. Umer'in itâba giriftâr olduğuna delâlet eder bir söz olmadığı gibi iyâdet meclisi hâricinde de hakkı ayakta tutmaya bu kadar hâris olan hâzır ve gâib sahâbîlerden hiçbirisi tarafından o günkü muhâlefeti dolayısıyle kendisine ta'n edildiğine delâlet eder hiçbir rivâyet naklolunmadığına ve sahâbîlerin kendisine hurmeti günden güne arttığına göre, herhangi ilâhi bir hükmü teblîğden Peygamberi men etmiş olmakla ithâmı büyük bir cür'et sayılır.

c. Peygamberin vefatı günü — bu vâkıa henüz pek taze iken — İmâm nasbı için Muhâcirler ile Ensâr arasında ihtilâf meydana gelmiş, ihtilâfı izâle etmeği Peygamberi defn etmek vazîfesinden bile önemli gören Ebû Bekr ve Umer, Benû Sâide Sakîfesine varıb nizâı yatışdırmış ve Ebû Bekr'e ilk bey'at eden Umer olmuşdu. Böyle iken bunca Muhâcir ve Ensârdan hiçbiri çıkıb da «sen Rasûlullah'ın hak sâhibini ta'yîn etmesine daha dün mâni' olmuş bir kimsesin. Sana söz söylemek düşmez» demediği gibi, sonradan Ebû Bekr'in kendisini halef ta'yîn etmesine de, kendisinin işi şûrâya havâle etmesine de i'tirâz eden olmamışdır.

d. İbn Abbâs, Umer'in yakınlarında bulunduğu ve büyük ilminden çok istifade eden bahtiyarlardan olduğu için o sözü ona töhmet atfı ma'nâsına söyliyebileceği aslâ hâtıra gelmez.

e. Ahmed ibn Hanbel'in Müsnedindeki rivâyete göre: «I'tûnî bi-kitâbin (= bana yazı yazacak şey getiriniz)!» emri Hz. Ali'ye verilmişdir. Ali'nin hilâfetine tazammun edecek bir mektûbun kendisine yazdırılması, hatta yazı âletlerinin hazırlanması emrinin kendisine verilmesi herhalde aklen çok uzakdır. Böyle bir şey başkasına yazdırılmak, hatta malzemenin hazırlanması başkasına emredilmek — töhmet kokusuna meydan vermemek için — daha ziyâde yakışık alırdı.

f. Yazılacak kitâb, vahy îcâbı teblîğ edilecek dînî vecîbelerden olaydı Umer'in sözü üzerine teblîğden vazgeçilmek hiç tasavvur edilebilir mi? Her ne pahasına olursa olsun ilâhî emir teblîğ edilir ve: «Yanımdan savulun, benim yanımda nizâ olmaz» demekle yetinilmezdi. Bil'akis hiçbir şey yazdırmadan oradakileri savması, Umer'in re'yini doğru gördüğünü gösterir. Hâssaten bu vâkıa — nakle göre — perşembe günü cereyân

Râvî Ubeydullah dedi ki; İbn Abbâs : Âh, ne büyük musîbetdir o musîbet ki ihtilâfları ve gürültülerinden dolayı Rasûlullah ile onlara bu kitabı yazması arasına hâil oldu! der idi.

etmiş ve kendisi dört gün daha hayatta kalmış olduğundan, bu müddet zarfında ilâhî vahyi tebliğe bol bol vakıt vardı. Bu müddet içinde sükût etmeleri, kitâba yazılacak şeyin tebliği vâcib olmadığına sarih bir delîldir.

İşte bu sebeplerden dolayı ne Umer'in sözü şîilerin verdiği ma'nâya, ne İbn Abbâs'ın sözü Umer'i ithâma hamledilebilir. Anlaşılıyor ki orada hâzır bulunanlardan ba'zıları Peygamber'in emrini vâcib gördükleri ve yazdırılacak şeyin zâten ma'lûm olan dîn hükümleri hakkında daha ziyâde açıklamayı mutazammın olacağını bildikleri için yazılmasına tarafdar olmuşlar. Umer ise bu emrin vucûb için olmadığını istidlâl ederek KİTÂBU'LLAH ile zâten ma'lûm olan şeyleri te'kîd ile yetinileceğini anlamış; şiddetli hastalık hâlinde böyle bir zahmet ve külfetten sevgili Peygamberi korumak maksadını gözedib «ALLÂH'IN KİTÂBI bize yeter» demiş. O emrin vucûb için olmadığı ise ne meclisde ne de aradan geçen dört gün zarfında te'kîd edilmemesi ile sâbittir. Eğer o emre imtisâl vâcib olaydı, elbette sahâbîlerin ihtilâfından rencide olub vazgeçmez ve her kimin olursa olsun muhâlefetine binâen teklîfî tebliğ terk buyurulmazdı.

Yazılacak şey acaba ne idi? Orası ma'lûm değil. Fakat bunun ne olabileceği hakkındaki tahminler, şîilerin bu iftirasına sebeb olmuşdur. Âlimlerin bu husûs için ileri sürdükleri ihtimâl ikidir : Biri, Cemel, Sıffiyn vâkıaları gibi büyük fitnelerin önüne geçmek için kendisinden sonra imâmete geçeceklerin isimlerini yazmak istemişler. İkincisi, ileride haklarında ihtilâf zuhûr etmesin diye ana hükümleri beyân eden bir kitâb yazdırmayı düşünmüşdü de bu tasavvurdan vazgeçmekde maslahat —iyilik— olduğu bilâhare kendisine zâhir olmuş; yahut kendisine böylece vahyolunmuş. Şîilerin Umer'e hucûmu, birinci ihtimâle tutunduklarına göredir. Halbuki o ihtimâle göre kendilerini ta'nda haklı gösterecek bir cihet yoktur. Zîra *Muslim* ile *Buhârî*'nin ona dâir olan rivâyetlerinden anlaşılıyor ki ta'yîn etmek istedikleri isimlerin başında Ebû Bekr ismi varmış. Ölüm hastalığının başlangıçlarında Âişe'ye :

«Babanı, kardeşini bana çağır da size bir mektûb yazayım. Herhangi bir kimsenin başa geçmek hevesine düşmesinden ve : Bu işe ben herkesden önceyim demesinden ciddî sûrette endîşe etmekteyim. Halbuki Allah da, mu'minler de Ebû Bekr'den başkasını(n öne geçmesini) istemezler» buyurmuşdur. (Bu hadîsde hilâfet meselesi sarîh olarak mantûkan zikredilmemiş ise de karîneler dolayısıyle mefhûmen o anlaşılmaktadır) lâkin ilâhî takdîr kendisine ma'lûm olduğundan bundan feragat edib Ebû Bekri namaz imâmetine geçirmişler ve kendisi de arkasında namaz kılmışlardır. İhtimal ki bu mektûb yazılaydı sonradan sahâbîler arasında meydana gelen fitne ve musibetler zuhûr etmezdi. Lâkin ilâhî kazâ o fitnelerin vukûunu mübrem kıldığından o mektûb yazılmadı. İbn Abbâs'ın sözleri de işte buna râci'dir. Yoksa o kadar hürmet ve ta'zîm ettiği Hz. Umer'e ithâma değil (*Tecrîd Ter.* I, 91-94; VIII, 476-482).

بسم الله الرحمن الرحيم

٣٦ - كتاب النذر

(١) باب الأمر بقضاء النذر

١ - (١٦٣٨) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي ومحمد بن رمح بن المهاجر. قالا: أخبرنا الليث. ح وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث عن ابن شهاب، عن عبيد الله بن عبد الله، عن ابن عباس؛ أنه قال: استفتى سعد بن عبادة رسول الله ﷺ في نذر كان على أمه، توفيت قبل أن تقضيه. قال رسول الله ﷺ «فاقضه عنها».

(...) وحدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وإسحق بن إبراهيم عن ابن عيينة. ح وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد. قالا: أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. ح وحدثنا عثمان بن أبي شيبة. حدثنا عبدة بن سليمان عن هشام بن عروة، عن بكر بن وائل. كلهم عن الزهري. بإسناد الليث. ومعنى حديثه.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

---

26 — KİTÂBU'N-NEZRİ [1]

(Adak Kitâbı)

---

(1) ADAĞI YERİNE GETİRMEKLE EMREDİLMESİ BÂBI

1 — (1638) .... : İbn Abbâs (R) şöyle demişdir : Sa'd ibn Ubâde,

1. *Nezr*, ahd ve adak demekdir ki bir kimsenin üzerine vâcib olmayan hayırlı bir işi kendine vâcib kılarak yapayım diye taahhüd etmesidir.

Lugatda nezr, bir kimse vâcib olmayan bir şeyi kendi nefsi üzerine vâcib kılmak ma'nâsına masdardır. Ayni zamanda adanan şey ma'nâsına da isim olur.

anasının üzerinde bir adak olduğunu fakat anasının bu adağını yerine getiremeden vefât ettiğini zikredib Rasûlullah'dan fetvâsını istedi. Rasûlullah (S) da : «Anan adına o adağını kazâ edib yerine getir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki beş tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den Leys isnâdıyle ve onun yukarıki hadîsi manâsında rivâyet etmişlerdir.

(٢) باب النهي عن النذر، وأنه لا يرد شيئا

٢ – (١٦٣٩) وحدثني زهير بن حرب وإسحق بن إبراهيم (قال إسحق: أخبرنا . وقال زهير: حدثنا جرير) عن منصور، عن عبد الله بن مرة، عن عبد الله بن عمر. قال: أخذ رسول الله ﷺ يوما ينهانا عن النذر. ويقول «إنه لا يرد شيئا. وإنما يستخرج به من الشحيح».

(2) NEZRDEN NEHY VE NEZR, (KADERDEN) HİÇBİR ŞEYİ GERİ ÇEVİRMEZ BÂBI

2 — (1639) .... : Abdullah ibn Umer (R) dedi ki : Bir gün Rasûlullah (S) bizleri nezrden nehyetmeğe başladı ve : «Muhakkak ki nezr, (kaderden) hiçbir şeyi geri çevirmez. Ancak nezr sebebiyle cimri olan kimseden mal çıkarılır» buyuruyordu [2].

Kur'ân-ı Kerîm'de nezr hakkında ba'zı âyetler :

وما أنفقتم من نفقة او نذرتم من نذر فان الله يعلمه وما للظالمين من انصار

: *Nafakadan ne harcadınız, yahut adakdan ne adadınızsa muhakkak Allah onu bilir. Zâlimlerin hiçbir yardımcıları yokdur»* (el-Bakara: 270).

ثم ليقضوا تفثهم وليوفوا نذورهم وليطوفوا بالبيت العتيق

: *Sonra kirlerini gidersinler. Adaklarını yerine getirsinler ve o BeytAtîkı tavaf etsinler»* (el-Hacc: 29).

من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه فمنهم من قضى نحبه ومنهم من ينتظر وما بدلوا تبديلا.

: *Mu'minler. içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var. İşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de* (bunu) *bekliyor. Onlar hiçbir sûretde* (ahidlerini) *değiştirmediler»* (el-Ahzâb: 23).

« يوفون بالنذر : (Onlar) *adağını yerine getirirler...* (ed-Dehr: 7).

2. Şâfiîlerin çoğu ile Mâlikîlere ve Hanbelîlere göre nezr mekrûhdur. Çünkü yasak edilmişdir. Bunlar nezrin hâlis bir ibâdet olmadığına zîra onunla hâlis ibâdet değil bir menfaat te'mîni yahut bir zararın def'i kasdedildiğine kaildirler. Hanefî'lere göre nezr meşrû' bir ibâdetdir.

İbn Esîr *en-Nihâyede* nezr hakkında şöyle der :

«Hadîsde nezrden tekrar tekrar nehyedilmişdir. Bu nehy, nezri te'kîd ve onu vâcib

٣ – (...) حدثني محمد بن يحيى. حدثنا يزيد بن أبي حكيم عن سفيان، عن عبد الله بن دينار، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ؛ أنه قال «النذر لا يقدم شيئا ولا يؤخره. وإنما يستخرج به من البخيل».

3 — ( ) .... : İbn Umer (R) den (şöyle demişdir); Peygamber (S) : «Nezretmek, hiçbir şeyi öne de geçiremez, geriye de bırakamaz. Ancak bu nezr sebebiyle cimri kimseden mal çıkarılır» buyurdu.

٤ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا غندر عن شعبة. ح وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن منصور، عن عبد الله بن مرة، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ؛ أنه نهى عن النذر. وقال «إنه لا يأتي بخير. وإنما يستخرج به من البخيل».

(...) وحدثني محمد بن رافع. حدثنا يحيى بن آدم. حدثنا مفضل. ح وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار، قالا: حدثنا عبد الرحمن عن سفيان. كلاهما عن منصور، بهذا الإسناد، نحو حديث جرير.

4 — ( ) .... : İbn Umer (R) den (şöyle demişdir); Peygamber (S) nezrden nehyetti ve : «Muhakkak ki nezr (takdîr olunmamış) hiçbir hayrı getiremez. Ancak nezr sebebiyle bahîl kişiden mal çıkarılır» buyurdu.

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Mansûr'dan bu isnâdla (2 rakamıyle geçen) Cerîr hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

٥ – (١٦٤٠) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا عبد العزيز (يعني الدراوردي) عن العلاء، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا تنذروا. فإن النذر لا يغني من القدر شيئا. وإنما يستخرج به من البخيل».

kıldıktan sonra aldırmamazlık etmekden sakınmayı te'mîn içindir. Eğer nehyin ma'nâsı onu yapmakdan men' etmek ve hiç yapdırmamak olsaydı, bu onun hükmünü ibtâl ve îfâsı luzûmunu iskat etmek olur, nezr yasak edildiği için bir ma'siyet sayılırdı da îfâsı lâzım gelmezdi. Halbuki hadîsin vechi şudur: Rasûlullah sahâbîlerine bu işin kendilerine âcil bir menfaat sağlıyamıyacağını, onlardan bir zarar def' edib kazâ kader değiştiremiyeceğini bildirmiş ve : Allah'ın size takdîr etmediği bir şeyi elde etmek, yahut sizin için mukadder olan bir şeyi değiştirmek i'tikadıyle nezretmeyin. Böyle bir i'tikad beslemiyerek nezrederseniz; o halde ödemek sûretiyle onun içinden çıkın. Zirâ nezrettiğinizi yapmak size lâzım olmuşdur, demek istemişdir.

Kaadî Iyâd da: Nezri yapan kaderle münâzaa ediyor demekdir. Nehy, ba'zı câhiller buna i'tiraz etmesinler diye vârid olmuşdur diyor.

Netice Kur'ân'da nezrlerin îfâ edilmesi emredilmiş, hadîsde de buna âid emirler ve tatbikat gelmişdir. Kur'ân « وليوفوا نذورهم : Nezirlerini îfâ etsinler...» (el-Hacc: 29) buyuruyor.

5 — (1640) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir); Rasûlullah (S) : «Nezr yapmayınız, çünkü nezretmek kaderden hiçbir şeyi def' edemez. Ancak nezr sebebiyle cimri kimseden mal çıkarılır» buyurdu.

٦ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. قال: سمعت العلاء يحدث عن أبيه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ؛ أنه نهى عن النذر. وقال «إنه لا يرد من القدر. وإنما يستخرج به من البخيل».

6 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir); Peygamber (S) nezrden nehy etti ve : «Nezr, kaderden (hayır ve şerden hiçbir şeyi) geri çeviremez. Ancak bu sebeble bahîl kişiden (mal) çıkarılır» buyurdu[3].

٧ – (...) حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد وعلي بن حجر. قالوا: حدثنا إسماعيل (وهو ابن جعفر) عن عمرو (وهو ابن أبي عمرو)، عن عبد الرحمن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «إن النذر لا يقرب من ابن آدم شيئا لم يكن الله قدره له. ولكن النذر يوافق القدر. فيخرج بذلك من البخيل ما لم يكن البخيل يريد أن يخرج».

(...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا يعقوب (يعني ابن عبد الرحمن القاري) وعبد العزيز (يعني الدراوردي). كلاهما عن عمرو بن أبي عمرو، بهذا الإسناد، مثله.

7 — ( ) Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Nezr, Allah'ın kendisi için takdîr etmediği hiçbir şeyi âdem oğluna yaklaştıramaz. Lâkin nezr, (belki) kadere muvâfık olur. Bir de nezr sebebiyle bahîl kimsenin çıkarmayı istemediği malı, bahîlden çıkarılır».

( ) .... : Buradaki iki râvî de Amr ibn Ebî Amr'dan bu isnâdla yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

3. Baş tarafda zikredildiği gibi nezr, mübâh olan bir şeyi Allah rızâsı için kendi nefsine vâcib kılmakdır. Binâenaleyh bunun memnû' olmaması gerektiği halde Peygamber'in nehyetmesi, mübâh olan bir şey iltizâm edilib de bilâhare yapılmaması mahzûrundan dolayıdır.

Hattâbî: «Nezrin nehyi, ilmin garîb bir faslıdır. Bir şeyi işlemek evvelâ nehyolunsun, işlenince de îfâsı vâcib olsun bu hayrete şâyandır» der.

Bu çetinlik şöyle gideriliyor: Rasûlullah tarafından nehyolunan nezr kaderden müstağnî ve bizâtihi maksad te'mînine kâfi i'tikad edilen nezrdir. Hatta halkın birtakım câhil tabakaları vardır ki nezrin mukadderatı tağyîr edeceğini sanmak gafletinde bulunurlar. İşte nehyolunan nezr bu nevi nezrdir. Yoksa hayır, şer, menfaat, mazarrat Allâh'ın kudreti eseri olduğunu ve nezr yalnız kaderin vucûd bulmasına bir vesîleden ibâret bulunduğunu i'tikad ederek yapılan nezr meşrû' olur.

(٣) باب لا وفاء لنذر في معصية الله، ولا فيما لا يملك العبد

٨ – (١٦٤١) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ (وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ). قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْمُهَلَّبِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ. قَالَ: كَانَتْ ثَقِيفُ حُلَفَاءَ لِبَنِي عُقَيْلٍ. فَأَسَرَتْ ثَقِيفُ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. وَأَسَرَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ ﷺ رَجُلًا مِنْ بَنِي عُقَيْلٍ. وَأَصَابُوا مَعَهُ الْعَضْبَاءَ. فَأَتَى عَلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ فِي الْوَثَاقِ. قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! فَأَتَاهُ. فَقَالَ «مَا شَأْنُكَ؟» فَقَالَ: بِمَ أَخَذْتَنِي؟ وَبِمَ أَخَذْتَ سَابِقَةَ الْحَاجِّ؟ فَقَالَ (إِعْظَامًا لِذَلِكَ) «أَخَذْتُكَ بِجَرِيرَةِ حُلَفَائِكَ ثَقِيفَ» ثُمَّ انْصَرَفَ عَنْهُ فَنَادَاهُ. فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ! يَا مُحَمَّدُ! وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَحِيمًا رَقِيقًا. فَرَجَعَ إِلَيْهِ فَقَالَ «مَا شَأْنُكَ؟» قَالَ: إِنِّي مُسْلِمٌ. قَالَ «لَوْ قُلْتَهَا وَأَنْتَ تَمْلِكُ أَمْرَكَ، أَفْلَحْتَ كُلَّ الْفَلَاحِ» ثُمَّ انْصَرَفَ. فَنَادَاهُ. فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ! يَا مُحَمَّدُ! فَأَتَاهُ فَقَالَ «مَا شَأْنُكَ؟» قَالَ: إِنِّي جَائِعٌ فَأَطْعِمْنِي. وَظَمْآنُ فَأَسْقِنِي. قَالَ «هَذِهِ حَاجَتُكَ» فَفُدِيَ بِالرَّجُلَيْنِ.

قَالَ: وَأُسِرَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ. وَأُصِيبَتِ الْعَضْبَاءُ. فَكَانَتِ الْمَرْأَةُ فِي الْوَثَاقِ. وَكَانَ الْقَوْمُ يُرِيحُونَ نَعَمَهُمْ بَيْنَ يَدَيْ بُيُوتِهِمْ. فَانْفَلَتَتْ ذَاتَ لَيْلَةٍ مِنَ الْوَثَاقِ فَأَتَتِ الْإِبِلَ. فَجَعَلَتْ إِذَا دَنَتْ مِنَ الْبَعِيرِ رَغَا فَتَتْرُكُهُ. حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى الْعَضْبَاءِ. فَلَمْ تَرْغُ. قَالَ: وَنَاقَةٌ مُنَوَّقَةٌ. فَقَعَدَتْ فِي عَجُزِهَا ثُمَّ زَجَرَتْهَا فَانْطَلَقَتْ. وَنَذِرُوا بِهَا فَطَلَبُوهَا فَأَعْجَزَتْهُمْ. قَالَ: وَنَذَرَتْ لِلَّهِ؛ إِنْ نَجَّاهَا اللهُ عَلَيْهَا لَتَنْحَرَنَّهَا. فَلَمَّا قَدِمَتِ الْمَدِينَةَ رَآهَا النَّاسُ. فَقَالُوا: الْعَضْبَاءُ، نَاقَةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَتْ: إِنَّهَا نَذَرَتْ؛ إِنْ نَجَّاهَا اللهُ عَلَيْهَا لَتَنْحَرَنَّهَا. فَأَتَوْا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لَهُ. فَقَالَ «سُبْحَانَ اللهِ! بِئْسَمَا جَزَتْهَا. نَذَرَتْ لِلَّهِ إِنْ نَجَّاهَا اللهُ عَلَيْهَا لَتَنْحَرَنَّهَا. لَا وَفَاءَ لِنَذْرٍ فِي مَعْصِيَةٍ. وَلَا فِيمَا لَا يَمْلِكُ الْعَبْدُ».

وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ حُجْرٍ «لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةِ اللهِ».

(...) حدثنا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ. حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ). ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيِّ. كِلَاهُمَا عَنْ أَيُّوبَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ. وَفِي حَدِيثِ حَمَّادٍ قَالَ: كَانَتِ الْعَضْبَاءُ لِرَجُلٍ مِنْ بَنِي عُقَيْلٍ. وَكَانَتْ مِنْ سَوَابِقِ الْحَاجِّ. وَفِي حَدِيثِهِ أَيْضًا: فَأَتَتْ عَلَى نَاقَةٍ ذَلُولٍ مُجَرَّسَةٍ. وَفِي حَدِيثِ الثَّقَفِيِّ: وَهِيَ نَاقَةٌ مُدَرَّبَةٌ.

(3) ALLÂH'A MA'SİYET YOLUNDA OLAN NEZR İLE KULUN MÂLİKİ BULUNMADIĞI ŞEY HAKKINDAKİ NEZR İÇİN VEFÂ YOKDUR BÂBI

8 — (1641) .... : İmrân ibn Husayn (R) şöyle dedi : Sakîf kabîlesi, Benû Ukayl'ın yemînli muâhidi (dosdu) idi. Derken Sakîf Rasûlullah'ın sahâbîlerinden iki kişiyi esîr etti. Rasûlullah'ın sahâbîleri de (buna karşılık) Benû Ukayl'den bir kimseyi esîr aldılar. Sahâbîler bu kimsenin beraberinde bulunan **Adbâ**[4] denilen kıymetli deveyi de ele geçirdiler. Nihâyet Rasûlullah bu şahıs bağlı vaz'iyyetde iken yanına uğradı. Esîr şahıs :

— Yâ Muhammed! diye nidâ etti. Bu nidâsı üzerine Rasûlullah (S) onun yanına vardı ve :

— Hâlin nedir (ne istiyorsun)? buyurdu. Esîr :

— Beni neye mukabil esîr aldın? Ve bütün yolcuları geçen **Adbâ**yı ne karşılığında zabdettin? dedi. (Vefâkârlık hakkını büyütmek ve kendini gadre nisbetden uzaklaşdırmak için) Rasûlullah :

— Seni yemînli dostların olan Sakîf'in cürmüne mukabil esîr aldım buyurdu, sonra ondan uzaklaşdı. Bu sefer esîr yine nidâ edib :

— Yâ Muhammed! Yâ Muhammed! dedi. Rasûlullah çok merhametli ve çok yufka yürekli olduğundan hemen ona döndü ve :

— Neyin var (ne istiyorsun)? diye sordu. O zât :

— Ben bir muslimanım, dedi. Rasûlullah :

— Sen bu sözü hurriyetin elinde iken söylemiş olsaydın tam bir kurtuluşa ererdin, dedikden sonra yürüyüb gitti[5]. O zât yine :

— Yâ Muhammed! Yâ Muhammed! diye nidâ etti. Peygamber tekrar gelib :

— Neyin var, ne istiyorsun? dedi.

— Ben acım, beni doyur; ben susuzum, bana su ver dedi. Peygamber:

— Bunlar senin ihtiyâcındır buyurdu. Sonra bu esîr şahıs Sakîf elinde esîr olarak tutuklu bulunan o iki muslîman karşılığında fidye olarak salıverildi.

Râvî dedi ki : Sonra Ensâr'dan bir kadın esîr edildi ve meşhûr **Adbâ**

4. *Adbâ*, önüne geçilmez derecede sür'atle koşan gâyet kıymetli necib bir dişi deve idi. Bu deve Benû Ukayl'dan bir kimsenin malı idi. Sonra Rasûlullah'ın mülkiyetine geçdi.
5. Bunun ma'nâsı şudur: Eğer sen İslâm kelimesini esîr olmadan önce kendi ihtiyârına mâlik bulunurken söyleseydin tam bir felâha ulaşmış olurdun. Çünkü esâretden evvel İslâm'a girmiş olsaydın seni esîr almak câiz olmazdı. Sen de bu islâmın sebebiyle esîrlikden ve malının ganîmet yapılmasından selâmetde kalırdın. Amma esîrlikden sonra İslâma girersen seni öldürmek husûsundaki muhayyerlik düşer. Muhayyerlik ancak esîrlikde bâkiy kılınmak, yahut hurriyetini ihsân etmek veya fidye almak arasında bâkiy kalır (Nevevî).

da (düşmanlar tarafından) alınıb götürüldü. Nihâyet bu Ensârî kadın bir yerinden bağlanmış, onu götüren baskıncı cemâat da evlerinin önünde develerine istirahat vermişlerdi. Derken kadın bir gece birdenbire bağından boşanıb kurtuldu ve hemen develerin yanına geldi. Bir erkek deveye yaklaşınca o deve böğürüb bağırmağa başladı. Kadın da bu deveyi terk edib nihâyet Adbânın yanına vardı: Adbâ ise hiç böğürmedi. Râvî : Bu Adbâ ta'lîm edilib itâatlı kılınmış bir dişi devedir dedi. Kadın Adbâ'nın arka tarafına oturdu, sonra onu kaldırdı ve yola koyuldu. Sonra esîr alan o kimseler kadının kaçtığını hissedib onu araşdırdılar. Fakat kadın onları yakalamakdan âciz kılmışdı. Kadın, eğer Allah kendisini bu Adbâ'nın üzerinde necâta ulaşdırırsa onu muhakkak boğazlıyacağına dâir Allah için bir nezr yaptı. Kadın bu vaz'iyyetde Medîne'ye gelib de halk onu gördükleri zaman : Â, bu Rasûlullah'ın dişi devesi Adbâ'dır! dediler. Kadın ise :

— O kadın, eğer Allah kendisini bu deve üzerinde kurtarırsa onu muhakkak boğazlayacağına nezretmişdir dedi. Akabinde Rasûlullah'a geldiler ve bu nezr mes'elesini kendisine söylediler. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Subhânallah! Bu kadın Adbâ'ya ne fena bir karşılık ta'yîn etmiş! Eğer Allah kendisine bu dişi deve üzerinde kurtuluş ihsan ederse, o bu deveyi muhakkak boğazlıyacağını Allah için nezretmiş! (yani deve onun kurtulmasına sebeb olacak, o da buna karşılık onu boğazlıyacak, bu ne fena bir mukabeledir!) Ma'siyet hususunda yapılan nezr için bir kulun mâlik olamıyacağı bir şey hakkındaki nezr için vefâ yokdur buyurdu.

İbn Hucr'un rivâyetinde ise : «Allâh'a ma'siyet yolunda nezr yokdur» buyurmuşdur.

( ) .... : Buradaki râvîler de Eyyûb'dan bu isnâd ile o hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Hammâd : Adbâ, Benû Ukayl'den bir adamın malı idi ve bütün hacıların en önünde giden develerindendi demişdir. Yine bu Hammâd kendi hadîsinde: Kadın nihâyet talîmli ve itâatlı bir dişi deve üzerine geldi demişdir.

Abdulvahhâb Sakafî hadîsinde ise : Halbuki o terbiye edilmiş bir dişi devedir tarzındadır.

(٤) باب من نذر أن يمشى إلى الكعبة

٩ — (١٦٤٢) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ. أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ (وَاللَّفْظُ لَهُ). حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ. حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ. حَدَّثَنِي

ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى شَيْخًا يُهَادَى بَيْنَ ابْنَيْهِ . فَقَالَ « مَا بَالُ هَٰذَا ؟ » قَالُوا : نَذَرَ أَنْ يَمْشِيَ . قَالَ « إِنَّ اللَّهَ عَنْ تَعْذِيبِ هَٰذَا نَفْسَهُ لَغَنِيٌّ » وَأَمَرَهُ أَنْ يَرْكَبَ .

(4) KÂ'BE'YE KADAR YAYAN YÜRÜMEYİ NEZR EDEN KİMSE BÂBI

9 — (1642) .... : Enes (R) den (şöyle demişdir); Peygamber (S) iki oğlunun arasında onlar tarafından sevk olunan ihtiyar bir kimse gördü ve : «Bunun zoru nedir ki (böyle yürüyor)?» diye sordu. Oğullar : (Babamız) yayan Kâ'be'ye gitmeyi nezr etmişdir dediler. Peygamber : «Allah, bu ihtiyarın kendi nefsini azâblandırmak sûretiyle yaptığı ibâdetden elbette müstağnîdir» buyurdu ve ihtiyârın binmesini emretti.

١٠ — (١٦٤٣) وحدّثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ . قَالُوا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ) عَنْ عَمْرٍو (وَهُوَ ابْنُ أَبِي عَمْرٍو) ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَدْرَكَ شَيْخًا يَمْشِي بَيْنَ ابْنَيْهِ . يَتَوَكَّأُ عَلَيْهِمَا . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَا شَأْنُ هَٰذَا ؟ » قَالَ ابْنَاهُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! كَانَ عَلَيْهِ نَذْرٌ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « ارْكَبْ . أَيُّهَا الشَّيْخُ ! فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكَ وَعَنْ نَذْرِكَ » (وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ وَابْنِ حُجْرٍ) .

(...) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ (يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ) عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

10 — (1643) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir); Peygamber (S) iki oğlu arasında onlara dayanarak yürüyen ihtiyar bir kimseye yetişdi de : «Bunun nesi var ki?» diye sordu. O zâtın iki oğlu : Yâ Rasûlallah! Üzerinde bir nezr vardır dediler. Peygamber : «Bin ey ihtiyar! Çünkü Allah senden ve senin nezrinden müstağnîdir» buyurdu. (Bu lafız râvîlerden Kuteybe ile İbn Hucr'un rivâyet ettiği lâfızdır).

( ) .... : Buradaki râvîler de Amr ibn Ebî Amr'dan bu isnâd ile yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

١١ — (١٦٤٤) وحدّثنا زَكَرِيَّاءُ بْنُ يَحْيَى بْنِ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ . حَدَّثَنَا الْمُفَضَّلُ (يَعْنِي ابْنَ فَضَالَةَ) حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ؛ أَنَّهُ قَالَ : نَذَرَتْ أُخْتِي أَنْ تَمْشِيَ إِلَىٰ بَيْتِ اللَّهِ حَافِيَةً . فَأَمَرَتْنِي أَنْ أَسْتَفْتِيَ لَهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ . فَاسْتَفْتَيْتُهُ . فَقَالَ « لِتَمْشِ وَلْتَرْكَبْ » .

11 — (1644) .... : Ukbetu'bnu Âmir (R) şöyle dedi : Kız kardeşim (Ummu Hıbbân), Beytullah'a kadar yalınayak olarak yayan yürümeyi nezretmiş ve (zaîfliğinden şikâyet ederek) bu mes'elenin kendisi için Resûlullah'dan sorulmasını bana emreylemişdi. Ben Peygamber'den bu mes'eleyi sorub fetvâ istediğimde Rasûlullah (S) : «(İbtidâ) yayan yürüsün, (sonra devesine) binsin» buyurdu [6].

١٢ – (...) وحدثني محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا ابن جريج . أخبرنا سعيد بن أبي أيوب ؛ أن يزيد بن أبي حبيب أخبره ؛ أن أبا الخير حدثه عن عقبة بن عامر الجهني ؛ أنه قال : نذرت أختي . فذكر بمثل حديث مفضل . ولم يذكر في الحديث : حافية . وزاد : وكان أبو الخير لا يفارق عقبة .

(...) وحدثنيه محمد بن حاتم وابن أبي خلف . قالا : حدثنا روح بن عبادة . حدثنا ابن جريج . أخبرني يحيى بن أيوب ؛ أن يزيد بن أبي حبيب أخبره ، بهذا الإسناد ، مثل حديث عبد الرزاق .

12 — ( ) .... : Buradaki râvî de Ukbetu'bnu Âmir el-Cühenî (R) nin : Kız kardeşim nezretti... dediğini bunda nevvelki Mufaddal hadîsi gibi zikretti, fakat «yalın ayak olarak» sözünü zikretmedi. Bir de bu râvî : (Hadîsi Ukbe'den alan) Ebu'l-Hayr, Ukbe'den hiç ayrılmazdı sözlerini ziyâde etmişdir.

( ) .... : Burada da Yezîd ibn Ebî Habîb bu isnâdla (12 rakamlı) Abdurrazzâk hadîsi gibi haber vermişdir.

(٥) باب في كفارة النذر

١٣ – (١٦٤٥) وحدثني هارون بن سعيد الأيلي ويونس بن عبد الأعلى وأحمد بن عيسى . (قال يونس : أخبرنا . وقال الآخران : حدثنا ابن وهب) . أخبرني عمرو بن الحارث عن كعب بن علقمة ، عن عبد الرحمن بن شماسة ، عن أبي الخير ، عن عقبة بن عامر ، عن رسول الله ﷺ . قال « كفارة النذر كفارة اليمين » .

---

6. Munzirî, Kutbuddîn Halebî ve daha başkaları Ukbetu'bnu Âmir'in kız kardeşinin adı Ummu Hıbbân olduğunu bildirmişlerdir. Zebîdî de *Tecrîd-i Sahâbe*'de Ummu Hıbbân'ı, Ukbe'nin kız kardeşi olarak bildirmişdir.

Abdullah ibn Mâlik'in rivâyetinde : «Bineğine binsin, üç gün oruc tutsun»; İkrime'nin İbn Abbâs'dan rivâyetinde : «Binsin, bir deve kurban etsin» ziyâdeleri vardır.

Ebû Hanîfe : «Beytullah'ı yayan olarak gidib ziyâret etmeği nezreden kimse kudreti yettiği kadar yayan yürür, yorulunca bir sefer vâsıtasına binerek gider, Kâ'beye bir koyun kurbanı hediyye eder» demişdir. Hattâ Ebû Hanîfe bu hükmü âciz olmayan nezr ediciye de teşmil etmişdir (Kastallânî, III, 374).

(5) NEZR KEFFÂRETİ HAKKINDA BÂB

13 — (1645) .... : Ukbetu'bnu Âmir (R) 'den; Rasûlullah (S) : «Nezrin keffâreti, yemîn keffâretidir» buyurdu [7].

7. Ya'nî nezrin keffâreti vâcib olmasında yemin keffâreti gibidir.

Tirmizî bu hadisde «adı konmadığı zaman» cümlesini ziyâde etmiş ve onu sahîhdir demişdir.

Ebû Dâvûd'un İbn Abbâs'dan merfû' olarak tahrîc ettiği hadisde : «Bir kimse bir nezr yapar da adını koymazsa, onun keffâreti, yemîn keffâretidir. Her kim bir ma'siyet husûsunda nezr yaparsa, onun keffâreti yemin keffâretidir. Ve her kim gücünün yetmiyeceği bir nezrde bulunursa onun keffâreti de yemîn keffâretidir» buyurulmuşdur. Bu hadîsin isnâdı sahîhdir. Ancak hâfızlar onun mevkûf hadîs olduğunu tercîh etmişlerdir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٧ - كتاب الأيمان

(١) باب النهي عن الحلف بغير الله تعالى

١ - (١٦٤٦) وحدثني أبو الطاهر أحمد بن عمرو بن سرح . حدثنا ابن وهب عن يونس . ح وحدثني حرملة بن يحيى . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ، عن سالم بن عبد الله ، عن أبيه ، قال : سمعت عمر بن الخطاب يقول : قال رسول الله ﷺ « إن الله عز وجل ينهاكم أن تحلفوا بآبائكم » .

قال عمر : فوالله ! ما حلفت بها منذ سمعت رسول الله ﷺ نهى عنها . ذاكرا ولا آثرا .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

27 — KİTÂBU'L-EYMÂN [1]

(Yemînler Kitâbı)

(1) ALLAH TEÂLÂDAN BAŞKASI İLE YEMÎN ETMEKDEN NEHY BÂBI

1. Yemîn hakkında ba'zı âyetler :

«Allâh'ı yemînlerinizden dolayı iyilik etmenize, (fenalıkdan) sakınmanıza, insanların arasını bulmaya engel yapmayın. Allâh hakkıyle işidici, kemâliyle bilicidir. Allâh sizi yemînlerinizdeki lağvdan dolayı sorumlu tutmaz. Fakat sizi kalblerinizin azmettiği yemînler yüzünden muâhaze eder. Allâh çok mağfiret edicidir, halîmdir» (el-Bakara: 224-225).

«Allâh sizi yemînlerinizdeki lağvdan dolayı sorumlu tutmaz. Fakat kalblerinizin

1 — (1646) .... : Sâlim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'in şöyle dediğini haber vermişdir : Ben Umer ibn Hattâb'dan işittim şöyle diyordu; Rasûlullah (S) : «Azîz ve Celîl olan Allah sizleri babalarınızla yemîn etmenizden nehy eder» buyurdu [2].

Umer : Allâh'a yemîn ederim ki Rasûlullah'ı bundan nehy ederken işittiğim zamandan beri ne kendiliğimden bunu söyliyerek ve ne de başkasından hikâye ederek babalar adına yemîn etmedim demişdir.

٢ – (...) وحدّثني عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي. حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ.
ع وَحَدَّثَنَا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ. كِلَاهُمَا عَنِ الزُّهْرِيِّ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ. غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ عُقَيْلٍ: مَا حَلَفْتُ بِهَا مُنْذُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَنْهَىٰ عَنْهَا. وَلَا تَكَلَّمْتُ بِهَا. وَلَمْ يَقُلْ: ذَاكِرًا وَلَا آثِرًا.

(...) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ عُمَرَ وَهُوَ يَحْلِفُ بِأَبِيهِ. بِمِثْلِ رِوَايَةِ يُونُسَ وَمَعْمَرٍ.

azmettiği yemînler yüzünden muâhaze eder. Bunun da keffâreti âilenize yedirmekde olduğunuzun orta derecesinden on yoksulu doyurmak, ya onları giydirmek, yahut bir kul âzâd etmektir. Fakat kim bunları bulamazsa üç gün oruç (tutar). *İşte bu, yemîn ettiğiniz vakıt yemînlerinizin keffâretidir. Yemînlerinizi muhâfaza edin. Allâh âyetlerini size böylece açıklıyor, tâ ki şükredesiniz»* (el-Mâide: 89).

Yemîn üç türlüdür :

a. *Yemîn-i gamûs* : Kasden yalan yere edilen yemîndir. Gamûs, daldıran demekdir. Bu yemîn sâhibini günâha yahut cehenneme daldırdığı için ona bu isim verilmiştir. Buna *yemîn-i Zûr, yemîn-i fâcire, yemîn-i sabr* ve *yemîn-i masbûre* gibi muhtelif isimler de verilir. Ba'zı âlimlere göre bunun keffâreti yokdur. Bunun günâhından keffâretle dahi kurtulunmaz. Bunun için ancak Allâh'a tevbe ve istiğfâr edilir...

b. *Yemîn-i Lağv* : Lağv, i'tibâr derecesinden düşük olan kelâm demekdir. Yemîn-i lağv da bir akd ve kasd bulunmayan yemîndir. Bu da bir şeye kanâatına göre yemîn etmek ve sonra hilâfına olduğu anlaşılmakdır ki bunda yalan kasdı yokdur. Fakat İmâm Şâfiî yemîn-i lağvı lisânda «hayır vallâhi, evet vallâhi» gibi mücerred te'kîd için söylenib yemîn ma'nâsı hâtıra gelmiyen yemîn lafızlarına hamletmiş ve bunda keffâret lâzım gelmiyeceğine kaail olmuşdur. Lâkin âyetdeki muâhazeden murad, uhrevî muâhaze olub dünyevî muâhaze olan keffâret demek olmadığı zâhirdir...

c. *Yemîn-i mun'akide* : İleride bir işi yapmak veya yapmamak için edilen yemîndir. Bu sûretle ta'lîkî bir akd yapılır: «Fulân şeyi yaparsam şöyle olsun, şunu vallâhi yapacağım, yahut vallâhi yapmıyacağım» tarzında yapılan yemînler mun'akide yemînleridir (*Hak Dîni*, I, 780-783).

Yemîn keffâreti de yukarıda zikredilen el-Mâide : 89 uncu âyetinde tasrîh buyurulmuşdur.

2. Âlimler : Allâh'ın gayri ile yemîn etmekden nehyin hikmeti, yemîn, kendisi ile yemîn edilen varlığın ta'zîmini gerektirdiğindendir. Halbuki azâmetin hakîkatı yüce Allâh'a mahsûsdur. Binâenaleyh hiçbir varlık yemîn ile de ona benzetilemez (Nevevî).

2 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Zuhrî'den bu isnâdla geçen hadîsin benzerini tahdîs etmişlerdir. Şukadar ki buradaki râvîlerden Ukayl'ın hadisinde Umer : Rasûlullah (S) ı babalarla yemîn etmekden nehy ederken işittiğimden beri bunlarla ne yemîn ettim ve ne de bunları dilimle söyledim dediği vardır da «ne zikrederek, ve ne de hikâye ederek» kısmını söylememişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de İbn Umer'in : Peygamber, Umer'i babası ile yemin ederken işitti dediğini rîvâyet etmişdir. Bu hadîsin devâmı da (1 rakamlı) Yûnus ve (2 rakamlı) Ma'mer hadîsleri gibidir.

٣ — (...) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا لَيْثٌ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ أَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فِي رَكْبٍ . وَعُمَرُ يَحْلِفُ بِأَبِيهِ . فَنَادَاهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَلَا إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ . فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللهِ أَوْ لِيَصْمُتْ » .

3 — ( ) .... : Leys, Nâfi'den, o da Abdullah'dan haber verdi ki : Rasûlullah (S), Umer ibn Hattâb'a bir kâfile içinde erişti, Umer babası ile yemîn eder halde idi. Rasûlullah onlara şöyle nidâ etti : «Dikkat edin! Muhakkak ki Azîz ve Celîl olan Allah sizleri babalarınızla yemîn etmekden nehy buyuruyor. Artık kim yemîn edecekse ALLAH adıyle yemîn etsin, yahut da sussun».

٤ — (...) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . حَدَّثَنَا يَحْيَى (وَهُوَ الْقَطَّانُ) عَنْ عُبَيْدِ اللهِ . ح وَحَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ . حَدَّثَنَا أَيُّوبُ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ كَثِيرٍ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ . أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ وَابْنُ أَبِي ذِئْبٍ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ رَافِعٍ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ . أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْكَرِيمِ . كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ . بِمِثْلِ هَذِهِ الْقِصَّةِ . عَنِ النَّبِيِّ ﷺ .

(...) وحدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ (قَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الْآخَرُونَ : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ) (وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ) عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلَا يَحْلِفْ إِلَّا بِاللهِ » . وَكَانَتْ قُرَيْشٌ تَحْلِفُ بِآبَائِهَا . فَقَالَ « لَا تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ » .

4 — ( ) ……… : Buradaki yedi tarîk râvilerinin hepsi de Nâfî'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber (S) den olmak üzere bu kıssanın benzerini rivâyet etmişlerdir.

( ) ……… : Abdullah ibn Dînâr, İbn Umer'in şöyle dediğini işitmişdir; Rasûlullah (S) : «Her kim yemîn edecekse Allah'dan başka bir şeyle yemîn etmesin» buyurdu. Kureyş ise babaları ile yemîn ediyorlardı. Bunun üzerine : «Babalarınızla yemîn etmeyiniz» buyurdu.

(٢) باب من حلف باللات والعزّى ، فليقل : لا إله إلا الله

٥ — (١٦٤٧) حدثني أبو الطاهر . حدثنا ابن وهب عن يونس . ح وحدثني حرملة بن يحيى أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب . أخبرني حميد بن عبد الرحمن بن عوف ؛ أن أبا هريرة قال : قال رسول الله ﷺ « من حلف منكم ، فقال في حلفه : باللات . فليقل : لا إله إلا الله . ومن قال لصاحبه : تعال أقامرك . فليتصدق » .

(...) وحدثني سويد بن سعيد. حدثنا الوليد بن مسلم عن الأوزاعي. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد. قالا : حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلاهما عن الزهري ، بهذا الإسناد. وحديث معمر مثل حديث يونس . غير أنه قال « فليتصدق بشيء » . وفي حديث الأوزاعي « من حلف باللات والعزى » .

قال أبو الحسين مسلم : هذا الحرف (يعني قوله : تعال أقامرك فليتصدق) لا يرويه أحد غير الزهري . قال : وللزهري نحو من تسعين حديثا يرويه عن النبي ﷺ لا يشاركه فيه أحد بأسانيد جياد .

(2) LÂT VE UZZÂ'YA YEMÎN EDEN KİMSE : LÂ İLAHE İLL'ALLÂH DESİN BÂBI

5 — (1647) ……… : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizden her kim yemîn eder de Lât hakkı için derse (bunun keffâreti olmak üzere) hemen LÂ İLÂHE İLLALLÂH desin. Ve herhangi bir kimse de arkadaşına : Gel seninle kumar oynıyalım dese (o da oynıyacağı kumar parasını) fakîrlere sadaka versin».

( ) ……… : Buradaki iki râvî de bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer haber verdi dediler ve bunların her ikisi de Zuhrî'den bu isnâdla

rivâyet ettiler. Ma'mer'in hadîsi, Yûnus'un hadisi gibidir. Şukadar ki râvî «hemen bir şey tasadduk etsin» diye rivâyet etmişdir. Evzâî'nin hadîsinde ise: «Her kim **Lât**'a ve **Uzzâ**'ya andolsun diye yemîn ederse» ifâdesi vardır.

Ebu'l-Huseyn Muslim der ki: Bu, «gel seninle kumar oynıyalım...» sözünü Zuhrî'den başka hiçbir kimse rivâyet etmiyor. Zuhrî'nin Peygamber'den rivâyet etmekde olduğu doksan kadar hadîs vardır ki bu mikdâr hadîsde kendisine güzel ve sağlam senedlerle hiçbir kimse müşareket edemiyor [3].

٦ – (١٦٤٨) حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدّثنا عبد الأعلى عن هشام ، عن الحسن ، عن عبد الرحمٰن بن سمرة . قال : قال رسول الله ﷺ « لا تحلفوا بالطواغي ولا بآبائكم » .

6 — (1648) .... : Abdurrahmân ibn Semure (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S): «Tâğıyelerle (yani putlarla) ve ne de babalarınızla yemîn etmeyiniz» buyurdu.

(٣) باب ندب من حلف يمينا، فرأى غيرها خيرا منها، أن يأتي الذي هو خير، ويكفر عن يمينه

٧ – (١٦٤٩) حدّثنا خلف بن هشام وقتيبة بن سعيد ويحيى بن حبيب الحارثي (واللفظ لخلف) قالوا : حدّثنا حماد بن زيد عن غيلان بن جرير ، عن أبي بردة ، عن أبي موسى الأشعري . قال : أتيت النبيّ ﷺ في رهط من الأشعريين نستحمله . فقال « والله ! لا أحملكم . وما عندي ما أحملكم عليه » .

قال : فلبثنا ما شاء الله . ثم أتي بإبل . فأمر لنا بثلاث ذود غرّ الذرى . فلما انطلقنا قلنا (أو قال بعضنا لبعض) : لا يبارك الله لنا . أتينا رسول الله ﷺ نستحمله فحلف أن لا يحملنا ، ثم حملنا . فأتوه فأخبروه . فقال « ما أنا حملتكم . ولكن الله حملكم . وإني ، والله ! إن شاء الله ، لا أحلف على يمين ثم أرى خيرا منها ، إلا كفرت عن يميني وأتيت الذي هو خير » .

3. *Lât, Uzzâ* ve *Menât*, İslâm devrine kadar Hicâzda ibâdet edilen üç meşhûr put adıdır. Bu putlar Kur'ân'da da zikredilmiştir: «*Siz de gördünüz değil mi Lât ve Uzzâ'yı? Üçüncü olarak da Menât-ı uhrâyı?...*» (en-Necm: 19-20).

Kadî Beydâvî bu putlar hakkında özetle şu îzâhatı veriyor: Lât, Tâif'de Sakîf kabîlesine yahut Nahle'de Kureyş kabîlesine âid taşdan düzülmüş bir put idi. Bu kabîleler halkı ziyârete ona gelirler ve tavâf ederlerdi. Dokuzuncu hicret senesinde Tâif halkının İslâm olmaları üzerine *Lât* tahrîb edilmişdir. Uzzâ da Semure denilen sakız ağacı idi. Bu da Katafan kabîlesine âid olub bu ağaca ibâdet ederlerdi. Rasûlullah Hâlid ibn Velîd'i gönderib bu ağacı kesdirdi. *Menât* da Huzeyl ve Huzâa yahut Sakîf kabîlelerine âid ve taşdan düzülmüş put idi. Bu kabîleler de Menât'a ta'zîm edib adına kurban keserler ve yağmur dilerlerdi... (*Kadî Beydavî*, Necm sûresi tefsîri).

(3) BİR YEMÎN EDİB DE MUTEÂKİBEN BU YEMÎNİN GAYRISINI DAHA HAYIRLI GÖREN KİMSENİN, DAHA HAYIRLI OLAN ŞEYİ YAPMASI VE YEMÎNİNDEN DE KEFFÂRET VERMESİNİN MENDÛBLUĞU BÂBI

7 — (1649) .... : Ebû Mus'el-Eş'arî (R) şöyle dedi : Eş'arîlerden bir topluluk içinde Peygamber'e gelib binmek ve ağırlıklarımızı yüklemek için deve istiyorduk. Rasûlullah (S) : «Vallâhi ben sizi yükleyemem. Benim yanımda sizleri yükleyebileceğim hayvan yokdur» buyurdu. Biz de Allah'ın dilediği kadar bekledik. Sonra bir takım deve getirildi. Bunun üzerine bize yaşları üç ile on arasında bulunan beyaz hörgüçlü üç deve verilmesini emretti. Nihâyet yola koyulduğumuz zaman dedik ki (yahut biribirimizle şöyle konuşduk) : Allah bize bereket ihsân etmez. Biz kendisinden binecek ve ağırlıklarımızı taşıtacak deve istemek için Rasûlullah'a geldik, o da bizlere deve veremiyeceğine yemîn etti. Sonra da bizleri develere yükledi. Bu konuşmayı müteâkıb Peygamber'e geldiler ve durumu kendisine haber verdiler. Buna cevâben Rasûlullah : «Sizleri develere yükleyen ben değilim. Fakat sizleri develere Allah yüklemişdir. Ve ben, Allah'a yemîn ederim ki inşâallah bir yemîn ile yemîn eder de sonra ondan daha hayırlısını görürsem muhakkak yemînimden keffâret verir ve o daha hayırlı olanı yaparım» buyurdu [4].

Hadîsde Lât ve *Uzzâ* gibi putlar adına and içilirse bu and putlara ta'zîm ifâde edeceğinden — tevbe ve istiğfâr ederek — LÂ İLÂHE İLLALLÂH denilmesi emrolunmuşdur. Bu ve buna benzer sözlerle yemîn edilirse tevbe ve istiğfâr edilerek LÂ İLÂHE İLLALLÂH demek ve öyle sakat sözlerden uzaklaşmak zarûrîdir.

4. İstisnâlı yemîn, yemîni Allâh'ın meşîet ve İrâdesine ta'lîk etmekdir. Meselâ: Allâh dilerse vallâhi şu işi yaparım demek, istisnâlı yemîndir.

Ebû Mûsânın bu hadîsi Rasûlullah'ın yemînine bağlı kalmayıb hânis olduğunu açık olarak bildiriyor. Şukadar ki Rasûlullah'ın yemîn ettiği şeyden onun muhâlifinin daha hayırlı olduğu muhakkak olmakla beraber yemîninden döndüğü de muhakkakdır. Peygamber'in keffâret verdiğine dâir hadîsde bir kayd yokdur. Ancak bu şüpheyi gideren bir cihet varsa o da gelecek olan diğer rivâyetde «tahalleltuhâ» kaydının gelmesidir. Bir de Peygamber'in bu yemîninin ilâhî meşîet ile mukayyed ve muallak bulunmasıdır.

٨ – (...) حدثنا عبد الله بن براد الأشعري ومحمد بن العلاء الهمداني (وتقاربا في اللفظ).
قالا: حدثنا أبو أسامة عن بريد، عن أبي بردة، عن أبي موسى. قال: أرسلني أصحابي إلى رسول الله
ﷺ أسأله لهم الحملان. إذ هم معه في جيش العسرة (وهي غزوة تبوك) فقلت: يا نبي الله!
إن أصحابي أرسلوني إليك لتحملهم. فقال «والله! لا أحملكم على شيء» ووافقته وهو غضبان
ولا أشعر. فرجعت حزينا من منع رسول الله ﷺ. ومن مخافة أن يكون رسول الله ﷺ قد وجد
في نفسه علي. فرجعت إلى أصحابي فأخبرتهم الذي قال رسول الله ﷺ. فلم ألبث إلا سويعة إذ سمعت
بلالا ينادي: أي عبد الله بن قيس! فأجبته. فقال: أجب رسول الله ﷺ يدعوك. فلما أتيت
رسول الله ﷺ قال «خذ هذين القرينين. وهذين القرينين. وهذين القرينين. (لستة أبعرة
ابتاعهن حينئذ من سعد) فانطلق بهن إلى أصحابك. فقل: إن الله (أو قال: إن رسول الله ﷺ)
يحملكم على هؤلاء. فاركبوهن».

قال أبو موسى: فانطلقت إلى أصحابي بهن. فقلت: إن رسول الله ﷺ يحملكم على هؤلاء.
ولكن، والله! لا أدعكم حتى ينطلق معي بعضكم إلى من سمع مقالة رسول الله ﷺ. حين سألته
لكم. ومنعه في أول مرة. ثم إعطاءه إياي بعد ذلك. لا تظنوا أني حدثتكم شيئا لم يقله. فقالوا لي:
والله! إنك عندنا لمصدق. ولنفعلن ما أحببت. فانطلق أبو موسى بنفر منهم. حتى أتوا الذين سمعوا
قول رسول الله ﷺ. ومنعه إياهم. ثم إعطاءهم بعد. فحدثوهم بما حدثهم به أبو موسى، سواء.

8 — ( ) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Arkadaşlarım (Eş'arîler) kendilerine binek ve yük hayvanı istemek üzere beni Rasûlullah (S) a gönderdiler. Çünkü arkadaşlarım Rasûlullah ile beraber (Tebuk gazvesine gidecek olan) güçlük ordusu içinde bulunmak istiyorlardı. Ben :

— Ey Allâh'ın Peygamberi! Arkadaşlarım, kendilerine mekkâre hayvanı vermeniz için beni size gönderdiler dedim. Rasûlullah :

— Vallâhi ben sizi hiçbir hayvana hindiremem buyurdu. O sırada Rasûlullah bilmediğim bir sebeble asabî bir halde bulunduğu için ben de kendisini tasdîk ettim. Ve Rasûlullah'ın red etmesinden mahzûn ve bana karşı gönlünde bir kırgınlık bulunmasından endîşe ederek kederli bir halde geri döndüm. Arkadaşlarımın yanına dönüb geldiğimde de Rasûlullah ne söyledi ise onlara haber verdim. Bundan sonra çok beklemedim. Ancak bir sâatçık kadar bir zaman geçmişdi. Bilâl'in bana :

— Ey Abdallah ibne Kays! diye nidâ ettiğini işittim. Ben hemen ona cevâb verdim. Bilâl:

— Rasûlullah seni da'vet ediyor. Hemen gel icâbet et dedi. Rasûlullah'ın huzûruna varınca (o sırada Sa'd ibn Ubâde'den aldığı ve ikişer ikişer birbirlerine iple bağlı olan altı deveyi göstererek) bana:

— Şu çifti al, şu çifti de al, şu çifti de al! Bunlarla arkadaşlarının yanına git ve onlara: Allah (yahut Rasûlullah) sizi bu develere yükler, artık bunlara bininiz, de! buyurdu. Ebû Mûsâ dedi ki: Ben de bu develerle arkadaşlarımın yanına gittim ve:

— Rasûlullah sizi bu develere yüklüyor. Lâkin ben vallâhi sizin birkaçınız benimle beraber Rasûlullah'ın (bundan önce kendisinden istediğim zaman) söylediği sözü işiten bir kimsenin yanına gidib de Rasûlullah'ın ilk defa men' ettiğini, sonra bunun ardından da bana bunları i'tâ ettiğini açıklamadıkca sizin yakanızı bırakmam. İsterim ki siz Rasûlullah'ın söylemediği bir sözü benim size hikâye etmiş olduğumu zannetmiyesiniz dedim. Onlar da bana:

— Vallâhi sen bizim nazarımızda muhakkak doğru sözlüsündür. Bununla beraber ne yapmak arzu edersen, onu da muhakkak yaparız dediler. Bunun üzerine Ebû Mûsâ hemşehrîlerinden birkaçı ile gitti. Bunlar Rasûlullah'ın Eş'arîleri önce reddi, sonra onlara develeri vermesine dâir sözlerini işiten kimselerin yanlarına vardılar. Bunlar da aynen Ebû Mûsâ'nın hemşehrîlerine anlattığı gibi Peygamber'in sözlerini anlattılar.

٩ – (...) حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ. حَدَّثَنَا حَمَّادٌ (يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ) عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ وَعَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ زَهْدَمٍ الْجَرْمِيِّ. قَالَ أَيُّوبُ: وَأَنَا لِحَدِيثِ الْقَاسِمِ أَحْفَظُ مِنِّي لِحَدِيثِ أَبِي قِلَابَةَ. قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي مُوسَىٰ. فَدَعَا بِمَائِدَتِهِ وَعَلَيْهَا لَحْمُ دَجَاجٍ. فَدَخَلَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَيْمِ اللهِ، أَحْمَرُ، شَبِيهٌ بِالْمَوَالِي. فَقَالَ لَهُ: هَلُمَّ! فَتَلَكَّأَ فَقَالَ: هَلُمَّ! فَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَأْكُلُ مِنْهُ. فَقَالَ الرَّجُلُ: إِنِّي رَأَيْتُهُ يَأْكُلُ شَيْئًا فَقَذِرْتُهُ. فَحَلَفْتُ أَنْ لَا أَطْعَمَهُ. فَقَالَ: هَلُمَّ! أُحَدِّثْكَ عَنْ ذٰلِكَ. إِنِّي أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي رَهْطٍ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ نَسْتَحْمِلُهُ. فَقَالَ «وَاللهِ! لَا أَحْمِلُكُمْ. وَمَا عِنْدِي مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ» فَلَبِثْنَا مَا شَاءَ اللهُ. فَأُتِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِنَهْبِ إِبِلٍ. فَدَعَا بِنَا. فَأَمَرَ لَنَا بِخَمْسِ ذَوْدٍ غُرِّ الذُّرَىٰ. قَالَ: فَلَمَّا انْطَلَقْنَا، قَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ: أَغْفَلْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ يَمِينَهُ. لَا يُبَارَكُ لَنَا. فَرَجَعْنَا إِلَيْهِ. فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنَّا أَتَيْنَاكَ نَسْتَحْمِلُكَ. وَإِنَّكَ حَلَفْتَ أَنْ لَا تَحْمِلَنَا. ثُمَّ حَمَلْتَنَا. أَفَنَسِيتَ؟ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «إِنِّي، وَاللهِ! إِنْ شَاءَ اللهُ، لَا أَحْلِفُ عَلَىٰ يَمِينٍ فَأَرَىٰ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا. إِلَّا أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ. وَتَحَلَّلْتُهَا. فَانْطَلِقُوا. فَإِنَّمَا حَمَلَكُمُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ».

(...) وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا عبد الوهاب الثقفي عن أيوب، عن أبي قلابة والقاسم التميمي، عن زهدم الجرمي. قال: كان بين هذا الحي من جرم وبين الأشعريين ود وإخاء. فكنا عند أبي موسى الأشعري. فقرب إليه طعام فيه لحم دجاج. فذكر نحوه.

(...) وحدثني علي بن حجر السعدي وإسحق بن إبراهيم وابن نمير عن إسماعيل بن علية، عن أيوب، عن القاسم التميمي، عن زهدم الجرمي. ح وحدثنا ابن أبي عمر. حدثنا سفيان عن أيوب، عن أبي قلابة، عن زهدم الجرمي. ح وحدثني أبو بكر بن إسحق. حدثنا عفان بن مسلم. حدثنا وهيب. حدثنا أيوب عن أبي قلابة والقاسم، عن زهدم الجرمي. قال: كنا عند أبي موسى. واقتصوا جميعا الحديث بمعنى حديث حماد بن زيد.

(...) وحدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا الصعق (يعني ابن حزن). حدثنا مطر الوراق. حدثنا زهدم الجرمي. قال: دخلت على أبي موسى وهو يأكل لحم دجاج. وساق الحديث بنحو حديثهم. وزاد فيه قال «إني، والله! ما نسيتها».

9 — ( ) Bize Ebu'r-Rabi' el-Atekî tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Yezîd, Eyyûb'dan, o da Ebû Kılâbe'den ve Kasım ibn Âsım'dan, o da Zehdem el-Cermiyy'den tahdîs etti. Eyyûb dedi ki: Ben Kasım'ın hadîsini Ebû Kılâbe'nin hadîsinden daha iyi biliyorum. Ebû Mûsâ'nın râvîsi olan Zehdem ibn Mudrib şöyle dedi: Biz Ebû Mûsâ'nın yanında idik. Derken sofrasının getirilmesini istedi. Sofrada tavuk eti vardı. O sırada Teymullah oğullarından kölelere benziyen kırmızı bir adam içeriye girdi. Ebû Mûsâ onu yemeğe gel diye da'vet etti. O zât tavuk eti hakkında bir illet ileri sürüb özr beyân etti. Ebû Mûsa'l-Eş'arî:

— Gel yahu! Ben Rasûlullah'ı tavuk etinden yerken gördüm demesi üzerine o adam bu defa da:

— Ben tavuğu tiksindiğim bir şey yerken gördüm de tavuk eti yememeğe yemîn ettim dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ:

— Şöyle gel de ettiğin yemîne dâir sana bir hadîs söyliyeyim dedi ve şöyle devam etti: Ben Eş'arî'lerden bir cemâat içinde Rasûlullah'a geldim. Kendisinden binmek ve ağırlıklarımızı yüklemek için deve istiyorduk. Fakat Rasûlullah (S):

— Vallâhi ben sizi hiçbir hayvana yükleyemem. Benim yanımda sizi üzerine yükleyebileceğim hiçbir hayvan yokdur buyurdu. Bunun üzerine bizler Allah'ın dilediği kadar bekledik. O sırada Rasûlullah'a bir deve

ganîmeti getirildi. Bunun üzerine bizi çağırdı ve bize üç ilâ on yaş arasında hörgüçleri beyaz olan beş tâne deve verilmesini emretti. Biz develeri alıb gittiğimiz zaman biribirimize: Biz Rasûlullah'a (bize deve vermiyeceğine dâir olan) yemînini unutturduk. Bundan dolayı bu develer bize mubârek olmaz dedik. Bu düşünce üzerine biz hemen Rasûlullah'ın huzuruna döndük ve:

— Yâ Rasûlallah! Biz senden binek ve yük devesi istemek için sana gelmişdik. Sen de bize deveye yükleyemem (deve veremem) diye yemîn etmişdin. Sonra bize yükleyecek deve verdin. Sen bu yemînini unuttun mu yâ Rasûlallah? dedik. Rasûlullah:

— Ben yemîn ettim, vallâhi inşâallah ben bir şey üzerine yemîn eder de müteâkiben yemîn edilen şeyin başkasını yemîn edilenden daha hayırlı görürsem (o yemîne bağlı kalınayıb) muhakkak o daha hayırlı olduğuna kanâat ettiğim şeyi yaparım. Ve ben onu bir keffâretle halâl da kıldım. Binâenaleyh sizler gidiniz, hem şu da kat'îdir ki sizleri ancak Azîz ve Celîl olan Allah develere yüklemişdir buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Zehdem el-Cermiyy'den, onun: Bu Cerm'den olan oba ile Eş'arîler arasında bir mahabbet ve kardeşlik vardı. Biz Ebû Mûsâ'nın yanında bulunuyorduk. Müteâkiben ona, içinde tavuk bulunan bir sofra yaklaştırıldı... dediğini yukarıki hadîs tarzında rivâyet ettiler[5].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîleri de Zehdem el-Cermiyy'den onun: Biz Ebû Mûsâ'nın yanında bulunuyorduk dediğini nakledib hepsi de toptan bu hadîsi (9 rakamlı) Hammâd ibn Zeyd hadîsinin ma'nâsıyle anlattılar.

( ) .... : Buradaki râvî de Zehdem el-Cermiyy'nin: Ben Ebû Mûsâ'nın huzûruna girdim, o tavuk eti yemekte idi dediğini bundan evvelki râvîlerin hadîs tarzında sevk etti. Bu hadîsde Rasûlullah'ın: «Vallâhi ben o yemîni unutmadım» buyurduğu ziyâdedir.

5. Bu hadîsin Buhârî'deki sevki şu bilgileri de ihtivâ ediyor: Ebû Mûsâ'nın râvîsi olan Zehdem ibn Mudrib der ki:

Ebû Mûsa'l-Eş'arî, Hz. Usmân zamanında vâlî ta'yîn olunub Kûfe'ye geldiğinde, Cerm kabîlesinden bir cemâati kabûl ve ikrâm etmişti. Biz Ebû Mûsâ'nın yanında iken o tavuk yiyordu. Hey'et içinde oturan bir kişiyi yemeğe da'vet etti. O da: Ben tavuğun fena bir şey yediğini gördüm de ondan tiksindim dedi... ilâ (*Buhârî, Megâzî, bâbu kudûmi'l-Eş'ariyyîn ve ehli'l-Yemen...*, VI, 7 «378»).

١٠ — (...) وحدّثنا إسحاق بن إبراهيم أخبرنا جرير عن سليمان التيمي، عن ضريب بن نقير القيسي، عن زهدم، عن أبي موسى الأشعري. قال: أتينا رسول الله ﷺ نستحمله. فقال «ما عندي ما أحملكم. والله! ما أحملكم» ثم بعث إلينا رسول الله ﷺ بثلاثة ذود بقع الذرى. فقلنا: إنا أتينا رسول الله ﷺ نستحمله. فحلف أن لا يحملنا. فأتيناه فأخبرناه. فقال «إني لا أحلف على يمين، أرى غيرها خيرا منها، إلا أتيت الذي هو خير».

(...) حدّثنا محمد بن عبد الأعلى التيمي. حدثنا المعتمر عن أبيه. حدثنا أبو السليل عن زهدم. يحدثه عن أبي موسى. قال: كنا مشاة. فأتينا نبي الله ﷺ نستحمله. بنحو حديث جرير.

10 — ( ) .... : Ebû Mûsâ (R) dedi ki : Biz Eş'arîler cemâati Rasûlullah'ın huzûruna geldik. Kendisinden binmek ve ağırlıklarımızı yüklemek üzere deve istiyorduk. «Benim nezdimde sizleri ve ağırlıklarınızı yükleyebileceğim deve yokdur. Vallâhi (bu durumda) ben sizleri yükleyemem» buyurdu. Sonra Rasûlullah bizlere üç ilâ on yaş arasında bulunan beyaz hörgüçlü develer yolladı. Bunun üzerine kendi kendimize: Biz Rasûlullah'a gelmiş, ondan bizleri develere yüklemesini istemişdik de kendisi bizleri develere yükleyemeyeceğine yemîn etmişti diye konuşduk. Akabinde Rasûlullah'a gelib bu yemîn husûsunu kendisine haber verdik. Rasûlullah : «Ben bir şeye yemîn edib de yemîn ettiğim şeyin gayrısını yemîn edilenden daha hayırlı görürsem yemînim üzerinde bağlı kalmam. Muhakkak o daha hayırlı olduğuna kanâat getirdiğim şeyi ihtiyar ederim» buyurdu.

( ) .... : Burada da Zehdem, Ebû Mûsâ'nın : Biz yaya kimseler idik. Bunun için Allah'ın Peygamber'ine gelib kendisinden bizi ve ağırlıklarımızı yüklemek üzere deve talebinde bulunduk dediğini tahdîs etmişdir. Bu hadîs de (10 rakamlı) Cerîr hadîsi tarzındadır.

١١ — (١٦٥٠) حدثني زهير بن حرب. حدثنا مروان بن معاوية الفزاري. أخبرنا يزيد بن كيسان، عن أبي حازم، عن أبي هريرة. قال: أعتم رجل عند النبي ﷺ ثم رجع إلى أهله فوجد الصبية قد ناموا. فأتاه أهله بطعامه. فحلف لا يأكل، من أجل صبيته. ثم بدا له فأكل. فأتى رسول الله ﷺ فذكر ذلك له. فقال رسول الله ﷺ «من حلف على يمين، فرأى غيرها خيرا منها، فليأتها، وليكفر عن يمينه».

11 — (1650) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Bir kimse yatsu vaktında Peygamber (S) in yanında bulunub eve gitmeği biraz geciktirdi. Sonra âilesinin yanına döndü. Fakat küçük çocukları uyur vaz'iyyetde buldu. Âilesi yemeğini getirince bu zât çocuklarının uyumuş olmasından dolayı yemeği yememeğe yemîn etti. Sonra kendisine yemeği yemek fikri zâhir oldu ve yedi. Sonra Rasûlullah'a gelib bu yememeğe yemînli iken yediğini ona zikretdi. Bunun üzerine Rasûlullah : «Her kim bir şeye yemîn eder de o yemîn edilen şeyin gayrısını yemîn edilen hususdan daha hayırlı görürse, o daha hayırlı olan işi yapsın ve yemînini bozduğundan dolayı da keffâret versin» buyurdu.

١٢ – (...) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي مَالِكٌ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ، فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ، وَلْيَفْعَلْ ».

12 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) : «Her kim bir şeye yemîn eder de yemîn ettiği şeyin gayrısını yemîn edilen husûsdan daha hayırlı görürse, yemîninden keffâret versin ve o daha hayırlı olanı işlesin» buyurdu.

١٣ – (...) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي أُوَيْسٍ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُطَّلِبِ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ ».

13 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Her kim bir şeye yemîn eder de yemîn ettiği husûsun gayrısını yemîn edilen husûsdan daha hayırlı görürse, o daha hayırlı gördüğü şeyi işlesin ve yemînini bozmasından dolayı da keffâret yapsın».

١٤ – (...) وحدثني الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ. حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ. حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ (يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ) حَدَّثَنِي سُهَيْلٌ فِي هَٰذَا الْإِسْنَادِ. بِمَعْنَى حَدِيثِ مَالِكٍ « فَلْيُكَفِّرْ يَمِينَهُ، وَلْيَفْعَلِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ ».

14 — ( ) .... : Buradaki râvîler de yine Suheyl'in bu isnâd içinde olarak : «Yemînine keffâret versin ve o daha hayırlı olan şeyi yapsın» tarzında (12 rakamlı) Mâlik hadîsi ma'nâsıyle tahdîs ettiğini rivâyet etmişlerdir.

١٥ – (١٦٥١) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا جرير عن عبد العزيز (يعني ابن رفيع) عن تميم ابن طرفة. قال: جاء سائل إلى عدي بن حاتم. فسأله نفقة في ثمن خادم أو في بعض ثمن خادم. فقال: ليس عندي ما أعطيك إلا درعي ومغفري. فأكتب إلى أهلي أن يعطوكها. قال: فلم يرض. فغضب عدي. فقال: أما والله! لا أعطيك شيئا. ثم إن الرجل رضي. فقال: أما والله! لولا أني سمعت رسول الله ﷺ يقول «من حلف على يمين ثم رأى أتقى لله منها، فليأت التقوى» ما حنثت يميني.

15 — (1651) .... : Temîm ibn Tarafe dedi ki : Bir dilenci, Adiyy ibn Hâtim'e gelib ondan bir hizmetcinin semeni yahut semeninin bir kısmı nisbetinde bir nafaka istedi. Adiyy : Yanımda sana verecek bir şey yokdur. Ancak zırhlı gömleğim ile miğferim vardır. Binâenaleyh âileme yazayım da onlar sana bu nafakayı versinler dedi. O zât buna râzıy olmadı. Adiyy de bunun üzerine öfkelenib : Şunu iyi bil ki vallâhi sana hiçbir şey vermiyeceğim diye yemîn etti. Sonra o zât (Adiyy'in teklîfine râzıy oldu). Bunun üzerine Adiyy : Yine iyi bil ki vallâhi ben Rasûlullah (S) dan : «Her kim bir şeye yemîn eder de sonra o yemin ettiği şeyin gayrısını Allah için daha takvâlı bir iş görürse o takvâlı olanı işlesin» buyururken işitmiş olmasaydım yemînimden asla dönmez onun îcâbını muhakkak yerine getirirdim dedi.

١٦ – (...) وحدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن عبد العزيز بن رفيع، عن تميم بن طرفة، عن عدي بن حاتم. قال: قال رسول الله ﷺ «من حلف على يمين، فرأى غيرها خيرا منها، فليأت الذي هو خير، وليترك يمينه».

16 — ( ) .... : Adiyy îbn Hâtim (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Her kim bir şeye yemîn eder de, yemîn ettiği husûsun zıddını, yemîn edilen husûsdan daha hayırlı olduğunu görür, kanâat getirirse, o daha hayırlı olanı yapsın ve yemînini bıraksın» buyurdu [6].

١٧ – (...) حدثني محمد بن عبد الله بن نمير ومحمد بن طريف البجلي (واللفظ لابن طريف) قالا: حدثنا محمد بن فضيل عن الأعمش، عن عبد العزيز بن رفيع، عن تميم الطائي، عن عدي. قال: قال رسول الله ﷺ «إذا حلف أحدكم على اليمين، فرأى خيرا منها، فليكفرها، وليأت الذي هو خير».

6. Yani o şey husûsundaki yemînini bozsun da sonra keffâret versin demiş oluyor.

(...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، عَنْ تَمِيمٍ الطَّائِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ ذَلِكَ.

17 — ( ) .... : Adiyy ibn Hâtim (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Herhangi biriniz bir şeye yemîn ettiğinde ondan daha hayırlı olanını gördüğü zaman o yemînden dolayı keffâret versin ve o daha hayırlı olan işi yapsın».

( ) .... : Buradaki râviler de Adiyy ibn Hâtim'den, onun Peygamber'i böyle söylerken işittiğini rivâyet etmişlerdir.

١٨ – (...) حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سِمَاكِ ابْنِ حَرْبٍ، عَنْ تَمِيمِ بْنِ طَرَفَةَ. قَالَ: سَمِعْتُ عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ، وَأَتَاهُ رَجُلٌ يَسْأَلُهُ مِائَةَ دِرْهَمٍ، فَقَالَ: تَسْأَلُنِي مِائَةَ دِرْهَمٍ. وَأَنَا ابْنُ حَاتِمٍ؟ وَاللَّهِ! لَا أُعْطِيكَ. ثُمَّ قَالَ: لَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ ثُمَّ رَأَى خَيْرًا مِنْهَا، فَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ».

(...) حدّثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا بَهْزٌ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. حَدَّثَنَا سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ. قَالَ: سَمِعْتُ تَمِيمَ ابْنَ طَرَفَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ؛ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ فَذَكَرَ مِثْلَهُ. وَزَادَ: وَلَكَ أَرْبَعُمِائَةٍ فِي عَطَائِي.

18 — ( ) .... : Temîm ibn Tarafe şöyle dedi : Ben Adiyy ibn Hâtim'den işittim, kendisine bir kimse gelmişdi de ondan yüz dirhem istiyordu. Adiyy o insana : Ben (cömertliğiyle meşhûr) Hâtim'in oğlu iken sen benden yüz dirhem mi istiyorsun? Vallâhi ben sana vermem dedi. Sonra da şunları söyledi : Ben Rasûlullah (S) dan : «Her kim bir şeye yemîn eder de sonra ondan daha hayırlısını görürse, o daha hayırlı olan işi yapsın» buyururken işitmiş olmasaydım (sana bu atiyyeyi vermezdim) dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de Temîm ibn Tarafe'nin : Ben Adiyy ibn Hâtim'den işittim ki bir kimse ondan istiyordu dediğini rivâyet edib yukarıki hadîs gibi zikretmişdir. Burada Adiyy'in : Benim ihsânım olmak üzere sana dört yüz (dirhem) vardır dediği ziyâde olmuşdur.

١٩ – (١٦٥٢) حدّثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ. حَدَّثَنَا الْحَسَنُ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنُ سَمُرَةَ. قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ سَمُرَةَ! لَا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ. فَإِنَّكَ إِنْ أُعْطِيتَهَا

عَنْ مَسْأَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا . وَإِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا . وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ . وَائْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ » .

قَالَ أَبُو أَحْمَدَ الْجُلُودِيُّ . حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ الْمَاسَرْجِسِيُّ . حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ ، بِهَٰذَا الْحَدِيثِ .

(...) حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ . حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ يُونُسَ وَمَنْصُورٍ وَحُمَيْدٍ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ سِمَاكِ بْنِ عَطِيَّةَ وَيُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ وَهِشَامِ بْنِ حَسَّانَ ، فِي آخَرِينَ . ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ أَبِيهِ . ح وَحَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّيُّ . حَدَّثَنَا سَعِيدُ ابْنُ عَامِرٍ عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ قَتَادَةَ . كُلُّهُمْ عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ سَمُرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، بِهَٰذَا الْحَدِيثِ . وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ الْمُعْتَمِرِ عَنْ أَبِيهِ ، ذِكْرُ الْإِمَارَةِ .

19 — (1652) .... : Abdurrahmân ibn Semure (R)[7] şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana (öğüt verib) şöyle buyurdu: «Yâ Abderrahmân ibne Semure! Sen kendiliğinden emîr olmak isteme (kimseden emîrlik veya riyâset talebinde bulunma). Eğer sen kendin isteyerek, sana emâret ve reîslik verilirse istediğin şey ile (yalnız) bırakılırsın (Allâh'ın inâyatine mazhar olamazsın). Eğer âmirlik ve başkanlık sen istemeden tevcîh olunursa (Allâh tarafından) yardım olunursun (güzel idâre edersin). Bir de

7. Abdurrahmân ibn Semure, Mekke'nin fethi günü musliman olmuşdu. Abdu'ş-Şems evlâdından ve Mekke'nin eşrâfından olmakla İslâm câmiası içinde emîrlik gibi şerefli vazîfelerde bulunmaya aday bir zât olduğu için Peygamber Abdurrahmân'a emârete tâlib olmamasını, fakat millet tarafından tevcîh ve teklîf olunursa kabûl etmesini ve bu sûretle Allâh'ın tevfîkine mazhar olacağını vasiyyet etmişdir. Nitekim Abdurrahmân ibn Semure, Irak fetihlerinde çalışmış, Sicistân ile Kabil de Abdurrahmân'ın eliyle feth olunarak buralarda teklîf olunan emîrliklerde bulunmuş ve nihayet hicretin ellinci senesinde vefât etmişdir.

Hadîsdeki emâretden maksad, devlet nufûz ve kudretini temsîl eden büyük millî makamlardır. Hadîsde bu makamların peşinde koşan ihtiraslı kişilerin bu makamlara geçirilmemesine de işâret buyurulmudur. « طالب التولية لا يولى = Âmme velâyet ve nufûzunu almak talebinde bulunan bir kimseye âmme velâyeti tevcîh olunmaz» düstûru İslâm idâre hukûkunun en muhim umdelerinden biridir.

Hadîsde bildirilen ikinci umde de daha önceki hadîslerde de geçtiği üzere, bir iş işlemeğe yahut işlemeyîb bırakmıya yemîn edib de hilâfını hayırlı gören kimsenin bu yemîninden keffâret vererek yemînini bozmasıdır. İmâm Şâfiî ile İmâm Mâlik bu hadîsin zâhirine göre yemîn keffâretinin yemîni bozmadan verilmesi ictihadında bulunmuşlardır. İmâm Ebû Hanîfe ise: Yemîni bozmak bir cinâyet olub keffâret bu cinâyeti kapatmak için teşrî' kılındığı ictihadında bulunarak evvelâ yemîn bozulur, sonra keffâret verilir demişdir. Bundan evvel 13 rakamı ile geçen Ebû Hureyre hadîsi de Ebû Hanîfe'nin ictihadını te'yîd etmektedir. O hadîsde Peygamber, hayırlı iş için evvelâ yemînin bozulmasını sonra keffâret yapılmasını emretmişdir.

sen bir şeye yemîn edib de başkasını ondan daha hayırlı gördüğünde yemîninden keffâret verib o daha hayırlı olan işi yap».

Ebû Ahmed el-Culûdî dedi ki : Bize Ebu'l-Abbâs el-Mâsercesiy tahdîs etti. Bize Şeybân ibn Ferrûh bu hadîsi tahdîs etti.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Hasen'den, o da Abdurrahman ibn Semure'den, o da Peygamber'den bu hadîsi rivâyet etmişdir. Bunlardan Mu'temir'in kendi babasından rivâyet ettiği hadîsinde imâretin zikri yokdur.

(٤) باب يمين الحالف على نية المستحلف

٢٠ – (١٦٥٣) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَعَمْرٌو النَّاقِدُ (قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا هُشَيْمُ بْنُ بَشِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ أَبِي صَالِحٍ . وَقَالَ عَمْرٌو : حَدَّثَنَا هُشَيْمُ بْنُ بَشِيرٍ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي صَالِحٍ) عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَمِينُكَ عَلَى مَا يُصَدِّقُكَ عَلَيْهِ صَاحِبُكَ » . وَقَالَ عَمْرٌو « يُصَدِّقُكَ بِهِ صَاحِبُكَ » .

(4) «YEMÎN EDEN KİMSENİN YEMÎNİ, YEMÎN ETTİRENİN NİYYETİ ÜZEREDİR» BÂBI

20 — (1653) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki Rasûlullah (S) : «Senin yemînin (seninle konuşmakda olan) arkadaşının seni tasdîk edeceği şey üzerine olur» buyurdu. Râvî Amr : «Arkadaşının seni kendisi ile tasdîk edeceği husûsda câri olur» demişdîr.

٢١ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ هُشَيْمٍ ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْيَمِينُ عَلَى نِيَّةِ الْمُسْتَحْلِفِ[1] » .

21 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) : Yemîn, yemîn ettirmek isteyen kimsenin niyeti üzeredir» buyurdu[8].

8. Hadîsdeki «sâhibin» sözü hasmın, müddein ve seninle muhâvere eden kimse demekdir. «Bu hadîs, hâkimin yemîn ettirmesine hamledilmişdir. Bir kimse diğer bir kimse aleyhine bir hak iddiâ ettiğinde, hâkim ona yemîn ettirir ve o da tevriye yapıb hâkimin niyet ettiği şeyden başka şeye yemîn ederse bu şahsın yaptığı yemîn, hâkimin niyet ettiği şey üzerine mun'akıd olur, tevriye o şahsa fayda vermez. Bu, üzerinde ittifak edilen bir meseledir. Delîli de bu hadîs ve icmâ'dır. Fakat yemîn istenmeden yemîn eder de hakîkatı gizler ve bu kendisine bir menfaat sağlarsa ister yemîn teklîf edilmeden doğrudan doğruya yemîn etsin, ister hâkim veya nâibinden başkası yemîn ettirsin, yemîn eden kimse hânis olmaz (yani yemînini bozmaz). Bu husûsda yemîni hâkim ettirmezse

(٥) باب الاستثناء

٢٢ – (١٦٥٤) حدثني أبو الربيع العتكي وأبو كامل الجحدري فضيل بن حسين (واللفظ لأبي الربيع) قالا : حدثنا حماد (وهو ابن زيد). حدثنا أيوب عن محمد، عن أبي هريرة، قال : كان لسليمان ستون امرأة. فقال: لأطوفن عليهن الليلة. فتحمل كل واحدة منهن. فتلد كل واحدة منهن غلاما فارسا. يقاتل في سبيل الله. فلم تحمل منهن إلا واحدة. فولدت نصف إنسان. فقال رسول الله ﷺ « لو كان استثنى، لولدت كل واحدة منهن غلاما، فارسا، يقاتل في سبيل الله ».

(5) (YEMÎNDE) İSTİSNÂ BÂBI

22 — (1654) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Süleyman peygamberin altmış tâne kadını vardı. Yemîn olsun ki ben bir gecede bu kadınları dolaşırım da onlardan her biri gebe kalır ve bunların her biri de Allah yolunda binib savaşacak birer oğlan doğurur demişdi. Fakat netîcede bu kadınlardan bir tânesinden başka gebe kalan olmadı. Bu gebe kalan tek kadın da yarım bir insan doğurdu. Rasûlullah (S bu kıssayı anlattıkdan sonra) :

«Eğer Süleymân bu yemîninde istisnâ yapaydı (yani inşâallah deyeydi) o kadınlardan her biri muhakkak suvârî olacak ve Allah yolunda savaşacak birer oğlan doğururdu» dedi [9].

da'vâcının niyeti mu'teber değildir. Hulâsa yemîn bütün hallerde yemîn edenin niyyetine göre mu'teberdir. Ancak hâkim veya vekîli kendisine yönelen bir da'vâda yemîn ettirirse o zaman yemîn isteyen tarafın niyeti mu'teber olur. Hadîsden kasdedilen de budur. Lâkin hâkim veya vekîli kendisine teveccüh eden bir da'vâda yemîn taleb etmeksizin da'vâlı kendiliğinden yemîn ederse bu yemîn onun niyyetine göre mu'teber olur. Hem bütün bu husûslarda yemînin Allah'a veya kadın boşamaya veya köle âzâd etmeğe yapılması musâvîdir. Yalnız hâkim kadın boşamaya veya köle âzâd etmeğe yemîn ettirir de hakîkat hilâfı yemîni, da'vâlıya bir menfaat sağlarsa yemîn edenin niyatine i'tibar olunur. Çünkü hâkimin kadın boşamaya ve köle âzâdına yemîn verdirmeğe hakkı yokdur. O ancak Allâh'a yemîn ettirebilir. Şunu da iyi bil ki tevriye eğer kendisi ile hânis olunmuyorsa yapılması câiz olmaz. Çünkü böyle bir tevriye ile kazanılmış olan bir hak ibtâl edilir. Bu da üzerinde ittifak edilen bir şeydir...» (Nevevî, *Sahîh-i Muslim bi-şerhi'n-Nevevî*, XI, 117).

9. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerîm'de istikbâle âid sözler ve yapılacak işler hakkında yüce peygamberinin şahsında bütün mu'minlere şu tavsiyeyi bildirmişdir:

ولا تقولن لشيء انى فاعل ذلك غداً الا ان يشاء الله واذكر ربك اذا نسيت

: *Hiçbir şey hakkında Allah'ın meşieti ile takyîd etmeden: Ben bunu yarın muhakkak yaparım deme ve unuttuğun vakıt Rabbını an...»* (el-Kehf: 23-24).

«Çünkü insanın azın ve irâdesi bir şeyin meydana gelmesi için kâfi sebeb değildir. Zira : *Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez...* (Lokmân: 34). Ancak Allah'ın dilemesi müstesnâ. O vakıt yapabilirsin. Binâenaleyh istikbâlde bir fiile azmederken işi Allah'ın irâdesine bağlamalı, İNŞÂALLÂH demeyi unutmamalı. Beşeriyet icâbı unutmuş

٢٣ – (...) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبِي عُمَرَ). قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامِ بْنِ حُجَيْرٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ «قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ نَبِيُّ اللهِ: لَأَطُوفَنَّ اللَّيْلَةَ عَلَى سَبْعِينَ امْرَأَةً. كُلُّهُنَّ تَأْتِي بِغُلَامٍ يُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللهِ. فَقَالَ لَهُ صَاحِبُهُ، أَوِ الْمَلَكُ: قُلْ: إِنْ شَاءَ اللهُ. فَلَمْ يَقُلْ. وَنَسِيَ. فَلَمْ تَأْتِ وَاحِدَةٌ مِنْ نِسَائِهِ. إِلَّا وَاحِدَةٌ جَاءَتْ بِشِقِّ غُلَامٍ». فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَلَوْ قَالَ: إِنْ شَاءَ اللهُ، لَمْ يَحْنَثْ، وَكَانَ دَرَكًا لَهُ فِي حَاجَتِهِ».

(...) وحدّثنا ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. مِثْلَهُ أَوْ نَحْوَهُ.

23 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Allah'ın Peygamber'i ve Dâvûd'un oğlu olan Süleymân: Ben bu gece vallâhi yetmiş kadını dolaşırım. Bunların da her biri Allah yolunda mukatele edecek birer oğlan getirir diye yemîn etti. Konuşmakda olduğu arkadaşı yahut melek ona: İNŞÂALLÂH de! diye telkînde bulundu. Süleymân ise bunu demedi ve unuttu. Netîcede kadınlarından bir tânesi müstesnâ, hiçbiri doğurmadı. O bir tâne de yarım bir oğlan getirdi». Rasûlullah buraya gelince: «Eğer Süleymân İNŞÂALLÂH deyeydi hem yemîninde hânis olmaz, hem de ihtiyâcına erişmek vesîlesi olurdu» buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den yukarıki hadîsin aynısını yahut da benzerini rivâyet etmişlerdir.

٢٤ – (...) وحدّثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ: لَأُطِيفَنَّ اللَّيْلَةَ عَلَى سَبْعِينَ امْرَأَةً. تَلِدُ كُلُّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ غُلَامًا. يُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللهِ. فَقِيلَ لَهُ: قُلْ: إِنْ شَاءَ اللهُ. فَلَمْ يَقُلْ. فَأَطَافَ بِهِنَّ. فَلَمْ تَلِدْ مِنْهُنَّ، إِلَّا امْرَأَةٌ وَاحِدَةٌ، نِصْفَ إِنْسَانٍ. قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَوْ قَالَ: إِنْ شَاءَ اللهُ، لَمْ يَحْنَثْ. وَكَانَ دَرَكًا لِحَاجَتِهِ».

---

bulunursan hatırladığın zaman inşâallah diyerek veya tesbîh ve istiğfâr ederek Allah'ı zikret ki bu sûretle sözün hükmü değişmezse de kusûra keffâret olur. Günahdan kurtulunur. Veya herhangi bir şey unuttuğun zaman beşerî aczi düşünüb Allah'ı yâd et ki unuttuğunu hatırlıyabilesin. Hâsılı Allâh'ın irâdesini kaale almıyarak yarın muhakkak şöyle yapacağım böyle yapacağım demenin mahzûrlarını anlamak için bir insana en az unutub yalan çıkacağını düşünmek bile kifâyet eder. Bu emir ve nehiy ile yüce Allah Rasûlune her azminin ilâhî meşîete bağlanmasını ta'lîm ediyor,..» (*Hak Dîni*, IV. 3242-3243).

24 — ( ) ……… : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Dâvûd'un oğlu Süleymân peygamber : Vallâhi ben bir gecede yetmiş tâne kadını dolaşırım da onlardan her bir kadın Allah yolunda mukatele edecek birer oğlan getirir diye yemîn etti. Bu sırada kendisine : İNŞÂALLÂH de, diye söylendi. Fakat o bunu söylemedi ve kadınları dolaşdı. Netîcede kadınlardan bir tânesi müstesnâ hiçbiri doğurmadı. O bir kadın da yarım insan doğurdu. (Bunu anlattıkdan sonra) Rasûlullah : «Eğer Süleymân İNŞÂALLÂH diyeydi yemîninde hânis olmaz ve hâceti için de bir idrâk sebebi olurdu» buyurdu[10].

٢٥ – (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا شبابة. حدثني ورقاء عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. قال « قال سليمان بن داود : لأطوفن الليلة على تسعين امرأة. كلها تأتي بفارس يقاتل في سبيل الله. فقال له صاحبه : قل : إن شاء الله. فلم يقل : إن شاء الله. فطاف عليهن جميعا. فلم تحمل منهن إلا امرأة واحدة. فجاءت بشق رجل. وايم الذي نفس محمد بيده! لو قال : إن شاء الله، لجاهدوا في سبيل الله فرسانا أجمعون ».

(...) وحدثنيه سويد بن سعيد. حدثنا حفص بن ميسرة عن موسى بن عقبة، عن أبي الزناد، بهذا الإسناد، مثله. غير أنه قال « كلها تحمل غلاما يجاهد في سبيل الله ».

10. Kur'ân-ı Kerîm'de şu âyetlerle bu hadîs arasında ilgi görülmüşdür : « ولقد فتنا سليمان وألقينا على كرسيه جسدا ثم اناب : *Andolsun biz, Süleymân'ı imtihan da ettik. Tahtının üstüne bir ceset bırakıverdik. Sonra o yine inâbe etti»* (Sâd : 34).

Âyetde pek mücmel olarak haber verilen vâkıanın yani bu fitne ve imtihanın ve taht üstüne bırakılan cesedin neden ibâret olduğu hakkında müfessirler çok çeşitli ihtimâller bildirmişlerdir. Bunların çoğu Kur'ân'ın sarâhatına uymayan, peygamberlik şânına asla yakışmayan, bununla beraber hiçbir sahîh habere istinâd etmeyen pek çirkin şeylerdir. Öyle sanıyorum ki bunlar hakîkatları tağyîr ve tahrîf eden ehl-i kitâbın uydurmalarıdır. Fahruddîn er-Râzî bu hurâfeleri birçok muhkem delîllerle red etdikden sonra o imtihân için şu vecihleri ileri sürüyor :

a. Süleymân peygamber bir gecede kadınların hepsini ziyâret edeceğini, onlardan herbirinin süvârî birer oğlan dünyâya getirib bunların Allah yolunda savaşacaklarını söylemiş, İNŞÂALLÂH (= Allah dilerse) dememiş ve filhakîka o kadınları dolaşmış. Fakat içlerinden yalnız biri eksik doğumlu bir oğlan dünyâya getirmiş, bunu babasının kürsüsü üzerine bırakıvermişler... işte onun istiğfâr etmesi bu İNŞÂALLÂH ı unutmuş olmasındandır.

b. Süleymân peygamberin imtihânı şiddetli bir hastalığa ma'rûz bırakılmasından ibâretdir. «Kürsiysine bir cesed bırakıverdik» demekden maksad onun âdetâ cansız bir cesed hâline gelmiş bulunduğunu ifâde eder. Arablar zaîf insanlar hakkında «et tahtası üzerine konmuş et parçası, ruhsuz cisim» derler. «Sümme enâbe» kavlinde murâd da onun sıhhat hâline döndüğünün beyânıdır.

25 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle demiştir : «Dâvûd oğlu Süleymân (peygamber) : Vallâhi ben bu gece yetmiş kadına dolaşırım da onların herbiri Allah yolunda savaşacak birer suvârî getirir diye yemîn etti. Arkadaşı kendisine : İN ŞÂALLAH de, dedi. Süleymân, İN ŞÂALLÂH demedi ve bütün kadınlarını dolaşdı. Netîcede birtek kadın müstesnâ, onlardan hiçbiri gebe kalmadı. Sonra o bir kadın da yarım bir adam getirdi. Muhammed'in nefsi elinde olan (Allah) a yemîn ederim ki eğer Süleymân, İN ŞÂALLÂH deseydi o çocukların hepsi de Allah yolunda birer süvârî olarak muhakkak cihâd ederlerdi».

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebu'z-Zinâd'dan bu isnâd ile yukarıki hadîsin benzerini rivâyet ettiler. Şukadar var ki burada, «kadınların hepsi Allah yolunda cihâd edecek birer oğlana hâmile kalırdı» demiştir.

(٦) باب النهي عن الإصرار على اليمين، فيما يتأذى به أهل الحالف، مما ليس بحرام

٣٦ – (١٦٥٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ. قَالَ: هَٰذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا: وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَاللهِ! لَأَنْ يَلَجَّ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ فِي أَهْلِهِ، آثَمُ لَهُ عِنْدَ اللهِ مِنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفَّارَتَهُ الَّتِي فَرَضَ اللهُ».

(6) HARÂM OLMAYAN ŞEYLERDEN OLUB, YEMÎN EDENİN ÂİLESİNİN EZİYETLENDİĞİ HUSÛSLARDAKİ YEMÎN ÜZERİNDE ISRÂR ETMEKDEN NEHY BÂBI

26 — (1655) Bize Muhammed ibn Râfî' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'den tahdîs etti. Hemmâm : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) : «Vallâhi sizin biriniz âilesi aleyhinde (yemîn edib de) yemîninde inâd ve isrâr etmesi, Allah katında kendisi için, yemînini bozub da Allah'ın farz kıldığı keffâretni vermesinden daha günahlıdır» buyurdu [11].

---

c. Şöyle demek de ihtimâlden uzak değildir: Allah ona ya bir korku musallat etmek, yahut ba'zı cihetlerden aleyhine bir belâ gelmesi endîşesini vermek sûretiyle kendisini imtihân etmiş bu, onun kürsü üzerine bırakılmış zaîf bir cesed hâline gelmesine sebeb olmuşdur. Sonra Allah ondan bu korkuyu izâle ve onun eski sıhhatını iâde buyurmuşdur... (*H. B. Çantay, Maâl-i Kerîm* II, 782-783).

11. Yani sizden biriniz âilesi hakkında, onlarla konuşmamak, onlara ziyâret ve iyilik etmemek üzere yemîn etmek gibi bir yemîn yapar, sonra da bu yemîni, ardından keffâret vermek üzere bozmaması daha çok günahdır.

Bu hadisin ma'nâsı şudur: Âilesi ile ilgili bir yemîn ettiği zaman, yemînden dön-

(٧) باب نذر الكافر، وما يفعل فيه إذا أسلم

٢٧ – (١٦٥٦) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ). قَالُوا: حَدَّثَنَا يَحْيَى (وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ) عَنْ عُبَيْدِ اللهِ. قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ عُمَرَ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنِّي نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ. قَالَ «فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ».

(...) وحدثنا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ (يَعْنِي الثَّقَفِيَّ). ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. جَمِيعًا عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ جَبَلَةَ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. كُلُّهُمْ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ. وَقَالَ حَفْصٌ، مِنْ بَيْنِهِمْ: عَنْ عُمَرَ، بِهَذَا الْحَدِيثِ. أَمَّا أَبُو أُسَامَةَ وَالثَّقَفِيُّ فَفِي حَدِيثِهِمَا: اعْتِكَافُ لَيْلَةٍ. وَأَمَّا فِي حَدِيثِ شُعْبَةَ فَقَالَ: جَعَلَ عَلَيْهِ يَوْمًا يَعْتَكِفُهُ. وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ حَفْصٍ، ذِكْرُ يَوْمٍ وَلَا لَيْلَةٍ.

(7) KÂFİRİN NEZRİ VE İSLÂMA GİRDİĞİ ZAMAN NE YAPACAĞI BÂBI

27 — (1656) .... : Ubeydullah şöyle dedi : Bana Nâfi', İbn Umer-den haber verdi ki Umer (Ci'râne'de) :

— Yâ Rasûlallah! Ben câhiliyet zamanında Mescid Harâm'ın içinde bir gece îtikâf etmeği adamıştım dedi. Rasûlullah :

— Adağını îfâ et buyurdu.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de yine Ubey-dullah'dan, o da Nâfi'den, o da İbn Umer'den, bunlar arasında yalnız Hafs, Umer'den diyerek bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

mek bir günah olmadığı ve yeminini bozmaması ile âile efrâdının zarar görecekleri bir durumda, bu şahsa yakışan, yeminini bozup muteakiben de o işi işlemesi ve yemin bozmakdan dolayı da keffâret vermesidir (Nevevî).

Buhârî'de bu hadîs daha tafsîllidir: Ebû Hureyre'den, Peygamber (S) : «Biz (muslimanlar dünyâdaki ümmetlerin) sonuyuz, kıyâmet gününde önüyüz» buyurdu. Ve şöyle devâm etti : «Vallâhi, sizin biriniz âilesi aleyhinde yemîn edib de inâd ve ısrâr etmesi, yeminini bozub Allah'ın farz kıldığı keffâreti vermesinden daha günahlıdır.» (Buhârî, *eymân ve'n-nuzûr,* VIII, 230 «4»).

Bu hadîsde Peygamber, «biz muslimanlar dünyâda ümmetlerin sonuyuz» demekle «biz müslümanlar, beşeriyetin en mütekâmil bir devrinde gelmiş ve yaşamakda bulunmuş olduğumuzdan her ümmetden daha medenî ve âile haklarına daha saygılı olmamız îcâb eder» buyurmuş oluyor.

Ebû Usâme ile Sakafî'nin hadîslerinde : Bir gece îtikâf; Şu'be'nin hadîsinde ise : Bir gün îtikâf etmeği kendi üzerine (borç) kıldı tarzındadır. Hafs'ın hadîsinde ise, ne bir gün ve ne de bir gecenin zikri yokdur.

٢٨ — (...) وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا عبد الله بن وهب. حدثنا جرير بن حازم؛ أن أيوب حدثه؛ أن نافعا حدثه؛ أن عبد الله بن عمر حدثه؛ أن عمر بن الخطاب سأل رسول الله ﷺ، وهو بالجعرانة، بعد أن رجع من الطائف، فقال: يا رسول الله! إني نذرت في الجاهلية أن أعتكف يوما في المسجد الحرام. فكيف ترى؟ قال «اذهب فاعتكف يوما».

قال: وكان رسول الله ﷺ قد أعطاه جارية من الخمس. فلما أعتق رسول الله ﷺ سبايا الناس، سمع عمر بن الخطاب أصواتهم يقولون: أعتقنا رسول الله ﷺ. فقال: ما هذا؟ فقالوا: أعتق رسول الله ﷺ سبايا الناس. فقال عمر: يا عبد الله! اذهب إلى تلك الجارية فخل سبيلها.

(...) وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن أيوب، عن نافع، عن ابن عمر. قال: لما قفل النبي ﷺ من حنين سأل عمر رسول الله ﷺ عن نذر كان نذره في الجاهلية، اعتكاف يوم. ثم ذكر بمعنى حديث جرير بن حازم.

(...) وحدثنا أحمد بن عبدة الضبي. حدثنا حماد بن زيد. حدثنا أيوب عن نافع. قال: ذكر عند ابن عمر عمرة رسول الله ﷺ من الجعرانة. فقال: لم يعتمر منها. قال: وكان عمر نذر اعتكاف ليلة في الجاهلية. ثم ذكر نحو حديث جرير بن حازم ومعمر عن أيوب.

(...) وحدثني عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. حدثنا حجاج بن المنهال. حدثنا حماد عن أيوب. ح وحدثنا يحيى بن خلف. حدثنا عبد الأعلى عن محمد بن إسحق. كلاهما عن نافع، عن ابن عمر، بهذا الحديث في النذر. وفي حديثهما جميعا: اعتكاف يوم.

28 — ( ) Bana Ebû Tâhir tahdîs etti. Bize Abdullah ibn Vehb haber verdi. Bize Cerîr ibn Hâzım tahdîs etti ki ona Eyyûb tahdîs etmiş, Eyyûb'a da Nâfi' tahdîs etmiş, Nâfi'e de Abdullah ibn Umer şöyle tahdîs etmişdir : Umer ibn Hattâb Tâif'den döndükten sonra Ci'râne'de iken Rasûlullah (S) dan sorub :

— Yâ Rasûlallah! Ben câhiliyet devrinde Mescid Harâm'da bir gün itikâf etmeği nezretmişdim. Şimdi rey'iniz nasıldır? dedi. Rasûlullah :

— Git ve bir gün îtikâf et buyurdu.

Râvî der ki: Rasûlullah Umer'e Huneyn ganîmetlerinin beşte bîrinden bir câriye vermişdi. Rasûlullah halkın elindeki bütün esîr kadınları hürriyete kavuşdurunca, Umer ibn Hattâb onların seslerinî işitti. Onlar yüksek sesle: Rasûlullah bizlerî hürriyete kavuşdurdu! diyorlardı. Umer:

— Bu nedir? diye sordu. Oradakiler:

— Rasûlullah halkın ellerinde bulunan bütün esîrleri âzâdlamıştır dediler. Bunun üzerine Umer de oğluna:

— Yâ Abdallah! Haydi sen de git o câriyenin yolunu serbest bırak dedi.

( ) .... : Buradaki râvî de İbn Umer'in: Peygamber Huneyn'den döndüğü zaman Umer Rasûlullah'a, kendisinin câhiliyet devrinde iken yapmış olduğu bir günlük îtikâfın hükmünü sordu dediğini rivâyet etmiş, sonra da (28 rakamlı) Cerîr ibn Hâzım hadîsi tarzında zikretmişdir.

( ) .... : Nâfi' dedi ki: İbn Umer'in yanında Rasûlullah'ın Ci'râne'den umresi sorulmuşdu. İbn Umer: O, Cı'râne'den umre yapmadı dedi [12] ve şöyle ilâve ederek: Umer, câhiliyet devrinde bir gece îtikâf etmeği nezretmiş idi dedi. Râvî sonra Cerîr ibn Hâzım ve onu ta'kîb eden Ma'mer hadîsleri tarzında zikretmişdir.

( ) .... : Buradaki her iki râvî de Nâfî'den, o da İbn Umer'den nezr hakkındaki bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunların her ikisinin hadîslerinde de: Bir gün îtikâf sözü vardır.

(٨) باب صحبة المماليك ، وكفارة من لطم عبده

٢٩ — (١٦٥٧) حَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ . حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ فِرَاسٍ ، عَنْ ذَكْوَانَ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ زَاذَانَ أَبِي عُمَرَ . قَالَ : أَتَيْتُ ابْنَ عُمَرَ ، وَقَدْ أَعْتَقَ مَمْلُوكًا . قَالَ : فَأَخَذَ مِنَ الْأَرْضِ عُودًا أَوْ شَيْئًا . فَقَالَ : مَا فِيهِ مِنَ الْأَجْرِ مَا يَسْوَى هَٰذَا . إِلَّا أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ لَطَمَ مَمْلُوكَهُ أَوْ ضَرَبَهُ فَكَفَّارَتُهُ أَنْ يُعْتِقَهُ » .

(8) KÖLELERE GÜZEL ÜLFET VE ARKADAŞLIK YAPMAK VE KÖLESİNİ TOKATLIYAN KİMSENİN KEFFÂRETİ BÂBI

29 — (1657) .... : Ebû Umer Zâzân şöyle dedi: Ben İbn Umer'e

12. *Ci'râne*, Mekke yakınında ve Harem hudûdunun dışında bir yerdir. Burası da ihrâm için bir *mîkatdır*. Bu mevki', Ci'râne ve Cırrâne tarzında söylenir.

İbn Umer'in: «Peygamber Ci'râne'den umre yapmadı» sözü, İbn Umer'in buna dâir ilminin nefyine hamledilmişdir. Yani o, bu umreyi bilememişdir. Halbuki Peygamber'in Ci'râne'den umre yaptığı kat'î olarak sâbit olmuşdur. İsbât ise nefy üzerine takdîm olunmuşdur. Çünkü isbâtda daha ziyâde delîl ve ilim vardır (Nevevî).

geldim. O, bir kölesini âzâd etmişdi. Yerden bir deynek yahut bir şey aldı da : Bu âzâd edişde, teberruan âzâd etmekdeki sevâba musâvî olacak ecr yokdur. Şukadar var ki ben Rasûlullah (S) dan işittim, o : «Her kim kölesini tokatlar, yahut döverse, artık o tokatlama ve dövmekden dolayı onun vereceği keffâret, bu köleyi âzâd etmesidir» buyuruyordu [13].

٣٠ — (...) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن فراس. قال: سمعت ذكوان يحدث عن زاذان؛ أن ابن عمر دعا بغلام له. فرأى بظهره أثرا. فقال له: أوجعتك؟ قال: لا. قال: فأنت عتيق.

قال: ثم أخذ شيئا من الأرض فقال: ما لي فيه من الأجر ما يزن هذا. إني سمعت رسول الله ﷺ يقول «من ضرب غلاما له، حدا لم يأته، أو لطمه، فإن كفارته أن يعتقه».

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. ح وحدثني محمد بن المثنى. حدثنا عبد الرحمن. كلاهما عن سفيان، عن فراس. بإسناد شعبة وأبي عوانة. أما حديث ابن مهدي فذكر فيه «حدا لم يأته». وفي حديث وكيع «من لطم عبده» ولم يذكر الحد.

30 — ( ) .... : Bize Şu'be, Firâs'dan tahdîs etti. Firâs dedi ki : Ben Zekvân'dan işittim, o, Zâzân'dan tahdîs ediyordu ki İbn Umer kendisine âid olan bir köleyi çağırdı ve onun sırtında (dövmesinden) bir iz gördü. Bunun üzerine köleye :

— Ben senin canını acıttım mı? diye sordu. Köle :

— Hayır, dedi. İbn Umer :

— Öyle ise sen hürsün, dedi [14].

( ) .... : Buradaki iki râvî de Sufyân'dan, o da Firâs'dan Şu'be ve Ebû Avâne'nin isnâdıyle rivâyet ettiler. Bunlardan İbn Mehdî'nin hadîsinde : «Yapmadığı bir işe cezâ olmak üzere» sözünü zikretmişdir. Ve-

13. İbn Umer'in bu sözünün ma'nâsı şudur : Onun bu köleyi âzâd etmesinde, teberruan âzâd eden kimsenin nâil olacağı ecr yokdur. Çünkü İbn Umer köleyi ancak dövmesine bir keffâret olarak âzâd etmişdir (Nevevî).

14. İşte bu hadîsler pek açık olarak göstermektedir ki İslâmda köleye haksız bir tokat atmanın keffâreti onu âzâd eylemekdir. İslâm, insan şeref ve haysiyetini köle dahi olsa en yüksek bir kıymet vermiş, insana ancak insanca muâmele edilmesini kanunlaşdırmışdır. Çağımızdaki insan hakları nazariyâtı bile bu yüksekliğe ulaşamamış olub yer yer bunun mücâdelesi yapılmaktadır. Bu vâkıalar karşısında İslâm'ın ta'lîm eylediği yüksek medeniyet bütün azametiyle yükselmektedir. Fakat ne yazık ki büyük kütlelere İslâmiyet bütün kemâliyle öğretilemiyor! (Mütercim).

ki'in hadîsinde ise: «Her kim kölesini döverse» şeklinde olub hadd yani cezâ olmak üzere kaydını zikretmemişdir.

٣١ – (١٦٥٨) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبد الله بن نمير . ح وحدثنا ابن نمير (واللفظ له) . حدثنا أبي . حدثنا سفيان عن سلمة بن كهيل ، عن معاوية بن سويد . قال : لطمت مولى لنا فهربت . ثم جئت قبيل الظهر فصليت خلف أبي . فدعاه ودعاني . ثم قال : امتثل منه . فعفا . ثم قال : كنا ، بني مقرن ، على عهد رسول الله ﷺ . ليس لنا إلا خادم واحدة . فلطمها أحدنا . فبلغ ذلك النبي ﷺ فقال « أعتقوها » قالوا : ليس لهم خادم غيرها . قال « فليستخدموها . فإذا استغنوا عنها ، فليخلوا سبيلها » .

31 — (1658) .... : Muâviyetu'bnu Suveyd şöyle dedi: Ben bize âid bir köleyi tokatladım da köle kaçtı. Sonra ben öğlenden biraz evvel gelib namazı babamın arkasında kıldım. Babam beni ve köleyi çağırdı. Sonra köleye hitâben: Bunun sana yaptığını sen de ona yap dedi. Köle de afvetti. Sonra babam şöyle devâm etti: Bizler yani Mukarrin oğulları, Rasûlullah zamanında bir tek hizmetçiden başkasına mâlik değildik. Bizden birimiz bu hizmetçi kadını tokatladı. Nihâyet bu tokatlama işi Peygamber'e ulaşınca Peygamber (S): «Onu âzâd ediniz» buyurdu. Yanındakiler: Onların bundan başka hizmetçileri yokdur dediler. Rasûlullah: «Onu hizmetçi olarak kullansınlar, ondan müstağnî oldukları zaman onun yolunu tahliye etsinler» buyurdu [15].

٣٢ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ لأبي بكر) . قالا : حدثنا ابن إدريس عن حصين ، عن هلال بن يساف . قال : عجل شيخ فلطم خادمًا له . فقال له سويد بن مقرن : عجز عليك إلا حر وجهها . لقد رأيتني سابع سبعة من بني مقرن . ما لنا خادم إلا واحدة . لطمها أصغرنا . فأمرنا رسول الله ﷺ أن نعتقها .

(...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا ابن أبي عدي عن شعبة ، عن حصين ، عن هلال بن يساف . قال : كنا نبيع البز في دار سويد بن مقرن ، أخي النعمان بن مقرن . فخرجت جارية . فقالت لرجل منا كلمة . فلطمها . فغضب سويد . فذكر نحو حديث ابن إدريس .

15. Bu hadîsde «hizmetçi» sözü erkek köleye ve câriyeye şâmil olarak hem köle ma'nâsına, hem de kölelikden kurtulduktan sonra hizmet eden kimse ma'nâsına gelmektedir. Hadîslerdeki bu kullanış hakîkaten dikkate değer bir husûsdur.

32 — ( ) .... : Hilâl ibn Yesâf şöyle dedi : Bir ihtiyar öfkede acele edib kendine âid olan bir hizmetçiyi tokatladı. Bunun üzerine Suveyd İbn Mukarrin o ihtiyara : Âciz oldun ve onun yüzünün safhasından başka dövecek yer bulamadın! Vallâhi ben, Mukarrin oğullarından yedinin yedincisi olarak iyi biliyorum ki bizim ancak bir tek hizmetçimiz vardı. Bizim en küçüğümüz o hizmetçi kadım tokatladı. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bizlere o kadını âzâd etmemizi emir buyurdu, dedi.

( ) .... : Hilâl ibn Yesâf dedi ki : Biz Nu'mân ibn Mukarrın'ın kardeşi olan Suveyd ibn Mukarrın'ın evinde bez satıyorduk. Derken bir câriye çıkageldi ve bizden bir adama bir kelime söyledi. O da câriyeye tokat vurdu. Bunun üzerine Suveyd öfkelendi. Râvî hadîsin devâmını yukarıki (32 rakamlı) İdrîs hadîsi tarzında zikretmişdir.

٣٣ – (...) وحدثنا عبد الوارث بن عبد الصمد. حدثني أبي. حدثنا شعبة. قال: قال لي محمد ابن المنكدر: ما اسمك؟ قلت: شعبة. فقال محمد: حدثني أبو شعبة العراقي عن سويد بن مقرن؛ أن جارية له لطمها إنسان. فقال له سويد: أما علمت أن الصورة محرمة؟ فقال: لقد رأيتني، وإني لسابع إخوة لي، مع رسول الله ﷺ. وما لنا خادم غير واحد. فعمد أحدنا فلطمه. فأمرنا رسول الله ﷺ أن نعتقه.

(...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم ومحمد بن المثنى عن وهب بن جرير. أخبرنا شعبة. قال: قال لي محمد بن المنكدر: ما اسمك؟ فذكر بمثل حديث عبد الصمد.

33 — ( ) .... : Şu'be tahdîs edib dedi ki : Muhammed ibn Munkedir bana :

— İsmin nedir? diye sordu. Ben :

— Şu'be dedim. Bunun üzerine Muhammed şöyle dedi :

— Bana Irak'lı Ebû Şu'be, Suveyd ibn Mukarrin'den tahdîs etti ki onun bir câriyesine bir başka insan tokat atmış. Suveyd de tokat vuran kimseye hitâben : Yüze vurmanın harâm kılındığını bilmez misin? deyib şöyle ilâve etmişdir : Yemîn ederim ki ben kendim Rasûlullah'ın beraberinde iken yedi kardeşin yedincisi idim. Bizim birden başka hizmetçimiz yokdu. Birimiz kasdedib bu hizmetçiyi tokatladı. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bizlere : O hizmetçiyi âzâd etmemizi emir buyurdu.

( ) .... : Burada da Şu'be; Muhammed ibn Munkedir bana : İsmin nedir? dedi diyerek (33 rakamlı) Abdussamed hadîsinin benzerini haber vermişdir.

٣٤ – (١٦٥٩) حدثنا أبو كامل الجحدري. حدثنا عبد الواحد (يعني ابن زياد). حدثنا الأعمش عن إبراهيم التيمي، عن أبيه. قال: قال أبو مسعود البدري: كنت أضرب غلاما لي بالسوط. فسمعت صوتا من خلفي «اعلم، أبا مسعود!» فلم أفهم الصوت من الغضب. قال: فلما دنا مني، إذا هو رسول الله ﷺ. فإذا هو يقول «اعلم، أبا مسعود! اعلم، أبا مسعود!» قال: فألقيت السوط من يدي. فقال «اعلم، أبا مسعود! أن الله أقدر عليك منك على هذا الغلام» قال فقلت: لا أضرب مملوكا بعده أبدا.

(...) وحدثناه إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا جرير. ح وحدثني زهير بن حرب. حدثنا محمد بن حميد (وهو المعمري) عن سفيان. ح وحدثني محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا سفيان. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان. حدثنا أبو عوانة. كلهم عن الأعمش، بإسناد عبد الواحد، نحو حديثه. غير أن في حديث جرير: فسقط من يدي السوط، من هيبته.

34 — (1659) .. .. : İbrahim et-Teymî'nin babası dedi ki : Ebû Mes'ûd el-Bedrî şöyle dedi : Ben, kendime âid olan bir ğulâmı kamçı ile dövüyordum. Arkamdan «iyi bil yâ Ebâ Mes'ûd!» diyen bir ses işittim. Fakat öfkeden dolayı sesi anlıyamadım. Nihâyet bana yaklaşınca bir de baktım ki Rasûlullah (S) ile karşı karşıyayım. O : «İyi bil yâ Ebâ Mes'ûd! İyi bil yâ Ebâ Mes'ûd!» buyuruyordu. Hemen elimden kamçıyı attım. Rasûlullah : «Yâ Ebâ Mes'ûd! iyi bil ki Allah'ın sana karşı olan iktidârı, senin bu köle üzerindeki iktidârından daha büyükdür» buyurdu. Ben de derhal : Artık bundan sonra ebeden hiçbir köle dövmem dedim.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den, Abdulvâhid'in isnâdı ve hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Şukadar var ki bunlardan Cerîr'in hadîsinde : Rasûlullah'ın heybetinden dolayı kamçı elinden düşüverdi şeklindedir.

٣٥ – (...) وحدثنا أبو كريب محمد بن العلاء. حدثنا أبو معاوية. حدثنا الأعمش عن إبراهيم التيمي، عن أبيه، عن أبي مسعود الأنصاري. قال: كنت أضرب غلاما لي. فسمعت من خلفي صوتا «اعلم، أبا مسعود! لله أقدر عليك منك عليه» فالتفت فإذا هو رسول الله ﷺ. فقلت: يا رسول الله! هو حر لوجه الله. فقال «أما لو لم تفعل، للفحتك النار، أو لمستك النار».

35 — ( ) .... : Ebû Mes'ûd Ensârî (R) şöyle dedi : Ben kendi-

me âid bir köleyi dövmekte idim. Derken arkamdan bir ses duydum: «İyi bil yâ Ebâ Mes'ûd! Yemîn olsun ki Allah'ın senin üzerindeki iktidârı senin köleye karşı olan iktidârından daha fazladır» diyordu. Dönüb baktım ki Rasûlullah ile karşı karşıyayım. Hemen: Yâ Rasûlallah! Bu köle Allah rızası için hürdür dedim. Rasûlullah (S): «Eğer köleyi hürriyete kavuşturmamış olsaydın ateş seni muhakkak yakacakdı yahut ateş sana muhakkak dokunacakdı» buyurdu.

٣٦ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا ابن أبي عدي عن شعبة، عن سليمان، عن إبراهيم التيمي، عن أبيه، عن أبي مسعود؛ أنه كان يضرب غلامه. فجعل يقول: أعوذ بالله. قال: فجعل يضربه. فقال: أعوذ برسول الله. فتركه. فقال رسول الله ﷺ «والله! لله أقدر عليك منك عليه» قال: فأعتقه.

(...) وحدثنيه بشر بن خالد. أخبرنا محمد (يعني ابن جعفر) عن شعبة، بهذا الإسناد. ولم يذكر قوله: أعوذ بالله. أعوذ برسول الله ﷺ.

36 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Mes'ûd'dan rivâyet ettiler ki o kendi kölesini dövüyordu. Köle: EÛZU BİLLÂHİ (= Allah'a sığınırım) demeğe başladı. (Ebû Mes'ûd öfkesinden bunu işitmediği için) onu dövmeğe devâm ediyordu. Bu sefer köle EÛZU Bİ-RASÛLİLLAHİ (= Allah'ın rasûlune sığınıyorum) dedi. Bunun üzerine dövmeği bırakdı. Rasûlullah (S): «Allah'a yemîn ederim ki muhakkak Allah'ın senin üzerindeki kudreti, senin köle üzerindeki iktidârından çok büyükdür» buyurdu. Bunun üzerine Ebû Mes'ûd da o köleyi âzâd etti.

( ) .... : Buradaki râvîler de Şu'be'den bu isnâdla rivâyet ettiler. Bunlar: EÛZU BİLLÂHİ ile EÛZU Bİ-RASÛLİLLAHİ sözlerini zikretmediler.

(٩) باب التغليظ على من قذف مملوكه بالزنى

٣٧ – (١٦٦٠) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا ابن نمير. ح وحدثنا محمد بن عبد الله ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا فضيل بن غزوان. قال: سمعت عبد الرحمن بن أبي نعم. حدثني أبو هريرة. قال: قال أبو القاسم ﷺ «من قذف مملوكه بالزنى يقام عليه الحد يوم القيامة. إلا أن يكون كما قال».

(...) وحدثناه أبو كريب. حدثنا وكيع. ح وحدثني زهير بن حرب. حدثنا إسحق بن يوسف الأزرق. كلاهما عن فضيل بن غزوان، بهذا الإسناد. وفي حديثهما: سمعت أبا القاسم ﷺ، نبي التوبة.

(9) KÖLESİNE ZİNÂ İFTİRÂSI ATAN KİMSEYE GÜNAHININ AĞIRLAŞTIRILMASI BÂBI

37 — (1660) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Ebu'l-Kasım (S) şöyle buyurdu : «Her kim kölesine zinâ iftirâsı atarsa, kıyâmet günü ona hadd ikâme olunur. Ancak kölesinin, dediği gibi (zinâ irtikâb etmiş) olması hâli müstesnâdır».

( ) .... : Buradaki iki râvî de Fudayl ibn Ğazvân'dan bu isnâdla rivâyet temişlerdir. Bunların hadîsinde Ebû Hureyre : Ben, **tevbe Peygamberi Ebu'l-Kasım** (S) den işittim, demiştir.

(١٠) باب إطعام المملوك مما يأكل، وإلباسه مما يلبس، ولا يكلفه ما يغلبه

٣٨ – (١٦٦١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. حدثنا الأعمش عن المعرور بن سويد. قال: مررنا بأبي ذر بالربذة. وعليه برد وعلى غلامه مثله. فقلنا: يا أبا ذر! لو جمعت بينهما كانت حلة. فقال: إنه كان بيني وبين رجل من إخواني كلام. وكانت أمه أعجمية. فعيرته بأمه. فشكاني إلى النبي ﷺ. فلقيت النبي ﷺ. فقال «يا أبا ذر! إنك امرؤ فيك جاهلية» قلت: يا رسول الله! من سب الرجال سبوا أباه وأمه. قال «يا أبا ذر! إنك امرؤ فيك جاهلية. هم إخوانكم. جعلهم الله تحت أيديكم. فأطعموهم مما تأكلون. وألبسوهم مما تلبسون. ولا تكلفوهم ما يغلبهم. فإن كلفتموهم فأعينوهم».

(10) EFENDİNİN KÖLEYE YEDİĞİNDEN YEDİRMESİ, GEYDİĞİNDEN GEYDİRMESİ VE ONA GÜCÜNÜN YETMİYECEĞİ ZAHMETLİ İŞLER YÜKLEMEMESİ BÂBI

38 — (1661) .... : Ma'mûr ibn Suveyd şöyle dedi : Biz Rabeze'de Ebû Zerr'in yanına uğradık. Üstünde bir bürd, kölesi üstünde de onun benzeri bir bürd vardı. Biz :

— Yâ Ebâ Zerr! Bu iki libâsı birleştirsen de ikisi bir takım libâs olsaydı dedik.

— Benimle kardeşlerimden bir kimse arasında bir kelâm olmuşdu. Onun annesi Arab değil bir yabancı idi. Ben de onu annesi sebebiyle ayıbladım. Muteâkiben o beni Peygamber'e şikâyet etti. Peygamber (S) e kavuşduğumda :

— Yâ Ebâ Zerr! (demek ki) sen içinde henüz câhiliyet (ahlâkı) kalmış bir kimsesin buyurdu. Ben de :

— Yâ Rasûlallah! Kim insanlara söverse, insanlar da onun babasına ve anasına söverler dedim. Rasûlullah yine :

— Yâ Ebâ Zerr! Sen henüz içinde câhiliyet ahlâkı kalmış bir kimsesin buyurdu. Bundan sonra da : «Eliniz altındakiler sizin kardeşlerinizdir. Yüce Allah onları sizin elinize emânet etmişdir. Binâenaleyh onları yediklerinizden yedirin, yekdiklerinizden geydirin ve onlara güclerinin yetmiyeceği zahmetli işler yüklemeyin. Eğer böyle işler teklîf ederseniz onlara yardım edin» buyurdu.

٣٩ — (...) وحدّثناه أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهٰذَا الْإِسْنَادِ . وَزَادَ فِي حَدِيثِ زُهَيْرٍ وَأَبِي مُعَاوِيَةَ بَعْدَ قَوْلِهِ « إِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ » . قَالَ قُلْتُ : عَلَى حَالِ سَاعَتِي مِنَ الْكِبَرِ؟ قَالَ « نَعَمْ » . وَفِي رِوَايَةِ أَبِي مُعَاوِيَةَ « نَعَمْ عَلَىٰ حَالِ سَاعَتِكَ مِنَ الْكِبَرِ » . وَفِي حَدِيثِ عِيسَىٰ « فَإِنْ كَلَّفَهُ مَا يَغْلِبُهُ فَلْيَبِعْهُ » . وَفِي حَدِيثِ زُهَيْرٍ « فَلْيُعِنْهُ عَلَيْهِ » . وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ « فَلْيَبِعْهُ » وَلَا « فَلْيُعِنْهُ » . انْتَهَىٰ عِنْدَ قَوْلِهِ « وَلَا يُكَلِّفْهُ مَا يَغْلِبُهُ » .

39 — ( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den bu isnâd ile rivâyet ettiler. Bunlardan Zuheyr ile Ebû Muâviye'nin hadîslerinde «sen henüz içinde câhiliyet bulunan bir kimsesin» sözünden sonra : Ben şu ihtiyarlık sâatimdeki hâlime rağmen mi? dedim. «Evet» dedi, ziyâdesi vardır. Ebû Muâviye'nin rivâyetinde : «Evet, bu ihtiyarlık sâatındeki hâline rağmen» ziyâdesi; Îsâ'nın rivâyetinde : «Eğer ona güc yetiremiyeceği bir iş teklîf ederse onu hemen satsın (yahut ona yardım etsin)»; Zuheyr'in hadîsinde : «O zor işde ona yardım etsin»; Ebû Muâviye'nin hadîsinde ise «onu satsın» ve «ona yardım etsin» sözleri yokdur. Hadîs, «ona güc yetiremiyeceği iş teklîf etmesin» sözünde son bulmuşdur.

٤٠ — (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن واصل الأحدب، عن المعرور بن سويد. قال: رأيت أبا ذر وعليه حلة وعلى غلامه مثلها. فسألته عن ذلك؟ قال: فذكر أنه ساب رجلا على عهد رسول الله ﷺ. فعيره بأمه. قال: فأتى الرجل النبي ﷺ. فذكر ذلك له. فقال النبي ﷺ «إنك امرؤ فيك جاهلية. إخوانكم وخولكم. جعلهم الله تحت أيديكم. فمن كان أخوه تحت يديه فليطعمه مما يأكل. وليلبسه مما يلبس. ولا تكلفوهم ما يغلبهم. فإن كلفتموهم فأعينوهم عليه».

40 — ( ) .... : Ma'mûr ibn Suveyd şöyle dedi : Ben Ebû Zerr'i gördüm, üzerinde bir hulle vardı. Kölesinin üzerinde de onun benzeri bir hulle vardı. Kendisine bunun sebebini sordum? Ebû Zerr, Rasûlullah (S) zamanında bir kimseyi sövdüğünü ve ona annesi dolayısıyle kötüleyib ayıbladığını söyledi [16]. Dedi ki, nihâyet o kimse Peygamber'e geldi ve bunu kendisine söyledi. Bunun üzerine Peygamber : «Demek ki sen içinde (henüz) câhiliyet (ahlâkı) bulunan bir kimse imişsin. Elleriniz altında bulunanlar sizin kardeşleriniz ve hizmetçilerinizdir. Yüce Allah onları sizin elinize emânet etmiştir. Her kimin eli altında kardeşi bulunursa ona yediğinden yedirsin, geydiğinden geydirsin. Onlara güçleri yetmiyecek (zahmetli) bir iş yüklemeyiniz. Şâyet yüklerseniz onlara o iş üzerinde yardım ediniz» buyurdu.

٤١ — (١٦٦٢) وحدثني أبو الطاهر أحمد بن عمرو بن سرح. أخبرنا ابن وهب. أخبرنا عمرو ابن الحارث؛ أن بكير بن الأشج حدثه عن العجلان مولى فاطمة، عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ أنه قال «للمملوك طعامه وكسوته. ولا يكلف من العمل إلا ما يطيق».

41 — (1662) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) : «Yiyeceği, giyeceği ve tâkat getirebileceği işlerden başkası ile teklîf edilmemesi köle için bir hakdır» buyurdu.

16. Velîd ibn Muslim'in munkatı' olarak rivâyetine göre sövülen zât Bilâl Habeşî imiş ve ona: «Ya'bne's-Sevdâ = Ey kara karının oğlu!» diye sövmüş. Bilâl'in şikâyeti üzerine Peygamber'in tevbîhi vâki olunca Ebû Zerr yanağını yere koyub: «Bilâl ayağı ile basmadıkca yanağımı yerden kaldırmıyacağım» diyerek kusûrunun afvını taleb etmişdir.

Baş tarafdaki hadîsde tasrîh edildiğine göre bu hadîsler Ebû Zerr Rabeze'de ikâmet ettiği sırada kendisinden alınmışdır. Şöyle ki : Rabeze'ye Ebû Zerr'in yanına gidilmiş, mecmûu bir hullelik yani bir ridâ ile bir izârdan ibâret bir takımlık kumaşın yarısı kendisinin yarısı kölesinin sırtında imiş. «İkisini bir araya getirib kendine birtakım hulle yapsan olmaz mı?» denilmiş o da bu hadîsi sevk etmişdir.

Rabeze çölde bir yerdir. Medîne ile Rabeze arası üç merhale mesâfedir. Bu yer Medîne'nin kuzeyine düşer. Ebû Zerr orada ikâmet etmiş, orada vefat etmiş ve yine orada gömülmüşdür.

٤٢ — (١٦٦٣) وحدثنا القعنبي. حدثنا داود بن قيس عن موسى بن يسار، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «إذا صنع لأحدكم خادمه طعامه ثم جاءه به، وقد ولي حره ودخانه، فليقعده معه. فليأكل. فإن كان الطعام مشفوها قليلا، فليضع في يده منه أكلة أو أكلتين» قال داود: يعني لقمة أو لقمتين.

42 — (1663) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Sizden birinizin yemeğini hizmetçisi yapıb da sonra o yemeğin sıcaklığını ve dumanını üzerine alarak kendisine getirdiğinde o hızmetçiyi kendisi ile birlikte oturtsun da öyle yesin. Eğer yemek az ise o zaman efendisi o yemekden bir yahut iki çiğnem hizmetçinin eline koysun» [17].

Râvî Dâvûd ibn Kays, hadîsdeki «ukle» ve «ukleteyn» kelimelerinden lukma ve lukmateyn kasdedildiğini bildirmişdir.

(١١) باب ثواب العبد وأجره إذا نصح لسيده، وأحسن عبادة الله

٤٣ — (١٦٦٤) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «إن العبد إذا نصح لسيده، وأحسن عبادة الله، فله أجره مرتين».

(...) وحدثني زهير بن حرب ومحمد بن المثنى. قالا: حدثنا يحيى (وهو القطان). ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا ابن نمير وأبو أسامة. كلهم عن عبيد الله. ح وحدثنا هارون بن سعيد الأيلي. حدثنا ابن وهب. حدثني أسامة. جميعا عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ. بمثل حديث مالك.

17. **Hizmetçi ile efendisinin biribirlerine muhâtaba âdabından olarak Peygamber'in şu ta'-limatı da çok hârika bir medeniyet örneğidir :**

عن ابى هريرة رضى الله عنه عن النبى صلعم قال : لا يقل احدكم اطعم ربك وضى ربك اسق ربك وليقل سيدى ومولاى ولا يقل احدكم عبدى امتى ولكن فتاى وفتاتى وغلامى

= **Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «Sizin biriniz (hizmetçisine) : Rabbını doyur, rabbına abdest aldır, rabbine su ver! diye hitâb etmesin. Köle de: Efendim, velî ni'metim! desin. Yine sizin biriniz (kölesine) : Kulum, câriyem! diye hitâb etmesin. Ve lâkin yiğidim, kızım, oğlum! diye seslensin» buyurmuşdur (*Buhârî, Itk bâbu kerâhiyeti't-tetâvul ale'r-rakîk ve kavlihî: Abdî ev emetî...* III, 298 «35»).**

(11) KÖLE, EFENDİSİ İÇİN DOĞRULUK VE HULÛSLA İŞ YAPTIĞI, ALLÂH'A KARŞI DA GÜZEL İBÂDET EYLEDİĞİ ZAMAN NÂİL OLACAĞI SEVÂB VE ECİR BÂBI

43 — (1664) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi: Ben İmâm Mâlik'in huzûrunda okudum, o da Nâfî'den, o da İbn Umer'den ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Kul, efendisi için doğruluk ve hulûsla iş yaptığı ve Allah'ın ibâdetini de güzel edâ eylediği zaman onun için iki ecir olacakdır».

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfî'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki Mâlik hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

٤٤ – (١٦٦٥) حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . قَالَا : أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . قَالَ : سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ : قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « لِلْعَبْدِ الْمَمْلُوكِ الْمُصْلِحِ أَجْرَانِ » . وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي هُرَيْرَةَ بِيَدِهِ ! لَوْلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، وَالْحَجُّ ، وَبِرُّ أُمِّي ، لَأَحْبَبْتُ أَنْ أَمُوتَ وَأَنَا مَمْلُوكٌ .

قَالَ : وَبَلَغَنَا ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ لَمْ يَكُنْ يَحُجُّ حَتَّى مَاتَتْ أُمُّهُ ، لِصُحْبَتِهَا .

قَالَ أَبُو الطَّاهِرِ فِي حَدِيثِهِ : « لِلْعَبْدِ الْمُصْلِحِ » وَلَمْ يَذْكُرِ الْمَمْلُوكَ .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا أَبُو صَفْوَانَ الْأُمَوِيُّ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ . وَلَمْ يَذْكُرْ : بَلَغَنَا وَمَا بَعْدَهُ .

44 — (1665) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S): «Dâima doğruluk ve hulûsla iş yapıcı olan köle bir kul için iki ecr vardır» buyurdu. Ebû Hureyre'nin nefsi elinde olan (Allâh)a yemîn ederim ki eğer Allah yolunda cihâd ile hacc ve bir de anneme iyilik olmıyaydı ben muhakkak köle olarak ölmemi arzu ederdim.

Saîd ibn Museyyeb: Ebû Hureyre'nin annesine bağlılığı ve ondan hiç ayrılmaması sebebiyle annesi ölünceye kadar hacc etmediği bana bâliğ olmuşdur dedi.

Râvî Ebû Tâhir kendi hadîsinde yalnız: «Doğruluk ve hulûsla iş yapan kul» demiş, «memlûk (köle)» sözünü zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler Yûnus'un, İbn Şihâb'dan bu isnâdla haber verdiğini ve bana bâliğ oldu ile ondan sonrasını zikretmediğini rivâyet ettiler.

٤٥ – (١٦٦٦) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «إذا أدى العبد حق الله وحق مواليه، كان له أجران» قال: فحدثتها كعبا. فقال كعب: ليس عليه حساب. ولا على مؤمن مزهد.

(...) وحدثنيه زهير بن حرب. حدثنا جرير عن الأعمش، بهذا الإسناد.

45 — (1666) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S): «Kul Allâh'ın hakkını ve efendilerinin hakkını (yerli yerine) edâ ettiği zaman onun lehine iki ecr sâbit olmuşdur» buyurdu. Râvî der ki: Ben bu rivâyeti Kâ'b'a tahdîs ettiğimde o: Böyle bir kul üzerine ve malı olmayan bir mu'min üzerine de hiçbir hisâb yoktur dedi [18].

( ) Yine bu hadîsi bize Zuheyr ibn Harb tahdîs etti. Bize Cerîr, A'meş'den bu isnâdla tahdîs etti.

٤٦ – (١٦٦٧) وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال: قال رسول الله ﷺ «نعما للمملوك أن يتوفى. يحسن عبادة الله وصحابة سيده. نعما له».

46 — (1667) Bize Muhammed ibn Râfi' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'den tahdîs etti. Hemmâm: Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri şudur: Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Hem Allah'ın ibâdetini, hem de efendisinin suhbet ve hemdemliğini güzelce yerine getirirken vefat etmesi, köle için ne güzel şeydir! Onun için ne güzel dirlik ve ne hoşlukdur!».

18. Üzerine hisâb yokdur demesi, sevâbının çokluğu ve ma'aiyetinin bulunmamasından dolayıdır. Bu, Kâ'b'ın söylediği bir sözdür ki bunu râvî'nin *tevkîf* ile yani *mevkûf hadîs* olarak alınış olması ve ictihâd ile söylemiş olması muhtemildir. Çünkü Hasenâtı çok olub da kitâbı sağından verilen de kolay bir hisâbla muhâsebe olunacak da sonra ehline sevinerek dönecekdir:

« يا ايها الانسان انك كادح الى ربك كدحا فملاقيه فاما من اوتى كتابه بيمينه فسوف يحاسب حسابا يسيرا وينقلب الى اهله مسرورا »

: *Ey insan! Hakîkat sen Rabbına* (kavuşuncaya) *kadar durmayıb didineceksin, nihâyet ona ulaşacaksın. O vakıt kitâbı sağ eline verilen kimseye gelince kolayca bir hisâb ile muhâsebe edilecek, ehline de sevinçli dönecekdir...»* (el-İnşikâk: 6-9).

(١٢) باب من أعتق شركا له في عبد

٤٧ – (١٥٠١) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قلت لمالك: حدثك نافع عن ابن عمر قال: قال رسول الله ﷺ «من أعتق شركا له في عبد، فكان له مال يبلغ ثمن العبد، قوم عليه قيمة العدل فأعطى شركاءه حصصهم، وعتق عليه العبد، وإلا فقد عتق منه ما عتق».

(12) MÜŞTEREK BİR KÖLEDEKİ KENDİ HİSSESİNİ ÂZÂD EDEN KİMSEYE DÂİR BÂB

47 — (1501) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim bir köledeki hissesini bağışlar ve kölenin (geri kalan) semenine bâliğ olur derecede malı bulunursa o pay için köleye âdilâne kıymet konulur da, âzâd eden diğer ortaklarına da hisselerini verir ve onun hisâbına köle tamâmen âzâd olur. Şâyet âzâd edenin, ortaklarının hisselerini ödeyecek malı bulunmazsa köleden âzâdladığı hissesi âzâd olur» [19].

٤٨ – (...) حدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر. قال: قال رسول الله ﷺ «من أعتق شركا له من مملوك فعليه عتقه كله. إن كان له مال يبلغ ثمنه. فإن لم يكن له مال عتق منه ما عتق».

48 — ( ) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Her kim bir memlûkdeki hissesini bağışlar ve o kölenin tam bedeline yetecek kadar malı da bulunursa, kölenin tamâmıyle âzâd olması bu kimse üzerine vâcib olur. Şâyet âzâd edenin malı yoksa o köleden âzâd ettiği hissesi âzâd olur.

19. Erkek köle hakkındaki bu hüküm aynen dişi köle hakkında da câridir.
Bu hadîsler, müşterek kölesinden kendi hissesini âzâd eden kimsenin öbür hisseyi veya hisseleri de âzâdlanmasının vucûbunu ifâde etmektedir.
Bu bâbın hadîsleri *Kitâbu'l-ıtk* (SAHÎH-İ *MUSLİM VE TERCEMESİ*, IV üncü cildin sonu) da bütün tarîkleriyle geçmişdir. Muslim'in âdeti hilâfına hiç zarûret de yok iken bu hadîsleri tekrar etmesinden taaccub edildi (Nevevî).

٤٩ – (...) وحدثنا شيبان بن فروخ . حدثنا جرير بن حازم عن نافع مولى عبد الله بن عمر ، عن عبد الله بن عمر . قال : قال رسول الله ﷺ « من أعتق نصيبا له في عبد . فكان له من المال قدر ما يبلغ قيمته . قوم عليه قيمة عدل . وإلا فقد عتق منه ما عتق » .

(...) وحدثنا قتيبة بن سعيد ومحمد بن رمح عن الليث بن سعد . ح وحدثنا محمد بن المثنى . حدثنا عبد الوهاب . قال : سمعت يحيى بن سعيد . ح وحدثني أبو الربيع وأبو كامل . قالا : حدثنا حماد (وهو ابن زيد) . ح وحدثني زهير بن حرب . حدثنا إسماعيل (يعني ابن علية) . كلاهما عن أيوب . ح وحدثنا إسحق بن منصور . أخبرنا عبد الرزاق عن ابن جريج . أخبرني إسماعيل بن أمية . ح وحدثنا محمد بن رافع . حدثنا ابن أبي فديك عن ابن أبي ذئب . ح وحدثنا هارون بن سعيد الأيلي . أخبرنا ابن وهب . قال : أخبرني أسامة (يعني ابن زيد) . كل هؤلاء عن نافع ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ ، بهذا الحديث . وليس في حديثهم « وإن لم يكن له مال فقد عتق منه ما عتق » إلا في حديث أيوب ويحيى بن سعيد . فإنهما ذكرا هذا الحرف في الحديث . وقالا : لا ندري . أهو شيء في الحديث أو قاله نافع من قبله . وليس في رواية أحد منهم : سمعت رسول الله ﷺ . إلا في حديث الليث ابن سعد .

49 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S). buyurdu ki : «Her kim müşterek bir köledeki kendi payını âzâdlar da kendinde o kölenin bütün kıymetine yetecek kadar mal bulunursa, köleye âdilâne bir kıymet konulur. Şâyet âzâd edenin, ortaklarının hisselerini ödeyecek malı bulunmazsa köleden âzâdladığı hissesi âzâd olur».

( ) .... : Buradaki altı tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunların (çoğunun) hadîslerinde : «Ve şâyet âzâd edenin bir malı yoksa köleden âzâd ettiği hissesi âzâd olur» kısmı yokdur. Ancak bu kısım Eyyûb ile Yahyâ'nın hadîslerinde vardır. Çünkü hadîsden bu kısmı ancak bu ikisi zikretmişlerdir. Bununla beraber onlar da : Bu kısım, hadîsden bir parça mı, yahut bunu Nâfi' kendinden mi söylemişdir? bilmiyoruz demişlerdir. Bir de buradaki râvîlerden yalnız Leys ibn Sa'd müstesnâ hiçbiri : Ben Rasûlullah'dan işittim şeklinde rivâyet etmemişlerdir.

٥٠ — (...) وحدّثنا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ. كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ. قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «مَنْ أَعْتَقَ عَبْدًا بَيْنَهُ وَبَيْنَ آخَرَ. قُوِّمَ عَلَيْهِ فِي مَالِهِ قِيمَةَ عَدْلٍ. لَا وَكْسَ وَلَا شَطَطَ. ثُمَّ عَتَقَ عَلَيْهِ فِي مَالِهِ إِنْ كَانَ مُوسِرًا».

50 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Her kim, kendisi ile bir diğeri arasında müşterek olan bir köleyi âzâd ederse, hiçbir aldatma ve haddi tecâvüz (yani eksik ve fazlalık) olmaksızın o şahsın malında köleye âdilâne kıymet konulur, sonra da bu şahıs eğer zengin ise onun malı ile kendi hisâbına köle âzâd olur».

٥١ — (...) وحدّثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «مَنْ أَعْتَقَ شِرْكًا لَهُ فِي عَبْدٍ. عَتَقَ مَا بَقِيَ فِي مَالِهِ، إِذَا كَانَ لَهُ مَالٌ يَبْلُغُ ثَمَنَ الْعَبْدِ».

51 — ( ) .... : İbn Umer (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «Her kim müşterek olan bir köledeki kendine âid hisseyi âzâdlar da bu şahsın kölenin bedeline yetecek kadar malı bulunursa kölenin geri kalan hisseleri de bu şahsın malından ödenib köle tamâmıyle âzâd olur».

٥٢ — (١٥٠٢) وحدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى). قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ نَهِيكٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ، فِي الْمَمْلُوكِ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ فَيُعْتِقُ أَحَدُهُمَا قَالَ «يَضْمَنُ».

52 — (1502) .... : Buradaki râvîler Ebû Hureyre (R) den Peygamber (S) in, iki kimse arasında müşterek olub da ikisinden birinin (kendi hissesini) âzâdladığı köle hakkında: «Diğeri de âzâd etmeği tekeffül eder» buyurduğunu rivâyet etmişlerdir.

٥٣ — (١٥٠٣) وحدّثناه عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ. قَالَ «مَنْ أَعْتَقَ شَقِيصًا مِنْ مَمْلُوكٍ، فَهُوَ حُرٌّ مِنْ مَالِهِ».

53 — (1503) .... : Yine Şu'be bize bu isnâdla tahdîs etti ki Ra-

sûlullah (S) : «Her kim müşterek bir memlûkden bir pay âzâdlarsa, bu köle o şahsın malından hurr olmuşdur» buyurmuşdur.

٥٤ – (...) وحدثني عمرو الناقد. حدثنا إسماعيل بن إبراهيم عن ابن أبي عروبة، عن قتادة، عن النضر بن أنس، عن بشير بن نهيك، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. قال « من أعتق شقيصا له في عبد، فخلاصه في ماله إن كان له مال. فإن لم يكن له مال، استسعي العبد غير مشقوق عليه».

54 — ( ) .... : Buradaki râvîler de yine Ebû Hureyre (R) den rivâyet ettiler ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur : «Her kim (müşterek) bir köleden kendi hissesini âzâd etse; eğer malı varsa o kimseye kendi malından köleyi tamâmen halâs etmesi vâcib olur. Şâyet âzâd edenin malı yoksa köle (diğer ortağın payım kazanmak için) meşakkatsiz bir halde çalıştırılır».

٥٥ – (...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا علي بن مسهر ومحمد بن بشر. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم وعلي بن خشرم. قالا: أخبرنا عيسى بن يونس. جميعا عن ابن أبي عروبة، بهذا الإسناد. وفي حديث عيسى « ثم يستسعى في نصيب الذي لم يعتق غير مشقوق عليه».

55 — ( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan İbn Ebî Arûbe'den bu isnâdla rivâyet ettiler. Îsâ'nın hadîsinde : «Sonra köle, âzâd etmiyen ortağın hissesini kazanması için meşakkatsiz bir halde çalıştırılır» kısmı vardır.

٥٦ – (١٦٦٨) حدثنا علي بن حجر السعدي وأبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب. قالوا: حدثنا إسماعيل (وهو ابن علية) عن أيوب، عن أبي قلابة، عن أبي المهلب، عن عمران بن حصين؛ أن رجلا أعتق ستة مملوكين له عند موته. لم يكن له مال غيرهم. فدعا بهم رسول الله ﷺ. فجزأهم أثلاثا. ثم أقرع بينهم. فأعتق اثنين وأرق أربعة. وقال له قولا شديدا.

56 — (1668) .... : Imrân ibn Husayn (R) dan (şöyle demişdir) : Bir kimse kendine âid altı tâne köleyi ölümü sırasında âzâd etti. Bu kimsenin o kölelerden başka malı da yokdu. Muteâkiben Rasûlullah (S) o köleleri çağırdı ve onları üç guruba ayırıb kur'aya hazırladı. Sonra aralarında kur'a attı. Kur'a sonunda ikisini âzâd etti, diğer dördünü de köle

olarak bıraktı. Ve (köleleri böyle âzâd edib de ölen) o kimse hakkında da ağır bir söz söyledi [20].

٥٧ – (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا حماد. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم وابن أبي عمر عن الثقفي. كلاهما عن أيوب، بهذا الإسناد. أما حماد فحديثه كرواية ابن علية. وأما الثقفي ففي حديثه: أن رجلا من الأنصار أوصى عند موته فأعتق ستة مملوكين.

(...) وحدثنا محمد بن منهال الضرير وأحمد بن عبدة. قالا: حدثنا يزيد بن زريع. حدثنا هشام ابن حسان عن محمد بن سيرين، عن عمران بن حصين، عن النبي ﷺ. بمثل حديث ابن علية وحماد.

57 — ( ) .... : Buradaki iki râvî de Eyyûb'dan bu isnâd ile rivâyet ettiler. Bunlardan Hammâd'ın hadîsi (56 rakamıyle geçen) İbn Uleyye rivâyeti gibidir. Sakafî'nin hadîsinde ise : Ensâr'dan bir kimse ölümü sırasında vasiyyet edib altı kölesini âzâd etti sözleri vardır.

( ) .... : Buradaki râvî Hişâm ibn Hassân da Muhammed ibn Sîrîn'den, o da Imrân ibn Husayn'dan, o da Peygamber'den İbn Uleyye ve Hammâd'ın (56 ve 57 rakamlı) hadîsleri gibi rivâyet etmişlerdir.

(١٣) باب جواز بيع المدبر

٥٨ – (٩٩٧) حدثنا أبو الربيع سليمان بن داود العتكي. حدثنا حماد (يعني ابن زيد) عن عمرو بن دينار، عن جابر بن عبد الله؛ أن رجلا من الأنصار أعتق غلاما له عن دبر. لم يكن له مال غيره. فبلغ ذلك النبي ﷺ. فقال «من يشتريه مني؟» فاشتراه نعيم بن عبد الله (٢) بثمانمائة درهم. فدفعها إليه.

قال عمرو: سمعت جابر بن عبد الله يقول: عبدا قبطيا مات عام أول.

(13) MUDEBBERİN ALINIB SATILMASININ CEVÂZI BÂBI

58 — (997) .... : Câbir ibn Abdullah (R) den (şöyle demişdir) :

20. Peygamber'in bu şahıs için şiddetli söz söylemesine sebeb, o şahsın başka malı yok iken geride bıraktığı vârislerin hakkını gözetmemesi ve vasiyyetin de ancak üçde birinden yapılabileceği kanûnuna itâatsızlık etmesidir. Peygamber bu vasiyyeti, köleleri üç kısma ayırıb aralarında kur'a atmak sûretiyle yine malının üçde birinden infâz etmişdir. Rasûlullah'ın o şahıs hakkında söylediği şiddetli söz ise ba'zı rivâyetlere göre böyle vasiyyet ettiğini bileydim ben ona cenâze namazı kılmayıb sizlere bırakırdım tarzında bir sözdür. Peygamber bu sözü ile o şahsın yaptığı kabâhatın ağırlığını belirtiyordu.

Ensârdan bir kimse kendine âid olan bir köleyi müdebber olarak âzâd etmişdi. O zâtın bu köleden başka malı da yokdu. Onun fakîrlik hâli Peygamber'e ulaşınca Peygamber (S) bu köleyi alıb: «Bunu benden kim satın almak ister?» dedi. (Muzâyede netîcesinde) Nuaym ibn Abdillah o köleyi sekiz yüz dirhem mukâbilinde satın aldı. Rasûlullah da kölenin bedelini ona verdi.

Râvî Amr ibn Dînâr (bu köle hakkında): Ben Câbir'den: «Evvelki yıl ölen kıbtî bir köle» derken işittim demişdir[21].

٥٩ — (...) وحدثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ. قَالَ: سَمِعَ عَمْرٌو جَابِرًا يَقُولُ: دَبَّرَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ غُلَامًا لَهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ. فَبَاعَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ.

قَالَ جَابِرٌ: فَاشْتَرَاهُ ابْنُ النَّحَّامِ. عَبْدًا قِبْطِيًّا مَاتَ عَامَ أَوَّلَ، فِي إِمَارَةِ ابْنِ الزُّبَيْرِ.

(..) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَابْنُ رُمْحٍ عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْمُدَبَّرِ. نَحْوَ حَدِيثِ حَمَّادٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ.

21. Burada bir kölesi olub da onu *müdebber* olarak hurriyete kavuşturan kimsenin adı zikredilmemiş ise de şerhlerde ve diğer muhaddislerin rivâyetlerinde bu zâtın Benû Azre'den Mezkûr nâmında bir sahâbî olduğu kaydedilmişdir. Böyle âzâd edilib de o sahâbî hayatda iken satılan bu kölenin isminin Ya'kûb olduğu Nevevî'nin rivâyetinde, Mısır'lı Kıbtî olub Abdullah ibn Zubeyr'in emâreti zamanında öldüğü de Muslim'in müteâkib rivâyetinde zikredilmişdir. Müteâkib rivâyetde köleyi satın alan bu İbn Nahhâm, Nuaym'ın lâkabıdır. Nahme, öksürük demekdir. Nuaym'ın bununla lâkablandırılmasının sebebi, Peygamber Nuaym'ı cennetle müjdeleyerek şöyle demişdir: Bir kere cennete girdim. Orada Nuaym'ın öksürdüğünü işittim buyurmuş, bundan sonra da Nuaym, Nahhâm diye anılmışdır. Bu sahâbî, Kureyş hicretine mânî' olduğu için Mekke'nin fethi zamanı yaklaşıncaya kadar Mekke'de kalmışdır. Kendisi Mekke'nin eşrâfından ve servet sâhibi bir zâtdır. Mekkelilere eskiden beri ihsânları çok olduğundan kendisine mürâcaatla: Sen hicret etme, içimizde yaşa da hangi dîni arzu edersen o dînde bulun demişler ve onun İslâmî hayâtına katlanmışlardı. Mekke'nin fethinden az evvel Medîne'ye hicret etmişdi. Medîne'ye geldiğinde Peygamber kendisini kucaklayıb öpmüş ve bu sûretle müstesnâ bir iltifâta mazhar olmuşdu. Hicretin on beşinci senesinde Yermuk harbinde şehîd olmuşdur.

Bu hadîsde geçen *müdebber* sözü fıkhî bir istılâhdır. Âzâdlığı ölüme ta'lîk olunan kölede kullanılır. Yani hurriyete kavuşması bir şahsın hayatından sonraya bırakılan köle ma'nâsını ifâde eder. Müdebber kölenin satılıb satılmıyacağı hakkında hukûkî görüş ayrılıkları vardır.

(...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ (يَعْنِي الْحِزَامِيَّ) عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ بْنِ سُهَيْلٍ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ . ح وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَىٰ (يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ) عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ ذَكْوَانَ الْمُعَلِّمِ . حَدَّثَنِي عَطَاءٌ عَنْ جَابِرٍ . ح وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ . حَدَّثَنَا مُعَاذٌ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ مَطَرٍ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ ، وَأَبِي الزُّبَيْرِ ، وَعَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ؛ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ حَدَّثَهُمْ فِي بَيْعِ الْمُدَبَّرِ . كُلُّ هَؤُلَاءِ قَالَ : عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمَعْنَىٰ حَدِيثِ حَمَّادٍ وَابْنِ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو ، عَنْ جَابِرٍ .

59 — ( ) .... : Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edib dedi ki : Amr ibn Dînâr, Câbir'den işitti ki o şöyle diyordu : Ensâr'dan bir kimse, kendine âid bir köleyi hayâtının sonunda hurr olacağını söyliyerek âzâd etti. Bu zâtın o köleden başka bir malı da yokdu. Müteâkiben Rasûlullah (S) o köleyi sattı.

Câbir : Netîcede o köleyi İbnu Nahhâm (lâkabıyle anılan Nuaym ibn Abdillah) satın aldı. Bu köle Abdullah ibn Zubeyr'in emîrliği zamanında evvelki yıl ölen Kıbt'lı bir köle idi demişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Câbir'den, o da Peygamber'den müdebber hakkındaki bu hadîs de Hammâd'ın, Amr ibn Dînâr'dan rivâyet ettiği (58 rakamlı) hadîs tarzındadır.

( ) .... : Buradaki tarîklerin râvîleri de Câbir ibn Abdillah'ın kendilerine müdebberin bey'i hakkındaki bu hadîsi tahdîs ettiğini rivâyet etmişlerdir. Bunların hepsi de Peygamberden, Hammâd ve İbn Uyeyne'nin Amru'bnu Dînâr'dan, o da Câbir'den diye rivâyet ettiği hadîsin ma'nâsıyle rivâyet etmişlerdir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٨ - كتاب القسامة والمحاربين والقصاص والديات

(١) باب القسامة

١ - (١٦٦٩) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ يَحْيَىٰ (وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ)، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ (قَالَ يَحْيَىٰ: وَحَسِبْتُ قَالَ) وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ؛ أَنَّهُمَا قَالَا: خَرَجَ عَبْدُ اللهِ ابْنُ سَهْلِ بْنِ زَيْدٍ وَمُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودِ بْنِ زَيْدٍ. حَتَّىٰ إِذَا كَانَا بِخَيْبَرَ تَفَرَّقَا فِي بَعْضِ مَا هُنَالِكَ. ثُمَّ إِذَا مُحَيِّصَةُ يَجِدُ عَبْدَ اللهِ بْنَ سَهْلٍ قَتِيلًا. فَدَفَنَهُ. ثُمَّ أَقْبَلَ إِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ هُوَ وَحُوَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ سَهْلٍ. وَكَانَ أَصْغَرَ الْقَوْمِ. فَذَهَبَ عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ لِيَتَكَلَّمَ قَبْلَ صَاحِبَيْهِ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ «كَبِّرْ» (الْكُبْرَ فِي السِّنِّ) فَصَمَتَ. فَتَكَلَّمَ صَاحِبَاهُ. وَتَكَلَّمَ مَعَهُمَا. فَذَكَرُوا لِرَسُولِ اللهِ ﷺ مَقْتَلَ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَهْلٍ. فَقَالَ لَهُمْ «أَتَحْلِفُونَ خَمْسِينَ يَمِينًا فَتَسْتَحِقُّونَ صَاحِبَكُمْ؟» (أَوْ قَاتِلَكُمْ) قَالُوا: وَكَيْفَ نَحْلِفُ وَلَمْ نَشْهَدْ؟ قَالَ «فَتُبْرِئُكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ يَمِينًا؟» قَالُوا: وَكَيْفَ نَقْبَلُ أَيْمَانَ قَوْمٍ كُفَّارٍ؟ فَلَمَّا رَأَىٰ ذَٰلِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَعْطَىٰ عَقْلَهُ.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

28 — KİTÂBU'L - KASÂME VE'L - MUHÂRİBÎN VE'L - KISÂS VE'D - DİYÂT

(Kasâme yemîni, İslâma karşı muhârebe edenler, kısâs ve diyetler kitâbı)

(1) KASÂME BÂBI [1]

1 — (1669) .... : Sehl ibn Ebî Hasme ile Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle dediler : Abdullah ibn Sehl ile Mes'ûd ibn Zeyd'in oğlu Muhayyısa yola çıkdılar. Nihayet bu iki yoldaş Hayber'e vardıklarında oradaki işlerine ayrıldılar. Bir müddet sonra Muhayyısa (geldiğinde) Abdullah ibn Sehl'i öldürülmüş olarak bulub akabinde onu defnetti. Sonra Muhayyısa ile kardeşi Huveyyısa ibn Mes'ûd ve bir de Abdurrahmân ibn Sehl Peygamber'e geldiler. Abdurrahmân gelenlerin en küçüğü olduğu halde diğer iki arkadaşından evvel konuşmaya kalkışdı. Bunun üzerine Rasûlullah (S) ona hitâben : «İlk sözü yaşlıya bırak» ihtârında bulundu. Bunun üzerine Abdurrahmân susdu. İki arkadaşı vak'ayı söylediler. Rasûlullah onlarla konşdu. Onlar Rasûlullah'a Abdullah ibn Sehl'in öldürülmesini anlattılar. Akabinde Rasûlullah onlara :

— Bu cinayetin Hayberliler tarafından iyka edildiğine elli defa yemîn eder ve sâhibinize (yani onun kan bedeli olan diyete yahut katilinize) hak kazanır mısınız? teklîfinde bulundu. Onlar da :

— Yanında bulunmadığımız ve görmediğimiz bir cinâyet hakkında nasıl yemin ederiz? diye çekindiler. Rasûlullah :

— Öyle ise Yahûdîler elli yemîn ile isnâd ettiğiniz cinâyetten berâate girerler, buyurdu. Da'vâcılar :

— Yâ Rasûlallah! Kâfirler gürûhunun yemînlerini nasıl kabûl ederiz? diye râzıy olmadılar. Rasûlullah bu durumu görünce ölenin diyetini kendisi verdi [2].

1. *Kasâme*, yemîn ma'nâsına olan ıksâm'dan isim olarak mutlak yemîn ma'nâsınadır. Sonra maktûlün velîleri üzerine taksîm olunan husûsî bir nevi yemîn ma'nâsına kullanıldı. Meselâ bir karye toprağında bir kimsenin milki olmayan hâlî mahalde yaralanmış olarak bir maktûl bulunur. Katili ma'lûm olmaz. Veresesi karye ahâlîsinden iddiâ eyledikte maktûlün velîsinin ihtiyâr eylediği elli kişiye yemîn verilir. Ve eğer elli kişi bulunmaz ise yemîn verilen kişilere elli yemîn tamâmına dek yemîn tekrîr olunur. Ve yine beyyine olmayarak meselâ yakınmda düşmanlığı zâhir olan Amr üzere biddelâle da'vâ eyleseler maktûlün velîleri iş bu Amr, Zeyd'i katl eyledi diye elli tamâmına dek yemîn ederler. İşte bu iki sûrette yemîn eden cemâata da kasâme ıtlâk olundu. Eğer da'vâcılar yemîn ederlerse diyete hak kazanırlar. Ve eğer cinâyetle ittihâm edilenler yemîn ederlerse diyet lâzım gelmez. Nitekim fıkıh kitablarında şerh edilmişdir... (Âsım Efendi, *Kâmûs Ter.*).
2. *Kasâme*, bir nevi yemîndir. Bir maktûlün velileri yahut onların talebi üzerine katilin velîleri tarafından elli kişinin yeminine denir. Bu hadîslerde rivayet olunan hâdise gibi kimsenin tasarrufunda olmayan tenhâ bir yerde yaralı olarak bir maktûl bulunur da katili bilinmezse maktûlün veresesi, civârındaki köy ahâlîsi tarafından öldürüldüğünü iddiâ ederler ve bu iddiâlarını elli kişinin yemîni ile te'yid ederlerse maktûlün diyetine hak kazanırlar. Yahutta maktûlün velîsinin talebi üzerine köylülerden onun seçtiği elli kişinin redde dâir yemîn etmelerine de *kasâme* denir. Onlar da bu sûretle maktûlün diyetinden kurtulurlar.

Eğer bu kasâme yeminini yapacaklar elli kişi olmazlarsa, mevcûd olan kimseler

٢ – (...) وحدثني عبيد الله بن عمر القواريري. حدثنا حماد بن زيد. حدثنا يحيى بن سعيد عن بشير بن يسار، عن سهل بن أبي حثمة ورافع بن خديج؛ أن محيصة بن مسعود وعبد الله بن سهل انطلقا قبل خيبر. فتفرقا في النخل. فقتل عبد الله بن سهل. فاتهموا اليهود. فجاء أخوه عبد الرحمن وابنا عمه حويصة ومحيصة إلى النبي ﷺ. فتكلم عبد الرحمن في أمر أخيه، وهو أصغر منهم. فقال رسول الله ﷺ «كبر الكبر» أو قال «ليبدإ الأكبر» فتكلما في أمر صاحبهما. فقال رسول الله ﷺ «يقسم خمسون منكم على رجل منهم فيدفع برمته؟» قالوا: أمر لم نشهده كيف نحلف؟ قال «فتبرئكم يهود بأيمان خمسين منهم؟» قالوا: يا رسول الله! قوم كفار. قال: فوداه رسول الله ﷺ من قبله.

قال سهل: فدخلت مربدا لهم يوما. فركضتني ناقة من تلك الإبل ركضة برجلها. قال حماد: هذا أو نحوه.

(...) وحدثنا القواريري. حدثنا بشر بن المفضل. حدثنا يحيى بن سعيد عن بشير بن يسار، عن سهل بن أبي حثمة، عن النبي ﷺ، نحوه. وقال في حديثه: فعقله رسول الله ﷺ من عنده. ولم يقل في حديثه: فركضتني ناقة.

(...) وحدثنا عمرو الناقد. حدثنا سفيان بن عيينة. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا عبد الوهاب (يعني الثقفي) جميعا عن يحيى بن سعيد، عن بشير بن يسار، عن سهل بن أبي حثمة. بنحو حديثهم.

2 — ( ) .... : Sehl ibn Ebî Hasme ile Râfi' ibn Hadîc'den, (şöyle demişlerdir) : Muhayyısa ibn Mes'ûd ile Abdullah ibn Sehl (bir hurma mevsimi) Hayber'e gitmişlerdi. Bu iki yoldaş Hayber'e vardıklarında hurmalıklardaki işlerine ayrıldılar. Akabinde Abdullah ibn Sehl öldürüldü. Bu katl vak'asından Yahûdîleri ittihâm ettiler. Nihâyet öldürülen Abdullah ibn Sehl'in kardeşi Abdurrahmân ibn Sehl ve onun amucasının oğulları Huveyyısa ve Muhayyısa beraberce Peygamber'e geldiler. Abdurrahmân gelenlerin en küçüğü olduğu halde kardeşinin ölüm işi hakkında konuşmaya başladı. Fakat Rasûlullah (S) : «İlk sözü yaşlıya ver» yahut «evvelâ en büyük olan başlasın» ihtârında bulundu. Bu sefer Huveyyısa ile Muhayyısa arkadaşlarının öldürülmesi hakkında konuşdular. Rasûlullah :

yemînlerini tekrarlamak sûretiyle elliye vardırırlar. Bu yemîni yapacaklar içinde sabiyy, kadın, deli ve köle bulunmayacakdır.

Da'vâ eden taraf : «Vallâhi bunu onlar öldürmüştür» diye, ittihâm edilen taraf da: «Billâhî biz öldürmedik, onun katilini de bilmiyoruz» diye yemîn ederler.

— Sizden elli kişi Hayber Yahûdîlerinden bir kimsenin katil olduğuna yemîn eder ve o şahıs tamâmiyle size teslîm edilsin mi? diye teklîfte bulundu. Onlar da :

— Yanında bulunmadığımız ve şâhid olmadığımız bir kimse üzerine nasıl yemîn ederiz? diye çekindiler. Rasûlullah :

— Öyle ise Yahûdîler kendilerinden elli kimsenin yemîni ile sizin cinâyet isnâdınızdan berâet ederler? buyurdu. Muhâtablar :

— Yâ Rasûlallah! Onlar kâfirlerden mürekkeb bir milletdir diyerek buna râzıy olmadılar. Bunun üzerine Rasûlullah cinâyetin diyetini kendisi tarafından tediye etti.

Sehl der ki : Ben bir gün onlara diyet olarak verilmiş olan develerin ağılına girmiştim. O sırada bu develerden bir dişi deve beni ayağıyla tepmişdi [3].

Hammâd : Bunu yahut bu tarzda söylemişdir.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Sehl ibn Ebî Hasme'den, o da Peygamber'den bu tarzda rivâyet etmişdir. Bu râvî kendi hadîsinde : Bunun üzerine Rasûlullah cinâyetin diyetini kendi yanından verdi demiş, fakat dişi bir deve beni tepti sözünü söylememişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Sehl ibn Hasme'den yukarıdaki râvîlerin hadîsleri tarzında rivâyet etmişlerdir.

٣ — (...) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ سَهْلِ بْنِ زَيْدٍ وَمُحَيِّصَةَ بْنَ مَسْعُودِ بْنِ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيَّيْنِ ، ثُمَّ مِنْ بَنِي حَارِثَةَ ، خَرَجَا إِلَىٰ خَيْبَرَ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَهِيَ يَوْمَئِذٍ صُلْحٌ . وَأَهْلُهَا يَهُودُ . فَتَفَرَّقَا لِحَاجَتِهِمَا . فَقُتِلَ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَهْلٍ . فَوُجِدَ فِي شَرَبَةٍ مَقْتُولًا . فَدَفَنَهُ صَاحِبُهُ . ثُمَّ أَقْبَلَ إِلَى الْمَدِينَةِ . فَمَشَىٰ أَخُو الْمَقْتُولِ ، عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ وَحُوَيِّصَةُ . فَذَكَرُوا لِرَسُولِ اللهِ ﷺ شَأْنَ عَبْدِ اللهِ . وَحَيْثُ قُتِلَ . فَزَعَمَ بُشَيْرٌ وَهُوَ يُحَدِّثُ عَمَّنْ أَدْرَكَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ لَهُمْ « تَحْلِفُونَ خَمْسِينَ يَمِينًا وَتَسْتَحِقُّونَ قَاتِلَكُمْ ؟ » (أَوْ صَاحِبَكُمْ) قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا شَهِدْنَا وَلَا حَضَرْنَا . فَزَعَمَ أَنَّهُ قَالَ « فَتُبْرِئُكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ ؟ » فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! كَيْفَ نَقْبَلُ أَيْمَانَ قَوْمٍ كُفَّارٍ ؟ فَزَعَمَ بُشَيْرٌ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَقَلَهُ مِنْ عِنْدِهِ .

3 — ( ) Bize Abdullah ibn Mesleme ibn Ka'nab tahdîs etti. Bize Süleymân ibn Bilâl, Yahyâ ibn Saîd'den, o da Buşeyr ibn Yesâr'dan şöyle

3. Sehl'in bu tepme vak'asını söylemesinden maksadı hadîsi gâyet sağlam zabtettiğini ve son derece iyi ezberlediğini ifâde etmekdir.

tahdîs etti. Her ikisi de Ensârî sonra Hârise oğullarından olan Abdullah ibn Sehl ibn Zeyd ile Muhayyısa ibn Mes'ûd ibn Zeyd, Rasûlullah (S) zamanında beraberce Hayber'e gittiler. O sene Hayberlilerle müslimanlar arasında sulh vardı. Hayber'in ahâlisi Yahûdî idi. Bu iki yoldaş Hayber'e vardıklarında kendi işleri için ayrıldılar. Bu arada Abdullah ibn Sehl öldürülmüş ve müteâkiben bir hurma ağacının dibindeki bir çukur içinde öldürülmüş olarak bulunmuşdur. Arkadaşı Muhayyısa onu defnetti, sonra Medîne'ye geldi. Akabinde maktûlün kardeşi olan Abdurrahmân ibn Sehl ile amucasının iki oğlu Muhayyısa ve Huveyyısa beraberce gidib Rasûlullah'a ölen Abdullah'ın durumunu ve öldürüldüğü yeri anlattılar.

Râvî Buşeyr : Rasûlullah'ın sahâbilerine erişen kimselerden tahdîs etmekte olduğunu söyliyerek dedi ki : Rasûlullah (S) onlara :

— Bu cinâyetin Hayber Yahûdîleri tarafından işlendiğine elli yemîn eder de kaatilinizi elde etmeye (yahut sâhibinizin kan bedeli olan diyete) hak kazanır mısınız? teklîfinde bulundu. Onlar :

— Yâ Rasûlallah! Şâhid olmadık ve yanında bulunmadık (nasıl yemîn ederiz!) dediler. Yine Buşeyr zikretti ki; Rasûlullah :

— Öyle ise Yahûdîler elli yemîn ile sizin isnâd ettiğiniz cinâyetten berâet etsinler mi? buyurdu. Da'vâcılar :

— Yâ Rasûlallah! Kâfirler gürûhu olan bir kavmin yemînlerini nasıl kabûl ederiz? dediler. Yine Buşeyr : Rasûlullah cinâyetin diyetini kendi yanından verdi diye zikretmişdir.

٤ — (...) وحدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَىٰ . أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ ؛ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ مِنْ بَنِي حَارِثَةَ يُقَالُ لَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَهْلِ بْنِ زَيْدٍ . انْطَلَقَ هُوَ وَابْنُ عَمٍّ لَهُ يُقَالُ لَهُ مُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودِ بْنِ زَيْدٍ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ اللَّيْثِ . إِلَىٰ قَوْلِهِ : فَوَدَاهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ عِنْدِهِ .

قَالَ يَحْيَىٰ : فَحَدَّثَنِي بُشَيْرُ بْنُ يَسَارٍ . قَالَ : أَخْبَرَنِي سَهْلُ بْنُ أَبِي حَثْمَةَ ، قَالَ : لَقَدْ رَكَضَتْنِي فَرِيضَةٌ مِنْ تِلْكَ الْفَرَائِضِ بِالْمِرْبَدِ .

4 — ( ) .... : Buradaki râvî de yine Buşeyr ibn Yesâr'dan : Ensâr'ın Hârise oğullarından Abdullah ibn Sehl ibn Zeyd denilen bir kimse, Muhayyısa ibn Mes'ûd ibn Zeyd denilen bir amca oğlu ile beraber Hayber'e gitti diyerek (1 rakamı ile geçen) Leys hadîsi tarzında olarak hadîsin tamâmını tâ : Rasûlullah cinâyetin diyetini kendi yanından ödedi, kavline kadar sevk etmişdir.

Râvî Yahyâ şöyle dedi : Bana Buşeyr ibn Yesâr tahdîs edib dedi ki: Bana Sehl ibn Ebî Hasme haber verib : Vallâhi bu diyet develerinden bir dişi deve beni deve ağılında tepmişdi, dedi.

٥ – (...) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا أبي. حدثنا سعيد بن عبيد. حدثنا بشير ابن يسار الأنصاري عن سهل بن أبي حثمة الأنصاري؛ أنه أخبره؛ أن نفرا منهم انطلقوا إلى خيبر. فتفرقوا فيها. فوجدوا أحدهم قتيلا. وساق الحديث. وقال فيه: فكره رسول الله ﷺ أن يبطل دمه. فوداه مائة من إبل الصدقة.

5 — ( ) .... : Burada da Buşeyr ibn Yesâr el-Ensâriyy, Sehl ibn Ebî Hasme el-Ensâriyy'den : Kendilerinden bir kaç kişinin Hayber'e gittiklerini, oraya varınca işlerine dağıldıklarını sonunda da kendilerinden birini öldürülmüş olarak bulduklarını haber verdi ve hadîsin tamâmını sevk etti. Ve râvî burada : Rasûlullah (S) maktûlün kanını heder etmeyi hoşlanmadı da onun kan bedelini (yani diyetini) zekât develerinden yüz deve verib ödedi demişdir [4].

٦ – (...) حدثني إسحق بن منصور. أخبرنا بشر بن عمر. قال: سمعت مالك بن أنس يقول: حدثني أبو ليلى عبد الله بن عبد الرحمن بن سهل عن سهل بن أبي حثمة؛ أنه أخبره عن رجال من كبراء قومه؛ أن عبد الله بن سهل ومحيصة خرجا إلى خيبر. من جهد أصابهم. فأتى محيصة فأخبر أن عبد الله بن سهل قد قتل وطرح في عين أو فقير. فأتى يهود فقال: أنتم، والله! قتلتموه. قالوا: والله! ما قتلناه. ثم أقبل حتى قدم على قومه. فذكر لهم ذلك. ثم أقبل هو وأخوه حويصة. وهو أكبر منه. وعبد الرحمن بن سهل. فذهب محيصة ليتكلم. وهو الذي كان بخيبر. فقال رسول الله ﷺ لمحيصة «كبر. كبر» (يريد السن) فتكلم حويصة. ثم تكلم محيصة. فقال رسول الله ﷺ

4. Bazı âlimler : Bu, râvîlerden gelen bir yanılmadır. Çünkü farz olan zekât böyle yere sarf edilmez. Zekât ancak Allâh'ın Kur'ân-ı Kerîm'de (et-Tevbe: 60) isimlerini saydığı sekiz sarf yerine harcanabilir demişlerdir. Ashâbımızdan İmâm Ebû Ishâk el-Mervezî de: Bu hadisden dolayı zekât develerinden böyle diyet yerinde sarf câiz olur demiş ve hadisin zâhirine tutunmuşdur. Ashâbımızın cumhûru ve diğerleri ise : Bunun ma'nâsı hak sâhibleri bu zekât develerine mâlik oldukdan sonra Rasûlullah onlardan bu develeri satın aldı da sonra teberrû' olarak maktûlün ehline verdi demişlerdir. Muhtâr olan, cumhûrdan hikâye ettiğimiz, Rasûlullah zekât develerinden satın almış olduğu husûsudur (Nevevî).

Nevevî burada şu bilgileri de veriyor: İşte burası İbrâhîm ibn Sufyân'ın Muslim'den işitmediği fevâtın sonudur.. Bunun başlangıcının beyânını daha önce takdîm etmişdik. Bundan sonra onun sözü: Bana Ishâk ibn Mansûr tahdîs etti. Dedi ki: Bize Bişru'bnu Umer haber verdi. Dedi ki: Mâlik ibn Enes'den işittim, bana Ebû Leylâ tahdîs etti diyordu tarzındadır. İşte bu İbrâhîm ibn Sufyân'ın Muslim'den semâının evvelidir...

«إِمَّا أَنْ يَدُوا صَاحِبَكُمْ وَإِمَّا أَنْ يُؤْذِنُوا بِحَرْبٍ ؟» . فَكَتَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَيْهِمْ فِي ذَلِكَ . فَكَتَبُوا : إِنَّا ، وَاللهِ ! مَا قَتَلْنَاهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِحُوَيِّصَةَ وَمُحَيِّصَةَ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ «أَتَحْلِفُونَ وَتَسْتَحِقُّونَ دَمَ صَاحِبِكُمْ ؟» قَالُوا : لَا . قَالَ «فَتَحْلِفُ لَكُمْ يَهُودُ ؟» قَالُوا : لَيْسُوا بِمُسْلِمِينَ . فَوَدَاهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ عِنْدِهِ . فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِائَةَ نَاقَةٍ حَتَّى أُدْخِلَتْ عَلَيْهِمُ الدَّارَ . فَقَالَ سَهْلٌ : فَلَقَدْ رَكَضَتْنِي مِنْهَا نَاقَةٌ حَمْرَاءُ .

6 — ( ) Bize İshâk ibn Mansûr tahdîs etti. Bize Bişr ibn Umer haber verib dedi ki : Ben Mâlik ibn Enes'den işittim şöyle diyordu : Bana Ebû Leylâ Abdullah ibn Abdirrahmân ibn Sehl, Sehl ibn Ebî Hasme'den tahdîs etti ki o da Ebû Leylâ'ya kendi kavminin büyük kimselerinden şöyle haber vermişdir : Abdullah ibn Sehl ile Muhayyısa kendilerine isâbet eden bir geçim darlığından dolayı (hurma satın almak için) Hayber'e gitmişlerdi. Akabinde Muhayyısa gelib, Abdullah ibn Sehl'in öldürülmüş bir pınara yahutda bir hurma kökünün etrafına açılan ağzı geniş ve dibi yakın bir çukura atılmış olduğunu haber verdi. Mutaâkiben Yahûdîlere gelib :

— Vallâhi onu siz öldürdünüz dedi. Onlar da :

— Vallâhi onu biz öldürmedik dediler. Sonra Muhayyısa geriye döndü ve nihâyet Medîne'ye kavminin yanına geldi. Bu ölüm olayını onlara anlattı. Sonra kendisi ve büyük kardeşi olan Huveyyısa ve bir de Abdurrahmân ibn Sehl Peygamber'e geldiler. Hayber'de bulunmuş olan Muhayyısa konuşmaya davrandı. Rasûlullah (S) Muhayyısa'ya hitâben (yaşlıyı kasdederek) :

— İlk sözü büyüğe bırak, ilk sözü büyüğe bırak! buyurdu. Bunun üzerine Huveyyısa konuşdu, sonra da Muhayyısa konuşdu. Bundan sonra Rasûlullah (S) :

— «(Eğer sizin kasâme yemîninizle katl fiili onlar aleyhine sabit olursa) Ya maktûlün kan bedeli olan diyetini öderler, yahutda bize harb ilân etmiş olurlar» deyib Hayber Yahûdîlerine bu husûsta bir mektûb yazdı. Onlar da : Vallâhi onu biz öldürmedik diye cevab yazdılar. Bunun üzerine Rasûlullah; Huveyyısa, Muheyyısa ve Abdurrahmân'a hitâben :

— Bu cinâyetin Hayber Yahûdîleri tarafından işlendiğine yemîn eder de sâhibinizin kan bedeli olan diyete hak kazanır mısınız? teklîfinde bulundu. Onlar da :

— Hayır, bu yemîni yapamayız dediler. Peygamber :

— Öyle ise Yahûdîler sizin isnâdınızı red için yemîn etsinler mi? buyurdu. Da'vâcılar :

— Yahûdîler Musliman değillerdir dediler. Bunun üzerine Rasûlullah

o diyeti kendi yanından verdi de ölü sâhiblerine yüz tâne dişi deve yolladı. Hattâ bu dişi develer bir ev içine konulmuşlardı.

Sehl: Vallâhi onlardan kırmızı bir dişi deve beni tepmişdi demişdir.

٧ – (١٦٧٠) حدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى (قال أبو الطاهر: حدثنا. وقال حرملة: أخبرنا ابن وهب) أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن وسليمان بن يسار، مولى ميمونة، زوج النبي ﷺ عن رجل من أصحاب رسول الله ﷺ من الأنصار؛ أن رسول الله ﷺ أقر القسامة على ما كانت عليه في الجاهلية.

7 — (1670) .... : Burada ibn Şihâb (şöyle demişdir) : Bana Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin âzâdlısı olan Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ile Sülaymân ibn Yesâr, Rasûlullah'ın Ensârî sahâbîlerinden olan bir kimseden haber verdi ki Rasûlullah (S) kasâme yemînini câhiliyet devrindeki hâli üzere takrîr buyurmuşdur.

٨ – (..) وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. قال: أخبرنا ابن جريج. حدثنا ابن شهاب، بهذا الإسناد، مثله. وزاد: وقضى بها رسول الله ﷺ بين ناس من الأنصار، في قتيل ادعوه على اليهود.

(...) وحدثنا حسن بن علي الحلواني. حدثنا يعقوب (وهو ابن إبراهيم بن سعد). حدثنا أبي عن صالح، عن ابن شهاب؛ أن أبا سلمة بن عبد الرحمن وسليمان بن يسار أخبراه عن ناس من الأنصار، عن النبي ﷺ. بمثل حديث ابن جريج.

8 — ( ) .... : Burada da ibn Şihâb bu isnâdla yukarıki hadîsin benzerini tahdîs etmiş ve: Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir takım insanlar arasında onların Yahûdîler aleyhine ikâme ettikleri bir katl da'vâsında Kasâme yemîni ile hükmetti kısmını ziyâde etmişdir.

( ) .... : Buradaki râvî Sâlih de yine İbn Şihâb'dan, o da kendisine haber vermiş olan Ebû Seleme ile Süleymân ibn Yesâr'dan, bu ikisi de bir Ensâr topluluğundan, onlar da Peygamber'den olmak üzere (8 rakamlı) İbn Cüreyc hadîsi gibi rivâyet etmişdir.

(٢) باب حكم المحاربين والمرتدين

٩ — (١٦٧١) وحدثنا يحيى بن يحيى التميمي وأبو بكر بن أبي شيبة . كلاهما عن هشيم (واللفظ ليحيى) قال : أخبرنا هشيم عن عبد العزيز بن صهيب وحميد، عن أنس بن مالك ؛ أن ناسا من عرينة قدموا على رسول الله ﷺ، المدينة . فاجتووها . فقال لهم رسول الله ﷺ « إن شئتم أن تخرجوا إلى إبل الصدقة فتشربوا من ألبانها وأبوالها » ففعلوا . فصحوا . ثم مالوا على الرعاة فقتلوهم . وارتدوا عن الإسلام . وساقوا ذود رسول الله ﷺ . فبلغ ذلك النبي ﷺ . فبعث في أثرهم . فأتي بهم . فقطع أيديهم وأرجلهم . وسمل أعينهم . وتركهم في الحرة حتى ماتوا .

(2) İSLÂM DİDİNE KARŞI MUHÂREBE EDENLERİN VE DİNDEN DÖNEN MÜRTEDLERİN HÜKMÜ BÂBI

9 — (1671) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) : Ureyne kabîlesinden ba'zı kimseler Medine'ye Rasûlullah'ın yanına geldiler. Müteâkiben (tutuldukları) mi'de ağrısından dolayı Medîne'de ikâmet etmek istemediler. Rasûlullah (S) onlara : «Eğer isterseniz zekât develerinin bulunduğu yere çıkar, onların sütlerinden ve bevllerinden içersiniz» buyurdu. Onlar Peygamber'in dediğini yaptılar ve sıhhat buldular. Sonra develerin çobanlarına saldırıb onları öldürdüler, İslâm Dîninden çıktılar ve Rasûlullah'ın develerini önlerine katarak sürüb götürdüler. Onların bu yaptıkları Peygamber'e ulaşınca arkalarından bir müfreze koşturdu. Yakalanıb getirildiler, akabinde ellerini ve ayaklarını kestirdi ve gözlerini oydurdu. Sonra kendilerini Harre'ye bıraktırdı. Nihâyet orada öldüler [5].

5. Bu hadîs İslâma karşı muhârebe edenlerin cezâsı husûsunda bir asıldır. Bu cezâ Kur'ân-ı Kerîm'deki şu âyetlere uygun düşmüşdür :

«Allâh'a ve Rasûlune (mu'minlere) harb açanların, yeryüzünde fesadcılığa koşanların cezâsı, ancak öldürülmeleri ya asılmaları, yahut elleri ile ayaklarının çaprazvari kesilmesi, yahut da sürülmeleridir. Bu, onların dünyâdaki rüsvaylığıdır. Âhiretde ise onlara pek büyük bir azâb da vardır. Şukadar ki siz kendilerini ele geçirmezden evvel tevbe edenler müstesnâdırlar. Bilin ki şüphesiz Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir» (el-Mâide: 33-34).

Bu haydutları ta'kîbe giden müfreze yirmi kişilik idi. Kumandanları Kurz ibn Câbir, yahut da Saîd ibn Zeyd idi.

Harre, Medîne hâricinde kara taşlı güneş altında ateş gibi yanar bir yerin ismidir. Yezid ibn Muâviye zamanında Harra vak'ası diye meşhûr olan vâkıa da, orada cereyân etmişdi.

١٠ – (...) حدثنا أبو جعفر محمد بن الصبّاح وأبو بكر بن أبي شيبة (واللفظ لأبي بكر)
قال: حدثنا ابن عُلَيّة عن حجاج بن أبي عثمان. حدثني أبو رجاء مولى أبي قلابة عن أبي قلابة
حدثني أنس؛ أن نفرا من عُكْلٍ، ثمانية، قدموا على رسول الله ﷺ. فبايعوه على الإسلام
فاستوخموا الأرض وسقمت أجسامهم. فشكوا ذلك إلى رسول الله ﷺ. فقال «ألا تخرجون مع
راعينا في إبله فتصيبون من أبوالها وألبانها؟» فقالوا: بلى. فخرجوا فشربوا من أبوالها وألبانها.
فصحّوا. فقتلوا الراعي وطردوا الإبل. فبلغ ذلك رسول الله ﷺ. فبعث في آثارهم. فأُدرِكوا.
فجيء بهم. فأمر بهم فقُطِعَت أيديهم وأرجلهم وسُمِرَ أعينهم. ثم نُبِذوا في الشمس حتى ماتوا.
وقال ابن الصبّاح في روايته: واطّردوا النَّعَم. وقال: وسُمِّرت أعينهم.

10 — ( ) .... : Enes (R) den (şöyle demişdir) : Ukl kabîlesinden sekiz nefer insan Rasûlullah'a geldiler ve onunla İslâm üzerine bey'atlaşdılar. Müteâkiben Medîne arâzîsinin havası onlara ağır geldi de vucûdları hastalandı. Onlar bu hastalıklarını Rasûlullah'a arz ettiler. Rasûlullah (S) : «Bizim çobanımızla beraber develerin yanına çıksanız ve onların bevllerinden ve sütlerinden nâil olsanız?» buyurdu. Onlar : Peki deyib develerin yanına çıkdılar. Onların bevllerinden, sütlerinden içtiler ve sıhhat buldular. Akabinde çobanı öldürdüler develeri de sürüb gittiler. Derken bu haber Rasûlullah'a ulaştı. Rasûlullah derhal arkalarından bir seriyye gönderdi. Kısa zamanda yakalanıb geri getirildiler. Rasûlullah emretti elleri ve ayakları kesildi, gözleri çekildi. Sonra güneşe atıldılar ve nihâyet öldüler.

Râvî İbn Sabbâh kendi rivâyetinde : Develeri önlerine katarak kovub götürdüler diye söyledi. Bir de : Gözleri çıkarıldı demişdir.

١١ – (...) وحدثنا هارون بن عبدالله. حدثنا سليمان بن حرب. حدثنا حماد بن زيد عن أيوب،
عن أبي رجاء، مولى أبي قلابة. قال: قال أبو قلابة: حدثنا أنس بن مالك قال: قدم على رسول الله ﷺ
قوم من عُكْلٍ أو عُرَيْنَة. فاجتووا المدينة. فأمر لهم رسول الله ﷺ بلقاح. وأمرهم أن يشربوا
من أبوالها وألبانها. بمعنى حديث حجاج بن أبي عثمان.
قال: وسُمِرَت أعينهم وأُلقوا في الحَرَّة يستسقون فلا يُسقَون.

11 — ( ) .... : Ebû Kılâbe dedi ki : Bize Enes ibn Mâlik tahdîs edib şöyle dedi; Ukl veya Ureyne kabîlelerinden bir cemâat (Medîne'ye)

Rasûlullah'ın yanına geldiler. Mi'de ağrısından (veya iç gitmesi hastalığından) dolayı Medîne'de ikâmet etmek istemediler. Rasûlullah (S) onlara (Beytu'l-mâle âid) sütlü develerin bulunduğu yere gidib develerin sidiklerinden ve sütlerinden içmelerini emretti. Bu hadîs de (10 rakamlı) Haccâc ibn Ebî Usmân hadîsi ma'nâsındadır. Ancak râvî burada : Gözleri oyulub Harre'ye atıldılar ve (ölünceye kadar) su istediler de kendilerine su verilmedi demişdir [6].

١٢ – (...) وحدثني محمد بن المثنى. حدثنا معاذ بن معاذ. ح وحدثنا أحمد بن عثمان النوفلي. حدثنا أزهر السمان قالا: حدثنا ابن عون. حدثنا أبو رجاء، مولى أبي قلابة عن أبي قلابة. قال: كنت جالسا خلف عمر بن عبد العزيز. فقال للناس: ما تقولون في القسامة؟ فقال عنبسة: قد حدثنا أنس بن مالك كذا وكذا. فقلت: إياي حدث أنس. قدم على النبي ﷺ قوم. وساق الحديث بنحو حديث أيوب وحجاج. قال أبو قلابة: فلما فرغت، قال عنبسة: سبحان الله! قال أبو قلابة: فقلت: أتتهمني يا عنبسة؟ قال: لا. هكذا حدثنا أنس بن مالك. لن تزالوا بخير، يا أهل الشام! ما دام فيكم هذا أو مثل هذا.

(...) وحدثنا الحسن بن أبي شعيب الحراني. حدثنا مسكين (وهو ابن بكير الحراني). أخبرنا الأوزاعي. ح وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا محمد بن يوسف عن الأوزاعي، عن يحيى بن أبي كثير، عن أبي قلابة، عن أنس بن مالك. قال: قدم على رسول الله ﷺ ثمانية نفر من عكل. بنحو حديثهم. وزاد في الحديث: ولم يحسمهم.

6. *Sîre-i Dahlân* müellifinin beyânına göre *Ukl* ve *Ureyne*'den olan kimselere karşı Kureyş reislerinden olub Mekke fethi senesinde şehîd olan Kurz ibn Câbir el-Fihrî kumandasında bir seriyye gönderilmişdir. Bu vak'a hicretin altıncı yılında bir rivâyete göre Şevvâl ayında cereyân etmişdir. Bu hâin ve dönek kimseler nâil oldukları ikrâm ve iyiliklere kâfirlik ettikden sonra Peygamber'in çobanı (Yesâr R) da en fecî' işkencelerle öldürmüşlerdi.

İşte Rasûlullah ni'mete küfrân, hırsızlık, yol kesmek, katl ve işkence gibi fiillerine kısâs olmak üzere ellerinin, ayaklarının kesilmesini; gözlerinin oyulmasını emretti. Buhârî hadîsin râvîlerinden olan Ebû Kılâbe'nin :

« فهؤلاء سرقوا و قتلوا وكفروا بعد ايمانهم وحاربوا الله ورسوله »

= İşte bunlar hırsızlık ettiler, nefs öldürdüler, iymândan sonra küfr billâh büyük cürümlerini irtikâb etmekle beraber Allâh'a ve Rasûlune de muhârib olmuşlardır» dediğini rivâyet etmidir. Bu birbirine ma'tûf cürümler ile Mâide sûresindeki : «*Allâh ve Rasûlüne harb açanların cezâsı...*» (33-34) âyetlerin hükmü arasında tam bir uygunluk vardır. Binâenaleyh Rasûlullah bu ilâhî hükmü tatbik ve infâz etmişdir. Bir rivâyete göre de bu âyetler o hâdise üzerine nâzil olmuşdur.

12 — ( ) .... : Ebû Kılâbe dedi ki : Ben Umer ibn Abdulazîz'in arkasında oturuyordum. Kendisi insanlara: **Kasâme** hakkında ne dersiniz? diye sordu. Anbesetu'bnu Saîd : Enes ibn Mâlik bize şu şu hadîsleri tahdîs etti dedi. Hemen ben de : Enes bana da tahdîs etti ki Peygamber'e bir cemâat geldi... diye hadîsi söyledim... Râvî bu hadîsi de (10 ve 11 rakamlı) Haccâc ve Eyyûb hadîsleri tarzında sevk etti. Ebû Kılâbe dedi ki : Sonra ben hadîsi bitirince Anbese :

— Subhânallâh! dedi. Ben :

— Ey Anbese! Beni ittihâm mı ediyorsun? dedim. Anbese :

— Hayır, Enes ibn Mâlik bize de aynen böyle tahdîs etti. İçinizde bu zât bulunduğu müddetce sizler hayırdan asla ayrılmıyacaksınız, ey Şâm ahâlisi! dedi, yahut da bunun benzeri bir söz söyledi.

( ) .... : Buradaki râvîler de Evzâî'den, o da Yahyâ ibn Kesîr'den, o da Ebû Kılâbe'den, o da Enes ibn Mâlik'den tahdîs etmişlerdir. Enes : Rasûlullah'ın yanına Ukl kabîlesinden sekiz nefer geldi diyerek yukarıdaki râvîlerin hadîsleri tarzında rivâyet etmişdir. Bu hadîsde: Rasûlullah onların kesilen yerlerindeki damarları, kanın dinmesi için dağlamadı kısmı ziyâdedir.

١٣ — (...) وحدثنا هَرُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ. حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ. حَدَّثَنَا سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، عَنْ أَنَسٍ. قَالَ: أَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ نَفَرٌ مِنْ عُرَيْنَةَ. فَأَسْلَمُوا وَبَايَعُوهُ. وَقَدْ وَقَعَ بِالْمَدِينَةِ الْمُومُ (وَهُوَ الْبِرْسَامُ). ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِهِمْ. وَزَادَ: وَعِنْدَهُ شَبَابٌ مِنَ الْأَنْصَارِ قَرِيبٌ مِنْ عِشْرِينَ. فَأَرْسَلَهُمْ إِلَيْهِمْ وَبَعَثَ مَعَهُمْ قَائِفًا يَقْتَصُّ أَثَرَهُمْ.

(...) حدثنا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ. حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى. حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ. وَفِي حَدِيثِ هَمَّامٍ: قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ رَهْطٌ مِنْ عُرَيْنَةَ. وَفِي حَدِيثِ سَعِيدٍ: مِنْ عُكْلٍ وَعُرَيْنَةَ. بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ.

13 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) : Rasûlullah'a Ureyne kabîlesinden bir gurub insan geldi musliman oldular ve Peygamber'le bey'at ettiler. Medîne'de de **mûm** (ve birsâm) denilen dimâğ bozulması (veya baş şişmesi) hastalığı vâki' olmuşdu dedi ve yukarıdaki râvîlerin hadîsleri tarzında zikretti. Burada şunlar ziyâdedir : Peygamber'in yanında Ensârdan yirmiye yakın bir gençler topluluğu vardı. Bu gençleri o eşkiyâların ardından yolladı. Bunlarla beraber bir de onların izlerini sürüb ayırt edebilecek bir izci yolladı.

( ) .... : Buradaki râvîler de ayni hadîsi Katâde tarîkiyle Enes'-

den rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Hemmâm'ın hadîsinde : Peygamber'in yanına Ureyne kabîlesinden bir topluluk geldi; Saîd'in hadîsinde de : Ukl ve Ureyne kabîlelerinden tarzındadır.

١٤ – (...) وحدثني الفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ الأَعْرَجُ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ غَيْلَانَ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ ، عَنْ أَنَسٍ ، قَالَ : إِنَّمَا سَمَلَ النَّبِيُّ ﷺ أَعْيُنَ أُولَئِكَ ، لِأَنَّهُمْ سَمَلُوا أَعْيُنَ الرِّعَاءِ .

14 — ( ) .... : Burada Enes (R) : Peygamber (S) bu haydutların gözlerini çıkarttı, çünkü onlar da çobanların gözlerini çıkardılar demişdir.

(٣) باب ثبوت القصاص في القتل بالحجر وغيره من المحددات والمثقلات ، وقتل الرجل بالمرأة

١٥ – (١٦٧٢) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ يَهُودِيًّا قَتَلَ جَارِيَةً عَلَى أَوْضَاحٍ لَهَا . فَقَتَلَهَا بِحَجَرٍ . قَالَ : فَجِيءَ بِهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ . وَبِهَا رَمَقٌ . فَقَالَ لَهَا « أَقَتَلَكِ فُلَانٌ ؟ » فَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا ؛ أَنْ لَا . ثُمَّ قَالَ لَهَا الثَّانِيَةَ . فَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا ؛ أَنْ لَا . ثُمَّ سَأَلَهَا الثَّالِثَةَ . فَقَالَتْ : نَعَمْ . وَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا . فَقَتَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ حَجَرَيْنِ .

(...) وحدثني يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ . حَدَّثَنَا خَالِدٌ (يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ) . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ . كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، نَحْوَهُ . وَفِي حَدِيثِ ابْنِ إِدْرِيسَ : فَرَضَخَ رَأْسَهُ بَيْنَ حَجَرَيْنِ .

(3) TAŞLA, DEMİRLİ VE AĞIRLIKLI NEV'DEN DİĞER ŞEYLERLE İŞLENEN KATL CİNÂYETİNDE KISÂSIN SUBÛTU VE KADIN MUKÂBİLİNDE ERKEĞİN DE ÖLDÜRÜLMESİ BÂBI

15 — (1672) .... : Enes İbn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) : Bir Yahûdî (Ensâr'dan) bir câriyeyi, üzerindeki gümüş ziynetleri almak için taşla vurub ezmişdi. Kadın, vucûdunda son hayât emâreleri kalmış olduğu halde Peygamber'in huzûruna getirildi. Peygamber (S) kadına : «Seni fulân mı öldürdü?» diye sordu. Kadın başı ile, hayır işâreti yaptı. Sonra Peygamber ikinci defa sordu. Kadın yine başı ile, hayır diye işâret etti. Sonra Peygambre üçüncü bir isimden daha sordu. Bu sefer kadın : Evet

dedi ve başı ile işâret etti. Akabinde Rasûlullah kadının haber verdiği o Yahûdî'yi iki taş arasında ezdirib kısâsen öldürttü[7].

( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de Şu'beden bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir. Bunlardan İbn İdrîs'in hadîsinde : O kimsenin başını iki taş arasında ezdi şeklindedir.

١٦ – (...) حدثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْيَهُودِ قَتَلَ جَارِيَةً مِنَ الْأَنْصَارِ عَلَى حُلِيٍّ لَهَا. ثُمَّ أَلْقَاهَا فِي الْقَلِيبِ. وَرَضَخَ رَأْسَهَا بِالْحِجَارَةِ. فَأُخِذَ فَأُتِيَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَأَمَرَ بِهِ أَنْ يُرْجَمَ حَتَّى يَمُوتَ. فَرُجِمَ حَتَّى مَاتَ.

(...) وحدثني إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ. أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ. أَخْبَرَنِي مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ.

16 — ( ) .... : Ma'mer, Eyyûb'dan, o da Ebû Kılâbe'den, o da Enes'den şöyle haber verdi ki Yahûdîlerden bir adam Ensârdan bir câriyeyi, üzerindeki ziynet eşyâlarından dolayı öldürdü. Sonra bir kuyuya attı ve başını da taşlarla ezdi. Muteâkiben bu adam yakalanıb Rasûlullah'ın huzûruna getirildi. Rasûlullah (S) onun ölünceye kadar recm edilmesini emir buyurdu. Bunun üzerine o kimse ölünceye kadar taşlarla vuruldu.

( ) .... : Burada yine Ma'mer, Eyyûb'dan bu isnâd ile bunun benzeri hadîsi rivâyet etmişdir.

١٧ – (...) وحدثنا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ. حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ جَارِيَةً وُجِدَ رَأْسُهَا قَدْ رُضَّ بَيْنَ حَجَرَيْنِ. فَسَأَلُوهَا: مَنْ صَنَعَ هَذَا بِكِ؟ فُلَانٌ؟ فُلَانٌ؟ حَتَّى ذَكَرُوا يَهُودِيًّا. فَأَوْمَتْ بِرَأْسِهَا. فَأُخِذَ الْيَهُودِيُّ فَأَقَرَّ. فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُرَضَّ رَأْسُهُ بِالْحِجَارَةِ.

17 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) : Bir

7. Umer ibn Abdulaziz, Katâde, İbn Sîrîn, Şâfiî, Ahmed, Ebû Sevr, Ishâk ibn Râhûye, İbn Munzir ve Zâhirîlerden bir cemâat bu hadîsle ihticâc ederek kâtil maktûlu ne sûretle ve nasıl bir âletle öldürdü ise, kâtilin de o sûretle öldürülmesine hükmetmişlerdir.

Diğer tarafdan Şa'bî, İbrahim Nehaî, Hasen Basrî, Sufyân Sevrî, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed gurubu da herhangi bir sûretle cinâyet irtikâb eden bir kâtil bu cinâyetlerin hepsinde kılıç ile kısâs edilir demişlerdir. Bunlar Ebû Dâvûd Tayâlisî, Tahavî Dârekutnî, İbn Ebî Şeybe'nin Nu'mân ibn Beşîr'den rivâyet ettikleri « لاقود الا بالسيف = kısâs yalnız kılıç ile yerine getirilir» hadîsidir. Yalnız Ebû Dâvûd Tayâlisî'nin *Sünen*indeki hadîsde *seyf* (= kılıç) yerine, *hadîd* (= demir) rivâyet edilmişdir ki bundan da maksad kılıçdır.

kere başı iki taş arasında ezilmiş halde bir câriye bulundu. Bu kadına: Sana bu cinâyeti kim işledi? Fulân mı, fulân mı? diye sordular. Nihâyet bir Yahûdî'nin ismini zikrettiklerinde câriye başı ile imâ etti. Bunun üzerine Yahûdî yakalandı. Kendisi de cinâyeti ikrâr edince Rasûlullah (S) onun da başının taşlarla ezilmesini emir buyurdu.

(٤) باب الصائل على نفس الإنسان أو عضوه، إذا دفعه المصول عليه فأتلف نفسه أو عضوه، لا ضمان عليه

١٨ — (١٦٧٣) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن قتادة، عن زرارة، عن عمران بن حصين. قال: قاتل يعلى بن منية أو ابن أمية رجلا. فعض أحدهما صاحبه. فانتزع يده من فيه. فنزع ثنيته. (وقال ابن المثنى: ثنيتيه) فاختصما إلى النبي ﷺ. فقال «أيعض أحدكم كما يعض الفحل؟ لا دية له».

(...) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن قتادة، عن عطاء، عن ابن يعلى، عن يعلى، عن النبي ﷺ. بمثله.

(4) SALDIRGAN BİR KİMSE DİĞER BİR İNSANIN NEFSİNE YAHUT BİR UZVUNA SALDIRSA, SALDIRIYA UĞRAYAN DA O MÜTECÂVİZİ DEF' ETTİĞİ ZAMAN ONUN CANINI YAHUT BİR UZVUNU TELEF ETSE, ÜZERİNE TAZMÎN YOKDUR BÂBI

18 — (1673) .... : Imrân ibn Husayn (R) şöyle dedi: Ya'lâ ibn Munyete yahut İbnu Umeyye, bir adamla mukâtele şeklinde dövüşdü. Bu dövüşen iki kişiden biri ötekini ısırdı. Isırılan, ısıranın ağzından elini kuvvetle çekti ve bu çekişle onun ön dişini sökdü. (Râvî İbn Müsennâ: İki ön dişini demişdir). Netîcede Peygamber'e şikâyetlerini arz ettiler. Peygamber (S): «Sizden biriniz erkek hayvanın ısırması gibi ısırır mı? Onun çıkan dişi için diyet yokdur» buyurdu.

( ) .... : Burada da Şu'be, Katâde'den, o da Atâ'dan, o da İbn Ya'lâ'dan, o da Ya'lâ'dan, o da Peygamber'den o hadîsin benzerini rivâyet etmişdir.

١٩ – (...) حدثني أبو غسان المسمعي. حدثنا معاذ (يعني ابن هشام). حدثني أبي عن قتادة، عن زرارة بن أوفى، عن عمران بن حصين؛ أن رجلا عض ذراع رجل. فجذبه فسقطت ثنيته. فرفع إلى النبي ﷺ فأبطله. وقال «أردت أن تأكل لحمه؟».

19 — ( ) .... : Imrân ibn Husayn (R) dan (şöyle demişdir) : Bir kimse diğer bir insanın kolunu ısırdı. Isırılan kimse kolunu çekince ısıranın ön dişi düştü. Müteâkiben da'vâ Peygamber'e arz olununca, Peygamber (S) talebi bâtıl kılıb : «Onun etini yemek mi istemişdin?» buyurdu.

٢٠ – (١٦٧٤) حدثني أبو غسان المسمعي. حدثنا معاذ بن هشام. حدثني أبي عن قتادة، عن بديل، عن عطاء بن أبي رباح، عن صفوان بن يعلى؛ أن أجيرا ليعلى بن منية، عض رجل ذراعه. فجذبها فسقطت ثنيته. فرفع إلى النبي ﷺ فأبطلها. وقال «أردت أن تقضمها كما يقضم الفحل؟».

20 — (1674) .... : Safvân ibn Ya'lâ (şöyle demişdir) : Ya'lâ ibn Munye'nin bir hızmetçisinin kolunu başka bir kimse ısırdı. O da kolunu çekince, ısıran kimsenin ön dişi düştü. Müteâkiben bu mesele Peygamber'e arz olunduğunda Peygamber (S) diyet talebini bâtıl kıldı da : «Sen erkek devenin diş uçları ile ısırması gibi o kolu ısırmak mı istedin?» buyurdu.

٢١ – (١٦٧٣) حدثنا أحمد بن عثمان النوفلي. حدثنا قريش بن أنس عن ابن عون، عن محمد بن سيرين، عن عمران بن حصين؛ أن رجلا عض يد رجل. فانتزع يده فسقطت ثنيته أو ثناياه. فاستعدى رسول الله ﷺ. فقال رسول الله ﷺ «ما تأمرني؟ تأمرني أن آمره أن يدع يده في فيك تقضمها كما يقضم الفحل؟ ادفع يدك حتى يعضها ثم انتزعها».

21 — (1673) .... : Imrân ibn Husayn (R) dan (şöyle demişdir) : Bir insan diğer bir insanın elini ısırdı. Fakat ısırılan elini çekince, ısıranın ön dişi yahut ön dişleri düşdü. Akabinde dişi düşen, ötekine karşı Rasûlullah'dan takviye ve yardım taleb etti. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Benden ne istiyorsun? Ona, elini senin ağzının içine koymasını emredeyim de sen onun kolunu, erkek devenin diş ucları ile ısırması gibi ısırasın öyle mi istiyorsun? Yani sen de elini ısırması için onun ağzına koy da sonra sen de onun dişini mi çıkarasın, böyle mi istiyorsun?» buyurdu.

٢٢ – (١٦٧٤) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا همام. حدثنا عطاء عن صفوان بن يعلى بن منية، عن أبيه. قال: أتى النبي ﷺ رجل، وقد عض يد رجل، فانتزع يده فسقطت ثنيتاه (يعني الذي عضه). قال: فأبطلها النبي ﷺ. وقال «أردت أن تقضمه كما يقضم الفحل؟».

22 — (1674) .... : Ya'lâ ibn Munye (R) şöyle dedi : Peygamber'e bir kimse geldi. Bu kimse başka bir insanın elini ısırmış, o da elini sert olarak çekmiş; bu çekmeden de ısıranın iki ön dişleri düşmüş. Peygamber (S) ısırılan kimse üzerine bir tazmînat olmadığına hükmetti de : «Sen onu erkek devenin ısırması gibi ısırmak mı istemişdin?» buyurdu.

٢٣ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة. أخبرنا ابن جريج. أخبرني عطاء. أخبرني صفوان بن يعلى بن أمية عن أبيه. قال: غزوت مع النبي ﷺ غزوة تبوك. قال: وكان يعلى يقول: تلك الغزوة أوثق عملي عندي. فقال عطاء: قال صفوان: قال يعلى: كان لي أجير. فقاتل إنسانا فعض أحدهما يد الآخر (قال: لقد أخبرني صفوان أيهما عض الآخر) فانتزع المعضوض يده من في العاض. فانتزع إحدى ثنيتيه. فأتيا النبي ﷺ. فأهدر ثنيته.

(...) وحدثناه عمرو بن زرارة. أخبرنا إسماعيل بن إبراهيم. قال: أخبرنا ابن جريج، بهذا الإسناد، نحوه.

23 — ( ) .... : Safvân ibn Ya'lâ ibn Umeyye babasından haber verdi. Babası Ya'lâ ibn Umeyye şöyle demişdir : Ben Peygamber (S) ile beraber Tebuk gazvesinde bulundum. —Ya'lâ : Bu gazve benim nazarımda en sağlam amelimdir der idi— Ya'lâ dedi ki : Benim bir ücretli adamım vardı. O, bir insanla kıtâl edercesine döğüşmüş. Bu iki dövüşenden biri diğerinin elini ısırmış. (Atâ : Safvân bana onların hangisinin diğerinin elini ısırdığını haber verdi demişdir). Bu sırada ısırılan kimse ısıranın ağzından elini çekivermiş. Çekerken de ön dişlerinden ikisi yerinden sökülmüş. Bunlar Peygamber'e geldiler de Peygamber (S) onun dişinin tazmînatı olmadığına hükmetti.

( ) .... : Burada da İbn Cureyc yine bu isnâdla yukarıki hadis tarzında haber vermişdir.

(٥) باب إثبات القصاص في الأسنان وما في معناها

٢٤ – (١٦٧٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان بن مسلم. حدثنا حماد. أخبرنا ثابت عن أنس؛ أن أخت الربيع، أم حارثة، جرحت إنسانا. فاختصموا إلى النبي ﷺ. فقال رسول الله ﷺ «القصاص. القصاص» فقالت أم الربيع: يا رسول الله! أيقتص من فلانة؟ والله! لا يقتص منها. فقال النبي ﷺ «سبحان الله! يا أم الربيع! القصاص كتاب الله» قالت: لا. والله! لا يقتص منها أبدا. قال: فما زالت حتى قبلوا الدية. فقال رسول الله ﷺ «إن من عباد الله من لو أقسم على الله لأبره».

(5) DİŞLERLE İLGİLİ CİNÂYETLERDE VE BU MA'NÂDAKİ DİĞER CİNÂYETLERDE KISÂSI SÂBİT KILMA BÂBI

24 — (1675) .... : Sâbit, Enes (R) den şöyle haber verdi: Rubeyy'in kız kardeşi Ummu Hârise, bir insan yaraladı. Akabinde ikisinin taraftarları Peygamber'in huzûruna varıb da'vâlarını arz ettiler. Rasûlullah (S) : «Kısâsı edâ ediniz, kısâsı edâ ediniz (ve onu hakkı olana teslîm ediniz)!» buyurdu. Bunun üzerine Ummu'r-Rabiyy : Yâ Rasûlallah! Fulânca kadından kısâs taleb edilir mi? Vallâhi ondan kısâs alınmaz dedi. Rasûlullah : «Subhânallâh! Yâ Umme'r-Rabiyy! Kısâs Allah'ın yazılı kanûnudur» dedi. Kadın yine : Hayır vallâhi, o kadından ebeden kısâs alınmaz dedi. Kadın işte böyle demekte devam etti ve nihayet yaralının velîleri diyeti kabûl ettiler (de bu sûretle kısâs düşdü). Bunun üzerine Rasûlullah : «Allah'ın kullarından öyle kimse vardır ki (bir meselede) Allah üzerine yemîn etse, Allah muhakkak onu yemîninde doğru çıkarır» buyurdu [8].

8. Kadının «vallâhi ondan kısâs alınmaz» sözünün ma'nâsı, Peygamber'in kısâs hükmünü red değildir. Bundan maksad, kısâs yapdırmak hakkına mâlik olanları afva, Peygamberi de onlar nezdinde afv şefâatine teşvîk etmekdir.

Peygamber'in : «Kısâs Allah'ın yazılı kanûnudur» sözü de Kur'ân'daki şu âyetlere işâretdir: el-Bakara: 178, 179, 194; el-Mâide : 45; en-Nahl: 126. Bunlardan el-Mâide'deki âyetin meâli :

«*Biz onda* (Tevrât'da) *onların üzerine şunu yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş* (karşılıkdır). *Bütün yaralar biribirine kısâsdır. Fakat kim bunu* (bu hakkını) *sadaka olarak bağışlarsa o kendisine keffâretdir. Kim Allah'ın indirdiği* (hükümler) *ile hükmetmezse onlar zâlimlerin tâ kendileridir*».

(٦) باب ما يباح به دم المسلم

٢٥ – (١٦٧٦) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا حفص بن غياث وأبو معاوية ووكيع عن الأعمش ، عن عبد الله بن مرة ، عن مسروق ، عن عبد الله قال : قال رسول الله ﷺ « لا يحل دم امرئ مسلم ، يشهد أن لا إله إلا الله ، وأني رسول الله ، إلا بإحدى ثلاث : الثيب الزان . والنفس بالنفس . والتارك لدينه ، المفارق للجماعة » .

(...) حدثنا ابن نمير . حدثنا أبي . ح وحدثنا ابن أبي عمر . حدثنا سفيان . ح وحدثنا إسحق ابن إبراهيم وعلي بن خشرم . قالا : أخبرنا عيسى بن يونس . كلهم عن الأعمش ، بهذا الإسناد ، مثله .

(6) MÜSLİMAN KANINI MÜBÂH KILAN ŞEY BÂBI

25 — (1676) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah'dan başka ibâdete lâyık hiçbir ilâh bulunmadığına ve benim de Allah'ın muhakkak bir elçisi olduğuma şahâdet eden musliman kimsenin kam halâl olmaz, ancak şu üç sebebden biri ile halâl olur : Zinâ eden dul, öldürdüğü nefse mukabil öldürülme, İslâm Dînini terk edib islâm câmiasından ayrılan» [9].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den bu isnâd ile yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

9. Bu hadisde kısâs sebebi, zinâ etmek, insan öldürmek ve dînden çıkmak olarak üçe hasredilmişdir. Fakat İmâm Şâfiî, namazı terk edib tevbe etmeyenin de katli ictihâdında bulunmuşdur. Ebû Hanîfe namazı terkedenin öldürülmesini tecvîz etmemişdir ki bu ictihâd şu İbn Mes'ûd hadîsine mutâbıkdır.

Zinâ eden dul ki, nikâh ile evlenmiş ve evlilik hayâtı bitmiş olan erkek ve kadın demekdir. Bunu ifâde eden *seyyib* sözü *bâkir* mukâbilidir. Bâkir de ergen oğlan ve kız demekdir. Evlenmemiş oğlan ve kız zinâ ederlerse, bunların cezâsı ölüm değil, *yüz değnektir:* «... الزانية والزاني فاجلدوا كل واحد منهما مائة جلدة : *Zinâ eden kadınla zinâ eden erkekden herbirine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, bunlara, Allah'ın dîni* (ni tatbîk) *husûsunda acıyacağınız tutmasın. Mu'minlerden bir zümre* de *bunların azâbına şâhid olsun»* (en-Nûr: 2).

Vurulacak değneyin serçe parmak kalınlığında ince olması, çıplak değil, orta giyimli vucûda vurulması, değneği en çok omuza kadar kaldırılarak vurulması, vucûdunun bir noktasına değil, yüz gibi nâzik bölgeler korunarak diğer kısımlara ayrı ayrı vurulması, zaîf bünyeli olan mücrimler hakkında bu şartların a'zamî tahfif edilmesi bu cezânın en muhim şartları olduğu fıkh kitablarında tasrîh edilmişdir.

Bunlardan anlaşılıyor ki Şâriin hedefi, mucrimi ta'zîb değil, tekdîr, tahzîr ve başkaları için müessir bir ibret olmakdır.

٣٦ – (...) حدثنا أحمد بن حنبل ومحمد بن المثنى (واللفظ لأحمد) قالا: حدثنا عبد الرحمن ابن مهدي عن سفيان، عن الأعمش، عن عبد الله بن مرة، عن مسروق، عن عبد الله. قال: قام فينا رسول الله ﷺ فقال «والذي لا إله غيره! لا يحل دم رجل مسلم يشهد أن لا إله إلا الله، وأني رسول الله، إلا ثلاثة نفر: التارك الإسلام، المفارق للجماعة أو الجماعة (شك فيه أحمد). والثيب الزاني. والنفس بالنفس».

قال الأعمش: فحدثت به إبراهيم. فحدثني عن الأسود، عن عائشة، بمثله.

(...) وحدثني حجاج بن الشاعر والقاسم بن زكرياء. قالا: حدثنا عبيد الله بن موسى، عن شيبان، عن الأعمش، بالإسنادين جميعا. نحو حديث سفيان. ولم يذكرا في الحديث قوله «والذي لا إله غيره!».

26 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) içimizde ayağa kalktı ve şöyle buyurdu : «Kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'a yemîn ederim ki Allah'dan başka ibâdete lâyık hiçbir ilâh bulunmadığına ve benim de muhakkak Allah'ın rasûlu olduğuma şahâdet eder musliman kişinin kanı halâl olmaz. Ancak şu üç kimsenin kanı halâl olur : İslâm Dînini terk edib islâm camiasından ayrılan mürted, zinâ eden dul ve maktûl bir nefse mukâbil kısâsen öldürülmek».

A'meş dedi ki : Ben bunu İbrâhîme tahdîs ettim de, o da bana Esved'den, o da Âişe'den bunu benzerini tahdîs etti.

( ) .... : Buradaki iki râvî de cemîan iki isnâdla A'meş'den (26 rakamlı) Sufyân hadîsi tarzında rivâyet ettiler, ancak bunlar hadîsdeki» kendisinden başka hak ilâh bulunmayana yemîn ederim ki» kavlini zikretmediler.

(٧) باب بيان إثم من سن القتل

٢٧ – (١٦٧٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ لابن أبي شيبة) قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن عبد الله بن مرة، عن مسروق، عن عبد الله، قال: قال رسول الله ﷺ

«لَا تُقْتَلُ نَفْسٌ ظُلْمًا ، إِلَّا كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا . لِأَنَّهُ كَانَ أَوَّلَ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ» .

(...) وحدّثناه عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ وَعِيسَى بْنُ يُونُسَ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ .

وَفِي حَدِيثِ جَرِيرٍ وَعِيسَى بْنِ يُونُسَ «لِأَنَّهُ سَنَّ الْقَتْلَ» لَمْ يَذْكُرَا : أَوَّلَ .

(7) ÖLDÜRME ÇIĞIRINI AÇAN KİMSENİN GÜNÂHINI BEYÂN BÂBI

27 — (1677) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dedi ki; Rasulullah (S) şöyle buyurdu : «Hiç bir nefs zulm ile öldürülmez ki onun kanı (mn günâhı) ndan birinci Âdem (atanın) oğlu (Kabil hisabına) muhakkak bir pay ayrılmış olmasın. Çünkü Âdem'in o oğlu öldürme cinâyetini âdet edenlerin birincisi olmuşdu» [10].

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de A'meş'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Cerîr'in ve Îsâ ibn Yûnus'un hadîsinde : «Çünkü o, bu katl çığırını açtı» ibâresi vardır da «evvel» sözünü zikretmemişlerdir.

10. Bu ilk cinâyete Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle temâs edilmişdir:

«*Onlara Âdem'in iki oğlunun gerçek olan haberini oku: Hani onlar Allah'a yaklaştıracak birer kurbân takdîm etmişlerdi de ikisinden birininki kabûl olunmuş, öbürününkü kabûl olunmamıştı. O: Seni elbetde öldüreceğim demişti.* (Beriki de şöyle) *söylemişti: Allah ancak ittika edenlerden kabûl buyurur. Andolsun ki beni öldürmen için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmem için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben kâinâtın Rabbı olan Allah'dan korkarım. Şüphesiz dilerim ki sen, kendi günâhınla birlikde benim günâhımı da yüklenesin de, o ateşin yarânından olasın. İşte zâlimlerin cezâsı budur. Nihâyet nefsi, kendisini öldürmeğe* (isteyerek) *uymuş da onu öldürmüştü, bu yüzden* (maddî ma'nevî) *ziyâna uğrayanlardan olmuşdu. Sonra Allah bir karga gönderdi. O, yeri eşiyordu ki ona kardeşinin ölü cesedini nasıl örteceğini göstersin. Yazıklar olsun bana dedi, ben şu karga gibi bile olub da kardeşimin cesedini örtmekden âciz mi oldum? Artık o* (ettiğine) *peşimanlığa düşenlerden olmuştu. Bundan dolayıdır ki İsrâîl Oğullarına şu hakîkatı hükmettik: Kim bir canı, bir can mukabilinde veya yeryüzünde bir fesad çıkarmakdan dolayı olmayarak öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu kurtarırsa, bütün insanları diriltmiş gibi olur. Andolsun ki peygamberimiz onlara beyyineler getirmişti. Sonra hakîkaten yine içlerinden birçoğudur ki bunların arkasından yer yüzünde fesad ve cinâyet husûsunda) muhakkak haddi aşanlardır*» (el-Mâide: 27-32).

(٨) باب المجازاة بالدماء في الآخرة، وأنها أول ما يقضى فيه بين الناس يوم القيامة

٢٨ — (١٦٧٨) حدثنا عثمان بن أبي شيبة، وإسحق بن إبراهيم، ومحمد بن عبد الله بن نمير. جميعا عن وكيع، عن الأعمش. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبدة بن سليمان ووكيع، عن الأعمش، عن أبي وائل، عن عبد الله. قال: قال رسول الله ﷺ «أول ما يقضى بين الناس، يوم القيامة، في الدماء».

(...) حدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. ح وحدثني يحيى بن حبيب. حدثنا خالد (يعني ابن الحارث). ح وحدثني بشر بن خالد. حدثنا محمد بن جعفر. ح وحدثنا ابن المثنى وابن بشار قالا: حدثنا ابن أبي عدي. كلهم عن شعبة، عن الأعمش، عن أبي وائل، عن عبد الله، عن النبي ﷺ، بمثله. غير أن بعضهم قال عن شعبة «يقضى». وبعضهم قال «يحكم بين الناس».

(8) (DÖKÜLEN) KANLAR KARŞILIĞINDA ÂHİRETDE CEZÂLANILACAĞI VE BU KAN DA'VÂLARININ KIYÂMET GÜNÜNDE İNSANLAR ARASINDA HÜKMOLUNACAK DA'VÂLARIN İLKİ OLDUĞU BÂBI

28 — (1678) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi; Rasûlullah : «Kıyâmet gününde insanlar arasında verilen ilk hüküm kan da'vâları hakkındadır» buyurdu [11].

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Şu'be'den, o da A'meş'den, o da Ebû Vâil'den, o da Abdullah'dan, o da Peygamberden yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir. Ancak onların ba'zısı Şu'be'den «kazâ olunur» şeklinde, ba'zısı da «insanlar arasında hükmolunur» şeklinde söylemişdir.

11. Bu hadisden hukûkî da'vâ ve hükümlerin en mühimmi kan da'vâsı olduğu anlaşılır. Bu hadîs, «kulun ilk hisâba çekileceği şey namazdır» hadisine muhâlif değildir. Çünkü konumuz olan hadîs sırf kul hakkı husûsunda ilk görülecek da'vâyı göstermektedir.

(٩) باب تغليظ تحريم الدماء والأعراض والأموال

٢٩ – (١٦٧٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ويحيى بن حبيب الحارثي (وتقاربا في اللفظ) . قالا : حدثنا عبد الوهاب الثقفي عن أيوب ، عن ابن سيرين ، عن ابن أبي بكرة ، عن أبي بكرة ، عن النبي ﷺ أنه قال « إن الزمان قد استدار كهيئته يوم خلق الله السماوات والأرض . السنة اثنا عشر شهرا . منها أربعة حرم . ثلاثة متواليات : ذو القعدة وذو الحجة . والمحرم . ورجب ، شهر مضر ، الذي بين جمادى وشعبان » . ثم قال « أي شهر هذا ؟ » قلنا : الله ورسوله أعلم . قال : فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه . قال « أليس ذا الحجة ؟ » قلنا : بلى . قال « فأي بلد هذا ؟ » قلنا : الله ورسوله أعلم . قال : فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه . قال « أليس البلدة ؟ » قلنا : بلى . قال « فأي يوم هذا ؟ » قلنا : الله ورسوله أعلم . قال : فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه . قال « أليس يوم النحر ؟ » قلنا : بلى . يا رسول الله ! قال « فإن دماءكم وأموالكم

(قال محمد : وأحسبه قال) وأعراضكم حرام عليكم . كحرمة يومكم هذا ، في بلدكم هذا ، في شهركم هذا . وستلقون ربكم فيسألكم عن أعمالكم . فلا ترجعن بعدي كفارا (أو ضلالا) يضرب بعضكم رقاب بعض . ألا ليبلغ الشاهد الغائب . فلعل بعض من يبلغه يكون أوعى له من بعض من سمعه » . ثم قال « ألا هل بلغت ؟ » .

قال ابن حبيب في روايته « ورجب مضر » . وفي رواية أبي بكر « فلا ترجعوا بعدي » .

(9) KANLARIN, IRZLARIN VE MALLARIN TAHRÎMİNİN AĞIRLIĞI BÂBI

29 — (1679) .... : Ebû Bekre (R) den; Peygamber (Vedâ haccında devesi üstüne oturduğu ve devenin dizginini birisi tuttuğu halde îrâd ettiği hutbesinde) şöyle buyurdu : (Ey nâs!) Muhakkak ki zaman Allâh'ın gökleri ve yerleri yarattığı günkü (ilk) vaz'iyetine dönmüşdür. Bir yıl, ay ölçüsü ile on iki aydır. Bunlardan dördü harâm aylardır ki, üçü arka arkaya Zul'ka'de, Zu'l-hıcce, Muharrem'dir (dördüncüsü) Mudarın ayı olan Receb'dir [12]. O, Cumâdâ ('l-âhir) ile Şa'bân arasındadır». Sonra Rasûlullah :

12. Mudar kabîlesi, Receb ayının hurmetine her kabîleden daha çok riâyet ettiklerinden dolayı hadisde Receb ayı onlara nisbet olunmuşdur.

— Bu hangi aydır? diye sordu. Biz:

— Allah ve Rasûlu daha iyi bilir dedik. Rasûlullah sükût etti. Hattâ biz, Rasûlullah bu aya eski isminden başka bir isim verecek sandık. Sonra:

— Zu'l-hıcce ayı değil midir? buyurdu. Biz:

— Evet Zu'l-hıcce'dir dedik. Rasûlullah:

— Bu içinde bulunduğumuz hangi beldedir? buyurdu. Biz:

— Allah ve Rasûlu daha iyi bilir dedik. Rasûlullah sustu. Bir derecede ki, biz Rasûlullah Mekke'ye eski isminden başka yeni bir isim verecek sandık. Sonra Rasûlullah:

— Mekke beldesi değil midir? buyurdu. Biz:

— Evet Mekke'dir dedik. Rasûlullah:

— Bu gün hangi gündür? diye sordu. Biz:

— Allah ve Rasûlu en iyi bilir dedik. Yine Rasûlullah sükût etti. Hattâ biz, bu güne eski adından başka bir ad verecek sandık. Rasûlullah:

— Kurbân kesim günü değil midir? buyurdu. Biz:

— Evet kurbân kesim günüdür yâ Rasûlallah! dedik. (Bu mukaddimelerden sonra) Rasûlullah:

— Şu halde iyi biliniz ki, bu beldenizde, bu ayınızda, bu gününüzün harâm olduğu gibi; kanlarınız, mallarınız ve nâmuslarınız da harâmdır (her türlü taarruzdan masûndur). Muhakkak ki siz Rabbınıza kavuşacaksınız. O zaman bütün işlerinizden sorulacaksınız!

(Ey nâs!) Aklınızı başınıza toplayınız da benden sonra biribirinizin boynunu vuracak sûretde dalâlete, vahşete düşerek (câhiliyet devrine) dönmeyiniz. Bu nasîhatlarımdan mütenebbih olub, bunları burada hâzır bulunanlarınız, burada bulunmayanlarınıza tebliğ etsin. Olabilir ki kendisine teblîğ olunan ba'zı kimse, burada bulunub işiden bir kısım kimseden daha iyi anlayıb belleyici olur. Bundan sonra Rasûlullah:

— Teblîğ ettim mi? buyurdu.

Râvî İbn Habîb kendi rivâyetinde: «Ve Mudar'ın Recebi»; Ebû Bekr'in rivâyetinde: «Benden sonra geriye dönmeyiniz!» şeklinde söylemişdir [13].

13. Hadîsdeki «bu nahr günü değil midir?» sorusu bu hutbenin Rasûlullah'ın Minâ hutbesi olduğunu açık olarak göstermektedir.

İbn Abbâs da bu hutbe hakkındaki rivâyetine kuvvet vermek için «hayâtım elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, size haber verdiğim şu kelimeler, Rasûlullah'ın ummetine tebliğ ettiği vasiyyetleridir» demişdir.

Peygamber'in bu nutku hadîs ve siyer kitablarında şöhretle naklolunmuşdur. *Buhârî*, Vedâ haccı, ilm, bed'u'l-halk, tefsîr, fiten, udhiyye bölümlerinde ba'zı farklarla ve her bölümde müteaddid tariklerle rivâyet etmişdir. Bu sebeble hadîs usûlü ilmi bakımından bu nutkunda da Arafât nutku gibi Peygamber'in lisânından sâdır olduğunda hiçbir şüphe yokdur.

Rasûlullah câhiliyet devrindeki takvîm oynamalarını, çeşitli haksızlık ve hurâfelere son vermek için bu hutbesinde bir yılın on iki ay olduğunu takrîr etmiş, sonra mal, can, nâmus masûniyetinin ehemmiyetini en sâde fikirlere de yerleştirmek gâyesiyle suâl cevâb tarzında gâyet belîğ bir üslûb ile ifâde etmişdir.

٣٠ – (...) حدثني نصر بن علي الجهضمي . حدثنا يزيد بن زريع . حدثنا عبد الله بن عون عن محمد بن سيرين ، عن عبد الرحمن بن أبي بكرة ، عن أبيه . قال : لما كان ذلك اليوم . قعد على بعيره وأخذ إنسان بخطامه . فقال « أتدرون أي يوم هذا ؟ » قالوا : الله ورسوله أعلم . حتى ظننا أنه سيسميه سوى اسمه . فقال « أليس بيوم النحر ؟ » قلنا : بلى . يا رسول الله ! قال « فأي شهر هذا ؟ » قلنا : الله ورسوله أعلم . قال « أليس بذي الحجة ؟ » قلنا : بلى . يا رسول الله ! قال « فأي بلد هذا ؟ » قلنا : الله ورسوله أعلم . قال : حتى ظننا أنه سيسميه سوى اسمه . قال « أليس بالبلدة ؟ » قلنا : بلى . يا رسول الله ! قال « فإن دماءكم وأموالكم وأعراضكم عليكم حرام . كحرمة يومكم هذا . في شهركم هذا . في بلدكم هذا . فليبلغ الشاهد الغائب » .

قال : ثم انكفأ إلى كبشين أملحين فذبحهما . وإلى جزيعة من الغنم فقسمها بيننا .

(...) حدثنا محمد بن المثنى . حدثنا حماد بن مسعدة عن ابن عون . قال : قال محمد : قال عبد الرحمن ابن أبي بكرة ، عن أبيه ، قال : لما كان ذلك اليوم جلس النبي ﷺ على بعير . قال : ورجل آخذ بزمامه (أو قال بخطامه) . فذكر نحو حديث يزيد بن زريع .

30 — ( ) .... : Ebû Bekre (R) şöyle dedi : (Vedâ haccındaki) o gün olunca Rasûlullah (S) devesi üzerine oturdu. Devenin dizginini de bir insan tutmuşdu.

— Bu hangi gündür biliyor musunuz? diye sordu. Oradakiler :

— Allah ve Rasûlu daha iyi bilir dediler. Hattâ biz, Rasûlullah bu güne eski isminden başka bir isim verecek sandık. Müteâkiben :

— Kurbân kesim günü değil midir? buyurdu. Biz :

— Evet yâ Rasûlallah! dedik.

— Bu hangi aydır? buyurdu. Bize :

— Allah ve Rasûlu en iyi bilir dedik.

— Zu'l-hıcce değil midir? buyurdu. Biz :

— Evet yâ Rasûlallah! dedik.

— Bu hangi beldedir? buyurdu. Biz :

Birgün evvel Arafât hutbesinde Arab'ların diyânî, medenî, iktisâdî bütün bâtıl âdetlerini Arafât meydanında çiğnemiş bulunduğundan sahâbiler Peygamber'in nutkundaki suâlleri üzerine de ayın, günün ve Mekke'nin adlarını değiştirecek sanmalarında ma'ziretli idiler.

— Allah ve Rasûlu en iyi bilendir dedik. Hattâ ona, eski isminden başka bir isim takacak zannettik.

— (Mekke) beldesi değil midir? dedi. Biz :

— Evet yâ Rasûlallah! dedik. (Bu mukaddimelerden sonra) Rasûlullah :

— Muhakkak ki kanlarınız, mallarınız ve nâmuslarınız bu beldenizde, bu ayınızda bu gününzün harâmlığı gibi biribirinize harâmdır, (her türlü taarruzdan masûndur). Burada hâzır bulunan, burada hâzır bulunmayana teblîğ etsin buyurdu.

Râvî der ki : Sonra Rasûlullah siyah beyaz alacalı iki tâne koçun yanına dönüb onları boğazladı. Koyundan bir parçayı da bizim aramızda taksîm etti.

( ) .... : Buradaki râvî de yine Ebû Bekre'nin : Vedâ haccındaki o gün olduğu zaman Peygamber bir deve üzerine oturdu. Bir insan da devenin zimâmından (yahut hıtâmından) tutuyordu dediğini rivâyet edib bundan önceki (30 rakamlı) Yezîd ibn Zuray' hadîsi tarzında zikretmişdir.

٣١ - (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمِ بْنِ مَيْمُونٍ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ ، وَعَنْ رَجُلٍ آخَرَ هُوَ فِي نَفْسِي أَفْضَلُ مِنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ جَبَلَةَ وَأَحْمَدُ بْنُ خِرَاشٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو . حَدَّثَنَا قُرَّةُ بِإِسْنَادِ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ (وَسَمَّى الرَّجُلَ حُمَيْدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ) عَنْ أَبِي بَكْرَةَ . قَالَ : خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ. فَقَالَ « أَيُّ يَوْمٍ هَٰذَا؟ » وَسَاقُوا الْحَدِيثَ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ عَوْنٍ . غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَذْكُرُ « وَأَعْرَاضَكُمْ » وَلَا يَذْكُرُ : ثُمَّ انْكَفَأَ إِلَىٰ كَبْشَيْنِ، وَمَا بَعْدَهُ . وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ « كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَٰذَا . فِي شَهْرِكُمْ هَٰذَا . فِي بَلَدِكُمْ هَٰذَا إِلَىٰ يَوْمِ تَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ . أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟ » قَالُوا : نَعَمْ . قَالَ « اللَّهُمَّ ! اشْهَدْ » .

31 — ( ) .... : Buradaki tarîklerin râvîleri de Ebû Bekre'nin: Rasûlullah (S) nahr günü bize hitâb edib : «Bu hangi gündür?» buyurdu dediğini (30 rakamı ile geçen) Abdurrahmân ibn Avn hadîsi gibi sevk ve rivâyet ettiler. Şukadar var ki burada «ve nâmuslarınız» demedi, bir de: Sonra iki koçun yanına döndü ve bunun devâmını da zikretmedi. Bu hadîsde : «Bu beldenizde, bu ayınızda, bu gününüzün harâm oluşu gibi, Rabbınıza kavuşacağınız güne kadar (harâmdır). Dikkat edin! Teblîğ ettim mi?» buyurdu. Oradakiler :

— Evet teblîğ ettin dediler. Rasûlullah :

— Yâ Allah! Şâhid ol! dedi.

(١٠) باب صحة الإقرار بالقتل وتمكين ولي القتيل من القصاص، واستحباب طلب العفو منه

٣٢ – (١٦٨٠) حدثنا عبيد الله بن معاذ العنبري. حدثنا أبي. حدثنا أبو يونس عن سماك بن حرب؛ أن علقمة بن وائل حدثه؛ أن أباه حدثه قال: إني لقاعد مع النبي ﷺ إذ جاء رجل يقود آخر بنسعة. فقال: يا رسول الله! هذا قتل أخي. فقال رسول الله ﷺ «أقتلته؟» (فقال: إنه لو لم يعترف أقمت عليه البينة) قال: نعم قتلته. قال «كيف قتلته؟» قال: كنت أنا وهو نختبط من شجرة. فسبني فأغضبني. فضربته بالفأس على قرنه فقتلته. فقال له النبي ﷺ «هل لك من شيء تؤديه عن نفسك؟» قال: ما لي مال إلا كسائي وفأسي. قال «فترى قومك يشترونك؟» قال: أنا أهون على قومي من ذاك. فرمى إليه بنسعته. وقال «دونك صاحبك». فانطلق به الرجل. فلما ولى قال رسول الله ﷺ «إن قتله فهو مثله» فرجع. فقال: يا رسول الله! إنه بلغني أنك قلت «إن قتله فهو مثله» وأخذته بأمرك. فقال رسول الله ﷺ «أما تريد أن يبوء بإثمك وإثم صاحبك؟» قال: يا نبي الله! (لعله قال) بلى. قال «فإن ذاك كذاك». قال: فرمى بنسعته وخلى سبيله.

(10) KATL FİİLİNİ İKRÂR ETMENİN SAHÎHLİĞİ, MAKTÛLÜN VELÎSİNİ KISÂSA MUKTEDİR KILMA VE MAKTÛLÜN VELÎSİNDEN AFV TALEB ETMENİN DE MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

32 — (1680) .... : Alkametu'bnu Vâil'e babası Vâil (R) tahdîs edib şöyle demişdir : Ben Peygamber (S) in maiyyetinde otururken bir adam çıkageldi ki, deriden bükülüb örülmüş kayış bir iple bir diğer kimseyi yediriyordu :

— Yâ Rasûlallah! Bu benim kardeşimi öldürdü dedi. Rasûlullah kayışla bağlı kimseye :

— Sen onu öldürdün mü? diye sordu. (Burada maktûlun velîsi : Eğer kendisi işlediği cinâyeti îtirâf etmezse, ben, onun aleyhindeki beyyineyi ikâme ederim dedi). Bağlı olan :

— Evet ben onu öldürdüm dedi. Rasûlullah tekrar :

— Onu nasıl öldürdün? diye sordu.

— Ben ve o beraberce hayvana yedirmek için bir ağaçtan yaprak topluyorduk. Bir ara o bana sövdü, bu sövmesiyle de beni öfkelendirdi.

Bu sebebden dolayı ben de balta ile onun başının bir yanına vurdum ve onu öldürdüm dedi. Peygamber ona:

— Kendi nefsin yerine te'diye edebileceğin herhangi bir şeyin var mı? buyurdu.

— Yanımdaki kilimle elbisem ve bir de baltamdan başka benim hiçbir malım yoktur dedi.

— Kavmının senin adına diyeti vermek sûretiyle seni kısâsdan kurtaracaklarını düşünür müsün? buyurdu. O zât:

— Ben kavmimin yanında bu diyetden daha kıymetsizim dedi. Bunun üzerine Rasûlullah adamın bağlı bulunduğu kayışın ucunu maktûlun velîsine doğru atarak:

— Kâtili sana teslîm ve havâle ediyorum, al götür buyurdu. Akabinde o zât arkasına dönüb kâtili götürdüğü sırada Rasûlullah:

— Eğer maktûlün velîsi kâtili öldürürse, maktûlün kanının hakkını ayniyle ödetmiş olur buyurdu. (Bir kimse bu sözü o zâta ulaştırdığında) hemen o zât geri dönüb:

— Yâ Rasûlallah! Senin: «Eğer onu öldürürse yalnız ondaki kan hakkını ödetmiş olur» dediğin bana ulaşdı. Halbuki ben bu kâtili senin emrinle alıb götürüyorum dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Bunu öldürüb de hem daha evvelki şahsî günâhların, hem de öldürülen kardeşinin şahsî günâhları ile (Allah'ın huzûruna) dönmek mi istiyorsun? buyurdu. O zât:

— Yâ Nebiyyallâh! (Muhtemilen) Evet dedi. Rasûlullah:

— Şüphe yok bu nefs o nefsin benzeridir, buyurdukdan sonra yine kayışı bıraktı ve kısâsı tatbîk etmesi için o zâtın yolunu serbest bırakdı [14].

٣٣ – (...) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ. حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ. أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ سَالِمٍ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ، عَنْ أَبِيهِ. قَالَ: أُتِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِرَجُلٍ قَتَلَ رَجُلًا. فَأَقَادَ وَلِيَّ الْمَقْتُولِ مِنْهُ. فَانْطَلَقَ بِهِ وَفِي عُنُقِهِ نِسْعَةٌ يَجُرُّهَا. فَلَمَّا أَدْبَرَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ» فَأَتَى رَجُلٌ الرَّجُلَ فَقَالَ لَهُ مَقَالَةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَخَلَّى عَنْهُ.

قَالَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ سَالِمٍ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِحَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ فَقَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَشْوَعَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ إِنَّمَا سَأَلَهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُ فَأَبَى.

14. «Eğer onu öldürürse, o da onun gibidir» sözünün sahîh te'vîli şudur: İkisinden birinin diğeri üzerine bir minnet ve fazlı olmamakda onun gibidir. Çünkü sâdece velî kâtilden maktûlün kan hakkını ödetmişdir. Halbuki eğer kâtilden kısâsı afvetseydi, bu afv, onun lehine fazîlet, minnet, âhiret sevâbının çokluğu, dünyâda da güzel senâ olacakdı.

«Hem kendi günâhınla, hem de öldürülen kardeşinin günâhınla dönmeği ister mi-

33 — ( ) .... : Alkametu'bnu Vâil'in babası şöyle dedi : Rasûlullah'a insan öldürmüş olan biri getirildi de Rasûlullah (S) maktûlün velîsine kısâsı tatbîk etmesi hükmünü verdi ve ona bu husûsda muktedir kılıb salâhiyet verdi. Bunun üzerine maktûlün velîsi, kaatili boynunda bağlı bulunan kayışla çekerek götürdü. Bu tarzda arkasına dönüb gidince Rasûlullah : «Öldüren de ölen de cehennemdedir» buyurdu[15]. Hemen bir kimse Rasûlullah'ın bu sözünü, kısâs için kaatili götürmekte olan kimseye ulaştırdı. Bunun üzerine o zât kaatilin yolunu tahliye etti.

Râvî İsmâîl ibn Sâlim dedi ki : Ben bu hadîsi Habîb ibn Sâbit'e zikrettim. O : Bana İbnu Eşva' tahdîs etti ki Peygamber maktûlün velîsinden, katilden kısâsı afvetmesini istemişti de o zât bu isteği kabul etmemişdi.

(١١) باب دية الجنين، ووجوب الدية في قتل الخطأ وشبه العمد على عاقلة الجاني

٣٤ — (١٦٨١) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة ؛ أن امرأتين من هذيل، رمت إحداهما الأخرى، فطرحت جنينها . فقضى فيه النبي ﷺ، بغرة : عبد أو أمة .

(11) CENÎN DİYETİ, HATÂEN VE ŞİBHU'L-AMD KATLERİNDE CÂNİNİN BABA TARAFINDAN OLAN AKRİBÂLARI ÜZERİNE DİYETİN VUCÛBU BÂBI

34 — (1681) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir) : Huzeyl kabîlesinden iki kadın biribiri ile dövüşüb bunların biri diğerine bir taş atmış ve bu sebeble o kadın karnındaki cenîni (ölü olarak) dışarıya atmışdı. Peygamber (S) kadının cenîni hakkında semeni, diyet bedelinin onda birinin yarısına ulaşan erkek veya dişi bir köle hükmetti.

sin?» sözünün te'vîli de şöyledir: Eğer kısâsı tatbîk eder bunu öldürürsen, sen öldürülen kardeşinin öldürüldüğü vakte kadar işlediği günâhları, hem de kendi hayâtında işlediğin şahsî günâhları yüklenerek âhirete gideceksin. Halbuki kısâs hakkını afvedersen, bu hem senin şahsî günâhların için, hem de öldürülen kardeşinin şahsî günâhları için bir keffâret olacaktır. Sen kısâs yapıb da hem kendi günâhlarını, hem de kardeşinin günâhlarını yüklenerek mi âhirete dönmek istersin? denmiş ve bu sözlerle velîden kısâsı afvetmesi istenmişdir.

15. Rasûlullah'ın bu sözünün buradaki vak'a ile ilgisi yokdur. Çünkü kâtili kısâs için götürmekte olan zât, Rasûlullah'ın kısâsla hükmedib bu husûsda kendisini me'zûn ve salâhiyetli kılması ile hareket etmekdedir. Rasûlullah bu hadîsinde iki muslıman kılıçları ile harâm olan bir öldürüşmeğe kalkıştıkları zaman ölen de öldüren de ateşdedir demek istemişdir. Yani burada ona ta'rîz etmiş oluyor ve bu sûretle de öyle fiilden sakındırmış bulunuyor. Yahut da bu sözün vak'a ile ilgisi şöyledir: Velînin ateş ehlinden olması kısâsı tatbîk edeceğinden dolayı değil de, Peygamber'in bildiği başka bir işten dolayıdır. Veyahut da kısas hakkını afvetmemesi sebebiyle Peygamber'i öfkelendirmiş olmasındandır (Nevevî ve Ubbî).

٣٥ – (...) وحدّثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّهُ قَالَ: قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي جَنِينِ امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي لَحْيَانَ، سَقَطَ مَيِّتًا، بِغُرَّةٍ: عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ. ثُمَّ إِنَّ الْمَرْأَةَ الَّتِي قُضِيَ عَلَيْهَا بِالْغُرَّةِ تُوُفِّيَتْ. فَقَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ بِأَنَّ مِيرَاثَهَا لِبَنِيهَا وَزَوْجِهَا. وَأَنَّ الْعَقْلَ عَلَى عَصَبَتِهَا.

35 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Lahyân oğullarından bir kadının ölü olarak düşen bir cenîni hakkında Rasûlullah (S) kıymeti, tam diyet bedelinin onda birisinin yarısına ulaşan bir köle veya câriye ile hükmetti. Sonra lehine tam diyet bedelinin onda birisinin yarısı ile hükmolunan o cenîn anası kadın öldü. Bunun akabinde Rasûlullah o kadının mîrâsının, kendi oğullarına ve kocasına âid olduğunu, cinâyete kurbân gidib ölmüş olan kadının diyetinin ise cinâyeti işleyen kadının erkek akribâları üzerine lâzım geldiğine hükmetti.

٣٦ – (...) وحدّثني أَبُو الطَّاهِرِ. حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. ح وَحَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: اقْتَتَلَتِ امْرَأَتَانِ مِنْ هُذَيْلٍ. فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَقَتَلَتْهَا. وَمَا فِي بَطْنِهَا. فَاخْتَصَمُوا إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنَّ دِيَةَ جَنِينِهَا غُرَّةٌ: عَبْدٌ أَوْ وَلِيدَةٌ. وَقَضَى بِدِيَةِ الْمَرْأَةِ عَلَى عَاقِلَتِهَا. وَوَرَّثَهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ. فَقَالَ حَمَلُ بْنُ النَّابِغَةِ الْهُذَلِيُّ: يَا رَسُولَ اللهِ! كَيْفَ أَغْرَمُ مَنْ لَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ، وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَّ؟ فَمِثْلُ ذَٰلِكَ يُطَلُّ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّمَا هَٰذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُهَّانِ». مِنْ أَجْلِ سَجْعِهِ الَّذِي سَجَعَ.

(...) وحدّثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: اقْتَتَلَتِ امْرَأَتَانِ. وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ. وَلَمْ يَذْكُرْ: وَوَرَّثَهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ. وَقَالَ: فَقَالَ قَائِلٌ: كَيْفَ نَعْقِلُ؟ وَلَمْ يُسَمِّ حَمَلَ بْنَ مَالِكٍ.

36 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Huzeyl kabîlesinden iki kadın biribiri ile dövüşüb bunların biri diğerine bir taş attı. Taş atan kadın, öteki kadını ve onun karnındaki cenîni öldürdü. Mütâkiben Rasûlullah nezdinde da'vâlaşdılar. Rasûlullah (S), cenînin diyetinin, tam diyet bedelinin onda birinin yarısına ulaşacak erkek veya dişi bir köle olduğuna hükmetti. Kadının diyeti de cânî kadının asabesi (yani erkek

akribâları) üzerinedir diye hükmetti. Ölen kadına onun çocuklarını ve onlarla beraber bulunanları mîrâscı kıldı. Bunun üzerine Hamelu'bnu Nâbığa el-Huzelî (seci'li ve kafiyeli bir edâ ile) :

— Yâ Rasûlallah! Henüz içmeyen, yemiyen, söz söylemiyen ve sayha etmiyen çocuğun diyeti ile nasıl mahkûm olur? Bunun benzeri hüküm bâtıl olur dedi. Rasûlullah da bu kimsenin yapmış olduğu seci'li sözlerinden dolayı :

— Bu adam ancak kâhinlerin kardeşlerindendir buyurdu [16].

( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'nin : İki kadın birbiri ile dövüşdü dediğini rivâyet edib hadîsi bütünü ile sevk etti. Ancak : O kadına çocuklarını ve beraberinde olanları mîrâscı kıldı fıkrasını zikretmedi. Bir de : Bir sözcünün : Biz nasıl diyet veririz? dediğini zikretti de Hamelu'bnu Mâlik ismini söylemedi.

٣٧ – (١٦٨٢) حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي . أخبرنا جرير عن منصور ، عن إبراهيم ، عن عبيد بن نضيلة الخزاعي ، عن المغيرة بن شعبة . قال : ضربت امرأة ضرتها بعمود فسطاط وهي حبلى . فقتلتها . قال : وإحداهما لحيانية . قال : فجعل رسول الله ﷺ دية المقتولة على عصبة القاتلة . وغرة لما في بطنها . فقال رجل من عصبة القاتلة : أنغرم دية من لا أكل ولا شرب ولا استهل؟ فمثل ذلك يطل . فقال رسول الله ﷺ « أسجع كسجع الأعراب؟ » .
قال : وجعل عليهم الدية .

37 — (1682) .... : Muğîretu'bnu Şu'be şöyle dedi : Bir kadın gebe halde bulunan kendi kumasını bir çadır direği ile vurdu ve onu öldürdü.

Bu iki kadının biri Lıhyân kabîlesine mensûbdu. Rasûlullah (S) öldürülen kadının diyetini öldüren kadının asabesine yükledi. Ölen kadının karnındaki cenîn için de tam diyet bedelinin onda birinin yarısı kadar bir diyet ta'yîn etti. Bunun üzerine katil kadının asabesinden bir adam: Henüz yemiyen, içmeyen ve sayha etmiyen çocuğun diyeti ile nasıl mahkûm oluruz? Bunun benzeri hüküm bâtıl olur dedi. Rasûlullah da : «Bedevîlerin secî'li sözleri gibi seci'li mi?» buyurub bu katil kadının velîli üzerine diyet ceremesi ile hükmetti.

16. Bu adamın kâhinlere benzemesi, kâhinlerin hakkı ibtâl ve hakîkatı gizlemek için seci'li, kafiyeli, yaldızlı sözler söylemeleridir.

٣٨ – (...) وحدثني محمد بن رافع. حدثنا يحيى بن آدم. حدثنا مفضل عن منصور، عن إبراهيم، عن عبيد بن نضيلة، عن المغيرة بن شعبة؛ أن امرأة قتلت ضرتها بعمود فسطاط. فأتي فيه رسول الله ﷺ. فقضى على عاقلتها بالدية. وكانت حاملا. فقضى في الجنين بغرة. فقال بعض عصبتها «أندي من لا طعم ولا شرب ولا صاح فاستهل؟ ومثل ذلك يطل؟» قال: فقال «سجع كسجع الأعراب؟».

(...) حدثني محمد بن حاتم ومحمد بن بشار. قالا: حدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن سفيان، عن منصور، بهذا الإسناد، مثل معنى حديث جرير ومفضل.

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن المثنى وابن بشار. قالوا: حدثنا محمد بن جعفر عن شعبة، عن منصور. بإسنادهم الحديث بقصته. غير أن فيه: فأسقطت. فرفع ذلك إلى النبي ﷺ فقضى فيه بغرة. وجعله على أولياء المرأة. ولم يذكر في الحديث: دية المرأة.

38 — ( ) .... : Muğîretu'bnu Şu'be'den (şöyle demişdir) : Bir kadın kendi kocasının diğer karısını bir çadır direği ile öldürdü. Bu cinâyet husûsunda (hüküm için) Rasûlullah'a gelindi. Rasûlullah da öldüren kadının âkılesi üzerine, diyeti ödemeleri ile hükmetti. Ölen kadın da hâmile halde idi. Karnındaki cenîn husûsunda da tam diyet bedelinin onda birinin yarısı kadar diyet hükmetti. Bunun üzerine katil kadının velîlerinden ba'zısı : Biz henüz yemeyen içmeyen ve sayha edib ses yükseltmeyen çocuğun diyetini mi ödeyeceğiz? Bunun benzeri hüküm bâtıl olur dedi. Rasûlullah da : «Bedevîlerin seci' yapmasına benzer bir seci' midir?» mukabelesinde bulundu.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Mansûr'dan bu isnâd ile (37 ve 38 rakamları ile geçen) Cerîr ve Mufaddal hadîsinin ma'nâsı gibi rivâyet ettiler.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Şu'be'den, o da Mansûr'dan olmak üzere onların isnâdı ile bu hadîsi bütünü ile rivâyet ettiler. Şukadar var ki bu hadîsde : Kadın cenîni düşürdü, müteâkiben bu da'vâ Peygamber'e arz olundu. O da cenîn husûsunda tam diyetin onda birinin yarısı kadar bir diyetle hükmetti ve bu diyeti de katil kadının velîleri üzerine yükledi sözleri vardır. Râvî bu hadîsde kadının diyetini zikretmemişdir.

٣٩ - (١٦٨٩) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وإسحق بن إبراهيم (واللفظ لأبي بكر) (قال إسحق: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا وكيع) عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن المسور بن مخرمة. قال: استشار عمر بن الخطاب الناس في ملاص المرأة. فقال المغيرة بن شعبة: شهدت النبي ﷺ قضى فيه بغرة: عبد أو أمة. قال فقال عمر: ائتني بمن يشهد معك. قال: فشهد له محمد بن مسلمة.

39 — (1683) [17] .... : Misver ibn Mahreme şöyle dedi : Umer ibn Hattâb, kadının doğum vaktından evvel düşürülen cenîni hakkında insanlarla istişâre etti de Muğiretu'bnu Şu'be : Ben şâhid oldum ki Peygamber (S) cenîn hakkında tam diyet bedelinin onda birinin yarısı kadar olan bir erkek yahut dişi köle ile hükmetti dedi. Bunun üzerine Umer : Seninle beraber buna şahâdet edecek bir kimse daha getir dedi. Akabinde Muhammed ibn Mesleme de buna şahâdet etti.

17. Hadîsin müteselsil rakamı 1683 olacakdır. Metindeki rakamda bir yanlışlık vardır.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٩ - كتاب الحدود

(١) باب حد السرقة ونصابها

١ - (١٦٨٤) حدثنا يحيى بن يحيى وإسحق بن إبراهيم وابن أبي عمر (واللفظ ليحيى) (قال ابن أبي عمر: حدثنا. وقال الآخران: أخبرنا سفيان بن عيينة) عن الزهري، عن عمرة، عن عائشة. قالت: كان رسول الله ﷺ يقطع السارق في ربع دينار فصاعدا.

(...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم وعبد بن حميد. قالا: أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يزيد بن هرون. أخبرنا سليمان بن كثير وإبراهيم بن سعد. كلهم عن الزهري، بمثله، في هذا الإسناد.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

29 — KİTÂBU'L-HUDÛD [1]

(Şer'î cezâlar kitâbı)

(1) HIRSIZLIĞIN CEZÂSI VE HIRSIZLIĞIN NİSÂB ÖLÇÜSÜ BÂBI

1 — (1684) .... : Âişe (R) şöyle dedi; Rasûlullah (S) dînârın

---

1. *Hudûd*, haddin cemi'dir. *Hadd*, men' etmek ve sınır koymak ma'nâlarına gelir. Başkalarını içeriye girmekden men' ettiği için Arab'lar kapıcıya *haddâd* derler. Tarlaları biribirinden ayıran sınırlarla, devletlerin arasındaki sınırlara hudûd denilmesi bundandır. Kitâblarda görülen ta'rifler, efrâdını câmi', ağyârını mâni'; yani bir şeyin bütün ma'nâlarını toplayıp başka ma'nâların o ta'rife girmesine mâni' oldukları için onlara da *hadd* denilir.

   Şeriat örfünde ise hadd, Allah için bir hak olarak takdîr ve ta'yin olunan azâb ve ukûbetdir. Bu haddin zinâ, iftirâ, şarâb içme, hırsızlık ve katl gibi cürümlere âid olan nevileri vardır. Kur'ân'da bu hadd nevileri ile ilgili olan âyetler buradaki bâblar arasında yerleri geldikce zikredilecekdir.

dörtde biri ve daha fazla kıymetde bir mal çaldığı zaman hırsızın elini keser idi [2].

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de yine Zuhrî'den bu isnâd içinde yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

٢ – (...) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . وَحَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ شُجَاعٍ (وَاللَّفْظُ لِلْوَلِيدِ وَحَرْمَلَةَ) . قَالُوا : حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عُرْوَةَ وَعَمْرَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا تُقْطَعُ يَدُ السَّارِقِ إِلَّا فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا » .

2 — ( ) .... : Âişe (R) den; Rasûlullah (S) : «Hırsızın eli dînârın dörtde biri ve daha fazla kıymetdeki maldan başkasında kesilmez» buyurmuşdur.

2. Yüce Allah hırsız aleyhine el kesmeği vâcib kılmak sûretiyle malları korumuşdur. Halbuki hırsızlığın dışında olan mal kapmak, baskın ve ta'lânla malı ganîmet olarak kapışmak, bir kimseden haksız olarak zor ve zulm ile mal almak husûslarda ise bu cezâyı koymamıştır. Çünkü bu nevi suçlar hırsızlığa nisbetle az vâki' olur. Bu nevi vâkıalarda salâhiyetli merci'ler nezdinde istid'a etmek sûretiyle malların geri alınması mumkin ve bir de hırsızlıkların hilâfına bunun üzerine beyyine ikâmesi de kolay olur. Zîra hırsızlık üzerine beyyine ikâme etmek nâdiren kabil olur. İşte bu sebebten ötürü hırsızlık işi büyük ve bundan men husûsunda daha te'sirli olsun diye cezâsı da şiddetli olmuşdur. Muslimanlar, kesme cezâsının furûatında ihtilâf etmişlerse de umûmî olarak hırsızın elinin kesilmesinde ittifak etmişlerdir.

Hırsızlık edenlerle ilgili Kur'ân'daki cezânın nassı şudur :

«Erkek hırsızla kadın hırsızın — o irtikâb ettiklerine bir karşılık ve cezâ ve Allah'dan (insanlara) *ibret verici bir ukûbet olmak üzere — elleri kesin. Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sâhibidir. Fakat yaptığı o hırsızlık hareketinden sonra tevbe eder, kendini düzeltirse şüphesiz ki Allah onun tevbesini kabûl eder. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir»* (el-Mâide: 38-39).

«Hırsızlık fiilinin cezâ ve nekâl olan haddi îcâb edecek bir cürüm olması için, mübâhlık şüphesi, haklılık şüphesi ve zarûret şüphesi bulunmamalıdır...

«Hırsıza bir özr şüphesi bırakmamak için herhalde bir nisâbın da şart olduğu kat'îdir. Ancak bu nisâbın mikdârı müctehedun fîhdir. Fakîhler sünnete nazaran bunun *dörtde bir dînâr* ile *bir dînâr* veya *on dirhem* arasında deverân ettiğinde ittifak etmişlerdir. Şâfiî gibi kimisi asgarîyi, İmâm Azam gibi kimisi de a'zamîyi tercîh etmişlerdir ki şüpheden tamâmen sâlim olan da budur. Acaba on dirhemden ziyâde bir mikdâr kabûlune imkân yok mudur? Biz buna vardır cevâbını vermek istiyoruz ve nisâb mikdârının bu iki hadd arasında cereyânı mucmeun aleyh olduğuna kâil olmuyoruz. Madem ki mikdârın aslı meselesi müctehedun fîhdir ve madem ki bu bâbda şüphe meselesinin büyük bir ehemmiyeti vardır o halde bunun ictihâdî mâhiyetini muhâfaza eden bir zaman meselesi olduğunu kabül etmek lâzım gelir. Eğer böyle olmasa idi müctehidlere a'zamî ve asgarî fikirlerini veren misaller ve haberler sâbit olmazdı. Bir dînâr, bir miskal altın demekdir ki o zaman on dört kırât olan sebi' vezni dirhemi ile on dirhem gümüş kıymetce buna denk idi. On iki dirhem sayıldığı dahi varsa da bu daha küçük bir dirhem mikyâsıdır. Buna nazaran dörtde bir dinâr üç dirhem olur... Demek ki o zamanlar altun, gümüş farkı ortalama olarak bire on, şimdi ise bu fark beş atlı misli artmışdır. Bir misgal altun sekiz on dirhem değil, kırk elli dirhem gümüş muâdiline çıkmıştır. Altım gümüş farkı böyle olduğu gibi eşyâ ile nakd paralar arasında da bu farklar görülmektedir. Bir zaman bir miskâl altuna denk olub zarûret, şüphesini kat

٣ – (...) وحدثني أبو الطاهر وهرون بن سعيد الأيلي وأحمد بن عيسى (واللفظ لهرون وأحمد)
(قال أبو الطاهر: أخبرنا. وقال الآخران: حدثنا ابن وهب). أخبرني مخرمة عن أبيه، عن سليمان
ابن يسار عن عمرة؛ أنها سمعت عائشة تحدث؛ أنها سمعت رسول الله ﷺ يقول «لا تقطع اليد
إلا في ربع دينار فما فوقه».

3 — ( ) .... : Amre, Âişe'den şöyle tahdîs ederken işitti. Âişe de Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitmiştir: «Dînârın dörtde biri ve daha yukarısından başkasında el kesilmez».

٤ – (...) حدثني بشر بن الحكم العبدي. حدثنا عبد العزيز بن محمد عن يزيد بن عبد الله بن
الهاد، عن أبي بكر بن محمد، عن عمرة، عن عائشة؛ أنها سمعت النبي ﷺ يقول «لا تقطع يد السارق
إلا في ربع دينار فصاعدا».

(...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم ومحمد بن المثنى وإسحق بن منصور. جميعا عن أبي عامر العقدي.
حدثنا عبد الله بن جعفر، من ولد المسور بن مخرمة، عن يزيد بن عبد الله بن الهاد، بهذا الإسناد، مثله.

4 — ( ) .... : Âişe (R); Peygamber (S) den işitti ki o: «Dînârın dörtde biri ve daha fazla kıymetdeki maldan başkasında hırsızın eli kesilmez» buyuruyordu[3].

( ) .... : Buradaki râvîler de Misver ibn Mahreme'nin çocuğundan, o da Yezîd ibn Abdillah ibn Hâd'den bu isnâdla onun benzerini rivâyet etmişlerdir.

---

eden on dirhem gümüş bugün için o zamanın üç dirhem gümüşlinden daha az bir kıymetde bulunduğunda şüphe olmadığı gibi bugünün bir miskal altunu da böyledir. Binâenaleyh nisâb mikdârı, zarûret şüphesini def' noktasından zamanın değişmesi ile değişmektedir. Bu misallerden istifade ederek zamanına göre şüpheye yer bırakmıyacak şekilde bir mikdâr ta'yini câiz hatta lâzımdır. Zîra «*kim son derece açlık hâlinde çâresiz kalırsa, günâha meyl maksadı olmaksızın* (harâm olan etlerden yiyebilir). *Çünkü Allah ğafûrdur, rahîmdir*» (el-Mâide: 3) hükmünün cezalarda dahi mu'teber olduğunda söz olmadığı gibi bunun şüphesinin de mu'teber olduğunda şüphe yoktur. Ve işte nisâb mikdârı o günâhı ve ona karşı cezâ istihkakı ta'yîn edecek olan bir mi'yârdır» (*Hak Dîni*, II, 1673-1674).

3. Bir dînâr on iki dirhem olduğuna göre dördde bir dînâr üç dirheme müsâvî olur. Demek ki bundan aşağı kıymetdeki bir metâ' çalan hırsızın eli hukûken kesilemiyor.

٥ — (١٦٨٥) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الرُّؤَاسِيُّ عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: لَمْ تُقْطَعْ يَدُ سَارِقٍ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي أَقَلَّ مِنْ ثَمَنِ الْمِجَنِّ، حَجَفَةٍ أَوْ تُرْسٍ. وَكِلَاهُمَا ذُو ثَمَنٍ.

(...) وحدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ وَحُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ نُمَيْرٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الرُّؤَاسِيِّ. وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحِيمِ وَأَبِي أُسَامَةَ: وَهُوَ يَوْمَئِذٍ ذُو ثَمَنٍ.

5 — (1685) .... : Âişe (R); Rasûlullah (S) zamanında **micenn, hacefe** yahut **türs** denilen kalkan bedelinden daha az kıymetdeki eşyâda hırsızın eli kesilmemiştir. Bu kalkan nevilerinin her ikisi de epeyce bir kıymet sâhibidir dedi [4].

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de Hişâm'dan bu isnâd ile (5 rakamlı) İbn Numeyr hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Abdurrahîm ile Ebû Usâme'nin hadîsinde : Halbuki o günde bu, epeyce bir kıymet sâhibidir sözü vardır.

٦ — (١٦٨٦) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَطَعَ سَارِقًا فِي مِجَنٍّ قِيمَتُهُ ثَلَاثَةُ دَرَاهِمَ.

4. Hadisdeki *micen, hacefe* ve *türs* kelimeleri kılıç darbelerinden korunmakda kullanılan kalkan nevileridir. Bunların hepsi de kalkan olmakla beraber yapılışlarında ve malzemelerinde farklılıklar vardır.

(...) حدثنا قتيبة بن سعيد وابن رمح عن الليث بن سعد. ح وحدثنا زهير بن حرب وابن المثنى.
قالا: حدثنا يحيى (وهو القطان). ح وحدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة.
حدثنا علي بن مسهر. كلهم عن عبيد الله. ح وحدثني زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل (يعني ابن علية).
ح وحدثنا أبو الربيع وأبو كامل. قالا: حدثنا حماد. ح وحدثني محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق.
أخبرنا سفيان عن أيوب السختياني وأيوب بن موسى وإسماعيل بن أمية. ح وحدثني عبد الله بن
عبد الرحمن الدارمي. أخبرنا أبو نعيم. حدثنا سفيان عن أيوب وإسماعيل بن أمية وعبيد الله
وموسى بن عقبة. ح وحدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. أخبرني إسماعيل
ابن أمية. ح وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب عن حنظلة بن أبي سفيان الجمحي وعبيد الله
ابن عمر ومالك بن أنس وأسامة بن زيد الليثي. كلهم عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ. بمثل
حديث يحيى عن مالك. غير أن بعضهم قال: قيمته. وبعضهم قال: ثمنه ثلاثة دراهم.

6 — (1686) Bize Yahyâ ibn Yahya tahdîs edib şöyle dedi. Ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da Nâfî'den, o da İbn Umer'den ki Rasûlullah (S) kıymeti üç dirhem olan bir kalkan hırsızlığında hırsızın elini kesmişdir.

( ) .... : Buradaki on tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfî'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den olmak üzere Yahyâ'nın Mâlik'den olan hadîsinin benzerini rivâyet etmişlerdir. Ancak bunlardan ba'zısı : Kıymeti üç dirhem olan demiş; ba'zısı da : Semeni üç dirhem olan diye söylemişdir.

٧ — (١٦٨٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب. قالا: حدثنا أبو معاوية عن الأعمش،
عن أبي صالح، عن أبي هريرة. قال: قال رسول الله ﷺ «لعن الله السارق. يسرق البيضة
فتقطع يده. ويسرق الحبل فتقطع يده».

(...) حدثنا عمرو الناقد وإسحق بن إبراهيم وعلي بن خشرم. كلهم عن عيسى بن يونس،
عن الأعمش، بهذا الإسناد، مثله. غير أنه يقول «إن سرق حبلا، وإن سرق بيضة».

7 — (1687) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Allah şu (hasîs) hırsıza la'net etsin ki o bir miğfer çalar da eli kesilir, bir ip çalar da eli kesilir».

( ) .... : Buradaki râviler de A'meşden bu isnâd ile onun benzeri olan hadîsi rivâyet ettiler. Ancak burada Rasûlullah: «Eğer bir ip çalsa da, bir miğfer çalsa da» buyurur[5].

(٢) باب قطع السارق الشريف وغيره، والنهي عن الشفاعة في الحدود

٨ - (١٦٨٨) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن ابن شهاب، عن عروة، عن عائشة؛ أن قريشا أهمهم شأن المرأة المخزومية التي سرقت. فقالوا: من يكلم فيها رسول الله ﷺ؟ فقالوا: ومن يجترئ عليه إلا أسامة، حب رسول الله ﷺ؟ فكلمه أسامة. فقال رسول الله ﷺ «أتشفع في حد من حدود الله؟». ثم قام فاختطب فقال «أيها الناس! إنما أهلك الذين قبلكم، أنهم كانوا إذا سرق فيهم الشريف، تركوه. وإذا سرق فيهم الضعيف، أقاموا عليه الحد. وايم الله! لو أن فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها».

وفي حديث ابن رمح «إنما هلك الذين من قبلكم».

(2) İCTİMÂÎ MEVKİİ YÜKSEK OLAN VE OLMAYAN HER HIRSIZA EL KESME CEZÂSININ TATBÎKİ VE ŞER'Î CEZÂLARDA ŞEFÂAT ETMEKDEN NEHY BÂBI

8 — (1688) .... : Âişe (R) den (şöyle demişdir) : Kureyş'in Mahzûm soyundan olub da hırsızlık yapmış bulunan bir kadının durumu Kureyş'e hayli üzüntü vermişdi. Onlar: Bu kadını cezâdan afv husûsunda Rasûlullah'la kim konuşabilir? Bu husûsda kelâm etmeğe Rasûlullah'ın sevgilisi olan Usâme'den başka kim cesâret edebilir ki? dediler. Nihâyet Usâme Peygamber'le (bu husûsda) konuşdu. Bunun üzerine Rasûlullah (S): «Allah'ın ta'yîn ettiği cezâlardan biri husûsunda şefâat mı ediyorsun?» buyurdu. Sonra ayağa kalkıb bir hitâbe yaparak şöyle dedi: «Ey insanlar! Sizden evvelki (ümmet) leri ancak şu helâk etmişdir: Onlar, aralarında şerefli bir kimse çaldığı zaman onu bırakırlardı da zaîf olan çaldığı zaman ise ona (el kesme) cezâsını tatbîk ederlerdi. Allah'a yemîn ediyorum ki **eğer Muhammed'in kızı Fâtıma çalmış olaydı muhakkak onun elini de keserdim».**

5. Râvî Süleymân el-A'meş: Ebû Hureyre'nin bu hadîsini rivâyet edenler hadisdeki yumurta ile harb tulgası, ip ile de en az kıymeti üç dirheme musâvî değerde bir ip olduğunu ictihâd edib söylerlerdi demişdir. Süleymân el-A'meş: Hadîsdeki *bîda* âdi bir tavuk yumurtası değildir. O muhârib askerlerin başlarına giydikleri demirden miğferdir. Hadîsdeki ip de ucuz âdi bir ip değil, kıymetli bir ipdir. Çünkü hırsızlık haddi icrâ edilmek için çalınan malın en az üç dirhem ayarında olması îcâb eder demek istiyor.

İbn Rumh'un hadîsinde: «Sizden evvelkiler ancak şundan dolayı helâk olmuşlardır...» tarzındadır.

٩ – (...) وحدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى (واللفظ لحرملة). قالا: أخبرنا ابن وهب. قال: أخبرني يونس بن يزيد عن ابن شهاب. قال: أخبرني عروة بن الزبير عن عائشة زوج النبي ﷺ؛ أن قريشا أهمهم شأن المرأة التي سرقت في عهد النبي ﷺ. في غزوة الفتح. فقالوا: من يكلم فيها رسول الله ﷺ؟ فقالوا: ومن يجترئ عليه إلا أسامة بن زيد، حب رسول الله ﷺ؟ فأتي بها رسول الله ﷺ. فكلمه فيها أسامة بن زيد. فتلون وجه رسول الله ﷺ. فقال «أتشفع في حد من حدود الله؟» فقال له أسامة: استغفر لي. يا رسول الله! فلما كان العشي قام رسول الله ﷺ فاختطب. فأثنى على الله بما هو أهله. ثم قال «أما بعد. فإنما أهلك الذين من قبلكم، أنهم كانوا إذا سرق فيهم الشريف، تركوه. وإذا سرق فيهم الضعيف، أقاموا عليه الحد. وإني، والذي نفسي بيده! لو أن فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها» ثم أمر بتلك المرأة التي سرقت فقطعت يدها.

قال يونس: قال ابن شهاب: قال عروة: قالت عائشة: فحسنت توبتها بعد. وتزوجت. وكانت تأتيني بعد ذلك، فأرفع حاجتها إلى رسول الله ﷺ.

9 — ( ) .... : Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Peygamberin zevcesi Âişe'den şöyle haber verdi: Peygamber (S) zamanında Mekke'nin fethi gazvesinde hırsızlık yapmış olan bir kadının durumu Kureyş'e hayli endîşe vermişdi. Onlar: Kadının afvı husûsunda Rasûlullah'la kim konuşabilir? Bu husûsda Peygamber'le konuşmaya Rasûlullah'ın sevgilisi olan Usâme ibn Zeyd'den başka kim cesâret edebilir ki! diye söyleşdiler. Nihâyet kadın Rasûlullah'a getirildi. Akabinde Usâmetu'bnu Zeyd bu kadının afv edilmesi husûsunda Rasûlullah'la konuştu. Rasûlullah'ın yüzü derhal renklendi ve: «Allâh'ın ta'yîn eylediği cezâlardan biri husûsunda mı şefâat ediyorsun?» diye azarladı. Usâme de: Yâ Rasûlallah! Benim için Allah'dan mağfiret isteyiver niyâzında bulundu. Akşam vaktı olunca Rasûlullah kalkıb bir hutbe îrâd eyledi. Bu hutbesinde lâyık olduğu sıfatlarla Allah'a senâ ettikden sonra: «Amma ba'du. Sizden önceki (millet)leri ancak şu tutumları helâk etmişdir: Onlar, aralarında şerefli olan kimse hırsızlık ettiği zaman onu cezâsız bırakırlar, zaîf olan kimse hırsızlık yaptığı zaman ise ona kanûnî cezâsını verirlerdi. Bana gelince nefsim elinde bulunan Allâh'a yemîn ediyorum ki **Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık**

etmiş olsaydı muhakkak onun elini de keserdim» dedi. Sonra o hırsızlık eden kadınla ilgili emrini verdi de kadımn eli kesildi [6].

Râvî Yûnus, İbn Şihab'ın, o da Urve'nin, o da Âişe'nin şöyle dediğini haber verdi : Artık bundan sonra o kadımn tevbesi güzel oldu, kendisi evlendi. Bu hâdiseden sonra bana gelir, ben de onun hâcetini Rasûlullah'a arz eyler idim.

١٠ – (...) وحدثنا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: كَانَتِ امْرَأَةٌ مَخْزُومِيَّةٌ تَسْتَعِيرُ الْمَتَاعَ وَتَجْحَدُهُ. فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ تُقْطَعَ يَدُهَا. فَأَتَى أَهْلُهَا أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ فَكَلَّمُوهُ. فَكَلَّمَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِيهَا. ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ اللَّيْثِ وَيُونُسَ.

10 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Mahzûm obasına mensûb bir kadın bir metâı âriyeten isterdi de müteâkiben onu inkâr ederdi. Peygamber (S) elinin kesilmesini emir buyurdu. Bunun üzerine kadımn mensûb olduğu âilesi Usâmetu'bnu Zeyd'e gelib onunla (kadımn afvı husûsunda) konuştular. Usâme de bu kadın hakkında Rasûlullah ile konuşdu. Râvî bundan sonra Leys'in ve Yûnus'un (8 ile 9 rakamlı) hadîsleri tarzında zikretmişdir.

١١ – (١٦٨٩) وحدثني سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ. حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ. حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي مَخْزُومٍ سَرَقَتْ، فَأُتِيَ بِهَا النَّبِيُّ ﷺ. فَعَاذَتْ بِأُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «وَاللهِ! لَوْ كَانَتْ فَاطِمَةُ لَقَطَعْتُ يَدَهَا» فَقُطِعَتْ.

11 — (1689) .... : Câbir (R) den (şöyle demişdir) : Mahzûm oğulları (eşrâfı) ndan (Fâtıma adlı) bir kadın (mücevherât) çalmışdı. Bu hırsızlık da'vâsı Peygamber'e getirildi. Akabinde bu hırsız kadın Peygamber'in zevcesi Ummu Seleme'ye sığındı. Bunun üzerine Peygamber (S) : **«Allah'a yemîn ediyorum ki eğer** (kızım) **Fâtıma çalmış olsaydı muhakkak onun elini de keserdim»** buyurdu ve o kadımn eli kesildi.

6. Usâme Peygamber'in müstesnâ teveccühüne güvenerek hırsızlık cezâsının afvı için hiç kimsenin cesâret edemediği bir şefâatda bulunmuşdu. Bu kadın Fâtıma Bintu Esved idi ki Mekke'nin fethi günü yüksek ictimâî mevkiine güvenerek ganîmet malından kıymetli mücevherler çalmıştı. Bu hırsızlık şâyi' olunca Kureyş bunun şer'î cezâdan afvı çârelerini aramaya başlamış ve şefâat için Usâmeyi bulmuşdu. Peygamber hiçbir te'sîr altında kalmıyarak milletlerin bekâ esaslarından olan ilâhî ve hukukî adâleti en kat'î şekilde yerine getirmişdir. Ve bu sûretle de bütün insanlığa en yüksek bir adâlet örneği vermişdir.

(٣) باب حد الزنى

١٢ – (١٦٩٠) وحدثنا يحيى بن يحيى التميمى . أخبرنا هشيم عن منصور ، عن الحسن ، عن حطان بن عبدالله الرقاشى ، عن عبادة بن الصامت . قال : قال رسول الله ﷺ « خذوا عنى . خذوا عنى . قد جعل الله لهن سبيلا . البكر بالبكر جلد مائة ونفى سنة والثيب بالثيب ، جلد مائة والرجم » .

(...) وحدثنا عمرو الناقد . حدثنا هشيم . أخبرنا منصور ، بهذا الإسناد ، مثله .

(3) ZİNÂNIN CEZÂSI BÂBI

12 — (1690) .... : Ubâdetu'bnu Sâmit (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Benden alınız, benden alınız. Muhakkak ki Allah zinâ yapan kadınlar için bir yol ta'yîn etmişdir[7]: Evlenmemiş olan, evlenmemiş olanla zinâ ederse bunların her birine **yüz değnek ve bir sene sürgün** cezâsı vardır. Evli veya dul olan, evli veya dul olanla zinâ ederse bunların herbirine de yüz değnek ile taşlama cezâsı vardır»[8].

( ) Bize Amr en-Nâkıd tahdis etti. Bize Huşeym tahdîs etti. Bize Mansûr, bu isnâdla yukarıki hadîsin benzerini haber verdi.

١٣ – (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . جميعا عن عبد الأعلى . قال ابن المثنى : حدثنا عبد الأعلى . حدثنا سعيد عن قتادة ، عن الحسن ، عن حطان بن عبدالله الرقاشى ، عن عبادة بن الصامت . قال : كان نبى الله ﷺ إذا أنزل عليه كرب لذلك وتربد له وجهه . قال : فأنزل عليه ذات يوم . فلقى كذلك . فلما سرى عنه قال « خذوا عنى . فقد جعل الله لهن سبيلا . الثيب بالثيب والبكر بالبكر . الثيب جلد مائة . ثم رجم بالحجارة . والبكر جلد مائة ثم نفى سنة » .

7. Bu, en-Nisâ: 15 inci âyetde va'd olunan yola işâretdir.
8. Kur'ân-ı Kerim'de zinâ cezâsı ile ilgili ba'zı âyetler:

«Kadınlarınızdan fuhşu irtikâb edenlere karşı içinizden dört şâhid getirin. Eğer şahâdet ederlerse onları ölüm alıb görünceye, yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde alıkoyun (insanlarla ihtilâtdan men edin). *Sizlerden fuhşu irtikâb edenlerin her ikisini de eziyete koşun. Eğer tevbe edib* (nefislerini) *islâh ederlerse artık onlar* (a eziyet) *den vaz geçin. Çünkü Allah tevbeleri en çok kabûl eden, en çok merhamet eyleyendir»* (en-Nisâ: 15-16).

«Zinâ eden kadınla zinâ eden erkekden her birine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, bunlara Allah'ın dîni (ni tatbîk) *husûsunda acıyacağınız tutmasın. Mu'minlerden bir zümre de bunların azâbına şâhid olsun»* (en-Nûr: 2).

Fuhşu irtikâb edenler evli ise cezâları taşlamadır. Bekârlarsa cezâları yalnız dayaktır. Eğer biri evli, öbürü bekârsa evliyi taşlama, diğerine dayak tatbik olunur.

13 — ( ) .... : Ubâdetubnu's-Sâmit (R) şöyle dedi : Allah'ın Peygamber'i (S), kendisine vahy indirildiği zaman bu vahy indirilmesinden dolayı bir sıkıntı ve meşakkate ma'rûz kalırdı, yüzünün rengi de değişirdi. Bir gün yine kendisine vahy indirilmişti de yine böyle sıkıntıya ve meşakkate ma'rûz kalmıştı. Nihâyet bu sıkıntılı vahy hâli kendisinden açılınca şöyle buyurdu : «Muhakkak Allah zinâ yapan kadınlar için bir yol ta'yîn etmiştir : Evlenmiş yahut dul, evlenmiş yahut dul ile; evlenmemiş, evlenmemiş olanla zinâ ettiğinde, evlenmiş yahut dulun cezâsı **yüz değnek** sonra taşla taşlanmakdır. Bekar olanın cezâsı ise **yüz değnek** vurulmak, sonra da bir sene sürülmekdir».

١٤ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار . قالا : حدثنا محمد بن جعفر . حدثنا شعبة .
ح وحدثنا محمد بن بشار . حدثنا معاذ بن هشام . حدثني أبي . كلاهما عن قتادة ، بهذا الإسناد .
غير أن في حديثهما « البكر يجلد وينفى . والثيب يجلد ويرجم » لا يذكران : سنة ولا مائة .

14 — ( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de Katâde'den bu isnâd ile rivâyet etmişlerdir. Ancak bunların hadîslerinde : «Bekâr olan değnekle dövülür ve sürgün olunur. Evlenmiş veya dul olan ise değnekle dövülür ve taşlanır» ifâdeleri vardır. Bunlar : «Sene ve yüz» kelimelerini zikretmemişlerdir.

(٤) باب رجم الثيب في الزنى

١٥ – (١٦٩١) حدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى . قالا : حدثنا ابن وهب . أخبرني يونس
عن ابن شهاب . قال : أخبرني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة ؛ أنه سمع عبد الله بن عباس يقول : قال
عمر بن الخطاب ، وهو جالس على منبر رسول الله ﷺ : إن الله قد بعث محمدا ﷺ بالحق . وأنزل
عليه الكتاب . فكان مما أنزل عليه آية الرجم . قرأناها ووعيناها وعقلناها . فرجم رسول الله
ﷺ ورجمنا بعده . فأخشى ، إن طال بالناس زمان ، أن يقول قائل : ما نجد الرجم في كتاب الله .
فيضلوا بترك فريضة أنزلها الله . وإن الرجم في كتاب الله حق على من زنى إذا أحصن ، من الرجال
والنساء ، إذا قامت البينة ، أو كان الحبل أو الاعتراف .

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب وابن أبي عمر . قالوا : حدثنا سفيان
عن الزهري ، بهذا الإسناد .

(4) DUL KİMSE ZİNÂ ETTİĞİNDE RECM OLUNMASI BÂBI

15 — (1691) .... : İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe haber verdi ki kendisi Abdullah ibn Abbâs'dan şöyle derken işitmişdir: Umeru'bnu'l-Hattâb, Rasûlullah'ın minberi üzerine çıkmış halde iken şöyle dedi: Hiç şüphe yok ki Allah, Muhammed'i hak peygamber olarak gönderdi ve ona KİTÂB'ı indirdi. Ona indirilen bu kitâbın içinde recm âyeti de vardı[9]. Biz bu âyeti okuduk, ezberledik ve onu anlayıb belledik ve Rasûlullah (S) recm etti, biz de ondan sonra recm ettik. Böyle olduğu halde insanlara zaman uzayıb da onlardan birinin: Biz Allah'ın Kitâbında recmi bulamıyoruz demesi ve böylece Allah'ın indirmiş olduğu bir farîzayı terk sûretiyle dalâlete gitmelerinden korkarım. Hiç şüphesiz ki Allah'ın Kitâbında evli erkek ve kadınlardan olub da zinâ eden, zinâsına da beyyine bulunan yahut da gebelik ve i'tirâf bulunmasıyle zinâsı sâbit görünen kimse üzerine recm bir hakdır[10].

( ) .... : Buradaki râvîler de: Bize Sufyân, Zuhrî'den bu isnâdla tahdîs etti demişlerdir.

(٥) باب من اعترف على نفسه بالزنى

١٦ — (...) وحدثني عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي. قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ عَوْفٍ وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّهُ قَالَ: أَتَى رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ. فَنَادَاهُ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي زَنَيْتُ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ. فَتَنَحَّى تِلْقَاءَ وَجْهِهِ. فَقَالَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي زَنَيْتُ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ. حَتَّى ثَنَى ذَٰلِكَ عَلَيْهِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ. فَلَمَّا شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ، دَعَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ «أَبِكَ جُنُونٌ؟» قَالَ: لَا. قَالَ «فَهَلْ أَحْصَنْتَ؟» قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «اذْهَبُوا بِهِ فَارْجُمُوهُ».

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: فَكُنْتُ فِيمَنْ رَجَمَهُ. فَرَجَمْنَاهُ بِالْمُصَلَّى فَلَمَّا أَذْلَقَتْهُ الْحِجَارَةُ هَرَبَ. فَأَدْرَكْنَاهُ بِالْحَرَّةِ فَرَجَمْنَاهُ.

9. *Recm âyeti* sözü ile kasdedilen Kur'ân olma şartlarını hâiz olmadığı için Kur'ân'a giremiyen fakat sünnetde sâbit olan şu ifâdelerdir:

الشيخ والشيخة اذا زنيا فارجموهما البتة نكالاً من الله والله عزيز حكيم

= Yaşlı bir erkek ve yaşlı bir kadın zinâ ederlerse (zinâ da beynine ile veya gebelikle veya ikrâr ile sâbit olursa) bunları Allah'dan bir tenkîl olmak üzere mutlaka taşlayın. Allah Azîz ve Hakîm'dir».

10. İbn Abbâs'ın bu hadîsi, *Buhârî, Muhâribîn, recmu'l-hublâ mine'z-zinâ* bâbında rivâyet edilen uzun hutbe hadîsinin bir kısmıdır.

(...) وَرَوَاهُ اللَّيْثُ أَيْضًا عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ خَالِدِ بْنِ مُسَافِرٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، بِهَٰذَا الإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

(...) وَحَدَّثَنِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الدَّارِمِيُّ . حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ . أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، بِهَٰذَا الإِسْنَادِ أَيْضًا ، وَفِي حَدِيثِهِمَا جَمِيعًا : قَالَ ابْنُ شِهَابٍ : أَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ . كَمَا ذَكَرَ عُقَيْلٌ .

(...) وحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . قَالَا : أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ وَابْنُ جُرَيْجٍ . كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَ رِوَايَةِ عُقَيْلٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدٍ وَأَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ .

(5) KENDİ NEFSİ ALEYHİNE ZİNÂ İ'TİRÂF EDEN KİMSE BÂBI

16 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) mescidde iken muslimanlardan bir kimse yanına geldi ve ona nidâ edib :

— Yâ Rasûlallah! Ben zinâ yaptım dedi. Peygamber ondan yüz çevirdi. Bu sefer o zât Peygamber'in yüzünü döndürdüğü tarafa geçib yine :

— Yâ Rasûlallah! Ben zinâ ettim dedi. Peygamber ondan yüzünü döndürdü. Nihâyet o zât bu i'tirâfı kendi aleyhine dört kere tekrarladı. Bu şekilde kendi aleyhine dört defa şahâdet edince Rasûlullah onu çağırıb :

— Sende delilik var mı? diye sordu. O zât :

— Hayır, dedi. Rasûlullah :

— Sen evli misin? diye sordu. O zât :

— Evet, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah oradakilere :

— Bunu götürünüz ve taşlayınız emrini verdi.

İbn Şihâb şöyle dedi : Bana Câbir'den işiten kimse haber verdi ki Câbir şöyle diyordu : Ben o zâtı taşlıyanların içinde bulundum. Hepimiz onu (cenâzelere namaz kılınan) musallâda taşladık. Taşlar ona isâbet edib ızdırab verince kaçtı. Biz de onu Harre'de yetiştik ve recm ettik.

( ) Bu hadîsi yine Leys, Abdurrahmân ibn Hâlid ibn Musâfir'den, o da İbn Şihâb'dan bu isnâd ile yukarıki hadîsin benzeri olarak rivâyet etti.

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Şihâb'ın : Bana Câbir ibn Abdullah'dan işiden kimse haber verdi dediğini (16 rakamlı hadîsde) Ukayl'ın zikrettiği gibi rivâyet ettiler.

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de Zuhrî'den, o da Ebû Seleme'den, o da Câbir ibn Abdillah'dan, o da Peygamber'den, Ukayl'ın, Zuhrî, Saîd ibn Müseyyeb ve Ebû Seleme, onlar da Ebû Hureyre'den tarîkiyle gelen rivayeti tarzında rivâyet etmişlerdir.

١٧ — (١٦٩٢) وحدّثني أبو كامل فُضَيل بن حُسين الجَحْدَري. حدّثنا أبو عوانة عن سِماك بن حرب، عن جابر بن سَمُرة. قال: رأيتُ ماعِزَ بنَ مالك حين جيء به إلى النبي ﷺ. رجلٌ قصيرٌ أعضلُ. ليس عليه رداء. فشهد على نفسه أربعَ مرات أنه زنى. فقال رسول الله ﷺ «فلعلّك؟» قال: لا. والله! إنّه قد زنى الأخِرُ. قال: فرجمه. ثم خطب فقال «ألا كلّما نفرنا غازين في سبيل الله، خلف أحدهم، له نبيبٌ كنبيب التيس، يمنح أحدهم الكُثْبة. أما والله! إن يُمكنّي من أحدهم لأُنكّلنّه عنه».

17 — (1692) .... : Câbir ibn Semure (R) şöyle dedi : Ben Mâiz ibn Mâlik'i Peygamber'in yanına getirildiği zaman gördüm. O sert yapılı kısa bir adamdı, üzerinde de ridâ yoktu. Zinâ yaptığım kendi nefsi aleyhine dört defa şahâdetde bulundu. Rasûlullah (S) :

— Belki sen (onu öptün veya elinle sıkıb cimdikledin)? dedi. O zât :

— Hayır dedikden sonra : Vallâhi şu muhakkak ki bu, hayırdan en geri (en alçak) olan adam zinâ etmişdir diyerek bir de yemîn etti. Bunun üzerine Rasûlullah onu recm ettirdi. Sonra da hitâb edib şöyle buyurdu: «Dikkat ediniz! Bizler Allah yolunda harbe gittiğimiz vakıt onların biri bizimle harbe gitmekden geri kalıyor. Tekenin, dişisine aşıb çiftleşirken çıkardığı sayhası gibi şiddetli şehvet sayhası olan o kimse kocaları uzakta olan bu kadınlardan birine azcık bir şey veriyor (da onları aldatıyor). Allah'a yemîn ediyorum ki eğer Allah beni böylelerinden biri üzerine muktedir kılarsa muhakkak sûrette onu âleme ibret olacak bir cezâ ile bundan men' edeceğim».

١٨ — (...) وحدّثنا محمد بن المثنّى وابن بشّار (واللفظ لابن المثنّى) قالا: حدّثنا محمد بن جعفر. حدّثنا شعبة عن سِماك بن حرب. قال: سمعتُ جابر بن سمرة يقول: أُتي رسول الله ﷺ برجل قصير، أشعث، ذي عضلات، عليه إزار، وقد زنى. فردّه مرّتين. ثم أمر به فرُجم. فقال رسول الله ﷺ

«كُلَّمَا نَفَرْنَا غَازِينَ فِي سَبِيلِ اللهِ، تَخَلَّفَ أَحَدُكُمْ يَنِبُّ نَبِيبَ التَّيْسِ. يَمْنَحُ إِحْدَاهُنَّ الْكُثْبَةَ. إِنَّ اللهَ لَا يُمْكِنِّي مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ إِلَّا جَعَلْتُهُ نَكَالًا» (أَوْ نَكَّلْتُهُ).

قَالَ: فَحَدَّثْتُهُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ فَقَالَ: إِنَّهُ رَدَّهُ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ.

(...) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا شَبَابَةُ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَخْبَرَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ. كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ جَعْفَرٍ. وَوَافَقَهُ شَبَابَةُ عَلَى قَوْلِهِ: فَرَدَّهُ مَرَّتَيْنِ. وَفِي حَدِيثِ أَبِي عَامِرٍ: فَرَدَّهُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا.

18 — ( ) .... : Simâk ibn Harb dedi ki: Ben Câbir ibn Semure (R) den işittim şöyle diyordu: Rasûlullah'a kısa boylu başı dağınık, adaleleri iri, yalnız göbeğinden aşağısında bir izâr örtülü olan zinâ etmiş bir adam getirildi. Rasûlullah (S) onu iki kere red etti. Sonra onunla ilgili emrini verdi ve bu zât recm edildi. Muteâkiben Rasûlullah : «Bizler Allah yolunda gâzîler olarak sefere çıktığımız zamanlarda sizlerden biri (sefere katılmayıb) arkada kalır, tekenin dişiye aşarken çıkardığı şehvet sesi gibi ses çıkarır (yani cimâa şiddetle arzu duyduğu için cimâ yapmak ister). Kadınlardan birine az bir şey verir (ve onu böylece aldatır). Allah bu nevi kimselerden herhangi birini elime düşürürse ben ona muhakkak ondan sonrakilere ibret olacak bir cezâ tatbîk ederim», (yahut da ona ibret olacak bir cezâ tatbîk ettim gitti) buyurdu.

Râvî (Simâk ibn Harb) der ki : Ben bu hadîsi Saîd ibn Cubeyr'e tahdîs ettim de o : Rasûlullah bu zâtı dört defa red etmişdir dedi.

( ) .... : Buradaki râvîler de yine Şu'be'den, o da Simâk'dan, o da Câbir ibn Semure'den, o da Peygamber'den (18 rakamlı) Muhammed ibn Ca'fer hadîsi tarzında rivâyet ettiler. Buradaki râvîlerden Şebâbe, «Peygamber o zâtı iki kere red etti» sözünde Muhammed ibn Ca'fer'e muvâfakat etmişdir. Ebû Âmir hadîsinde ise : Peygamber onu iki yahut üç defa red etti ifâdesi vardır.

١٩ — (١٦٩٣) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ (وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ). قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِمَاعِزِ بْنِ مَالِكٍ «أَحَقٌّ مَا بَلَغَنِي عَنْكَ؟» قَالَ: وَمَا بَلَغَكَ عَنِّي؟ قَالَ «بَلَغَنِي أَنَّكَ وَقَعْتَ بِجَارِيَةِ آلِ فُلَانٍ» قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَشَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ. ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ.

19 — (1693) .... : Ebû Avâne, Simâk'den, o da Saîd ibn Cübeyr'den, o da İbn Abbâs (R) dan tahdîs etti ki Peygamber (S) Mâiz ibn Mâlik'e :

— Senden bana ulaşan haber bir gerçek midir? diye sordu. Mâiz :

— Benden sana ne ulaştı? dedi. Peygamber :

— Bana senin fulân âilesinin câriyesi ile cimâ ettiğin haberi ulaştı dedi. Mâiz :

— Evet dedi ve buna dört defa şahâdet etti. Sonra Rasûlullah onun recm edilmesini emretti, o da recm edildi.

٢٠ — (١٦٩٤) حدثني مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى. حَدَّثَنَا دَاوُدُ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ يُقَالُ لَهُ مَاعِزُ بْنُ مَالِكٍ، أَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ. فَقَالَ: إِنِّي أَصَبْتُ فَاحِشَةً. فَأَقِمْهُ عَلَيَّ. فَرَدَّهُ النَّبِيُّ ﷺ مِرَارًا. قَالَ: ثُمَّ سَأَلَ قَوْمَهُ؟ فَقَالُوا: مَا نَعْلَمُ بِهِ بَأْسًا. إِلَّا أَنَّهُ أَصَابَ شَيْئًا، يَرَى أَنَّهُ لَا يُخْرِجُهُ مِنْهُ إِلَّا أَنْ يُقَامَ فِيهِ الْحَدُّ. قَالَ: فَرَجَعَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ. فَأَمَرَنَا أَنْ نَرْجُمَهُ. قَالَ: فَانْطَلَقْنَا بِهِ إِلَى بَقِيعِ الْغَرْقَدِ(*). قَالَ: فَمَا أَوْثَقْنَاهُ وَلَا حَفَرْنَا لَهُ. قَالَ: فَرَمَيْنَاهُ بِالْعَظْمِ وَالْمَدَرِ وَالْخَزَفِ. قَالَ: فَاشْتَدَّ وَاشْتَدَدْنَا خَلْفَهُ. حَتَّى أَتَى عُرْضَ الْحَرَّةِ فَانْتَصَبَ لَنَا. فَرَمَيْنَاهُ بِجَلَامِيدِ الْحَرَّةِ (يَعْنِي الْحِجَارَةَ). حَتَّى سَكَتَ. قَالَ: ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَطِيبًا مِنَ الْعَشِيِّ فَقَالَ «أَوَ كُلَّمَا انْطَلَقْنَا غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللهِ تَخَلَّفَ رَجُلٌ فِي عِيَالِنَا. لَهُ نَبِيبٌ كَنَبِيبِ التَّيْسِ، عَلَيَّ أَنْ لَا أُوتَى بِرَجُلٍ فَعَلَ ذَلِكَ إِلَّا نَكَّلْتُ بِهِ». قَالَ: فَمَا اسْتَغْفَرَ لَهُ وَلَا سَبَّهُ.

20 — (1694) .... : Ebû Saîd (R) den (şöyle demişdir) : Bir gün Eslem kabîlesinden Mâiz ibn Mâlik denilen biri Rasûlullah'a geldi ve : Ben bir zinâ fiiline düştüm. Binâenaleyh bana zinâ cezâsını tatbîk et dedi. Peygamber (S) onu tekrar tekrar red etti. Sonra kabîlesinden Mâiz'in deli olub olmadığını sordu. Onlar : Mâiz'de bir delilik hâli bilmiyoruz. Şukadar var ki o bir günâh işlemiştir ve vücûduna cezâ tatbîk edilmesinden başka hiçbir şeyin kendisini bu günâhdan çıkaramıyacağına inanmaktadır dediler.

Mâiz tekrar Peygamber'in yanına döndü. Peygamber bizlere onu recm etmemizi emir buyurdu. Bunun üzerine biz de Mâiz'i (Medîne mezarlığına) Bâkî'l-Ğargad'a götürdük. Mâiz'i bağlamadık ve onun için bir çukur da kazmadık. Onu kemik, biribirine sıkı yapışıp kurumuş (kesek denilen) kuru balçık ve çanak çömlek kırıkları ile taşladık. Mâiz acının şiddetinden sür'atle kaçmıya başladı. Biz de arkasından sür'atle koştuk. Harre kenarına kadar geldi ve orada bizim için dikiliverdi. Biz de onu

Harre'nin iri taşları ile taşladık. Nihâyet sükût edib öldü. Sonra Rasûlullah gündüzün sonunda ayağa kalkıb bir hitâbe yaparak : «Allah yolunda gâzîler olarak sefere çıktığımız zamanlarda tekenin dişisine aşarken çıkardığı şehvet sesleri gibi şiddetli şehvet sesi (ve şehveti tatmîn arzusu) olan biri seferden geri durub çoluk çocuklarımız arasında kalır. Ve sonra gâzîlerin kadınlarından biri ile bu zinâ fiilini yapmış bir kimse olarak bana getirilirse ona başkalarına ibret olacak bir cezâ ile cezâlandırmaklığım benim üzerimde bir vecîbe olur» buyurdu. Râvî Peygamber onun için istiğfar etmedi ve ona sövmedi demişdir.

٢١ — (...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ . حَدَّثَنَا بَهْزٌ . حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ . حَدَّثَنَا دَاوُدُ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَ مَعْنَاهُ . وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ : فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ الْعَشِيِّ فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ . ثُمَّ قَالَ «أَمَّا بَعْدُ . فَمَا بَالُ أَقْوَامٍ ، إِذَا غَزَوْنَا ، يَتَخَلَّفُ أَحَدُهُمْ عَنَّا . لَهُ نَبِيبٌ كَنَبِيبِ التَّيْسِ » . وَلَمْ يَقُلْ «فِي عِيَالِنَا» .

(...) وحدثنا سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّاءَ بْنِ أَبِي زَائِدَةَ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنَا سُفْيَانُ . كِلَاهُمَا عَنْ دَاوُدَ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، بَعْضَ هَٰذَا الْحَدِيثِ . غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ سُفْيَانَ : فَاعْتَرَفَ بِالزِّنَى ثَلَاثَ مَرَّاتٍ .

21 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Dâvûd'un bu isnâdla yukarıki hadîsinin ma'nâsına benzer olarak tahdîs ettiğini rivâyet ettiler. Râvî burada : Peygamber (S) gündüzün sonunda ayağa kalkıb Allah'a hamd ve senâ ettikden sonra : «Amma ba'du : Bir takım insanlara ne oluyor ki, biz gazâya gittiğimiz zaman, tekenin dişisine aşarken çıkardığı şehvet sesi gibi azgın şehvet sesi ve tazyîki olan biri, bizden geri kalıyor!» buyurdu. Burada Peygamber «çoluk çocuğumuz içinde» sözünü söylemedi.

( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de yine Dâvûd'dan bu isnâd ile o hadîsin bir kısmını rivâyet ettiler. Şukadar var ki bunlardan Sufyân'ın hadîsinde : O zât üç defa zinâ fiilini i'tirâf etti fıkrası vardır.

٢٢ — (١٦٩٥) وحدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ . حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَعْلَى (وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ الْمُحَارِبِيُّ) عَنْ غَيْلَانَ (وَهُوَ ابْنُ جَامِعٍ الْمُحَارِبِيُّ) ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ

أبيه . قال: جاء ماعز بن مالك إلى النبي ﷺ . فقال: يا رسول الله! طهرني . فقال « ويحك ! ارجع فاستغفر الله وتب إليه » قال : فرجع غير بعيد . ثم جاء فقال : يا رسول الله! طهرني . فقال رسول الله ﷺ « ويحك ! ارجع فاستغفر الله وتب إليه » قال : فرجع غير بعيد . ثم جاء فقال : يا رسول الله! طهرني . فقال النبي ﷺ مثل ذلك . حتى إذا كانت الرابعة قال له رسول الله ﷺ « فيم أطهرك ؟ » فقال : من الزنى . فسأل رسول الله ﷺ « أبه جنون ؟ » فأخبر أنه ليس بمجنون . فقال « أشرب خمرا ؟ » فقام رجل فاستنكهه فلم يجد منه ريح خمر . قال : فقال رسول الله ﷺ « أزنيت ؟ » فقال : نعم . فأمر به فرجم . فكان الناس فيه فرقتين : قائل يقول : لقد هلك . لقد أحاطت به خطيئته . وقائل يقول : ما توبة أفضل من توبة ماعز : أنه جاء إلى النبي ﷺ فوضع يده في يده . ثم قال اقتلني بالحجارة . قال : فلبثوا بذلك يومين أو ثلاثة . ثم جاء رسول الله ﷺ وهم جلوس فسلم ثم جلس . فقال « استغفروا لماعز بن مالك » . قال: فقالوا : غفر الله لماعز بن مالك . قال: فقال رسول الله ﷺ « لقد تاب توبة لو قسمت بين أمة لوسعتهم » .

قال : ثم جاءته امرأة من غامد من الأزد . فقالت : يا رسول الله! طهرني . فقال « ويحك! ارجعي فاستغفري الله وتوبي إليه » . فقالت : أراك تريد أن ترددني كما رددت ماعز بن مالك . قال « وما ذاك ؟ » قالت : إنها حبلى من الزنى . فقال « آنت ؟ » قالت : نعم. فقال لها « حتى تضعي ما في بطنك » . قال : فكفلها رجل من الأنصار حتى وضعت . قال : فأتى النبي ﷺ فقال : قد وضعت الغامدية . فقال « إذا لا نرجمها وندع ولدها صغيرا ليس له من يرضعه » فقام رجل من الأنصار فقال : إلي رضاعه . يا نبي الله! قال : فرجمها .

22 — (1695) .... : Bureyde dedi ki : Bir gün Mâiz ibn Mâlik Peygamber (S) e gelib :

— Yâ Rasûlallah! Beni temizle dedi. Peygamber :

— Vah yazık! Evine dön Allah'a tevbe ve istiğfâr eyle! buyurdu. O zât çok uzak olmayan bir yere döndü sonra yine geldi ve tekrar :

— Yâ Rasûlallah! Beni temizle! dedi. Peygamber de yine ayni şeyi söyledi. Nihâyet dördüncü defa tekerrür edince Rasûlullah ona :

— Seni ne husûsda temizliyeyim? diye sordu.

— Zinâdan, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah onun kabîle ve komşularına :

— Mâiz'de bir delilik var mıdır? diye sordu. Kendisine Mâiz'in deli olmadığı haber verildi. Bu sefer :

— Acaba şarab mı içti ki? diye sordu. Bunun üzerine bir kimse kalktı ve Mâiz'in ağız kokusunu kokladı. Fakat onun ağzında bir şarâb kokusu bulamadı. Rasûlullah :

— Sen zinâ ettin mi? dedi. Mâiz :

— Evet, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah Mâiz'in recm edilmesini emir buyurdu, o da recm edildi. Halk Mâiz hakkında iki fırkaya ayrılmıştı: Bir kısmı yemîn olsun Mâiz'in günahı kendisini sardı ve helâk oldu dedi. Bir kısmı da : Mâiz'in tevbesinden daha fazîletli bir tevbe olamaz. Çünkü o Peygamber'e geldi, elini onun eli içine koydukdan sonra : Beni taşlarla öldür dedi diye konuşdu. Böylece iki yahut üç gün geçti. Sonra Rasûlullah sahabîleri oturmuş haldeler iken onların yanına geldi ve onlara selâm verdikden sonra oturub : «Mâiz ibn Mâlik için istiğfar ediniz» buyurdu. Onlar da : Allah Mâiz ibn Mâlik'i mağfiret eylesin! dediler. Bunu ta'kîben Rasulullah : «Mâiz öyle bir tevbe ile tevbe etti ki eğer bir ümmet arasında taksîm edilseydi onların hepsini kaplar (yeter artar) dı» buyurdu.

Râvî der ki : Bir müddet sonra Ezd'den, Cüheyne kabîlesinin Ğâmid soyundan bir kadın geldi ve :

— Yâ Rasûlallah! Beni temizle! dedi. Peygamber :

— Vah yazık! Evine dön de Allah'a tevbe et ve istiğfâr eyle buyurdu. Kadın :

— Seni görüyorum ki Mâiz ibn Mâlik'i red ettiğin gibi beni de red etmek istiyorsun dedi. Rasûlullah :

— Senin neyin var? dedi. Kadın :

— Muhakkak bu kadın zinâdan hâmile olmuşdur dedi. Rasûlullah :

— Sen mi zinâ ettin? diye sordu. Kadın :

— Evet, dedi. Rasûlullah ona :

— Karnında bulunan çocuğu doğuruncaya kadar (bekle)! dedi. Ensârdan bir kîmse de kadın çocuğunu doğuruncaya kadar onun işlerini ve azığını tekeffül edib üzerine aldı. Sonunda o zât Peygambere geldi ve : Ğâmid'li kadın çocuğunu doğurdu diye haber verdi. Peygamber :

— Bu takdîrde de biz kadım recm edemez ve kendisini emzirecek kimsesi bulunmayan küçücük çocuğunu da kimsesiz olarak geride bırakamayız dedi. Bunun üzerine Ensar'dan bir kimse kalktı ve :

— Çocuğun bakımı ve terbiyesi bana âiddir ey Allah'ın Peygamberi! dedi. Râvî : Sonra Peygamber kadını recm ettirdi dedi.

٢٣ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا عبد الله بن نمير . ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير (وتقاربا في لفظ الحديث) . حدثنا أبي . حدثنا بشير بن المهاجر . حدثنا عبد الله ابن بريدة عن أبيه ؛ أن ماعز بن مالك الأسلمي أتى رسول الله ﷺ فقال: يا رسول الله ! إني قد ظلمت نفسي وزنيت وإني أريد أن تطهرني . فرده . فلما كان من الغد أتاه فقال: يا رسول الله ! إني قد زنيت. فرده الثانية . فأرسل رسول الله ﷺ إلى قومه فقال « أتعلمون بعقله بأسا تنكرون منه شيئا ؟ » فقالوا : ما نعلمه إلا وفي العقل . من صالحينا . فيما نرى . فأتاه الثالثة . فأرسل إليهم أيضا فسأل عنه فأخبروه : أنه لا بأس به ولا بعقله . فلما كان الرابعة حفر له حفرة ثم أمر به فرجم .

قال : فجاءت الغامدية فقالت : يا رسول الله ! إني قد زنيت فطهرني . وإنه ردها . فلما كان الغد قالت : يا رسول الله ! لم تردني ؟ لعلك أن تردني كما رددت ماعزا . فوالله ! إني لحبلى . قال « إما لا، فاذهبي حتى تلدي » فلما ولدت أتته بالصبي في خرقة . قالت: هذا قد ولدته . قال « اذهبي فأرضعيه حتى تفطميه » . فلما فطمته أتته بالصبي في يده كسرة خبز . فقالت : هذا ، يا نبي الله ! قد فطمته ، وقد أكل الطعام . فدفع الصبي إلى رجل من المسلمين . ثم أمر بها فحفر لها إلى صدرها . وأمر الناس فرجموها . فيقبل خالد بن الوليد بحجر . فرمى رأسها . فتنضح الدم على وجه خالد . فسبها . فسمع نبي الله ﷺ سبه إياها . فقال « مهلا ! يا خالد ! فوالذي نفسي بيده ! لقد تابت توبة ، لو تابها صاحب مكس لغفر له » .

ثم أمر بها فصلى عليها ودفنت .

23 — ( ) .... : Abdullah ibn Bureyde, babasından şöyle tahdîs etti : Eslem kabîlesine mensûb olan Mâiz ibn Mâlik, Rasûlullah (S) a geldi ve :

— Yâ Rasûlallah! Ben zinâ edib nefsime zulm eyledim. Senin, beni bu günahdan temizlemeni istiyorum dedi. Peygamber onu red etti. Ertesi gün olunca yine geldi ve tekrar :

— Yâ Rasûlallah! Ben zinâ ettim dedi. Rasûlullah onu ikinci defa red edib geri çevirdi. Müteâkiben onun kavmi nezdine bir insan gönderib : «Onun aklında bir bozukluk, kendinde çirkin gördüğünüz bir şey biliyor musunuz?» diye sordurdu. Onlar :

— Zannettiğimize göre, biz onu ancak aklı tâm ve iyi insanlarımızdan biliyoruz dediler. Mâiz Peygamber'e üçüncü defa geldi. Peygamber yine onun kabîlesine bir haberci yollayıb kendisi hakkında suâlde bulundu. Kabîlesi ferdleri tekrar onda ve aklında bir be's olmadığı haberini Peygamber'e bildirdiler. Nihâyet dördüncü defa olunca Peygamber onun için bir çukur kazdırdı, sonra da onun recm edilmesi emrini verdi. Akabinde recm olundu.

Râvî der ki: Sonra Ğâmid'li kadın gelib:

— Yâ Rasûlallah! Ben zinâ yaptım, binâenaleyh beni bu günâhdan temizle dedi. Peygamber onu geri çevirdi. Ertesi gün olunca kadın yine:

— Yâ Rasûlallah! Beni niçin red ediyorsun? Muhtemil ki sen beni de Mâiz'i red ettiğin gibi red edeceksin. Allah'a yemîn ederim ki ben zinâ netîcesi hâmileyim dedi. Rasûlullah:

— Eğer sen kendi nefsin aleyhine olan suçu setretmek (tevbe etmek ve bu sözünden dönmek) istemiyorsan şimdi çocuğunu doğuruncaya kadar git! buyurdu. Nihâyet kadın doğurdu ve çocuğunu bir hırka içinde getirib:

— İşte çocuğu doğurdum, dedi. Peygamber:

— Git, sütten kesinceye kadar onu emzir buyurdu. Nihâyet kadın çocuğu sütten kesince onu elinde bir ekmek parçası olduğu halde getirdi.

— Ey Allah'ın Peygamber'i! Ben bu çocuğu sütten kesdim, (elindeki ekmeğe işâret ederek) işte o ekmek de yemişdir dedi. Peygamber, bakımı için çocuğu muslimanlardan birine verdi ve kadının recmedilmesini emretti. Muteâkiben kadın için göğsüne kadar bir çukur kazıldı. İnsanlara emretti, onlar da kadını taşlayıb recm ettiler. Bir ara Hâlid ibn Velîd bir taş getirib kadının başına fırlatdı. Bu atış sebebiyle Hâlid'in yüzü üzerine kan fışkırdı. Hâlid bundan dolayı kadına sövdü. Allah'ın Peygamber'i Hâlid'in o kadına sövmesini işitti. Bunun üzerine:

— Yâ Hâlid! Yavaş ol, nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederek söylüyorum: O kadın öyle bir tevbe ile tevbe etmişdir ki eğer halkdan zorla vergi toplayan zulum sâhibi, o tevbe ile tevbe etmiş olsaydı kendisi için günâhları muhakkak mağfiret olunmuş gitmişdi buyurdu.

Sonra o kadının hazırlanmasını emretti. Akabinde Rasûlullah o kadın üzerine bizzât cenâze namazı kıldırdı da cenâze defn olundu.

٢٤ - (١٦٩٦) حدثني أبو غسان مالك بن عبد الواحد المسمعي. حدثنا معاذ (يعني ابن هشام) حدثني أبي عن يحيى بن أبي كثير. حدثني أبو قلابة؛ أن أبا المهلب حدثه عن عمران بن حصين؛ أن امرأة من جهينة أتت نبي الله ﷺ، وهي حبلى من الزنى. فقالت: يا نبي الله! أصبت حدا فأقمه علي. فدعا نبي الله ﷺ وليها. فقال «أحسن إليها. فإذا وضعت فائتني بها» ففعل. فأمر بها نبي الله ﷺ. فشكت عليها ثيابها. ثم أمر بها فرجمت. ثم صلى عليها. فقال له عمر: تصلي عليها؟ يا نبي الله! وقد زنت. فقال «لقد تابت توبة لو قسمت بين سبعين من أهل المدينة لوسعتهم. وهل وجدت توبة أفضل من أن جادت بنفسها لله تعالى؟».

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان بن مسلم. حدثنا أبان العطار. حدثنا يحيى ابن أبي كثير، بهذا الإسناد، مثله.

24 — (1696) .... : Imrân ibn Husayn (R) dan (şöyle demişdir) : Cüheyne kabîlesinden bir kadın zinâdan hâmile olarak Allah'ın Peygamberine geldi ve :

— Ey Allah'ın Peygamber'i! Ben hadd vurulmayı îcâb ettiren bir günâh işledim, binâenaleyh bunun cezâsı olan haddi bana tatbîk et dedi. Bunun üzerine Allah'ın Peygamber'i (S) bu kadının velîsini çağırıb ona : «Bu kadına iyi muâmele et, çocuğu doğurduğu zaman onu bana getir» emrini verdi. Velîsi de bu emri yerine getirdi. Nihâyet Allah'ın Peygamber'i kadınla ilgili emrini verdi kadının elbiseleri vücûduna bağlandı. Sonra Peygamber emretti ve kadın recm edildi. Sonra Peygamber kadının cenâze namazını bizzât kendisi kıldırdı. Hz. Umer :

— Ey Allâh'ın Peygamberi! Zinâ etmiş bir kadın olduğu halde sen onun namazını nasıl kılarsın? dedi. Bunun üzerine Peygamber :

— Vallâhi, o öyle bir tevbe etti ki Medîne halkından yetmiş kişi arasında taksîm edilmiş olsaydı muhakkak onlara fazla gelirdi yâ Umer! Sen, kendi canını Allâh'a cömertce fedâ eden bir kadının tevbesinden daha kıymetlisini bulabilir misin? buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîler de İbnu Ebî Kesîr'in, bu isnâdla yukardaki hadîsin benzerini tahdîs ettiğini rivâyet etmişlerdir.

٢٥ - (١٦٩٧/١٦٩٨) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثناه محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن ابن شهاب، عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود، عن أبي هريرة، وزيد بن خالد الجهني؛ أنهما قالا: إن رجلا من الأعراب أتى رسول الله ﷺ. فقال: يا رسول الله!

أنشدك الله إلا قضيت لي بكتاب الله . فقال الخصم الآخر، وهو أفقه منه : نعم . فاقض بيننا بكتاب الله . وائذن لي . فقال رسول الله ﷺ « قل » قال : إن ابني كان عسيفا على هذا فزنى بامرأته . وإني أخبرت أن على ابني الرجم . فافتديت منه بمائة شاة ووليدة . فسألت أهل العلم فأخبروني ؛ أنما على ابني جلد مائة وتغريب عام . وأن على امرأة هذا الرجم . فقال رسول الله ﷺ « والذي نفسي بيده ! لأقضين بينكما بكتاب الله . الوليدة والغنم رد . وعلى ابنك جلد مائة وتغريب عام . واغد ، يا أنيس ! إلى امرأة هذا . فإن اعترفت فارجمها » .

قال : فغدا عليها . فاعترفت . فأمر بها رسول الله ﷺ فرجمت .

(...) وحدثني أبو الطاهر وحرملة . قالا : أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس . ح وحدثني عمرو الناقد . حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد . حدثنا أبي عن صالح . ح وحدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق عن معمر . كلهم عن الزهري ، بهذا الإسناد ، نحوه .

25 — (1697/1698) .... : Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî, her ikisi de şöyle dediler : Bedevîlerden bir adam Rasûlullah (S) a geldi ve :

— Yâ Rasûlallah! Allah aşkına senden benim için ancak Allâh'ın kitâbı ile hükmetmeni istiyorum dedi. Hasını olan ve ayni zamanda kendisinden daha anlayışlı bulunan diğer şâhıs da :

— Evet, aramızda ALLÂH'IN KİTÂBı ile hükmet ve söylemek için de bana izin ver dedi. Rasûlullah :

— Söyle diye izin verdi. O zât :

— Oğlum, hasmım olan şu zâtın yanında hizmetçi bulunuyordu. Derken oğlum onun karısı ile zinâ etti. Bana da bu zinâdan dolayı oğluma recm cezâsı lâzım geldiği haber verildi. Ben oğlum için yüz koyun ve bir câriye fidye verib oğlumu kurtardım. Muteâkiben bu meseleyi ilim ehli olanlara sordum. Onlar, oğlunun cezâsı sâdece yüz değnek ile bir yıl habsdır. Öteki adamın zinâ eden karısına da recm lâzım gelir diye haber verdiler dedi. Rasûlullah (S) :

— Nefsim elinde olan (Allâh) a yemîn ederim ki ben sizin aranızda muhakkak ALLÂH'IN KİTÂB'ı ile hükmedeceğim : Câriye ile koyunlar tekrar sana iâde olunacakdır. Oğluna da yüz değnek ile bir yıl insanlardan uzaklaştırma cezâsı verilecekdir.

Yâ Uneys! Haydi bu adamın karısının yanına git, eğer i'tirâf ederse onu recm et buyurdu[11].

Râvî der ki : Uneys o kadının yanına gitti kadın da zinâyı i'tirâf etti. Müteâkiben Rasûlullah onun recm edilmesini emir buyurdu ve emri yerine getirildi.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Zuhrî'den bu isnâd ile o hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

(٦) باب رجم اليهود، أهل الذمة، فى الزنى

٣٦ – (١٦٩٩) حدثني الحَكَمُ بْنُ مُوسَى أَبُو صَالِحٍ. حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَٰقَ. أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أُتِيَ بِيَهُودِيٍّ وَيَهُودِيَّةٍ قَدْ زَنَيَا . فَانْطَلَقَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّىٰ جَاءَ يَهُودَ . فَقَالَ « مَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَاةِ عَلَىٰ مَنْ زَنَىٰ ؟ » قَالُوا : نُسَوِّدُ وُجُوهَهُمَا وَنُحَمِّلُهُمَا . وَنُخَالِفُ بَيْنَ وُجُوهِهِمَا . وَيُطَافُ بِهِمَا . قَالَ « فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ . إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » فَجَاؤُا بِهَا فَقَرَأُوهَا . حَتَّىٰ إِذَا مَرُّوا بِآيَةِ الرَّجْمِ ، وَضَعَ الْفَتَى، الَّذِي يَقْرَأُ ، يَدَهُ عَلَىٰ آيَةِ الرَّجْمِ . وَقَرَأَ مَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا وَرَاءَهَا. فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ ، وَهُوَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ : مُرْهُ فَلْيَرْفَعْ يَدَهُ . فَرَفَعَهَا . فَإِذَا تَحْتَهَا آيَةُ الرَّجْمِ . فَأَمَرَ بِهِمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَرُجِمَا .

قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ : كُنْتُ فِيمَنْ رَجَمَهُمَا . فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يَقِيهَا مِنَ الْحِجَارَةِ بِنَفْسِهِ .

(6) YAHÛDÎLERİN VE DİĞER ZİMMÎLERİN ZİNÂ SUÇLARI SÂBİT OLDUĞUNDA RECM OLUNMALARI BÂBI

26 — (1699) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah'a zinâ etmiş bir Yahûdî erkeği ile bir Yahûdî kadını getirildi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) Yahûdîlerin yanına kadar gidib :

11. «İyi bil ki Uneys'in gönderilmesi, ashâbımızdan ve diğerlerinden olan âlimler indinde bu adamın o kadına kendi oğlu ile zinâ iftirâsı yaptığını kadına bildirmeğe hamledilmişdir. Ki kadına zinâ iftirâsı attığından o adama iftirâ cezâsı olduğunu kadına bildirsin. Bunu ta'kiben de kadın yâ o adama zinâ iftirası cezâsının tatbîkini taleb etsin, yahut da onu afvetsin. Şu da var ki kadın zinâyı i'tirâf ederse o adama iftirâ cezası îcâb etmez, bilâkis kadına zinâ cezası vâcib olur. Kadına tatbik edilecek zinâ cezâsı da recm'dir. Çünkü kadın evlidir.

İşte bu sûretle Uneys kadına gitti, kadın da zinayı i'tirâf etti. Bunun üzerine Peygamber kadının recmini emretti o da recm olundu. Bu te'vil zarûridir. Çünkü hadîsin zâhiri, Uneys'in zinâ haddini ikâme için gönderildiğidir. Halbuki bu kasd edilmemişdir. Zira zinâ cezâsı tecessüs ve teftîş ile ihtiyât edilemez. Bilâkis eğer zânî zinâyı i'tirâf ederse ona bu i'tirâfdan dönmesinin telkîn edilmesi müstehab oldu» (Nevevî).

— Sizler zinâ edenler üzerine Tevrât'da ne cezâsı buluyorsunuz? diye sordu. Onlar :

— Biz zinâ eden erkek ile kadının yüzlerini karartır, onları bir hayvan üzerine yükler, yüzleri biribirinin aksine gelecek sûretde oturdur ve böylece onları dolaştırıb teşhîr ederiz dediler. Rasûlullah :

— Eğer doğru söyliyenler iseniz Tevrâtı getirin buyurdu. Onlar Tevrâtı getirdiler ve onu okumağa başladılar. Nihâyet recm âyetine uğradıklarında okumakta olan genç elini recm âyeti üzerine koydu da iki eli arasını ve arkasını okudu. O sırada Rasûlullah ile beraber bulunan Abdullah ibn Selâm[12], Peygamber'e :

— Ona emret de elini kaldırsın dedi. Genç elini kaldırdı. Bir de bakdılar ki recm âyeti elinin altındadır. Rasûlullah zinâ eden erkek ve dişi Yahûdîlerin recm edilmelerini emretti. Onlar da recm olundular.

Râvî Abdullah ibn Umer : Ben bu iki zinâkârı recm edenlerin arasında bulundum. Erkek Yahûdî'nin, o kadını atılan taşlardan kendi nefsi ile korumağa çalıştığını gördüm dedi.

٢٧ - (...) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل (يعني ابن علية) عن أيوب. ح وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني رجال من أهل العلم. منهم مالك بن أنس؛ أن نافعا أخبرهم عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ رجم في الزنى يهوديين. رجلا وامرأة زنيا. فأتت اليهود إلى رسول الله ﷺ بهما. وساقوا الحديث بنحوه.

(...) وحدثني أحمد بن يونس. حدثنا زهير. حدثنا موسى بن عقبة عن نافع، عن ابن عمر؛ أن اليهود جاؤا إلى رسول الله ﷺ برجل منهم وامرأة قد زنيا. وساق الحديث بنحو حديث عبيد الله عن نافع.

27 — ( ) .... : Abdullah ibn Vehb haber verib şöyle dedi : Bana, aralarında Mâlik ibn Enes'in de bulunduğu ilim ehlinden birçok kimseler haber verdi. Onlara da Nâfî', İbn Umer'den şöyle haber vermişdir : Rasulullah (S) biribirleriyle zina eden bir erkek ve bir kadın iki Yahûdî'yi zinâ suçunun subûtunda recm etti. Şöyle ki Yahûdîler bu iki kişiyi Rasûlullah'a getirdiler... râvîler hadîsin bundan sonrasını yukarıki hadîs tarzında rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Burada da Mûsa ibn Ukbe, Nâfî'den, o da İbn Umer'-

12. Abdullah ibn Selâm, aslında İsrâil oğulları neslinden ve Yahûdî dininde iken Peygamber'in Medîne'ye hicretinde musliman omluştu. Bu cihetle Tevrât hakkında derin bilgisi vardı.

den: Yahûdîler kendilerinden zinâ etmiş olan bir erkek ile bir kadını Rasûlullah'a getirdiler diye tahdîs edib Ubeydullah'ın Nâfi'den rivâyet ettiği (26 rakamlı) hadîs tarzında hadîsin tamâmını sevk etmiştir.

٢٨ – (١٧٠٠) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة. كلاهما عن أبي معاوية. قال يحيى: أخبرنا أبو معاوية عن الأعمش، عن عبد الله بن مرة، عن البراء بن عازب. قال: مرّ على النبي ﷺ بيهودي محمّماً مجلوداً. فدعاهم ﷺ فقال «هكذا تجدون حد الزاني في كتابكم؟» قالوا: نعم. فدعا رجلاً من علمائهم. فقال «أنشدك بالله الذي أنزل التوراة على موسى! أهكذا تجدون حد الزاني في كتابكم؟» قال: لا. ولولا أنك نشدتني بهذا لم أخبرك. نجده الرجم. ولكنه كثر في أشرافنا. فكنا، إذا أخذنا الشريف تركناه. وإذا أخذنا الضعيف، أقمنا عليه الحد. قلنا: تعالوا فلنجتمع على شيء نقيمه على الشريف والوضيع. فجعلنا التحميم والجلد مكان الرجم. فقال رسول الله ﷺ «اللهم! إني أول من أحيا أمرك إذ أماتوه». فأمر به فرجم. فأنزل الله عز وجل: يا أيها الرسول لا يحزنك الذين يسارعون في الكفر. إلى قوله: إن أوتيتم هذا فخذوه [٥/المائدة/٤١] يقول: ائتوا محمداً ﷺ. فإن أمركم بالتحميم والجلد فخذوه. وإن أفتاكم بالرجم فاحذروا. فأنزل الله تعالى: ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكافرون [٥/المائدة/٤٤]. ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الظالمون [٥/المائدة/٤٥]. ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الفاسقون [٥/المائدة/٤٧]. في الكفار كلها.

(...) حدثنا ابن نمير وأبو سعيد الأشج. قالا: حدثنا وكيع. حدثنا الأعمش، بهذا الإسناد، نحوه. إلى قوله: فأمر به النبي ﷺ فرجم. ولم يذكر: ما بعده من نزول الآية.

28 — (1700) .... : Berâ' ibn Âzib (R) şöyle dedi: Bir gün yüzü karartılmış ve değnekle döğülmüş olan bir Yahûdî, Peygamber'in yanından geçirildi. Peygamber (S) onları çağırdı ve:

— Sizler zinâ eden kimsenin cezâsını kitâbınızda böyle mi buluyorsunuz? diye sordu. Onlar:

— Evet dediler. Bunun üzerine Peygamber onların âlimlerinden birini çağırıb:

— Mûsâ'ya Tevrât'ı indiren Allah için söyle! Kitâbınızda zânînin haddini böyle mi buluyorsunuz? dedi. Yahûdî âlimi:

— Hayır. Böyle yemîn vermese idin bunu sana haber vermezdim. Biz

onun cezâsını recm olarak buluyoruz. Fakat eşrâfımız arasında zinâ çoğaldı. Biz de bir şerîfi zinâda yakaladığımız zaman onu bırakıb, zaîf bir kimseyi zinâda yakaladığımızda da zinâ cezâsını ona tatbîk eder olduk. (Zaîfler gürûhu, şerîflere de zinâ haddi tatbik edilmedikce biz yalnız zaîflere cezâ tatbîk edilmesine râzıy değiliz deyib ihtilâf çıkarınca) geliniz hem şerîfe, hem zaîfe tatbîk edeceğimiz bir cezâ üzerinde birleşelim dedik. Neticede zânîlerin yüzlerini karartmayı ve değnekle dövmeyi recm yerine ikâme ettik dedi. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Ey Allâh'ım! Ben senin emrini diriltenlerin birincisiyim. Çünkü onlar bu emri öldürmüşlerdi dedi. Akabinde o zânînin recm edilmesini emretti ve recm olundu. Azîz ve Celîl olan Allâh da şu âyetleri indirdi :

«Ey Rasûl! Kalbleri ile inanmadıkları halde ağızlarıyle i n a n d ı k diyen munâfıklarla Yahûdi'lerden o küfr içinde alabildiğine koşuşanlar seni mahzûn etmesin. Onlar durmadan yalan dinliyen, senin huzûruna gelmiyen diğer bir kavm hisâbına câsûsluk eden kimselerdir. Kelimeleri (Allah tarafından) **yerlerine konuldukdan sonra tahrîf ederler, onlar: Eğer size şu** (fetvâ) **verilirse onu alın, şâyet o verilmezse** (kabûl etmekden) **çekinin derler. Allah kimin sapıklığını irâde ederse artık sen Allâh'ın ona âid** (meşîetini) **önlemeğe hiçbir vechile muktedir olamazsın. Onlar öyle kimselerdir ki Allah, kalblerini temizlemek dilememiştir. Dünyâda hor ve hakîr olmak onların hakkıdır. Âhiretde de onlara pek büyük bir azâb vardır»** (el-Mâide: 41).

Onlar : Muhammed'e gidiniz! Eğer size zâninin yüzünü karartma ve değnek vurma cezâsı ile emrederse bu hükmünü alınız. Şâyet recm ile fetvâ verirse sakınınız demişler. Allah Teâlâ da şu âyetleri indirmişdir :

«HER KİM ALLÂH'IN İNDİRDİĞİ AHKÂM İLE HÜKMETMEZSE ONLAR HEP KÂFİRLERDİR» (el-Mâide : 44);

«HER KİM ALLÂH'IN İNDİRDİĞİ AHKÂM İLE HÜKMETMEZSE ONLAR HEP ZÂLİMLERDİR» (el-Mâide: 45);

«HER KİM ALLÂH'IN İNDİRDİĞİ AHKÂM İLE HÜKMETMEZSE ONLAR HEP — İtâatden çıkmış — FÂSIKLARDIR» (el-Mâide: 47).

Bu âyetlerin hepsi kâfirler hakkındadır.

( ) .... : Burada da A'meş bu isnâdla; «Peygamber (S) onun recm edilmesini emretti, o da recm olundu» sözüne kadar yukarıki hadîs tarzında tahdîs etti. Fakat ondan sonraki âyetlerin nuzûlünü ifâde eden sözleri zikretmedi.

٢٨ م — (١٧٠١) وحدّثني هرُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ . حدّثنا حَجّاجُ بْنُ مُحَمّدٍ . قَالَ : قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ : أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : رَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلاً مِنْ أَسْلَمَ ، وَرَجُلاً مِنَ الْيَهُودِ ، وَامْرَأَتَهُ

(...) وحدثنا إسحق بن إبراهيم . أخبرنا روح بن عبادة . حدثنا ابن جريج ، بهذا الإسناد ، مثله . غير أنه قال : وامرأة .

28 M — (1701) .... : Câbir ibn Abdillah (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) Eslem kabîlesinden — Mâiz ibn Mâlik adındaki — bir adamı, Yahûdîlerden bir adamı ve onun zinâ ettiği kadını recm etti.

( ) .... : Burada da İbn Cüreyc, bu isnâdla yukarıkinin benzeri olan hadîsi tahdîs etmiş, şukadar var ki râvî burada: Onun sâhibesi demeyib «bir kadını» demişdir.

٢٩ — (١٧٠٢) وحدثنا أبو كامل الجحدري . حدثنا عبد الواحد . حدثنا سليمان الشيباني . قال: سألت عبد الله بن أبي أوفى . ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة (واللفظ له) . حدثنا علي بن مسهر عن أبي إسحق الشيباني . قال : سألت عبد الله بن أبي أوفى : هل رجم رسول الله ﷺ ؟ قال : نعم . قال قلت : بعد ما أنزلت سورة النور أم قبلها ؟ قال : لا أدري .

29 — (1702) .... : Ebû Ishâk eş-Şeybânî dedi ki: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Rasûlullah (S) recm cezâsı tatbîk etti mi? diye sordum.

— Evet tatbîk etti dedi. Ben:

— (Rasûlullah bu cezâyı) Nûr sûresi indirildikden sonra mı, yoksa evvel mi tatbîk etti? diye sordum da:

— Bunu bilmiyorum diye cevâb verdi [13].

٣٠ — (١٧٠٣) وحدثني عيسى بن حماد المصري . أخبرنا الليث عن سعيد بن أبي سعيد ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أنه سمعه يقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول « إذا زنت أمة أحدكم فتبين زناها ، فليجلدها الحد . ولا يثرب عليها . ثم إن زنت ، فليجلدها الحد ، ولا يثرب عليها . ثم إن زنت الثالثة ، فتبين زناها ، فليبعها . ولو بحبل من شعر » .

13. Bu sûre ile maksadı, *«zinâ eden kadınla zinâ eden erkekden her birine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız bunlara, Allah'ın dîni* (ni tatbîk) *husûsunda acıyacağınız tutmasın. Mu'minlerden bir zümre de bunların azâbına şâhid olsun»* (en-Nûr: 2) âyetidir. Bu suâlin faydası şudur ki eğer recm bu âyetden önce vaki' olmuş ise recmin bu nass ile neshini iddiâ etmek ve zinânın cezâsı yüz değnek vurmakdır demek mümkin olur. Eğer recm cezâsının tatbîki bu âyetin nuzûlünden sonra vâki' oldu ise, bu takdîrde evli zânîler hakkında değnek cezâsının mensûhiyetini istidlâl etmek mumkin görülebilir. Muhakkak olan şu ki burada nesh yoktur, ancak bu âyetin hükmünün sünnetle evli olmayan zânîlere tahsîsi vardır (İbn Hacer).

30 — (1703) .... : Ebû Hureyre (R) der ki, ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu: «Birinizin câriyesi zinâ eder de zinâ ettiği (beyyine yahut gebelik, yahut ikrâr ile) tebeyyün ederse efendisi o câriyeye lâyık olan kamçılama cezâsını tatbîk etsin[14] fakat sözle levm ve azarlama edib onu ayıplamasın. Sonra yine zinâ ederse efendisi ona yine kamçılama cezâsı uygulasın, fakat aybını yüzüne vurub ezâ etmesin. Sonra bu câriye üçüncü defa zinâ eder ve zinâsı tebeyyün ederse, efendisi onu (aybını beyân ederek) kıldan yapılmış bir ip pahası ile de olsa satsın».

٣١ — (...) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ. ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ الْبُرْسَانِيُّ. أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ. كِلَاهُمَا عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ. ح وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ. حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. حَدَّثَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ. ح وَحَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَٰقَ. كُلُّ هَٰؤُلَاءِ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. إِلَّا أَنَّ ابْنَ إِسْحَٰقَ قَالَ فِي حَدِيثِهِ: عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، فِي جَلْدِ الْأَمَةِ إِذَا زَنَتْ ثَلَاثًا «ثُمَّ لِيَبِعْهَا فِي الرَّابِعَةِ».

31 — ( ) .... : Buradaki beş tarîk râvîlerinin hepsi de netîce i'tibârıyle Ebû Hureyre (R) den, o da Peygamber (S) den bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Ancak bu râvîlerden Muhammed ibn Ishâk kendi hadîsinde : Saîd el-Makburî'den, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den, üç defa zinâ ettiği zaman câriyeye vurulan değnek cezâsı hakkında «sonra dördüncü defada efendisi o câriyeyi satsın» şeklinde rivâyet etmişdir.

14. Câriyeye lâyık olan cezâ şu âyetde beyân edilen cezâdır:

فاذا احصن فان اتين بفاحشة فعليهن نصف ما على المحصنات من العذاب

: ...*Onlar evlendikden sonra bir fuhş irtikâb ettiler mi o vakıt üzerlerine hurr kadınlar üzerindeki cezânın yarısı (verilir)...»* (en-Nisâ: 25).

٣٢ – (...) حدثنا عبد الله بن مسلمة القعنبي. حدثنا مالك. ح وحدثنا يحيى بن يحيى (واللفظ له) قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن عبيد الله بن عبد الله، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ سئل عن الأمة إذا زنت ولم تحصن؟ قال «إن زنت فاجلدوها. ثم إن زنت فاجلدوها. ثم إن زنت فاجلدوها. ثم بيعوها ولو بضفير».

قال ابن شهاب: لا أدري، أبعد الثالثة أو الرابعة.

وقال القعنبي، في روايته: قال ابن شهاب: والضفير الحبل.

32 — ( ) .... : Ebû Hıreyre (R) (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S), evlenmemiş olarak zinâ ettiği zaman câriyenin hükmünden soruldu? «Eğer zinâ ederse ona **celde** vurunuz. Sonra yine zinâ ederse celde vurunuz. Sonra tekrar zinâ ederse ona yine celde vurunuz. Sonra örülmüş bir ip karşılığında da olsa onu satınız» buyurdu.

İbn Şihâb : Bu satma emrinin üçüncü defadan sonra mı, yahut dördüncü defadan sonra mı olduğunu bilmiyorum dedi.

Kâ'nebî ise kendi rivâyetinde : İbn Şihâb, **dafîr, ipden** ibâretdir dedi demişdir [15].

٣٣ – (١٧٠٤) وحدثنا أبو الطاهر. أخبرنا ابن وهب. قال: سمعت مالكا يقول: حدثني ابن شهاب عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة، عن أبي هريرة وزيد بن خالد الجهني؛ أن رسول الله ﷺ سئل عن الأمة. بمثل حديثهما. ولم يذكر قول ابن شهاب: والضفير الحبل.

(...) حدثني عمرو الناقد. حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد. حدثني أبي عن صالح. ح وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر. كلاهما عن الزهري، عن عبيد الله، عن أبي هريرة وزيد بن خالد الجهني، عن النبي ﷺ. بمثل حديث مالك. والشك في حديثهما جميعا، في بيعها في الثالثة أو الرابعة.

15. Bu hadîsin zâhirinden câriyeyi efendisinin hadd ikâme edebileceği anlaşılıyor ki İmâm Mâlik, Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel'in mezhebleri böyledir. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre celde vurmak ve diğer hadlari tatbîk etmek yalnız devletin hakkıdır. Ta'zîr ise böyle değildir. Ferdin de ta'zîr hakkı vardır.

Bu hadîslerde *celdin* sayısı zikredilmemişdir. Nesâî'nin rivâyetinde bunun elli kamçı olduğu bildirilmişdir: Birisi Peygamber'e geldi ve: Yâ Rasûlallah! Câriyem zinâ yaptı ve zinâsı tebeyyün etti dedi. Peygamber : «Elli kamçı vur» buyurdu. Sonra bu zât Peygamber'e tekrar geldi ve : Câriye bu fenalığa avdet etti ve zinâsı tebeyyün etti dedi. Peygamber : «Elli kamçı vur» dedi. Sonra o zât üçüncü bir defa daha geldi zinâkarlığı arz etti. Peygamber : «Artık bu yaramaz câriyeyi kıldan bükülmüş âdî bir ipe olsa da sat» buyurdu (Nesâî).

33 — (1704) .... : Buradaki râvî de Ebû Hureyre'den ve Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî'den, Rasûlullah (S) a câriyeden soruldu dediklerini yukarıdakilerin hadîsleri gibi rivâyet etmişdir. Ancak İbn Şihâb'ın, «dafîr, ipden ibâretdir» sözünü zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Hureyre'den ve Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî'den, onlar da Peygamber'den (33 rakamlı) Mâlik hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir. Bunların her ikisinin hadîslerinde de şüphe, satışın üçüncü defasında mı, yahut dördüncü defada mı olduğu hakkındadır.

(٧) باب تأخير الحد عن النفساء

٣٤ — (١٧٠٥) حدثنا محمد بن أبي بكر المقدمي. حدثنا سليمان أبو داود. حدثنا زائدة عن السدي، عن سعد بن عبيدة، عن أبي عبد الرحمن. قال: خطب علي فقال: يا أيها الناس! أقيموا على أرقائكم الحد. من أحصن منهم ومن لم يحصن. فإن أمة لرسول الله ﷺ زنت. فأمرني أن أجلدها. فإذا هي حديث عهد بنفاس. فخشيت، إن أنا جلدتها، أن أقتلها. فذكرت ذلك للنبي ﷺ. فقال «أحسنت».

(...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم. أخبرنا يحيى بن آدم. حدثنا إسرائيل عن السدي، بهذا الإسناد. ولم يذكر: من أحصن منهم ومن لم يحصن. وزاد في الحديث: «اتركها حتى تماثل».

(7) HADDİN NİFASLI KADINLARDAN GERİ BIRAKILMASI BÂBI

34 — (1705) .... : Ebû Abdirrahmân dedi ki: Ali (R) bir hitâbe yapıb şöyle dedi: Ey insanlar! Evlenmiş olanlarından olsun, evlenmemişlerinde olsun bütün köle ve câriyeleriniz üzerinde haddi tatbîk ediniz. Çünkü Rasûlullah (S) ın zinâ etmiş bir câriyesi vardı da Rasûlullah ona celde vurmayı bana emretmişdi. Bir de baktım o câriyenin nifası yenidir. Ben ona celde vurduğum takdirde onu öldürmemden endîşe ettim. Bu durumu Peygamber'e zikrettiğimde bana: «(Celde vurmayı bırakmakla) iyi ettin» buyurdu.

( ) .... : Burada da İsrâîl, Süddî'den bu isnâdla tahdîs etti fakat: «Onlardan evlenen ve evlenmeyen kimseler» fıkrasını zikretmedi. Bir de bu hadîsde: «O câriyeyi nifâsdan beriy oluncaya kadar hadd vurmayı terk et» ziyâdesi vardır.

(٨) باب حد الخمر

٣٥ – (١٧٠٦) حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن بشار. قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. قال: سمعت قتادة يحدث عن أنس بن مالك؛ أن النبي ﷺ أتي برجل قد شرب الخمر. فجلده بجريدتين، نحو أربعين.

قال: وفعله أبو بكر. فلما كان عمر استشار الناس. فقال عبد الرحمن: أخف الحدود ثمانين. فأمر به عمر.

(...) وحدثنا يحيى بن حبيب الحارثي. حدثنا خالد (يعني ابن الحارث). حدثنا شعبة. حدثنا قتادة. قال: سمعت أنسا يقول: أتي رسول الله ﷺ برجل. فذكر نحوه.

(8) ŞARÂB İÇMENİN CEZÂSI BÂBI

35 — (1706) .... : Şu'be tahdîs edib dedi ki: Ben Katâde'den işittim, o Enes ibn Malik'den şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) e şarâb içmiş bir kimse getirildi. Peygamber ona yaprakları soyulmuş iki hurma değneği ile **kırk** kadar celde vurdu[16].

Râvî dedi ki: Ebû Bekr de bunu yaptı. Umer devlet başkanı olunca, bu husûsda insanlarla istişâre etti. Abdurrahmân: Sarhoşa **haddlerin** en hafîfini yani **seksen değnek** cezâsını tatbîk et re'yini ileri sürdü. Umer de bukadar vurulmasını emretti.

( ) .... : Katâde tahdîs edib dedi ki: Ben Enes'den işittim: Rasûlullah'a bir kimse getirildi diyerek yukarıki hadîs tarzında zikrediyordu.

٣٦ – (...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا معاذ بن هشام. حدثني أبي عن قتادة، عن أنس ابن مالك؛ أن نبي الله ﷺ جلد في الخمر بالجريد والنعال. ثم جلد أبو بكر أربعين. فلما كان عمر، ودنا الناس من الريف والقرى، قال: ما ترون في جلد الخمر؟ فقال عبد الرحمن بن عوف: أرى أن تجعلها كأخف الحدود. قال: فجلد عمر ثمانين.

(...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا يحيى بن سعيد. حدثنا هشام، بهذا الإسناد، مثله.

16. Değnekler beraber tutulmuşsa ba'zılarınca iki hurma değneği ile kırk defa vurulduğuna göre vurulan değneklerin toplamı *seksen* olmuş oluyor. Ba'zılarınca da ikisi bir i'tibârıyle *kırk* değnek oluyor. Bu her iki sayıyı takrir ve te'yîd eden başka hadîsler de vardır. Bu hadîs alkollü içki içene şer'î cezâ vurulduğuna sarîh bir delîldir.

36 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) den : Allâh'ın Peygamber'i (S) şarâb içme suçundan hurma dalı ve na'ller ile celde cezâsı tatbîk etti. Sonra Ebû Bekr kırk değnek vurdu. Umer devlet başkanı olub halk sulak yerlere ve münbit köylere yakın olunca (yani refâh artınca) [17], Umer, şarâb içme cezâsı olan değnek (sayısı) ḥakkında ne düşünürsünüz? diye sordu. Abdurrahmân ibn Avf : Ben bunu Kur'ân'daki cezâların en hafîfi gibi yapmanı düşünüyorum dedi [18]. Umer de seksen değnek vurdu.

( ) Bize Muhammed ibn Müsennâ tahdîs etti. Bize Yahyâ ibn Saîd tahdîs etti. Bize Hişâm bu isnâdla yukarıki hadîsin benzerini tahdîs etti.

٣٧ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَضْرِبُ فِي الْخَمْرِ بِالنِّعَالِ وَالْجَرِيدِ أَرْبَعِينَ . ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِهِمَا . وَلَمْ يَذْكُرِ : الرِّيفَ وَالْقُرَى .

37 — ( ) .... : Enes (R) den : Peygamber (S) şarâb husûsunda na'ller ve hurma değnekleri ile kırk defa vurur idi dedi sonra yukarıki iki râvînin hadîsi gibi zikretti. Ancak burada sulak yerler, köyler sözlerini söylemedi.

٣٨ – (١٧٠٧) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ . قَالُوا : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ (وَهُوَ ابْنُ عُلَيَّةَ) عَنِ ابْنِ أَبِي عَرُوبَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الدَّانَاجِ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ فَيْرُوزَ مَوْلَى ابْنِ عَامِرٍ الدَّانَاجِ . حَدَّثَنَا حُضَيْنُ بْنُ الْمُنْذِرِ ، أَبُو سَاسَانَ . قَالَ : شَهِدْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ وَأُتِيَ بِالْوَلِيدِ ، قَدْ صَلَّى الصُّبْحَ رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ قَالَ : أَزِيدُكُمْ ؟ فَشَهِدَ عَلَيْهِ رَجُلَانِ : أَحَدُهُمَا حُمْرَانُ ؛ أَنَّهُ

17. *Rîf*, sulak yerler, yahut suya yakın yerler demektir. Bunun ma'nâsı şudur : Umer zamanı olunca Şâm ve Irak feth olundu. Halk bu sulak, münbit, yaşayışı rahat, üzümleri ve meyveleri bol yerlerde ikâmete başladı. Böyle refah artınca da şarâb içenler çoğaldı. Bu sebepten dolayı Umer içenlere ağır basmak ve onları bu fiilden men etmek maksadıyle içme cezâsını artırdı.

18. Kur'ân-ı Kerîm'de mansûs olan cezâlar şunlardır :
   a. Hırsızlığın cezâsı, el kesmek (el-Mâide: 38);
   b. Zinâ cezâsı, yüz değnek (en-Nûr: 2);
   c. İftirâ cezâsı, seksen değnek (en-Nûr: 4).
   İşte bunların en hafîfi seksen değnek olan iftirâ haddidir.

شَرِبَ الْخَمْرَ . وَشَهِدَ آخَرُ ؛ أَنَّهُ رَآهُ يَتَقَيَّأُ . فَقَالَ عُثْمَانُ : إِنَّهُ لَمْ يَتَقَيَّأْ حَتَّى شَرِبَهَا . فَقَالَ : يَا عَلِيُّ ! قُمْ فَاجْلِدْهُ . فَقَالَ عَلِيٌّ : قُمْ ، يَا حَسَنُ ! فَاجْلِدْهُ . فَقَالَ الْحَسَنُ : وَلِّ حَارَّهَا مَنْ تَوَلَّى قَارَّهَا (فَكَأَنَّهُ وَجَدَ عَلَيْهِ) . فَقَالَ : يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ ! قُمْ فَاجْلِدْهُ . فَجَلَدَهُ . وَعَلِيٌّ يَعُدُّ . حَتَّى بَلَغَ أَرْبَعِينَ . فَقَالَ : أَمْسِكْ . ثُمَّ قَالَ : جَلَدَ النَّبِيُّ ﷺ أَرْبَعِينَ . وَجَلَدَ أَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ . وَعُمَرُ ثَمَانِينَ . وَكُلٌّ سُنَّةٌ . وَهَٰذَا أَحَبُّ إِلَيَّ .

زَادَ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ فِي رِوَايَتِهِ : قَالَ إِسْمَاعِيلُ : وَقَدْ سَمِعْتُ حَدِيثَ الدَّانَاجِ مِنْهُ فَلَمْ أَحْفَظْهُ .

38 — (1707) .... : Ebû Sâsân Hudayn ibnu'l-Munzir tahdîs edib dedi ki : Ben Medîne'de Usmân ibn Affân'ın yanında hâzır oldum ki ona Velîd ibn Ukbe getirildi [19]. Bu Velîd (vâlî bulunduğu Kûfe'de) sabah namazını iki rek'at kıldıkdan sonra cemâate dönüb : Size daha fazla kıldırayım mı? diye sormuşdu. Kendisi aleyhinde iki kişi şahâdet etti. Bu iki şâhidden biri Humrân'dır; Humrân Velîd'in şarâb içtiğini, öteki şâhid de Velîd'i kusarken gördüğünü şahâdet etti. Halîfe bulunan Usmân : O şarâb içmedikce kusmaz dedi. Akabinde : Yâ Ali! Kalk ona celde vur dedi. Ali de : Kalk yâ Hasen! Ona sen celde vur dedi. Bunun üzerine Hasen de (ona öfkelenmişcesine) : «Velli hârrehâ men tevellâ kârrehâ (= hilâfetin serinlik, âfiyet ve iyiliklerine nâil olan, onun sıcaklık şiddet ve kötülüklerini de üzerine alsın)» meselini söyledi (yani bu değnek vurmak vazîfesini bizzât Usmân yahut onun en yakın akribâlarından biri alsın demek istedi). Sonra : Yâ Abdallah ibne Ca'fer! Kalk onu sen kamçıla dedi. O da kalkdı ve Velîd'i kamçıladı. Ali de kamçı adedini sayıyordu. Nihâyet sayı kırka ulaşınca Ali : Dur dedi ve sonra : Peygamber (S) kırk kamçı vurdu. Ebû Bekr de kırk değnek vurdu. Umre ise seksen değnek vurdu. Bu adedlerin hepsi de sünnetdir. Fakat şu kırk adedi bana en sevimli olanıdır sözlerini de ilâve etti.

Râvîlerden Ali ibn Hucr: İsmail ibn Uleyye dedi ki : Ben ed-Dânâc'ın hadîsini kendisinden işitmiştim amma onu ezberliyemedim sözlerini ziyâde etmişdir.

19. Usmân halîfe iken Medîne'de onun yanında hâzır bulundum demek ister. Bu Velîd ise, Velîd ibn Ukbe ibn Ebî Muayt ki hakkında *«Ey iymân edenler eğer size bir fâsık bir haber getirirse onun doğru olub olmadığını tahkik edin...»* (el-Hucurât: 6) âyeti indirilmişti. Bu zât Kûfe'den getirildi. Kendisi Kûfe üzerinde vâlî bulunuyordu. Kötü sîretli ve sarhoş bir kimse idi. Bir gün sarhoş olduğu halde halka sabah namazını dört rek'ât kıldırmış, sonra cemâate dönüb: Daha artırayım mı? diye sormuş. İlk saffda bulunanlar: Bize vâlî olduğun zamandan beri ziyâdeden ayrıldığımız yok, daha bize ne artıracaksın? Allah sana hiçbir hayrını artırmasın! demişler ve halk da mescidin çakılları ile kendisini taşlamışlardı. Bu hâdise Kûfe'de yayılıb olaylar cereyân edince Usman onu Medîne'ye getirtmeğe mecbur kalmışdı.

٣٩ – (١٧٠٧) حدثنى محمد بن منهال الضرير . حدثنا يزيد بن زريع . حدثنا سفيان الثورى ، عن أبى حصين ، عن عمير بن سعيد ، عن على . قال : ما كنت أقيم على أحد حدا فيموت فيه ، فأجد منه فى نفسى ، إلا صاحب الخمر . لأنه إن مات وديته . لأن رسول الله ﷺ لم يسنه (١) .

(...) حدثنا محمد بن المثنى . حدثنا عبد الرحمن . حدثنا سفيان ، بهذا الإسناد ، مثله .

39 — (1707) .... : Ali ibn Ebî Tâlib (R) şöyle dedi: Ben bir kimseye hadd ikâme edib de bu yolda ölmesiyle kendimde hüzn ve keder duymuş değilimdir. Ancak böyle bir acıyı şarâb içen kimse hakkında duymuşumdur. Şâyet bu (kimse o hadd ile) ölürse muhakkak onun diyetini (hayât bedelini) veririm. Çünkü Rasûlullah (S) şarâb içmek haddi hakkında bize mazbût bir sünnet (kanûn) bırakmamışdır [20].

( ) .... : Burada da Sufyân, bu isnâdla ayni hadîsi rivâyet etti.

(٩) باب قدر أسواط التعزير

٤٠ – (١٧٠٨) حدثنا أحمد بن عيسى . حدثنا ابن وهب . أخبرنى عمرو عن بكير بن الأشج . قال : بينا نحن عند سليمان بن يسار ، إذ جاءه عبد الرحمن بن جابر ، فحدثه . فأقبل علينا سليمان . فقال : حدثنى عبد الرحمن بن جابر ، عن أبيه ، عن أبى بردة الأنصارى ؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول « لا يجلد أحد فوق عشرة أسواط . إلا فى حد من حدود الله » .

(9) TA'ZÎR (VE TE'DÎB) [21] KAMÇILARININ MİKDÂRI BÂBI

40 — (1708) .... : Ebû Burdete'l-Ensârî (R) Rasûlullah (S) dan

20. İbn Mace'nin rivâyet ettiği yani hadîsin sonunda: «Muayyen bir adedle vurduğumuz hadd, bizim kendi ictihâdımızın eseridir» ziyâdesi vardır. Bu hadîsden anlaşıldığına göre şarâb içmeğe terettüb eden cezâ, sarhoşu, durumun gerektirdiği şekilde pataklamakdan ibâretdir. Yoksa sıra dayağına çekerek öldürünceye kadar dövmek değildir.

21. *Ta'zîr*, lugatda levm, tevbîh, red ve men etmek demektir. Şerîatde ise, hadd îcâb etmeyen bir suçdan dolayı te'dîb eylemekdir. Bu te'dîb îcâbına göre, habs, dayak, tokat, kulak çekme, azarlama veya hâkimin surat asarak bakması gibi muhtelif şekillerde olur. Ba'zı fakîhlere göre dayak atmanın en azı üç, en çoğu otuz dokuz değnektir. Çünkü ta'zîrin hadd derecesine varmaması gerekir. Haddin (yani dînî cezânın) en az mikdârı köleye vurulandır ki, zinâ iftirâsı ve içkide kırk sopadır.

Ta'zîr üç cihetten hadde benzemez:

a. Ta'zîr şahısların hallerine göre değişir.

b. Ta'zîr husûsunda şefâatda bulunmak câizdir, haddler için şefâat asla câiz değildir.

c. Ta'zîr sebebiyle telef olan şahıs ödenir.

şöyle buyururken işitmişdir: «Allah'ın ta'yîn ettiği haddlerden biri husûsunda olmak müstesnâ hiçbir kimse on kamçıdan fazla kamçılanamaz» [22].

(١٠) باب الحدود كفارات لأهلها

٤١ – (١٧٠٩) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي وأبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وإسحاق ابن إبراهيم وابن نمير. كلهم عن ابن عيينة (واللفظ لعمرو) قال: حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن أبي إدريس، عن عبادة بن الصامت. قال: كنا مع رسول الله ﷺ في مجلس. فقال «تبايعوني على أن لا تشركوا بالله شيئا، ولا تزنوا، ولا تسرقوا، ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق. فمن وفى منكم فأجره على الله. ومن أصاب شيئا من ذلك فعوقب به، فهو كفارة له. ومن أصاب شيئا من ذلك فستره الله عليه، فأمره إلى الله. إن شاء عفا عنه وإن شاء عذبه».

(10) ŞER'Î CEZÂLAR, TATBÎK OLUNDUKLARI KİMSELER İÇİN BİRER KEFFÂRETTİRLER BÂBI

41 — (1709) .... : (Birinci Akabe gecesinde bey'at eden on iki nakîbin biri bulunan) Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) şöyle dedi: Biz bir meclisde Rasulullah (S) ile beraber bulunuyorduk. Buyurdu ki: «Allah'a (ibâdetde) hiçbir şeyi ortak kılmamak, zinâ etmemek, hırsızlık yapmamak, haklı olmak müstesnâ Allah'ın harâm kıldığı nefsi öldürmemek üzere benimle bey'at edeceksiniz. İçinizden sözünde duran olursa ecr ve mükâfatı Allah'ın zimmet, fadl ve keremindedir. Bu dediklerimden birini yapıb da ondan dolayı dünyâda cezâya çarptırılırsa bu cezâ ve ikâb ona bir keffârettir. Bunlardan birini yapıb da yaptığı fiili Allah Teâlâ setr ederse işi Allâh'a kalır: İsterse onu afv, dilerse ona azâb eder» [23].

—

22. «Allâh'ın ta'yîn ettiği haddler» den maksad âyetlerde Allah tarafından muayyen mikdârlarda ta'yîn buyurulan cezâlardır ki bunlar: Zinâ haddi, serikat haddi yani hırsızlık haddi, içki içme haddi, iftirâ atma haddi gibi cezâlardır. Bu hadîse göre bu suçlar dışında kalan suçlar ve kabahatlara on kırbacdan fazla vurulmayacaktır. Ahmed ibn Hanbel ve Şâfiî'lerden bir cemâat bu hadîsle amel etmişlerdir. Hanefîlerden ba'zılarına göre ta'zîrin en az mikdârı üç sopadır. Ba'zılarına göre bu iş bâkimin re'yine kalmışdır.

23. Bu, ilk Akabe gecesinde olan bey'atdır ki Mumtahine sûresindeki şu: *«Ey Peygamber! Mu'min kadınlar — Allah'a hiçbir şeyi eş tutmamaları, hırsızlık yapmamaları, zinâ etmemeleri, evlâdlarını öldürmemeleri, elleri ile ayakları arasından bir iftirâ düzüb getirmemeleri, herhangi bir iyilik husûsunda sana âsî olmamaları şartıyle — sana bey'atlaşmağa geldikleri zaman bey'atlarını kabûl et. Onlar için Allah'dan mağfiret isteyiver. Çünkü Allah gafûrdur, rahîmdir»* 12 nci âyetin natık olduğu bey'at şartlarının aynı ile vâki olduğundan bu bey'ata *Bey'atu'n-Nisâ* denilmişdir. Bu şartlarla mükellef olmakda kadınlar erkekler müsâvîdir. İkinci Akabede ise Ensâr — Allah onlardan râzıy olsun — evlâd ve iyâllerini nasıl müdâfaa ve himâye ederlerse Rasûlullah'ı da öylece müdâfaa ve himâye eylemek üzere bey'at etmişler ve ahdlerini hakkıyle ifâ ederek kendilerinden sonra tâ kıyâmete kadar İslâm'a girmiş ve girecek olanlara veliyyi ni'met olmuşlardır.

٤٢ - (...) حدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، بهذا الإسناد. وزاد في الحديث: فتلا علينا آية النساء: أن لا يشركن بالله شيئا الآية [الممتحنة/٦٠/١٢].

42 — ( ) .... : Burada Ma'mer, Zuhrî'den bu isnâdla haber verib hadîsde şunu ziyâde etmiştir : Rasûlullah (S) bize **âyetu'n-Nisâyı** (kadınların bey'atına âid âyeti) okudu : **«Ey Peygamber! Mü'min kadınlar — Allah'a hiç bir şeyi eş tutmamaları, hırsızlık yapmamaları, zinâ etmemeleri, evlâdlarını öldürmemeleri, elleri ile ayakları arasından bir iftirâ düzüb getirmemeleri** (emr edeceğin) **herhangi bir iyilik hususunda sana âsî olmamaları şartıyle — sana bey'atlaşmaya geldikleri zaman bey'atlarını kabûl et, onlar için Allah'dan mağfiret isteyiver. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir»** (el-Mumtahine: 12).

٤٣ - (...) وحدثني إسماعيل بن سالم. أخبرنا هشيم. أخبرنا خالد عن أبي قلابة، عن أبي الأشعث الصنعاني، عن عبادة بن الصامت. قال: أخذ علينا رسول الله ﷺ كما أخذ على النساء: أن لا نشرك بالله شيئا، ولا نسرق، ولا نزني، ولا نقتل أولادنا، ولا يعضه بعضنا بعضا. «فمن وفى منكم فأجره على الله. ومن أتى منكم حدا فأقيم عليه فهو كفارته. ومن ستره الله عليه فأمره إلى الله. إن شاء عذبه، وإن شاء غفر له».

43 — ( ) .... : Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S), bizden de kadınlardan alınış olduğu ahd gibi ahd almışdır : Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamamız, hırsızlık yapmamamız, zinâ etmememiz, çocuklarımızı öldürmememiz ve biribirimize iftirâ etmememize dâir bizden söz aldı. Akabinde : «İçinizden sözünde duran olursa ecri Allah'ın zimmetindedir. Sizden her kim haddi gerektiren bir suç işler de kendisine hadd ikâme edilirse, bu cezâ onun keffâretidir. Kimin yaptığı günâhı Allah örterse onun işi de Allah'a kalır. İsterse Allah ona azâb eder, isterse mağfiret eder» buyurdu.

٤٤ - (...) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن يزيد بن أبي حبيب، عن أبي الخير، عن الصنابحي، عن عبادة بن الصامت؛ أنه قال: إني لمن النقباء الذين بايعوا رسول الله ﷺ. وقال: بايعناه على أن لا نشرك بالله شيئا، ولا نزني، ولا نسرق، ولا نقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، ولا ننتهب، ولا نعصي. فالجنة، إن فعلنا ذلك. فإن غشينا من ذلك شيئا، كان قضاء ذلك إلى الله.

وقال ابن رمح: كان قضاؤه إلى الله.

44 — ( ) .... : Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) şöyle demişdir : Ben muhakkak Rasûlullah (S) ile bey'atlaşmış olan nakîblerdenimdir[24]. Biz onunla : Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmamamız, zinâ yapmamamız, hırsızlık etmememiz, haklı olmak müstesnâ Allah'ın harâm kıldığı nefsi öldürmememiz, zorla saldırıb mal almak ve soygun yapmamamız, âsî olmamamız, bu söylenen ahdleri yaptığımız takdîrde cennet bizim olmak, eğer bu günâhlardan birini irtikâb edib işlersek bunun hükmünün de Allah'a âid olmak üzere söz verib bey'atlaşdık.

Râvî İbn Rumh : O fiilin hükmü de Allah'a âiddir demişdir.

(١١) باب جرح العجماء والمعدن والبئر جبار

٤٥ — (١٧١٠) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. قَالَا: أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ. ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ «الْعَجْمَاءُ جَرْحُهَا جُبَارٌ. وَالْبِئْرُ جُبَارٌ. وَالْمَعْدِنُ جُبَارٌ. وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ».

(...) وحدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ. كُلُّهُمْ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنَا إِسْحَقُ (يَعْنِي ابْنَ عِيسَى). حَدَّثَنَا مَالِكٌ. كِلَاهُمَا عَنِ الزُّهْرِيِّ. بِإِسْنَادِ اللَّيْثِ. مِثْلَ حَدِيثِهِ.

(...) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ. قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَعُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. بِمِثْلِهِ.

(11) HAYVANLARIN MEYDANA GETİRDİKLERİ CİNÂYETLERLE MA'DİN VE KUYU CİNÂYETLERİ HEDERDİR BÂBI

45 — (1710) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Hayvanların kendiliğinden meydana getirdikleri cinâyet ve zararlar hederdir. Kuyu kazmakdan mütevellid cinâyet de hederdir.

24. *Nukabâ, nakîbin* cem'idir. Bir kavm üzerinde arif, onların önünde olan kimsedir ki o kavmin haberlerini öğrenir ve hallerini araştırıb teftiş eder. Peygamber (S) birinci Akabe gecesi kendileri ile bey'at ettiği cemâattan her birini kendi kavmı ve cemâatı üzerine *nakîb* ta'yin etmişdi. Bunlar kendi kavm ve cemâatlerine islâm ahdi alacaklar ve onlara islâm şartlarını öğreteceklerdi.. Bu nakîbler hepsi de Ensâr'dan olmak üzere on iki kişidir. Ubâdetu'bnu's-Sâmit de bu nakîblerdendir.

Ma'din kazmada meydana gelen cinâyet de hederdir. Defîne mallarında beşte bir nisbetinde vergi vardır» [25].

( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de Zuhrî'den yukarıki Leys'in isnâdı ve hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Burada da Yûnus, İbn Şihâb'dan, o da İbn Museyyeb'den ve Ubeydullah ibn Abdillah'dan, onlar da Ebû Hureyre'den, o da Rasûlullah'dan onun benzeri hadîsi rivâyet ettiler.

٤٦ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ . أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى ، عَنِ الْأَسْوَدِ ابْنِ الْعَلَاءِ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « الْبِئْرُ جَرْحُهَا جُبَارٌ . وَالْمَعْدِنُ جَرْحُهُ جُبَارٌ . وَالْعَجْمَاءُ جَرْحُهَا جُبَارٌ . وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ » .

(...) وحدثنا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ سَلَّامٍ الْجُمَحِيُّ . حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ (يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ) . ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ . حَدَّثَنَا أَبِي . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . كِلَاهُمَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . بِمِثْلِهِ .

25. Sâhibi tarafından bağlanan veya bir tarafa kapatılan dört ayaklı hayvanların bağlarını kopararak veya kapatıldıkları yerden kurtularak meydana getirdikleri cinâyet ve zararlar hederdir. Sâhibine tazmîn lâzım gelmez demek oluyor. Ancak hayvanın sâhibi cinâyet sırasında ve zarar esnasında yanında bulunur da men' etmezse tazmîn icâb eder. Fıkıh kitâblarında bu zararların çeşitleri ve tazmîn için de gereken şartlar ayrı ayrı tafsîl edilmişdir.

Kuyu da böyledir: Bir kimsenin kendi milkine yahut hükûmetin izniyle boş bir yerde kazdırdığı kuyunun içine bir insan yahut hayvan düşse — gerekli tedbîrleri aldığı takdîrde — kuyu sâhibine tazmîn lâzım gelmez.

Ma'din kuyuları da böyledir. Devletin izni ile işletilen ma'din kuyularına düşen bir insan ve hayvanın zararı ma'din sâhibine tazmîn ettirilmez.

Hadîsin son fıkrası *rikâzın* yani örtülü ve gömülü olan ma'dinler ve definelerin *beşte bir* nisbetinde harca (vergiye) tâbi' olmasını takrîr ediyor.

Ma'din; yer altında yaratılmış ve gömülü olan altun, gümüş... gibi kıymetli cevherleri ihtivâ eden topraklardır. Bunlar keşf edilerek açılır işletilirse çıkarılan cevherler vergiye tâbi'dir.

Hazîne, eski milletler tarafından vaktıyle yer altına saklanan altun, gümüş gibi kıymetli paralar, levhâlar, ma'denî eşyâ ve benzeri şeylerdir. Bunlara *kenz* adı da verilir. Türkcede *define* denilmesi daha yaygındır. Bunları yer altından veya gömülü oldukları yerlerden çıkaran kimseler de vergiye, harca ta'bîdirler.

İmâm Buhârî *Sahîh*'inde, İmâm Mâlik ve İmâm Şâfiî'nin mezheblerini özetliyerek:

قال مالك وابن ادريس : الركاز دفن الجاهلية فى قليله وكثيره الخمس وليس المعدن بركاز

= Mâlik ibn Enes ile Muhammed ibn İdrîs: Rikâz, câhiliyet devrinde yere defnedilen hazînelerdir. Bunlardan keşfolunanlarda az olsun çok olsun *beşte bir* nisbetinde harc vardır, ma'din de rikâzdan sayılmaz» diye bildiriyor (*Buhârî, zekât, bâbun fi'r-rikâz el-humusu... II*, 257).

Şu halde bu iki imâma göre rikâz yalnız keşfolunan definelere deniliyor ve bunlar

46 — ( ) .... : Ebû Hureyre (R) den; Rasulullah (S) buyurdu ki : «Kuyu kazmakdan meydana gelen cinâyet hederdir. Ma'din kazmakdan meydana gelen cinâyet hederdir. Hayvanların kendiliğinden îka ettikleri cinâyet ve zararlar da hederdir. Defîne mallarında **beşte bir** vergi vardır».

( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de Muhammed ibn Ziyâd'dan, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den yukarıdaki hadîsin benzerini rivâyet etmişlerdir.

beşte bir nisbetinde harca tâbi' oluyor, ma'dinler rikâz sayılmıyor. Binâenaleyh bunlardan *kırkda bir* nisbetinde zekât gibi resm alınıyor. İmâm Ebû Hanîfe'ye ve arkadaşlarına göre ise ma'dinler de rikâzdan sayılıyor ve beşte bir nisbetinde harca tâ'bi' tutuluyor.

بسم الله الرحمن الرحيم

٣٠ - كتاب الأقضية

(١) باب اليمين على المدعى عليه

١ - (١٧١١) حدثني أبو الطاهر أحمد بن عمرو بن سرح . أخبرنا ابن وهب عن ابن جريج ، عن ابن أبي مليكة ، عن ابن عباس ؛ أن النبي ﷺ قال « لو يعطى الناس بدعواهم ، لادعى ناس دماء رجال وأموالهم . ولكن اليمين على المدعى عليه » .

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

30 — KİTÂBU'L-AKDÎYE [1]

(Hükümler Kitâbı)

(1) YEMÎN, DA'VÂLIYA (MÜDDEÂ ALEYHE) DÜŞER BÂBI

1 — (1711) .... : İbn Abbas (R) dan; Peygamber (S) şöyle bu-

1. *Akdıye, kadâ*'nın cem'idir. Kadâ aslında hükmetmek, bir şeyi bir kimseye lâzım kılmak, beyân eylemek, bir emir ve haberi mahalline eriştirmek, ödemek... gibi çeşitli ma'nâlara gelir. Râqıb'ın dediği gibi kadâ maddesi bir işi fasletmek ma'nâsına konulmuştur ki bir şeyi fasl ve kat' eylemekden ibârettir. Gerek kavlen olsun, gerek fi'len olsun (*Kâmûs Ter.* IV, 1135).

Hâkim, hükümleri imzâ ettiği ve onları hükm ettiği için Kadıy diye isimlendirildi. Kadâ, vâcib kıldı ma'nâsına da gelir. Bu takdîrde kadıy diye isimlendirilmesi, aleyhine hükm îcâb edenlere hükmü vâcib kılması sebebiyledir. Hâkim diye isimlendirilmesi ise, zâlimi zulmden men' etmesi sebebiyledir. Hayvanın gem demiri hakeme diye isimlen-

dirildi. Çünkü bu demir, binmekde hayvanın başını serbest hareketten men' eder. Hikmete de, nefsi kötü hevâlarından men' etmesi sebebiyle hikmet denilmişdir.

Hulâsa kadâ, hâkimlik etmekdir. İslâm'da adâleti hükmetmekle vazifeli kişilere *kadıy* ve *hâkim* denir. Kur'ân adâletle hükmetmeyi mükerreren emretmektedir. Bunlardan birkaç örnek şunlardır:

«Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehillerine vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmeylemenizi emreder. Allah bununla size gerçek ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah hakkıyle işidici, hakkıyle görücüdür» (en-Nisâ: 58).

«Ey iymân edenler! Adâleti titizlikle ayakda tutanlar ve Allah için şâhidlik edenler olun. Velev ki kendinizin veya ana ve babalarınızın ve yakın hısımlarınızın aleyhinde olsun. Zengin veya fakîr bulunsun. Çünkü Allah ikisine de (sizden daha) *yakındır. Artık siz dönerek hevânıza uymayın. Eğer dilinizi eğib büker veya yüz çevirirseniz şüphe yok ki Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır»* (en-Nisâ: 135).

«Ey iymân edenler, Allah için hakkı ayakta tutan (hâkimler, insan) *lar, adâletle şâhidlik eden kimseler olun! Bir kavme olan kininiz sizi adâlet yapmamanıza sevk etmesin. Adâlet yapın ki o, takvâya en çok yakın olandır? Allah'dan korkun, şüphesiz ki Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır»* (el-Mâide: 8).

«Şüphesiz ki Allah adâleti, iyiliği, akribâya vermeği emreder. Taşkın kötülükden, münkerden, zulm ve tecebbürden nehy eder. Size öğüt verir ki iyice dinleyib tutasınız» (en-Nahl: 90).

Daha Peygamber ve sahâbe devrinde muhâkeme ve adâlet makanizması en mükemmel şekilde kurulub işlemeğe başlamıştır. Bunun örneklerinden biri Hz. Umer'in şu vesikasıdır:

Hz. Umer'in bir hâkimine yolladığı muhâkeme usûlüne dâir ta'lîmât mektûbunun tercemesi...

Ebu'l-Avvâm dedi ki:

Umer ibn Hattâb, Ebû Mûsa'l-Eş'arîye şu mektûbu yazdı:

«Üzerimize vâcib olanların edâsından sonra: Kazâ (adâlet icrâsı veya da'vâları hal ve fasl etmek) işi muhkem bir fariza ve uyulması vâcib bir sünnetdir. Sana bir da'vâ arz olunduğunda iki tarafın kelâmlarını dikkatle dinle, maksadlarını ve hakîkatı iyice anla. Zîra nufûzu olmayan hakkı tekellüm etmek fâide vermez. Cins ve mezheb tefrîki yapmaksızın insanlar arasında, onları meclisine almakda, bakışlarını onlara yöneltmekde, onların sözlerini dinlemekde ve hüküm vermekde tamâmıyle müsâvâta riâyet et ki şerefli kimse zulmune tama' etmesin, zaif da adâletinden ümitsizliğe düşmesin.

Beyyine getirmek da'vâcıya, yemin de inkâr edenedir. Muslimanlar arasında sulh câiz ve mu'teberdir. Ancak harâmı halâl, yahut halâlı harâm kılan sulh mu'teber değildir. Herhangi bir kimse gâib olmuş bir hak yahut bir beyyine da'vâsına kalkar da muhlet isterse ona beyyine hazırlığı için gerekli mühleti ver. Eğer da'vâsına beyyine ikâme ederse, ona hakkını verirsin. Eğer delil getirmekden âciz kalırsa aleyhine hükm etmeğe hak kazanırsın. Bu şekilde hareket, şüpheyi gidermede daha celly, ma'zireti ifâdede daha beliğdir. Sakın bugün bir hâdisede verib de sonra tekrar re'yini kendisine döndürdüğün ve doğrusuna hidâyet olunduğun bir hüküm, yarın seni benzer hallerde hakka dönmekden men' etmesin. Çünkü hakk kadîmdir, onu hiçbir şey ibtâl edemez. Hakka dönmek elbette bâtılda ısrâr etmekden hayırlıdır.

Muslimanlar âdildirler, biribirleri üzerine şahâdetleri makbûldür. Ancak yalancı şâhidlik tecrübesi geçirmiş, yahut şer'î bir cezâ tatbîk olunmuş veya velîlik yahut akribâlık sebebiyle maznûn olanlar müstesnâdır. Allah Teâlâ kullarının sırlarını tevellî edib, haddleri onlar üzerine setr eylemiştir. Zikredilen bu sırlara mücerred bir sözle değil, ancak beyyineler ve yeminler ile vâkıf olunabilir.

Hükmü, kitâb ve sünnetde nasslanmış olmayan bir da'vâ vukûunda, her şeyden evvel meselenin hakîkatını anlamaya gayret sarfet. Sonra işleri biribirleri ile mukayese et; misâlleri ve benzer şeyleri iyi farket. Ondan sonra re'y ve fikrince hakka ençok benzeyen ve Allâh'a en sevgili gördüğün ciheti seç. Muhâkeme sırasında öfkelenmekden, şiddetden, sıkılmakdan, insanlara eziyet vermekden ve sevilmeyen hallere bürünmekden

yurdu : «Eğer insanlara (beyyinesiz, şâhidsiz) yalnız da'vâları ile hakları verilir olsaydı, bir takım insanlar diğerlerinin kanlarına ve mallarına (sâhib çıkmak için) muhakkak da'vâya kalkışırlardı. Lâkin yemîn de müddeâ aleyhe (yani aleyhine da'vâ edilene) düşer» [2].

٢ – (...) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ نَافِعِ بْنِ عُمَرَ ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَضَى بِالْيَمِينِ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ .

2 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) dan; Rasûlullah (S) yeminin müddeâ aleyhe (yani da'vâlıya) düştüğüne hükmetmişdir.

(٢) باب القضاء باليمين والشاهد

٣ – (١٧١٢) وحدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا زَيْدٌ (وَهُوَ ابْنُ حُبَابٍ) . حَدَّثَنِي سَيْفُ بْنُ سُلَيْمَانَ. أَخْبَرَنِي قَيْسُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَضَى بِيَمِينٍ وَشَاهِدٍ .

(2) HÜKÜM VERMEK, YEMÎN VE ŞÂHİD İLE (MUMKİN) DİR BÂBI

son derece sakın. Bil ki hakk yerlerinde adâlet icrâ etmek Allah'ın ecri vâcib kılacağı ve iyi bir zikr ihsân buyuracağı işlerdendir.

Bir kimsenin velev ki kendi aleyhine olsun hakk yolunda niyeti hâlıs olursa, kendisi ile insanlar arasındaki işlerde Allah ona kâfi olur (insanların şerrinden onu himâye eder). Her kim de sahte hasletlerle süslenir, riyâkârlık yoluna saparsa Allah onu kötüler. Çünkü Allah kullardan doğru ve hâlıs niyetle yapılan fiillerden başkasını kabûl etmez.

Şu halde sen Allah'ın âcil rızkı ve rahmet hazînelerine bedel, başkalarından gelebilecek yalancı mükâfatların ne kıymeti olabilir zanedersin!

Allâh'ın selâmeti ve rahmeti sana olsun». (Bu metin İmâm Muhammed'in kitâbında, oradan naklen Serahsî'nin *Mebsût*'unda, İbn Kayyım'ın *İ'lâmu'l-Muvakkıîn*'de, Müberrid'in *el-Kâmil* — 1, 7 — inde, Seyyid Bey'in *Usûl u Fıkha Medhal*'ın çeşitli sened ve ba'zı lafz farkları ile mevcûddur).

2. Bu hadîs şer'î hükümlerden büyük bir kaaidedir. Bunda insanın da'vâ ettiği herhangi bir husûsda yalnız da'vâsı ile sözünün kabûl edilmiyeceği, kabûl için mutlaka beyyine yahut müddeâ aleyhin tasdîkine muhtâc olacağı hükmü vardır. Eğer müddei, müddeâ aleyhin yemînini taleb ederse, onun için bu isteği yerine getirilir. Rasûlullah (S) insana yalnız da'vâsı ile bir hakkın verilmiyeceği husûsundaki hikmeti şöyle beyân etmişdir: Eğer insana yalnız da'vâsı ile istediği şey verilseydi, bir takım insanlar diğer bir takımın kanlarına ve mallarına (sâhib olmak) da'vâsına kalkışırlardı. O takdîrde da'vâlının malını ve kanını koruması mumkin olmazdı. Da'vâcıya gelince, onun kanını ve malını beyyine ile koruması mumkindir.. (Nevevî).

3 — (1712) .... : İbn Abbâs (R) den; Rasûlullah (S), bir yemîn ve şâhidle hüküm vermişdir[3].

(٣) باب الحكم بالظاهر واللحن بالحجة

٤ — (١٧١٣) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي. أخبرنا أبو معاوية عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن زينب بنت أبي سلمة، عن أم سلمة. قالت: قال رسول الله ﷺ «إنكم تختصمون إلي. ولعل بعضكم أن يكون ألحن بحجته من بعض. فأقضي له على نحو مما أسمع منه. فمن قطعت له من حق أخيه شيئا، فلا يأخذه. فإنما أقطع له به قطعة من النار».

(...) وحدثناه أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا ابن نمير. كلاهما عن هشام، بهذا الإسناد، مثله.

(3) HÜKÜM ZÂHİRE VE HÜCCETİ DÜZGÜN İFÂDE ETMEĞE GÖREDİR BÂBI

4 — (1713) .... : Ummu Seleme (R) dedi ki; Rasûlullah (S) buyurdu : «Sizler da'vâlarınızı bana arz ediyorsunuz. Ba'zınız (haksızken) huccetini daha düzgün ifâde edebilir, ben de ondan işittiğim bu düzgün ifâdelere göre (doğru zannederek) onun lehine hükmedebilirim. Binâenaleyh kimin lehine kardeşinin hakkından bir şey kesib hükmettimse sakın bu hakkı üzerine almasın. Ben (zâhire göre verdiğim) bu hükmümle ona ancak ateşten bir parça kesiyor olurum»[4].

( ) .... : Buradaki her iki râvî de Hişâm'dan, bu isnâd ile bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

3. Hadîs, bir şâhid, bir de yemîn ile hüküm verilebileceğine delildir. Sahâbe ve tâbiûndan birçokları ile Medîne'nin yedi fakihinin ve İmâm Mâlik'in mezhebleri budur. Ebû Hanîfe ve mezhebinin diğer imâmları bir şâhid ve yemînle da'vâ isbât edilemiyeceğine kaail olmuşlardır. Delîlleri şu âyetlerdir:
«Sizden iki adâlet sâhibi şâhid getirin» (et-Talâk: 2),
«İki erkek olmazsa bir erkekle iki kadın şâhid olsun...» (el-Bakara: 182).
Bir de : « شاهداك او يمينه = ya senin iki şâhidin, yahut da'vâlının yemîni...» (Muslim) hadîsidir.
4. Demek ki hâkim, Peygamber bile olsa zâhire göre hüküm veriyor. Şu halde hiçbir hâkimin hükmü halâlı harâm, harâmı da halâl kılamaz.

٥ - (...) وحدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني عروة بن الزبير عن زينب بنت أبي سلمة، عن أم سلمة زوج النبي ﷺ؛ أن رسول الله ﷺ سمع جلبة خصم بباب حجرته. فخرج إليهم. فقال «إنما أنا بشر. وإنه يأتيني الخصم، فلعل بعضهم أن يكون أبلغ من بعض، فأحسب أنه صادق، فأقضي له. فمن قضيت له بحق مسلم، فإنما هي قطعة من النار. فليحملها أو يذرها».

5 — ( ) .... : Urvetu'bnu's-Zubeyr, Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den, o da Peygamber'in zevcesi Ummu Seleme (R) den şöyle haber verdi : (Bir gün) Rasûlullah (S) odasının kapusunda şiddetli bir kavga işitti. Bunların yanına çıktı ve şöyle buyurdu : «Şüphesiz ben (de sizin gibi) bir insanım. Zaman olur ki bana (sizden iki) hasım gelir de ba'zınız (haksızken) merâmını diğerinden daha düzgün ifâde etmiş olabilir. Ben de bu düzgün ifâdeyi doğru zannederek onun lehine hükmedebilirim. Binâenaleyh kimin lehine bir muslimin (ve gayrı muslimin) hakkı ile hükmettimse (bilsin ki) bu hak ateşden bir parçadır. Artık ister onu alıb taşısın, ister bıraksın» [5].

5. «Ben de sizin gibi bir insanım» sözü, «Peygamber gaybı bilir ve işlerin iç yüzüne muttali' olur Binaenâleyh mazlûmun hakkı Peygamber'e gizli değildir» tarzındaki yanlış düşünceleri red için söylenmişdir. Peygamber bu sözü ile, Peygamber'in de beşeriyet icâbı yalnız zâhirî işleri idrâk ettikleri, vahy ile te'yîd edilmeyen husûslarda diğer insanların fıtratlanmış bulunduğu şeylerle mütehallik bulundukları ifâde edilmiş oluyor.

«Bu ateş parçasını dileyen yüklensin, dileyen bıraksın» fıkrasının da bir muhayyer kılma değil, « فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر : *Dileyen iymân etsin, dileyen küfr etsin*» (el-Kehf: 29) âyetinde olduğu gibi bir tehdîd olduğu söylenmişdir.

Bu hadîsden başlıca şu hükümler çıkarılmışdır :

a. Hükmün zâhirî hâle göre vukû' bulacağı.

b. Hâkimin vereceği hükmün munhasıran işitmeğe dayandırılacağı, hâkimin ilminin, hükümde dahli olmıyacağı. Maamâfîh bu ikinci kısım hukûkcular arasında ihtilâf konusu olmuşdur.

c. Peygamber'in bu sözlerinin el-Bakara: 188 inci âyetinin nuzûlüne sebeb olduğu nakledilmiştir :

ولا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل وتدلوا بها الى الحكام لتأكلوا فريقا من اموال الناس بالاثم وانتم تعلمون

: *Aranızda biribirinizin mallarını haksız sebeblerle yemeyiniz. Ve kendiniz bilib dururken insanların mallarından bir kısmını günâh* (ı mûcib sûretler) *le yemeniz için o malları hâkimlere aktarma etmeyin*».

Bu âyetin mazmûnuna göre hadîsin ma'nâsı : «Lisan talâkatı ile huccet îrad ederek hüküm kazanmakla Allah'ın harâm kıldığı bir şey halâl olmaz demek oluyor. Yani hâkim Peygamber bile olsa, hâkimin hükmü ile esâsen harâm olan şey halâl kılmamaz.

d. Bu hadîsden Peygamber'in ictihâdla hükmettiği de anlaşılmıştır. Hattâbî'nin beyânına göre Peygamber ictihâdla hükme izinli olduğu muhakkik âlimlerin kavlidir.

٦ — (...) وحدثنا عمرو الناقد . حدثنا يعقوب بن إبراهيم بن سعد . حدثنا أبي عن صالح .
ح وحدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر . كلاهما عن الزهري ، بهذا الإسناد ،
نحو حديث يونس .
وفي حديث معمر : قالت : سمع النبي ﷺ لجبة خصم بباب أم سلمة .

6 — ( ) .... : Burada da Ma'mer ve Sâlih her ikisi de Zuhrî'-den bu isnâd ile (5 rakamlı) Yûnus hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Ma'mer'in hadîsinde: «Ummu Seleme: Peygamber (S) Ummu Seleme odasının kapusu önünde karışık seseler işitti demişdir» ifâdesi vardır.

(٤) باب قضية هند

٧ — (١٧١٤) حدثني علي بن حجر السعدي . حدثنا علي بن مسهر عن هشام بن عروة ، عن أبيه ،
عن عائشة . قالت : دخلت هند بنت عتبة ، امرأة أبي سفيان ، على رسول الله ﷺ . فقالت : يا رسول الله !
إن أبا سفيان رجل شحيح . لا يعطيني من النفقة ما يكفيني ويكفي بني . إلا ما أخذت من ماله
بغير علمه . فهل علي في ذلك من جناح ؟ فقال رسول الله ﷺ « خذي من ماله بالمعروف ، ما يكفيك
ويكفي بنيك » .

(...) وحدثناه محمد بن عبد الله بن نمير وأبو كريب . كلاهما عن عبد الله بن نمير ووكيع .
ح وحدثنا يحيى بن يحيى . أخبرنا عبد العزيز بن محمد . ح وحدثنا محمد بن رافع . حدثنا ابن أبي فديك .
أخبرنا الضحاك (يعني ابن عثمان) . كلهم عن هشام ، بهذا الإسناد .

(4) HİND'E VERİLEN HÜKÜM BÂBI

---

e. Her müctehidin ictihâdında isâbet etmediği meselelerin de bulunduğu, hatâ ettiği zaman bu hatâ günahının afv edildiği de bu hadîsden anlaşılıyor.

f. «Beliğ sözleri doğru zannederek onun lehine hükm edebilirim» kavlinden zan ile amelin câiz olduğu da istifâde edilmişdir. Maamâfih âlimlerin bu noktada da farklı görüşleri vardır. Ba'zıları: «Mal temlîki, mülk izâlesi, nikâh, talâk isbâtı ve daha bunlara benzer bir takım vâkıalar hakkında hâkimin hükmü, hükmolunduğu vech üzere mu'teberdir. Eğer vâkıanın hakîkatı iki şâhidin şahâdetleri ve buna binâ edilen hâkimin hükmüne muhâlif ise bu hüküm, temlîk, tahlîl ve tahrîmden hiçbir şeyi mûcib olmaz» demişlerdir.

Ba'zıları da: «Hâkimin, iki şâhidin vâkıaya muhâlif şahâdetleri üzerine verdiği hüküm, mal temlîki hakkında ise, bâtınî hüküm mu'teberdir. Fakat talâk, nikâh hakkında — zâhirde âdil, hakîkatde mecrûh — iki şâhidin şahâdeti üzerine vukû' bulan hâkimin hükmü zâhiren de bâtınen de nâfiz olur demişlerdir.

7 — (1714) .... : Âişe (R) dedi ki : Ebû Sufyân'ın karısı, Utbe ibn Rabîa'nın[6] kızı Hind bir kere Rasûlullah (S) ın huzûruna girib :

— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Ebû Sufyân çok cimri bir kimsedir. O, bana ve oğullarıma yetecek mikdâr nafakayı bana vermiyor. Ben, ona âid olan maldan onun bilgisi olmaksızın alsam, bu alma işi husûsunda benim üzerime bir günâh var mıdır? diye sordu. Rasûlullah :

— Sen onun malından örfe göre sana ve oğullarına yetecek mikdârda al buyurdu.

( ) .... : Buradaki râvîlerin hepsi de Hişâm'dan bu isnâdla rivâyet etmişlerdir.

٨ — (...) وحدثنا عبد بن حميد. أخبرنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن الزهري، عن عروة، عن عائشة. قالت: جاءت هند إلى النبي ﷺ. فقالت: يا رسول الله! والله! ما كان على ظهر الأرض أهل خباء أحب إلي من أن يذلهم الله من أهل خبائك. وما على ظهر الأرض أهل خباء أحب إلي من أن يعزهم الله من أهل خبائك. فقال النبي ﷺ «وأيضا. والذي نفسي بيده!». ثم قالت: يا رسول الله! إن أبا سفيان رجل ممسك. فهل علي حرج أن أنفق على عياله من ماله بغير إذنه؟ فقال النبي ﷺ «لا حرج عليك أن تنفقي عليهم بالمعروف».

6. Utbe ibn Rabia, Kureyş'in en yüksek reislerindendi. Ebû Cehl'den de fazla şeref ve i'tibâr sâhibi idi. Bu şeref ve i'tibârından dolayı Bedr harbinde Kureyş tarafından başkumandan seçilmişdi. Nihâyet kendisi Bedr muhârebesinde Hz. Hamza'nın kılıç darbesi ile helâk olmuşdu. Bedr'i ta'kîb eden Uhud harbinde Utbe'nin kızı Hind'in Hamza'nın ciğerini ağzına alarak çiğnemesi gibi vahşicesine hareketlerinin sebebi babasının katili olması idi. Ne garîbdir ki Utbe'nin diğer oğlu Ebû Huzeyfe vaktıyle musliman olmuş ve Bedr'de babası ile karşılaşmak gibi yüksek dînî bir salâbet izhâr etmişdi. Ebû Bekr'in de henüz İslâmiyeti kabûl etmeyen oğlu Abdurrahmân ile karşılaşması gibi birçok misalleri bulunan bu ibret verici vâkıaya Âlu İmrân 13 üncü âyetinde şöyle işaret edilmişdir : *«Ey mü'minler! Karşı karşıya gelen, biri Allah yolunda döğüşen öbürü kâfir olan iki hizb* (in hâlin) *de sizin için şüphesiz bir ibret vardır...»*

Hind'in kocası Ebû Sufyân ki ismi Sabr ibn Harb el-Emevî'dir. Mekke fethinde musliman olmuştur. Musliman olana kadarki hayâtı kirlidir. Bedr harbine bunun yaygarası sebeb olmuş, Uhud harbini de kendisi hazırlayıb bizzât kumanda etmişti. Böylece Mekke'nin fethine kadar İslâma düşmanlıkdan bir an hâli kalmamıştır. Feth sırasında İslâmın kat'î galebesini anlayınca hemen İslâm ordugâhına koşmuş ve Umer'in delâleti ile musliman olmuşdur. Hasîs ve mevki düşkünü olan bu Ebû Sufyân musliman olur olmaz o arada ba'zı imtiyâzlar istemiş ve bunlara nâil de olmuştu. Fethi müteâkib Huneyn harbine iştirak ederek hem kendisi hem de mültecîleri yüzer deve ve kırkar ûkiye gümüş ganîmet hissesine nâil olmuşdu.

Hindin de kocası gibi İslâm'dan önceki hayâtı, islâma düşmanlıklarla dolu olmakla beraber bu kadın dostluğunda da düşmanlığı kadar dürüst idi. Kâfirâne hayâtının son

8 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Bir gün Hind Peygamber (S) e gelib:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a yemînle söylüyorum ki yeryüzünde senin âile ferdlerine olduğu kadar Allah'ın kendilerini zelîl kılması, bana sevimli gelecek hiçbir ev halkı yokdu. Halbuki (şimdi tam aksine) yeryüzünde senin âilen ferdlerine olduğu kadar Allah'ın kendilerini azîz kılması bana sevimli olacak bir ev halkı yokdur dedi. Bunun üzerine Peygamber:

— Nefsim elinde bulunan (Allâh) a yemin ederim ki bize olan bu sevgin daha da artacak, îymân kalbinde kuvvetlenecek, kininden dönüşün kuvvetlenib Allah ve Rasûlu için olan mehabbetin artacakdır buyurdu. Bundan sonra Hind:

— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Ebû Sufyân çok sıkı tutumlu bir kimsedir. Ona âid olan maldan onun izni olmaksızın âilesi efrâdına infâk etmemde bana bir günâh var mıdır? diye sordu. Peygamber:

— Örfe göre (bir âilenin yiyebileceği mikdârı) âilesi halkına infâk etmende sana bir günâh yoktur buyurdu.

٩ — (...) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي الزُّهْرِيِّ عَنْ عَمِّهِ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ؛ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: جَاءَتْ هِنْدُ بِنْتُ عُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ! وَاللهِ! مَا كَانَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ خِبَاءٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَذِلُّوا مِنْ أَهْلِ خِبَائِكَ. وَمَا أَصْبَحَ الْيَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ خِبَاءٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَعِزُّوا مِنْ أَهْلِ خِبَائِكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَأَيْضًا. وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ!». ثُمَّ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ مِسِّيكٌ. فَهَلْ عَلَيَّ حَرَجٌ مِنْ أَنْ أُطْعِمَ، مِنَ الَّذِي لَهُ، عِيَالَنَا؟ فَقَالَ لَهَا «لَا. إِلَّا بِالْمَعْرُوفِ».

9 — ( ) .... : Âişe (R) şöyle dedi: Utbe ibn Rabîa'nin kızı Hind geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Allâh'a yemînle söylüyorum ki yeryüzünde senin âile halkın kadar Allâh'ın kendilerini zelîl kılmasını şiddetle arzu ettiğim hiçbir ev halkı yokdu. Halbuki bu gün (tam tersine) yeryüzünde senin âilen ferdlerin kadar azîz olmaları bana sevimli olacak hiçbir ev halkı kalmamışdır dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— Ben de Allâh'a yemînle söylüyorum ki senin bize olan bu sevgin daha da artacakdır buyurdu. Bundan sonra Hind:

---

günü — ki Ebû Sufyân'ın musliman olub Mekke'ye geldiği gündür — bunu duyunca Ebû Sufyân'ın sakalından yakalıyarak: Ey Gâlib oğulları, evvelâ şu dönek adamın kafasını koparınız! diye haykırmışdı. Musliman oldukdan sonra yüksek bir şâir ve hatîb olan Hind bütün gazvelere iştirak ederek neşîdeleri ile islâm mücâhidlerini teşvîk ve teşcî' eylemişdir.

— Yâ Rasûlallah! Şüphesiz ki (kocam) Ebû Sufyân pek cimri bir kimsedir. Ona âid olan maldan âilemize yedirmekde bana bir günâh olur mu? dedi. Rasûlullah :

— Hayır. Ma'rûf vechile (yani örfe göre) yedirdiğin takdîrde günâh yokdur buyurdu.

(٥) باب النهى عن كثرة المسائل من غير حاجة . والنهى عن منع وهات ،
وهو الامتناع من أداء حق لزمه أو طلب ما لا يستحقه

١٠ — (١٧١٥) حدثنى زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ .
قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ يَرْضَى لَكُمْ ثَلَاثًا وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلَاثًا . فَيَرْضَى لَكُمْ أَنْ تَعْبُدُوهُ
وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا . وَأَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا . وَيَكْرَهُ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ(١) .
وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ . وَإِضَاعَةَ الْمَالِ » .

(5) İHTİYÂC OLMAKSIZIN ÇOK SUÂL SORMAKDAN, HAKKI MEN' ETMEKDEN VE (HAKSIZCA) «BANA VER» DEMEKDEN YA'NÎ ÖDEMESİ LÂZIM GELEN BİR HAKKI EDÂDAN İMTİNÂ İLE HAK ETMEDİĞİ BİR ŞEYİ TALEBDEN NEHY BÂBI

10 — (1715) .... : Ebû Hureyre (R) dedi ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : Allah Teâlâ sizin lehinize üç şeyden râzıy olur ve yine sizin lehinize üç şeyi de çirkin görür : Sizin lehinize, kendisine hiçbir şeyi ortak kılmıyarak ona ibâdet etmenizden, hepinizin toptan Allah'ın ipine sımsıkı yapışmanızdan ve fırka fırka olub biribirlerinizden ayrılmamanızdan [7] râzıy olur. Ve yine sizin lehinize dedikodudan (kıylu kaldan), çok çok suâl sormakdan ve malı ziyâa ma'rûz kılmakdan memnûn olmaz».

١١ — (...) وحدثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ . أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سُهَيْلٍ ، بِهَـٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .
غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ : وَيَسْخَطُ لَكُمْ ثَلَاثًا . وَلَمْ يَذْكُرْ : وَلَا تَفَرَّقُوا .

11 — ( ) .... : Burada Ebû Avâne de Suheyl'den, bu isnâdla

7. « واعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا : *Hepiniz toptan Allah'ın ipine sarılın, parçalanıb ayrılmayın...»* (Âlu Imrân: 103) âyeti ile hadîsin bu fıkrası aynı ma'nâ ve lafızlarla gelmişdir. Bu veciz ve eskimez ifâdeler muslimanların ictimâî ve siyâsî hayâtları bakımından nekadar muazzam ve tükenmez kuvvet ve canlılık ni'meti ve kaynağıdır. Âyetde ve hadisde zikredilen *Allah'ın ipi* ta'bîriyle Kur'ân-ı Kerîm, İslâm Dîni, Allah için ihlâs, Allah'ın emrine itâat ma'nâları kasdedilmişdir.

yukarıki hadîsin benzerini haber verdi. Şukadar var ki râvî burada: «Sizin için üç şeyden gadablanır» demiş, «fırka fırka ayrılmamanız» kısmını zikretmemişdir.

١٢ - (٥٩٣) وحدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي. أخبرنا جرير عن منصور، عن الشعبي، عن ورّاد مولى المغيرة بن شعبة، عن المغيرة بن شعبة، عن رسول الله ﷺ قال «إن الله عز وجل حرم عليكم عقوق الأمهات. ووأد البنات. ومنعا وهات. وكره لكم ثلاثا: قيل وقال. وكثرة السؤال. وإضاعة المال».

(...) وحدثني القاسم بن زكرياء. حدثنا عبيد الله بن موسى عن شيبان، عن منصور، بهذا الإسناد، مثله. غير أنه قال: وحرم عليكم رسول الله ﷺ. ولم يقل: إن الله حرم عليكم.

12 — (593) .... : Muğîretu'bnu Şu'be (R) den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur: «Azîz ve Celîl olan Allah sizlere, analara itâatsizlik etmeği, kızları diri diri toprağa gömmeği, hakkı men' ve haksız olarak getir bana! demeği harâm kılmıştır. Sizin için üç şeyi de kerîh görmüşdür: Dedikodu etmeği, çok suâl sormayı ve malı ziyâa ma'rûz kılmayı» [8].

( ) .... : Buradaki râvî de Mansûr'dan bu isnâd ile bunun benzerini rivâyet etmiştir. Şukadar var ki râvî burada: Rasûlullah (S) size harâm kıldı dedi de, Allah size harâm kıldı demedi.

8. Hadîsde dört şey harâm kılınmışdır:

a. *Ukûku ummehât* yani analara isyân harâm kılınmışdır. Burada ananın zikredilmesinde ana hakkının birçok bakımlardan üstün olduğu, insan oğlunun anasına daha ziyâde nazlandığı ve onu nisbeten zaîf bulduğu için âsî olduğu gibi sebebler ileri sürülmüşdür. Bir de ebeveynden birinin zikri diğerinin de ayni hukûku hâiz olduğuna delâlet ettiğinden ananın zikriyle yetinilmişdir denilebilir. Çünkü birçok âyetlerde ebeveyne itâat ve iyilik ısrârla tasrîh ve tavsiye olunmuşdur: (el-Bakara: 83, 180, 215; en-Nisâ: 7, 11, 33, 36, 135; el-En'âm: 151; el-A'râf: 27; Yûnus: 6, 99, 100; İbrâhîm: 41; el-İsrâ: 23; Kehf: 80; Meryem: 14; en-Neml: 19; Lukmân: 4; el-Ahkaaf: 15, 17).

b. *Ve'du Benât* yani kızları diri diri toprağa gömmek cinâyeti harâm kılınmışdır. Bu çocuk öldürme cinâyetinin câhiliyet devrinde olduğu gibi modern devirlerde de çeşitli şekilleri maalesef devam etmektedir. Sebebi ne olursa olsun doğmuş bir çocuğu telef etmek asla medeniyet değil, bedeviyet âdetidir. Kur'ân on dört asır evvel bu bedevîlikden insanlığı kat'î sûrette men' etmeşdir.

c. *Men'* yani verilmesi vâcib olan borcu men' edib vermemek harâm kılınmışdır. Ahmed ibn Hanbel bunu: Uhdendeki fukarâ haklarını men' edib tasadduk etmemendir diye tefsîr etmişdir.

d. «Hâti (= getir ver)!» demek harâm kılınmışdır. Yani alınmasında hayır ve şeref bulunmayan bir şeyi almak da harâmdır. Ahmed ibn Hanbel bunu da: Sana verilmezken elini uzadıb halkdan sadaka istemendir diye ma'nâlandırmışdır.

Hadîsde üç şeyin de çirkinliği bildiriliyor:

a. Kıyl-u kal yani dedikodu çirkin ve kerîh bir şeydir. Bu iki kelime birincisi mechûl, ikincisi ma'lûm olmak üzere ya iki fiildir yahut iki masdardır. Kıylu kaalın ilmî

١٣ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا إسماعيل بن علية عن خالد الحذاء . حدثني ابن أشوع عن الشعبي . حدثني كاتب المغيرة بن شعبة . قال : كتب معاوية إلى المغيرة : اكتب إلي بشيء سمعته من رسول الله ﷺ . فكتب إليه : أني سمعت رسول الله ﷺ يقول « إن الله كره لكم ثلاثا : قيل وقال ، وإضاعة المال ، وكثرة السؤال » .

13 — ( ) .... : Şa'bî dedi ki : Bana Muğîretu'bnu Şu'be'nin kâtibi tahdîs edib şöyle dedi : Muâviye, Muğîre'ye hitâben : Bana Rasûlullah (S) dan işittiğin bir şeyi yaz diye bir mektûb gönderdi. Muğîre de Muâviye'ye hitâben şöyle yazdı : Ben Rasûlullah'dan işittim şöyle buyuruyordu : «Şüphesiz ki Allah sizin için üç şeyi çirkin görmüşdür : Dedikoduyu, malı zıyâa ma'rûz kılmayı ve çok çok suâl sormayı».

١٤ – (...) حدثنا ابن أبي عمر . حدثنا مروان بن معاوية الفزاري عن محمد بن سوقة . أخبرنا محمد بن عبيد الله الثقفي عن وراد . قال: كتب المغيرة إلى معاوية: سلام عليك . أما بعد . فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول « إن الله حرم ثلاثا . ونهى عن ثلاث : حرم عقوق الوالد . ووأد البنات . ولا وهات . ونهى عن ثلاث : قيل وقال . وكثرة السؤال . وإضاعة المال » .

14 — ( ) .... : Muğîre'nin kâtibî Verrâd şöyle dedi : Muğîre, Muâviye'ye şöyle yazdı : SELÂMUN ALEYKE. AMMA BA'DU (= selâm senin üzerine olsun, sözün bundan sonrası şu ki) : Ben Rasûlullah (S) dan işittim. O şöyle buyuruyordu : «Şüphesiz Allah üç şeyi harâm kılmış ve üç şeyden de nehy etmişdir : Babaya itâatsızlığı, kızları diri diri toprağa gömmeyi, üzerine edâsı vâcib olan hakları edâdan çekinmeyi ve hak kazanmadığı bir şeyi taleb etmeği harâm kıldı. Şu üç şeyden de nehy etti : Dedikodudan, çok suâl sormakdan ve malı zıyâa ma'rûz kılmakdan».

---

medlûlu husûsunda Hattâbi: Meclislerde ve mahfillerde insanların dillerinde: Fulân hakkında şöyle denildi, fulân da böyle dedi» sûretinde konuşulan fuzûlî muhâverelerdir ki dünyevî ve uhrevî hiçbir ciddî faydası yokdur der.

Dedikodunun faydası olmadığı gibi ferdler ve cemiyet için de çok zararlı bir şeydir. Ferdleri atâlete sevk eder. Cemiyet içinde fitne ve fesâd uyandırır. Toplumun dirlik ve birliğini bozar. Bundan dolayı Peygamber tarafından ümmete dedikodudan sakınma emri verilmişdir.

b. Çok suâl de çirkin görülmüşdür. Bunu hadis şârihleri ihtiyâçsız dilenmek ve luzûmsuz her akla gelen şeyi sormak şeklinde şerh etmişlerdir. Bunların her ikisi de zararlıdır.

c. Malı zıyâa marûz kılmak, hiçbir akıl sâhibinin fayda mülâhaza etmediği bir şekilde mal sarfetmekdir. Bu hem ferdler için, hem de cemiyet için tehlikelidir. Ferdlerin mal zâyıı ve isrâfı kendileri için nekadar zararlı ise, millî serveti [illegible] etdiklerinden dolayı cemiyet için de öyle zararlıdır.

Mal zâyi' etmenin ve medenî münâsebetlerde hıylekârlığın nehyi husûsu şu dört âyet delîl gösterilerek de isbât edilir: el-Bakara: 205; en-Nisâ: 5; Yûnus: 81, Hûd: 87.

(٦) باب بيان أجر الحاكم إذا اجتهد، فأصاب أو أخطأ

١٥ – (١٧١٦) حدّثنا يحيى بن يحيى التميمي. أخبرنا عبد العزيز بن محمد عن يزيد بن عبد الله ابن أسامة بن الهاد، عن محمد بن إبراهيم، عن بسر بن سعيد، عن أبي قيس مولى عمرو بن العاص عن عمرو بن العاص؛ أنه سمع رسول الله ﷺ قال «إذا حكم الحاكم فاجتهد ثم أصاب، فله أجران. وإذا حكم فاجتهد، ثم أخطأ، فله أجر».

(...) وحدّثني إسحٰق بن إبراهيم ومحمد بن أبي عمر. كلاهما عن عبد العزيز بن محمد، بهذا الإسناد، مثله. وزاد في عقب الحديث: قال يزيد: فحدّثت هٰذا الحديث أبا بكر بن محمد بن عمرو ابن حزم. فقال: هٰكذا حدّثني أبو سلمة عن أبي هريرة.

(...) وحدّثني عبد الله بن عبد الرحمٰن الدارمي. أخبرنا مروان (يعني ابن محمد الدمشقي). حدّثنا الليث بن سعد. حدّثني يزيد بن عبد الله بن أسامة بن الهاد الليثي، بهٰذا الحديث، مثل رواية عبد العزيز ابن محمد. بالإسنادين جميعا.

(6) HÜKMEDECEĞİ ZAMAN HAKKI ARAMA UĞRUNDA ÇALIŞAN, SONRA DA HAKKA İSÂBET YAHUT HATÂ EDEN HÂKİMİN SEVÂBINI BEYÂN BÂBI

15 — (1716) .... : Amr ibn Âs (R), Rasûlullah (S) ın şöyle buyurduğunu işitmişdir: «Bir hâkim hükm edeceği zaman hakkı arayıb hükmeder de sonra bu hükmünde isâbet ederse o hâkime iki ecr vardır (hakkı aramak ve hakka isâbet sevâbları). Eğer hükmedeceği zaman hakkı arar fakat hatâ ederse bu hâkime de bir ecr vardır (hakkı aramak sevâbı)».

( ) .... : Buradaki iki râvî de Abdulazîz ibn Muhammed'den bu isnâdla onun benzerini rivâyet etmişlerdir. Râvî bu hadîsin sonunda şunu ziyâde etmişdir: Yezîd dedi ki: Ben bu hadîsi Muhammed ibn Hazm'ın oğlu Ebû Bekr'e tahdîs ettim de o: Bana da Ebû Hureyre'den olmak üzere Ebû Seleme işte bu şekilde tahdîs etmişdir dedi.

( ) .... : Buradaki râvîler de ayni hadîsi iki isnâdla Abdulazîz ibn Muhammed'in rivâyeti gibi rivâyet etmişlerdir.

(٧) باب كراهة قضاء القاضي وهو غضبان

١٦ — (١٧١٧) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا أبو عوانة عن عبد الملك بن عمير، عن عبد الرحمن بن أبي بكرة. قال: كتب أبي (وكتبت له) إلى عبيد الله بن أبي بكرة وهو قاض بسجستان: أن لا تحكم بين اثنين وأنت غضبان. فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «لا يحكم أحد بين اثنين وهو غضبان».

(...) وحدثناه يحيى بن يحيى. أخبرنا هشيم. ح وحدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا حماد بن سلمة. ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع عن سفيان. ح وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا محمد ابن جعفر. ح وحدثنا عبيد الله بن معاذ. حدثنا أبي. كلاهما عن شعبة. ح وحدثنا أبو كريب. حدثنا حسين بن علي عن زائدة. كل هؤلاء عن عبد الملك بن عمير، عن عبد الرحمن بن أبي بكرة، عن أبيه، عن النبي ﷺ. بمثل حديث أبي عوانة.

(7) HÂKİMİN ÖFKELİ HALDE HÜKÜM VERMESİNİN KERÂHATİ BÂBI

16 — (1717) .... : Abdurrahman ibn Ebî Bekre şöyle dedi : Babam, Sicistanda hâkim bulunan (diğer oğlu) Ubeydullah ibn Ebî Bekre'ye hitâben şöyle bir mektûb yazdırdı (ki bu mektûbu babama ben yazıvermişdim) : Sakın öfkeli iken iki kimse arasında hükmetme! Çünkü ben Rasûlullah (S) dan şöyle buyururken işitmişimdir : «Hiçbir kimse kendisi öfkeli halde iken iki kişi arasında hüküm vermesin» [9].

( ) .... : Buradaki altı tarîk râvîlerinin hepsi de Abdulmelik

9. Hadîs metninden de anlaşılacağı üzere Ebû Bekre (R) Sicistânda hâkim bulunan oğlu Ubeydullah'a yazdığı mektûbunda hâkimlik âdâbından da bahsederek bu husûsda Peygamber'den duyduğu en muhim bir kaaideyi de bildirmişdir.

Öfke hâlinde hüküm vermekden nehyin sebebine gelince: Öfke hâlinde insanın hislerine mağlûb olması, heyecan ve galeyan hâlinde olduğu için muhâkeme ve hükmün haksızlıkdan selâmetde olmaması ihtimâlidir. Bundan dolayı İslâm hukûkcuları insan şuûrunda değişikliği mûcib olan her halde hüküm vermeği kazâ âdâbına aykırı saymışlardır. Çok açlık, çok tokluk, ağrılı ve sızılı hastalık, fazla korku, aşırı sevinç, uyku basması, fazla sıcak, fazla soğuk zamanları gibi. Bu gibi hallerde hâkim hükmünü başka bir güne te'hîr etmelidir. Kazâ âdâbı hakkında haberler ve eserler çoktur. İslâm hukûkcuları tarafından bu husûsda mustakil Kitâblar da yazılmıştır. Halîfe Hz. Umer'in birinci hâşiyede tercemesi verilen muhâkeme usûlü ile ilgili mubim mektûbu da burada tekrar hatırlanmalıdır.

ibn Umeyr'den, o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den, o da babasından, o da Peygamber (S) den olmak üzere (16 rakamlı) Ebû Avâne hadîsi gibi rivâyte etmişlerdir.

(٨) باب نقض الأحكام الباطلة، وردّ محدثات الأمور

١٧ - (١٧١٨) حدّثنا أبو جعفر محمّد بن الصّبّاح وعبد الله بن عون الهلاليّ. جميعًا عن إبراهيم ابن سعد. قال ابن الصّبّاح: حدّثنا إبراهيم بن سعد بن إبراهيم بن عبد الرّحمن بن عوف. حدّثنا أبي عن القاسم بن محمّد، عن عائشة. قالت: قال رسول الله ﷺ «من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو ردّ».

(8) BÂTIL HÜKÜMLERİN BOZULMASI VE DÎNDE SONRADAN İCÂD EDİLEN İŞLERİN REDD EDİLMESİ BÂBI

17 — (1718) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Rasulullah (S) buyurdu ki : «Kim bizim şu işimizin (dînimizin) içinde ondan olmayan bir şeyi ihdâs ederse o merdûddur» [10].

10. Burada *redd*, merdûd ma'nâsınadır ki bâtıl ve i'tibâra alınmıyacak şey demekdir. Bu hadîs dahi İslâm'ın kaaidelerinden büyük bir kaidedir. Bu ayni zamanda hiç şüphesiz Peygamber'in câmialı sözlerindendir. Çünkü dîndeki her bid'atı ve sonradan îcâd edilen bütün inanç ve dînî amelleri redd husûsunda pek sarîh ve kısa bir düstûrdur.

Bid'at, kemâle erdirilmesinden sonra dinde meydana gelen şeylere denir. Diğer bir kavle göre, Peygamber'den sonra dînde ortaya çıkan arzular ve amellerdir. Bu kelime *ibtidâ*'dan isimdir. Bir şeyin tamâmlanmasından sonra ona eklenen fazlalıklara veya ondan çıkarılan eksiltmelere isim olmuşdur. Dîn işinde meydana gelen noksân yahut da ziyâdede kullanılması gâlib olmuşdur (*Kamûs* ve *Tâcu'l-Arûs*).

Istılâhda *bid'at*, Peygamber ve sahâbe devrinden sonra dînde meydana getirilen fazlalık ve eksikliklere denir. Bu gibi şeylere dîn koyucusu tarafından fi'len ve kavlen izin verilmemişdir. Bu anlayışa göre bid'at sonradan meydana gelen âdetlere şâmil değil, yalnız inanç esaslarına ve ibâdet şekillerine âiddir (Birgivî, *et-Tarîkatu'l-Muhammediyye ve's-Sîretu'l-Ahmediyye*).

Dînlerde bid'atların zuhûru şöyle özetlenmişdir: Her peygamberin kendi ümmetinden sünnetini alan ve emirlerini dinleyen havârîleri ve sahâbîleri vardır. Bu ilk nesilden sonra gelenler ise Peygamber'lerin yapmadıkları şeyleri söylerler ve emrolunmadıkları işleri yaparlar. Bu bid'atcı zümrelere karşı el, dil ve kalb ile dâima mücâdele etmek hakikî mu'minlerin şiârıdır.

İslâm Dîni, yüce Allah'ın kemâle erdirdiğini i'lân ederek ortaya koydurduğu ve Peygamber'i vâsıtasıyle teblîğ ettirdiği en son ve en mükemmel bir dîndir. Onun üzerinde Peygamber'in bile değişiklik yapmaya yetkisi yokdur. O halde diğer insanlardan hiçbiri onda en küçük bir artırma ve ne de eksiltme yapamaz. Yapmaya yeltenenlere dîn lisânında *bid'atcı* denir. Hz. Muhammed (S) bu gibi mustakbel bîd'atcılara yeni ta'birle *dîn reformcularına* bundan on dört asır evvel Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâ'netini yağdırmışdır.

Bu hadîslerde *selef mezheb*inde sâbit olmanın, dini, aslî sâdelik ve safvetiyle yaşatmanın efdaliyeti ve dînde bid'atcıların merdûdiyeti güneş kadar zâhirdir.

١٨ – (...) وحدثنا إسحٰق بن إبراهيم وعبد بن حميد . جميعا عن أبي عامر . قال عبد : حدثنا عبد الملك بن عمرو . حدثنا عبد الله بن جعفر الزهري عن سعد بن إبراهيم . قال : سألت القاسم بن محمد عن رجل له ثلاثة مساكن . فأوصى بثلث كل مسكن منها . قال : يجمع ذلك كله في مسكن واحد . ثم قال : أخبرتني عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من عمل عملا ليس عليه أمرنا فهو رد » .

18 — ( ) .... : Sa'd ibn İbrahim dedi ki : Ben Kasım ibn Muhammed'de, üç evi olan ve bunlardan her bir evin üçde birini vasiyyet eden bir kimse hakkındaki hükmü sordum. Bu üçde birlerin hepsi bir tek evde toplanır diye cevâb verdikden sonra şöyle dedi : Bana Âişe (R) haber verdi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Her kim bizim emrimize uymayan bir iş yaparsa o iş merdûddur».

(٩) باب بيان خير الشهود

١٩ – (١٧١٩) وحدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن عبد الله بن أبي بكر ، عن أبيه ، عن عبد الله بن عمرو بن عثمان ، عن ابن أبي عمرة الأنصاري ، عن زيد بن خالد الجهني ؛ أن النبي ﷺ قال « ألا أخبركم بخير الشهداء ! الذي يأتي بشهادته قبل أن يسألها » .

(9) ŞÂHİDLERİN HAYIRLISINI BEYÂN BÂBI

19 — (1719) .... : Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî (R) den : Peygamber (S) buyurdu ki : «Dikkat ediniz! Size şâhidlerin en hayırlısını haber veriyorum. O, şehâdetini „şehâdet kendisinden istenmeden evvel yerine getiren kimsedir» [11].

11. *Şühedâ*, şâhid ma'nâsına olan *şehîd*in cem'idir. Şehâdet, şâhidlerin hâzır bulunub gördükleri bir şeyi haber vermeleridir.

Bu hadîs da'vâcı tarafından istenilmeden kendiliğinden yapılan şâhidliğin en hayırlı bir iş ve şâhidin en hayırlı bir şâhid olduğuna delîldir.

«Bu Zeyd hadîsindeki maksad hakkında iki te'vîl vardır; bunların en sahihi ve en meşhûru Şâfiî ashâbının te'vîlidir :

a. Hadîs şu kimseye hamledilmiştir ki yanında, hak sâhibi olan bir insan lehine bir şehâdet vardır. Halbuki hak sâhibi olan onun şâhid olduğunu bilmez. İşte o şâhid bu insana gelir ve kendisine o hak için şâhid olduğunu haber verir.

b. Hadîs *hısbe* şahâdetine hamledilmiştir. Hısbe şahâdeti, kullara mahsûs olan hakların dışındaki Allah hakları ile ilgili olan (namaz, vakf, umûmî vasiyyet gibi şeylere yapılan) şâhidlikdir. Bu hadîsde üçüncü bir te'vîl daha hikâye edildi :

c. Şâhidliği istenilmeden yapmak ta'bîri, istekden evvel değil, şahâdet istenildikden sonra şahâdeti edâ husûsunda sür'at ve mübalağaya hamledilmişdir. Yani şâhid ya-

(١٠) باب بيان اختلاف المجتهدين

٢٠ – (١٧٢٠) حدثني زهير بن حرب. حدثني شبابة. حدثني ورقاء عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ. قال «بينما امرأتان معهما ابناهما. جاء الذئب فذهب بابن إحداهما. فقالت هذه لصاحبتها: إنما ذهب بابنك أنت. وقالت الأخرى: إنما ذهب بابنك. فتحاكما إلى داود. فقضى به للكبرى. فخرجتا على سليمان بن داود عليهما السلام. فأخبرتاه. فقال: ائتوني بالسكين أشقه بينكما. فقالت الصغرى: لا. يرحمك الله! هو ابنها. فقضى به للصغرى».

قال: قال أبو هريرة: والله! إن سمعت بالسكين قط إلا يومئذ. ما كنا نقول إلا المدية.

(...) وحدثنا سويد بن سعيد. حدثني حفص (يعني ابن ميسرة الصنعاني) عن موسى بن عقبة. ح وحدثنا أمية بن بسطام. حدثنا يزيد بن زريع. حدثنا روح (وهو ابن القاسم) عن محمد بن عجلان. جميعا عن أبي الزناد، بهذا الإسناد، مثل معنى حديث ورقاء.

(10) İKİ MÜCTEHİDİN İHTİLÂFINI BEYÂN BÂBI

20 — (1720) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur: «(Vaktıyle) iki kadın, oğlan çocukları ile beraber bulundukları sırada kurt geldi ve bunlardan birisinin çocuğunu kapıb gitti. Bunun üzerine (çocuğunu kurt kapan büyük) kadın, arkadaşı olan kadına: Kurt senin çocuğunu götürdü dedi. Öbür kadın da: Hayır senin çocuğunu götürdü dedi. Nihâyet bu iki hasım, muhâkemelerini Dâvûd Peygamber'e arz ettiler. O da büyük kadın lehine hükmetti. (Kurdun kaptığı çocuk küçük kadına âid oldu). Bu iki kadın muhâkemeden çıkıb Dâvûd'un oğlu Süleymân Peygamber'e —selâm onlara olsun— gittiler ve (babasının hükmünü istînâfen) ona haber verdiler. O da: Haydi bana bir bıçak getiriniz! Çocuğu iki kadın arasında paylaştırayım dedi. Bunun üzerine küçük kadın: Hayır öyle yapma Allah sana rahmet etsin, çocuk bu kadınındır dedi. Süleymân da çocuğun küçük kadına âid olduğuna hükmetti[12].

pacağı şahâdet için o kadar hâzırdır ki âdetâ çağrılmadan yapmış gibidir. Nitekim cömert bir adam için: O istemeden verir derler. Bu, istemenin akabinde hiç duraklamadan sür'atle verir demekdir» (Nevevî).

12. Bu hadisde baba oğul iki Peygamber'in bir hâdise hakkında biribirine aykırı ictihâdları ifâde edilmektedir. Geçmiş bir şeriata âid olan ve Peygamber tarafından vechi bildirilmeyen bir mesele hakkında fikir beyân etmek, delilsiz söz söylemek mâhiyetinde olduğundan bu husûsdaki fikirleri nakletmiyoruz.

Ebû Hureyre: Vallâhi sikkîn sözünü ancak bugün işitmişimdir. Biz ona sâdece müdye der idik demişdir[13].

( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan Ebu'z-Zinâd'dan bu isnâdla yukardaki Varkâ hadîsi ma'nâsı tarzında rivâyet etmişlerdir.

(١١) باب استحباب إصلاح الحاكم بين الخصمين

٢١ — (١٧٢١) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «اشترى رجل من رجل عقارا له. فوجد الرجل الذي اشترى العقار في عقاره جرة فيها ذهب. فقال له الذي اشترى العقار: خذ ذهبك مني. إنما اشتريت منك الأرض. ولم أبتع منك الذهب. فقال الذي شرى الأرض: إنما بعتك الأرض وما فيها. قال: فتحاكما إلى رجل. فقال الذي تحاكما إليه: ألكما ولد؟ فقال أحدهما: لي غلام. وقال الآخر: لي جارية. قال: أنكحوا الغلام الجارية. وأنفقوا على أنفسكما منه. وتصدقا».

(11) BİR HÂKİMİN İKİ HASIM ARASINI ISLÂH ETMESİNİN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

21 — (1721) .... : Hemmâm ibn Münebbih: Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: «Bir kimse diğer bir kimseden ona âid bir akarı satın aldı. Akarı satın alan kimse akarında içi altun dolu bir testi buldu. Satın alan kişi satan kimseye:

— Haydi benden şu altununu al (bu altun senindir). Çünkü ben senden yalnız bu toprağı satın aldım, altunları satın almadım dedi. Arâzînin (eski) sâhibi olan kişi de müşterîye:

— Ben sana bu arâzîyi içindeki şeylerle beraber sattım dedi. Bunun üzerine satıcı ile alıcı (üçüncü) bir kişiye varıb muhâkeme oldular. Kendisine muhâkeme olunmalarını arz ettikleri bu kimse de bunlara:

— Sizin oğlunuz, kızınız var mı? diye sordu? Bunların birisi (yani satın alan):

— Benim bir oğlum var dedi. Öbürü de:

— Benim bir kızım var diye cevâb verdi. Hakem kılınan kişi de:

13. *Sikkîn*, bıcak demektir. Boğazlanıb kesilen canlıyı hareketten tam manâsıyle sükûnete kavuturduğu, canlılık ve hayâtiyet hareketlerine son verdiği için böyle isimlendirilmişdir. Çünkü *sikkîn* tam olarak sükûnete erdiren ma'nâsına mübâlağa ismidir.
Mudye (midye ve medye) de bıçak ma'nâsınadır.

— Bu oğlana bu kızı nikâh ediniz. Bu altundan bir kısmını kendinize (müştereken) sarf ediniz ve tasadduk eyleyiniz diye hükmetti [14].

14. Bu hadîsden iki kişinin bir mes'ele hakkında üçüncü bir zâtı hâkim edinmelerinin câiz olduğu anlaşılır. Fakat İslâm hukûkcularının bu konudaki ictihâdları farklıdır. Ebû Hanîfe'ye göre tahkîmin cevâzı, iki tarafın hâkim kabûl ettikleri kimsenin hükmünün mu'teber olması, memleketlerindeki resmî hâkimin hüküm ve ictihâdına uygunluğu şartına bağlanmışdır. Muhâlif olursa tahkîm edilen kimsenin verdiği hükmün hiçbir hukûkî kıymeti yokdur. İmâm Mâlik ile Şâfiî yalnız hükme ehliyeti, hükümde adâlet ve hakkâniyeti şart kılmışlardır. Her iki tarafın hukûku düzeltilerek hüküm verilsin de devletin ta'yîn ettiği hâkimin hükmüne uygun olub olmamasında fark görmemişlerdir.

Kurtubî ise tahkîmi, hüküm ve kazâ mâhiyetinde saymıyarak, iyi hâline, ahlâkî fazîletine i'timâd edilen bir zâtın, iki tarafın aralarını bulub düzeltmekden ibârettir demişdir.

Bulunan altunun veya kıymeti hâiz olan herhangi gömülü bir malın satıcı ve alıcıdan hangisine âid olduğu şöyle tafsîl edilmişdir: Bulunan medfûn mal eğer taş, direk, mermer gibi arz nev'inden ise alıcıya âid olur. Eğer altun gümüş gibi bizâtihi kıymetli şeyler ise bakılır: Eğer bu kıymetli şeyler câhiliyet devrine âid bir define ise bu *rikâz*dır, devletin de onda hakkı vardır. Eğer islâm devrine âid definelerden ise bulunmuş mal (lukata) dır. Bu husûsdaki hükme tâbi'dir. Definenin islâm veya câhiliyet devirlerinden hangisine âid olduğu bilinmezse zâyi' mal sayılarak beytulmâlde saklanır. Orada beytu'l-mâl yoksa fakîrlere, muslimanların umûmî işlerine, dîn işlerine sarf edilir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٣١ - كتاب اللقطة

١ - (١٧٢٢) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي قال: قرأت على مالك عن ربيعة بن أبي عبد الرحمن، عن يزيد مولى المنبعث، عن زيد بن خالد الجهني؛ أنه قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فسأله عن اللقطة؟ فقال «اعرف عفاصها ووكاءها. ثم عرفها سنة. فإن جاء صاحبها، وإلا فشأنك بها». قال: فضالة الغنم؟ قال «لك أو لأخيك أو للذئب». قال: فضالة الإبل؟ قال «ما لك ولها؟ معها سقاؤها وحذاؤها. ترد الماء وتأكل الشجر. حتى يلقاها ربها».

قال يحيى: أحسب قرأت: عفاصها.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

31 — KİTÂBU'L-LUKATA [1]

(Bulunan şeye dâir kitâb)

1 — (1722) Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî (R) şöyle dedi : Bir kere Peygamber'e bir kimse geldi de **lukatanın** hükmünü sordu? Peygamber (S) :
— Onun kabını ve ağız bağını iyice tanı, sonra onu bir sene i'lân et.

1. *Lukata*, yerde bulunub kaldırılan ve sâhibi bilinmeyen *buluntu* şeye denir. Bu kelimenin, *lâmın* zammı ve *kâfın* fethiyle zabtı en fasîh lugattır. İsmu fâilin mübalağa sîgasıdır. Hümeze kelimesi gibi ki güyâ yerden bulunub alınan şey, kendi alıcısını arayıb bulmuş oluyor. *Kâfın* sukûnu ile *lukta*, fasîh değildir. Bu Lukmada olduğu gibi ismu mef'ûl ma'nâsınadır. Bu ikinci tevcîh ma'nâ cihetiyle daha açıktır. Fakat lugatcılar tahrîci muşkil olmakla beraber birincinin fesâhatini tasrîh etmişlerdir. İkinci zabta göre lukta, yerde bulunan ve sâhibi belli olmayan mal demekdir.

Bu *lukata* terimi yitik para ve eşyâya âiddir. Bunun canlı mahlûklara âid kısmına *dâlle* denir. Bulunan şey insan olursa ona *lakît* denir. Bunların herbirine âid hükümler fıkıh kitâblarında tafsîl edilmişdir.

Bu müddet zarfında sâhibi gelirse (verirsin), sâhibi gelmez ise sen onunla faydalan buyurdu. O zât :

— Koyun yitiğinin hükmü nedir? diye sordu. Peygamber :

— **«Leke ev li-ahîke ev li'z-zi'bi»** vecîzesiyle cevâb verdi. Yani bu yitik koyunu sen alır, i'lân eder de sâhibini bulamazsan o sana âiddir. Sen almaz da mu'min kardeşin alırsa, o alanındır; o da almazsa artık koyun kurdundur buyurdu. Bu sefer de o zât :

— Yitik devenin hükmü nedir? dedi. Peygamber :

— Ondan sana ne? O hayvanın su tulumu ve (gezecek) tabanı beraberindedir. Sâhibi ona kavuşuncaya kadar o kendi kendine suya varır ve ağaçlardan da yer [2].

Râvî Yahyâ : **İfâsahâ** (= çıkını) diye okudum zannediyorum, dedi.

٢ — (...) وحدثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ (قَالَ ابْنُ حُجْرٍ : أَخْبَرَنَا . وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ) (وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ) عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ ، عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ ، عَنْ زَيْدِ ابْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ ؛ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنِ اللُّقَطَةِ ؟ فَقَالَ « عَرِّفْهَا سَنَةً . ثُمَّ اعْرِفْ وِكَاءَهَا وَعِفَاصَهَا . ثُمَّ اسْتَنْفِقْ بِهَا . فَإِنْ جَاءَ رَبُّهَا فَأَدِّهَا إِلَيْهِ » فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ! فَضَالَّةُ الْغَنَمِ ؟ قَالَ : خُذْهَا . فَإِنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ . قَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! فَضَالَّةُ الْإِبِلِ ؟ قَالَ : فَغَضِبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّى احْمَرَّتْ وَجْنَتَاهُ (أَوِ احْمَرَّ وَجْهُهُ) ثُمَّ قَالَ « مَالَكَ وَلَهَا ؟ مَعَهَا حِذَاؤُهَا وَسِقَاؤُهَا حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا » .

2 — ( ) .... : Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî (R) den (şöyle demişdir) : Bir kimse Rasûlullah'dan bulunmuş bir şeyin hükmünü sordu? Rasûlullah (S) :

— Onu bir sene i'lân et, sonra ağız bağını ve çıkınını iyice belle. Sonra da onunla faydalan. Eğer sâhibi gelirse onu kendisine te'diye et buyurdu. O zât :

2. Hadîsin birinci kısmında altun, gümüş, inci, elmas gibi ma'dinler ve taşlar ile hayvanlardan başka diğer yitik eşyâ bulan kimsenin şer'î vaziyeti bildirilmişdir. İkinci kısmında *dâlletu'l-ğanem* ve *dâlletu'l-ibil* yani koyun ve deve yitiğinin hükmü bildirilmişdir.

Koyun, yaratılışı itibarıyla nahîf olub kurda ve diğer yırtıcı hayvanlara karşı mukâvemetsiz bir hayvan olduğundan, sürüden ayrılıb serseri bir halde gezmekte bulunuşu sebebiyle korunmak için *dâlle* addedilmiş ve sâhibi bulunduğunda verilmek üzere bunun tevkîfi emredilmişdir.

Deve ise yırtıcı hayvanlara bizzât karşı koyacak kâbiliyettedir. İlâhî kudretin onun ayağına bahşettiği kalın tabanlarla gezmekte ve karnına birkaç günlük suyunu bir defada doldurmakda ve sâhibi buluncaya kadar kimsenin yardım ve korumasına muhtâc olmamakta bulunduğundan Peygamber, deveye *dâlle* olarak yakalayıb sâhib çıkmayı uygun görmemişdir.

Âlimler at, sığır gibi ufak tefek yırtıcı hayvanlara karşı gelmeğe muktedir olan hayvanları da deveye kıyâs etmişlerdir. Ancak bunların sahrâlardaki vaziyetleri ile ma'mûr yerlerdeki vaziyetleri hakkında ayrı ayrı hükümlere gidilmişdir.

— Yâ Rasûlallah! Yitik koyunun hükmü nedir? dedi. Rasûlullah :

— Sen onu al. Çünkü onu alır i'lân eder de sâhibini bulamazsan o sana âiddir. Sen almaz da mu'min kardeşin alırsa o alanındır, o da almazsa artık koyun kurdundur buyurdu. Bu defa o zât :

— Yâ Rasûlallah! Yitik devenin hükmü nedir? diye sordu. Râvî der ki : Bunun üzerine Rasûlullah öfkelendi, hatta iki yanağı kıpkırmızı oldu (yahut yüzü kızardı). Sonra :

— Ondan sana ne? Sâhibi ona kavuşuncaya kadar gezecek tabanı ile (karnındaki) su tulumu onunla beraber bulunmaktadır buyurdu.

٣ – (...) وحدثني أبو الطاهر. أخبرنا عبد الله بن وهب. أخبرني سفيان الثوري ومالك بن أنس وعمرو بن الحارث وغيرهم؛ أن ربيعة بن أبي عبد الرحمن حدثهم؛ بهذا الإسناد، مثل حديث مالك. غير أنه زاد: قال: أتى رجل رسول الله ﷺ وأنا معه. فسأله عن اللقطة؟ قال: وقال عمرو في الحديث «فإذا لم يأت لها طالب فاستنفقها».

3 — ( ) Bana Ebû Tâhir tahdîs etti. Bize Abdullah ibn Vehb haber verdi. Bana, Sufyânu's-Sevrî, Mâlik ibn Enes, Amru'bnu'l-Hâris ve diğerleri haber verdiler ki, onlara da Rabîatu'bnu Ebî Abdirrahmân bu isnâdla, (1 rakamlı) Mâlik hadîsi gibi tahdîs etmiştir. Ancak o şunu ziyâde etmişdir : Dedi ki : Ben kendisi ile beraber iken Rasûlullah (S) a bir kimse geldi ve ondan lukatanın hükmünü sordu. Râvî Amr da hadîsde «o yitik şey için bir tâlib gelmediği zaman ise sen ondan faydalan» demişdir.

٤ – (...) وحدثني أحمد بن عثمان بن حكيم الأودي. حدثنا خالد بن مخلد. حدثني سليمان (وهو ابن بلال) عن ربيعة بن أبي عبد الرحمن، عن يزيد مولى المنبعث. قال: سمعت زيد بن خالد الجهني يقول: أتى رجل رسول الله ﷺ. فذكر نحو حديث إسماعيل بن جعفر. غير أنه قال: فاحمار وجهه وجبينه. وغضب. وزاد (بعد قوله: ثم عرفها سنة) «فإن لم يجئ صاحبها كانت وديعة عندك».

4 — ( ) .... : Munbaıs'in âzâdlısı Yezîd şöyle dedi : Ben Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî'den şöyle derken işittim : Bir kimse Rasûlullah (S) a geldi.... diyerek (2 rakamlı) İsmâîl ibn Ca'fer hadîsi tarzında zikretti. Şukadar ki o : Rasûlullah'ın yüzü ve anlı kızardı ve öfkelendi dedi. Bir de (sonra o yitiği bir sene i'lân et, sözünün ardından) «eğer onun sâhibi gel-

mezse artık o yitik senin yanında bir emânet olmuşdur» [3] fıkrasını ziyâde etti.

٥ – (...) حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ (يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ) عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ الْجُهَنِيَّ صَاحِبَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَقُولُ : سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ اللُّقَطَةِ، الذَّهَبِ أَوِ الْوَرِقِ؟ فَقَالَ « اعْرِفْ وِكَاءَهَا وَعِفَاصَهَا . ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً . فَإِنْ لَمْ تَعْرِفْ فَاسْتَنْفِقْهَا . وَلْتَكُنْ وَدِيعَةً عِنْدَكَ . فَإِنْ جَاءَ طَالِبُهَا يَوْمًا مِنَ الدَّهْرِ فَأَدِّهَا إِلَيْهِ » وَسَأَلَهُ عَنْ ضَالَّةِ الْإِبِلِ؟ فَقَالَ: مَالَكَ وَلَهَا؟ دَعْهَا . فَإِنَّ مَعَهَا حِذَاءَهَا وَسِقَاءَهَا . تَرِدُ الْمَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ . حَتَّى يَجِدَهَا رَبُّهَا » وَسَأَلَهُ عَنِ الشَّاةِ؟ فَقَالَ « خُذْهَا . فَإِنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ ».

5 — ( ) .... : Yine Munbaıs'in âzâdlısı Yezîd, Rasûlullah'ın sahâbîsi olan Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî'den şöyle derken işitmişdir : Rasûlullah'a altun yahut gümüş lukatasının hükmü soruldu? Rasûlullah (S):

— Bunun ağız bağını ve kabını [4] tanı, sonra onu bir sene i'lân et. Eğer bu müddet zarfında onun sâhibini bilemezsen artık ondan faydalan ve o yitik senin yanında bir emânet olsun. Eğer bundan sonraki uzun zamandan herhangi bir gün onun arayıcısı gelirse bu emâneti ona teslîm et buyurdu. Bu sefer o zât yitik devenin hükmünü sordu? Rasûlullah :

— Ondan sana ne? Onu bırak. Çünkü onun pabucu ve su tulumu yanındadır. Sâhibi onu buluncaya kadar bu hayvan suya gider ve ağaçtan da yer buyurdu. Bundan sonra o zât yitik koyunun hükmünü sordu? Rasûlullah :

— Onu al, çünkü bu yitik koyunu sen alır i'lân eder de sâhibini bulamazsan sana âiddir. Sen almaz da bir mu'min kardeşin alırsa o alanındır. O da almazsa artık koyun kurdundur buyurdu.

3. Bunun ma'nâsı: Onu temellük etmediğin müddetce bir seneden sonra o senin yanında bir emânet olur. Eğer bir tahsîrin olmaksızın onu telef edersen, senin üzerine tazmîn etmek yoktur demekdir. Bulan şahsın bu yitiği temellük etmesinden men' değildir. O zât, bulduğunu bir sene sonra temellük eder. Bundan maksad o yitik malın asıl sâhibinin hakkının bilkülliye kesilmeyeceğini ifâde etmekdir. Kadî Iyâd ve diğerleri: Temellük ettikden sonra sâhibi gelirse, temellük eden zâtın o yitiği tazmîn edeceği üzerinde muslimanların ittifakı vardır diye nakletmişlerdir.

4. *Vikâ*, kisâ vezninde kırba ve tulum makûlesi şeylerin ağızlarını bağlıyacak bağa denir.

Ifâs (عفاص) : Kitâb vezninde içine yiyecek makûlesi koydukları kaba denir. Gerek deriden, gerek bez ve asdardan olsun. Ve şişe kılıfına, şişenin ağzına geçirdikleri deriye denir ki kapağı olacakdır. Nitekim tıkacına *sımâm* denir (*Kamûs Ter.*).

٦ — (...) وحدثني إسحق بن منصور . أخبرنا حبان بن هلال . حدثنا حماد بن سلمة . حدثني يحيى بن سعيد وربيعة الرأي بن أبي عبد الرحمن عن يزيد مولى المنبعث ، عن زيد بن خالد الجهني ؛ أن رجلا سأل النبي ﷺ عن ضالة الإبل ؟ زاد ربيعة : فغضب حتى احمرت وجنتاه . واقتص الحديث بنحو حديثهم . وزاد «فإن جاء صاحبها فعرف عفاصها، وعددها ووكاءها، فأعطها إياه وإلا، فهي لك».

6 — ( ) .... : Yine Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî (R) : Bir kimse Peygamber (S) den yitik devenin hükmünü sordu diye rivâyet etmişdir. Hadisin râvilerinden Rabîatu'r-Re'y : Bunun üzerine Rasûlullah öfkelendi hatta iki yanağı kıpkırmızı oldu kısmını ziyâde ederek hadîsin tamâmını yukarıkilerin hadîsleri tarzında sevk etti. Yine Râvî : «Eğer. sâhibi gelir de yitiğinin kabını, sayısını ve ağız bağını bilirse bu yitiği ona teslîm edersin. Eğer böyle biri gelmezse artık o yitik senindir» kısmını ziyâde etti.

٧ — (...) وحدثني أبو الطاهر أحمد بن عمرو بن سرح . أخبرنا عبد الله بن وهب . حدثني الضحاك بن عثمان عن أبي النضر، عن بسر بن سعيد ، عن زيد بن خالد الجهني . قال: سئل رسول الله ﷺ عن اللقطة ؟ فقال « عرفها سنة . فإن لم تعترف ، فاعرف عفاصها ووكاءها . ثم كلها . فإن جاء صاحبها فأدها إليه » .

7 — ( ) .... : Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S), yitiğin hükmünden soruldu? Buna cevâben : «Onu bir sene i'lân et. Bu müddet zarfında onun vasıfları sana karşı i'tirâf edilmezse (yani vasıflarını söyleyebilen birisi gelmezse) artık sen onun kabını ve ağız bağını iyice tanıdıkdan sonra onu ye. Eğer (vasıflarını söyliyebilen) sâhibi gelirse bunu ona teslîm et» buyurdu.

٨ — (...) وحدثنيه إسحق بن منصور . أخبرنا أبو بكر الحنفي . حدثنا الضحاك بن عثمان ، بهذا الإسناد . وقال في الحديث « فإن اعترفت فأدها . وإلا فاعرف عفاصها ووكاءها وعددها » .

8 — ( ) .... : Burada da yine Dahhâk ibn Usmân bu isnâdla rivâyet etmişdir. Bu hadîsde, «Eğer bu yitik şeyin vasıfları sana karşı sayılırsa o takdîrde yitiği onun vasıflarını sayabilen kimseye teslîm et. Eğer böyle biri çıkmazsa artık onun kabını, ağız bağını ve sayısını iyice tanı» demişdir.

٩ — (١٧٢٣) وحدثنا محمد بن بشار. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة. ح وحدثني أبو بكر ابن نافع (واللفظ له). حدثنا غندر. حدثنا شعبة عن سلمة بن كهيل. قال: سمعت سويد بن غفلة قال: خرجت أنا وزيد بن صوحان وسلمان بن ربيعة غازين. فوجدت سوطا فأخذته. فقالا لي: دعه. فقلت: لا. ولكني أعرفه. فإن جاء صاحبه وإلا استمتعت به. قال: فأبيت عليهما. فلما رجعنا من غزاتنا قضي لي أني حججت. فأتيت المدينة. فلقيت أبي بن كعب. فأخبرته بشأن السوط وبقولهما. فقال: إني وجدت صرة فيها مائة دينار على عهد رسول الله ﷺ. فأتيت بها رسول الله ﷺ. فقال «عرفها حولا» قال: فعرفتها فلم أجد من يعرفها. ثم أتيته فقال «عرفها حولا» فعرفتها فلم أجد من يعرفها. ثم أتيته فقال «عرفها حولا» فعرفتها فلم أجد من يعرفها. فقال «احفظ عددها ووعاءها ووكاءها. فإن جاء صاحبها وإلا فاستمتع بها» فاستمتعت بها.

فلقيته بعد ذلك بمكة فقال: لا أدري بثلاثة أحوال أو حول واحد.

(...) وحدثني عبد الرحمن بن بشر العبدي. حدثنا بهز. حدثنا شعبة. أخبرني سلمة بن كهيل. أو أخبر القوم وأنا فيهم. قال: سمعت سويد بن غفلة قال: خرجت مع زيد بن صوحان وسلمان بن ربيعة. فوجدت سوطا. واقتص الحديث بمثله. إلى قوله: فاستمتعت بها. قال شعبة: فسمعته بعد عشر سنين يقول: عرفها عاما واحدا.

9 — (1723) .... : Şu'be, Selemetu'bnu Kuheyl'den tahdîs etti. Seleme ibn Kuheyl şöyle dedi : Ben Suveyd ibn Ğafele'den işittim, o şöyle dedi : Ben, Zeyd ibn Sûhân ve Selmân ibn Rabîa beraberce gâzîler olarak sefere çıkdık. Derken yolda ben örülmüş deriden bir kamçı buldum ve aldım. İki arkadaşım bana : Onu bırak dediler. Ben ; Hayır bırakmam, lâkin ben sâhibini bulmak için onu i'lân ederim. Eğer sâhibi gelirse (veririm); sâhibi gelmezse ondan (kullanmak sûretiyle) faydalanırım dedim. Ve o kırbacı almak husûsunda onlara karşı ısrâr edib direndim. Nihâyet gazâmızdan dönüb geldiğimizden ve bana da hacc etmekliğim takdîr olununca Medîne'ye geldim. Orada Ubeyy ibn Kâ'b'e kavuştum. Ben kamçının hâlini ve iki arkadaşımın bu husûsdaki sözlerini ona haber verdim. Bunun üzerine Ubeyy ibn Kâ'b şöyle dedi : Ben Rasûlullah (S) zamanında içinde yüz dînâr mevcûd olan bir kese buldum. Akabinde bu keseyi Rasûlullah'a getirdim. Rasûlullah : «Bunu bir sene i'lân et, bildir» buyurdu. Ben de bir sene onu i'lân ettim. Fakat onu bir bilene tesâdüf etmedim. Sonra Rasûlullah'a geldim. Rasûlullah : «Onu bir sene (daha) i'lân et» buyurdu. Onu bir sene daha i'lân ettim. Fakat bir bilen kimseye te-

sâdüf etmedim. Sonra (üçüncü defa) Rasûlullah'a gelib durumu kendisine arz ettim. Bu defa Rasûlullah : «Bu paranın sayısını, kesesini, ağız bağını hıfz et. Sâhibi gelirse keseyi ona ver, gelmezse onunla müstefid ol» buyurdu. Ben de onunla faydalandım.

Şu'be der ki : Ben bundan (bir zaman) sonra Mekke'de Selemetu'bnu Kuheyl'e kavuştum. Seleme bana: Suveyd ibn Ğafele'nin üç yıl mı, yahut bir yıl mı i'lân edildi dediğini pek iyi bilmiyorum dedi[5].

( ) .... : Şu'be şöyle tahdîs etti : Selemetu'bnu Kuheyl bana yahut benim de aralarında bulunduğum bir cemâate haber verib dedi ki: Ben Suveyd ibn Ğafele'den işittim : Ben, Zeyd ibn Sûhân ve Selmân ibn Rabia ile beraber sefere çıkdım. Giderken ürülü deriden yapılmış bir kamçı buldum... dedi ve yukarıki hadîs gibi hadîsin tamâmını «muteâkiben ben o kamçı ile faydalandım» sözüne kadar nakletti.

5. Buradaki senede göre bu hadisi Şu'be, Seleme'den, o da Suveyd ibn Ğafele'den, o da Ubeyy ibn Kâ'b'dan rivâyet etmişdir. Bulunan yüz dînâr kıssasını Suveyd, Ubeyy ibn Kâ'b'dan işitiyor ve Seleme'ye bildiriyor. Seleme de Şu'beye bu paranın bulan tarafından, üç sene i'lân edilmesi emrolunduğu şekilde rivâyet ediyor. Aradan on sene bir zaman geçiyor, Seleme ile Şu'be Mekke'de buluşuyorlar. Bu buluşmalarında Seleme Şu'beye : Vaktıyle sana hikâye ettiğim kıssanın zamana âid olan kısmını Suveyd'den üç sene mi, yoksa bir sene olarak mı? işittiğini pek iyi bilmediğini söyliyerek bu husûsdaki tereddüdünü izhâr ediyor. Bu şüphesini izhâr etmeyi de dînî bir vazîfe addediyor.

Hadîsin bu şekilde rivâyeti İslâmî hükümlerin ne derece ciddî bir dikkatla zabtedilib ayni ihtimâmla nakledildiğinin parlak bir misâlidir. Târihin hiçbir devrinde hiçbir millet dînine âid vâkıalarını bu derece dikkat ve ihtimâmla hıfz ve nakl etmiş değildir. Bu, yalnız ve hiç şüphesiz İslâm ummetine müyesser bir husûsiyetdir.

Seleme'nin zamana âid olan bu şüphesi fıkhî hükümde müessir olmuşdur. Çünkü şüphe, şüphe edilen şeyin düşmesini icâb ettirir. Binâenaleyh kat'î olan rivâyete göre amel etmek vâcib olur ki o da bir yıl rivâyetidir. Şu halde hadîsden çıkarılan birinci hüküm, bulunan paranın sâhibini bulmak için ta'rîf ve i'lân müddetidir ki bunun üç sene olduğu ifâde edilmiş olmakda ise de yukarıda îzâh ettiğimiz, râvînin üç sene midir yoksa bir sene midir? sûretindeki şüphesi, hakkında şek edilen şeyin — ki üçdür — düşmesini icâb ettirdiğinden umûmî olarak fakîhler bunu bir sene kabûl etmişlerdir. İbn Battâl: «Fetvâ imâmlarından hiçbirisi hadisin zâhirine bakarak yitiği ta'rîfin müddetini üç sene olarak hükmetmemişdir» diyor.

Çıkarılan ikinci hüküm, ta'rîf ve ta'yîn delîli olmak gibi husûslar için yitiğinin kabının, kabdaki ağız bağının ve içindekilerin sayısının zabt ve hıfz edilmesidir.

Üçüncü hüküm, parayı bulanın onu kendi mâlına karıştırmıyarak kesesi ile ayrıca muhâfaza etmesidir. İmâm Mâlik, Ahmed ibn Hanbel ve Dâvûd Zâhirî, paranın hadîsde bildirilen üç vasfını doğru dürüst ta'rîf eden kimseye verilir. Ayrıca beyyine istemeğe luzûm yokdur demişlerdir ki hadisin zâhiri de bunu ifâde etmektedir. Fakat Ebû Hanîfe ile Şâfiî: Bu para benimdir demek bir iddiâdır. Müddeînin beyyine ikâmesi, « البينة على المدعى (= beyyine da'vâcıya düşer)» hadîsi icâbıdır diyerek beyyinesiz verilmesini tecvîz etmemişlerdir.

Dördüncü hüküm, yitik para bulan kimsenin onu alırken, sâhibini bulduğu zaman vermek üzere almasıdır. Onu mülk edinmek için alırsa ğâsıb hükmündedir. Binâenaleyh telef veya zâyi' ederse kendi taksiri olmasa bile tazmîni lâzım gelir. Yitiğe karşı onu bulanın vaziyeti yed emîn vaziyetindedir. Sâhibi bulununcaya kadar muhâfazaya me'mûr ve alelade i'lân ile mükellefdir.

Şu'be dedi ki : Ben on sene sonra Selemetu'bnu Kuheyl'den işittim. O bu keseyi bir sene i'lân etmişdir diyordu.

١٠ – (...) وحدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. حَدَّثَنَا وَكِيعٌ. ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. حَدَّثَنَا أَبِي. جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ. ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّقِّيُّ. حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ (يَعْنِي ابْنَ عَمْرٍو) عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ. ح وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ بِشْرٍ. حَدَّثَنَا بَهْزٌ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. كُلُّ هَٰؤُلَاءِ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَ حَدِيثِ شُعْبَةَ. وَفِي حَدِيثِهِمْ جَمِيعًا: ثَلَاثَةَ أَحْوَالٍ. إِلَّا حَمَّادَ بْنَ سَلَمَةَ فَإِنَّ فِي حَدِيثِهِ: عَامَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً. وَفِي حَدِيثِ سُفْيَانَ وَزَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ وَحَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ «فَإِنْ جَاءَ أَحَدٌ يُخْبِرُكَ بِعَدَدِهَا وَوِعَائِهَا وَوِكَائِهَا. فَأَعْطِهَا إِيَّاهُ». وَزَادَ سُفْيَانُ فِي رِوَايَةِ وَكِيعٍ «وَإِلَّا فَهِيَ كَسَبِيلِ مَالِكَ». وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ نُمَيْرٍ «وَإِلَّا فَاسْتَمْتِعْ بِهَا».

10 — ( ) .... : Buradaki beş tarîk râvileri de Selemetu'bnu Kuheyl'den olmak üzere bu isnâd ile Şu'be'nin (9 rakamlı) hadîsi tarzında rivayet etmişlerdir. Bunların hepsinin hadîslerinde üç yıldır, yalnız Hammâd İbn Seleme müstesnâ. Zira O'nun hadîsinde iki yahud üç yıl diye zikredilmiştir. Sufyan, Zeyd İbn Ebî Uneyse ve Hammâd İbn Seleme'nin hadîsinde ise : «Eğer sana onun sayısını, kabını, kabının ağız bağını haber veren bir kimse gelirse artık keseyi ona ver» tarzındadır. Sufyân, vekî' rivayetinde : «Yoksa o takdirde o bulunan kese senin kendi malın gibidir» fıkrasını ziyade etti. İbn Numeyr'in rivâyetinde ise, «Yoksa artık sen onunla faydalan» fıkrası vardır.

(١) باب في لقطة الحاج

١١ – (١٧٢٤) حدثني أَبُو الطَّاهِرِ وَيُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى. قَالَا: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْأَشَجِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّيْمِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ لُقَطَةِ الْحَاجِّ.

(1) HACININ YİTİĞİ HAKKINDA BÂB

11 — (1724) .... : Abdurrahmân ibn Usmân et-Teymî (R) den : Rasûlullah (S) hacının yitiğinden nehy etmişdir [6].

6. Yani hacının yitiğini mülk edinmek için almakdan nehy etmişdir. Fakat sırf onu muhâfaza için almakdan nehy etmemişdir.

١٢ — (١٧٢٥) وحدثني أبو الطاهر ويونس بن عبد الأعلى . قالا : حدثنا عبد الله بن وهب . قال: أخبرني عمرو بن الحارث عن بكر بن سوادة ، عن أبي سالم الجيشاني ، عن زيد بن خالد الجهني ، عن رسول الله ﷺ ؛ أنه قال « من آوى ضالة فهو ضال ، ما لم يعرفها » .

12 — (1725) .... : Zeyd ibn Hâlid el-Cühenî (R) den : Rasûlullah (S) : «Her kim yitik bir hayvanı yanında barındırırsa onu i'lân etmediği müddetçe sapık bir kimsedir» buyurmuşdur [7].

(٢) باب تحريم حلب الماشية بغير إذن مالكها

١٣ — (١٧٢٦) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي . قال: قرأت على مالك بن أنس عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يحلبن أحد ماشية أحد إلا بإذنه . أيحب أحدكم أن تؤتى مشربته ، فتكسر خزانته ، فينتقل طعامه ؟ إنما تخزن لهم ضروع مواشيهم أطعمتهم . فلا يحلبن أحد ماشية أحد إلا بإذنه » .

(...) وحدثناه قتيبة بن سعيد ومحمد بن رمح . جميعا عن الليث بن سعد . ح وحدثناه أبو بكر ابن أبي شيبة . حدثنا علي بن مسهر . ح وحدثنا ابن نمير . حدثني أبي . كلاهما عن عبيد الله . ح وحدثني أبو الربيع وأبو كامل . قالا : حدثنا حماد . ح وحدثني زهير بن حرب . حدثنا إسماعيل (يعني ابن علية) . جميعا عن أيوب . ح وحدثنا ابن أبي عمر . حدثنا سفيان عن إسماعيل بن أمية . ح وحدثنا محمد بن رافع . حدثنا عبد الرزاق عن معمر ، عن أيوب . وابن جريج عن موسى . كل هؤلاء عن نافع ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ . نحو حديث مالك . غير أن في حديثهم جميعا « فينتثل » إلا الليث بن سعد فإن في حديثه « فينتقل طعامه » كرواية مالك .

(2) SÂHİBİNİN İZNİ OLMAKSIZIN HAYVANIN SÜTÜNÜ SAĞMANIN TAHRÎMİ BÂBI

13 — (1726) Bize Yahyâ ibn Yahyâ et-Temîmî tahdîs edib dedi ki: Ben Mâlik ibn Enes'in huzûrunda okudum, o da Nâfi'den, o da İbn Umer (R) den : Rasûlullah (S) şöyle buyurmuşdur : «Hiç bir kimse diğer biri-

7. Bu hadîs, yitiğin mutlak olarak i'lân edilmesi lâzım geldiğine delildir. İster temellük irâde etsin, yahut sâhibi için muhâfazayı irâde etsin müsâvîdir. Buradaki yitikden maksad, deve yitiği ve benzeri gibi mülk edinmek için alınması câiz olmayan hayvanlardır. Bunlar ancak sâhibleri adına muhâfaza için alınırlar.

nin hayvanının sütünü onun izni olmak müstesnâ sağmasın. Sizden biriniz yiyecek ve içeceklerinin saklandığı mahzenine gelinmesini, dolabının kırılmasını ve oradaki yiyeceklerinin nakl olunmasını ister mi? Hayvanlarının memeleri de insanlar için onların yiyeceklerini muhâfaza ederler. Binâenaleyh hiçbir kimse diğerinin hayvanının sütünü onun izni olmak müstesnâ asla sağmasın»[8].

( ) .... : Buradaki yedi tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfi'den, o da İbn Umer'den, o da Peygamber'den olmak üzere yukarıki Mâlik hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Şukadar var ki toptan bunların hadîslerinde «fe yünteselu (= yani dağıtılıb atılması)» şekli vardır. Ancak bunlardan Leys ibn Sa'dınki böyle değildir, onun hadîsinde Mâlik'in rivâyeti gibi «fe yuntekale taâmuhû (= yiyeceğinin nakl olunması)» şeklindedir.

(٣) باب الضيافة ونحوها

١٤ — (٤٨) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث عن سعيد بن أبي سعيد، عن أبي شريح العدوي؛ أنه قال: سمعت أذناي وأبصرت عيناي حين تكلم رسول الله ﷺ. فقال «من كان يؤمن بالله واليوم الآخر، فليكرم ضيفه جائزته» . قالوا: وما جائزته؟ يا رسول الله! قال «يومه وليلته. والضيافة ثلاثة أيام. فما كان وراء ذلك فهو صدقة عليه». وقال «من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيرا أو ليصمت».

(3) KONUKLUK VE BENZERLERİNE İKRÂM ETMEK BÂBI

14 — (48) .... : Ebu Şurayh el-Adevî (R) şöyle demişdir: Rasûlullah (S) bu hadîsi söylerken onun yüzünü iki gözüm gördü, kulaklarım da sesini işitti ki o: «Kim Allâh'a ve âhiret gününe iymân ediyor olduysa câize denilen gelib geçici musâfirine ikrâm etsin» buyurdu. Oradakiler:

— Onun câizesî (yanî gelib geçicisi) nedir? yâ Rasûlallah! diye sordular. Rasûlullah:

— Câize denilen bu musâfirliğin müddeti bir günü ile gecesidir. Musâfirlik (konukluk) üç gündür. Musâfirlik zamanı bundan fazla olursa konukluyanın konuğuna yapacağı ikrâmlar kendisi hisâbına sadakadır

8. Peygamber, memedeki südü, sâhibinin izni olmaksızın alınmasının lâyık olmaması husûsunu dolabda muhâfaza edilen yiyeceğe benzetmişdir.

buyurdu[9]. Sonra da : «Allah'a ve âhiret gününe iymân eden her kişi hayır söylesin yahut sussun (boşboğazlık etmesin)» diye ilâve etti.

١٥ – (...) حدثنا أبو كريب محمد بن العلاء. حدثنا وكيع. حدثنا عبد الحميد بن جعفر عن سعيد بن أبي سعيد المقبري، عن أبي شريح الخزاعي، قال: قال رسول الله ﷺ «الضيافة ثلاثة أيام. وجائزته يوم وليلة. ولا يحل لرجل مسلم أن يقيم عند أخيه حتى يؤثمه». قالوا: يا رسول الله! وكيف يؤثمه؟ قال «يقيم عنده، ولا شيء له يقريه به».

15 — ( ) .... : Ebû Şurayh el-Huzâî (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Konukluk (musâfirlik) üç gündür. Gelib geçici musâfirlik ise bir gün ve bir gecedir. Hiçbir musliman kimseye, muslim kardeşini günaha sokacak kadar üç günden sonra onun yanında ikâmet etmesi halâl olmaz» buyurdu. Orada bulunanlar :

— Yâ Rasûlallah! Konuk, ev sâhibini nasıl günaha sokar? diye sordular. Rasûlullah :

— Ev sâhibinin, onun için hazırlıyabileceği hiçbir yiyeceği yok iken konuk hâlâ onun yanında ikâmet eder buyurdu.

١٦ – (...) وحدثناه محمد بن المثنى. حدثنا أبو بكر (يعني الحنفي). حدثنا عبد الحميد بن جعفر. حدثنا سعيد المقبري؛ أنه سمع أبا شريح الخزاعي يقول: سمعت أذناي وبصر عيني ووعاه قلبي حين تكلم به رسول الله ﷺ. فذكر بمثل حديث الليث. وذكر فيه «ولا يحل لأحدكم أن يقيم عند أخيه حتى يؤثمه» بمثل ما في حديث وكيع.

16 — ( ) .... : Ebû Saîd el-Makburî tahdîs etti ki kendisi Ebû Şurayh el-Huzâî'den : Rasûlullah bu hadîsi tekellüm ettiği sırada kulaklarım işitti, gözüm gördü ve kalbim de bu hadîsi ezberledi... derken işitmişdir. Râvî, bunu da Leys'in (14 rakamlı) hadîsi gibi zikretmişdir. Burada da (15 rakamlı) Vekî' hadîsinde olduğu gibi «sizden hiçbirinize üç günden sonra onu günaha sokacak derecede kardeşinin yanında ikâmet etmesi halâl olmaz» buyurduğunu zikretmişdir.

9. «Musâfirine ikrâm etsin» cümlesinden sonra bu musâfirliğin câize denilen gelib geçici kısmında musâfirin âile yiyeceğinden hurmetli ve ikrâmlı ağırlanması ve câize denilen bu musâfirliğin müddeti bir gün ve bir geceden ibâret olduğu, üç güne kadar devâm eden müsâferet zamanında alelâde ağırlamanın kâfi olacağı; üç günden fazla musâferette yapılan ikrâm ve ihtirâmın sadakadan ibâret olduğu ifâde buyurulmuşdur.

١٧ – (١٧٢٧) حدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن يزيد بن أبي حبيب، عن أبي الخير، عن عقبة بن عامر؛ أنه قال: قلنا: يا رسول الله! إنك تبعثنا فننزل بقوم فلا يقروننا. فما ترى؟ فقال لنا رسول الله ﷺ «إن نزلتم بقوم فأمروا لكم بما ينبغي للضيف، فاقبلوا. فإن لم يفعلوا، فخذوا منهم حق الضيف الذي ينبغي لهم».

17 — (1727) .... : Ukbetu'bnu Âmir (R) şöyle demişdir:

— Yâ Rasûlallah! Sen bizleri (seriyye hâlinde gazâya) gönderiyorsun. Biz de (bazan) öyle bir kavmin yurduna iniyoruz ki onlar bizlere musâfirperverlik göstermiyorlar. Bu husûsda ne emredersiniz? diye sorduk. Rasûlullah (S) bize:

— Siz bir kavmin menziline inmek istediğinizde, size müsâfire lâyık hüsnü kabûl gösterirlerse kabûl ediniz. Şâyet müsâfirperverlik yapmazlarsa onlardan, kendilerine yakışacak olan musâfir hakkını alınız buyurdu [10].

10. Bu hadisden çıkarılan hüküm şudur:

Ev veya konak sâhibi, musâfirine karşı lâzım gelen vazîfesini îfâ etmezse musâfir bu hakkını kerhen ve cebren alır demek olur. Leys ibn Sa'd, mutlak sûretde buna kaail olmuşdur. Ahmed ibn Hanbel de bu mecbûriyeti köylülere teşmîl etmiyerek çöl halkına tahsîs etmişdir. Ma'mûrluk ve medeniyet eserlerinden mahrûm çöllerde zarûrî ve hayâtî gıdâ maddesi tedâriki mumkin olmadığından musâfire ziyâfet, onun aclığını izâle edecek derecede vâcib kılınmışdır demişdir.

Bu yolda vucûba kail olanların dayandıkları *Buhârî*'de, *Sünen*lerde ve diğer hadis kitablarında daha başka hadîsler de vardır. Bütün bu rivâyetlere göre musâfir için bir *hakku dayf* (konuk hakkı) kabûl etmek ve bu hakkı musâfirin kendi kendine istirdâd edebilmesine kaail olmak, topluluk nizâmı noktasından çok muşkildir. Bu cihetle âlimler cumhûru, musâfire ikrâm ve it'âm sünnetdir demişlerdir. Tahâvî de evvelâ vâcib idi sonra bu vucûb nesholundu demişdir.

Bazı âlimler de hadîsin ifâde ettiği cebrî hakkı bir türlü ictimâî nizâma uygun bulmayarak bu hakkı ve müsâfirin cebren almak salâhiyetini *mahmusa* hâline (son derece aclık hâline) hamletmişlerdir. Bu sûretle konuk hakkını esirgeyen menzil sâhibinden bunu almak hakkını yalnız aclıkdan bunalan kimseye tahsîs etmişlerdir. *Hakkı şirb*de de böyle bir hak kabûl edilmiş idi.

Bazı âlimler de konuk hakkının cebren alınması sadaka âmillerine mahsûs idi demişlerdir. Bazıları da bu mecbûriyet zımmîlere hâsdı. Musliman askerleri bunların köylerine uğradıkca bu askerleri konuklamaları bu husûsda akdedilmiş bir muâhadeye mustenid idi demişlerdir.

(٤) باب استحباب المؤاساة بفضول المال

١٨ — (١٧٢٨) حدثنا شيبان بن فروخ . حدثنا أبو الأشهب عن أبي نضرة ، عن أبي سعيد الخدري ، قال : بينما نحن في سفر مع النبي ﷺ ، إذ جاء رجل على راحلة له . قال : فجعل يصرف بصره يمينا وشمالا . فقال رسول الله ﷺ « من كان معه فضل ظهر فليعد به على من لا ظهر له . ومن كان له فضل من زاد فليعد به على من لا زاد له » .

قال : فذكر من أصناف المال ما ذكر ، حتى رأينا أنه لا حق لأحد منا في فضل .

(4) MAL FAZLALIKLARI İLE BİRBİRLERİNE YARDIM ETMELERİNİN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

18 — (1728) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi : Biz bir seferde Peygamber (S) in maiyyetinde bulunduğumuz sırada birdenbire binek devesi üzerinde bir kimse çıkageldi ve gözünü sağa sola çevirmeğe başladı [11]. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Her kimin yanında binek fazlası bir hayvan varsa onu yanında bineği olmayana versin. Kimin yanında bir azık fazlası varsa, onu, azığı olmayana versin!» buyurdu.

Râvî der ki : Rasûlullah mal çeşitlerinden zikrettiklerini zikretti, nihâyet biz gördük ki bizden hiçbir kimsenin fazladan bir hakkı yokdur.

(٥) باب استحباب خلط الأزواد إذا قلت ، والمؤاساة فيها

١٩ — (١٧٢٩) حدثني أحمد بن يوسف الأزدي . حدثنا النضر (يعني ابن محمد اليمامي) . حدثنا عكرمة (وهو ابن عمار) . حدثنا إياس بن سلمة عن أبيه ، قال : خرجنا مع رسول الله ﷺ في غزوة . فأصابنا جهد . حتى هممنا أن ننحر بعض ظهرنا . فأمر نبي الله ﷺ فجمعنا مزاودنا . فبسطنا له نطعا . فاجتمع زاد القوم على النطع . قال : فتطاولت لأحزره كم هو ؟ فحزرته كربضة العنز ونحن أربع عشرة مائة . قال : فأكلنا حتى شبعنا جميعا . ثم حشونا جربنا . فقال نبي الله ﷺ « فهل من وضوء ؟ » قال : فجاء رجل بإداوة له ، فيها نطفة . فأفرغها في قدح . فتوضأنا كلنا . ندغفقه دغفقة . أربع عشرة مائة .

قال : ثم جاء بعد ذلك ثمانية فقالوا : هل من طهور ؟ فقال رسول الله ﷺ « فرغ الوضوء » .

11. Ya'ni hâcetini gidereceği bir şeye yan yan bakmaya başladı. *Mirkaat*'da zikredildiğine göre bu gelen kimsenin binek hayvanı zaîf imiş, daha kudretli bir bineğe ihtiyâcı varmış. İşte bunun için dönüb dönüb kuvvetli bir hayvana bakmaya başlamışdır.

(5) AZIKLAR AZALDIĞI ZAMAN, ÇEŞİTLİ AZIKLARI BİRİBİRİNE KATIB KARIŞTIRMAK VE MEYDANA GELEN BU KARIŞIMDA BİRİBİRLERİNE YARDIM ETMENİN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

19 — (1729) .... : Iyâs ibn Selem tahdîs etti ki babası şöyle demişdir : Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde bir gazveye çıkmışdık. Bu seferde bize o kadar çetin bir açlık isâbet etti ki, nihâyet bineklerimizden bazısını kesmeyi düşündük. Bunun üzerine Allah'ın Peygamber'i (S) emretti de içlerinde azıklarımızı taşıdığımız kablarımızı topladık ve bu kaplarımızda kalan azıklardan toplanacak azık için deriden bir sofra yaygısı serdik. Akabinde cemâatin azıkları bu yaygı üzerinde toplandı. Ben ne kadar azık toplandığını tahmîn etmek için uzandım. Ve ben onu bir yaşında keçinin çöktüğü zamanki yüksekliği kadar tahmîn ettim. Halbuki biz 1400 (bin dört yüz) kişi idik. Bu toplanan azıklardan yedik ve hepimiz doyduk. Sonra bizden artan kısımdan da içine azık koyduğumuz deri kaplarımızı doldurduk. Allah'ın Peygamber'i «abdest alacak su var mı?» dedi. Bir kimse derhal içinde birazcık su bulunan bir su kabını getirdi ve o birazcık suyu bir çanak içine boşalttı. Akabinde biz hepimiz 1400 kişi ondan bol bol dökerek abdest aldık.

Râvî der ki : Sonra bunun ardından sekiz kişi daha gelib : Abdest suyu var mı? diye sordular. Rasûlullah (S) : «Abdest suyu boşaldı» buyurdu [12].

---

12. «Bu hadîsde Rasûlullah'ın açık iki mu'cizesi vardır. Bunlar: Yiyeceği çoğaltmak ve suyu çoğaltmakdır. Bu zâhir çoğalmadır. Mâzerî, mu'cizenin tahkîki husûsunda şöyle dedi: Ondan herbir cüz' yenildikce yahut içildikce yüce Allah onun yerine geçecek olan diğer bir cüz' yaratmışdır. Peygamber'in mu'cizeleri iki türlüdür: Birisi, KUR'ÂN'dır ki o tevâtüren nakl edilmişdir. İkincisi : Yiyecek ve içeceği çoğaltmak ve benzeri şeylerdir. Bunda senin için iki yol vardır : Biri, Hâtem Tâî'nin cömertliği ve Ahnef ibn Kays'ın hılminin tevâtürlüğü gibi ma'nâ üzerinde tevâtür oldu demekliğindir. Çünkü bu husûsda hiçbir kıssa ayni ile mütevâtir olarak nakledilmemişdir. Lâkin bu haberlerin efrâdı *âhâd* yolu ile okadar çok gelmişdir ki netîcede bunların mecmûu Hâtem'in cömertliği ile Ahnef'in hılminin tevâtürünü ifâde etmişdir. İşte Peygamber'in Kur'ân dışındaki hârikulâde işlerinin tevâtürü de böyledir.

İkinci yol şöyle demekliğindir: Sahâbî bu acîb iş gibi bir şey rivâyet eder de orada diğer sahâbîlerle beraber hâzır bulunduğunu söyler, onlar da bunun rivâyetini ve da'vâsını işitir oldukları halde yahut da bu söz kendilerine ulaştığı halde bunu ona karşı inkâr etmiyorlarsa bu durum, o habercinin söylediğinin sahîhliğine ilim îcâb eden bir tasdîk olur. Vallâhu a'lem.

Bu hadisde azıkda yardımlaşmanın, azık azalmasında bir yere toplamanın müstehâblığı ve bu halde bazısının bazısı ile birlikde yemesinin cevâzı, bunun ribâ nevinden bir şey olmadığı, bunun ancak ibâha nevinden olduğu, herbirinin kendi yiyeceğinden arkadaşları için yemeği mübâh kılıcı olduğu, insanın kendi hissesinden çok yahut az veya müsâvî yemesinin tahakkukunun müsâvî olduğu bunda be's olmadığı lâkin bilhassa yiyecekde azlık olduysa başkalarını tercîh etmenin ve az yemenin müstehâb olduğu gibi hükümler vardır» (Nevevî).

بسم الله الرحمن الرحيم

٣٢ – كتاب الجهاد والسير

(١) باب جواز الإغارة على الكفار الذين بلغتهم دعوة الإسلام، من غير تقدم الإعلام بالإغارة

١ – (١٧٣٠) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي. حدثنا سليم بن أخضر عن ابن عون. قال: كتبت إلى نافع أسأله عن الدعاء قبل القتال؟ قال: فكتب إلي: إنما كان ذلك في أول الإسلام. قد أغار رسول الله ﷺ على بني المصطلق وهم غارون. وأنعامهم تسقى على الماء. فقتل مقاتلتهم وسبى سبيهم. وأصاب يومئذ. (قال يحيى: أحسبه قال) جويرية. (أو قال البتة) ابنة الحارث. وحدثني هذا الحديث عبد الله بن عمر. وكان في ذاك الجيش.

(...) وحدثنا محمد بن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي عن ابن عون، بهذا الإسناد، مثله. وقال: جويرية بنت الحارث. ولم يشك.

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLÂH'IN İSMİYLE

---

32 — KİTÂBU'L-CİHÂD VE'S-SİYER [1]

(Cihâd ve sîretler kitâbı)

---

(1) KENDİLERİNE İSLÂM DA'VETİ ULAŞMIŞ OLAN KÂFİRLER ÜZERİNE BASKINI İ'LÂM ETMEKSİZİN GECE BASKINI YAPILMASININ CEVÂZI BÂBI

---

1. *Cihâd*, meşakkat, çetinlik ve son gayretini sarf ederek çalışmak ma'nâlarına gelen *cehd* kelimesinden türemişdir. Dîn örfünde cihâd, Allah adını en yüksek kılmak için Allah'a küfredenlerle savaşmakdır. Allah yolunda cihâd, nefsin kötü temayüllerine karşı mukavemet edib kendi kendine nefis mücâhadesi ile de olur. Nefsi, fazîlet dâiresinde idâreye ve rezîletlerden korumaya çalışmak da bir nevi Büyük cihâd sayılmışdır. Bu nefis ta'lîmi ve arıtması, Allah ismini en yüksek kılma yolunda karşılaşılacak düşmanlara karşı

1 — (1730) .... : İbn Avn dedi ki : Ben Nâfi'e bir mektûb yazdım ve ondan, kıtâlden önceki da'veti soruyordum? O da bana şöyle yazdı : Bu kıtâlden evvel da'vet ancak İslâm'ın evvelinde vardı. Rasûlullah (S) Mustalık oğulları üzerine gece baskını yapmışdır. Onlar gâfil halde bulunuyorlardı. Yayılım hayvanları da su başında sulanıyordu. Rasûlullah onların kıtâle kalkışanlarını katletti. Kıtâle elverişli olmayanlarını esîr etti. Kendisi Hâris'in kızı Cüveyriye'ye o günü nâil oldu.

—

en üstün mukavemet, kuvvet ve zafer kaynaklarından biri olduğu için ikisi arasında bir hedef birliği var demekdir.

Siyer, *siretin* cem'idir. Sîret, gezmeye ve gezişe denildiği gibi; sünnet, yol, hey'et ve hâlet ma'nâlarında da kullanılır ki insanın tuttuğu ma'nevî yoldan ve kaim olduğu hâletden ibârettir. Cihâd lafzından sonra siyer lafzının da zikredilmesi Peygamber'in gazâlarında tezâhür eden her hâlini, her davranışını, ashâbının ferâgatlı ve şehâmetli bütün hareket ve hallerini ve bu husûsda nakledilegelen bütün haberleri topladığı içindir.

Peygamber Mekke'de iken muşriklerle harb etmedi. Muslimanların hicretden evvelki halleri buna elverişli değildi. Bütün baskılar ve eziyetler sabırla karşılanıyor veya başka yerlere göç ediliyordu. Medîne'ye hicretten sonra müdâfaa harbine izin verildi. Mütecâviz düşmana karşı harb ve kıtâle başlandı. Sonra harâm ayları dışında tecâvuzî cihâd da mübâh kılındı. En sonra mutlak ve umûmî sûretde müşriklere karşı cihâd edilmesi emr olundu.

İslâm harb hukukuna göre cihâd ba'zı hallerde farzu ayndır. Umûmî seferberlik hâlinde muslimanların devlet tarafından vukû' bulan cihâd da'vetine icâbet etmeleri vâcibdir.

Cihâdla ilgili bazı âyetler :

«*Şüphesiz ki Allah hak yolunda* (muhârebe ederek düşmanları) *öldürmekde, kendileri de öldürülmekde olan mu'minlerin canlarını ve mallarını — kendilerine cennet* (vermek) *mukabilinde — satın almıştır.* (Onun) *Tevrât'da, İncîl'de ve Kur'ân'da* (zikrolunan bu va'di) *kendi üzerine hak ve kat'î bir va'ddır. Allah kadar ahdine vefâ eden kimdir? O halde* (ey mu'minler) *yapmış olduğunuz bu alış verişden dolayı sevinin, bu en büyük saâdettir! Tevbe edenler, ibâdet edenler, hamd edenler, siyâhat edenler, rukû' edenler, secde edenler* (insanlara) *iyiliği emredenler ve kötülükden vaz geçirmeğe çalışanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar! Sen o mu'minlere de* (cenneti) *müjdele*» (et-Tevbe: 111-112).

«*Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar Rabları katında diridirler. Allah'ın lutfu inâyetinden, kendilerine verdiği ile hepsi de şâd olarak rızıklanırlar. Arkalarından henüz onlara katılamıyanlar hakkında da: Onlara hiçbir korku yoktur, onlar mahzûn da olacak değillerdir diye müjde vermek isterler. Onlar Allah'dan* (gelen) *bir ni'metle* (hatta) *daha fazlasıyle ve Allah'ın, mu'minlere olan mükâfatını zâyi' etmiyeceği müjdesiyle de sevinirler*» (Âlu Imrân: 169-171).

«*Ey iymân edenler, elem verici bir azâbdan sizi kurtaracak bir ticâret* (yolunu) *göstereyim mi size? Allah'a ve Rasûlüne iymân eder, mallarınızla, canlarınızla da Allah yolunda çarpışırsanız. Bu sizin için eğer bilirseniz çok hayırlıdır.* (Böyle yaparsanız) o, *sizin günahlarınızı mağfiret eder, sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere ve adn cennetlerindeki çok güzel saraylara sokar. İşte bu en büyük kurtuluşdur*» (Saff: 10-12).

Kur'ân'ı Kerîm'de cihâdla ilgili yüzlerce âyet vardır. Bunları ayrı ayrı saymak çok uzun sürer. Biz sâdece İslâmda cihâd ve harbin ilâhî gâyesini çok veciz ifâde eden şu iki âyeti daha zikir ile yetineceğiz : « وقاتلوهم حتى لاتكون فتنة ويكون الدين لله : *Fitne kalmayıncaya, dîn de* (şunun bunun değil) *yalnız Allâh'ın oluncaya kadar onlarla savaşın...*» (el-Bakara: 193);

« وقاتلوهم حتى لاتكون فتنة ويكون الدين كله لله : (Yeryüzünde) *hiçbir fitne kalmayıncaya ve dîn tamâmıyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla muhârebe edin...*» (el-Enfal: 39).

Ve bu hadîsi bana, kendisi o orduda bulunmuş olan Abdullah ibn Umer tahdîs etti [2].

( ) .... : Buradaki râvîler de yine İbn Avn'dan bu isnâdla yukarıki hadîsin benzerini rivâyet ettiler. Râvî burada şek etmeden : Hâris kızı Cüveyriye demişdir.

(٢) باب تأمير الإمام الأمراء على البعوث، ووصيته إياهم بآداب الغزو وغيرها

٢ – (١٧٣١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا وكيع بن الجراح عن سفيان . ح وحدثنا إسحاق بن إبراهيم . أخبرنا يحيى بن آدم . حدثنا سفيان . قال : أملاه علينا إملاء .

(2) DEVLET BAŞKANININ ORDU BİRLİKLERİ ÜZERİNE KUMANDANLAR TA'YÎN ETMESİ VE ONLARA ĞAZVE ÂDÂBI VE DİĞER HUSÛSLARA DÂİR TAVSİYELERDE BULUNMASI BÂBI

2 — (1731) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Vekî' ibn Cerrâh, Sufyân'dan tahdîs etti. Ve yine bize Ishâk ibn İbrahîm tahdîs etti. Bize Yahyâ ibn Âdem haber verdi. Bize Sufyân tahdîs edib : Bu hadîsi bize (Alkametu'bnu Mersed) yazdırdı, dedi.

---

2. Benû Mustalık gazâsına Mureysî gazâsı da denilir. Benû Mustalık, Huzâa kabilesinin bir koludur. Mureysî de bunların bir kuyusudur. Bunlar Peygamber'le harb etmek üzere bu kuyu başında toplandıkları için bu sefere Mureysî seferi adı da verilmiştir. Beşinci veya altıncı hicret yılında vâki' olan bu sefer, Mustalik oğullarının ansızın Medîne'ye basmak üzere hazırlık yaptıkları haberinin alınması üzerine yapılnuştır. Peygamber suvârî, piyâde yedi yüz kişilik bir kuvveti sür'atle hareket ettirib bunları ansızın bastırmışdır. Cuveyriye (R) Benû Mustalik reisi Hâris ibn Dırâr'ın kızıdır. Esirlerin taksîminde Sâbit ibn Kays'a isâbet etmişdi. Bir rivâyete göre Hâris, kızının asâlet ve şerefini korunmasını, alelâde bir kimsenin elinde bırakılmamasını Peygamber'den bilvâsıta ricâ etmesi üzerine Peygamber tarafından onun kitâbet bedeli verilerek Peygamber'in zevceleri arasına katılmışdır. Bu hayırlı akd orduya yayılınca artık Peygamber'in zevcesinin akribâlarını esîr tutmak uygun değildir diye Benû Mustalik'in bütün esîrleri âzâd edilmişdir. Bundan dolayı «Cüveyriye'den ziyâde kavmine bayrı dokunan hiçbir kadın yoktur» denilmişdir. Cuveyriye, câriye (yani kız) kelimesinin küçültme ismidir. Asıl ismi Berre iken Peygamber tarafından Cüveyriye ismi verilmişdir. Cüveyriye 56 ncı hicret yılında vefât etmiş, kendisinden altmış beş hadîs rivâyet edilmişdir.

٣ – (...) ح وحدثني عبد الله بن هاشم (واللفظ له). حدثني عبد الرحمن (يعني ابن مهدي).
حدثنا سفيان عن علقمة بن مرثد، عن سليمان بن بريدة، عن أبيه. قال: كان رسول الله ﷺ، إذا أمر
أميرا على جيش أو سرية، أوصاه في خاصته بتقوى الله ومن معه من المسلمين خيرا. ثم قال
«اغزوا باسم الله. في سبيل الله. قاتلوا من كفر بالله. اغزوا ولا تغلوا ولا تغدروا ولا تمثلوا
ولا تقتلوا وليدا. وإذا لقيت عدوك من المشركين فادعهم إلى ثلاث خصال (أو خلال). فأيتهن
ما أجابوك فاقبل منهم وكف عنهم. ثم ادعهم إلى الإسلام. فإن أجابوك فاقبل منهم وكف عنهم.
ثم ادعهم إلى التحول من دارهم إلى دار المهاجرين. وأخبرهم أنهم، إن فعلوا ذلك، فلهم ما للمهاجرين
وعليهم ما على المهاجرين. فإن أبوا أن يتحولوا منها، فأخبرهم أنهم يكونون كأعراب المسلمين.
يجري عليهم حكم الله الذي يجري على المؤمنين. ولا يكون لهم في الغنيمة والفيء شيء. إلا أن
يجاهدوا مع المسلمين. فإن هم أبوا فسلهم الجزية. فإن هم أجابوك فاقبل منهم وكف عنهم.
فإن هم أبوا فاستعن بالله وقاتلهم. وإذا حاصرت أهل حصن، فأرادوك أن تجعل لهم ذمة الله وذمة
نبيه. فلا تجعل لهم ذمة الله ولا ذمة نبيه. ولكن اجعل لهم ذمتك وذمة أصحابك. فإنكم أن تخفروا
ذممكم وذمم أصحابكم، أهون من أن تخفروا ذمة الله وذمة رسوله. وإذا حاصرت أهل حصن،
فأرادوك أن تنزلهم على حكم الله، فلا تنزلهم على حكم الله. ولكن أنزلهم على حكمك.
فإنك لا تدري أتصيب حكم الله فيهم أم لا».

قال عبد الرحمن هذا أو نحوه. وزاد إسحق في آخر حديثه عن يحيى بن آدم قال: فذكرت
هذا الحديث لمقاتل بن حيان. (قال يحيى: يعني أن علقمة يقوله لابن حيان) فقال: حدثني مسلم
ابن هيصم عن النعمان بن مقرن عن النبي ﷺ نحوه.

3 — ( ) .... : Sufyân, Alkametu'bnu Mersed'den, o da Suleymân ibn Burayde'den, o da babasından tahdîs etti. Babası Bureyde (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) bir ordu üzerine yahut bir ordu birliğine bir kumandan ta'yîn ettiği zaman, husûsî olarak bu kumandanın kendi nefsi hakkında Allah'ın vikaayesine girmesini (yani Allâh'a takvâlı olmasını), maiyyetinde bulunan muslimanlar hakkında da hayır tavsiyesinde bulunmak âdetinde idi. Bu tavsiyeden sonra şöyle buyururdu : «Allah'ın ismiyle ve Allah'ın yolunda cenk etmeğe gidiniz. Allah'a kâfirlik edenlerle mukâtele ediniz. Gazâya gidiniz fakat ganîmetde hıyânetlik yapmayınız,

ahdları bozmayınız, ölülerin burunlarını ve kulaklarını kesmek sûretiyle onları çirkinleştirmeyiniz (müsle yapmayınız), hiçbir çocuk öldürmeyiniz.

Müşriklerden olan düşmanına kavuştuğun zaman (evvelâ) onları üç haslete (yahut üç şeye) da'vet et. Bu üç şeyden herhangisinde sana icâbet ederlerse onlardan elini çek. Sonra onları İslâm'a da'vet et. Eğer onlar bu husûsda sana icâbet ederlerse onlardan bu icâbeti kabûl et ve kendilerinden elini çek. Sonra onları kendi yurtlarından Muhâcirlerin yurduna göçmeğe çağır. Ve onlara haber ver ki, eğer kendileri bunu yaparlarsa, Muhâcirlerin lehine olan şeyler onlara da olacak, Muhâcirlerin üzerine olan mükellefiyetler, onların üzerinde de olacaktır. Eğer kendi yurtlarını değiştirmekden imtinâ eder çekinirlerse onlara haber ver ki bu takdîrde onlar musliman bedevîler gibi olacaklardır. Muslimanlar üzerinde cârî olan Allah'ın hükmü onlar üzerinde de cereyân edecekdir. Muslimanlarla beraber cihâd etmeleri hâli müstesnâ onlara ganîmetden ve fey'den hiçbir şey ayrılmayacaktır. Eğer onlar bu musliman olma teklîfini kabûl etmezlerse bu takdîrde onlardan cizye vergisi iste. Şâyet onlar bu cizyeyi vermek husûsunda sana icâbet ederlerse, sen onlardan bunu kabûl et ve onlarla harb etmeği bırak. Eğer onlar musliman olma yahut cizye verme teklîflerini kabûl etmezlerse o takdîrde Allah'dan yardım iste ve onlarla mukaatele yap. Bir kal'a halkını muhâsara ettiğin ve onlar da senden kendilerine Allah'ın ahdini ve Peygamber'inin ahdini ta'yîn etmeni istedikleri zaman sakın sen onlar için Allah'ın ve Peygamber'inin ahd ve zimmetini ta'yîn etme. Lâkin sen onlar için kendi zimmetini ve ashâbının zimmetini kararlaşdır. Çünkü sizlerîn kendi ahdlerinizi ve ashâbınızın ahdlerini bozmanız, Allah'ın ahdini ve Peygamber'inin ahdini bozmanızdan daha hafîfdir.

Sen bir kal'a ahâlîsini muhâsara ettiğin ve onlar da senden kendilerini Allah'ın hükmüne indirmeni istedikleri zaman, sakın sen onları Allah'ın hükmüne indirmeyesin. Lâkin sen onları yalnız kendi hükmüne indirmelisin. Çünkü sen onlar hakkındaki Allah'ın hükmüne isâbet ediyor musun, yahut etmiyor musun bilemezsin!»

Abdurrahmân: Hadîs böyledir, yahut da bu tarzdadır dedi. Ishâk, Yahyâ ibn Âdem'den gelen hadîsin sonunda şu ziyâdeyi verdi : Yahyâ ibn Âdem dedi ki : Ben bu hadîsi, Mukaatil ibn Hayyân'a zikrettim. (Yahyâ dedi ki : Yani Alkame bunu, İbn Hayyân'a söylüyor), o şöyle dedi : Bana Muslim ibn Heysam, Nu'mân ibn Mukarrın'dan, o da Peygamber'den bu tarzda tahdîs etti.

٤ — (...) وحدثني حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ . حَدَّثَنِي عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . حَدَّثَنِي عَلْقَمَةُ بْنُ مَرْثَدٍ ؛ أَنَّ سُلَيْمَانَ بْنَ بُرَيْدَةَ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ . قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا بَعَثَ أَمِيرًا أَوْ سَرِيَّةً دَعَاهُ فَأَوْصَاهُ . وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ سُفْيَانَ .

4 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Suleymân ibn Bureyde'nin babasından : Rasûlullah (S), bir kumandan yahut bir ordu birliği gönderdiği zaman, onu çağırır ve ona tavsiyelerde bulunurdu.... dediğini rivâyet edib, bundan evvelki (3 rakamlı) Sufyân hadîsi tarzında hadîsin tamamını sevk etmişlerdir.

٥ – (...) حدثنا إبراهيم . حدثنا محمد بن عبد الوهاب الفراء عن الحسين بن الوليد ، عن شعبة ، بهذا .

5 — ( ) .... : Buradaki râvîler de Şu'be'den bu şekilde rivâyet etmişlerdir.

(٣) باب في الأمر بالتيسير وترك التنفير

٦ – (١٧٣٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب (واللفظ لأبي بكر) . قالا : حدثنا أبو أسامة عن بريد بن عبد الله ، عن أبي بردة ، عن أبي موسى . قال : كان رسول الله ﷺ ، إذا بعث أحدا من أصحابه في بعض أمره ، قال « بشروا ولا تنفروا . ويسروا ولا تعسروا » .

(3) KOLAYLAŞTIRMAYI EMR VE NEFRET ETTİRMEĞİ TERK HUSÛSUNDA BÂB

6 — (1732) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) sahâbîlerinden herhangi birisini bir işi husûsunda bir yere gönderdiği zaman dâima : **«Müjdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylık yolunu gösterin, güçleştirmeyin»** buyurur idi.

٧ – (١٧٣٣) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا وكيع عن شعبة ، عن سعيد بن أبي بردة ، عن أبيه ، عن جده ؛ أن النبي ﷺ بعثه ومعاذا إلى اليمن . فقال « يسرا ولا تعسرا . وبشرا ولا تنفرا . وتطاوعا ولا تختلفا » .

(...) وحدثنا محمد بن عباد . حدثنا سفيان عن عمرو . ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم وابن أبي خلف عن زكرياء بن عدي . أخبرنا عبيد الله عن زيد بن أبي أنيسة . كلاهما عن سعيد بن أبي بردة ، عن أبيه ، عن جده ، عن النبي ﷺ ، نحو حديث شعبة . وليس في حديث زيد بن أبي أنيسة « وتطاوعا ولا تختلفا » .

7 — (1733) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Vekî',

Şu'be'den, o da Saîd ibn Ebî Burde'den, o da babası Ebû Burde'den tahdîs etti ki Peygamber (S), onun dedesi Ebû Mûsâ ile Muâz'ı Yemen'e gönderdiği zaman onlara şu emri vermişdir : «Siz ikiniz kolaylık yolunu gösterin, güçlüğe gitmeyin; müjdeleyin, nefret ettirmeyin; mütâvaat edin, muhâlefet etmeyin».

( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de Saîd ibn Ebî Bureyde'den, o da babası Ebû Bureyde'den, o da babası ve Saîd'in dedesi Ebû Mûsâ'dan, o da Peygamber'den (7 rakamlı) Şu'be hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Zeyd ibn Ebî Üneyse'nin hadîsinde «mutâva'at edin, muhâlefet etmeyin» emirleri yokdur.

٨ — (١٧٣٤) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ ، عَنْ أَنَسٍ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ . قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا . وَسَكِّنُوا وَلَا تُنَفِّرُوا » .

8 — (1734) .... : Ebu't-Tayyâh dedi ki : Ben Enes ibn Mâlik'den işittim şöyle diyordu; Rasûlullah (S) : «Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; teskîn edib sâkinleştirin, nefret ettirmeyin» diye emr buyurmuşdur[3].

3. Ağırlıkları, zorlukları Allah bu ümmetden kaldırdığı için diğer dinlere nisbetle İslâm Dini bir kolaylıklar manzûmesidir. Bütün ağırlıkları Cenâb Hak insanlar için çıkardığı en hayırlı ümmetden indirmişdir.

İslâm Dininin kolaylıklar sistemi olduğunu gösteren ba'zı âyet meâlleri şunlardır:

«*Allah size kolaylık diler, size asla güçlük murâd etmez*» (el-Bakara: 185);

«*Sen Allah'dan bir rahmet sâyesindedir ki onlara yumuşak davrandın. Eğer* (bil-farz) *kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıb gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla, onlar için günâhlarının mağfiretini iste. İş husûsunda onlarla muşâvere et. Bir kere de azm ettin mi artık Allah'a güvenib dayan. Çünkü Allah kendisine güvenib dayananları sever*» (Âlu İmrân: 159);

«*Allah* (ağır teklifleri) *sizden hafifletmek ister.* (Zâten) *insan da zaîf olarak yaradılmışdır*» (en-Nisâ: 28);

«*Ey iymân edenler! Allah'ın size halâl kıldığı o en temiz ve güzel şeyleri* (nefsinize) *harâm kılmayın. Haddi aşmayın, çünkü Allah haddi aşanları sevmez*» (el-Mâide: 87);

«*Sen* (güçlüğü değil) *kolaylığı tut, iyiliği emret, câhillerden yüz çevir*» (el-A'râf: 199);

«*Tâ hâ. Biz Kur'ân'ı sana zahmet çekesin diye değil. Ancak korkacaklara bir öğüt... olmak üzere indirdik*» (Tâ Hâ: 1-4);

«(Allah) *sizin üzerinize dînde hiçbir zorluk kılmamışdır*» (el-Hacc: 78).

(٤) باب تحريم الغدر

٩ — (١٧٣٥) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا محمد بن بشر وأبو أسامة. ح وحدثني زهير ابن حرب وعبيد الله بن سعيد (يعني أبا قدامة السرخسي). قالا: حدثنا يحيى (وهو القطان). كلهم عن عبيد الله. ح وحدثنا محمد بن عبد الله بن نمير (واللفظ له). حدثنا أبي. حدثنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر، قال: قال رسول الله ﷺ «إذا جمع الله الأولين والآخرين يوم القيامة، يرفع لكل غادر لواء، فقيل: هذه غدرة فلان بن فلان».

(...) حدثنا أبو الربيع العتكي. حدثنا حماد. حدثنا أيوب. ح وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي. حدثنا عفان. حدثنا صخر بن جويرية. كلاهما عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ، بهذا الحديث.

(4) AHDE VEFÂSIZLIK VE HIYÂNET ETMENİN TAHRÎMİ BÂBI

9 — (1735) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Allah Teâlâ kıyâmet gününde bütün evvelkileri ve sonrakileri topladığı zaman, verdiği sözünde durmayıb cayan her gaddâr kişi için (halk içinde teşhîr olunmak üzere) bir bayrak vardır ve : Bu, fulân oğlu fulânın ğadridir denilir».

( ) .... : Buradaki râvîlerin ikisi de Nâfi'den, o da İbn Umer'-den, o da Peygamber'den bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

١٠ — (...) وحدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر عن إسماعيل بن جعفر، عن عبد الله بن دينار؛ أنه سمع عبد الله بن عمر يقول: قال رسول الله ﷺ «إن الغادر ينصب الله له لواء يوم القيامة. فيقال: ألا هذه غدرة فلان».

10 — ( ) .... : Abdullah ibn Dînâr, Abdullah ibn Umer (R) den şöyle derken işitmiştir : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Verdiği sözünde durmayıb cayan gaddâr kişi için (onu teşhîr etmek üzere) kıyâmet gününde bir bayrak dikilir de : Dikkat olunsun! Bu, fulân oğlu fulânın ğadridir diye i'lân olunur».

١١ — (...) حدثني حرملة بن يحيى. أخبرنا ابن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن حمزة وسالم ابني عبد الله؛ أن عبد الله بن عمر، قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «لكل غادر لواء يوم القيامة».

11 — ( ) .... : Abdullah ibn Umer (R) dedi ki : Ben Rasûlullah (S) dan işittim şöyle buyuruyordu : «Kıyâmet gününde, verdiği sözde ve ahdde durmayan her bir gaddâr için bir bayrak vardır».

١٢ – (١٧٣٦) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قالا: حدثنا ابن أبي عدي. ح وحدثني بشر بن خالد. أخبرنا محمد (يعني ابن جعفر) كلاهما عن شعبة، عن سليمان، عن أبي وائل، عن عبد الله، عن النبي ﷺ. قال «لكل غادر لواء يوم القيامة. يقال: هذه غدرة فلان».

***

(...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم. أخبرنا النضر بن شميل. ح وحدثني عبيد الله بن سعيد. حدثنا عبد الرحمن. جميعا عن شعبة، في هذا الإسناد. وليس في حديث عبد الرحمن «يقال: هذه غدرة فلان».

12 — (1736) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) dan : Peygamber (S) : «Ahdini bozan her kişi için kıyâmet gününde (halk arasında teşhîr olunmak üzere) büyük bir alâmet vardır. Bu, fulânın ahde vefâsızlık alâmetidir denilir».

( ) .... : Buradaki râvîler de cemîan Şu'be'den bu isnâd içinde rivâyet etmişlerdir. Bunlardan Abdurrahmân'ın hadîsinde : «Bu, fulânın vefâsızlığı alâmetidir denilir» fıkrası yokdur.

١٣ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يحيى بن آدم عن يزيد بن عبد العزيز، عن الأعمش، عن شقيق، عن عبد الله. قال: قال رسول الله ﷺ «لكل غادر لواء يوم القيامة يعرف به. يقال: هذه غدرة فلان».

13 — ( ) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Verdiği söze ve ahde vefâ etmeyib bozan her bir insan için kıyâmet gününde kendisi ile ahde vefâsızlık derecesinin tanınacağı bir bayrak vardır. Bu, fulânın ahde vefâsızlığının alâmetidir denilecekdir».

١٤ – (١٧٣٧) حدثنا محمد بن المثنى وعبيد الله بن سعيد. قالا: حدثنا عبد الرحمن بن مهدي، عن شعبة، عن ثابت، عن أنس. قال: قال رسول الله ﷺ «لكل غادر لواء يوم القيامة يعرف به».

14 — (1737) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Verdiği söz ve ahde vefâ etmeyib bozan her bir kimse için kıyâmet gününde (halk arasında teşhir olunmak üzere) kendisi ile tanınacağı bir alâmet vardır» buyurdu.

١٥ – (١٧٣٨) حدثنا محمد بن المثنى وعبيد الله بن سعيد . قالا : حدثنا عبد الرحمن . حدثنا شعبة عن خليد ، عن أبي نضرة ، عن أبي سعيد ، عن النبي ﷺ . قال « لكل غادر لواء عند استه يوم القيامة » .

15 — (1738) .... : Ebu Saîd Hudrî (R) den; Peygamber (S) : «Verdiği söze ve ahdine vefâ etmeyib bozan her kişi için kıyâmet gününde kıçının yanında (yani arkasında dönekliğini i'lân eden) bir bayrak vardır» buyurdu.

١٦ – (...) حدثنا زهير بن حرب حدثنا عبد الصمد بن عبد الوارث . حدثنا المستمر بن الريان . حدثنا أبو نضرة عن أبي سعيد . قال : قال رسول الله ﷺ « لكل غادر لواء يوم القيامة يرفع له بقدر غدره . ألا ولا غادر أعظم غدرا من أمير عامة » .

16 — ( ) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Verdiği söze vefâ etmeyen ve ahdini bozan her kişinin, kıyâmet gününde vefâsızlık ve döneklik derecesi kadar yükseltilecek olan bir bayrağı vardır. Haberiniz oslun ki umûmî velâyet sâhibi olan kimsenin ğadrinden daha büyük ğadrlı hiçbir kimse yokdur» [4].

4. Çünkü vâli, kumandan ve devlet başkanı gibi umûmî velâyet sâhibi olan kimselerin yaptığı vefâsızlık ve ahd bozma ğadrinin zararları, idâreleri altında bulunan pek çok sayıda insanlara da sirâyet edecekdir. İşte böyle kimselerin ğadrlerinin en büyük olması, bu sirâyet sebebinden ileri gelmektedir.

Bu hadîsler, Muslim ve gayr muslim her kime olursa olsun verilen ahde karşı irtikâb edilen vefâsızlığın çirkinliğini ve bunun ferd ve cemiyet için büyük bir zulm ve ahlâksızlık olduğunu en beliğ şekilde ifâde etmektedirler. Bu büyük döneklik iymân ile kabil-i te'lîf değildir.

Haddizâtında verdiği söze vefâ etmemek ve ahdini bozmak akl selîm sâhibi her insanın nefret edeceği pek çirkin bir ahlâksızlık ve zulmdur. Kur'ân-ı Kerîm pekçok âyetlerinde mu'minlere dâima ahde vefâyı, verilen sözde sâbit olmayı emr eylemiştir. Ahdine vefâ etmeyen ve sözlerinde durmayan döneklere de yeryüzündeki hayvanların en şerlileri olarak i'lân etmiş ve bütün döneklere ibret olacak şekilde cezâlandırılmalarını ta'lîm eylemişdir :

«Yeryüzünde yürüyen hayvanların Allah katında en şerlisi şüphesiz ki kâfir olanlardır. Artık onlar iymâna gelmezler. Onlar, içlerinden kendileri ile muâhede ettiğin kişilerdir ki (muâhededen) *sonra her defasında ahdlerini bozarlar ve hiç çekinmezler. Onun için eğer bunları harbde muhakkak yakalarsan onlara yapacağın cezâ ile arkalarındaki* (ahdi bozacak) *kimseleri de ürküt. Gerek ki* (onlar da) *iyice ibret alırlar. Eğer* (muâhede eden) *bir kavmden de bir hıyânet endîşe edersen evvelâ ahdleri reddettiğini düpedüz kendilerine bildir. Çünkü Allah hâinleri sevmez»* (el-Enfâl: 55-58).

(٥) باب جواز الخداع في الحرب

١٧ – (١٧٣٩) وحدثنا علي بن حجر السعدي وعمرو الناقد وزهير بن حرب (واللفظ لعلي وزهير) (قال علي: أخبرنا . وقال الآخران : حدثنا سفيان) قال : سمع عمرو جابرا يقول : قال رسول الله ﷺ «الحرب خدعة» .

(5) HARBDE (DÜŞMANI) ALDATMANIN CEVÂZI BÂBI

17 — (1739) .... : Câbir ibn Abdillah (R) der ki : Rasûlullah (S) : «Harb bir hud'adır» buyurdu.

١٨ – (١٧٤٠) وحدثنا محمد بن عبدالرحمن بن سهم . أخبرنا عبدالله بن المبارك . أخبرنا معمر عن همام بن منبه، عن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ «الحرب خدعة» .

18 — (1740) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) : «Harb bir had'edir» buyurdu [5].

5. *Had'e, hud'a* ve *hıd'e* şeklinde *hânın* üç türlü harekesi ile rivâyet olunan bu kelime aldatmak, hıyle yapmak, oyun etmek ma'nâsınadır. Zımnen tedbîr ve çâre bulmak ma'nâlarını da ifâde eder. Had'e şeklinin en fasîh olduğu, Peygamber'in kendi lugat ve telaffuzunun bu olduğu rivâyet edilmişdir. Had'e şekli binâ-i merredir. Bir kerre aldatmak ma'nâsınadır. Buna göre «*harb had*'edir» demek, cenk hâli düşman düşmanı bir defa aldatmakla tamâm olur, ikiye hâcet kalmaz demek olur. Türkcede daha çok tanınan *hud'a* şeklindeki telâffuzdur.

Kitâb vezninde *hidâ'* kelimesinin men'etmek ma'nâsı da vardır ki ona göre «harb bir men'edişdir» demek olur.

Bir harb oyunu olan manevralar, harb hud'alarını te'min eden askerî hareketlerdir. Hud'anın (harb oyununun) muslimanlar tarafından oynandığına göre Peygamber «harb hud'adır» demekle ümmeti harb manevrası yapmaya teşvîk etmiş oluyor. Düşman tarafından vukû'u farz olunduğuna göre de velev bir defa olsa bile düşmanın tuzağına düşülmemesi tavsiye edilmiş oluyor. Mâlikî imâmlarından İbnu'l-Arabî harbde hud'anın üç nev'inin câiz olduğunu bildirmişdir :

a. Sözde tevriyedir ki, meselâ siyâsî adamların üstü kapalı ve lâstikli söz söyleyib icâbında zâhirin hilâfını murâd etmeleridir.

b. Düşmana pusu kurulmasıdır ki vaz'iyyetin ve harb fenninin icâbına göre düşmanı tuzağa düşürmek için harb oyunlarının kullanılması.

c. Düşmana va'd edilib, sonra cayılmasıdır ki hud'anın bu nevi hakîkatde harâm olmakla beraber, müstesnâ olarak harb hâlinde tecvîz edilmişdir.

Nevevî: Harb hâlinde her ne sûretle düşmanı aldatmak mumkin olursa onu seçmek câiz olduğunda âlimlerin ittifakı vardır. Yanlız bunun bir istisnâsı varsa o da, ahdini bozmak yahut emân verib selâmet ve korkudan emniyet bahşettikden sonra sözünde durmamak câiz değildir demişdir.

Şerkaavî de, ba'zı âlimlerin «harb hud'adır» vecîzesinde, harb hâlinde re'y ve tedbir kullanmanın şecâatden ziyâde ehemmiyeti bulunduğuna işâret vardır dediklerini nakl etmişdir.

Siyâsî ve askerî bir düstûr ifâde eden bu hadîs Peygamber'in câmialı sözlerinden olub başka sahâbîlerden de rivâyet edilmişdir.

(٦) باب كراهة تمني لقاء العدو، والأمر بالصبر عند اللقاء

١٩ – (١٧٤١) حدثنا الحسن بن علي الحلواني وعبد بن حميد. قالا: حدثنا أبو عامر العقدي عن المغيرة (وهو ابن عبد الرحمن الحزامي)، عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «لا تمنوا لقاء العدو. فإذا لقيتموهم فاصبروا».

(6) DÜŞMANLA KARŞILAŞMA TEMENNİSİNİN KERÂHATİ, KARŞILAŞMA SIRASINDA DA SABIRLA EMR BÂBI

19 — (1741) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «Düşmanla karşılşamayı (harbe girişmeyi) istemeyiniz. Fakat düşmanla karşılaşınca da (harbin bütün çetinliklerine karşı) sabrediniz» buyurdu.

٢٠ – (١٧٤٢) وحدثني محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. أخبرني موسى بن عقبة عن أبي النضر، عن كتاب رجل من أسلم من أصحاب النبي ﷺ، يقال له عبد الله بن أبي أوفى. فكتب إلى عمر بن عبيد الله، حين سار إلى الحرورية. يخبره أن رسول الله ﷺ كان، في بعض أيامه التي لقي فيها العدو، ينتظر حتى إذا مالت الشمس قام فيهم فقال «يا أيها الناس! لا تتمنوا لقاء العدو واسألوا الله العافية. فإذا لقيتموهم فاصبروا واعلموا أن الجنة تحت ظلال السيوف». ثم قام النبي ﷺ وقال «اللهم! منزل الكتاب. ومجري السحاب. وهازم الأحزاب. اهزمهم وانصرنا عليهم».

20 — (1742) Bana Muhammed ibn Râfî' tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize İbn Cureyc haber verdi. Bana Mûsâ ibn Ukbe, Ebu'n-Nadr'dan, o da Peygamber'in sahâbîlerinden ve Eslem kabîlesinden kendisine Abdullah ibn Ebî Evfâ denilen bir kimsenin kitâbından haber verdi. Bu Abdullah ibn Ebî Evfâ, Harûra hâricîleri üzerine gitmekde olan kumandan Umer ibn Ubeydillah'a mektûb yazıb şunu haber vermişdir : Rasûlullah (S) düşmanla karşılaştığı gazâlarının ba'zısında (hemen harbe girmeyib) tâ güneş zevâlden meyledinceye kadar bekler (düşmanı gözetler) di. Sonra asker içinde ayağa kalkıb şöyle hitâb ederdi : «Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temennî etmeyiniz [6], Allah'dan âfiyet isteyi-

6. Düşmanla karşılaşmayı temennîden nehy ancak şundan dolayı yapılmışdır: Bu temennîde kendini beğenme, nefse dayanma ve kendi kuvvetine güvenme sûreti vardır. Bu ise bir serkeşlik ve zulm çeşididir. Allah zulme ma'rûz kalanlara yardım etmeği garanti etmişdir. Bir de bu temennî düşmana önem vermemeği ve onu hakir görmeği tazammun eder ki bu da ihtiyâta ve tedbîrliliğe aykırıdır.

niz[7]. Fakat düşmanla karşılaşınca da (harbin bütün şiddetlerine karşı) sabrediniz[8]. VE İYİ BİLİNİZ Kİ CENNET MUHAKKAK SÛRETTE KILIÇLARIN GÖLGELERİ ALTINDADIR». Sonra Peygamber tekrar kalktı ve şöyle duâ etti: «Yâ Allâh! Kitâbı indiren, bulutları akıtıb yürüten, düşman fırkalarını sür'atle kesib hezîmete uğratan (Allâh'ım)! Sen onların topluluklarını kır ve onlara karşı bizlere yardım et».

(٧) باب استحباب الدعاء بالنصر عند لقاء العدو

٢١ – (...) حدثنا سعيد بن منصور. حدثنا خالد بن عبد الله عن إسماعيل بن أبي خالد، عن عبد الله ابن أبي أوفى. قال: دعا رسول الله ﷺ على الأحزاب فقال «اللهم! منزل الكتاب. سريع الحساب. اهزم الأحزاب. اللهم! اهزمهم وزلزلهم».

(7) DÜŞMANLA KARŞILAŞMA SIRASINDA ALLAH'DAN YARDIM DUÂSI YAPMANIN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI

21 — ( ) .... : Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) dedi ki : Rasûlullah (S) düşman fırkaları aleyhine duâ edib şöyle dedi : «Yâ Allâh! Ey Kitâbı indiren, hisâbı tez olan (Allâh'ım)! Şu düşman fırkalarını hezîmete uğrat. Yâ Allâh! Onların topluluklarını kır ve irâdelerini sars!».

٢٢ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع بن الجراح عن إسماعيل بن أبي خالد. قال: سمعت ابن أبي أوفى يقول: دعا رسول الله ﷺ بمثل حديث خالد. غير أنه قال «هازم الأحزاب» ولم يذكر قوله «اللهم!».

(...) وحدثناه إسحق بن إبراهيم وابن أبي عمر. جميعا عن ابن عيينة، عن إسماعيل، بهذا الإسناد. وزاد ابن أبي عمر في روايته «مجري السحاب».

7. Allah'dan âfiyet istemeği emreden hadisler pek çok gelmiştir. Bu âfiyet sözü, beden, bâtın, dîn ve dünya husûslarındaki bütün çirkinlikleri ve kötülükleri def'e şâmil olan çok umûmî lafızlardandır.

8. Bu, harbdeki bütün çetinliklere sabr etmeğe teşvikdir. Sabr ise zafer rükünlerinin en kuvvetlisidir. Yüce Allâh kıtâl âdâbının bir kısmını şu âyetlerinde toplamışdır:

«Ey iymân edenler! Bir düşman topluluğuna çattığınız vakıt sebât edin ve Allah'ı çok anın, tâ ki umduğunuza kavuşasınız. Allah'a ve onun Rasûlune itâat edin. Biribirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile zaafa düşersiniz, ruzgârınız gider. Bir de sabr edin. Çünkü Allah sabr edenlerle beraberdir. Yurtlarından çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak çıkanlar, halkı Allâh'ın yolundan (hak dîninden) *men'edenler gibi olmayın. Onlar ne yaparlarsa Allah çepçevre kuşatıcıdır»* (el-Enfâl: 45-46).

Tevbe ve Enfâl sûrelerinde harb kaaideleri ve âdâbı iyice tafsîl edilmişdir.

22 — ( ) .... : Burada da İsmâil ibn Ebî Hâlid: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan işittim, o, Rasûlullah (S) duâ etti diyordu demişdir. Bu hadîs dahi Hâlid'in (yukarıki 20 rakamlı) hadîsi gibidir. Şukadar var ki burada: «Ey düşman fırkalarını hezîmete uğratan!» demiş de, «Allâhumme!» sözünü zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki her iki râvî de İbn Uyeyne'den, o da İsmâil'den bu isnâd ile rivâyet etmişler. Bunlardan İbn Ebî Umer kendi rivâyetinde, «ey bulutları akıtıb yürüten!» nidâsını ziyâde etmişdir.

٢٣ — (١٧٤٣) وحدثني حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ. حَدَّثَنَا عَبْدُالصَّمَدِ. حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ يَوْمَ أُحُدٍ « اللَّهُمَّ! إِنَّكَ إِنْ تَشَأْ، لَا تُعْبَدْ فِي الْأَرْضِ ».

23 — (1743) .... : Hammâd, Sâbit'den, o da Enes (R) den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) Uhud gününde: «Yâ Allâh! Eğer sen dilersen yeryüzünde sen tapılmazsın!» der idi [9].

(٨) باب تحريم قتل النساء والصبيان فى الحرب

٢٤ — (١٧٤٤) حدثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. قَالَا: أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ. ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ ابْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ؛ أَنَّ امْرَأَةً وُجِدَتْ فِي بَعْضِ مَغَازِي رَسُولِ اللهِ ﷺ مَقْتُولَةً. فَأَنْكَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَتْلَ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ.

(8) HARBDE KADINLARI VE ÇOCUKLARI ÖLDÜRMENİN HARÂM KILINMASI BÂBI

24 — (1744) .... : Leys, Nâfî'den, o da Abdullah ibn Umer (R) den tahdîs etti ki Rasûlullah (S) ın gazvelerinden birinde bir kadın öldürülmüş olarak bulundu da Rasûlullah kadınların ve çocukların öldürülmesini çirkin görüb tasvîb etmedi.

9. Bu hadisde Allâh'ın kaderine teslîmiyet ve «şerr Allah tarafından murâd edilmemiş ve takdîr olunmamıştır» iddiâsında bulunan azgın kaderîlere redd vardır. Allah onların bu kavillerinden münezzeh ve âlîdir. Peygamber'in bu sözü de kezâ Allah'dan tekrar tekrar yardım istemekdir. Bu rivâyetde Peygamber'in bu sözü Uhud günü söylediği sarâhaten gelmişdir. Başka bir rivâyetde ise bunu Bedr'de söylediği gelmişdir. Siyer ve megâzî kitâblarında meşhûr olan da Bedr'de söylenmiş olmasıdır. Bu iki rivâyet arasında muâraza yokdur. Bunu her iki günde de söylemişdir (Nevevî).

٢٥ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا محمد بن بشر وأبو أسامة . قالا : حدثنا عبيد الله بن عمر عن نافع ، عن ابن عمر ، قال : وجدت امرأة مقتولة في بعض تلك المغازي . فنهى رسول الله ﷺ عن قتل النساء والصبيان .

25 — ( ) .... : İbn Umer (R) bu gazvelerin birinde bir kadın öldürülmüş olarak bulundu da Rasûlullah (S) kadınları ve çocukları öldürmekden nehy buyurdu dedi[10].

(٩) باب جواز قتل النساء والصبيان في البيات من غير تعمد

٢٦ – (١٧٤٥) وحدثنا يحيى بن يحيى وسعيد بن منصور وعمرو الناقد . جميعا عن ابن عيينة . قال يحيى : أخبرنا سفيان بن عيينة عن الزهري ، عن عبيد الله ، عن ابن عباس ، عن الصعب بن جثامة . قال : سئل النبي ﷺ عن الذراري من المشركين ؟ يبيتون فيصيبون من نسائهم وذراريهم . فقال « هم منهم » .

(9) KADINLARIN VE ÇOCUKLARIN GECELEYİN KASIDSIZ OLARAK ÖLDÜRÜLMELERİNİN CEVÂZI BÂBI

26 — (1745) .... : İbn Abbâs (R) dan: Sa'b ibn Cessâme (R) dedi ki Peygamber (S) e:

— Müşriklerin zürriyetlerinden yani müşriklerden âile sâhibi bulunanlara gece baskını yapılıyor da (mucâhidler ayırt edemiyerek) bunların kadınlarına ve küçük çocuklarına da musîbetler yağdırıyorlar? diye soruldu. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Onlar da müşrikler (câmiasın) dandırlar diye cevâb verdi.

٢٧ – (...) حدثنا عبد بن حميد . أخبرنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن الزهري ، عن عبيد الله ابن عبد الله بن عتبة ، عن ابن عباس ، عن الصعب بن جثامة . قال : قلت : يا رسول الله ! إنا نصيب في البيات من ذراري المشركين . قال « هم منهم » .

27 — ( ) .... : İbn Abbâs (R) den: Sa'b ibn Cessâme (R) dedi ki; Ben:

10. Bu nehyin Mekke fethinde olduğu bildirilmişdir. Ebû Dâvûd'un müteaddid rivâyetlerinde kadınlardan ve çocuklardan başka ihtiyarların, hizmetçilerin öldürülmeleri de men' edilmiştir. Ahmed ibn Hanbel'in, İbn Abbâs'dan gelen bir rivâyetinde *savmıa sâhiblerini* yani papazları, keşişleri de öldürmeyiniz buyurmuşdur.

Bütün bu rivâyetlerle, bundan sonraki bâbda gelen İbn Cessâme hadisini te'lif için onu harb zarûretleri ve kasd olmamak kayıdları ile takyîd etmek zarûrîdir.

— Yâ Rasûlallah! Bizler geceleyin muşriklerin zürriyetlerinden yani kadınları ve çocuklarından ba'zısını (kasıdsız olarak) öldürüyoruz? dedim. Rasûlullah (S) :

— Onlar da muşrikler (cemâatin) dendirler buyurdu.

٢٨ – (...) وحدثني محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. أخبرني عمرو بن دينار؛ أن ابن شهاب أخبره عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة، عن ابن عباس، عن الصعب بن جثامة؛ أن النبي ﷺ قيل له: لو أن خيلا أغارت من الليل فأصابت من أبناء المشركين؟ قال «هم من آبائهم».

28 — ( ) .... : İbn Şihâb, Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den, o da İbn Abbâs'dan, o da Sa'b ibn Cessame (R) den şöyle haber verdi : Peygamber (S) :

— Bir takım suvârîler geceleyin baskın yapsalar ve müşriklerin oğullarından ba'zısını (kasıdsız olarak) helâk etseler? diye soruldu? Peygamber (S) :

— Onlar da babalarındandırlar buyurdu [11].

(١٠) باب جواز قطع أشجار الكفار وتحريقها

٢٩ – (١٧٤٦) حدثنا يحيى بن يحيى ومحمد بن رمح. قالا: أخبرنا الليث. ح وحدثنا قتيبة ابن سعيد. حدثنا ليث عن نافع، عن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ حرق نخل بني النضير وقطع. وهي البويرة.

زاد قتيبة وابن رمح في حديثهما: فأنزل الله عز وجل: ما قطعتم من لينة أو تركتموها قائمة على أصولها فبإذن الله وليخزي الفاسقين [٥٩/الحشر/٥].

11. Râvî Sa'b ibn Cessâme'nin Rasûlullah ile buluşması *Ebvâ* yahut *Veddân* mevkilerinden birinde olmuştur. Ebvâ, Medîne nâhiyelerinden büyük bir köyün adıdır. Medîne tarafındaki Cuhfe ile Ebvâ arasında 23 mil mesâfe vardır. Peygamber'in annesi Âmine Ebvâ'da ölmüş ve orada gömülmüşdür.

Veddân da Cuhfe'ye yakın bir köydür. Ebvâ ile aralarında 8 mil mesâfe vardır. Râvi Sa'b ibn Cessâme Veddân'a mensûbdur, bilâhare Medîne'ye hicret etmişdir.

Ebvâ ile Veddân üzerine bir sefer tertîb edilmişdi ki bu Rasûlullah'ın ilk harb seferidir. Bu sefer sonunda Benû Damre itâat altına alınmışdı. Sa'b ibn Cessâme, hadîsde geçen suâlini bu sırada sormuş olması muhtemildir (*Mu'cemu'l-Buldân, Tâcu'l-Arûs*).

Bu bâbın son hadîsinde tasrîh edildiği üzere harb esnâsında muhâriblerin, kadınları ve erlik çağına erişmemiş çocukların katli hakkındaki hükmü soran zât İbn Cessâme'dir. Rasûlullah'ın Sa'b ibn Cessâme'ye : «Muhârib müşriklerin kadınları ve çocukları kendi câmialarındandır» diye cevâbı, bunların kasden öldürülmelerini mübâh kılma değildir. Muhâribleri, âilelerinden ayırt ederek öldürmek mümkün olamıyan zarûret hallerine münhasırdır. Peygamber'in bu sözden maksadının böyle harb zarûretlerine munhasır olduğuna bundan evvel geçen bâbdaki İbn Umer hadîsi kat'î bir şâhiddir. İbn Umer hadîsi harblerde kadın ve çocukların öldürülmemesi husûsunda Peygamber'in sarîh nehyini bildirmektedir.

(10) KÂFİRLERİN AĞAÇLARINI (HARB ZARÛRETİ OLARAK) KESMENİN VE YAKMANIN CEVÂZI BÂBI

29 — (1746) .... : Leys, Nâfî'den, o da Abdullah ibn Umer (R) den tahdîs etti ki Rasûlullah (S) Benû Nadr Yahûdîlerinin hurma ağaçlarını (muhâsara sırasında harb îcâbı olarak) yaktırdı. Bu harb mıntakası (Benû Nadr'ın hurmalığı olan) Buveyre mevkii idi.

Bu hadîsin râvîleri olan Kuteybe ve İbn Rumh kendi hadîslerinde şu ziyâdeyi vermişlerdir : Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şu âyetleri indirdi : **«Herhangi bir hurma ağacını kestiniz, yahut kökleri üstünde dikili bıraktınız ise** (bu hareketiniz) **hep Allah'ın izniyledir ve o fâsıkları perîşan etmek içindir»** (el-Haşr : 5).

٣٠ — (...) حدثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَهَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ. قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَطَعَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ، وَحَرَّقَ. وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ:

وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقٌ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرُ

وَفِي ذَلِكَ نَزَلَتْ: مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا. الْآيَةَ.

30 — ( ) .... : İbn Umer (R) den (şöyle demiştir) : Rasûlullah (S) Benû Nadr Yahûdîlerinin hurma ağaçlarını kestirdi ve yaktırdı. İşte bu hâdise için Hassân (R) şu mısraları söylerdi :

«Ve hâne alâ serâti Benî Lüeyyin,
Harîkun bi'l-Buveyrati mustatîru

= Buveyra'nın etrafında uçuşub yayılan yangın, Lüeyy oğullarının reislerine aldırılmağa deymez önemsiz bir şey olarak geldi».

Ve bu hâdise ile ilgili olarak şu âyetler indi :

«Herhangi bir hurma ağacını kestiniz yahut kökleri üstünde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyle ve o fâsıkları perişân edeceği içindir» (el-Haşr: 5) [12].

12. Bu hadîsler ve içindeki âyetler Benû Nadr Yahûdîlerinin muhâsarası şeklini ve düşmana siper ve destek olma ihtimâli bulunan hurma ağaçlarından mahrûm bırakılması sûretiyle sıkıştırıldığını bildirmektedir.

Âyetdeki *Lîne* kelimesini İbn Abbâs, hurmaların en iyisi olan balçık hurmadan başka bütün hurma nevileridir diye tefsîr etmişdir. Nevevî de bu tefsîri tercih eylemişdir. Bu tefsîre göre sahâbîler hurma ağaçlarını yakmağa ve kesmeğe başlayınca Yahûdî'ler: Yâ Muhammed! Sen âlemi fesâddan men'ettiğin halde şimdi kendin yaş ağaçları kesib yakıyorsun, diye bağırışmışlar ve böylece muslimanların gönüllerinde bir şüphe ve tereddüd uyandırmışlardı. Kimi değerli değersiz hurma ağaçlarını, kimi yalnız değersizlerini kesiyordu. Bu şüpheyi gidermek ve Benû Nadr'a cevâb olarak bunların Allah'ın izniyle ve kendilerine cezâ olarak kesildiği bildirilmişdir. Bu vak'aya ve bu âyete isti-

٣١ – (...) وحدثنا سهل بن عثمان. أخبرني عقبة بن خالد السكوني عن عبيد الله، عن نافع، عن عبد الله بن عمر. قال: حرق رسول الله ﷺ نخل بني النضير.

31 — ( ) .... : İbn Umer (R) : Rasûlullah (S) Benû Nadr Yahûdîlerinin hurma ağaçlarını yaktırdı dedi.

(١١) باب تحليل الغنائم لهذه الأمة خاصة.

٣٢ – (١٧٤٧) وحدثنا أبو كريب محمد بن العلاء. حدثنا ابن المبارك عن معمر. ح وحدثنا محمد بن رافع (واللفظ له). حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «غزا نبي من الأنبياء. فقال لقومه: لا يتبعني رجل قد ملك بضع امرأة، وهو يريد أن يبني بها، ولما يبن. ولا آخر قد بنى بنيانا، ولما يرفع سقفها. ولا آخر قد اشترى غنما أو خلفات، وهو منتظر ولادها. قال: فغزا. فأدنى للقرية حين صلاة العصر. أو قريبا من ذلك. فقال للشمس: أنت مأمورة وأنا مأمور. اللهم! احبسها علي شيئا. فحبست عليه حتى فتح الله عليه. قال: فجمعوا ما غنموا.

---

nâden harb icâbı her nevi yaş ağaçların yakılıb kesilmesinin mübâh olduğu hükmüne varılmıştır. Dört imâm ile diğer âlimler topluluğunun görüşleri böyledir. Ötedenberi sürüb gelen milletler arası örf ve âdet de böyledir. Zamanımızda da insâfsız şekilleri tatbîk olunmaktadır.

Bu çetin muhâsaranın devâmı üzerine Benû Nadr bunalıb emân diledi. Taberî'ye göre develerine yükleyib götürebildikleri kadar mal alıb götürmek üzere çıkıb gitmelerine müsâade edildi. İbn Sa'd, altı yüz deve yükü eşyâ ile sürgün edildiklerini bildiriyor. Hüzün ve teessür göstermemek için defler çalarak, teganni ederek Medîne'nin içinden geçib gitmişlerdir. Bunlardan bir kısmı Şâm'a, bir kısmı Filistin'de Erîha'ya, bir kısmı Hayber'e gitmiştir. Elli zırh, elli miğfer, üç yüz kırk kılıç bırakmışlardır.

Şu âyetler bunların ve benzerlerinin durumlarını pek ibretli bir şekilde tesbît etmektedir:

«Göklerde ne var yerlerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbîh etmektedir. O Azîz ve Hakîm'dir. O kitâb ehlinden küfr edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kal'alarının (Allah'ın azâbına) *hakîkaten mâni' olacağını zannettilerdi. Fakat Allah onları hisâb etmedikleri cihetten bastırdı ve kalblerinin içine korku düşürdü. Öyle ki evlerini bir tarafdan kendi elleri bir taraftan da mu'minlerin elleri ile harâb ediyorlardı. Düşünün de ibret alın ey görecek gözleri olanlar! Ve eğer Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı muhakkak dünyada kendilerine azâb edecekti, âhıretde ise onlara ateş azâbı vardır. Bunun sebebi şudur: Çünkü onlar hakîkaten Allah'a ve Rasûlüne muhâlefet ettiler. Kim Allah'a muhâlefet ederse şüphe yok Allah çetin azâblıdır. Herhangi bir hurma ağacı kestiniz yahut kökleri üstünde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyle ve o fâsıkları perişan edeceği içindir...»* (el-Haşr: 1-5).

فَأَقْبَلَتِ النَّارُ لِتَأْكُلَهُ . فَأَبَتْ أَنْ تَطْعَمَهُ . فَقَالَ : فِيكُمْ غُلُولٌ . فَلْيُبَايِعْنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ .
فَبَايَعُوهُ . فَلَصِقَتْ يَدُ رَجُلٍ بِيَدِهِ . فَقَالَ : فِيكُمُ الْغُلُولُ . فَلْتُبَايِعْنِي قَبِيلَتُكَ . فَبَايَعَتْهُ . قَالَ : فَلَصِقَتْ
بِيَدِ رَجُلَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ . فَقَالَ : فِيكُمُ الْغُلُولُ . أَنْتُمْ غَلَلْتُمْ . قَالَ : فَأَخْرَجُوا لَهُ مِثْلَ رَأْسِ بَقَرَةٍ مِنْ
ذَهَبٍ . قَالَ : فَوَضَعُوهُ فِي الْمَالِ وَهُوَ بِالصَّعِيدِ . فَأَقْبَلَتِ النَّارُ فَأَكَلَتْهُ . فَلَمْ تَحِلَّ الْغَنَائِمُ لِأَحَدٍ مِنْ
قَبْلِنَا . ذَلِكَ بِأَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجْزَنَا ، فَطَيَّبَهَا لَنَا » .

(11) GANİMETLERİN HÂSSATEN BU UMMET İÇİN HALÂL KILINMASİ BÂBI

32 — (1747) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri de şudur : Rasûlullah (S) şöyle buyurdu : «Peygamber'lerden bir peygamber gazâyâ gitti ve kavmına şöyle dedi : Bir kadının fercine nikâhla mâlik olub da onunla evlenmek istediği halde henüz evlenmemiş olan bir erkek benimle beraber yürümesin. Bir binâ kurmuş fakat henüz tavanlarını yükseltmemiş olan diğer kimse de benimle beraber yürümesin. Koyun yahut gebe develer satın almış da bunların yavrularını beklemekte olan bir diğer kimse de benimle beraber yürümesin! [13]

Peygamber bu ta'lîmatı verdikden sonra gazâya gitti ve nihâyet ikindi namazı vaktinde yahut buna yakın bir zamanda feth edeceği beldeye yakınlaşınca, güneşe hitâben : Sen bir me'mûrsun, ben de bir me'mûrum dedi ve : Yâ Allah! Bu güneşi benim için biraz durdur diye duâ eyledi [14]. Muteâkiben Allah bu Peygamber'e feth verinceye kadar güneş onun üzerinde durduruldu. Netîcede bu ordu aldıkları ganîmetleri topladılar. Derken gökden onu yemek için ateş geldi [15]. Fakat onu yemekden çekindi. Peygamber, ordusuna: Sizin içinizde ganîmet malına bir hıyânet vardır, binâenaleyh her bir kabîleden bir kimse bana bey'at etsin dedi. Kendisine bey'at ettiler. Bu bey'at sırasında bir kimsenin eli Peygamber'in eline yapışdı. Peygamber derhal: Hıyânet muhakkak sizin içinizdedir. Binâenaleyh senin kabîlen benimle bey'at yapsın dedi. Muteâkiben kabîle kendisi

13. Bu hadîsde muhim işleri ancak tedbîr sâhibi olanlara ve bütün gönüllerini o gâyeye boşaltanlara havâle ve sipariş etmenin lâyık olacağı, kalbi başka şeylere bağlı kimselere verilmesinin lâyık olmıyacağı esâsı vardır. Çünkü gönlü başka şeylerle ilgili olmak o şahsın azmini zayıflatır ve gücünün kemâliyle sarfını fevt ettirir (Nevevî).
14. Burada zikrolunan güneşin habsi meselesinde ihtilâf olunmuşdur. Kendi derecelerine redd olundu, durduruldu ve hareketi yavaşaltıldı gibi tevcîhler yapılmışdır. Bu gibi müteşâbih işlerin hakîkî mâhiyetini Allâh'a havâle etmek şüphesiz böyle tahmînden öteye geçmeyen tevcîhler yapmakdan çok daha hayırlı ve sâlim bir yoldur (Mütercim).
15. Kabûl olunmuş kurbânlarını ve ganîmetlerini, semâdan bir ateş gelib yemesi geçmiş ümmetlerde cârî olan bir ilâhî sünnet olduğu rivâyet edilir.

ile bey'at yapdı. Derken iki yahut üç kimsenin elleri yapıştı. Bu sefer Peygamber : Hıyânet etmek fiili sizdedir. Sizler hıyânet ettiniz dedi. Muteâkiben onlar Peygamber'e sığır başı kadar — yahut sığır başı sûretinde — bir altun çıkardılar. Bunu da yer üzerinde bulunan malın içine koydular. Sonra ateş geldi ve bu ganîmet malını yedi. Bizden önce hiçbir kimseye ganîmetler halâl olmamıştır. Bize halâl olmasının sebebi şudur: Mubârek ve âlî olan Allah bizim zaafımızı ve aczimizi gördü de ganîmetleri bize halâl kıldı» [16].

(١٢) باب الأنفال

٣٣ — (١٧٤٨) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا أبو عوانة عن سماك، عن مصعب بن سعد، عن أبيه. قال: أخذ أبي من الخمس سيفا. فأتى به النبي ﷺ. فقال: هب لي هذا. فأبى. فأنزل الله عز وجل: يسألونك عن الأنفال قل الأنفال لله والرسول [٨/الأنفال/١].

(12) GANÎMETLER BÂBI

33 — (1748) .... : Ebû Avâne, Simâk'den, o da Mus'ab ibn Sa'd-dan tahdîs etti. Mus'ab da babasından, babam şöyle dedi diyerek tahdîs etmişdir : Babma **humsdan** yani **beşte birden** bir kılıç aldı, akabinde bunu Peygamber'e getirib: Bunu bana hibe et dedi. Peygamber (S) bundan çekindi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi : **«Sana ganîmet taksîminden soruyorlar. De ki : Ganîmetlerin taksîmi Allah'a ve Rasûlüne âiddir. Onun için siz gerçekden mu'minler iseniz Allah'dan korkun da biribirinizle aranızı düzeltin, Allah'a ve Rasûlüne itâat edin»** (el-Enfâl: 1).

٣٤ — (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن سماك بن حرب، عن مصعب بن سعد، عن أبيه. قال: نزلت في أربع آيات. أصبت سيفا فأتى به النبي ﷺ. فقال: يا رسول الله! نفلنيه. فقال «ضعه» ثم قام. فقال له النبي ﷺ «ضعه من حيث أخذته». ثم قام فقال: نفلنيه. يا رسول الله! فقال «ضعه» فقام.

16. Ganîmetin yalnız Hz. Muhammed'e ve onun ümmetine halâl kılındığını ifâde eden başka hadîsler de vardır. Bunlardan biri Câbir ibn Abdillah'ın rivâyet ettiği ve Peygamber'imizin : «Benden evvel hiçbir kimseye verilmedik beş şey (hep birden) bana verilmiştir...» diye başlıyan hadîsidir. Bu hadîsin bir fıkrası, «ganîmetler bana halâl edildi. Halbuki benden evvel kimseye halâl edilmemiştir» tarzında olub bunu sarîh olarak ifâde etmektedir (*Buhârî, teyemmüm*).

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! نَفِّلْنِيهِ. أَأُجْعَلُ كَمَنْ لَا غَنَاءَ لَهُ؟ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ «ضَعْهُ مِنْ حَيْثُ أَخَذْتَهُ»
قَالَ: فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ.

34 — ( ) .... : Şu'be, Simâk'den, o da Mus'ab ibn Sa'ddan, o da babasından tahdîs etti. Babası Sa'd şöyle demişdir : Benim hakkımda dört âyet indi. Ben bir kılıca nâil oldum da onu Peygamber (S) e getirib :

— Yâ Rasûlallah! Ganîmet payımdan ziyâde olmak üzere bunu bana ver dedim.

— Onu koy buyurdu. Sonra ben Sa'd kalkdı. Peygamber ona :

— Onu aldığın yere koy buyurdu. Sonra ben Sa'd tekrar kalkdı ve:

— Bunu bana ganîmet payımdan fazla olarak ver, yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah tekrar :

— Onu koy buyurdu. O da tekrar kalkıb :

— Yâ Rasûlallah! Bunu payımdan fazla olarak ver. Ben harbde hiç menfaatı ve kifâyeti olmayan kimseler gibi mi kılınıyorum? dedi. Peygamber kendisine hitâben :

— O kılıcı aldığın yere koy buyurdu. İşte bunun üzerine şu âyet indi : **«Sana ganîmetlerin taksîminden soruyorlar. De ki : Ganîmetlerin taksîmi Allah'a ve Rasûlüne âiddir. Onun için siz gerçekden mu'minler iseniz Allah'dan korkun da biribirinizle aranızı düzeltin. Allah'a ve Rasûlune itâat edin»** (el-Enfâl: 1) [17].

٣٥ — (١٧٤٩) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى. قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ سَرِيَّةً، وَأَنَا فِيهِمْ، قِبَلَ نَجْدٍ. فَغَنِمُوا إِبِلًا كَثِيرَةً. فَكَانَتْ سُهْمَانُهُمُ اثْنَا عَشَرَ بَعِيرًا. أَوْ أَحَدَ عَشَرَ بَعِيرًا. وَنُفِّلُوا بَعِيرًا بَعِيرًا.

17. Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Hıbbân ve Hâkim'in İbn Abbâs'dan gelen rivâyetlerine göre bu âyet Bedr ganîmetlerinin taksîmi hakkında sahâbîlerden ba'zıları arasında çıkan bir ihtilâf üzerine nâzil olmuşdur. Bunu aynı sûrenin 41 inci âyeti de işâret etmektedir :

«Eğer Allah'a, hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun biribirine kavuştuğu (Bedr) *günü kulumuz* (Muhammed) *a indirdiğimiz* (âyetler) *e inanmışsanız, bilin ki ganîmet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlaka b e ş t e b i r i Allah'ın, Rasûlü'nün, hısımların, yetîmlerin, yoksulların, yolcunundur. Allah her şeye hakkıyle kaadirdir»* (el-Enfâl: 41).

Sa'd : Hakkında dört âyet indiği dediği halde burada yalnız bir âyeti zikretmişdir. Muslim bu dört âyeti bundan sonra *Kitâbu'l-Fadâil*de zikretmiştir. Onlar da ;

a. Ana-babaya iyilik,
b. Şarâbın harâm kılınması,
c. el-En'âm: 152 nci âyeti,
d. el-Enfâl: 1 inci âyetleridir (Nevevi).

Şu âyet ganîmetlerin halâl olduğunu tasrih etmişdir :

«Eğer Allah'ın geçmiş bir yazısı olmasaydı, aldığınız (fidye) *de size herhalde büyük bir azâb dokunurdu. Artık elde ettiğiniz ganîmetlerden halâl ve hoş olarak yiyin. Allah'dan korkun! Şüphesiz ki Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir»* (el-Enfâl: 68-69).

35 — (1749) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Peygamber (S) Necd tarafına ben de içlerinde olduğum halde bir askerî birlik gönderdi. Bu askerler çok deve ganîmeti ele geçirdiler. Herbirinin hissesine ganîmet olarak on iki yahut on bir deve düşmüştü. Bu hisselerine ilâve olarak kendilerine (Rasûlullah'a âid **beşte bir** hisseden) birer deve daha ihsân etmiştir.

٣٦ – (...) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث. ح وحدثنا محمد بن رمح. أخبرنا الليث عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ بعث سرية قبل نجد. وفيهم ابن عمر. وأن سهمانهم بلغت اثني عشر بعيرا. ونفلوا، سوى ذلك، بعيرا. فلم يغيره رسول الله ﷺ.

36 — ( ) .... : Leys, Nâfî'den, o da İbn Umer (R) 'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) Necd tarafına içlerinde İbn Umer de bulunduğu halde bir seriyye gönderdi. Bu sefere giden askerlerden herbirinin hissesi on iki deveye ulaşmıştı. Bu on iki deveden başka kendilerine (kumandanları tarafından) birer deve daha fazladan verilmişdi. Rasûlullah da onlara verilen bu fazladan ihsânı değiştirmemişdir.

٣٧ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا علي بن مسهر وعبد الرحيم بن سليمان عن عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر. قال: بعث رسول الله ﷺ سرية إلى نجد. فخرجت فيها. فأصبنا إبلا وغنما، فبلغت سهماننا اثني عشر بعيرا، اثني عشر بعيرا. ونفلنا رسول الله ﷺ بعيرا، بعيرا.

(...) وحدثنا زهير بن حرب ومحمد بن المثنى. قالا: حدثنا يحيى (وهو القطان) عن عبيد الله، بهذا الإسناد.

(...) وحدثناه أبو الربيع وأبو كامل. قالا: حدثنا حماد عن أيوب. ح وحدثنا ابن المثنى. حدثنا ابن أبي عدي عن ابن عون. قال: كتبت إلى نافع أسأله عن النفل؟ فكتب إلي: أن ابن عمر كان في سرية. ح وحدثنا ابن رافع. حدثنا عبد الرزاق. أخبرنا ابن جريج. أخبرني موسى. ح وحدثنا هارون بن سعيد الأيلي. حدثنا ابن وهب. أخبرني أسامة بن زيد. كلهم عن نافع، بهذا الإسناد، نحو حديثهم.

37 — ( ) .... : İbn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Necd cihetine bir **seriyye** gönderdi, ben de bu askerlerin içinde sefere çıkdım. Birçok deve ve ganîmet ele geçirdik. Her birimizin ganîmet hissesi on iki-

şer deveye ulaştı. Bir de Rasûlullah bizlere fazla olarak birer deve daha ihsân etti.

( ) .... : Buradaki râvîler de Ubeydullah'dan bu isnâd ile ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir.

( ) .... : Buradaki dört tarîk râvîlerinin hepsi de Nâfî'den olmak üzere bu isnâdla yukarıkilerin hadîsleri tarzında rivâyet etmişlerdir. Bunlardan İbn Avn: Ben Nâfî'e bir mektûb yazdım da ona Nefel'den[18] yani kumandanın askerlere, onların hak ettikleri ganîmetten fazla olarak verdiği ziyâde şeyden soruyordum. Nâfî' de bana cevâb olmak üzere : İbn Umer bir seriyye içinde idi... diyerek bu hadîsi yazdı demişdir.

٣٨ — (١٧٥٠) وحدثنا سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ (وَاللَّفْظُ لِسُرَيْجٍ) قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ ابْنُ رَجَاءٍ عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ. قَالَ: نَفَّلَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ نَفْلًا سِوَىٰ نَصِيبِنَا مِنَ الْخُمُسِ. فَأَصَابَنِي شَارِفٌ (وَالشَّارِفُ الْمُسِنُّ الْكَبِيرُ).

38 — (1750) .... : Abdullah ibn Umer (R) : Rasûlullah (S) bize kendi paylarımızdan başka humsdan, fazla olarak bir ganîmet daha verdi de bana yaşlı büyük bir deve daha isâbet etmişdi dedi.

٣٩ — (...) وحدثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ. حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ. ح وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ. أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ. كِلَاهُمَا عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. قَالَ: بَلَغَنِي عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: نَفَّلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ سَرِيَّةً. بِنَحْوِ حَدِيثِ ابْنِ رَجَاءٍ.

39 — ( ) .... : İbn Şihâb şöyle dedi : İbn Umer'den bana ulaştı ki İbn Umer (R) : Rasûlullah (S) bir seriyyeye fazladan ganîmet verdi demşitir. Bu hadîs de (38 rakamlı) Abdullah ibn Racâ' hadîsi tarzındadır.

٤٠ — (...) وحدثنا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي. قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلُ ابْنُ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ كَانَ يُنَفِّلُ بَعْضَ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا. لِأَنْفُسِهِمْ خَاصَّةً. سِوَىٰ قَسْمِ عَامَّةِ الْجَيْشِ. وَالْخُمُسُ فِي ذَٰلِكَ، وَاجِبٌ، كُلِّهِ.

18. *Nefel, nefl, nâfile,* bir asl üzerine ziyâde olan şey demektir.. Namaz, oruc ve diğer ibâdetlerde asl olan farz üzerine ziyâde bulunanlara *nâfile* denildiği gibi cihâdda asl ecr olan âhiret sevâbı üzerine ziyâde olan ganîmete de *nefel* denilmişdir. Bundan başka bir gâzîye ganîmet hissesinden fazla olarak meselâ «şu sipere ilk girene şu verilecektir» gibi tenfîl (yani fazla ganîmet ta'yîni) yolu ile verilmesi şart edilen mala da *nefel* adı verilir. Hadîsde bahsedilen nefel işte budur. Nefel ve nefl kelimeleri aslında birine ganîmet malı vermek ma'nâsına masdardırlar. Verilen ganîmet malı ma'nâsına isim oldukları zaman cemi'leri *enfâl* gelir.

40 — ( ) .... : İbn Umer (R) den (şöyle demiştir) : Rasûlullah (S) göndermekde olduğu seriyyelerden ba'zı kimselere o askerî birliğin umûmuna isâbet edecek hisse taksîminden başka hâssaten bizzât kendilerine âid olmak üzere fazladan ganîmet veriyor idi. Fakat bu hisselerin hepsinde **hums** yani **beşte bir** vâcib idi [19].

(١٣) باب استحقاق القاتل سلب القتيل .

٤١ – (١٧٥١) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي. أخبرنا هشيم عن يحيى بن سعيد، عن عمر بن كثير ابن أفلح، عن أبي محمد الأنصاري. وكان جليسا لأبي قتادة. قال: قال أبو قتادة. واقتص الحديث .

***

(...) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا ليث عن يحيى بن سعيد، عن عمر بن كثير، عن أبي محمد مولى أبي قتادة؛ أن أبا قتادة قال. وساق الحديث .

(...) وحدثنا أبو الطاهر وحرملة (واللفظ له). أخبرنا عبد الله بن وهب. قال: سمعت مالك ابن أنس يقول: حدثني يحيى بن سعيد عن عمر بن كثير بن أفلح، عن أبي محمد مولى أبي قتادة، عن أبي قتادة. قال: خرجنا مع رسول الله ﷺ عام حنين. فلما التقينا كانت للمسلمين جولة . قال: فرأيت رجلا من المشركين قد علا رجلا من المسلمين . فاستدرت إليه حتى أتيته من ورائه. فضربته على حبل عاتقه . وأقبل علي فضمني ضمة وجدت منها ريح الموت . ثم أدركه الموت. فأرسلني. فلحقت عمر بن الخطاب فقال: ما للناس؟ فقلت: أمر الله. ثم إن الناس رجعوا. وجلس

19. *Humus* veya *hums, beşte bir demekdir*. İslâmî harblerde ele geçirilen ganîmetlerin *beşte biri Allah* adına ayrılır. Geri kalan beşte dördü de gâzîlere taksîm edilir. Bu ganîmetlerdeki *beşte birlik* hissesinin dayanağı şu âyetdir :
(Bedr) *günü kulumuz* (Muhammed) *a indirdiğimiz âyetlere inanmışsanız, biliniz ki ganîmet olarak aldığınız her hangi bir şeyin b e ş t e b i r i Allah'ın, Rasûlünün, hısımların, yetîmlerin, yoksulların ve yolcunundur. Allah her şeye hakkıyel kaadirdir»* (el-Enfâl: 41).

Bu âyete göre alınan ganîmetlerin evvelâ *beşte biri* Allah için ayrılacak. Bu da beş hisseye ayrılacak ve burada zikrolunan beş yere sarf olunacakdır. Yani Allah beşte birin bir payını Rasûlullah'a dördünü de ondan sonraki dört sınıf insanlara sarf ve tahsîsi emreder. Bu kısım Allah adıyle âmme menfaatlerine ayrılmış olur. Ganîmetin beşte birden bâki kalan beşte dördüne gelince o da gâzîlere taksîm edilir.

رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ «مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا، لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ ، فَلَهُ سَلَبُهُ » قال: فَقُمْتُ. فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي ؟
ثُمَّ جَلَسْتُ. ثُمَّ قَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ . فَقَالَ فَقُمْتُ فَقُلْتُ : مَنْ يَشْهَدُ لِي ؟ ثُمَّ جَلَسْتُ . ثُمَّ قَالَ ذٰلِكَ، الثَّالِثَةَ .
فَقُمْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «مَالَكَ ؟ يَا أَبَا قَتَادَةَ! » فَقَصَصْتُ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ . فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ : صَدَقَ .
يَارَسُولَ اللّٰهِ! سَلَبُ ذٰلِكَ الْقَتِيلِ عِنْدِي . فَأَرْضِهِ مِنْ حَقِّهِ . وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ : لَا هَا اللّٰهِ ! إِذًا لَا
يَعْمِدُ إِلَىٰ أَسَدٍ مِنْ أُسْدِ اللّٰهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللّٰهِ وَعَنْ رَسُولِهِ فَيُعْطِيكَ سَلَبَهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «صَدَقَ .
فَأَعْطِهِ إِيَّاهُ» فَأَعْطَانِي. قَالَ: فَبِعْتُ الدِّرْعَ فَابْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفًا فِي بَنِي سَلِمَةَ . فَإِنَّهُ لَأَوَّلُ مَالٍ تَأَثَّلْتُهُ فِي الْإِسْلَامِ .
وَفِي حَدِيثِ اللَّيْثِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ : كَلَّا لَا يُعْطِيهِ أُضَيْبِعَ مِنْ قُرَيْشٍ وَيَدَعُ أَسَدًا مِنْ أُسْدِ اللّٰهِ .
وَفِي حَدِيثِ اللَّيْثِ : لَأَوَّلُ مَالٍ تَأَثَّلْتُهُ .

(13) DÜŞMAN ÖLDÜREN MÜCÂHİDİN, ÖLDÜRDÜĞÜ KİMSENİN EŞYÂ VE SİLÂHLARINA HAK KAZANMASI BÂBI

41 — (1751) .... : Ebû Katâde (R) nin meclisinde bulunan Ebû Muhammed el-Ensârî, Ebû Katâde şöyle dedi diyerek üçüncü tarîkde gelecek olan hadîsin tamâmını anlatmışdır.

( ) .... : Buradaki râvîler de Ebû Katâde'nin azâdlısı olan Ebû Muhammed'den, Ebû Katâde şöyle dedi deyib hadîsin tamâmını sevk ettiğini rivâyet etmişlerdir.

( ) Bize Ebû Tâhir ve Harmele tahdis ettiler (lafz Harmele'nindir). Bize Abdullah ibn Vehb haber verib şöyle dedi : Ben Mâlik ibn Enes'den şöyle derken işittim: Bana Yahyâ ibn Saîd, Amr ibn Kesîr ibn Eflah'dan, o da Ebû Katâde'nin âzâdlısı olan Ebû Muhammed'den, o da Ebû Katâde'den tahdîs etti. Ebû Katâde (R) şöyle dedi :

Biz **Huneyn** senesi Rasûlullah'ın maiyyetinde sefere çıkdık. Düşmanla karşılaşınca musliman ordusu için bir hezîmet ve dehşet olmuşdu. Bu sırada muşriklerden birini, muslimanlardan bir kimse üzerine çıkmış halde gördüm. Hemen o düşman tarafına dolandım ve nihâyet arkasından onun yanına geldim. Akabînde o düşmanı boynu ile kürek kemiği arasından vurdum. Hemen benden tarafa dönüb beni öyle bir kucakladı ki bu sıkı kucaklayışdan ölüm kokusunu hissettim. Sonra ona ölüm yetişti de beni salıverdi. Muteâkiben Umer ibn Hattâb'a rast geldim. Bu insanlara ne oldu? diye sordu. Allah'ın işidir dedim. Sonra döndüler, Rasûlullah da oturub : «Her kim bir düşmanı öldürür ve öldürdüğüne dâir beyyinesi de olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silâh ve diğer eşyâları onundur» buyurdu. Ben hemen kalkdım ve : Benim için kim şâhid olur? dedim. Sonra

oturdum. Sonra tekrar Rasûlullah bunun benzerini söyledi. Ben yine kalkıb : Benim için kim şehâdet eder? diye sordum ve sonra oturdum. Sonra Peygamber o sözünü üçüncü defa söyledi. Ben yine ayağa kalkınca Rasûlullah : «Neyin var? yâ Ebâ Katâde!» buyurdu. Ben de kıssayı kendisine anlattım. Akabinde oradaki topluluktan biri : Ebû Katâde doğru söyledi yâ Rasûlallah! O maktûlun eşyâsı benim yanımdadır. Artık hakkı olan bu şeyler yerine onu başka şeylerle râzıy kıl dedi. Ebû Bekr Sıddîk : Allâh'a yemîn olsun bu olamaz! Peygamber, Allah ve Rasûlü yolunda mukaatele eden Allah arslanlarından bir arslanın hakkını ibtâle yanaşmaz ve onun selebini[20] sana veremez dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) : «Ebû Bekr doğru söyledi. Yanındaki maktûle âid şeyleri Ebû Katâde'ye ver» buyurdu.

Ebû Katâde der ki : Akabinde o zât, eşyâları bana verdi. Ben de zırhı sattım ve onun bedeline mukâbil Benû Seleme'de küçük bir bustân satın aldım. İşte bu bustân İslâm'da aslına sâhib olduğum ilk maldır.

Leys'in rivâyeti olan ikinci hadîsde Ebû Bekr : Hayır olamaz. Rasûlullah bu **selebi** Kureyş'den bir kelerciğe verib de Allah arslanlarından bir arslanı terk etmez demişdir. Yine bu Leys hadîsinde Ebû Katâde : Bu, **teessül** ettiğim yani aslına mâlik olduğum ilk maldır demişdir.

٤٢ – (١٧٥٢) حدثنا يحيى بن يحيى التميمي. أخبرنا يوسف بن الماجشون عن صالح بن إبراهيم ابن عبد الرحمن بن عوف، عن أبيه، عن عبد الرحمن بن عوف؛ أنه قال: بينا أنا واقف في الصف يوم بدر. نظرت عن يميني وشمالي. فإذا أنا بين غلامين من الأنصار. حديثة أسنانهما. تمنيت لو كنت بين أضلع منهما. فغمزني أحدهما. فقال: يا عم! هل تعرف أبا جهل؟ قال: قلت: نعم. وما حاجتك إليه؟ يا ابن أخي! قال: أخبرت أنه يسب رسول الله ﷺ. والذي نفسي بيده! لئن رأيته لا يفارق سوادي سواده حتى يموت الأعجل منا. قال: فتعجبت لذلك. فغمزني الآخر فقال مثلها. قال: فلم أنشب أن نظرت إلى أبي جهل يزول في الناس. فقلت: ألا تريان؟ هذا صاحبكما الذي تسألان عنه. قال: فابتدراه. فضرباه بسيفيهما، حتى قتلاه. ثم انصرفا إلى رسول الله ﷺ. فأخبراه. فقال «أيكما قتله؟» فقال كل واحد منهما: أنا قتلت. فقال «هل مسحتما سيفيكما؟» قالا: لا. فنظر في السيفين فقال «كلاكما قتله» وقضى بسلبه لمعاذ بن عمرو ابن الجموح. (والرجلان: معاذ بن عمرو بن الجموح ومعاذ بن عفراء).

20. *Seleb*, birinin arkasından soyulub alınan yani selb olunan elbise, silâh, âlet gibi eşyâlarıdır. Burada düşmandan öldürülen maktülun eşyâları kasdedilmekdedir.

42 — (1752) .... : Abdurrahmân ibn Avf (R) şöyle demişdir: Ben Bedr harbi günü harb saffında sağıma soluma baktığım zaman Ensâr-dan yaşları genç iki delikanlı gördüm. Keşki bunlardan daha kuvvetli olan (iki kimse) arasında bulunaydım diye temennî ettim. Bu iki gençden biri beni gözü ile süzdü de:

— Yâ amuca! Ebû Cehl'i tanır mısın? diye sordu. Ben de:

— Evet tanırım, onunla ne işin var? Ey kardeşim oğlu! dedim. O da:

— Bana haber verildi ki Ebû Cehl Rasûlullah'a sövüyormuş. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki onu bir görürsem artık bizden eceli yakın olan ölünceye kadar şahsım onun şahsından asla ayrılmıyacakdır dedi. Gencin söylediği bu kat'î söze hayret ettim. Bu iki gençden diğeri de beni gözden geçirerek ötekinin söylediği gibi söyledi. Bu sırada ben Ebû Cehl'i görmüşdüm. O, Kureyş askerleri içinde (hiç durmadan) hareket edib duruyordu. Ben:

— Gençler! Telâşla hareket eden şu şâhıs, bana kendisinden sormak-da olduğunuz Ebû Cehl'dir dedim. Onlar hemen sür'atle kılıçlarına sarıl-dılar ve Ebû Cehl'i öldürünceye kadar onu kılıçları ile vurdular. Sonra dönüb Rasûlullah'ın huzûruna geldiler ve hâdiseyi ona haber verdiler. Rasûlullah (S):

— Onu hanginiz öldürdü? diye sordu. Bunlardan her biri:

— Ben öldürdüm, dedi. Rasûlullah:

— Kılıçlarınızı sildiniz mi? diye sordu.

— Hayır silmedik dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (nereye kadar kan bulaştığını ve ne derece battığını anlamak için) kılıçlara bakıb ted-kîk etti. Sonra (gönüllerini hoş etmek için):

— İkiniz öldürmüşsünüz dedi, fakat Ebû Cehl'in ele geçen eşyâsını bu (ikiden) Muâz ibn Amr ibn Cemûh'a (verilmesine) hükmetti[21]. (Bu iki mucâhid kimse, Muâz ibn Amr ibn Cemûh ile Muâz ibn Afrâ idiler).

21. Çünkü maktûlün geride bırakdığı elbise, silâh ve sâiresine hak kazanmayı icâb eden şer'î öldürme, düşmana ağır darbeyi indiren öldürmedir. Ebû Cehl'i kıbırdatmaz eden yani çok yaralayan ve karnını deşen İbn Cemûh idi. Sonra da İbn Mes'ûd yetişib canı çıkmak üzere iken kafasını koparmışdı.

Bu iki genç mücâhidler hadîs metninden de anlaşılacağı üzere iki kardeşdirler. Allah onlardan ve onlar gibi kıyâmete kadar gelecek yiğit mücâhidlerden râzıy olsun! Âmin.

٤٣ - (١٧٥٣) وحدثني أبو الطاهر أحمد بن عمرو بن سرح أخبرنا عبد الله بن وهب أخبرني
معاوية بن صالح عن عبد الرحمن بن جبير، عن أبيه، عن عوف بن مالك. قال: قتل رجل من حمير
رجلا من العدو. فأراد سلبه. فمنعه خالد بن الوليد. وكان واليا عليهم. فأتى رسول الله ﷺ عوف
ابن مالك. فأخبره. فقال لخالد «ما منعك أن تعطيه سلبه؟» قال: استكثرته. يا رسول الله!
قال «ادفعه إليه» فمر خالد بعوف فجر بردائه ثم قال: هل أنجزت لك ما ذكرت لك من
رسول الله ﷺ؟ فسمعه رسول الله ﷺ فاستغضب فقال «لا تعطه. يا خالد! لا تعطه. يا خالد!
هل أنتم تاركون لي أمرائي؟ إنما مثلكم ومثلهم كمثل رجل استرعي إبلا أو غنما فرعاها.
ثم تحين سقيها. فأوردها حوضا فشرعت فيه فشربت صفوه وتركت كدره فصفوه لكم
وكدره عليهم».

43 — (1753) .... : Avf ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Hımyer kabîlesinden biri, düşmandan bir kimseyi öldürdü de onun selebini yani geride bırakdığı eşyâ ve silâhlarını almak istedi. Başlarında vâli bulunan Hâlid ibn Velîd de onu men'etti. Akabinde Avf ibn Mâlik Rasûlullah'a geldi ve bunu kendisine haber verdi. Rasûlullah (S) da Hâlid'e hitâben :

— Seni, maktûlun selebini buna vermekden men eden nedir? dedi. Hâlid :

— Yâ Rasûlallah! Onu çok seleb almak kaygusunda ve isteğinde buldum dedi. Rasûlullah Hâlid'e :

— Maktûlun selebini ona ver diye emretti. Sonra Hâlid, Avf'ın yanına uğradı. Avf, Hâlid'in ridâsını çekdikden sonra Hâlid'e :

— Sana, Rasûlullah'a şikâyet edeceğim dediğimi yerine getirdim mi? dedi. Rasûlullah da onun bu sözünü işitti ve öfkelendi. Bunun üzerine :

— Yâ Halid! Ona verme, yâ Hâlid! Ona verme! Sizler, benim kumandanlarımı terk mi ediyorsunuz? Onlarla sizin meseliniz, develeri yahut koyunları gütmesi istenilib de bunları güden, sonra da onları suvarmak için tam zamanını gözetliyen, vakti gelince de bu hayvanları bir havuz başına getiren kimseye benzer : O sürüler havuzdan içmeğe başladılar ve suyun durusunu içtiler de bulanığını geride bırakdılar. O suyun durusu sizindir, bulanığı da onlaradır [22].

22. Hadîsin ma'nâsı şudur: İdâre edilenler, işlerin durularını alırlar da bulanıksız olarak atiyyeleri kendilerine ulaşır. Halbuki vâlîler, kumandanlar, çetin işlerle uğraşmak, çeşitli yerler ve sûretlerle malları toplamak ve onları gerekli yerlere sarf etmek, raiyyeyi korumak, onlara şefakat eylemek, müdâfaa etmek, aralarında adâlet icrâ etmek gibi sıkıntı ve yorgunluklarla karşılaşırlar. Bunlar idâre edilenlere teveccüh etmez.

Muteâkib rivâyetden anlaşılacağı üzere bu hadîsde anlatılan vak'a sekizinci hicret yılında yapılan Mûte seferi ve harbinde meydana gelmişdir.

٤٤ – (...) وحدّثني زُهيرُ بنُ حربٍ . حدّثنا الوليدُ بنُ مُسلمٍ . حدّثنا صفوانُ بنُ عمرٍو عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَوفِ بْنِ مالكٍ الأشجعيّ . قال : خرجتُ مع منْ خرج مَعَ زَيْدِ بْنِ حارثةَ ، في غزوةِ مُؤْتَةَ . ورافقني مَدَدِيٌّ من اليمنِ . وساقَ الحديثَ عنِ النّبيّ ﷺ بنحوهِ . غيرَ أنّهُ قالَ في الحديثِ : قالَ عوفٌ : فقلتُ : يا خالدُ ! أمَا علمتَ أنّ رسولَ اللهِ ﷺ قضى بالسَّلَبِ للقاتلِ ؟ قالَ : بلى . ولكنّي استكثرتُه .

44 — ( ) .... : Buradaki râvî de Avf ibn Mâlik el-Eşcaî'nin : Biz zeyd ibn Hârise'nin maiyyetinde Mûte gazvesine çıkanlarla beraber gazveye çıktık. Yemen'den yardıma gelenlerden bir kimse bana arkadaş oldu... dediğini nakletti ve hadîsin tamâmını Peygamber (S) den yukarıki hadîs tarzında sevk eyledi. Ancak bu hadîsde râvî şöyle demişdir : Avf dedi ki : Ben, yâ Hâlid! Sen Rasûlullah'ın, selebin kaatile verilmesini hükmeylediğini bilmiyor musun? dedim. Hâlid : Evet biliyorum, lâkin ben bu zâtı çok seleb toplamak kaygusuna düşkün bir kimse buldum dedi.

٤٥ – (١٧٥٤) حدّثنا زُهيرُ بنُ حربٍ . حدّثنا عُمرُ بنُ يونسَ الحنفيُّ . حدّثنا عِكرمةُ بنُ عمّارٍ . حدّثني إياسُ بنُ سلمةَ . حدّثني أبي ، سلمةُ بنُ الأكوعِ . قالَ : غزونا مع رسولِ اللهِ ﷺ هوازنَ . فبينا نحنُ نتضحّى مع رسولِ اللهِ ﷺ إذ جاء رجلٌ على جملٍ أحمرَ . فأناخهُ . ثمّ انتزعَ طَلَقًا من حَقَبِهِ فقيّدَ بهِ الجملَ . ثمّ تقدّمَ يتغدّى مع القومِ . وجعلَ ينظرُ . وفينا ضَعْفَةٌ ورِقّةٌ في الظّهرِ . وبعضُنا مُشاةٌ . إذ خرجَ يشتدُّ . فأتى جملَهُ فأطلقَ قيدَهُ . ثمّ أناخهُ وقعدَ عليهِ . فأثارهُ . فاشتدَّ بهِ الجملُ . فاتّبعهُ رجلٌ على ناقةٍ ورقاءَ .

قالَ سلمةُ : وخرجتُ أشتدُّ . فكنتُ عندَ وَرِكِ النّاقةِ . ثمّ تقدّمتُ . حتّى كنتُ عندَ وَرِكِ الجملِ . ثمّ تقدّمتُ حتّى أخذتُ بخطامِ الجملِ فأنختُهُ . فلمّا وضعَ رُكبتَهُ في الأرضِ اخترطتُ سيفي فضربتُ رأسَ الرّجلِ . فندرَ . ثمّ جئتُ بالجملِ أقودُهُ ، عليهِ رحلُهُ وسلاحُهُ . فاستقبلني رسولُ اللهِ ﷺ والنّاسُ معهُ . فقالَ « منْ قتلَ الرّجلَ ؟ » قالوا : ابنُ الأكوعِ . قالَ « لهُ سلبُهُ أجمعُ » .

45 — (1754) .... : Selemetu'bnu'l-Ekva' tahdîs edib şöyle dedi : Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde Hevâzin gazvesine gittik. Seferde Rasûlullah ile beraber öğlen yemeği yediğimiz bir sırada kırmızı bir deve üzerinde birisi gelip devesini ıhtırdı. Sonra, semeri devenin sırtına bağlıyan kalın kolandan, deri bir ip çıkardı ve bununla deveyi bağladı. Sonra ileri

geçib cemâatle beraber yemeğe koyuldu. Hem de etrafı gözetlemeğe başladı. Bu sırada bizlerde bir zaiflik, develerde de bir incelik vardı. Bir kısmımız yayalardan ibâretti. Derken o zât sur'atli bir çıkışla hareket edib devesinin yanına geldi ve onun bağını salıverdi. Sonra da devesini ıhtırarak üzerine oturdu ve hareket ettirdi. Deve de onu sur'atle götürdü. Arkasından da boz renkli dişi bir deve üzerinde bir kimse gitti.

Seleme der ki: Ben de çıkıb sur'atle hareket ettim ve o dişi devenin kalçasının yanına vardım. Sonra ileri geçtim, nihâyet (ilk giden) erkek devenin kalçasının yanına ulaştım. Sonra onun da önüne geçerek devenin dizgin yularından tuttum ve çöktürdüm. Deve dizini yere koyar koymaz kılıcımı sıyırıb adamın başına vurdum ve baş düştü. Sonra üzerinde semeri ve sâhibinin silâhı olduğu halde deveyi yederek getirdim. Beni maiyyetindeki insanlarla beraber Rasûlullah (S) karşıladı ve:

— Adamı kim öldürdü? diye sordu. Oradakiler:

— Selemetu'bnu'l-Ekva' öldürdü dediler. Rasûlullah:

— Öldürülen kimsenin bütün selebi yani üzerinde ve yanında bulunan her şeyi, silâhı, eşyâsı ve devesi topdan onundur buyurdu [23].

(١٤) باب التنفيل وفداء المسلمين بالأسارى

٤٦ — (١٧٥٥) حدثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ. حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ. حَدَّثَنِي إِيَاسُ بْنُ سَلَمَةَ. حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: غَزَوْنَا فَزَارَةَ وَعَلَيْنَا أَبُو بَكْرٍ. أَمَّرَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَيْنَا. فَلَمَّا كَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمَاءِ سَاعَةٌ، أَمَرَنَا أَبُو بَكْرٍ فَعَرَّسْنَا. ثُمَّ شَنَّ الْغَارَةَ. فَوَرَدَ الْمَاءَ. فَقَتَلَ مَنْ قَتَلَ عَلَيْهِ، وَسَبَى. وَأَنْظُرُ إِلَى عُنُقٍ مِنَ النَّاسِ. فِيهِمُ الذَّرَارِيُّ. فَخَشِيتُ أَنْ يَسْبِقُونِي إِلَى الْجَبَلِ. فَرَمَيْتُ بِسَهْمٍ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْجَبَلِ. فَلَمَّا رَأَوُا السَّهْمَ وَقَفُوا. فَجِئْتُ بِهِمْ أَسُوقُهُمْ. وَفِيهِمُ امْرَأَةٌ مِنْ بَنِي فَزَارَةَ. عَلَيْهَا قَشْعٌ مِنْ أَدَمٍ. (قَالَ: الْقَشْعُ النِّطَعُ) مَعَهَا ابْنَةٌ لَهَا مِنْ أَحْسَنِ الْعَرَبِ. فَسُقْتُهُمْ حَتَّى أَتَيْتُ بِهِمْ

23. Buhârî'nin Selemetu'bnu'l-Ekva'dan fakat diğer bir tarikden gelen hadisinde Seleme: Peygamber bir seferde iken, muşriklerden bir câsûs geldi ve sahâbîlerinin yanına oturub onlarla konuşmağa başladı. Sonra sıvışıb gitti. Peygamber onu arayınız ve öldürünüz! emrini verdi. Ben de onu öldürdüm. Peygamber onun selebini bana verdi demişdir. Bu rivâyetden ve Nevevî'nin izâhından anlaşıldığına göre bu öldürülen kimse kâfir ve muhârib bir câsûs imiş ve muslimanlar aleyhine bilgi ve görgü toplayıb kaçarken Peygamber'in emriyle öldürülmüşdür.

أَبَا بَكْرٍ . فَنَفَّلَنِي أَبُو بَكْرٍ ابْنَتَهَا . فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ وَمَا كَشَفْتُ لَهَا ثَوْبًا . فَلَقِيَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي السُّوقِ . فَقَالَ : « يَا سَلَمَةُ ! هَبْ لِي الْمَرْأَةَ » . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! وَاللهِ ! لَقَدْ أَعْجَبَتْنِي . وَمَا كَشَفْتُ لَهَا ثَوْبًا . ثُمَّ لَقِيَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ الْغَدِ فِي السُّوقِ . فَقَالَ لِي : « يَا سَلَمَةُ ! هَبْ لِي الْمَرْأَةَ . لِلّٰهِ أَبُوكَ ! » فَقُلْتُ : هِيَ لَكَ . يَا رَسُولَ اللهِ ! فَوَاللهِ ! مَا كَشَفْتُ لَهَا ثَوْبًا . فَبَعَثَ بِهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى أَهْلِ مَكَّةَ . فَفَدَى بِهَا نَاسًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ، كَانُوا أُسِرُوا بِمَكَّةَ .

(14) GÂZİLERE HUSÛSÎ GANÎMETLER VERMEK, DÜŞMAN ESİRLERİ KARŞILIĞINDA MUSLİMAN ESİRLERİNİ KURTARMAK BÂBI

46 — (1755) .... : Seleme (R) tahdîs edib şöyle demişdir : Başımızda Ebû Bekr olduğu halde Fezâre oğulları gazvesine gittik. Ebû Bekr'i bizim üzerimize Rasûlullah (S) kumandan ta'yîn etmişdi. Bizimle suyun arası bir sâat olunca Ebû Bekr bize emretti de geçenin sonunda istirahat etmek için konakladık. Sonra Ebû Bekr, baskın yapacak atlıları ayırdı ve düşman üzerine hücûm etti. Derhal suyun başına vardılar. Ve artık onun üzerinde öldüren öldürdü, esîr alan esîr aldı. Bu arada ben içlerinde kadınlar ve çocuklar bulunan bir insan topluluğunu görüverdim. Onların dağ tarafına doğru beni geçib gitmelerinden endîşe ettim de onlarla dağ arasına ok atışı yaptım. Okları gördükleri zaman durdular. Akabinde ben onları önüme katarak sürüb getirdim. Bu topluluk arasında Fezâre oğullarından bir kadın vardı ki bu kadının üzerinde deriden eski bir kürk örtü, beraberinde de Arabların en güzeli nevinden bir kızı vardı. Ben bu kafileyi sürüb sevk ettim ve nihâyet onları Ebû Bekr'e getirdim. Ebû Bekr o kadının kızını bana (husûsî) ganîmet olarak verdi. Ben o kızın hiçbir elbisesini açmamış olarak (yani onunla cimâ' etmeden) Medîne'ye geldik. Rasûlullah çarşıda bana rastgeldi ve:

— Yâ Seleme! O kadını bana hibe et dedi. Ben :

— Yâ Rasûlallah! Allah'a yemîn ederim ki o kızın güzelliği beni hayran ettiği halde ben onun hiçbir elbisesini açmadım dedim. Sonra ertesi günü Rasûlullah bana yine çarşıda kavuşdu ve tekrar :

— Yâ Seleme! O kadını bana hibe et. Senin gibi bir oğlan meydana getirdiğinden dolayı babanın mükâfatını ancak Allah versin (yani ona aşk olsun) dedi. Ben de :

— O kadın senin olsun yâ Rasûlallah! Allâh'a yemîn ederim ki ben o kadının hiçbir elbisesini açmadım, dedim. Müteâkiben Rasûlullah o ka-

dını Mekke ahâlîsine gönderdi de ona mukabil Mekke'de esîr edilmiş olan muslimanlardan bir gurub insanı kurtardı [24].

(١٥) باب حكم الفيء

٤٧ – (١٧٥٦) حدثنا أحمد بن حنبل ومحمد بن رافع . قالا : حدثنا عبد الرزاق . أخبرنا معمر عن همام بن منبه . قال : هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ . فذكر أحاديث منها : وقال : قال رسول الله ﷺ « أيما قرية أتيتموها ، وأقمتم فيها ، فسهمكم فيها . وأيما قرية عصت الله ورسوله ، فإن خمسها لله ولرسوله ، ثم هي لكم » .

(15) FEY'İN HÜKMÜ BÂBI

47 — (1756) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin bize Rasûlullah'dan tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan biri şudur: Ebû Hureyre dedi ki : Rasûlullah (S) : «Üzerlerine at ve deve koşturmadığınız halde (yani harb yapmadan) kuffâr beldelerinden herhangi bir beldeye geldiniz ve ahâlîsiyle bir mal üzerine sulh yapıb orada ikâmet ettinizse onlardan aldığınız fey olur ki onun sarf yeri muslimanların tamâmıdır. Allah'a ve Rasûlune âsi olan herhangi bir beldeye gelib de atlar koşturmak ve muhârebe yapmak sûretiyle onlardan aldığınız mallara gelince onların **beşte biri** Allah'ın ve Rasûlunundur. Sonra geri kalan beşte dördü ise sizindir» [25].

٤٨ – (١٧٥٧) حدثنا قتيبة بن سعيد ، ومحمد بن عباد ، وأبو بكر بن أبي شيبة ، وإسحق ابن إبراهيم (واللفظ لابن أبي شيبة) (قال إسحق : أخبرنا . وقال الآخرون : حدثنا سفيان) عن عمرو ، عن الزهري ، عن مالك بن أوس ، عن عمر . قال : كانت أموال بني النضير مما أفاء الله على رسوله . مما لم يوجف عليه المسلمون بخيل ولا ركاب . فكانت للنبي ﷺ خاصة .

24. Bu hadîsde esîrleri karşılıklı olarak fidyeleşmenin, kâfir kadınları verib de onlara karşılık erkekleri kurtarmanın cevâzı vardır (Nevevî).

25. *Fey*, harbsiz, zorla veya sulh yaparak galebe sûretiyle kâfirlerden alınan maldır. Bunda mu'minlerin harb ile hizmetleri geçmediği için bu sûretle alınan malın hepsini âlimlerin cumhûruna göre Cenâb Allah, Rasûlüne tahsis buyurmuşdur.

Ganimet ise harb ve kıtâl ile alınan maldır. Bu ganîmet malının BEŞTE BİRİ Rasûlullah'a BEŞTE DÖRDÜ gâzîlere âiddir. Bu hadîs *fey* malının beşe taksîm olunmayacağına delâlet ediyor. Şâfiî ise bunun da ganîmet malı gibi beşte birinin alınacağına kail olmuşdur. Bu hadîs onun bu görüşü aleyhine bir huccet olur.

فَكَانَ يُنْفِقُ عَلَىٰ أَهْلِهِ نَفَقَةَ سَنَةٍ . وَمَا بَقِيَ يَجْعَلُهُ فِي الْكُرَاعِ وَالسِّلَاحِ . عُدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ .

(...) حدثنا يَحْيَىٰ بْنُ يَحْيَىٰ . قَالَ : أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ .

48 — (1757) .... : Umer (R) şöyle dedi : Benû Nadîr malları, Allah'ın kendi Rasûlüne fey olarak tahsîs ettiği şeylerdendir. Musliman-ların at sürerek, deve koşturarak harb ile elde ettikleri ganîmetlerden değildir. Bu cihetle Benû Nadîr malları Rasûlullah'a mahsûs idi. Rasûlul-lah âilesinin bir senelik geçim sarfiyatını bundan te'mîn ederdi. Sonra bundan geri kalanını da Allah yolunda harb hazırlığı olarak atlara ve silâhlara sarf ederdi.

( ) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi : Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ma'mer'den, o da Zuhrî'den bu isnâdla ayni hadîsi rivâyet etti.

٤٩ — (...) وحدثني عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ الضُّبَعِيُّ . حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ مَالِكٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ؛ أَنَّ مَالِكَ بْنَ أَوْسٍ حَدَّثَهُ . قَالَ : أَرْسَلَ إِلَيَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ . فَجِئْتُهُ حِينَ تَعَالَى النَّهَارُ . قَالَ : فَوَجَدْتُهُ فِي بَيْتِهِ جَالِسًا عَلَىٰ سَرِيرٍ . مُفْضِيًا إِلَىٰ رُمَالِهِ . مُتَّكِئًا عَلَىٰ وِسَادَةٍ مِنْ أَدَمٍ . فَقَالَ لِي : يَا مَالُ ! إِنَّهُ قَدْ دَفَّ أَهْلُ أَبْيَاتٍ مِنْ قَوْمِكَ . وَقَدْ أَمَرْتُ فِيهِمْ بِرَضْخٍ . فَخُذْهُ فَاقْسِمْهُ بَيْنَهُمْ . قَالَ : قُلْتُ : لَوْ أَمَرْتَ بِهَٰذَا غَيْرِي ؟ قَالَ : خُذْهُ . يَا مَالُ ! قَالَ : فَجَاءَ يَرْفَا . فَقَالَ : هَلْ لَكَ ، يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! فِي عُثْمَانَ وَعَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ عَوْفٍ وَالزُّبَيْرِ وَسَعْدٍ ؟ فَقَالَ عُمَرُ : نَعَمْ . فَأَذِنَ لَهُمْ . فَدَخَلُوا . ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ : هَلْ لَكَ فِي عَبَّاسٍ وَعَلِيٍّ ؟ قَالَ : نَعَمْ . فَأَذِنَ لَهُمَا . فَقَالَ عَبَّاسٌ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! اقْضِ بَيْنِي وَبَيْنَ هَٰذَا الْكَاذِبِ الْآثِمِ الْغَادِرِ الْخَائِنِ . فَقَالَ الْقَوْمُ : أَجَلْ . يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! فَاقْضِ بَيْنَهُمْ وَأَرِحْهُمْ .

(فَقَالَ مَالِكُ بْنُ أَوْسٍ: يُخَيَّلُ إِلَيَّ أَنَّهُمْ قَدْ كَانُوا قَدَّمُوهُمْ لِذَٰلِكَ) فَقَالَ عُمَرُ: اتَّئِدَا. أَنْشُدُكُمْ بِاللهِ
الَّذِي بِإِذْنِهِ تَقُومُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ! أَتَعْلَمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا نُورَثُ. مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ»
قَالُوا: نَعَمْ. ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى الْعَبَّاسِ وَعَلِيٍّ فَقَالَ: أَنْشُدُكُمَا بِاللهِ الَّذِي بِإِذْنِهِ تَقُومُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ! أَتَعْلَمَانِ
أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا نُورَثُ. مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةٌ» قَالَا: نَعَمْ. فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّ اللهَ جَلَّ وَعَزَّ كَانَ
خَصَّ رَسُولَهُ ﷺ بِخَاصَّةٍ لَمْ يُخَصِّصْ بِهَا أَحَدًا غَيْرَهُ. قَالَ: مَا أَفَاءَ اللهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ
فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ [٥٩/الحشر/٧] (مَا أَدْرِي هَلْ قَرَأَ الْآيَةَ الَّتِي قَبْلَهَا أَمْ لَا) قَالَ: فَقَسَمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
بَيْنَكُمْ أَمْوَالَ بَنِي النَّضِيرِ. فَوَاللهِ! مَا اسْتَأْثَرَ عَلَيْكُمْ. وَلَا أَخَذَهَا دُونَكُمْ. حَتَّىٰ بَقِيَ هَٰذَا الْمَالُ.
فَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْخُذُ مِنْهُ نَفَقَةَ سَنَةٍ. ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بَقِيَ أُسْوَةَ الْمَالِ. ثُمَّ قَالَ: أَنْشُدُكُمْ بِاللهِ
الَّذِي بِإِذْنِهِ تَقُومُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ! أَتَعْلَمُونَ ذَٰلِكَ؟ قَالُوا: نَعَمْ. ثُمَّ نَشَدَ عَبَّاسًا وَعَلِيًّا بِمِثْلِ مَا نَشَدَ بِهِ
الْقَوْمَ: أَتَعْلَمَانِ ذَٰلِكَ؟ قَالَا: نَعَمْ. قَالَ: فَلَمَّا تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللهِ ﷺ.
فَجِئْتُمَا، تَطْلُبُ مِيرَاثَكَ مِنَ ابْنِ أَخِيكَ، وَيَطْلُبُ هَٰذَا مِيرَاثَ امْرَأَتِهِ مِنْ أَبِيهَا. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: قَالَ
رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا نُورَثُ. مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ» فَرَأَيْتُمَاهُ كَاذِبًا آثِمًا غَادِرًا خَائِنًا، وَاللهُ يَعْلَمُ إِنَّهُ لَصَادِقٌ
بَارٌّ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ. ثُمَّ تُوُفِّيَ أَبُو بَكْرٍ. وَأَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَوَلِيُّ أَبِي بَكْرٍ. فَرَأَيْتُمَانِي
كَاذِبًا آثِمًا غَادِرًا خَائِنًا. وَاللهُ يَعْلَمُ إِنِّي لَصَادِقٌ بَارٌّ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ. فَوَلِيتُهَا. ثُمَّ جِئْتَنِي أَنْتَ وَهَٰذَا.
وَأَنْتُمَا جَمِيعٌ. وَأَمْرُكُمَا وَاحِدٌ. فَقُلْتُمَا: ادْفَعْهَا إِلَيْنَا. فَقُلْتُ: إِنْ شِئْتُمْ دَفَعْتُهَا إِلَيْكُمَا عَلَىٰ أَنَّ
عَلَيْكُمَا عَهْدَ اللهِ أَنْ تَعْمَلَا فِيهَا بِالَّذِي كَانَ يَعْمَلُ رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَأَخَذْتُمَاهَا بِذَٰلِكَ. قَالَ: أَكَذَٰلِكَ؟
قَالَا: نَعَمْ. قَالَ: ثُمَّ جِئْتُمَانِي لِأَقْضِيَ بَيْنَكُمَا. وَلَا، وَاللهِ! لَا أَقْضِي بَيْنَكُمَا بِغَيْرِ ذَٰلِكَ حَتَّىٰ تَقُومَ
السَّاعَةُ. فَإِنْ عَجَزْتُمَا عَنْهَا فَرُدَّاهَا إِلَيَّ.

49 — ( ) .... : Mâlik ibn Evs tahdîs edib şöyle dedi : Umer ibn Hattâb haber gönderib beni çağırttı. Ben de gündüz yükseldiği zaman ona geldim. Kendisini, evinde hurma dallarından yapılmış şilte ve yaygısı bulunmayan bir sedir üzerinde oturmuş ve deriden bir yastığa da dayanmış halde buldum. Bana :

— Yâ Mâli! [26] Kavminden bir takım evler halkı (yardım istemek için)

26. Bu, Mâlik kelimesinin sonundaki *kâfı* düşürmek, sûretiyle *terhîm* edilmiş yani budanmış şeklidir. Sonundaki *lâmın* kesre ve ötüresiyle yâ Mâli, yâ Mâlu, şeklinde okunması câizdir. Bu Arab dilcilerince meşhûr olan iki vecihdir. Lâmı kesre okuyanlar bu lâmı asıl kelimedeki hâli üzere terk etmiş olurlar. Ötüre okuyanlar ise bunu mustakil bir isim yapmış olurlar.

sür'atle bana geldiler. Ben de onlara verilmek üzere biraz atiyye ayrılmasını emrettim. Sen o atiyyeyi al da aralarında taksîm et, dedi. Ben :

— Bu işi benden başkasına emretsen? dedim.

— Bunu al yâ Mâli! dedi. Bu sırada Umer'in kapıcısı Yerfâ geldi ve:

— Ey Mu'minlerin emîri! Usmân, Abdurrahmân ibn Avf, Zubeyr ve Sa'd ibn Ebî Vakkas'ın içeri girmelerine izin var mı? dedi. Umer:

— Evet diyerek onlar için izin verdi. Onlar içeri girdiler sonra Yerfâ tekrar geldi ve :

— Abbâs ile Ali hakkında da iznin var mı? dedi. Umer yine :

— Evet diyerek o ikisine de izin verdi. Abbâs içeriye girince :

— Ey Mu'minlerin Emîri! Benim ile (Ali'yi işâret ederek : Eğer insâf etmezse o takdîrde) şu kâzib, günahkâr, gadr edici, ve hâin olan arasında hükmet dedi[27]. Orada bulunanlar :

— Evet ey Mu'minlerin Emîri! Bunlar arasında hükmünü ver ve onları huzûra kavuşdur dediler. (Mâlik ibn Evs: Ben, Ali, Abbâs ve onlarla beraber olanların bu tarzda Umer'in huzûrunda buluşmayı tertîb ettiklerini sanıyorum demişdir). Bunun üzerine Umer, Ali ile Abbâs'a :

— Sabırlı olun, acele etmeyin! dedikten sonra meclisde hâzır bulunanlara hitâb ederek: Gök ile yer kendi izniyle ayakta duran Allah hakkı için size sorarım. Sizler Rasûlullah (S) ın : «Bize (yani biz Peygamberler cemâatinin terikesine) vâris olunmaz. Biz ne bırakırsak sadakadır (mülkiyeti beytulmâle âiddir)» buyurduğunu bilir misiniz? dedi. Orada bulunanlar da :

— Evet, böyle biliriz diye tasdîk ettiler. Bundan sonra Umer, Abbâs ile Ali'den tarafa dönüb onlara da :

— Semâ ve yer, kendi emriyle duran Allah hakkı için ikinize de sorarım! Siz ikiniz Rasûlullah'ın : «Bizler vâris olunmayız. Biz ne mal bırakırsak sadakadır» buyurduğunu bilir misiniz? diye sordu. Onlar da :

— Evet, böyle biliriz dediler. Bunun üzerine Umer :

— Muhakkak ki Celîl ve Azîz olan Allah, kendi Rasûlüne ondan başka hiçbir kimseye tahsîs etmediği bir husûsiyet bahşetmişdir dedi ve şu âyeti okudu : **«Allah'ın fethedilen memleketler ahâlisinden Peygamber'ine verdiği f e y , Allâh'a, Peygamber'ine, yetîmlere, yoksullara, yolda kalanlara âiddir. Tâ ki bu mallar içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın. Peygamber size ne verdi ise onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının! Allah'dan korkun, çünkü Allah çetin azâblıdır»** (el-Haşr: 7).

(Râvî: Ben Umer'in bu âyetten önceki âyeti de okuyub okumadığını

27. Abbâs ile Ali arasında Allah'ın *fey* olarak Peygambere tahsîs ettiği Benû Nadîr hurmalığından dolayı nizâ ve ihtilâf vardı da Ali ile Abbâs biribirlerine ulu orta dil uzatmışlardı.

bilmiyorum demişdir). Sonra Umer şöyle devam etti: Allah'ın Rasûlü Benû Nadîr mallarını aranızda taksîm etti. Onu sizlerden men' edib sırf kendisine ayırmadı. Nihâyet geri kalan bu maldan Rasûlullah kendi âilesinin bir senelik nafakasını alırdı. Sonra artanını da Allah yolundaki sarf yerlerine tahsîs ederdi. Umer bunları söyledikden sonra:

— Gök ile yer kendi emriyle durmakta olan Allah hakkı için sizlere sorarım? Sizler bunu böyle bilir misiniz? dedi. Oradakiler:

— Evet böyle biliriz diye tasdîk ettiler. Sonra Abbâs ile Ali'ye de meclisde bulunanlara and verib sorduğu gibi and vererek:

— Sizler de bunu böyle bilir misiniz? diye sordu. Onlar da:

— Evet, biz de böyle biliriz dediler. Umer devamla:

— Rasûlullah vefat edince Ebû Bekr: Rasûlullah'ın vekîliyim dedi. Akabinde siz ikiniz geldiniz. Sen Abbâs, kardeşinin oğlundan mîrâsını istiyor, bu Ali de karısının, babasından intikal edecek mîrasını istiyordu. Ebû Bekr de dedi ki: Rasûlullah (S): «Biz mîrâs olunmayız. Biz ne mal bırakırsak sadakadır» buyurdu. Siz ikiniz (Ebû Bekr böyle söylediği için) onu yalancı, günahkâr, gadredici ve bir hâin gördünüz. Halbuki Allah Ebû Bekr'in muhakkak bir sâdık, sözünde sâbit duran bir vefâkar, dosdoğru ve hakka tâbi bir kimse olduğunu bilir. Sonra Ebû Bekr vefat etti. Bu sefer ben Rasûlullah'ın ve Ebû Bekr'in velîsiyim. Siz ikiniz beni de yalancı, günâhkâr, gadrecidi, hâin bir kimse gördünüz. Allah, benim doğru sözlü, ahdine vefâkar, dürüst ve hakka tâbi bir kimse olduğumu bilmektedir. Bu malların tevliyetini şimdi ben üzerime aldım. Sonra (yâ Abbâs!) sen ve bu Ali bana geldiniz. Siz ikiniz müttehidsiniz. İkinizin de istediğiniz şey bir tekdir. O da bu malları size vermekliğimdir. Siz:

— O hurmalıkları bize teslîm et dediniz. Ben de:

— Eğer isterseniz o hurmalıkların (mulkiyetini değil) yalnız Rasûlullah zamanındaki gibi tasarrufunu size tevdî ederim dedim. Siz de bu şartlarla hurmalıkları aldınız. Umer burada: Öyle değil mi? diye sordu. Abbâs ile Ali de: Evet diye tasdîk ettiler. Umer devâmla:

— Sonra ikiniz aranızda hükmetmem için bana geldiniz. Hayır, Allah'a yemîn ederim ki ben sizin aranızda kıyâmet kopuncaya kadar bu hükmümden başka türlü hükmetmem. Eğer mülkiyeti beytulmâle, tasarrufu size âid olmak şartıyle bu hurmalıkları kullanmakdan âciz olursanız, onları tekrar bana iâde edersiniz dedi [28].

28. *Fey*, 25 inci hâşiyede söylediğimiz gibi harbsiz zorla veya sulhan galebe sûretiyle kâfirlerden alınan maldır. Bunda mu'minlerin harb ile hızmeti geçmediği için bu sûretle alınan malın hepsini — âlimlerin cumhûruna göre — Cenâb Hak Rasûlullah'a tahdîs buyurmuşdur. Peygamber bu maldan âilesinin bir senelik nafakasını ayırdıkdan sonra kalanından işçi ücretini çıkarır, gerisini vakf kılarak muslimanların cihâd, eğitim ve sâire umûml hizmetlerine sarf ederdi. Rasûlullah'ın vefâtı üzerine kızı Fâtıma, Ebû Bekr'e mürâcaat ederek Rasûlullah'ın terikesinden kendisine âid olan hissesini istedi ki Hayber, Fedek ve Medîne civârındaki hurmalıklardı. Ebû Bekr: Rasûlullah hayâtında

٥٠ — (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم ومحمد بن رافع وعبد بن حميد (قال ابن رافع: حدثنا. وقال الآخران: أخبرنا عبد الرزاق) . أخبرنا معمر عن الزهري، عن مالك بن أوس بن الحدثان. قال: أرسل إلي عمر بن الخطاب. فقال: إنه قد حضر أهل أبيات من قومك. بنحو حديث مالك. غير أن فيه: فكان ينفق على أهله منه سنة وربما قال معمر: يحبس قوت أهله منه سنة. ثم يجعل ما بقي منه مجعل مال الله عز وجل.

50 — ( ) .... : Ma'mer, Zuhrî'den, o da Mâlik ibn Evs ibn el-Hadesân'dan haber verdi. Mâlik yine: Umer ibn Hattâb bana haber gönderdi. Müteâkiben: Kavmından birtakım evler halkı geldi... diyerek yukarıki (49 rakamlı) hadîsi tarzında rivâyet etmişdir. Şukadar ki bu hadîsde: Rasûlullah (S) kendi âilesinin bir senelik geçimini bu maldan sarfederdi şeklindedir. Bir de Ma'mer: Ehlinin bir senelik azığını bu maldan habsederdi demişdir. Sonra bu maldan geri kalanı da Azîz ve Celîl olan Allah'ın malı kılar (ve bütün muslimanların umûmî menfaatlarına tahsîs eder) di [29].

(١٦) باب قول النبي صلى الله عليه وسلم «لا نورث ما تركنا فهو صدقة»

٥١ — (١٧٥٨) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن ابن شهاب، عن عروة، عن عائشة؛ أنها قالت: إن أزواج النبي ﷺ، حين توفي رسول الله ﷺ، أردن أن يبعثن عثمان بن عفان إلى أبي بكر. فيسألنه ميراثهن من النبي ﷺ. قالت عائشة لهن: أليس قد قال رسول الله ﷺ «لا نورث. ما تركنا فهو صدقة»؟.

(16) PEYGAMBER (S) İN: «BİZLER VÂRİS OLUNMAYIZ, BİZİM BIRAKTIĞIMIZ HER MAL SADAKADIR» KAVLİ BÂBI

---

bu mallarda nasıl tasarruf ettiyse onun hâricinde bir şey yapamam. Hem bu mallarda verâset cârî değildir demişdi. Gerek buradaki Hz. Umer'in, gerek bundan sonraki bâbda gelecek olan Hz. Âişe'nin rivâyetine göre Ebû Bekr'in vefâtından sonra Abbâs ile Ali (R) de Hz. Umer'in hilâfetinin ikinci senesinde kendisine mürâcaat ederek bu arâzîdeki hisselerini istemişlerdi. O meclisde, hadîsde isimleri zikredilen büyük sahâbîlerden kimseler de bulunuyordu. Hz. Umer de bu hurmalıkların mülkiyetini değil, yalnız Rasûlullah, Ebû Bekr ve kendi zamanlarındaki gibi tasarrufunu size tevdî edebilirim. O sûretle kullanırsanız. Bu şartlar dâiresinde ilerde kullanamazsanız bana iâde ediniz demiş, Abbâs ile Alî de bu sûretle kabûl etmişlerdir. Kurtubî'nin beyânına göre Hz. Ali, hilâfeti zamanında bu arâzîde hakîkaten Ebû Bekr ve Umer zamanındaki gibi tasarruf etmiştir. Bundan sonra sırasıyle Ali'nin evlâd ve torunlarından Hasen, Hüseyn, Ali ibn Hüseyn, Hasen ibn Hasen, Zeyd ibn Hasen, Abdullah ibn Hasan bu arâzîyi idâre etmişler. En snora Abbâsîlerin velâyet ve idâresine geçmişdir (Aynî, *Umdetu'l-Kaarî*, VII, 119-124 den özetle).

29. Fey, fey taksîmi ve bununla ilgili meselelerin ilmî îzâhı ve tafsîlâtı için okuyucularıma Elmalı'lı Muhammed Hamdi Yazır Merhûm'un Hak Dîni Kur'ân Dili adlı kıymetli eserinde Haşr Sûresi tefsîrini (VI, 4820-4852) okumalarını tam bir i'timâdla tavsiye ederim.

51 — (1758) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdîs edib şöyle dedi : Ben Mâlik'in huzûrunda okudum, o da İbn Şihâb'dan, o da Urve'den, o da Âişe'den ki Âişe (R) şöyle demişdir : Rasûlullah (S) vefât ettiği zaman Peygamber'in kadınları, Usmân ibn Affân'ı Ebû Bekr'e göndermeği ve Peygamber'den (kendilerine geçecek sekizde bir) mîrâslarını taleb ediver-mesini istediler. Ben Âişe de onları karşılayarak kendilerine; Rasûlullah: «Biz Peygamberler zümresinin terikesine vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır (mulkiyeti beytulmâle âid vakfdır)» buyurmuş değil midir? diye i'tirâz etmişdir [30].

٥٢ — (١٧٥٩) حدثني محمد بن رافع . أخبرنا حجين . حدثنا ليث عن عقيل ، عن ابن شهاب ،
عن عروة بن الزبير ، عن عائشة ؛ أنها أخبرته ؛ أن فاطمة بنت رسول الله ﷺ أرسلت إلى أبي بكر
الصديق تسأله ميراثها من رسول الله ﷺ . مما أفاء الله عليه بالمدينة وفدك . وما بقي من خمس خيبر .
فقال أبو بكر : إن رسول الله ﷺ قال « لا نورث ما تركنا صدقة . إنما يأكل آل محمد (ﷺ)
في هذا المال » . وإني ، والله ! لا أغير شيئا من صدقة رسول الله ﷺ ، عن حالها التي كانت عليها ،
في عهد رسول الله ﷺ . ولأعملن فيها ، بما عمل به رسول الله ﷺ . فأبى أبو بكر أن يدفع إلى
فاطمة شيئا . فوجدت فاطمة على أبي بكر في ذلك . قال : فهجرته . فلم تكلمه حتى توفيت .
وعاشت بعد رسول الله ﷺ ستة أشهر . فلما توفيت دفنها زوجها علي بن أبي طالب ليلا . ولم يؤذن
بها أبا بكر . وصلى عليها علي . وكان لعلي من الناس وجهة ، حياة فاطمة . فلما توفيت استنكر علي
وجوه الناس . فالتمس مصالحة أبي بكر ومبايعته . ولم يكن بايع تلك الأشهر . فأرسل إلى أبي بكر :
أن ائتنا . ولا يأتنا معك أحد (كراهية محضر عمر بن الخطاب) فقال عمر ، لأبي بكر : والله !
لا تدخل عليهم وحدك . فقال أبو بكر : وما عساهم أن يفعلوا بي . إني ، والله ! لآتينهم . فدخل
عليهم أبو بكر . فتشهد علي بن أبي طالب . ثم قال : إنا قد عرفنا ، يا أبا بكر ! فضيلتك وما أعطاك الله .
ولم ننفس عليك خيرا ساقه الله إليك . ولكنك استبددت علينا بالأمر . وكنا نحن نرى لنا حقا
لقرابتنا من رسول الله ﷺ . فلم يزل يكلم أبا بكر حتى فاضت عينا أبي بكر . فلما تكلم أبو بكر
قال : والذي نفسي بيده ! لقرابة رسول الله ﷺ أحب إلي أن أصل من قرابتي . وأما الذي شجر
بيني وبينكم من هذه الأموال ، فإني لم آل فيها عن الحق . ولم أترك أمرا رأيت رسول الله ﷺ

30. Peygamberlerin terikelerinin mîrâs yapılamıyacağını nasslaştıran bu ve benzeri hadîsler mu'minler ve dolayısıyle bütün insanlık lehine ölümsüz ve en faydalı birer hayr

يَصْنَعُهُ فِيهَا إِلَّا صَنَعْتُهُ . فَقَالَ عَلِيٌّ لِأَبِي بَكْرٍ : مَوْعِدُكَ الْعَشِيَّةُ لِلْبَيْعَةِ . فَلَمَّا صَلَّى أَبُو بَكْرٍ صَلَاةَ الظُّهْرِ
رَقِيَ عَلَى الْمِنْبَرِ . فَتَشَهَّدَ . وَذَكَرَ شَأْنَ عَلِيٍّ وَتَخَلُّفَهُ عَنِ الْبَيْعَةِ . وَعُذْرَهُ بِالَّذِي اعْتَذَرَ إِلَيْهِ . ثُمَّ اسْتَغْفَرَ .
وَتَشَهَّدَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَعَظَّمَ حَقَّ أَبِي بَكْرٍ . وَأَنَّهُ لَمْ يَحْمِلْهُ عَلَى الَّذِي صَنَعَ نَفَاسَةً عَلَى أَبِي بَكْرٍ .
وَلَا إِنْكَارًا لِلَّذِي فَضَّلَهُ اللهُ بِهِ . وَلَكِنَّا كُنَّا نُرَى لَنَا فِي الْأَمْرِ نَصِيبًا . فَاسْتُبِدَّ عَلَيْنَا بِهِ . فَوَجَدْنَا
فِي أَنْفُسِنَا . فَسُرَّ بِذَلِكَ الْمُسْلِمُونَ . وَقَالُوا : أَصَبْتَ . فَكَانَ الْمُسْلِمُونَ إِلَى عَلِيٍّ قَرِيبًا ، حِينَ رَاجَعَ الْأَمْرَ
الْمَعْرُوفَ .

52 — (1759) .... : Âişe (R) şöyle haber verdi : Rasûlullah (S) ın kızı Fâtıma (babasının vefâtından sonra) Ebû Bekr Sıddîk'a haber gönderib Allah Teâlâ'nın Rasûlüne harbsiz ganîmet olarak bahşettiği Medîne civârındaki Benû Nadîr ve Fedek hurmalıkları ile Hayber hurmalıklarının **beşte bir** bakiyyesinden isâbet eden mîrâsını istedi. Ebû Bekr : Şüphesiz ki Rasûlullah : «Biz peygamberler cemâatinin terikesi vâris olunmaz. Biz ne mal bırakırsak sadakadır (mülkiyeti beytulınâle âid vakfdır). Ancak Muhammed'in âile ferdleri bu maldan yiyeceklerdir» buyurdu. Bana gelince vallâhi ben, Rasûlullah'ın bu vakfları üzerinde kendi hayâtı zamanında cârî olan hallerinden ve teâmulden hiçbir şey değiştiremem. Ve yine yemîn ederim ki ben Rasûlullah'ın bu mallar üzerindeki muâmelesi gibi muâmele ederim dedi. Ebû Bekr böylece Fâtıma'ya bir şey vermekden imtinâ' etti. Bunun üzerine Fâtıma Ebû Bekr'e darıldı ve ondan ayrılıb gitti. Artık tâ ölünceye kadar Fâtıma Ebû Bekr'le konuşmadı. Fâtıma, Rasûlullah'dan sonra altı ay yaşadı. Fâtıma vefât edince kocası Ali ibn Ebî Tâlib onun ölümünü Ebû Bekr'e haber vermeden namazını kıldı ve kendisi geceleyin onu defn etti.

Fâtıma'nın bu altı aylık hayâtı müddetinde Ali'nin insanlardan bir teveccüh ve ikbâli vardı. Fâtıma vefât edince Ali, insanların teveccühünü tanımayarak Ebû Bekr ile musâlaha ve ona Bey'at etme yolunu aradı.

düstûrudur. Hiçbir kimsenin mülkiyetine geçmeyen, mülkiyeti yalnız Allah'a aid olub gelirinden bütün muslimanların umûmî menfaatlarına harcanan bu mallar İslâmî terimle birer vakf hâline getirilmiş oluyorlar. Demek ki yeryüzünde hemen hemen her dînde görülen bu vakf müesseseleri târih kadar eski birer müessesedirler. Böylece bütün Peygamberlerin malları sırf insanlığın umûmî menfaatlarına harcanan en hayırlı ve devamlı kurumlar olmuş oluyor. Bu tarzda, hiç bir kimsenin mulkiyetine geçmiyerek vakf hâlinde kalmaları ile kıyâmete kadar gelecek olan her mu'minin bunlardan istifâde hakkı muhâfaza edilmektedir. Böyle yapılmayıb da bu mallar mîrâs edilseydi o zaman bunlardan sâdece mahdûd zümre ve nesiller faydalanacakdı (Mütercim).

Kendisi bu altı ay içinde Ebû Bekr'e henüz bey'at etmemişdi. Bu sebeble Ebû Bekr'e bir haber gönderib: Bize kadar gel, fakat bize senin maiyyetinde hiç kimse gelmesin dedi (bu ikinci kaydı da Umer'in hâzır bulunmasını istemediği için söylemişdir). Bunun üzerine Umer, Ebû Bekr'e:

— Vallâhi onların yanına tek başına girme, dedi. Ebû Bekr:

— Onların bana kötülük yapacaklarını sanmam. Allâh'a yemîn ederim ki ben onların yanına muhakkak gideceğim dedi ve onların yanına girdi. Bunun üzerine Ali ibn Ebî Tâlib hemen şehâdet kelimelerini söyledi sonra da:

— Yâ Ebâ Bekr! Biz esâsen senin fazîletini ve Allâh'ın sana ihsân ettiği meziyetleri biliriz. Allâh'ın sana sevk ettiği hiçbir hayr husûsunda sana karşı hased etmeyiz. Lâkin sen mal işinde bize karşı müstebid davrandın. Halbuki bizler Rasûlullah'a olan yakınlığımızdan dolayı bu malda kendimiz için bir hak görüyorduk diyerek Ebû Bekr'e söz söylemekde devam etti. Nihâyet Ebû Bekr'in iki gözü yaşlar akıttı. Ebû Bekr konuşmaya başlayınca o da:

— Nefsim elinde bulunan Allâh'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'ın akrîbâsına hizmet etmek bana kendi akribâma hizmet ve yardım etmekden daha sevimlidir. Sizinle benim aramı karıştıran şu mallara gelince, şüphe yok ki ben o mallar husûsunda hiçbir haksızlık ve taksîr yapmadım. Ben, o mallarda Rasûlullah'ın yapıyor gördüğüm hiçbir işini ve emrini terk etmedim. Rasûlullah'ın yapmakta olduğu muâmeleyi ben de muhakkak yaptım dedi. Bunun üzerine Ali Ebû Bekr'e:

— Sana bey'at için buluşma zamanın zevâlden sonradır dedi. Ebû Bekr öğlen namazını kılınca minbere çıkıb şehâdet kelimelerini söyledikden sonra Ali'nin hâlini, bey'atdan geri kalmasını ve Ali'nin bu gecikmesine sebeb olan özrünü zikretti. Sonra istiğfâr etti. Muteâkiben Ali de teşehhüd okudukdan sonra Ebû Bekr'in hakkını büyülttü. Kendisinin bey'atı bu kadar geciktirmesi, Ebû Bekr'e karşı ne bir hased ne de Allah'ın Ebû Bekr'e ihsân etmiş olduğu üstünlükleri bir inkârdan dolayı olmadığını ifâde edib şöyle devâm etti:

Lâkin biz, bu mal işinde bizim için bir pay olduğunu düşünüyorduk. Bu hususda bize karşı mustakil bir re'yle hareket edildi. Biz de gönüllerimizde buna biraz gücenmiştik (mesele bundan ibâretdir) dedi. Orada hâzır bulunan muslimanlar Ali'nin bu konuşmasından çok sevindiler ve: İsâbet ettin (yâ Ali!) dediler. Ali bu ma'rûf ve iyi işe döndüğü zaman muslimanlar Ali'ye yakın olmuşlardı.

٥٣ — (...) حدثنا إسحٰق بن إبراهيم ومحمد بن رافع وعبد بن حميد (قال ابن رافع : حدثنا . وقال الآخران : أخبرنا عبد الرزاق) . أخبرنا معمر عن الزهري ، عن عروة ، عن عائشة ؛ أن فاطمة والعباس أتيا أبا بكر يلتمسان ميراثهما من رسول الله ﷺ . وهما حينئذ يطلبان أرضه من فدك وسهمه من خيبر . فقال لهما أبو بكر : إني سمعت رسول الله ﷺ . وساق الحديث بمثل معنى حديث عقيل عن الزهري . غير أنه قال : ثم قام علي فعظم من حق أبي بكر . وذكر فضيلته وسابقته . ثم مضى إلى أبي بكر فبايعه . فأقبل الناس إلى علي فقالوا : أصبت وأحسنت . فكان الناس قريبا إلى علي حين قارب الأمر المعروف .

53 — ( ) .... : Ma'mer, Zuhrî'den, o da Urve'den, o da Âişe (R) den şöyle haber verdi : Fâtıma ile Abbâs, Ebû Bekr'e gelib, Rasûlullah'dan intikal edecek mîrâslarını istediler. Bu ikisi o zaman Peygamber'in Fedek'deki arâzîsi ile Hayber'deki payını taleb ediyorlardı. Ebû Bekr onlara : Ben Rasûlullah'dan şöyle işittim diyerek Ukayl'ın Zuhrî'den gelen (52 rakamlı) hadîsi tarzında hadîsin tamâmını sevk etti. Şukadar ki râvî burada : Sonra Ali ayağa kalkdı ve Ebû Bekr hakkında büyültücü sözler söyledi. Onun fazîletini ve İslâm'a hizmetdeki ileriliğini zikretti. Sonra Ebû Bekr'in yanına geçib ona bey'at etti. İnsanlar Alî'den tarafa yönelib : İsâbet ettin, güzel yaptın! diye tebrîk eylediler. Ali bu ma'rûf emre yani bey'ata yanaştığı zaman halk Ali'ye yakın bulunuyorlardı demişdir.

٥٤ — (...) وحدثنا ابن نمير . حدثنا يعقوب بن إبراهيم . حدثنا أبي . ح وحدثنا زهير بن حرب والحسن بن علي الحلواني . قالا : حدثنا يعقوب (وهو ابن إبراهيم) . حدثنا أبي عن صالح ، عن ابن شهاب . أخبرني عروة بن الزبير ؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ أخبرته ؛ أن فاطمة بنت رسول الله ﷺ سألت أبا بكر ، بعد وفاة رسول الله ﷺ ، أن يقسم لها ميراثها ، مما ترك رسول الله ﷺ ، مما أفاء الله عليه . فقال لها أبو بكر : إن رسول الله ﷺ قال « لا نورث . ما تركنا صدقة » .

قال : وعاشت بعد رسول الله ﷺ ستة أشهر . وكانت فاطمة تسأل أبا بكر نصيبها مما ترك

رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مِنْ خَيْبَرَ وَفَدَكٍ . وَصَدَقَتِهِ بِالْمَدِينَةِ . فَأَبَى أَبُو بَكْرٍ عَلَيْهَا ذٰلِكَ وَقَالَ : لَسْتُ تَارِكًا شَيْئًا كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَعْمَلُ بِهِ إِلَّا عَمِلْتُ بِهِ . إِنِّي أَخْشَى إِنْ تَرَكْتُ شَيْئًا مِنْ أَمْرِهِ أَنْ أَزِيغَ فَأَمَّا صَدَقَتُهُ بِالْمَدِينَةِ فَدَفَعَهَا عُمَرُ إِلَى عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ . فَغَلَبَهُ عَلَيْهَا عَلِيٌّ وَأَمَّا خَيْبَرُ وَفَدَكُ فَأَمْسَكَهُمَا عُمَرُ وَقَالَ : هُمَا صَدَقَةُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ . كَانَتَا لِحُقُوقِهِ الَّتِي تَعْرُوهُ وَنَوَائِبِهِ . وَأَمْرُهُمَا إِلَى مَنْ وَلِيَ الْأَمْرَ .

قَالَ : فَهُمَا عَلَى ذٰلِكَ إِلَى الْيَوْمِ .

54 — ( ) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R), Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e şöyle haber vermişdir : Rasûlullah'ın kızı Fâtıma, Rasûlullah'ın vefatından sonra, Allâh'ın ona harbsiz olarak vermiş olduğu ganîmetlerden geride bıraktığı mallardaki mîrâsını kendisi için taksîm edivermesini Ebû Bekr'den istedi. Ebû Bekr ona : Rasûlullah (S) : «Biz Peygamber'ler zümresi mîrâs olunmayız. Biz ne mal bırakırsak sadakadır (mülkiyeti beytulmâle âid vakfdır)» buyurmuşdur, dedi.

Râvî der ki : Fâtıma Rasûlullah'dan sonra altı ay yaşadı. Fâtıma, Ebû Bekr'den Rasûlullah'ın bıraktığı Hayber, Fedek arâzîlerinden ve Medîne'de bulunan sadakasındaki [31] kendi hissesini istiyordu. Ebû Bekr de Fâtıma'ya bunların mulkiyetini vermekden imtinâ ediyordu. Ebû Bekr : Ben, Rasûlullah kendisi hayatda iken yapmakta bulunduğu tasarruflardan hiçbirini terk edecek değilim. Onun yaptıklarını muhakkak ben de öylece yaparım. Çünkü onun işinden ve emrinden herhangi bir şeyi terk edersem eğri yola sapmakdan korkarım dedi. Muteakiben Rasûlullah'ın Medîne'deki sadakasına gelince, Umer onu (mulkiyeti beytulmâle âid olmak şartıyle) Ali ile Abbâs'a teslîm etmişdi. Derken Ali de bu mal üzerinde

31. Bu hadîslerde zikrolunan Peygamber'in sadakalarının tefsîrinde Kadî Iyâd şöyle demişdir : Bunlara üç hukûk sayrûret etmişdir. Bunlardan biri Peygamber'e hibe edilenlerdir. Bu da Uhud günü İslâm'a girmesini müteakib Yahûdî Muhayrîk'ın Peygamber'e vasiyyet ettiği Benû Nadîr içindeki yedi hurma bahçesidir. Bir de Ensârın verdikleridir ki buna su ulaşmıyordu. Bu da Rasûlullah'ın milki idi. İkincisi, sürüldükleri zaman Benû Nadîr arâzîsinden *fey* olarak hakkıdır. Bu da kendisine hâss idi. Çünkü muslimanlar burayı almak için at ve deve koşturmamışlardır. Nadîr oğullarının menkûl mallarına gelince yaptığı sulh anlaşmasına göre silâh hâric, devenin taşıyabildiği kadarını taşıdılar. Geri kalanını musliman gâzîler arasında taksîm etti. Arâzî kendisine âid idi. Onun gelirinden muslimanların önemli işlerine sarf ederlerdi. Fedek arâzîsinin yarısı da böyle idi. Hayber fethinden sonra yaptığı sulha göre oranın yarısı Peygamber'e hâss idi. Vâdilkurâ arâzîsinin üçde biri de böyle idi. Hayber kal'alarından ikisi de böyle idi. Onlar da sulhen alınmışlardı.

Üçüncüsü, Hayber'in *beşte birinden* olan hissesidir ve orada zorla alınanların beşte biridir. İşte bunların hepsi husûsî olarak Rasûlullah'ın milki idi. Bunlarda başka hiçbir kimsenin hakkı yokdu. Lâkin Peygamber bunlardan gelenleri yalnız kendisine sarf etmez fakat âilesine, muslimanlara ve umûmî hizmetlere sarf ederdi. İşte bunların hepsi kendisinden sonra milk yapılması harâm olan sadakalar yani vasıflardı (Kadî Iyâd, Nevevî).

Abbâs'a galebe etmişdi. Hayber ve Fedek arâzîlerine gelince Umer onları beytulmâl elinde tutmuş ve: Bu ikisi Rasûlullah'ın sadakası (yani vakfı) idi. Bunlar, Rasûlullah'ın kendisine zâhir olan zarûrî vecîbelerde, âniden ortaya çıkan mühim ihtiyaclarda kullanılırlardı. Bunların tasarrufu, devlet işini üzerine alana âiddir dedi.

Râvî: Bu iki yerdeki arâzîler bugüne kadar bu usûl üzere tasarruf edilir demişdir[32].

٥٥ — (١٧٦٠) حدثنا يحيى بن يحيى . قال : قرأت على مالك عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يقتسم ورثتي دينارا . ما تركت ، بعد نفقة نسائي ومؤونة عاملي ، فهو صدقة » .

(...) حدثنا محمد بن يحيى بن أبي عمر المكي . حدثنا سفيان عن أبي الزناد ، بهذا الإسناد ، نحوه .

55 — (1760) .... : Ebû Hureyre (R) den (şöyle demişdir); Rasûlullah (S) buyurdu ki: «(Vefâtımda) mîrâscılarım ne bir dînâr, ne bir dirhem paylaşmazlar. Bıraktığım şey (ki hurmalıklardır bunun) kadınlarımın nafakasından, işcimin ücretinden geri kalanı vakfdır»[33].

( ) .... : Burada da Sufyân, Ebu'z-Zinâd'dan bu isnâdla ayni tarzda rivâyet etmişdir.

32. Zuhrî, Urve'den Hz. Âişe hadîsini müteakib verâset kıssasına diğer bir rivâyetde şöyle devâm ediyor:

Urve der ki: Bu sadaka olan hurmalık Hz. Ali'nin eline geçti. Abbâs'ı müdâhaleden men' edib ona galebe etti. Sonra sırası ile Hasen ibn Ali, Hüseyn ibn Ali, Ali ibn Hüseyn, Hasen ibn Hasen'in tasarrufuna geçti. Ali ibn Hasen ile Hasen ibn Hasen nevbetle tasarruf etmişlerdir. Sonra Zeyd ibn Hasen'in idâresine geçti. Hakikaten bu mal Rasûlullah'ın vakfı olarak idâre olundu.

Kurtubî de: En sonra bu arâzî Abbâsîlerin idâresine geçmişdir demişdir.

33. Dîn örfünde *kayyım*, vakfeden tarafından vakf üzerine konulan iş adamına denir. Vakfın nâzırı, vekîli ve imâm, hatîb, muezzin gibi bütün ücretlileri bu umûmî isim altında toplanır. Hadîs metnindeki *âmil* lafzı bu ma'nâyı ifâde etmektedir. Bu cihetle kayyım ile âmil fıkıhda müterâdif iki lafızdan ibâret olub biri diğerinin yerine kullanılır. Hadîsdeki âmil ücreti ile Rasûlullah'ın maksadı Benû Nadîr, Fedek, Hayber hurmalıklarında çalışan işcilerin ücretleridir.

Medîne'ye yakın mesâfede bulunan Benî Nadîr ile Fedek arâzîsi harbsiz alınmışdı ve Allah tarafından *fey* olarak Peygamber'e tahsîs buyurulmuşdu. Harble alınan Hayber ile Benû Kureyzâ'da da Peygamber'in *beşte bir* hissesi vardı. Haşr sûresinin altıncı âyeti bu fey husûsunu tasrîh etmektedir.

Peygamber'e âid ve hâss olarak Allah'ın ihsân ettiği bu arâzîlerin geliri ile Rasûlullah kadınlarını ve âilesini geçindirir, işcilerin ücretlerini öder, bakiyyesi ile de islâm mücâhidlerini techîz ederdi. Bu hadîsde Peygamber'in vefâtından sonra da kadınlarının âdet vechile nafakalarından ve işci ücretlerinden geri kalan, vakf olub muslimanların umûmî hizmetlerine sarf edilmesi luzûmu bildirilmişdir.

٥٦ – (١٧٦١) وحدثني ابن أبي خلف. حدثنا زكرياء بن عدي. أخبرنا ابن المبارك عن يونس عن الزهري، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «لا نورث. ما تركنا صدقة».

56 — (1761) .... : Ebû Hureyre (R) den; Peygamber (S) : «Biz peygamberler câmiasının terikesi mîrâs olunmaz, biz ne mal bırakırsak sadakadır (mülkiyeti beytulmâle âid vakfdır)» buyurmuşdur.

(١٧) باب كيفية قسمة الغنيمة بين الحاضرين

٥٧ – (١٧٦٢) حدثنا يحيى بن يحيى وأبو كامل فضيل بن حسين كلاهما عن سليم. قال يحيى: أخبرنا سليم بن أخضر عن عبيد الله بن عمر. حدثنا نافع عن عبد الله بن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قسم في النفل: للفرس سهمين وللرجل سهما.

(...) حدثناه ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا عبيد الله، بهذا الإسناد، مثله. ولم يذكر: في النفل.

(17) HÂZIR OLAN GÂZÎLER ARASINDA GANÎMET TAKSÎMİNİN KEYFİYETİ BÂBI

57 — (1762) .... : Nâfi, Abdullah ibn Umer (R) den şöyle tahdîs etti : Rasûlullah (S) ganîmetde taksîm yaptı da at için iki sehm, (binicisi olan) kimse için de bir sehm ta'yîn etti [34].

( ) .... : Buradaki râvîler de Ubeydullah'ın yine bu isnâdla onun benzeri hadîsi tahdîs ettiğini rivâyet etmişlerdir. Râvî burada : Nefel (ganîmet) sözünü zikretmemişdir.

34. Bu hadîsin diğer rivâyet tarîklerinde suvârîye üç pay verildiği tasrîh edilmişdir. Piyâde için de Rasûlullah bir pay verirdi. Dârakutnî rivâyetinde Câbir : Rasûlullah ile beraber birçok gazâlarda bulundum. O, içimizde suvârîye üç pay, piyâdeye de bir pay verdi demişdir. Bu ve benzeri rivâyetlere dayanarak Mâlik, Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed ve diğer âlimler cumhûru suvârî için üç, piyâde için bir pay esâsını kabûl etmişlerdir. Ebû Hanîfe ise biri atına öbürü kendine âid olmak üzere suvârî mucâhid iki pay alır demişdir. Ebû Hanîfe'nin dayandığı delillerden biri de Zubeyr ibn Avvâm hadîsidir. Zubeyr : Ben Benû Kureyzâ seferinde suvârî olarak hâzır bulundum. Rasûlullah bir pay bana, bir pay da atıma âid olmak üzere iki hisse verdi demişdir. Hz. Âişe'den de Benû Mustalik seferinde suvârîye iki, piyâdeye bir pay verildiği rivâyet edilmişdir.

Demek ki durum ve ihtiyaclara göre bu nisbetler arasında hareket etmek serbestisi takrîr edilmişdir. Bu hadîslerde biribirine zıdlık değil, kıyâmete dek pâyidar olmağa namzet olan bir nizâmın genişlik, kolaylık ve hareket serbestîsi vardır.

(١٨) باب الإمداد بالملائكة في غزوة بدر، وإباحة الغنائم

٥٨ – (١٧٦٣) حدثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ . حَدَّثَنِي سِمَاكٌ الْحَنَفِيُّ قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ : حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ . قَالَ : لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ . ح وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ الْحَنَفِيُّ . حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ . حَدَّثَنِي أَبُو زُمَيْلٍ (هُوَ سِمَاكٌ الْحَنَفِيُّ) . حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ قَالَ : حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ : لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ ، نَظَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى الْمُشْرِكِينَ وَهُمْ أَلْفٌ ، وَأَصْحَابُهُ ثَلَاثُمِائَةٍ وَتِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلًا . فَاسْتَقْبَلَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ الْقِبْلَةَ . ثُمَّ مَدَّ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ « اللَّهُمَّ ! أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي . اللَّهُمَّ ! آتِ مَا وَعَدْتَنِي . اللَّهُمَّ ! إِنْ تُهْلِكْ هَذِهِ الْعِصَابَةَ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ لَا تُعْبَدْ فِي الْأَرْضِ » فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ ، مَادًّا يَدَيْهِ ، مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ ، حَتَّى سَقَطَ رِدَاؤُهُ عَنْ مَنْكِبَيْهِ . فَأَتَاهُ أَبُو بَكْرٍ . فَأَخَذَ رِدَاءَهُ فَأَلْقَاهُ عَلَى مَنْكِبَيْهِ . ثُمَّ الْتَزَمَهُ مِنْ وَرَائِهِ . وَقَالَ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! كَذَاكَ مُنَاشَدَتُكَ رَبَّكَ . فَإِنَّهُ سَيُنْجِزُ لَكَ مَا وَعَدَكَ . فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ : إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ [٨/الأنفال/٩] فَأَمَدَّهُ اللهُ بِالْمَلَائِكَةِ .

قَالَ أَبُو زُمَيْلٍ : فَحَدَّثَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ : بَيْنَمَا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَئِذٍ يَشْتَدُّ فِي أَثَرِ رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَمَامَهُ . إِذْ سَمِعَ ضَرْبَةً بِالسَّوْطِ فَوْقَهُ . وَصَوْتَ الْفَارِسِ يَقُولُ : أَقْدِمْ حَيْزُومُ . فَنَظَرَ إِلَى الْمُشْرِكِ أَمَامَهُ فَخَرَّ مُسْتَلْقِيًا . فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ قَدْ خُطِمَ أَنْفُهُ ، وَشُقَّ وَجْهُهُ كَضَرْبَةِ السَّوْطِ . فَاخْضَرَّ ذَلِكَ أَجْمَعُ . فَجَاءَ الْأَنْصَارِيُّ فَحَدَّثَ بِذَلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَقَالَ « صَدَقْتَ . ذَلِكَ مِنْ مَدَدِ السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ » فَقَتَلُوا يَوْمَئِذٍ سَبْعِينَ . وَأَسَرُوا سَبْعِينَ .

قَالَ أَبُو زُمَيْلٍ : قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَلَمَّا أَسَرُوا الْأُسَارَى قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ « مَا تَرَوْنَ فِي هَؤُلَاءِ الْأُسَارَى ؟ » فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! هُمْ بَنُو الْعَمِّ وَالْعَشِيرَةِ . أَرَى أَنْ تَأْخُذَ مِنْهُمْ فِدْيَةً . فَتَكُونُ لَنَا قُوَّةً عَلَى الْكُفَّارِ . فَعَسَى اللهُ أَنْ يَهْدِيَهُمْ لِلْإِسْلَامِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا تَرَى ؟ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ ! » قُلْتُ : لَا . وَاللهِ ! يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا أَرَى الَّذِي رَأَى أَبُو بَكْرٍ . وَلَكِنِّي أَرَى أَنْ تُمَكِّنَّا فَنَضْرِبَ أَعْنَاقَهُمْ . فَتُمَكِّنَ عَلِيًّا مِنْ عَقِيلٍ فَيَضْرِبَ عُنُقَهُ . وَتُمَكِّنِّي مِنْ فُلَانٍ (نَسِيبًا لِعُمَرَ)

فَأَضْرِبَ عُنُقَهُ. فَإِنَّ هَؤُلَاءِ أَئِمَّةُ الْكُفْرِ وَصَنَادِيدُهَا. فَهَوِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ. وَلَمْ يَهْوَ مَا قُلْتُ. فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ جِئْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ قَاعِدَيْنِ يَبْكِيَانِ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَخْبِرْنِي مِنْ أَيِّ شَيْءٍ تَبْكِي أَنْتَ وَصَاحِبُكَ. فَإِنْ وَجَدْتُ بُكَاءً بَكَيْتُ. وَإِنْ لَمْ أَجِدْ بُكَاءً تَبَاكَيْتُ لِبُكَائِكُمَا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَبْكِي لِلَّذِي عَرَضَ عَلَيَّ أَصْحَابُكَ مِنْ أَخْذِهِمُ الْفِدَاءَ. لَقَدْ عُرِضَ عَلَيَّ عَذَابُهُمْ أَدْنَى مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ» (شَجَرَةٍ قَرِيبَةٍ مِنْ نَبِيِّ اللهِ ﷺ) وَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ. إِلَى قَوْلِهِ: فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا [٨/الأنفال/٦٧-٦٩] فَأَحَلَّ اللهُ الْغَنِيمَةَ لَهُمْ.

(18) BEDR GAZVESİNDE MUSLİMANLARA MELEKLERLE İMDÂD EDİLMESİ VE GANÎMETLERİN MÜBÂH KILINMASI BÂBI

58 — (1763) Bize Hennâdu'bnu's-Seriyy tahdîs etti. Bize İbn Mubârek, İkrimetu'bnu Ammâr'dan tahdîs etti. Bize Simâk el-Hanefiyy tahdîs edib şöyle dedi : Ben İbn Abbâs'dan işittim şöyle diyordu : Bana Umer ibn Hattâb tahdîs edib dedi ki : Bedr günü olduğu zaman... H ve yine bize Zübeyr ibn Harb tahdîs etti (lâfız da onundur). Bize Umer ibn Yûnus el-Hanefî tahdîs etti. Bize İkrimetu'bnu Ammâr tahdîs etti. Bana Ebû Zumeyl (ki o Simâk ibn el-Hanefî'dir) tahdîs etti. Bana Abdullah ibn Abbâs tahdîs edib dedi ki : Bana Umer ibn Hattâb (R) tahdîs edib şöyle dedi : Bedr günü olduğu zaman Rasûlullah (S) muşriklere baktı onlar bin kadar var, bir de sahâbîlerine baktı üç yüz on dokuz kişiden ibâret. Bunun üzerine Allah'ın Peygamber'i kıbleye döndü, sonra iki elini uzattı ve Rabbına seslenerek şu duâ ile yardım istemeğe başladı : «Yâ Allâh! Bana ettiğin va'dini yerine getir.

Yâ Allâh! Va'dettiğini bana ihsân eyle [35].

35. Burada Rasûlullah'ın Allah'dan yerine getirilmesini istediği va'di şöyle izâh ediliyor : Birincisi Allâh'ın bütün Peygamber'lere ve onlar cümlesinden olan Muhammed'e olan va'didir ki şu âyetlerde ifâdesini bulmuşdu :

«*Andolsun ki* (Peygamber olarak) *gönderilen kullarımız hakkında bizim şu sözümüz geçmişdir : Onlar, elbetde onlar muhakkak muzaffer olacaklardır. Ve elbetde bizim askerlerimiz mutlak onlar gâlib geleceklerdir*» (es-Sâffât: 171-173).

İkinci vaad de şu âyetlerde bildirilmişdi :

«*O vakıt, Allah size iki tâifeden birinin muhakkak sizin olduğunu va'd ediyordu. Siz ise kuvveti ve silâhı bulunmayanın kendinizin olmasını arzu ediyordunuz. Allah da emirleri ile hakkı açığa vurmağı, kâfirlerin arkasını kesmeği irâde buyuruyordu. Bunun hikmeti şu idi : O günahkârlar istemese de hakk* (olan muslimanlığı) *ı pâyidâr edecek bâtılı da ibtâl buyuracakdı*» (el-Enfâl: 7-8).

Bu âyetde zikrolunan iki tâifeden birisi Ebû Sufyân'ın başkanlığı altında Şâm'dan Mekke'ye gelmekde olan büyük ticâret kervânı, öbürüsü de Ebû Cehl'in kumandasında Mekke'den hareket eden ve muslimanları vurmak isteyen ordudur. Allâh bunlardan

Yâ Allâh! Eğer islâm ahâlisinden olan şu topluluk helâk olursa yeryüzünde sana ibâdet edilmiyecek». Rasûlullah iki elini uzatmış ve kıbleye yönelmiş olarak mütemâdiyen bu duâyı tekrar ediyor, Rabbından yardım istiyordu. Nihâyet omuzlarından ridâsı düştü. Yanına Ebû Bekr gelib ridâsını aldı ve Peygamber'in iki omuzları üzerine bürüdü, sonra da arkasından onu tuttu ve: Ey Allâh'ın Peygamber'i! Rabbına olan bu munâcâtın yetişir. Çünkü o, sana olan va'dini yerine getirecekdir, dedi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şu âyetleri indirdi: **«O vakıt siz Rabbımzdan imdâd istiyordunuz da o da: Muhakkak ki ben size meleklerden birbiri ardınca b i n ile imdâd edeceğim diyerek duânızı kabûl buyurmuşdu»** (el-Enfâl: 9). İşte Allah, Peygamber'ine (burada zikr olunan) meleklerle imdâd etmişdir [36].

Ebû Zumeyl dedi ki: Bana İbn Abbâs tahdîs edib şöyle dedi: O gün muslimanlardan bir kimse önündeki müşriklerden bir insanın arkasından şiddetle koştuğu bir sırada birdenbire üst tarafında bir kamçı darbesi ile: Gayret et yâ Hayzûm! [37] diyen bir suvârî sesi işitti. Bunun üzerine önündeki müşrike baktı, o düşüb arka üstü yatmış. Yanına gelib baktığında

---

herhangisi üzerine hareket edilirse Peygamber'ine galebe va'd etmişdi. el-Kamer: 43-45 inci âyetlerde de kâfirlerin bozulacağı, arkalarına dönüb kaçacağı haber verilmişti. Bu da aynı va'd cümlesindendir.

Fakat Bedr'de iki ordu karşı karşıya gelince Kureyş ordusu sayı ve kuvvetce çok farklı olduğundan Rasûlullah herkesde bir endîşe hissetmişdi. Bunun üzerine ellerini kaldırarak Allâh'ın va'dini bu sözlerle duâ ve niyâz etmişdi. Ebû Bekr'in: Allâh bu zaferi sana verecekdir sözünden de anlaşılacağı üzere va'd olunan zaferin tahakkuk edeceğine umûmî kanâat hâsıl oldu, irâdeler yükseldi ve hakîkaten va'dedilen zafer gerçekleşdi.

36. Allah'ın meleklerle bilfiil muslimanlara imdâd ve yardım ettiğine delâlet eden âyetlerden ba'zıları şunlardır:

«Andolsun ki siz zaîf ve dûn iken Allah size Bedr'de kat'î bir zafer verdi. Allah'dan sakının tâ ki şükretmiş olasınız. O vakıt sen mu'minlere: İndirilen üç bin (3000) *melekle Rabbınızın size imdâd etmesi yetişmez mi? size diyordun. Evet, siz sabreder sakınırsanız bu* (düşman) *da ansızın üstünüze gelecek olursa Rabbınız size nişanlı nişanlı b e ş b i n* (5000) *melekle imdâd edecektir. Allah bu imdâdı size başka değil, sırf bir müjde olsun, kalbleriniz onunla yatışsın diye yaptı. Yoksa nusrat* (ve zafer) *ancak yegâne gâlib ve yegâne hüküm ve hikmet sâhibi olan Allah cânibindendir»* (Âlu İmrân: 123-127).

«O vakıt siz Rabbınızdan imdâd istiyordunuz da O da: Muhakkak ki ben size birbiri ardınca b i n (lercesi) *ile imdâd edeceğim diyerek duânızı kabûl buyurmuşdu. Allah bunu ancak bir müjde olsun, kalbleriniz o sâyede oturaklaşsın diye yapmışdı.* (Yoksa) *Allah'ın katından başkasından hiçbir yardım yokdur. Şüphesiz ki Allah Azîz Hakîmdir. O, size o vakıt kendisinden bir emînlik olmak üzere hafîf bir uyku bürüyordu. Sizi tertemiz yapmak, sizden şeytânın murdarlığını gidermek, kalblerinize râbıta vermek, ayakları pekişdirmek için de gökden üstünüze bir su indiriyordu. O vakıt Rabbın meleklere: Şüphesiz ki ben sizinle beraberim. Haydi iymân eden* (o mucâhid) *lere sebât ilhâm edin diye vahy ediyordu. Ben kâfirlerin yüreklerine korku salacağım.* (Ey mu'minler!) *hemen vurun boyunlarının üstüne, vurun onların her bir parmağına* (diyordu)» (el-Enfâl: 9-12).

37. Bu, meleğin bindiği atının ismidir denilmişdir (Nevevî).

onun burnu vurulmuş, yüzü de kamçı darbeleri gibi yarılmış. Akabinde bütün bu dövük yerler yemyeşil olmuş. Bunları müşâhade eden o musliman Ensârî geldi ve bu gördüklerini Rasûlullah'a söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah: «Doğru söyledin, bunlar üçüncü semânın yardımındandır» buyurdu. Muslimanlar o gün **yetmiş müşrik öldürdüler, yetmiş** tânesini de esîr aldılar.

Ebû Zumeyl dedi ki: İbn Abbâs şöyle söyledi: Muslimanlar esîrleri topladıkları zaman Rasûlullah, Ebû Bekr ile Umer'e hitâben:

— Bu esîrler hakkında ne düşünüyorsunuz? dedi. Ebû Bekr:

— Ey Allah'ın Peygamber'i! Bunlar amuca oğulları ve aşîret oğullarıdırlar. Ben bunlardan fidye almanı daha uygun görüyorum. Çünkü bu paralar kâfirlere karşı bize bir kuvvet olur, hem de belki Allâh bu kâfirleri İslâm'a hidâyet buyurur dedi. Bu sefer Rasûlullah:

— Senin re'yin nedir? Ey Hattâb oğlu! dedi.

— Ben Umer: Hayır vallâhi yâ Rasûlallah! Ben Ebû Bekr'in düşündüğünü düşünmüyorum. Ben şöyle düşünüyorum: Sen bizlere salâhiyyet ver de bu esîrlerin boyunlarını vuralım. Ali'yi Akîl'e karşı salâhiyyet ver de Ali de onun boynunu vursun. Ben Umer'e de (Umer'in yakınından olan) fulâna karşı salâhiyyet ver, ben de onun boynunu vurayım. Çünkü bunlar küfrün imâmları (önderleri) ve küfür imâmlarının da en önde gelenleridirler dedim. Rasûlullah Ebû Bekr'in dediği rey'e yine fidye almak rey'ine meyletti de benim dediğime yanaşmadı. Ertesi günü geldiğim zaman Rasûlullah ile Ebû Bekr'i oturmuşlar da ağlıyorlar buldum ve:

— Yâ Rasûlallah! Sen ve arkadaşın neden dolayı ağlıyorsunuz? Bana haber ver. Eğer ben de kendimde bir ağlama hissedersem, ben de ağlarım, eğer bir ağlama hissi bulamaz isem ben de sizin ağlamanızdan dolayı ağlama durumu alırım dedim. Rasûlullah:

— Ben şunun için ağlıyorum ki, arkadaşların bana bu esîrlerden fidye almak rey'ini arz ettiler. Yemin olsun bu adamların azâbı bana şu ağactan daha yakın olarak arz olunmuştu. (Allah'ın Peygamber'ine yakın bulunan bir ağaca işâret etmişdir). Ve Aziz ve Celîl olan Allah şu âyetleri indirdi:

«Hiçbir peygamber için arz da ağır basıb zaferler kazanmadıkca esîrleri olmak doğru değildir. Siz geçici dünyâ malını arzu ediyorsunuz. Halbuki Allah âhireti kazanmanızı diliyor. Allah Azîz'dir, Hakîmdir. Eğer Allah'dan bir yazı geçmiş olmasaydı, aldığınız fidyeden dolayı size mutlak büyük bir azâb dokunurdu. Artık elde ettiğiniz ganîmetden halâl ve hoş olarak yeyin. Allah'a korunun, çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîmdir» (el-Enfâl: 66-69).

Bu sûretle Allah ganîmeti muslimanlara halâl kıldı [38].

38. Ganîmetlerin halâl kılındığına en açık deliller bu âyetlerle ganîmet taksîmini, beşte biri ifâde eden diğer âyetler ve bunlarla ilgili hadislerdir.

(١٩) باب ربط الأسير وحبسه ، وجواز المنّ عليه

٥٩ — (١٧٦٤) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث عن سعيد بن أبي سعيد ؛ أنه سمع أبا هريرة يقول : بعث رسول الله ﷺ خيلا قبل نجد . فجاءت برجل من بني حنيفة يقال له ثمامة بن أثال . سيد أهل اليمامة . فربطوه بسارية من سواري المسجد . فخرج إليه رسول الله ﷺ فقال « ماذا عندك ؟ يا ثمامة ! » فقال : عندي ، يا محمد ! خير . إن تقتل تقتل ذا دم . وإن تنعم تنعم على شاكر . وإن كنت تريد المال فسل تعط منه ما شئت . فتركه رسول الله ﷺ . حتى كان بعد الغد . فقال « ما عندك ؟ يا ثمامة ! » قال : ما قلت لك . إن تنعم تنعم على شاكر . وإن تقتل تقتل ذا دم . وإن كنت تريد المال فسل تعط منه ما شئت . فتركه رسول الله ﷺ حتى كان من الغد . فقال « ماذا عندك ؟ يا ثمامة ! » فقال : عندي ما قلت لك . إن تنعم تنعم على شاكر . وإن تقتل تقتل ذا دم . وإن كنت تريد المال فسل تعط منه ما شئت . فقال رسول الله ﷺ « أطلقوا ثمامة » فانطلق إلى نخل قريب من المسجد . فاغتسل . ثم دخل المسجد فقال : أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله . يا محمد ! والله ! ما كان على الأرض وجه أبغض إلي من وجهك ، فقد أصبح وجهك أحب الوجوه كلها إلي . والله ! ما كان من دين أبغض إلي من دينك . فأصبح دينك أحب الدين كله إلي . والله ! ما كان من بلد أبغض إلي من بلدك . فأصبح بلدك أحب البلاد كلها إلي . وإن خيلك أخذتني وأنا أريد العمرة . فماذا ترى ؟ فبشره رسول الله ﷺ . وأمره أن يعتمر . فلما قدم مكة قال له قائل : أصبوت ؟ فقال : لا . ولكني أسلمت مع رسول الله ﷺ . ولا ، والله ! لا يأتيكم من اليمامة حبة حنطة حتى يأذن فيها رسول الله ﷺ .

(19) ESİRİN BAĞLANIB HABS EDİLMESİ VE KENDİSİNE İN'ÂM OLUNMASININ CEVÂZI BÂBI

59 — (1764) Bize Kuteybetu'bnu Saîd tahdîs etti. Bize Leys, Saîd ibn Ebî Saîd'den tahdîs etti. O da Ebû Hureyre'den işitmişdir. Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) Necd tarafına bir suvârî müfrezesi göndermişdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabîlesinden Sümâme ibn Usâl denilen ve Yemâme halkının büyüğü olan bir kimseyi esîr edib getirdiler ve onu mescidin direklerinden birisine bağladılar. Rasûlullah mescide çıktığında Sümâme'ye :

— Yâ Sümâme! Yanında ne ver? (gönlünden ne geçiriyorsun ve sana ne iş yapacağımı zannediyorsun) dedi. Sümâme:

— Gönlümde hayır (umûdu) var yâ Muhammed! Eğer sen beni öldürürsen kanlı bir cânîyi öldürmüş olursun ve eğer bana (afv ni'meti) in'âm edersen, ni'mete karşı şükreden bir kimseye in'âm etmiş olursun. Eğer (kurtuluş fidyem için) mal istiyorsan iste, ondan her istediğin sana verilir dedi. Bu konuşmadan sonra Rasûlullah Sumâme'yi bağlı olarak bırakıb gitti. Nihâyet ertesi gün olunca yine Rasûlullah Sumâme'ye:

— Ey Sumâme! Gönlünde ne var, ne umuyorsun? dedi. O da:

— Benim gönlümde dün sana söylediğim şeyler vardır: Eğer bana afv ni'meti ihsân edersen, ni'mete karşı şükreden kimseye ihsân etmiş olursun. Eğer beni öldürürsen, kanlı bir cânîyi öldürmüş olursun. Şâyet (kurtulmam için) mal istiyorsan, iste ki ondan ne istersen sana verilir dedi. Rasûlullah onu hâli üzere bırakıb gitti. Ertesi gün olunca yine Sumâme'ye hitâben:

— Yâ Sümâme! Gönlünde ne var, ne umuyorsun? diye sordu. O da:

— Gönlümde dün sana söylediklerim vardır: Eğer bana (afv ni'meti) in'âm edersen, ni'mete şükreden bir kimseye in'âm etmiş olursun. Şâyet beni öldürürsen bir kan sâhibini öldürmüş olursun. Eğer (fidyem için) mal istiyorsan, istediğin malı iste, sana verilecekdir, dedi. Bu sefer Rasûlullah:

— Sümâme'yi salıverin, dedi. Sümâme bırakılınca hemen mescid yakınındaki içinde su bulunan bir hurmalığa gitti ve yıkandı. Sonra mescide (peygamber'in huzûruna) girdi ve:

— EŞHEDU EN LÂ İLÂHE İLLALLÂH VE EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN ABDUHÛ VE RASULUHU dedi. Sonra şunları söyledi: Yâ Muhammed! Vallahi şu yer üzerinde bana senin yüzünden daha düşman hiçbir yüz yokdu. Fakat bu sabah senin yüzün bana bütün yüzlerin en sevimlisi oldu. Vallâhi dînlerden hiçbir dîn bana senin dînin kadar düşman gelmezdi. Fakat bu sabah senin dînin bana dînlerin en sevimlisi oldu. Vallâhi memleketlerden hiç bir şehir bana senin belden kadar menfûr değildi. Fakat bu sabah senîn belden benim nazarımda şehirlerin hepsinden daha sevimlidir. Ben umre yapmağa niyyet ettiğim sırada senin suvârîlerin beni yakalamışdı. Şimdi siz ne rey' edersiniz? dedi. Rasûlullah, Sûmâme'yi (dünyâ ve âhiret saâdeti ile) müjdeledi ve ona umre yapmasını emretti. Sümâme umre için Mekke'ye varınca bir sözcü ona:

— Dîninden başka bir dîne mi döndün? dedi. O da:

— Hayır vallâhi ben dînden çıkmadım [39]. Lâkin ben Muhammed Ra-

39. Sümâme, şirki ve putlara ibâdeti bir dîn saymadığı için dînden çıkmadığını yemîn ile te'kîd ederek iddiâ ediyor ki tamamıyle doğrudur. Çünkü islâm dîn, akıl ve irâde sâhibi insanları arzularıyle hayra sevk eden ilâhî bir müessesedir.

sûlullah ile beraber musliman oldum. Vallâhi ben (dîn dediğiniz şirke) dönmem ve Rasûlullah o hususda izin vermedikce size Yemême'den bir buğday tanesi gelmiyecekdir, dedi[40].

٦٠ – (...) حدثنا محمد بن المثنى . حدثنا أبو بكر الحنفي . حدثني عبد الحميد بن جعفر . حدثني سعيد بن أبي سعيد المقبري ؛ أنه سمع أبا هريرة يقول : بعث رسول الله ﷺ خيلا له نحو أرض نجد . فجاءت برجل يقال له ثمامة بن أثال الحنفي . سيد أهل اليمامة . وساق الحديث بمثل حديث الليث . إلا أنه قال : إن تقتلني تقتل ذا دم .

60 — ( ) .... : Buradaki râvî de yine Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'nin Ebû Hureyre'den işittiğini, onun da : Rasûlullah (S) kendisine âid bir suvârî müfrezesini Necd arâzîsi tarafına yolladı. Bu müfreze, kendisine Sümâmetu'bnu Usâl el-Hanefî denilen ve Yemâme ahâlisinin efendisi olan bir kişiyi esîr alıb getirdiler diye söylediği hadîsi, (59 rakamlı) Leys hadîsi şeklinde sevk etmişdir. Ancak burada Sümâme'nin : Eğer sen beni öldürürsen kanlı birini öldürmüş olursun dediğini söylemişdir.

(٢٠) باب إجلاء اليهود من الحجاز

٦١ – (١٧٦٥) حدثنا قتيبة بن سعيد . حدثنا ليث عن سعيد بن أبي سعيد ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أنه قال : بينا نحن في المسجد ، إذ خرج إلينا رسول الله ﷺ فقال « انطلقوا إلى يهود » فخرجنا معه . حتى جئناهم . فقام رسول الله ﷺ فناداهم . فقال « يا معشر يهود ! أسلموا تسلموا » . فقالوا : قد بلغت . يا أبا القاسم ! فقال لهم رسول الله ﷺ « ذلك أريد . أسلموا تسلموا » فقالوا : قد بلغت . يا أبا القاسم ! فقال لهم رسول الله ﷺ « ذلك أريد » فقال لهم الثالثة . فقال « اعلموا أنما الأرض لله ورسوله . وأني أريد أن أجليكم من هذه الأرض . فمن وجد منكم بماله شيئا فليبعه . وإلا فاعلموا أن الأرض لله ورسوله » .

40. Rivâyete göre Sûmâme (R) umreden sonra Yemâme'ye gitmiş ve Yemâme halkının Mekke'ye zahîre yüklemesini yasak etmiştir. Bunun üzerine Mekke'liler Peygamber'e mektûb yazarak : Sen akribâlarına iyilik eklemeği, akribâhk hakkına hurmet etmeği emredersin demişler ve Mekke'ye zahîre gönderilmesini istemişlerdir. Peygamber de Sümâme'ye yazdığı bir mektûbla Mekke'ye zahîre sevkine müsâade edilmesini bildirmişdir (İbn Hişâm).

(20) YAHÛDİLERİN HİCÂZ TOPRAĞINDAN[41] ÇIKARILMALARI BÂBI

61 — (1765) .... : Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir : Biz mescidde bulunduğumuz bir sırada Rasûlullah (S) yanımıza çıkageldi ve : «Yahûdîlerin yurduna yürüyünüz» diye emretti. Biz de onun maiyyetinde olarak yola çıktık ve nihâyet Yahûdilerin yanına vardık. Rasûlullah kalktı ve onlara nidâ ederek :

— Ey Yahûdî topluluğu! Musliman olunuz da selâmetde kalınız dedi. Onlar cevâben :

— Yâ Eba'l-Kasım! Teblîğ ettin (bizim daha ziyâde sana ihtiyâcımız yok) dediler. Rasûlullah onlara :

— Ben ancak bunu yani benim teblîğ etmiş olduğumu i'tirâf etmenizi istiyorum. Musliman olun ki selâmetde kalasınız, dedi. Yahûdîler yine :

— Yâ Eba'l-Kasım! Sen bunu teblîğ ettin dediler. Rasûlullah onlara:

— Ben ancak bunu i'tirâf etmenizi istiyorum dedi. Sonra Rasûlullah üçüncü defa olarak bunu teklîf ettikden sonra :

— Kat'î biliniz ki arz ancak Allâh'a ve Rasûlune âiddir. Ben sizleri bu arâzîden çıkarmak istiyorum. Binâenaleyh sizden her kim kendi malından taşıyamıyacağı bir şeyi olursa onu satsın. Haberiniz olsun, iyi bilin ki **Arz ancak Allâh'a ve Rasûlüne âiddir** buyurdu.

٦٢ — (١٧٦٦) وحدثني مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَإِسْحَٰقُ بْنُ مَنْصُورٍ (قَالَ ابْنُ رَافِعٍ : حَدَّثَنَا . وَقَالَ إِسْحَٰقُ : أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ) . أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ يَهُودَ بَنِي النَّضِيرِ

وَقُرَيْظَةَ حَارَبُوا رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَأَجْلَى رَسُولُ اللهِ ﷺ بَنِي النَّضِيرِ، وَأَقَرَّ قُرَيْظَةَ وَمَنَّ عَلَيْهِمْ . حَتَّى حَارَبَتْ قُرَيْظَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ . فَقَتَلَ رِجَالَهُمْ، وَقَسَمَ نِسَاءَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ . إِلَّا أَنَّ بَعْضَهُمْ لَحِقُوا بِرَسُولِ اللهِ ﷺ فَآمَنَهُمْ وَأَسْلَمُوا . وَأَجْلَى رَسُولُ اللهِ ﷺ يَهُودَ الْمَدِينَةِ كُلَّهُمْ : بَنِي قَيْنُقَاعَ (وَهُمْ قَوْمُ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ) . وَيَهُودَ بَنِي حَارِثَةَ . وَكُلَّ يَهُودِيٍّ كَانَ بِالْمَدِينَةِ .

(...) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ مُوسَى، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، هَٰذَا الْحَدِيثَ . وَحَدِيثُ ابْنِ جُرَيْجٍ أَكْثَرُ وَأَتَمُّ .

41. Hicâz, Arab yarımadasının kuzey batı kısmından ibâret olub Tihâme ile Necd arasında bulunur. Tihâme ile Necd'i hâciz olduğu için Hicâz denilmişdir. Son asır coğrafyacıları Hicâz'ı kuzeyden Filistin, batıdan Kızıl Deniz, güneyden Yemen'e tâbi Asîr mıntakası,

62 — (1766) .... : Abdullah ibn Umer (R) den, (şöyle demişdir) : Rasûlullah'a karşı (önce) Nadîr oğulları (sonra) Kurayza (oğulları) harb açtılar. Bunun üzerine Rasûlullah (S) Nadîr oğullarını yerlerinden sürüb çıkardı. Kurayza'yı ise yerlerinde bırakdı. Ve onlara (bir şey almamak sûretiyle) lutfetti. Nihâyet bunun ardından Kurayza da (ahdini bozarak) harb etti. Rasûlullah da onların erkeklerini öldürdü, kadınlarını, çocuklarını ve mallarını da muslimanlar arasında bölüştürdü. Şukadar ki bunlardan ba'zıları İslâm'a katılmak üzere Rasûlullah'la buluşdular. Rasûlullah onlara emân verdi, onlar da musliman oldular. Bu sûretle Rasûlullah Medîne Yahûdîlerinin hepsini — ki bunlar Abdullah ibn Selâm'ın kabîlesi olan Kaynukâ' oğullarıdır — ve Benû Hârise Yahûdîlerini, (hülâsa) Medîne'de bulunan Yahûdîlerin hepsini Medîne'den sürgün etti [42].

( ) .... : Burada da Hafs ibn Meysere, yine Mûsâ ibn Ukbe'den bu isnâd ile bu hadîsi rivâyet etmiştir. İbn Cureyc'in (62 rakamıyle geçen) hadîsi daha çok ve daha tamâmdır.

doğudan da Necd, Şemmer, Berru'ş-Şâm çölü ile çevrili mıntakadır diye ta'rîf etmişlerdir.

Medînî: Cezîretu'l-Arab beş kısımdır: Tihâme, Necd, Hicâz, Aruz, Yemen'dir demiş ve hiçbir coğrafya âliminin Yemen'i Hicâz arâzisinden saymadığını bildirmişdir.

42. Medîne ve civârında Benû Kaynukâ', Benû Nadîr ve Benû Kurayza adlarında üç Yahûdî kabilesi vardı. Bunlar kısmen Medîne dâhilinde, kısmen hâricinde İkâmet ederlerdi. Medîne'nin bütün san'at ve ticâretini, ekim ve dikim işlerini bu Yahûdîler ellerine almışlardı. Benû Nadîr ve Benû Kureyza Yahûdîlerinin Medîne'ye iki sâat mesâfede mustahkem yurtları vardı. Rasûlullah Medîne'ye hicret ettiğinde bunlarla ayrı ayrı birer muâhade ekdetmişti. Bunların sûretleri hadîs, sîret ve târih kitablarında zabt edilmişdir. Bu muâhadenâmelerin bir maddesinde, mal, can emniyeti ve hürriyetleri mukabilinde ve luzûmunda maddî yardımda bulunmak zikrolunmuştu. Peygamber Benû Âmir'den yanlışlıkla öldürülen iki kişinin diyetini vermek için Benû Nadîr'den yardım istemek üzere bunların yurduna gitmişdi. Muvâfakat ettiler fakat Peygamber arkadaşları ile bir evin duvarı dibinde oturdukları sırada ona yukarıdan taş atarak öldürmek sulkasdını da kurdular. Bu tertîb Peygamber'e vahy ile bildirilince kalkıb Medîne'ye döndüler. Peygamber bunların alçakca teşebbüslerini sahâbilerine bildirdi. Benû Nadîr'a on gün içinde Medîne'den çıkıb gidiniz, bu müddetden sonra sizden her kim bu diyârda görülürse boynunu vururum diye Muhammed ibn Mesleme ile haber gönderdi. Bunun üzerine Nadîr oğulları diğer Yahûdîlerden ve İslâm düşmanlarından yardım va'di aldıkları için : Biz yerimizden çıkmayız, elinden geleni yap diye cevâb verdiler. Rasûlullah onlara harb i'lân etti ve ALLÂHU EKBER diyerek Nadîr oğulları üzerine yürüdü. On beş veya yirmi beş gün muhâsaradan sonra teklîf edilen şartlarla çıkıb gitmeğe râzıy oldular.

(٢١) باب إخراج اليهود والنصارى من جزيرة العرب

٦٣ – (١٧٦٧) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ . ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ (وَاللَّفْظُ لَهُ) . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « لَأُخْرِجَنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ . حَتَّى لَا أَدَعَ إِلَّا مُسْلِمًا » .

(...) وحدثني زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ . أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ . ح وَحَدَّثَنِي سَلَمَةُ ابْنُ شَبِيبٍ . حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ . حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ (وَهُوَ ابْنُ عُبَيْدِ اللهِ) . كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ ، مِثْلَهُ .

(21) YAHÛDÎLERİN VE HRİSTİYANLARIN ARAB YARIMADASINDAN ÇIKARILMALARI BÂBI

63 — (1767) .... : Bize İbn Cüreyc haber verdi. Bana Ebu'z-Zubeyr haber verdi ki kendisi Câbir ibn Abdillah'dan şöyle derken işitmişdir : Bana Umer ibn Hattâb (R) haber verdi ki kendisi Rasûlullah'dan işitmişdir. Rasûlullah (S) : «Yahûdîleri ve Hristiyanları Arab yarımadasından muhakkak çıkaracağım» buyuruyordu [43].

43. Hz. Umer zamanında Yahûdîlerin ve Hristiyanların Hicâz topraklarından çıkarılmalarına âid iki hadis meâli :

İbn Umer (R) şöyle dedi : (Umer'ni hilâfeti zamanında) Hayber halkı Abdullah ibn Umer'i (bir gece damdan aşağı atarak) ellerini ayaklarını kırıb döktükleri târihde Umer ibn Hattâb Medîne de bir hutbe îradına kalkıb şöyle demişdir :

— (Vaktıyle) Rasûlullah (S) Hayber Yahûdîlerini, kendi mallarına yarıcı ta'yîn ederek : «Allah'ın size mukadder kıldığı zamana kadar vatanınızda biz de sizi terk ediyoruz» buyurmuşdu. Şimdi ise (bunlar hıyânete kalkışmışlar batta oğlum) Abdullah ibn Umer Hayber'deki malına gittiğinde geceleyin tecâvüz edilmiş, iki eli ve iki ayağı çarpılmışdır. Binâenaleyh bizim için Hayber diyârında Yahûdîlerden başka bir düşman yokdur. Bunlar muhakkak bizim düşmanımızdır ve nazarımızda müttehemdirler. Şimdi ben bunları sürüb çıkarmak fikrindeyim dedi. Umer, Yahûdîleri hicret ettirmeğe azmedince bunların reisleri olan Ebu'l-Hukayk oğullarından birisi (Medîne'ye) geldi ve :

— Yâ Emîra'l-Mu'minîn! Bizi diyârımızdan çıkarmak mı istersiniz? Halbuki bizi Hayber'de Muhammed bırakmışdır. (Zirâatçılık sûretiyle) mallarımızda çalışmamıza müsâade etmiş ve işçi olarak diyârımızda kalmayı şart kılmışdır dedi. Bunun üzerine Umer :

— Sen beni, Rasûlullah'ın söylediği şu sözlerini unuttu mu sanırsın? Vaktıyle Râsûlullah sana : «İlerde Hayber'den çıkarılıb — sefer meşakkatlerine tahammül eden — kuvvetli deven seni (hicret diyârına) sürüklediği zaman hâlin nasıl olur?» buyurmuşdu diye cevâb verdi. Yahûdî reisi :

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîleri de Ebu'z-Zubeyr'den bu isnâdla bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

(٢٢) باب جواز قتال من نقض العهد ، وجواز إنزال أهل الحصن على حكم حاكم عدل أهل للحكم

٦٤ — (١٧٦٨) وحدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ (وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَقَارِبَةٌ) (قَالَ أَبُو بَكْرٍ : حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ . وَقَالَ الآخَرَانِ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ) عَنْ سَعْدِ ابْنِ إِبْرَاهِيمَ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ بْنَ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ قَالَ : نَزَلَ أَهْلُ قُرَيْظَةَ عَلَىٰ حُكْمِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ . فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَىٰ سَعْدٍ . فَأَتَاهُ عَلَىٰ حِمَارٍ . فَلَمَّا دَنَا قَرِيبًا مِنَ الْمَسْجِدِ ، قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِلأَنْصَارِ « قُومُوا إِلَىٰ سَيِّدِكُمْ » (أَوْ خَيْرِكُمْ) . ثُمَّ قَالَ « إِنَّ هَٰؤُلَاءِ نَزَلُوا عَلَىٰ حُكْمِكَ » قَالَ: تَقْتُلُ مُقَاتِلَتَهُمْ. وَتَسْبِي ذُرِّيَّتَهُمْ. قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « قَضَيْتَ بِحُكْمِ اللهِ » وَرُبَّمَا قَالَ « قَضَيْتَ بِحُكْمِ الْمَلِكِ » وَلَمْ يَذْكُرِ ابْنُ الْمُثَنَّى : وَرُبَّمَا قَالَ « قَضَيْتَ بِحُكْمِ الْمَلِكِ » .

• • •

(...) وحدّثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ ، بِهَٰذَا الإِسْنَادِ . وَقَالَ فِي حَدِيثِهِ : فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَقَدْ حَكَمْتَ فِيهِمْ بِحُكْمِ اللهِ » . وَقَالَ مَرَّةً « لَقَدْ حَكَمْتَ بِحُكْمِ الْمَلِكِ » .

— O söz, bana Ebu'l-Kasım tarafından ufak bir latife olarak söylenmişti diye mukabele etti. Umer de :

— Ey Allah'ın düşmanı yalan söylüyorsun! diye red eyledi. Ve Hayber Yahûdîlerini (Hicâz kıt'ası hâricine) sürüb çıkardı. Fakat hurmadan ellerinde bulunan mahsûlun kıymetini mal, deve, deve palanı, deve yuları ve bunlardan başka metâ' olarak onlara verdi. (*Buhârî, şurût, bâbun izâ işterata fi-l-muzâraa izâ şi'tu ahrectuke*, IV, 35 «17»).

İbn Umer (R) şöyle dedi: Umer ibn Hattâb (kendi zamanında) Yahûdîleri ve Hristiyanları Hicâz toprağından çıkardı. Rasûlullah (S) de Hayber'i fethedince bunları Hayber'den çıkarmak istemişdi. (Çünkü) Rasûlullah bu toprağı fethettiği zaman orası Allâh'a, Rasûlullah'a ve muslimanlara âid olmuşdu da Rasûlullah oradan Yahûdîleri çıkarmak istemişdi. Bunun üzerine Yahûdîler Rasûlullah'dan hurmaları tımar etmek ve mahsûlün yarısı kendilerine âid olmak üzere yurtlarında kalmalarına müsâade etmesini istediler. Rasûlullah bunlara : «Teklîf ettiğiniz bu şartlara göre dilediğimiz müddete kadar sizleri burada bırakıyoruz» buyurdu. Nihâyet Umer bunları Teymâ ve Erîhâ'ya sürünceye kadar Hayber'de kaldılar. (*Buhârî, müzâraa, bâbun izâ kale rabbu'l-ardı ukırruhe mâ akarrake'l-lâhu ve lem yezkur ecelen ma'lûmen fehümâ alâ terâdîhim*, III, 215 «20»).

(22) AHD BOZANLARLA HARB ETMENİN CEVÂZI İLE (MUHÂSARA EDİLEN) BİR KAL'A AHÂLİSİNİ, HÜKÜM VERMEĞE EHLİYETLİ VE ÂDİL BİR HÂKİMİN HÜKMÜNE İNDİRMENİN CEVÂZI BÂBI

64 — (1768) .... : Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle dedi : Kureyza halkı Sa'd ibn Muâz'ın hükmüne boyun eğdi de Rasûlullah (S) Sa'de haber gönderdi. Sa'd bir merkeb üzerinde geldi. (Rasûlullah'ın muhâsara sırasında muvakkaten edinmiş olduğu) mescidin yanına yaklaştığı zaman Rasûlullah Ensâra :

— Haydi seyyidinize (yahut hayırlınıza) ayağa kalkınız! (Onu karşılayıb indiriniz) dedi. Sonra da Sa'da hitâben :

— Şunlar senin hükmüne râzıy oldular buyurdu. Sa'd da :

— Bunların harb edenlerini öldürür, kadınları ve çocuklarını da esîr edersin hükmünü verdi. Bunun üzerine Peygamber :

— (Ey Sa'd!) Allah'ın hükmüne uygun hükmettin buyurdu. Râvî (Allah'ın hükmü ile yerine) bazan, «melikin hükmüne uygun hükmettin» diye rivâyet etmiştir. Buradaki râvîlerden İbn Müsennâ ise : Bazan «melikin hükmü ile hükmettin» buyurdu kısmını zikretmemişdir [44].

( ) Bize Zuheyr ibn Harb tahdîs etti. Bize Abdurrahmân ibn Mehdî, Şu'be'den bu isnâdla tahdîs etti. Ve kendi hadîsinde : Rasûlullah (S): «Andolsun onlar hakkında Allah'ın hükmüne hüküm verdin» buyurdu dedi. Bir kere de : «Andolsun sen melikin hükmüne uygun hükmettin» buyurdu demişdir.

44. İbn Ishâk'ın rivâyetine göre Sa'd ibn Muâz'ın hükmü infâz edilmek üzere handakler kazılmış, buralara birer birer getirilib siyâset hükmü yerine getirilmişdir. İbn Ishâk bu mucrimlerin altı yüz kişi olduklarını rivâyet ediyorsa da Tirmizî, Nesâî ve İbn Hibbân'ın sahîh isnâd ile rivâyetlerine göre dört yüz kişidir. Bunların kadınları ve çocukları da esîr edilmişdir. Benû Kureyza da Sa'd ibn Muâz'ın hükmünün Tevrât hükmüne uygun olduğunu i'tirâf etmişlerdir. Zamanımız kanûnlarına göre de hüküm böyledir. Vatana ihânet eden, düşmanla birleşerek vatandaşlarına karşı silâh kullananların cezâsı i'dâmdır. Benû Kureyza'nın bu âkibeti Ahzâb sûresinde şöyle bildirilmişdir :
«*Kitâblılardan olub da muşriklere yardımda bulunanları da yüreklerine korku düşürerek kal'alarından indirdi. Bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını da esîr ediyordunuz. Onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve henüz ayak basmadığınız diğer arâziye de sizi mîrâscı yapdı. Allah her şeye hakkıyle kadîrdir*» (el-Ahzâb: 26-27).

٦٥ — (١٧٦٩) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن العلاء الهمداني. كلاهما عن ابن نمير. قال ابن العلاء: حدثنا ابن نمير. حدثنا هشام عن أبيه، عن عائشة. قالت: أصيب سعد يوم الخندق. رماه رجل من قريش يقال له ابن العرقة. رماه في الأكحل. فضرب عليه رسول الله ﷺ خيمة في المسجد يعوده من قريب. فلما رجع رسول الله ﷺ من الخندق وضع السلاح. فاغتسل. فأتاه جبريل وهو ينفض رأسه من الغبار. فقال: وضعت السلاح؟ والله! ما وضعناه. اخرج إليهم. فقال رسول الله ﷺ «فأين؟» فأشار إلى بني قريظة. فقاتلهم رسول الله ﷺ. فنزلوا على حكم رسول الله ﷺ. فرد رسول الله ﷺ الحكم فيهم إلى سعد. قال: فإني أحكم فيهم أن تقتل المقاتلة، وأن تسبى الذرية والنساء، وتقسم أموالهم.

65 — (1769) .... : Âişe (R) şöyle dedi : Sa'd ibn Muâz (R) Handak gününde isâbet almış yaralanmıştı. Onu Kureyş'den Hıbbân İbnu'l-Arika denilen bir kimse attığı bir okla kol damarından vurmuştu. Rasûlullah (S) ona yakından hasta ziyâreti yapabilmek için mescidde onun üzerine bir tedâvî çadırı kurdurdu. Rasûlullah Handak harbinden Medîne'ye döndüğünde silâhını çıkarmış ve yıkanmıştı. Bu sırada Cibrîl aleyhisselâm başının tozunu silkerek Rasûlullah'a geldi de :

— Sen silâhlarını bıraktın mı? Vallahi biz (melekler) henüz silâhı bırakmadık. Haydi onlara doğru çık, yürü! dedi. Rasûlullah :

— Nereye? diye sordu. Cibrîl, Benû Kureyza cihetine işâret ederek:

— İşte oraya! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah Benû Kureyza'ya doğru hareket edib onlarla mukatele yaptı. Sonunda onlar Rasûlullah'ın hükmüne râzıy oldular. Rasûlullah da onlar hakkındaki hükmü Sa'da havale etti. Sa'd : Ben onlar hakkında harb edenlerinin öldürülmesini, çocukları ve kadınlarının esîr edilmesini, mallarının da taksîm olunmasını hükmediyorum dedi.

٦٦ — (...) وحدثنا أبو كريب. حدثنا ابن نمير. حدثنا هشام قال: قال أبي: فأخبرت أن رسول الله ﷺ قال «لقد حكمت فيهم بحكم الله عز وجل».

66 — ( ) .... : Bize Ebû Kurayb tahdîs etti. Bize İbn Numeyr tahdîs etti. Bize Hişâm tahds edib dedi ki : Babam şöyle dedi : Bana haber verildi ki Rasûlullah (S) : «Yemîn olsun ki, sen onlar hakkında Azîz ve Celîl olan Allah'ın hükmüne uygun hükmettin» buyurmuşdur.

٦٧ – (...) حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ . أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ سَعْدًا
قَالَ ، وَتَحَجَّرَ كَلْمُهُ لِلْبُرْءِ ، فَقَالَ : اللَّهُمَّ ! إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنْ لَيْسَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ أُجَاهِدَ فِيكَ ، مِنْ قَوْمٍ
كَذَّبُوا رَسُولَكَ (ﷺ) وَأَخْرَجُوهُ . اللَّهُمَّ ! فَإِنْ كَانَ بَقِيَ مِنْ حَرْبِ قُرَيْشٍ شَيْءٌ فَأَبْقِنِي أُجَاهِدْهُمْ فِيكَ .
اللَّهُمَّ ! فَإِنِّي أَظُنُّ أَنَّكَ قَدْ وَضَعْتَ الْحَرْبَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ . فَإِنْ كُنْتَ وَضَعْتَ الْحَرْبَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ
فَافْجُرْهَا وَاجْعَلْ مَوْتِي فِيهَا . فَانْفَجَرَتْ مِنْ لَبَّتِهِ . فَلَمْ يَرُعْهُمْ (وَفِي الْمَسْجِدِ مَعَهُ خَيْمَةٌ مِنْ
بَنِي غِفَارٍ) إِلَّا وَالدَّمُ يَسِيلُ إِلَيْهِمْ . فَقَالُوا : يَا أَهْلَ الْخَيْمَةِ ! مَا هَذَا الَّذِي يَأْتِينَا مِنْ قِبَلِكُمْ ؟ فَإِذَا سَعْدٌ
جُرْحُهُ يَغِذُّ دَمًا . فَمَاتَ مِنْهَا .

67 — ( ) Bize Ebû Kurayb tahdîs etti. Bize İbn Numeyr, Hişâm'-dan tahdîs etti. Bana babam, Âişe'den şöyle haber verdi : Sa'd, yarası iyileşmeğe yüztutub epey kurumuş olduğu sırada şöyle duâ etmişdir : Allah'ım! Sen bilirsin ki Rasûlünü tekzîb eden, vatanından çıkaran kavm kadar kendilerine harb ve cihâd etmek istediğim hiçbir kimse yokdur. Allah'ım! Şâyet Kureyş ile başka bir harbimiz daha kaldı ise senin yolunda onlarla cihâd edeyim diye beni ibkâ et!

Allah'ım! Öyle sanıyorum ki bizimle onlar arasında artık edilecek harb kalmamışdır. Eğer aramızda harb kalmamış ise bu yaramı deş de bu yüzden bana şehâdet nasîb et!

Müteâkiben (Sa'dın bu duâsı kabûl edilerek) göğsünden yara deşilmişdir. Mescidde ve hemen yanıbaşında Benû Ğıfâr'dan ba'zı kimselere âid bir çadır daha vardı. (İşte bu Ğıfârîler kendi hallerinde oturub dururlarken) bir de bakmışlar ki kendilerine doğru kan akıb geliyor. «Sizin tarafınızdan bize doğru gelen bu kan nedir?» dediler. Meğer yarası akıb duruyormuş. İşte Sa'd ondan vefât etti [45].

45. Sa'd ibn Muâz, Ensârın büyüklerinden ve Bedr'in ulularından olub Evs'lerin büyüğü idi. Muhâcirler arasında Ebû Bekr ne makamda ise, Ensâr arasında o makamın sâhibi idi. Handak harbinde Kureyş kâfirlerinden Hıbbân İbnu'l-Arika el-Âmiriyy'nin attığı bir ok ile kol damarı kesilmişdi. Bu yaranın tedâvisi epey sürmüş ve iyiliğe dönmüş iken yine deşilerek ölümüne sebep olmuştur. İbnu'l-Arika oku attığı vakıt Arab âdeti üzere : « خذها وانا ابن العرقة = al sana, benim de İbnu'l-Arika olduğumu bil» demişti. Sa'd yahut bir rivâyete göre Peygamber de : « عرق الله وجهك في النار = Allah yüzünü cehennemde terletsin» demişdi.

Arika yahut Araka, ter ma'nâsına araka'dan türediği için müşâkele tarzında böyle bedduâ edilmişdir.

Muslimanlar ile aralarında olan ahdi bozarak kâfir hizblerini Medîne üzerine üşüştürüb muslimanları çeşit çeşit sıkmtı ve ızdırâblara düşüren Benû Kureyza Ahzâb harbini müteâkib İslâm ordusuna karşı mağlûb olmuş, bugünkü ta'bîr ile kayıdsız şartsız teslîme râzıy olmuşdu. Benû Kureyza Evslilerin ahdlı dostu olduklarından haklarında

٦٨ – (...) وحدثني علي بن الحسين بن سليمان الكوفي. حدثنا عبدة عن هشام، بهذا الإسناد، نحوه. غير أنه قال: فانفجر من ليلته. فما زال يسيل حتى مات. وزاد في الحديث قال: فذاك حين يقول الشاعر:

ألا يا سعد سعد بني معاذ   فما فعلت قريظة والنضير
لعمرك إن سعد بني معاذ   غداة تحملوا لهو الصبور
تركتم قدركم لا شيء فيها   وقدر القوم حامية تفور
وقد قال الكريم أبو حباب   أقيموا، قينقاع، ولا تسيروا
وقد كانوا ببلدتهم ثقالا   كما ثقلت بميطان الصخور

68 — ( ) Ve bize Aliyu'bnu'l-Huseyn ibn Suleymân el Kûfî tahdîs etti. Bize Abdetu, Hişâm'dan bu isnâdla yukarıki (67) rakamlı hadîs tarzında tahdîs etti. Şukadar ki burada : O gecesinde yarası deşildi ve ölünceye kadar da kanı akmakda devam etmiştir. Bir de bu hadîsde şöyle dediği ziyâde olmuşdur : İşte bu, şâirin şu beytleri söylediği zamandadır :

Elâ yâ Sa'du Sa'de Benî Muâzin
Femâ fealet Kurayzatu ve'n-Nadiru
Leamruke inne Sa'de Benî Muâzin
Ğadâte tahammelû lehüve's-sabûru
Terektum kıdrakum lâ şey'e fîhâ
Ve kıdru'l-kavmi hâmiyetun tefûru

yapılacak muâmelenin ta'yîninde Evs'li Sad ibn Muâz'ın hakem olmasını istediler. Sa'd ise metinde görüldüğü üzere erkeklerinin katl, mallarının taksîm, çocukları ile karılarının esîr edilmelerine hükmettikden sonra vefât etti. Peygamber bu hükmünden dolayı Sa'de :

« لقد حكمت فيهم بحكم الله من فوق سبع سموات لقد طرقني بذلك الملك سحرا »

=Yemîn olsun ki sen Allah'ın yedi kat semâlar üzerindeki hükmüne uygun hükmü verdin. Bunun böyle olacağını sahar vaktı melek gelib bana haber verdi idi» buyurmuşdur.

Hadîsde sözü edilen çadır, Rufeyde el-Ensâriyye yahut el-Eslemiyye'nin kurduğu çadır idi ki bu hayır perver kadın, muslimanların kimsesiz yaralılarına orada bakar, Allah rızâsı için bizzât hizmetlerine dikkat ederdi. Peygamber sık sık ziyâreti kolay olsun diye Sa'dın, Rufeyde'nin çadırına naklini emretdikten sonra sabah akşam yanına gider, hal hatırını sorardı. Bu sûretle Sa'de çadır kurdurmakdan maksad, kendisine bir çadır tahsîsinden ibâret olmuş olur.

İkinci çadırın sâhibi, Rufeyde'nin kocası idi denilir (*Tecrid Ter.*, II, 235-236).

Bedr ve Uhud harblerindeki seyyâr tedâvî işlerinden sonra Medîne'de kurulan bu tedâvi çadırı İslâm'da ilk yaralı tedâvî kurumu oluyor. Rufeyde de ilk hasta bakıcı kadın veya ilk kadın doktor sayılabilir.

Ve kad kale'l-Kerîmu Ebû Hubâbin
Ekîmû, Kaynukâu, velâ tesîrû
Ve kad kânû bi-beldetihim sıkâlen
Kemâ sekulet bi-Meytânu's-Suhûru

= Ey Sa'd! Benû Muâz'ın Sa'dı sana sesleniyorum!
Kurayza ve Nadîr kabîleleri ne yapmışlardır?
Hayâtına yemîn ederim ki Muâz oğullarının Sa'dı, kabîlesi kendisini taşıdıkları kuşluk vaktında pek sabırlıdır.
Sizler tencerelerinizi içleri bomboş bıraktınız [46].
Halbuki şu kavmin tencereleri kıpkızgın kaynamaktaydı.
Şu kerîm zât, Ebû Hubâb: Ey Kaynukâ'! Yerinizde ikâmet edin, sakın yürüyüb gitmeyin demişdir.
Halbuki Kureyza oğulları kendi beldelerinde, Meytan dağındaki [47] büyük kayaların ağır oluşları gibi ağırlıklı idiler (malları ve kuvvetlerinin çokluğundan dolayı köklü ve sâbit idiler).

(٢٣) باب المبادرة بالغزو ، وتقديم أهم الأمرين المتعارضين

٦٩ — (١٧٧٠) وحدثني عبد الله بن محمد بن أسماء الضبعي . حدثنا جويرية بن أسماء عن نافع ، عن عبد الله . قال : نادى فينا رسول الله ﷺ يوم انصرف عن الأحزاب « أن لا يصلين أحد الظهر إلا في بني قريظة » فتخوف ناس فوت الوقت. فصلوا دون بني قريظة . وقال آخرون : لا نصلي إلا حيث أمرنا رسول الله ﷺ ، وإن فاتنا الوقت . قال : فما عنف واحدا من الفريقين .

(23) DÜŞMANLA CENGE GİDİŞDE SÜR'AT EYLEMEK VE BİRİBİRİNE AYKIRI BULUNAN İKİ İŞİN DAHA MUHİM OLANINI ÖNE GEÇİRMEK BÂBI

69 — (1770) .... : Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Ahzâb harbinden döndüğü gün bizim aramızda : «Hiç bir kimse

46. Bu yardımcısız olmağa bir meseldir. «Terektum kıdrakum» sözü ile Evs kabîlesini kasdetmektedir. Çünkü onların halîfeleri Kureyza idi. Halbuki Kurayza katlolunmuşdur.
«Ve kıdru'l-Kavmi hâmiyetun tefûru» ile halîfleri Benû Kaynuka hakkında şefâat için hurûclarını kasdetmektedir. Hatta bu sebeble Peygamber onlara in'âm etti ve Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl —ki müteakib beyitde zikredilen Ebû Hubâb kendisidir— sebebiyle onları bir müddet bırakmışdır.

47. *Meytan*, Hicâz arâzisinde, Benû Müzeyne diyârında bir dağın ismidir.
Şâir bu beyitleri ile, Sa'dı, halîfleri olan Benû Kurayza'yı yerlerinde ibkâ etmesine teşvik etmektedir. Kurayza hakkında verdiği hükümden dolayı onu kınıyor, ona Abdullah ibn Ubeyy'in fiilini hatırlatıyor ve onun, halîfleri olan Kaynukâ' oğulları hakkındaki şefâati sebebiyle de Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl'u medh ediyor (Nevevî).

öğlen namazını [48] Benû Kureyza'ya varmadıkca kılmasın» diye nidâ etti. Sahâbîlerden bir takımı vaktın gecikmesinden korkub namazı Benû Kurayza'ya varmadan kıldılar. Diğerleri de : Vakıt geçse de biz namazı ancak Rasûlullah'ın bize kılmamızı emrettiği yerde kılarız dediler. Sonra Peygamber bu iki zümreden hiçbirisine darılmadı [49].

(٢٤) باب ردّ المهاجرين إلى الأنصار منائحهم من الشجر والثمر حين استغنوا عنها بالفتوح

٧٠ — (١٧٧١) وحدثني أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ . قَالَا : أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ . قَالَ: لَمَّا قَدِمَ الْمُهَاجِرُونَ، مِنْ مَكَّةَ، الْمَدِينَةَ قَدِمُوا وَلَيْسَ بِأَيْدِيهِمْ شَيْءٌ. وَكَانَ الْأَنْصَارُ أَهْلَ الْأَرْضِ وَالْعَقَارِ . فَقَاسَمَهُمُ الْأَنْصَارُ عَلَى أَنْ أَعْطَوْهُمْ أَنْصَافَ ثِمَارِ أَمْوَالِهِمْ ، كُلَّ عَامٍ .

48. *Buhârî*'nin bütün nüshalarında ikindi namazı diye geldiği halde *Muslim*'in bütün nüshalarında öğlen diye yazılmışdır.

İbn Hacer bunu inceleyib nihâyet ya Buhârî ile Muslim'in şeyhi Abdullah ibn Muhammed ibn İshâk'ın evvelâ Buhârî'ye «el-Asr (= ikindi)» lafzıyle rivâyet etmişken bilahare diğer kimselere ve bu arada Muslim'e «ez-Zuhr =(öğlen)» lafzıyle rivâyet etmiş olduğuna karar veriyor. Zira Buhârî'nin rivâyet bi'l-ma'nâ husûsunda mezhebi genişce olub bunu ezberinden yazmış olabilir. Muslim ise, lafızları muhafazaya pek ziyâde riâyetkardır.

Askalanî, Muslim'in lafzını Buhârî'ninkine tercîh için de Muslim'e bu lafızda muvâfakat edenlerin çok olmasını ayrıca sebep olarak gösteriyor.

49. Sahâbîler arasındaki bu ihtilâf Peygamber devrinden amelî ve fer'î meseleler hakkındaki ihtilâflardan birisidir. Ameli ve fer'î meselelerde ihtilâf diyoruz. Çünkü o devirde ne i'tikâdî ne de muhkem nassın zâhirine ve ummetin icmâına müstenid olan dinî farizalar ve şer'î asıllarda hçibir ihtilâf kaydedilmemişdir. Yalnız bu ana meselelerin tafsillerinde ve tatbîk şekillerinde ihtilâf edilmiştir ki birisi budur. Bu şekildeki görüş ayrılıkları da ummet hakkında kolaylığı mûcibdir. Bunun için Peygamber bu iki zümreden hiçbirisine darılmamışdır. Sonra fıkıh usûlu âlimleri her iki ictihâdı da inceleyerek şöyle demişlerdir: Namazın ilk vaktında kılınmasına dâir olan emir, *âmm*dır. Benû Kureyza'da kılınması emri *hâs*sdır. Benû Kurayza'ya varmadan namaz kılınmaz diyenler hâss olan emr ile amel edib âmmı tahsîs etmişlerdir. Öbürleri âmmm tahsîsini kabûl etmeyib hâssı te'vîl etmişler ve bu emrin acele gitmekden kinâye olduğunu kabûl etmişlerdir. Hatta emrolunan bu acele yürüyüşü yerine getirmek için bunlar da binitlerinden inmeden hayvan üzerinde kılmışlardır.

Bunu te'lîf için şöyle denilmişdir: Peygamber'in bu emri öğlen vaktı girdikden sonra çıkmıştır. Emir verilirken de sahâbîlerin kimisi öğlen namazını kılmış, kimi de henüz kılmamışdı. Kılmamış olanlara : «Öğleni Benû Kurayza'da kılın» buyurdu. Kılınış olanlara da : «İkindiyi Benû Kurayza'da kılın» denmiş olabilir. Yahut sahâbîlerden her kim hazırlanabilmiş ise hemen Benû Kurayza'ya sür'atle gitmek istediğinden ilk davranmış olanlara : «Öğleni kılmayınız»; geç kalanlara da : «İkindiyi Benû Kurayza'dan başka yerde kılmayınız» denmiş olması da mumkindir.

وَيَكْفُونَهُمُ الْعَمَلَ وَالْمَؤُونَةَ . وَكَانَتْ أُمُّ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، وَهِيَ تُدْعَى أُمَّ سُلَيْمٍ ، وَكَانَتْ أُمَّ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ ، كَانَ أَخَا لِأَنَسٍ لِأُمِّهِ ، وَكَانَتْ أَعْطَتْ أُمُّ أَنَسٍ رَسُولَ اللهِ ﷺ عِذَاقًا لَهَا . فَأَعْطَاهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أُمَّ أَيْمَنَ ، مَوْلَاتَهُ ، أُمَّ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ .

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ : فَأَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَمَّا فَرَغَ مِنْ قِتَالِ أَهْلِ خَيْبَرَ . وَانْصَرَفَ إِلَى الْمَدِينَةِ . رَدَّ الْمُهَاجِرُونَ إِلَى الْأَنْصَارِ مَنَائِحَهُمُ الَّتِي كَانُوا مَنَحُوهُمْ مِنْ ثِمَارِهِمْ . قَالَ : فَرَدَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى أُمِّي عِذَاقَهَا . وَأَعْطَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أُمَّ أَيْمَنَ مَكَانَهُنَّ مِنْ حَائِطِهِ .

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ : وَكَانَ مِنْ شَأْنِ أُمِّ أَيْمَنَ ، أُمِّ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ؛ أَنَّهَا كَانَتْ وَصِيفَةً لِعَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ . وَكَانَتْ مِنَ الْحَبَشَةِ . فَلَمَّا وَلَدَتْ آمِنَةُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، بَعْدَ مَا تُوُفِّيَ أَبُوهُ ، فَكَانَتْ أُمُّ أَيْمَنَ تَحْضُنُهُ ، حَتَّى كَبِرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَأَعْتَقَهَا . ثُمَّ أَنْكَحَهَا زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ . ثُمَّ تُوُفِّيَتْ بَعْدَ مَا تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِخَمْسَةِ أَشْهُرٍ .

(24) MUHÂCİRLERİN, ENSÂR TARAFINDAN KENDİLERİNE ÂRİYET OLARAK VERİLEN AĞAÇ VE MEYVE NEV'İNDEN MENÎHALARINI, FETİHLER SEBEBİYLE BUNLARA İHTİYÂCLARI KALMADIĞI ZAMAN ENSÂRA GERİ VERMELERİ BÂBI

70 — (1771) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Muhâcirler Mekke'den Medîne'ye geldikleri zaman ellerinde hiçbir şey olmıyarak hicret edib gelmişlerdi. Ensâr ise Medîne'de arâzî ve akar sâhibi idi. Bu cihetle Ensâr her sene mallarının yarı mahsûlunu muhâcirlere vermek, muhâcirler de Ensâr'ın yerine arâzî ve hurmalık işini ve külfetini îfâ etmek şartıyle mallarını muhâcirlere ortağa vermişlerdi.

Râvî Enes ibn Mâlik'in anası — ki o Ummu Suleym denmekle meşhûrdu — ayni zamanda Abdullah ibn Ebî Talha'nın da anası idi. Bu Abdullah, Enes'in ana bir erkek kardeşi idi. Bu sırada Enes'in anası Ummu Suleym de Rasûlullah'a kendine âid bulunan bir kaç hurma ağacı hediyye etmişdi. Rasûlullah da bu hurma ağaçlarını mahsûllerinden istifâde etmek üzere Usâmetu'bnu Zeyd'in anası ve kendi lalası olan Ummu Eymen'e vermişdi.

İbn Şihâb dedi ki : Enes ibn Mâlik bana şöyle haber verdi : Rasûlullah (S) Hayber halkı ile muhârebeyi bitirib de Medîneye döndüğü zaman Muhâcirler, Ensârın kendilerine meyvelerinden istifâde etmeleri için âri-

yeten vermiş oldukları menihalarını Ensâr'a iâde ettiler. Rasûlullah da anamın kendisine hediyye etmiş olduğu hurma ağaçlarını, anama geri verdi. Rasûlullah, Ummu Eymen'e de bu hurma ağaçları yerine kendi bahçesinden bir kısmını verdi.

İbn Şihâb dedi ki : Usâmetu'bnu Zeyd'in anası olan Ummu Eymen'in durumu şöyle idi : Bu kadın Peygamber'in babası Abdullah ibn Abdulmuttalib'in hızmetcisi idi. Kendisi Habeşlilerdendi. Babasının vefatından sonra Âmine Hâtun, Rasûlullah'ı doğurunca Ummu Eymen ona mürebbiyelik ve dadılık yapar oldu. Rasûlullah büyüdükden sonra Ummu Eymen'e hurriyet verib âzâd eylemiş, sonra da onu Zeyd ibn Hârise'ye nikâh etmişdir. Ummu Eymen Rasûlullah'ın vefatından beş ay sonra vefat etmişdir [50].

٧١ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وحامد بن عمر البكراوي ومحمد بن عبد الأعلى القيسي. كلهم عن المعتمر (واللفظ لابن أبي شيبة). حدثنا معتمر بن سليمان التيمي عن أبيه، عن أنس؛ أن رجلا (وقال حامد وابن عبد الأعلى: أن الرجل) كان يجعل للنبي ﷺ النخلات من أرضه. حتى فتحت عليه قريظة والنضير، فجعل، بعد ذلك، يرد عليه ما كان أعطاه.

قال أنس: وإن أهلي أمروني أن آتي النبي ﷺ فأسأله ما كان أهله أعطوه أو بعضه. وكان نبي الله ﷺ قد أعطاه أم أيمن. فأتيت النبي ﷺ فأعطانيهن. فجاءت أم أيمن فجعلت الثوب في عنقي وقالت: والله! لا نعطيكاهن وقد أعطانيهن. فقال نبي الله ﷺ «يا أم أيمن! اتركيه ولك كذا وكذا». وتقول: كلا. والذي لا إله إلا هو! فجعل يقول كذا حتى أعطاها عشرة أمثاله، أو قريبا من عشرة أمثاله.

50. Hadîsde zikredilen Ummu Enes, Ummu Suleym, Ummu Abdillah ibn Ebî Talha bir kadının üç künyesidir. İsmi Sehle yahut Muleyke Bintu Melhan'dır. Ensârın Benû Neccâr kolundan olan Sehle Medîne'de ilk musliman olan kadınlardandır. Ummu Harâm'ın kardeşidir. Sehle evvelâ Mâlik ile evlenmiş ve bu evlenmeden Enes dünyâya gelmişdi. Sehle kavmi ile beraber musliman olunca kocası Mâlik buna kızarak Şâm tarafına çekilib gitmiş ve orada küfr üzere ölmüşdür. O sırada Enes sekiz on yaşlarında idi. Annesi onu getirib Peygamber'in hizmetine emânet etmişdi.

İlk kocası Mâlik öldükden sonra Ummu Suleym, Ebû Talha ile evlenmiş bu evlenmeden de Abdullah doğduğu için Ummu Abdillah künyesi ile de anılmışdır. Binâenaleyh Abdullah ibn Ebî Talha, Enes ibn Mâlik'in ana bir kardeşidir. Peygamber'in Medîne'ye hicretinde ilk bey'at eden kadınlar arasında bulunmak şerefini hâiz olan Ummu Suleym oğlu Enes'i Peygamber'in hizmetine tahsîs etmekle kalmayıb bu hadîsde görüldüğü üzere malik bulunduğu birkaç hurma ağacını da Peygamber'e hediyye etmişdi. Kadınlar arasında dînî selâbeti, zekâsı, metâneti ile temâyüz eden Ummu Suleym'in kahramanlıkları ve Peygamber'le çok yakın münâsebetleri vardır.

Ummu Eymen, Bereke Bintu Sa'lebe'dir' Usâme Bintu Zeyd'in annesidir. Kendisi

71 — ( ) Bize Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe, Hâmid ibn Umer el-Bekrâvî ve Muhammed ibn Abdi'l-A'lâ el-Kaysî, bunların hepsi de Mu'temirden tahdîs ettiler. (Bu lâfız Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe'nindir). Bize Mu'temir ibn Suleymân et-Teymî, babasından, o da Enes (R) den şöyle tahdîs etti: Herhangi bir kimse kendi arâzîsinden Peygambere hurma ağaçları tahsîs ederdi. Nihâyet Rasûlullah'a Kurayza ile Nadîr fetholununca Rasûlullah (S) bu fethden sonra kendisine hurma ağacı veren kimselerin hurma ağaçlarını o kimselere geri vermeğe başladı.

Enes der ki: Benim âilem de bana, Peygamber'e gitmemi ve ondan kendilerinin Peygamber'e vermiş oldukları ağacların hepsini veya bir kısmını istemekliğimi emrettiler. Halbuki Allah'ın Peygamber'i benim âilemin kendisine verdiği bu hurma ağaçlarını Ummu Eymene vermişdi. Ben Peygamber'e geldim. Peygamber bana vaktıyle verdiğimiz bu hurma ağaçlarını geri verdi. Bu sırada Ummu Eymen geldi ve sevbini benim boynuma atmıya başlıyarak: Vallâhi Peygamber bu ağaçları bana vermişken biz onları sana vermeyiz dedi. Bunun üzerine Allah'ın Peygamber'i: «Yâ Umme Eymen! Sen o hurmaları bırak. Onların yerine sana şu şu vardır» dedi. Kadın da: Hayır kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan (Allah) a yemîn ederim ki olmaz diyordu. Rasûlullah da söylediğini söylemeğe başladı. Nihâyet Peygamber Ummu Eymen'e bu hurma ağaçlarının on mislini yahut da on misline yakın bir mikdârını verdi.

(٢٥) باب جواز الأكل من طعام الغنيمة فى دار الحرب

٧٢ — (١٧٧٢) حدثنا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ. حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ (يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ). حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ، قَالَ: أَصَبْتُ جِرَابًا مِنْ شَحْمٍ، يَوْمَ خَيْبَرَ. قَالَ: فَالْتَزَمْتُهُ. فَقُلْتُ: لَا أُعْطِي الْيَوْمَ أَحَدًا مِنْ هَذَا شَيْئًا. قَالَ: فَالْتَفَتُّ فَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مُتَبَسِّمًا.

(25) HARB SÂHASINDA GANÎMET YİYECEKLERİNDEN YEMENİN CEVÂZI BÂBI

72 — (1772) .... : Abdullah ibn Muğaffel şöyle dedi: Ben Hay-

evvelâ Ubeyd el-Habeşî ile evlenib bu evlilikden de Eymen doğduğu için Ummu Eymen diye künyelenmişdir. Binâenaleyh Usâme ile Eymen ana bir kardeşdirler. Bundan sonraki rivâyetde tasrîh edildiğine göre Ummu Eymen aslen Habeşli olub Peygamber'in babası Abdullah ibn Abdulmuttalib'in hizmetçisi idi. Abdullah öldükden sonra, Âmine Muhammed'i doğurunca, Ummu Eymen onun hizmetini ve mürebbiyeliğini yapmışdır. Hatta Peygamber'e süt de verdiği rivâyet edilir. İşte bundan dolayı sonraları Peygamber: « ام ايمن امى بعد امى = Ummu Eymen, annemden sonra annemdir» buyurmuşdur. Peygamber büyüdükden sonra Ummu Eymen'e hurriyet verib âzâd etmiş, müteâkiben de Zeyd ibn Hârise ile evlendirmişdir. Bu evlenmeden de Usâmetu'bnu Zeyd doğmuşdur. Ummu Eymen Peygamber'in vefatından beş ay sonra vefat etmişdir.

ber günü bir tulum iç yağı ele geçirdim ve onu sıkıca yapışdıkdan sonra: Ben bugün bundan kimseye bir şey vermem dedim. Arkama döndüğümde Rasûlullah (S) ı tebessüm ediyor buldum.

٧٣ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعَبْدِيُّ. حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ مُغَفَّلٍ يَقُولُ: رُمِيَ إِلَيْنَا جِرَابٌ فِيهِ طَعَامٌ وَشَحْمٌ، يَوْمَ خَيْبَرَ. فَوَثَبْتُ لِآخُذَهُ. قَالَ: فَالْتَفَتُّ فَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ

(...) وحدثناه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ. حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: جِرَابٌ مِنْ شَحْمٍ. وَلَمْ يَذْكُرِ الطَّعَامَ.

73 — ( ) .... : Humeyd ibn Hilâl tahdîs edib dedi ki : Ben Abdullah ibn Muğaffelden işittim şöyle diyordu : Hayber günü bize içinde yiyecek maddesi ve iç yağı bulunan bir tulum atıldı. Ben hemen onu almak için ileriye sıçradım. Arkama döndüğümde Rasûlullah (S) ı görünce ondan utandım[51].

( ) .... : Burada da Şu'be, bu isnâdla rivâyet etmişdir. Şukadar ki burada : Bir tulum iç yağı demiş de, yiyeceği zikretmemişdir.

(٢٦) باب كتاب النبيّ صلى الله عليه وسلم إلى هرقل يدعوه إلى الإسلام

٧٤ – (١٧٧٣) حدثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ رَافِعٍ) (قَالَ ابْنُ رَافِعٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ: حَدَّثَنَا. وَقَالَ الْآخَرَانِ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ) أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ أَبَا سُفْيَانَ أَخْبَرَهُ، مِنْ فِيهِ إِلَىٰ فِيهِ. قَالَ: انْطَلَقْتُ فِي الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ: فَبَيْنَا أَنَا بِالشَّأْمِ،

51. Abdullah ya o tulumu almak üzere hırala atıldığını Peygamber gördüğü için utanmışdır yahut da «ben bugün bundan kimseye bir şey vermem» sözünden dolayı utanmışdır.

إِذْ جِيءَ بِكِتَابٍ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَىٰ هِرَقْلَ . يَعْنِي عَظِيمَ الرُّومِ . قَالَ : وَكَانَ دِحْيَةُ الْكَلْبِيُّ جَاءَ بِهِ . فَدَفَعَهُ إِلَىٰ عَظِيمِ بُصْرَىٰ . فَدَفَعَهُ عَظِيمُ بُصْرَىٰ إِلَىٰ هِرَقْلَ . فَقَالَ هِرَقْلُ : هَلْ هَهُنَا أَحَدٌ مِنْ قَوْمِ هَـٰذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ ؟ قَالُوا : نَعَمْ . قَالَ : فَدُعِيتُ فِي نَفَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ . فَدَخَلْنَا عَلَىٰ هِرَقْلَ . فَأَجْلَسَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ . فَقَالَ : أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَبًا مِنْ هَـٰذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ ؟ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ : فَقُلْتُ : أَنَا . فَأَجْلَسُونِي بَيْنَ يَدَيْهِ . وَأَجْلَسُوا أَصْحَابِي خَلْفِي . ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ فَقَالَ لَهُ : قُلْ لَهُمْ : إِنِّي سَائِلٌ هَـٰذَا عَنِ الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ . فَإِنْ كَذَبَنِي فَكَذِّبُوهُ . قَالَ : فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ : وَايْمُ اللَّهِ ! لَوْلَا مَخَافَةَ أَنْ يُؤْثَرَ عَلَيَّ الْكَذِبُ لَكَذَبْتُ . ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ : سَلْهُ . كَيْفَ حَسَبُهُ فِيكُمْ ؟ قَالَ قُلْتُ : هُوَ فِينَا ذُو حَسَبٍ . قَالَ : فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ ؟ قُلْتُ : لَا . قَالَ : فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ ؟ قُلْتُ : لَا . قَالَ : وَمَنْ يَتَّبِعُهُ ؟ أَشْرَافُ النَّاسِ أَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ ؟ قَالَ قُلْتُ : بَلْ ضُعَفَاؤُهُمْ . قَالَ : أَيَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ ؟ قَالَ قُلْتُ : لَا . بَلْ يَزِيدُونَ . قَالَ : هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ ، بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ ، سَخْطَةً لَهُ ؟ قَالَ قُلْتُ : لَا . قَالَ : فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ ؟ قُلْتُ : نَعَمْ . قَالَ : فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ ؟ قَالَ قُلْتُ : تَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَالًا . يُصِيبُ مِنَّا وَنُصِيبُ مِنْهُ . قَالَ : فَهَلْ يَغْدِرُ ؟ قُلْتُ : لَا . وَنَحْنُ مِنْهُ فِي مُدَّةٍ لَا نَدْرِي مَا هُوَ صَانِعٌ فِيهَا .

قَالَ : فَوَاللَّهِ ! مَا أَمْكَنَنِي مِنْ كَلِمَةٍ أُدْخِلُ فِيهَا شَيْئًا غَيْرَ هَـٰذِهِ .

قَالَ : فَهَلْ قَالَ هَـٰذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ ؟ قَالَ قُلْتُ : لَا . قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ : قُلْ لَهُ : إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ حَسَبِهِ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ فِيكُمْ ذُو حَسَبٍ . وَكَذَٰلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي أَحْسَابِ قَوْمِهَا . وَسَأَلْتُكَ : هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا . فَقُلْتُ : لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ قُلْتُ رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ آبَائِهِ . وَسَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ ، أَضُعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ ؟ فَقُلْتَ : بَلْ ضُعَفَاؤُهُمْ . وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ . وَسَأَلْتُكَ : هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا . فَقَدْ عَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَدَعَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ يَذْهَبَ فَيَكْذِبَ عَلَى اللَّهِ . وَسَأَلْتُكَ : هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَهُ سَخْطَةً لَهُ ؟ فَزَعَمْتَ

أَنْ لَا. وَكَذَٰلِكَ الْإِيمَانُ إِذَا خَالَطَ بَشَاشَةَ الْقُلُوبِ . وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَزِيدُونَ أَوْ يَنْقُصُونَ؟ فَزَعَمْتَ أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ. وَكَذَٰلِكَ الْإِيمَانُ حَتَّىٰ يَتِمَّ. وَسَأَلْتُكَ: هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ فَزَعَمْتَ أَنَّكُمْ قَدْ قَاتَلْتُمُوهُ. فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سِجَالًا. يَنَالُ مِنْكُمْ وَتَنَالُونَ مِنْهُ. وَكَذَٰلِكَ الرُّسُلُ تُبْتَلَىٰ ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ الْعَاقِبَةُ . وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَغْدِرُ؟ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ لَا يَغْدِرُ. وَكَذَٰلِكَ الرُّسُلُ لَا تَغْدِرُ. وَسَأَلْتُكَ: هَلْ قَالَ هَٰذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا. فَقُلْتُ: لَوْ قَالَ هَٰذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ، قُلْتُ رَجُلٌ ائْتَمَّ بِقَوْلٍ قِيلَ قَبْلَهُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ: بِمَ يَأْمُرُكُمْ؟ قُلْتُ: يَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصِّلَةِ وَالْعَفَافِ . قَالَ: إِنْ يَكُنْ مَا تَقُولُ فِيهِ حَقًّا، فَإِنَّهُ نَبِيٌّ. وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ. وَلَمْ أَكُنْ أَظُنُّهُ مِنْكُمْ. وَلَوْ أَنِّي أَعْلَمُ أَنِّي أَخْلُصُ إِلَيْهِ، لَأَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ. وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَغَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ. وَلَيَبْلُغَنَّ مُلْكُهُ مَا تَحْتَ قَدَمَيَّ.

قَالَ: ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَرَأَهُ. فَإِذَا فِيهِ «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ. مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَىٰ هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ. سَلَامٌ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ. أَمَّا بَعْدُ. فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ الْإِسْلَامِ . أَسْلِمْ تَسْلَمْ. وَأَسْلِمْ يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ. وَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرِيسِيِّينَ . وَيَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَنْ لَا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ [٣/آل عمران/الآية ٦٤].

فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ عِنْدَهُ وَكَثُرَ اللَّغْطُ . وَأَمَرَ بِنَا فَأُخْرِجْنَا. قَالَ: فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي حِينَ خَرَجْنَا: لَقَدْ أَمِرَ أَمْرُ ابْنِ أَبِي كَبْشَةَ . إِنَّهُ لَيَخَافُهُ مَلِكُ بَنِي الْأَصْفَرِ .

قَالَ: فَمَا زِلْتُ مُوقِنًا بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ سَيَظْهَرُ، حَتَّىٰ أَدْخَلَ اللَّهُ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ.

(...) وحدثناه حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ). حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ. وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ: وَكَانَ قَيْصَرُ لَمَّا كَشَفَ اللَّهُ عَنْهُ جُنُودَ فَارِسَ مَشَىٰ مِنْ حِمْصَ إِلَىٰ إِيلِيَاءَ . شُكْرًا لِمَا أَبْلَاهُ اللَّهُ. وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ: «مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ». وَقَالَ «إِثْمَ الْيَرِيسِيِّينَ». وَقَالَ «بِدَاعِيَةِ الْإِسْلَامِ».

(26) PEYGAMBER (S) İN, KENDİSİNİ İSLÂMA DA'VET EDEREK HERAKLİYUS'A YAZDIĞI MEKTÛBU BÂBI

74 — (1773) Bize Ishâk ibn İbrahim el-Hanzalî, İbn Ebî Umer, Muhammed ibn Râfî' ve Abdu'bnu Humeyd tahdîs etti. (Bu lâfız İbn Râfî'nindir. İbn Râfî' ile İbn Ebî Umer: Haddesenâ dediler. Diğer ikisi ise: Bize Abdurrazzak haber verdi dediler). Bize Ma'mer, Zuhrî'den, o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den, o da İbn Abbâs'dan haber verdi ki İbn Abbâs'a da, ağız ağıza olmak üzere Ebû Sufyân haber verib şöyle demişdir: Benimle Rasûlullah arasında akdedilmiş bulunan Hudeybiye sulh andlaşması müddeti içinde ben Şâm'a gittim. Ben Şâm'da bulunduğum sırada Rasûlullah'dan Rûm'un büyüğü Herakliyus'e bir mektûb getirildi. Bu mektûbu Dıhyetu'l-Kelbî getirmiş ve Busrâ'nın büyüğüne vermişdi [52]. Busrâ'nın emîri de mektûbu Herakliyus'a göndermişdi. Herakliyus:

— Burada şu Peygamber olduğunu iddiâ eden adamın kavmından kimse var mı? diye sordu. Adamları:

— Evet vardır dediler. Bunun akabinde ben Kureyş'den bir cemâat içinde olarak da'vet olundum. Hırakl'in huzûruna girdik. Bizleri önüne oturtdu ve (tercümanı vâsıtasıyle):

— Peygamber olduğunu söyleyen bu zâta neseben en yakın olan hanginizdir? dedi. Ebû Sufyân der ki:

— Neseben en yakınları benim dedim. Beni onun önüne oturtdular, rakadaşlarımı da benim arkama oturtdular. Sonra Hırakl tercümanını çağırdı ve dedi ki: Bunlara söyle: Ben, Peygamber olduğunu söyleyen o zât hakkında bu adamdan ba'zı şeyler soracağım. Bu bana yalan söylerse siz onu tekzîb ediniz! Ebû Sufyân der ki: Vallâhi arkadaşlarım tarafından yalanımın öteye beriye yayılmasından korkmasaydım Peygamber hakkında muhakkak yalan uydururdum. Sonra tercümanına:

— Ona, sizin içinizde onun nesebi nasıldır? diye sor, dedi. Ben:

— İçimizde onun nesebi pek büyüdür dedim.

— Babaları içinde bir melik var mıydı? dedi.

— Hayır, dedim.

— Şu dediğini demezden (yani Peygamberlikden) evvel onu hiç yalan ile ittihâm ettiniz mi? dedi.

— Hayır, dedim.

— Ona kimler tâbi' oluyor, halkın eşrâfı mı yoksa zaîfleri mi dedi.

52. Dıhye ibn Halîfe el-Kelbî, sahâbîlerin en güzeli ve en kibar bir sîması idi. Rivâyete göre Dıhye Şâm'a vardığında evlerden herkes çıkıb bu güzel zâtı görmeğe koşmuşlardı. Sahâbîler içinde Dıhye adında başka kimse yokdur. Birçok kereler Cibril onun sûretinde Peygamber'e vahy getirmişdir. Roma imparatorluğu gibi o devrin muazzam bir devletinin reîsine böyle kibar, yakışıklı, gâyet güzel bir elçi gönderilmesinde son derece yüksek bir intihâb güzelliği vardır.

O zamanki Busrâ emîrinin ismi, Hâris ibn Ebî Şemir el-Ğassânî'dir. Mektûbu emirden alıb Hırakliyus'a götüren meşhûr Hâtem Tâî'nin oğlu Adiyy idi. Dıhye ile birlikde Kayser'in nezdine gitmişlerdi. Bezzâr'ın *Müsned*'inde rivâyet edildiği üzere mektûbu Kayser'in eline sunan Dıhye'dir.

— Halkın zaîfleridir, dedim.

— Ona tâbi' olanlar artıyor mu yoksa eksiliyor mu? dedi.

— Hayır eksilmiyorlar fakat artıyorlar, dedim.

— İçlerinde onun dînine girdikden sonra beğenmemezlikden dolayı dîninden dönen var mı? dedi.

— Hayır, yokdur dedim.

— Onunla hiç harb ettiniz mi? dedi.

— Evet ettik, dedim.

— Onunla mukateleniz (in netîcesi) nasıldır? dedi.

— Harb tâlii bizimle onun arasında nevbet nevbet olur. Kâh o bize zarar verir, kâh biz ona zarar veriyoruz, dedim.

— Hiç gadr eder mi (yani ahdi bozar mı)? dedi.

— Hayır, gadr etmez. Ancak biz şimdi onunla bir müddete kadar mütâreke hâlindeyiz. Bu müddet içinde ne yapacağını bilmiyoruz, dedim. Ebû Sufyân der ki: Vallâhi bana kendiliğimden bir şey katmağı imkân verecek bu sözden başkasını bulamadım.

— Sizden bu sözü ondan evvel söylemiş (yani ondan evvel peygamberlik iddiâ etmiş) bir kimse var mıdır? dedi.

— Hayır, yokdur dedim. Tercümanına dedi ki:

— Ona söyle: Nesebini sordum, içinizde yüksek neseb sâhibi olduğunu beyân ettin. Peygamberler de zâten böyle kavmlerinin yüksek neseb sâhibleri içinden gönderilir. Ben sana: Onun babaları ve dedeleri içinde bir melik gelmiş midir? diye sordum. Hayır gelmemişdir, dedin. babalarından bir melik olaydı bu da babalarının mülkünü geri almak isteyen bir kimsedir diye hükmederdim diyorum. Ben sana: Ona tâbi' olanlar halkın eşrâfı mı yoksa zaîfleri midir diye sordum. Ona tâbi' olanlar insanların zaîfleridir dedin. Rasûlullere tâbi' olanlar da zâten onlardır. Ben sana: O bu dediğini demezden evvel onun bir yalanını tutmuş mu idiniz diye sordum. Sen: Hayır, dedin. Ben ise kat'i bilmişim ki halka karşı yalan söylemeği irtikâb etmemiş bir kimse sonra gidib de Allah'a karşı yalan söylemeğe cür'et edemez. Ben sana: Onun dînine girdikden sonra beğenmemezlikden dolayı irtidâd eden kimse var mıdır? diye sordum. Sen: Hayır dedin. İymân da, mûcib olduğu iç ferahlığı kalbe karışıb kökleşince böyle olur. Ben sana: Ona tâbi' olanlar artıyor mu, yoksa eksiliyor mu? diye sordum. Onlar artıyorlar dedin. İymân keyfiyeti de tamam oluncaya kadar hep bu minval üzere gider. Ben sana: Onunla hiç harb ettiniz mi? dedim. Sen: Onunla harb ettiğinizi, harbin netîcesinin sizinle onun arasında nevbet nevbet değişir olduğunu, kâh onun size zarar verdiğini, kâh sizin ona zarar verdiğinizi söyledin. Rasûluller de böyledir. Onlar (Allah tarafından tâat yolunda sabırlarının ve gayretlerinin çokluğu sebebiyle ecirleri büyük olsun diye) belâlara uğratılırlar sonra da makbûl akîbet onların lehine olur. Ben sana: O zât gadr eder mi (ya-

ni ahdine vefasızlık eder mi)? diye sordum. Gadr etmez dedin. Peygamberler de böyledir, gadr etmezler. Ben sana : Bu sözü içinizde ondan evvel söylemiş bir kimse olaydı, bu da kendisinden evvel söylenmiş bir söze uyub taklîde kalkışmış bir kimsedir diye düşünürdüm, dedi. Bundan sonra Hırakl :

— Size ne emrediyor? diye sordu. Ben :

— O bize namazı, zekâtı, sılayı (yani Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği hukûka riâyet edib durmayı), harâmlardan el çekip afîf olmayı emrediyor, dedim. Hırakl :

— Eğer o zât hakkında bu dediklerin doğru ise, o muhakkak bir peygamberdir. Zâten ben bir peygamberin çıkacağını bilirdim. Lâkin onun sizden olacağını tahmîn etmezdim. Onun nezdine varabileceğimi bilsem, onunla buluşmayı çok isterdim. Onun yanında olaydım (hizmet ederek) ayaklarını yıkardım. Yemînle söylüyorum ki onun mülkü, iktidârı benim şu ayaklarımın altında bulunan yerlere muhakkak ulaşacakdır, dedi. Sonra Rasûlullah'ın mektûbunu istedi. Getiren zât onu Hırakl'e verdi. Akabinde mektûbu okudu, mektûbda şunlar yazılmışdı :

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد رسول الله الى هرقل عظيم الروم سلام على من
اتبع الهدى اما بعد فانى ادعوك بدعاية الاسلام أسلم تسلم واسلم يؤتك الله اجرك مرتين
وان توليت فان عليك اثم الاريسين ويا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم
ان لا نعبد الا الله ولا نشرك به شيئاً ولا يتخذ بعضنا بعضاً ارباباً من دون الله فان
تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون

= Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle, Allah'ın Rasûlu Muhammed'den Rûm'un büyüğü Hırakl'e!

Hidâyet yoluna uyanlara selâm olsun. Bundan sonra : (Ey Rûm milletinin büyüğü)! Ben seni İslâm da'vetine çağırıyorum. Musliman ol ki selâmetde bulunasın. Musliman ol ki Allah senin ecrini iki kat versin. Eğer bu da'vetimi kabûl etmezsen, Hrıstiyan çiftçilerin günâhı senin boynunadır. EY KİTÂBLILAR! BİZİMLE SİZİN ARAMIZDA MUSÂVÎ VE MÜŞTEREK OLAN BİR SÖZE GELİNİZ: ALLAH'DAN BAŞKASINA TAPMIYALIM, ONA HİÇBİR ŞEYİ EŞ TUTMAYALIM, ALLÂH'I BIRAKIB DA BİRİBİRİMİZİ RABLAR EDİNMEYELİM. EĞER (KİTÂBLILAR BU DA'VETDEN) YÜZ ÇEVİRİRLERSE SİZ DE ONLARA : ŞÂHİD OLUN BİZ MUHAKKAK MUSLİMANLARIZ DEYİN» (Âlu Imrân: 64) [53].

53. Rasûlullah'ın bu mektûbunda insanlık için şu ölümsüz kaideler ve tükenmez faydalar vardır :

(Ebû Sufyân der ki : Hırakl, diyeceğini dedikden ve) mektûbun okunmasından ayrıldıkdan sonra yanında sesler yükseldi ve gürültü çoğaldı. Bizim çıkarılmamızı emretti. Biz de yanından çıkarıldık. Çıktığımız zaman arkadaşlarıma : İbnu Ebî Kepşe'nin[54] (yani peygamberin) işi hakîkaten azâmet peydâ etti. Şu muhakkak ki Benû Asfar meliki ondan korkmakdadır dedim. Artık ben Rasûlullah'ın işinin muhakkak gâlib geleceğine tâ Allah İslâm'ı kalbime sokuncaya kadar kani olmakda devam ettim[55].

a. Kâfirlere harb açmadan evvel onları İslâm'a da'vet etmek. Bu da'vet vâcibdir, da'vetden önce kıtâl harâmdır.

b. Kendilerine mektûb gönderilenler kâfir olsa da mektûba BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİM ile başlamanın müstehâb olduğu.

c. Mektûbun kimden kime olduğunun tasrîhi ve AMMA BA'DU faslu'l-hitâbmm kullanılması.

d. Mektûblarda ve yazışmalarda ifrat ve tefrit yapmamak, kısa, açık ve kesin ifâdeler kullanmak, hıtâblarda makam ve rutbeleri ve hurmet lafızlarını ihmâl etmemek, İslâm'a da'vetde en güzel metodları ve yolları ta'kîb etmek. Çünkü Allah İslâm'a çağrılanlar hakkında yumuşak dil kullanmayı emredib şöyle buyurmuşdur : «*Rabbın yoluna hikmetle güzel öğütle da'vet et. Onlarla mücâdeleni en güzel yol hangisi ise onunla yap...*» (en-Nahl: 125).

e. Hz. Peygamber'in Allah'ın emri gereğince mektûbuna aldığı (Âlu Imrân: 64) âyeti bütün dinleri ve insanlığı birleştirecek genişlik ve yüksekliğin hârika bir ifâdesidir.

«Burada muhtelif vicdânların, muhtelif milletlerin, muhtelif dînlerin, muhtelif kitâbların, vicdânî bir esasda, bir hak kelimesinde nasıl tavhîd olunacakları, İslâm'ın beşeriyet âlemine nekadar geniş, nekadar açık, nekadar müstakîm bir hidâyet yolu ve bir hürriyet kanûnu ta'lîm eylediği ve artık bunun Arab ve gayr Arab'a inhisârı olmadığı tamâmen gösterilmişdir. (ALLAH'dan BAŞKASINA TAPMIYALIM, ONA HİÇBİR ŞEYİ EŞ TUTMAYALIM, ALLAH'I BIRAKIB DA BİRİBİRİMİZİ RABLAR EDİNMEYELİM) kelimesinde toplanan vicdânî vahdetden daha geniş, daha hâkim hiçbir vicdân bulmak mümkün değildir ki onun arkasına düşülsün. Dînî terakkîler, yükselişler, vicdânların ayrılık ifâde eden husûsiyetlerinde değil, külliyetinde ve genişliğindedir. Bütün hürriyet ve müsâvaat da'vâsının esâsı bu bir kelimede bir vicdânda toplanır: VE BA'ZIMIZ BA'ZIMIZI ALLAH'DAN BERİDE RABB EDİNMESİN. İşte hürriyet ve müsâvaat da'vâsının yegâne çözüm anahtarı bundadır...» (*Hak Dîni Kur'ân Dili*, II, 1131-1132).

54. Muşrikler, Rasûlullah'ı *Ebû Kebşe* adındaki kimseye nisbet ederlerdi. Bu zât, putlara ibâdet husûsunda Kureyş'e muhâlefet ederek *Şi'ra'l-Abûr* adındaki yıldıza tapmış bir Huzâa'lı idi. Peygamber de putlara ibâdet husûsunda Kureyş'e muhâlefet edince ona benzederek : «Ebû Kebşe'nin oğlu» adını verdiler. Bir rivâyete göre de Ebû Kebşe, anası cihetinden Peygamber'in dedelerindendir. Peygamberi ona nisbet etmekle gûya ona çekmiş olduğunu kasdetmek isterlerdi (İbn Esîr, *en-Nihâye*).

55. İbn Abbâs'ın Ebû Sufyân'dan rivâyeti burada son buluyor. *Buhârî*'deki rivâyetde bundan sonra Zuhrî'nin İbnu'n-Nâtûr, dan aldığı rivâyeti vardır. İbnu'n-Nâtûr, Abdulmelik'in halîfeliği zamanında hayatda idi. İbn Şihâb Zuhrî kıssayı bizzât ondan dinlemiştir. Bu rivâyetin tercümesi şudur :

«İliyâ yani Beytu'l-makdis sâhibi ve Hırakl'in dostu olub Şâm Hristiyanlarına episkopos ta'yîn edilen İbnu'n-Nâtûr, Hırakl'den bahsederek şöyle derdi : Hırakl, Beytu'l-makdis'e geldiği zaman (günün birinde) pek kederli göründü. Patrîklerinden yani emîrlerinden ba'zıları ona, «senin hâlini başka türlü görüyoruz» dediler. —İbn'un-Nâtûr

( ) .... : Buradaki râvîler de İbn Şihâb ez-Zuhrî'den bu isnâdla rivâyet etmişlerdir. Bu hadîsde : «Kayser, Allah ondan Fars ordusunu bozguna uğrattığı zaman, Allahın kendisine in'âm ettiği bu büyük ni'meti şükr olmak üzere Hıms'dan İliyâ'ya (yani Beytu'l-Makdis'e) kadar yürüdü idi» fıkrasını ziyade etmişdir. Bir de bu hadîsde : «Allahın kulu ve Rasûlü Muhammed'den...»; «İsme'l-yerîsıyyîn» ve «bi-dâiyeti'l-İslâm» şeklinde söylemişdir.

(٢٧) باب كتب النبيّ صلى الله عليه وسلم إلى ملوك الكفار يدعوهم إلى الله عزّ وجلّ

٧٥ — (١٧٧٤) حدّثني يُوسُفُ بْنُ حَمَّادٍ الْمَعْنِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ كَتَبَ إِلَى كِسْرَى، وَإِلَى قَيْصَرَ، وَإِلَى النَّجَاشِي، وَإِلَى كُلِّ جَبَّارٍ، يَدْعُوهُمْ إِلَى اللهِ تَعَالَى. وَلَيْسَ بِالنَّجَاشِي الَّذِي صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ.

(...) وحدّثناه مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الرُّزِّيُّ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ. حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ. وَلَمْ يَقُلْ: وَلَيْسَ بِالنَّجَاشِي الَّذِي صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ.

* * *

(...) وَحَدَّثَنِيهِ نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. أَخْبَرَنِي أَبِي. حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ قَيْسٍ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ. وَلَمْ يَذْكُرْ: وَلَيْسَ بِالنَّجَاشِي الَّذِي صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ.

der ki: Hırakl, yıldızlara bakar, kehânete âşina bir kimse idi — Bu suâle ma'rûz kalınca onlara: «Bu gece yıldızlara baktığımda sünnetliler melikini zuhûr etmiş gördüm. Bu ümmet içinde sünnet olanlar kimlerdir?» diye sordu. Yahûdilerden başka sünnet olan yoktur. Onlardan da sakın endişe etme. Mülkün olan şehirlerine yaz, oradaki Yahûdileri öldürsünler» dediler. Derken Hırakl'ın huzûruna Ğassân meliki tarafından Rasûlullah'a dâir haber ulaşdırmağa me'mûr olarak gönderilmiş bir adam getirdiler. Hırakl o adamdan havâdis alınca, «gidin de bu adam sünnetli midir, değil midir? bakın» dedi. Baktılar ve sünnetli olduğunu bildirdiler. Sonra gelen adamdan «Arab kavmi sünnetli midir?» diye sordu. «Sünnet olurlar» cevâbını aldı. Bunun üzerine Hırakl: «Bu ümmetin meliki işte zuhûr etmiştir» dedi. Ondan sonra Hırakl, Rûmiyyede (yani Roma'da) ilimce kendi benzeri olan bir dostuna mektûb yazıb Hımıs'a gitti. Hımıs'dan ayrılmadan o dosdundan Peygamber'in zuhûr ettiği ve bu zâtın gerçekden bir peygamber olduğu hakkındaki görüşüne uygun bir mektûb geldi. Müteakiben Hırakl Hımıs'da bulunan bir sarayına Rûm büyüklerini da'vet ederek kapuların kapanmasını emretti. Sonra yüksek bir yere çıkıb: «Ey Rûm cemâatı! Bu zâta bey'at edib de felah ve rüşde nâil olmayı ve mülkünüzün pâyidâr olmasını istemez misiniz?» diye hitâb etti. Cemâatı yaban eşekleri kadar sür'atle kapulara doğru kaçıştılarsa da kapuları kapanmış buldular. Hırakl bu derece nefretlerini görüb iymâna girmelerinden umidini kesince: «Bunları geri çevirin» diye emr etti ve (onlara dönüb): «Deminki sözlerimi dininize olan şiddetli tutumunuzu görmek için söyledim. (Bunu ise) gözümle gördüm» dedi. Bu söz üzerine oradakiler rızâlarını, memnuniyetlerini beyân ile kendisine ta'zimen secde ettiler. Hırakl (ın iymâna da'vet olunması) hakkındaki haberin sonu da bundan ibârettir (*Buhârî, keyfe kâne bed'ul-vahyi ilâ Rasûlillâhi* (S), *hadîsu Hırakl meliki'r-Rûm*).

(27) PEYGAMBER (S) İN, KENDİLERİNİ AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLAH DÎNİNE DA'VET EDEREK KÜFFÂR DEVLET BAŞKANLARINA YOLLADIĞI MEKTÛBLARI BÂBI

75 — (1774) .... : Enes (R) den (şöyle demişdir) : Allah'ın Peygamber'i (S) Kisrâ'ya, Kayser'e, Necâşî'ye [56] ve her bir cebbâra kendilerini Allah Dînine da'vet için mektûblar yazıb göndermişdir. Rasûlullah'ın mektûb yazdığı Necâşî, üzerine gâib cenâze namazı kıldığı Necâşî değildir [57].

56. *Kısrâ* yahut *Kesrâ* Fars meliklerinden her bir melike verilen umûmî bir lakabdır.
Kayser, Rûm meliklerinden her birine verilen gene umûmî bir lakabdır.
Necâşî de, Habeş hükümdarlarından her bir hükümdara verilen umûmî bir lakabdır. Bu ta'birler şâhıs göstermeyib sâdece onlardaki hükümdarlık makamının unvânını ifâde ederler.

57. Hz. Peygamber'in burada isimleri sayılan hükümdarlardan başka ikinci derecede devlet adamlarına ve daha başkalarına da gönderdiği bir hayli sayıda sefîrleri ve mektûbları vardır. Şüphesiz Peygamberin bu dînî, ayni zamanda siyâsî hareketi beşeriyeti umûmî olarak İslâm dînine da'veti idi. Bu umûmî da'vete:
«... قل يا ايها الناس انى رسول الله اليكم جميعاً : *Ey insanlar ben hepinize Allah'ın elçisiyim de!...*» (el-A'râf: 158) fermânı ile me'mûr edilmişdi. Şu âyetle de Peygamber'in bütün insanlığa gönderildiğini ifâde ederler: Sebe': 28; en-Nahl: 89; el-Enbiyâ': 107; el-Hacc: 49; el-Ahzâb: 40.
Peygamber Medîne'ye hicretinin altıncı yılında muslimanlığa düşman olan müşriklerle Hudeybiye sulhunu yapıb onları bu anlaşma ile bağladıkdan sonra umûmî da'vet sırası gelmişti. Bu yüksek ve bütün insanlığa şâmil vazîfesini muâsır, uzak yakın devlet başkanlarına da'vet mektûblarını hâmil birer sefîr göndermek sûretiyle îfâ etmişdir.
Hz. Peygamber'in İslâm'a da'vet için bu hükümdarlara ve daha başkalarına gönderdiği mektûbların asılları yahut da sûretleri bu güne kadar kitâblarda muhâfaza edilmiştir. Bunlardan başlıcalarını metin ve tercemeleri ile verelim:
İrân Kisrâsına Gönderilen mektûb

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد عبدالله ورسوله الى كسرى عظيم فارس سلام
على من اتبع الهدى ومن آمن بالله ورسوله وشهد ان لااله الاالله وحده لاشريك له
وان محمداً عبده ورسوله ادعوك بدعاية الله فانى رسول الله الى الناس كلهم لينذر من
كان حيا ويحق القول على الكافرين . اسلم تسلم فان توليت فعليك اثم المجوس

=Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle. Allah'ın kulu ve Rasûlu Muhammed'den, Fars'ın büyüğü Kisrâ'ya!
Doğru yola gidenlere, Allah'a ve Rasûlune iymân edenlere, bir Allah'dan başka hiçbir ilâh olmayıb onun hiçbir ortağı da bulunmadığına ve Muhammed'in onun kulu ve Rasûlu olduğuna şehâdet edenlere selâm olsun! Ey Kisrâ! Ben seni Allah dînine çağırıyorum! Çünkü ben bütün insanlara *hayâtı olan kimselere* (gelecek tehlükeleri) *haber vermek ve kâfirlere o söz hak olmak için* (Yâ sîn: 70) Peygamber gönderildim. Musliman ol ki selâmete eresin. Eğer yüz çevirirsen Mecûsî kavminin günahı boynuna olsun» (*Zâdu'l-Maâd*, II, 56).

Habeş Necâşîsine gönderilen mektûb

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد رسول الله الى النجاشى ملك الحبشة اسلم انت فانى احمد اليك الله الذى لا اله الا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن و اشهد ان عيسى ابن مريم روح الله وكلمته . القاها الى مريم البتول الطيبة الحصينة فحملت بعيسى فخلقه الله من روحه ونفخه كما خلق آدم بيده . وانى ادعوك الى الله وحده لا شريك له والموالات على طاعته و ان تتبعنى و تؤمن بالذى جاءنى فانى رسول الله و انى ادعوك وجنودك الى الله عز وجل وقد بلغت ونصحت فاقبلوا نصيحتى والسلام على من اتبع الهدى.

= Rahmân ve Rahîm olan Allah isrniyle. Allah'ın Rasûlu Muhammed'den, Habeşe meliki Necâşî'ye!

Ey Melik! Musliman olmanı dilerim. Ben senin nâmına — LÂ İLÂHE İLLÂHÛ, Melik, Kuddûs, Selâm, Mu'min, Muheymin (sıfatlarını hâiz) olan — Allah'a hamdu senâ ederim. Ve şehâdet ederim ki İsâ ibn Meryem Allah'ın kulu ve kelimesidir. Allah o kelimeyi (ki İsâ'ya vücud veren OL hıtâbıdır) ve o rûhu çok temiz ve afîf olan ve dünyâ hayâtından tamâmıyle çekilmiş bulunan Meryem'e nefhetti. Ve bu sûretle Meryem İsâ'ya gebe oldu. Böylece Allah, rûhu ile ve nefhi ile İsâ'yı yarattı. Nasıl ki Âdemi de Allah kudret eliyle (ve bir hârika olarak) yaratmıştı. Ey Melik, seni eşi ve ortağı olmayan bir Allah'a iymâna ve ona ibâdete, bana uymağa, Allah cânibinden bana gelen şeylere iymâna da'vet ediyorum. Çünkü ben Allah'ın bunları teblîğe me'mûr elçisiyim. Seni ve askerlerini Azîz ve Celîl olan Allah'a da'vet ediyorum. Şimdi ben size (İslâm umdelerini) teblîğ ettim ve nasîhat eyledim, siz de nasihatımı kabûl ediniz, hidâyete tâbi' olanlara selâm olsun!» (*Zâdu'l-Maâd*, II, 59).

Mısır büyüğü Mukavkıs'a

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد عبد الله ورسوله الى المقوقس عظيم القبط . سلام على من اتبع الهدى . اما بعد فانى ادعوك بدعاية الاسلام اسلم تسلم يؤتك الله اجرك مرتين فان توليت فان عليك اثم اهل القبط يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم ان لا نعبد الا الله ولا نشرك به شيئاً ولا يتخذ بعضنا بعضاً ارباباً من دون الله فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون

= Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın isrniyle. Allah'ın kulu ve Rasûlu Muhammed'den Kıbt milletinin büyüğü Mukavkıs'a!

Selâm hidâyet yoluna uyanlara olsun! Bu duâ ve temenniden sonra derim ki seni İslâm da'vetine çağırıyorum. Musliman ol ki selâmete eresin, musliman ol ki Allah ecrini iki kat versin. Eğer bu da'vetimden yüz çevirirsen Kıbt kavminin günâhı senin üzerinedir. *Ey ehl kitâb! Bizimle sizin aranızda musâvî ve müşterek olan bir söze geliniz: Allah'dan başkasına ibâdet etmeyelim ve ona hiç bir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıb da biribirimizi Rabblar edinmeyelim. Eğer yüz çevirirlerse siz de onlara: Şâhid olun biz muhakkak muslimanlarız deyiniz*» (Âlu Imrân: 64 — Zâdu'l-Mâad).

Yemâme büyüğü Hûze ibn Ali'ye

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد رسول الله الى هوزة بن على . سلام على من اتبع الهدى . اعلم ان دينى سيظهر الى منتهى الخف والحافر . فاسلم تسلم واجعل لك ما تحت يديك

= Rahmân ve Rahim olan Allah'ın ismiyle. Allah'ın Rasûlu Muhammed'den, Hûze ibn Ali'ye!

Doğru yoldan gidene selâm olsun. İyi bil ki benim dînim yakında dünyanın uzak ufuklarına kadar parlıyacakdır. Binâenaleyh ey Hûze! Musliman ol ki selâmete eresin. Ben de hâkimiyetin altındaki memleketi sana tefvîz ederim» (*Zâdu'l-Maâd*).

Hâris ibn Ebî Şemmer'e

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد رسول الله الى الحارث بن ابى شمر . سلام على من اتبع الهدى . وآمن به وصدق وانى ادعوك الى ان تؤمن بالله وحده ولا شريك له يبقى لك ملك

= Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın ismiyle. Allah'ın Rasûlu Muhammed'den Hâris ibn Ebî Şemmer'e!

Doğru yolda gidenlere, Allah'a iymân ve Rasûlunü tasdîk eyleyenlere selâm olsun! Ben seni ortağı olmayan bir Allâh'a iymâna da'vet ediyorum. İcâbet ettiğin sûrette mülkünde yine hükümdar olarak kalacaksın» (*Zâdu'l-Maâd*).

Culendî Oğullarından Ca'fer ile Abd'e

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد عبدالله ورسوله الى جعفر وعبد ابنى الجلندى . سلام على من اتبع الهدى . اما بعد فانى ادعوكما بدعاية الاسلام اسلما تسلما فانى رسول الله الى الناس كافة لانذر من كان حيا ويحق القول على الكافرين فانكما ان اقررتما وليتكما . وان ابيتما ان تقرا بالاسلام فان ملكما زائل عنكما وخيل تحل . بساحتكما وتظهر نبوتى على ملككما (وكتب ابى ابن كعب وختم الكتاب : زادالمعاد)

= Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın ismiyle. Allâh'ın kulu ve Rasûlu Muhammed'den Culendî oğullarından Ca'fer ile Abd'e!

Doğru yolda gidenlere selâm olsun! Bu duâdan sonra ey iki birader! Sizi İslâm da'vetine çağırıyorum. Musliman olunuz ki selâmete eresiniz. Ben beşeriyetin umûmuna *hayâtda olan kimselere* (gelecek tehlükeleri) *haber vermek ve kâfirlere de o söz hak olmak için* (Yâ sin: 70) gönderilmiş Allâh'ın elçisiyimdir. Ey kardeş hükümdarlar! İslâm dînini kabûl ve ikrâr ederseniz sizleri mülkünüzde vâliler kılarım. Eğer İslâmı ikrâr etmekden çekinirseniz, mülk ve iktidârınız uhdenizden zâil olacakdır. İslâm suvârîleri topraklarınızı çiğneyeceklerdir. Mülkünüzde Peygamberliğim hâkim olacakdır» (Bu mektûbu Ubeyy ibn Kâ'b yazıb Peygamber'in mührü ile mühürlemişdir. *Zâdu'l-Maâd*).

Bu mektûblar başlıca İslâm tarihi ve siyer kitablarında ve bilhassa şu kaynaklarda toplanmışdır :

İbnu'l-Kayyım, *Zâdu'l-Maâd fî Hedyi hayri'l-ibâd*, Mısır, tarihsiz.

Prof. Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, ikinci tabı, Kahire 1956.

Prof. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 200-361, İst. 1966.

( ) .... : Buradaki râvî de Enes ibn Mâlik'in, Peygamber'den yukarıki hadîs gibi tahdîs ettiğini rivâyet etmişdir. Burada : Peygamber'in mektûb yazdığı Necâşî, üzerine namaz kıldığı Necâşî değildir fıkrasını söylemedi.

( ) .... : Buradaki râvî de Enes'den ayni hadîsi rivâyet etti. Fakat bu da : «Peygamber'in mektûb gönderdiği Necâşî, üzerine namaz kıldığı Necâşî değildi fıkrasını zikretmedi.

(٢٨) باب فى غزوة حنين

٧٦ — (١٧٧٥) وحدثني أبو الطاهر أحمد بن عمرو بن سرح . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب . قال : حدثني كثير بن عباس بن عبد المطلب . قال : قال عباس : شهدت مع رسول الله ﷺ يوم حنين . فلزمت أنا وأبو سفيان بن الحارث بن عبد المطلب رسول الله ﷺ . فلم نفارقه . ورسول الله ﷺ على بغلة له ، بيضاء . أهداها له فروة بن نفاثة الجذامي . فلما التقى المسلمون والكفار ، ولى المسلمون مدبرين . فطفق رسول الله ﷺ يركض بغلته قبل الكفار . قال عباس : وأنا آخذ بلجام بغلة رسول الله ﷺ . أكفها إرادة أن لا تسرع . وأبو سفيان آخذ بركاب رسول الله ﷺ . فقال رسول الله ﷺ « أي عباس ! ناد أصحاب السمرة » . فقال عباس (وكان رجلا صيتا) : فقلت بأعلى صوتي : أين أصحاب السمرة ؟ قال : فوالله ! لكأن عطفتهم ، حين سمعوا صوتي ، عطفة البقر على أولادها . فقالوا : يا لبيك ! يا لبيك ! قال : فاقتتلوا والكفار . والدعوة في الأنصار . يقولون : يا معشر الأنصار ! يا معشر الأنصار ! قال : ثم قصرت الدعوة على بني الحارث ابن الخزرج . فقالوا : يا بني الحارث بن الخزرج ! يا بني الحارث بن الخزرج ! فنظر رسول الله ﷺ وهو على بغلته ، كالمتطاول عليها ، إلى قتالهم . فقال رسول الله ﷺ « هذا حين حمي الوطيس » . قال : ثم أخذ رسول الله ﷺ حصيات فرمى بهن وجوه الكفار . ثم قال « انهزموا . ورب محمد ! » قال : فذهبت أنظر فإذا القتال على هيئته فيما أرى . قال : فوالله ! ما هو إلا أن رماهم بحصياته . فما زلت أرى حدهم كليلا وأمرهم مدبرا .

(28) HUNEYN GAZVESİ HAKKINDA BÂB

76 — (1775) .... : İbn Şihâb dedi ki : Bana Kesîru'bnu Abbâs ibn Abdi'l-Muttalib tahdîs edib şöyle dedi : Abbâs (R) dedi ki : Ben Huneyn günü Rasûlullah'ın maiyyetinde hâzır bulundum. Ben ve Ebû Sufyân

İbnu'l-Hâris ibn Abdi'l-Muttalib Rasûlullah'ın yanıbaşında bulunduk ve ondan hiç ayrılmadık. Rasûlullah kendisine âid beyaz bir katır üzerinde bulunuyordu. Bu katırı ona Fervetu'bnu Nufâse el-Cüzâmî hediyye etmişti. Muslimanlarla kâfirler karşılaşınca (ansızın yapılan saldırının şiddetinden) muslimanlar arkalarına dönüb kaçıştılar. Rasûlullah ise katırını kâfirler üzerine doğru üzengileyib sürmeğe başladı. Abbâs der ki: Ben Rasûlullah'ın katırının dizginini tutuyor ve onu sür'at ettirmemesi için ilerlemesine mâni' oluyordum. Ebû Sufyân da Rasûlullah'ın özengisini tutuyordu. Rasûlullah (S): «Ey Abbâs! Hudeybiye günü Semure ağacının altında **Rıdvân bey'atı** yapanlara nidâ et! buyurdu. Abbas (ki sesi pek kuvvetli ve yüksek bir zâtdı) der ki: Ben sesimi en yüksek perdesi ile: Semure ağacı altında dönmemek üzere söz verenler nerede? diye bağırdım. Allah'a yemîn ederim ki bu bağırmayı müteâkib sesimi işittikleri zaman onların (Peygamberi korumak için) geri dönüşleri sığır cinsinin kendi yavrularını korumak üzere şefkatle dönüşlerini andırıyordu. Onlar Rasûlullah'a doğru sur'atle toplanırlarken: Yâ lebbeyk, yâ lebbeyk! diyerek icâbet nidâları yapıyorlardı. Toplananlar kâfirlerle kıyâsıya vuruştular. Ensârı yardıma çağırmada: Ey Ensâr topluluğu, ey Ensâr topluluğu! diyorlardı. Sonra da'vet ve çağırma, Hâris ibn Hazrec oğullarına inhisar ettirildi de: Ey Hâris ibn Hazrec oğulları! Ey Hâris ibn Hazrec oğulları! diye bağırdılar. Bu sırada Rasûlullah katırının üzerinde kurula kurula onların harb edişlerine baktı da: «İşte bu fırının kızıştığı zamandır» buyurdu. Sonra da Rasûlullah yerden bir avuç çakıl alıb bunları kâfirlerin yüzleri tarafına attı. Sonra: «Muhammed'in Rabbına yemîn olsun kâfirler hezîmete uğradılar» buyurdu.

Abbâs der ki: Ben gidib gözetliyordum, kıtâl gördüğüme göre ayni şekilde devam ediyordu. Allah'a yemîn ederim ki Rasûlullah çakıllarını atmasını müteâkib kâfirlerin kuvvetini zaîf ve işlerini tersine gidiyor gördüm.

٧٧ – (...) وحدثناه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: فَرْوَةُ بْنُ نُعَامَةَ الْجُذَامِيُّ. وَقَالَ «انْهَزَمُوا. وَرَبِّ الْكَعْبَةِ! انْهَزَمُوا. وَرَبِّ الْكَعْبَةِ!» وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ: حَتَّىٰ هَزَمَهُمُ اللهُ. قَالَ: وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَرْكُضُ خَلْفَهُمْ عَلَىٰ بَغْلَتِهِ.

(...) وحدثناه ابْنُ أَبِي عُمَرَ. حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ. قَالَ: أَخْبَرَنِي كَثِيرُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ أَبِيهِ. قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ. وَسَاقَ الْحَدِيثَ. غَيْرَ أَنَّ حَدِيثَ يُونُسَ وَحَدِيثَ مَعْمَرٍ أَكْثَرُ مِنْهُ وَأَتَمُّ.

77 — ( ) .... : Buradaki üç râvînin hepsi de Abdurrazzâk'dan tahdîs ettiler ki. onda da Ma'mer, Zuhrî'den olmak üzere bu isnâdla yukarıki hadîs tarzında haber vermiştir. Şu kadar ki burada râvî : (Fervetu'bnu Nufâse el-Cüzâmî yerine) Fervetu'bnu Nuâme el-Cüzâmî demişdir. Bir de Rasûlullah'ın : «Kâbe'nin Rabbına yemîn olsun ki hezîmete uğradılar. Kâbe'nin Rabbına yemîn olsun ki hezîmete uğradılar» buyurduğunu söyleyib hadîsde : Nihâyet Allah onları bozub perîşân etti. Bu sırada Peygamber'in katırı üzerinde olduğu halde onları arkalarından harıl harıl sürmesi hâlâ gözümün önündedir fıkrasını ziyâde etmişdir.

( ) .... : Buradaki râvîler de Zuhrî'nin : Bana Abbâs'ın oğlu Kesîr, babasından haber verdi. Abbâs : Huneyn günü ben Peygamber'in maiyyetinde bulundum dedi diyerek hadîsin tamâmını sevk ettiğini rivâyet etmişlerdir. Şukadar var ki (76 ve 77 rakamları ile geçen) Yûnus ve Ma'mer hadîsleri bu hadîsden daha mufassal ve daha bütündür.

٧٨ — (١٧٧٦) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا أبو خيثمة عن أبي إسحق. قال: قال رجل للبراء: يا أبا عمارة! أفررتم يوم حنين؟ قال: لا. والله! ما ولى رسول الله ﷺ. ولكنه خرج شبان أصحابه وأخفاؤهم حسرا ليس عليهم سلاح، أو كثير سلاح، فلقوا قوما رماة لا يكاد يسقط لهم سهم. جمع هوازن وبني نصر. فرشقوهم رشقا ما يكادون يخطئون. فأقبلوا هناك إلى رسول الله ﷺ. ورسول الله ﷺ على بغلته البيضاء. وأبو سفيان بن الحارث بن عبد المطلب يقود به. فنزل فاستنصر. وقال:

«أنا النبي لا كذب أنا ابن عبد المطلب»

ثم صفهم.

78 — (1776) Bize Yahyâ ibn Yahyâ tahdis etti. Bize Ebû Hayseme, Ebû Ishâkın şöyle dediğini haber verdi: Bir kimse Berâ' ibn Âzib'e :

— Yâ Ebâ Umâre! Huneyn günü kaçtınız mı? diye sordu. Berâ' :

— Hayır vallâhi, Rasûlullah (S) aslâ geriye dönmedi. Lâkin Peygamberin ashâbının gençleri sür'atle, acele ile ilerlemek isteyenler, zırhsız, üzerlerinde silâh yahut çok silâh olmıyarak yola çıktılar. Akabinde hemen hemen attıkları hiçbir ok boşa gitmiyecek kadar çok mahâretli atıcılardan ibâret olan bir kavm ile karşılaştılar. Fevkalâde nişâncı olan bu gurublar Hevâzin ve Benû Nasr kabîleleri idi. Bunlar bizim öncülere öyle bir ok yağmuruna tuttular ki hemen hemen attıkları okların hiçbirini boşa gidermiyorlardı. Musliman öncü kuvvetleri karşı koydularsa da bu baskın mevkiinden geri dönüb Rasûlullah'a doğru ric'ata mecbûr oldular. Fakat Rasûlullah (S) beyaz katırının üzerinde hiç korkusuz duruyor,

Ebû Sufyân İbnu Hâris İbn Abdilmuttalib de onu yediyordu. Rasûlullah indi ve Allah'dan yardım ve zafer dileğinde bulunarak :

ENE'N-NEBİYYU LÂ KEZİB
ENE'BNU ABDİ'L-MUTTALİB

= Ben o Peygamber'im yalan yok,
Ben o Abdu'l-Muttalib oğluyum! sözlerini muhtevî ateşli hitâbesi ile bozulan orduyu nizâma sokub tekrar harb saffına koydu.

٧٩ – (...) حدثنا أحمد بن جناب المصيصي . حدثنا عيسى بن يونس عن زكرياء ، عن أبي إسحٰق ، قال : جاء رجل إلى البراء . فقال : أكنتم وليتم يوم حنين ؟ يا أبا عمارة ! فقال : أشهد على نبي الله ﷺ ما ولى . ولٰكنه انطلق أخفاء من الناس ، وحسر إلى هٰذا الحي من هوازن . وهم قوم رماة . فرموهم برشق من نبل . كأنها رجل من جراد . فانكشفوا . فأقبل القوم إلى رسول الله ﷺ . وأبو سفيان بن الحارث يقود به بغلته . فنزل ، ودعا ، واستنصر ، وهو يقول :

« أنا النبي لا كذب أنا ابن عبد المطلب
اللهم ! نزل نصرك »

قال البراء : كنا ، والله ! إذا احمر البأس نتقي به . وإن الشجاع منا للذي يحاذي به . يعني النبي ﷺ .

79 — ( ) .... : Ebû Ishâk şöyle dedi : Bir kimse Berâ' ibn Âzib'e gelib :

— Huneyn gününde yüz geri edib arkanıza dönmüş mü idiniz, yâ Ebâ Umâre? dedi. Berâ' da :

— Allah'ın Peygamber'i (S) üzerine şehâdet ediyorum ki o yüz geri etmemişdir. Lâkin hafîf, aceleci, zırhları ve silâhları olmayan birtakım insanlar Hevâzin'den şu seçkin askerler üzerine çıkıb vardılar. Bu Hevâzin'liler çok mahâretle ok atan bir kavim idi. Bunlar musliman öncülerine ansızın öyle bir ok atışına tuttular ki üzerlerine gelen oklar büyük bir çekirge alayını andırıyordu. Muslimanlar bu ânî ve öldürücü baskın karşısında bozulub dağıldılar. Bozulan bu kalabalık, Rasûlullah'ın yanına kadar geldi. Ebû Sufyân İbnu'l-Hâris de Rasûlullah'ın bindiği katırı yediyordu. Rasûlullah hemen hayvandan indi, duâ etti, Allah'dan yardım ve zafer niyâz eyledi. Rasûlullah :

«ENE'N-NEBİYYU LÂ KEZİB,
ENE'BNU ABDİ'L-MUTTALİB,
ALLÂHUMME! NEZZİL NASREKE!

= Ben O Peygamber'im yalan yok,

Ben o Abdu'l-Muttalib oğluyum,
Yâ Allâh! Yardımını indir!» sözlerini söylüyordu.

Berâ' der ki : Vallâhi biz harb kızıştığı zaman Peygamber'le korunuyor idik. İçimizden hakîkaten yiğit olanımız Peygamber'in hizâsında durabilen kimse idi.

٨٠ – (...) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى) قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي إسحاق. قال: سمعت البراء. وسأله رجل من قيس: أفررتم عن رسول الله ﷺ يوم حنين؟ فقال البراء: ولكن رسول الله ﷺ لم يفر. وكانت هوازن يومئذ رماة. وإنا لما حملنا عليهم انكشفوا. فأكببنا على الغنائم. فاستقبلونا بالسهام. ولقد رأيت رسول الله ﷺ على بغلته البيضاء. وإن أبا سفيان بن الحارث آخذ بلجامها، وهو يقول:

«أنا النبي لا كذب أنا ابن عبد المطلب»

(...) وحدثني زهير بن حرب ومحمد بن المثنى وأبو بكر بن خلاد. قالوا: حدثنا يحيى بن سعيد عن سفيان. قال: حدثني أبو إسحاق عن البراء. قال: قال له رجل: يا أبا عمارة! فذكر الحديث. وهو أقل من حديثهم. وهؤلاء أتم حديثا.

80 — ( ) .... : Ebû Ishâk şöyle dedi : Ben Berâ'dan işittim, Kays kabîlesinden bir kimse Berâ'ya :

— Siz Huneyn günü Rasûlullah'ın yanından kaçtınız mı? diye sormuşdu. Berâ' da :

— (Evet biz kaçtık) lâkin Rasûlullah (S) kaçmadı. O gün Hevâzin halkı iyi ok atan kimselerden ibâretdi. Biz (onlarla karşılaşıb) üzerine atıldığımız zaman onlar açılıverdiler (yani bozuldular). Bunun üzerine bizler yüzlerimizi ganîmetler üzerine çevirdik (başka şeye bakmaz olduk). Hevâzin ise bu anda bizleri oklarla karşıladılar. Rasûlullah'ı pek iyi gördüm ki o beyaz katırının üstünde korkusuzca duruyordu. Ebû Sufyân İbnu Hâris de katırın gemini tutuyordu. Bu sırada Rasûlullah : «Ben o Peygamber'im yalan yok, ben Abdu'l-Muttalib oğluyum» diyordu [58].

58. Huneyn, Mekke ile Tâif arasında ve Mekke'ye on küsûr mil mesâfede bir vâdîdir. Arab'ların meşhûr panayırlarından Zu'l-mecâz panayırı bu vâdînin kenarında kurulurdu. Bu panayır'da da diğerlerinde olduğu gibi Arab şâirlerinin edebî mahsûlleri yarışıldığından Huneyn adı edebiyyat tarihinde de anılır. Ku'rân-ı Kerîm'de zikrolunan YEVMU HUNEYN (et-Tevbe: 25) bu harbin cereyan ettiği hicretin sekizinci yıl Şevvâlinin altıncı günüdür. Mekke'nin fethinden on altı gün sonradır.

Peygamber Mekke'nin fethini bitirib şehrin idârî işlerini tanzîm ettiği bir sırada Hevâzin kabîlesinin muslimanlara karşı harbe hazırlandıkları, genç ve ateşli şâirleri Mâ-

.( ) .... : Buradaki râvî de Ebû Ishâk'ın Berâ'dan tahdîs ederek : Berâ'ya bir kimse : Yâ Ebâ Umâre dedi dediğini ve böylece hadîsin tamâmını zikrettiğini rivâyet etmişdir. Bu, yukarıkilerin hadîsinden daha azdır. Yukarki râvîlerin hadîsi daha tamâmdır.

٨١ – (١٧٧٧) وحدّثنا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ. حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ الْحَنَفِيُّ. حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ. حَدَّثَنِي إِيَاسُ بْنُ سَلَمَةَ. حَدَّثَنِي أَبِي. قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ حُنَيْنًا. فَلَمَّا وَاجَهْنَا الْعَدُوَّ تَقَدَّمْتُ. فَأَعْلُو ثَنِيَّةً. فَاسْتَقْبَلَنِي رَجُلٌ مِنَ الْعَدُوِّ. فَأَرْمِيهِ بِسَهْمٍ. فَتَوَارَى عَنِّي. فَمَا دَرَيْتُ مَا صَنَعَ. وَنَظَرْتُ إِلَى الْقَوْمِ فَإِذَا هُمْ قَدْ طَلَعُوا مِنْ ثَنِيَّةٍ أُخْرَى. فَالْتَقَوْا هُمْ وَصَحَابَةُ النَّبِيِّ ﷺ. فَوَلَّى صَحَابَةُ النَّبِيِّ ﷺ. وَأَرْجِعُ مُنْهَزِمًا. وَعَلَيَّ بُرْدَتَانِ. مُتَّزِرًا بِإِحْدَاهُمَا. مُرْتَدِيًا بِالأُخْرَى. فَاسْتَطْلَقَ إِزَارِي. فَجَمَعْتُهُمَا جَمِيعًا. وَمَرَرْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ، مُنْهَزِمًا. وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ الشَّهْبَاءِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَقَدْ رَأَى ابْنُ الأَكْوَعِ فَزَعًا» فَلَمَّا غَشُوا رَسُولَ اللهِ ﷺ نَزَلَ عَنِ الْبَغْلَةِ، ثُمَّ قَبَضَ قَبْضَةً مِنْ تُرَابٍ مِنَ الأَرْضِ. ثُمَّ اسْتَقْبَلَ بِهِ وُجُوهَهُمْ. فَقَالَ «شَاهَتِ الْوُجُوهُ» فَمَا خَلَقَ اللهُ مِنْهُمْ إِنْسَانًا إِلاَّ مَلأَ عَيْنَيْهِ تُرَابًا، بِتِلْكَ الْقَبْضَةِ. فَوَلَّوْا مُدْبِرِينَ. فَهَزَمَهُمُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ. وَقَسَمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ غَنَائِمَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ.

---

lik ibn Avf'ın kumandası altında toplandıkları duyuldu. Hevâzin kadar kuvvetli olan Sakif de tamâmıyle bu harekete katılmışdı. Bu iki büyük kabîle diğer bir takım kabîleleri de ittifaklarına alarak muhim bir kuvvet toplanmışdı. Bu harekete ölüm kalım harbi şeklini vermek için ve luzûmunda askerin gerilemesini önlemek maksadıyle kadınlarını, çocuklarını, koyun, sığır ve deve sürülerini de beraber getirmişlerdi.

Mekke fethi için techîz edilen on bin kişilik orduya Mekke'nin yeni muslimanlarından iki bin kişilik bir kuvvet de katılarak on iki bin kişilik bir kuvvetle bu toplanan düşman üzerine gidildi. Bu orduda seksen kadar da muşrik bulunuyordu. İslâm ordusu her bakımdan düşmandan üstündü. Hatta bu üstünlüğün verdiği gurûr ve azametle «bu ordu hiçbir zaman mağlûb olmaz» denmişdi de Peygamber bu sözden hoşlanmamışdı. Çünkü : «*Zafer ancak Allah katındandır*» (Âlu Imrân: 126 ve el-Enfâl: 10) hakîkatından bir nevi gafleti tazammun ediyordu.

Nihâyet iki ordu Huneyn vâdîsinde karşılaşdı. Hevâzin kuvvetleri daha evvel buraya gelib yerleşmiş, pusu kurmuştu. İslâm ordusunun öncüleri pervasızca ilerliyorken düşman ansızın bunları ok yağmuruna tuttu ve umûmî kuvvetleri kılıçlarını çekib bir vucûd gibi hucûm etti. Bunun üzerine İslâm ordusunun bu ön hattı gerilemeğe mecbûr oldu. Bu gerileme, gerideki hatlara da sirâyet ederek umûmî bir panik hâlini aldı. Herkes kaçacak yer arıyordu. Yalnız Peygamber bindiği beyaz katır üzerinde dimdik sebât ediyor, katırını düşman saflarına doğru sürüyordu. Amucası Abbâs sağ tarafında amucası oğlu Ebû Sufyân ibn Hâris ibn Abdi'l-Muttalib de sol tarafında katırın dizginini tutarak ileri gitmesini önlemeğe çalışıyorlardı. Bu sırada Peygamber hadîs metinlerinde geçen ateşli hitâbeyi ve nidâları yapmış, bozulan orduyu toplamışdı.

İlk bozgun sırasında kendi yanında seksen yahut yüz kişi kadar kalmışken onun bu ilâhî metânet ve şecâati bütün orduyu derib toplayarak metânetli ve şuurlu ham-

81 — (1777) .... : Iyâs ibn Seleme tahdîs etti ki, ona da babası Seleme (İbnu'l-Ekva') tahdîs edib şöyle demişdir: Biz, Rasûlullah'ın maiyyetinde Huneyn gazvesine gittik. Düşmanla karşılaşıb yüz yüze geldiğimiz zaman ben ileri geçtim. Bir tepe üzerine yükseliyordum. Derken beni düşmandan biri karşıladı. Derhal ona bir ok attım, benden gizlendi de artık onun ne yaptığını bilemedim. Bir de baktım ki öteki tepeden bir ordu çıkıverdi. Bunlarla Peygamber'in sahâbîleri karşılaştılar. Bu karşılaşma akabinde Peygamber'in sahâbîleri geriye döndüler. Ben de münhezim olarak geriye dönüyordum. Üzerimde iki bürde vardı. Birini izâr olarak aşağı tarafıma bağladım. Diğerini de ridâ olarak bürünmüşdüm. Acelemden dolayı izârım çözülüverdi. Onların ikisini birlikde topladım. Bu şekilde kaçarak Rasûlullah'ın yanına vardım. Rasûlullah beyaz katırının üzerinde korkusuzca duruyordu. Rasûlullah (S): «Seleme'tu'bnu'l-Ekvâ' muhakkak bir korku görmüşdür» dedi. Nihâyet dağılıb kaçanlar Rasûlullah'ın etrafında toplanınca, kendisi katırdan indi, sonra yerden bir avuç toprak avuçladı, daha sonra bununla düşmanın yüzlerini karşıladı ve «yüzleri çirkin olsun!» dedi. Allah'ın onlardan yaratmış olduğu hiçbir insan yok ki iki gözüne bu bir avuç toprakdan muhakkak doldurmasın. Bunun üzerine arkalarına yüzgeri edib döndüler. Böylece Azîz ve Celîl olan Allah onları bozub sındırdı ve Rasûlullah da onların ganîmetlerini muslimanlar arasında taksîm etti.

(٢٩) باب غزوة الطائف

٨٢ — (١٧٧٨) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وزهير بن حرب وابن نمير . جميعا عن سفيان . قال زهير: حدثنا سفيان بن عيينة عن عمرو ، عن أبي العباس الشاعر الأعمى ، عن عبدالله بن عمرو .

قال: حاصر رسول الله ﷺ أهل الطائف . فلم ينل منهم شيئا . فقال « إنا قافلون ، إن شاء الله » قال أصحابه: نرجع ولم نفتتحه! فقال لهم رسول الله ﷺ « اغدوا على القتال » فغدوا عليه فأصابهم جراح . فقال لهم رسول الله ﷺ « إنا قافلون غدا » قال: فأعجبهم ذلك . فضحك رسول الله ﷺ .

leler yaptırmıştı. Netîcede zafer kazanıldı. Altı bin esîr, yirmi dört bin deve, kırk binden fazla koyun ve dört bin ûkiyye kadar olduğu söylenen birçok altın ve gümüş ve daha başka birçok ganimetler elde edilmişdi. Bütün bu ganîmetler Cı'râne'de bir müddet toplanıp muhâfaza edilmiş, Tâif dönüşü taksîmleri cihetine gidilmişdi.

Kur'ân bu Huneyn vak'asına şöyle temâs etmektedir:

«Andolsun ki Allah birçok yerlerde ve Huneyn gününde size yardım etmişdir. Çokluğunuz o zaman size ucub vermişti de bu size (gelecek kazâdan) *bir şeyi gidermeğe yaramamışdı. Yeryüzü o genişliğine rağmen başınıza dar gelmişti. Nihâyet* (bozularak) *gerisin geri dönüb gitmişdiniz. Sonra Allah Rasûlu ile mu'minlerin üzerine sekînetini* (ma'nevî kuvvetini) *indirdi, görmediğiniz orduları indirdi ve kâfirleri azâblandırdı. Bu, o kâfirlerin cezâsı idi. Sonra Allah bunun ardından kimi dilerse onun tevbesini kabûl eder. Allah Gafûrdur, Rahîm'dir»* (et-Tevbe: 25-27).

(29) TÂİF GAZVESİ BÂBI

82 — (1778) .... : Sufyân ibn Uyeyne, Amr'dan, o da a'mâ şâir olan Ebu'l-Abbâs'dan, o da Abdullah ibn Amr'dan [59] tahdîs etti ki Abdullah şöyle demiştir : Rasûlullah (S) Tâif ahâlisini (günlerce) muhâsara etti fakat onlardan hiçbir şeye nâil olamadı. Bunun üzerine «**inşâallah** yarın döneceğiz» diyerek muhâsaranın kaldırılacağını i'lân etmişti. Fakat bu haber mucâhidlere ağır geldiğinden : Tâif'i feth etmeden nasıl döneriz? dediler. Bu sözleri üzerine Rasûlullah onlara : «Öyle ise yarın sabah harbe hazır olun» buyurdu. Ertesi sabah harb ettiler. (Düşman çetin müdâfaada bulundu, attığı ok, taş, kızgın demir çivilerle) sahâbîlerden pek çoğu yaralandı. Bunun üzerine Rasûlullah yine : «**İnşâallah** yarın döneceğiz» buyurdu. Bu defa bu karar onları sevindirdi. Rasûlullah da sahâbîlerin bu sevincine güldü [60].

(٣٠) باب غزوة بدر

٨٣ — (١٧٧٩) حدثنا أبُو بَكرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَفَّانُ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ شَاوَرَ ، حِينَ بَلَغَهُ إِقْبَالُ أَبِي سُفْيَانَ . قَالَ : فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَأَعْرَضَ

59. Muslim *Sahîh*'inin nushalarında bu hadîs böyle «an Abdillah ibn Amr» diye gelmişdir. Bu da Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) dır. *Buhârî* nushalarında, *Buhârî* ile *Muslim*'i cem' eden Humeydî'nin kitâbında, Ebû Mes'ûd Dımaşkî'nin *el-Etrâf*ında, Ahmed ibn Hanbel'in *Müsned*'inde bu hadîs Abdullah ibn Umer ibn Hattâb'dan gelmiştir. Kadî Iyâd ile Darekutni de bunun Abdullah ibn Umer ibn Hattâb olmasının doğruluğunu söylemişlerdir. Biz terceme kanûnuna göre buradakini aynen terceme edib bu küçük îzahı da koymayı bir vazîfe saydık.

60. Huneyn'de müttefik kabîlelerin ordusu hezîmete uğradıkdan sonra Benû Sakîf de kendi memleketleri olan Tâif kal'asına çekilmişlerdi. Hevâzin kabîlesinin reisi ve müttefik kuvvetlerin kumandanı Mâlik ibn Avf da onların başında bulunuyordu.

Peygamber esîrlerle ganîmet mallarını Cı'râne mevkiinde Ubâd ibn Bişr'in kumandasında muhâfız bir kuvvete bırakarak Tâif'e doğru hareket etti ve Tâif'i muhâsara etti. Muhâsara üç hafta kadar sürdü. Muhâsara esnasında Selmân Fârisî'nin ta'limi ile ilk defa mancınık ve kal'a yıkmağa mahsûs debbâbeler kullanıldı. Fakat kal'a çok mükemmel tahkîm edilmiş olduğundan bunların te'siri görülmedi. Sağlam bir hisâr ile çevrili ve içinde aylarca geçindirecek erzâk birikdirilmiş bulunan Tâif'in uzun zaman mukâvemet edeceği anlaşıldı. Peygamber vaz'iyyeti askerî bir şûrâda tedkîk ettirib Nevfel ibn Muâviye tarafından : Artık tilki ine kapandı, uzun zaman muhâsara ile çıkabilir. Şimdiki halde bir zarar gelmiyeceği de muhakkaktır, teklîfi ileri sürülüb kabûl edildiğinden muhâsaranın kaldırılması ve hareket günü i'lân edildi. İbn Hişâm'ın *Sîret*'inde İbn Ishâk'ın rivâyetine göre ba'zı kimseler: Yâ Rasûlullah! Sakîf oğullarına bedduâ ediniz demişlerdi. Rasûlullah : «Yâ Rabb! Sakîfe doğruyu göster de onları bizim câmiamıza getir» diye duâ buyurmuşdu. Hakîkaten çok geçmeden bir sene sonra Tâif'liler kendiliklerinden gönderdikleri bir hey'etle İslâm Dînini kabûl ettiklerini Peygamber'e bildirdiler.

عنه. ثم تكلم عمر فأعرض عنه. فقام سعد بن عبادة فقال: إيانا تريد؟ يا رسول الله! والذي نفسي
بيده! لو أمرتنا أن نخيضها البحر لأخضناها. ولو أمرتنا أن نضرب أكبادها إلى برك الغماد
لفعلنا. قال: فندب رسول الله ﷺ الناس. فانطلقوا حتى نزلوا بدرا. ووردت عليهم روايا قريش.
وفيهم غلام أسود لبني الحجاج. فأخذوه. فكان أصحاب رسول الله ﷺ يسألونه عن أبي سفيان
وأصحابه؟ فيقول: ما لي علم بأبي سفيان. ولكن هذا أبو جهل وعتبة وشيبة وأمية بن خلف.
فإذا قال ذلك، ضربوه. فقال: نعم. أنا أخبركم. هذا أبو سفيان. فإذا تركوه فسألوه فقال: ما لي
بأبي سفيان علم. ولكن هذا أبو جهل وعتبة وشيبة وأمية بن خلف في الناس. فإذا قال هذا أيضا
ضربوه. ورسول الله ﷺ قائم يصلي. فلما رأى ذلك انصرف. قال «والذي نفسي بيده!
لتضربوه إذا صدقكم. وتتركوه إذا كذبكم».

قال: فقال رسول الله ﷺ «هذا مصرع فلان» قال: ويضع يده على الأرض، ههنا وههنا. قال:
فما ماط أحدهم عن موضع يد رسول الله ﷺ.

(30) BEDR GAZVESİ BÂBI

83 — (1779) .... : Hammâd ibn Seleme, Sâbit'den, o da Enes (R) den tahdîs etti ki Rasûlullah (S), kendisine Ebû Sufyân'ın gelmekde olduğu haberi ulaşınca bir istişâre meclisi kurdu. Evvelâ Ebû Bekr sonra Umer ayağa kalkıb, Muhâcirler nâmına Kureyş ordusuna karşı gidilmesi lehinde konuşdular ve kervanı ta'kîbden yüz çevirdiler. Muteâkibne Ensâr'dan Sa'd ibn Ubâde ayağa kalkıb: Bizi kasdediyorsunuz sanırım? yâ Rasûlallah! Nefsim elinde bulunan (Allâh) a yemîn ederim ki eğer sen bize atlarımızı deryâya saldırmamızı emretmiş olsaydın bizler muhakkak onları deryâya saldırırdık. Ve eğer sen bize atlarımızı Berku'l-Ğımâd'a [61] kadar gitmek üzere, üzerlerine binib de sür'atle hareket ettirmek için ciğer bölgelerini mahmuz vurmamızı emretseydin bunu da muhakkak yerine getirirdik dedi. Bunun üzerine Rasûlullah insanları Kureyş ordusu üzerine yürümeğe çağırdı. Muteâkiben hareket ettiler, nihâyet Bedr'e indiler. Derken üzerlerine Kureyş ordusunun saka develeri çıkageldi. Bunların arasında Benu'l-Haccâc'ın siyah bir kölesi vardı. Sahâbîler onu ya-

61. *Berku'l-Ğımâd,* Mekke'nin arkasında sâhil tarafında beş gecelik mesâfede bir yerdir. İki beldedir de denilmişdir. Kadî Iyâd ve ondan başkaları da: O, Hecer'in en uzak yerinde bir mevkiin ismidir demişlerdir (Nevevî).

kaladılar. Rasûlullah'ın sahâbîleri ondan Ebû Sufyân ve arkadaşları hakkında haber soruyorlardı. O da : Benim Ebû Sufyân'la ilgili bir bilgim yokdur. Lâkin size şunları haber veriyorum : Ebû Cehl, Utbe, Şeybe ve Umeyyetu'bnu Halef diye Kureyş ileri gelenlerinin isimlerini söylüyordu. Köle bunları söyleyince sahâbîler onu dövdüler. Bunun üzerine köle çaresiz kalarak : Peki ben size şu Ebû Sufyân'dan haber veriyorum, dedi. Bu sefer sahâbîler ona tazyîk etmeği bırakıb tekrar Ebû Sufyân'ı sordular. Köle serbest kalınca yine: Bende Ebû Sufyân hakkında hiçbir bilgi yokdur. Fakat ben size şunu haber veriyorum: Ebû Cehl, Utbe, Umeyyetu'bnu Halef (harb için gelmekte olan) insanların arasındadırlar dedi. Köle bunu söyleyince sahâbîler onu yine dövdüler. Bu sırada Rasûlullah dikilmiş namaz kılıyordu. Kölenin böyle zorla sorguya çekildiğini görünce namazından selâm verib çıktı ve sahâbîlerine : «Nefsim elinde olan (Allâh) a yemîn ederim ki bu zavallı size doğru söyleyince onu dövüyorsunuz. Yalan söyleyince de onu bırakıyorsunuz» buyurdu.

Râvî der ki : Bir ara Rasûlullah harb sâhasını gezdi de elini yer üzerine koyub işâret ederek ve Kureyş eşrâfının adlarını birer birer sayarak : «(İnşâallah) şurası fulânın öleceği yerdir», burası da fulânın, burası da fulânın diye gösterdi ve hakîkaten haber verdiği kimselerden hiçbirisi Rasûlullah'ın elini koyub işâret ettiği yerden öteye geçmemiş (oraya devrilmiş) dir [62].

62. *Bedr*, Mekke ile Medîne arasında bir kuyu suyunun adıdır ki sâhibi Bedr ibn Kelde'nin adıyle veya ay gibi parlak ve yuvarlak olduğundan dolayı *Bedr* diye isimlendirilmişdir. O yere veyahut o vâdiye Bedr denildiği de rivâyet edilmişdir. Burası câhiliye devrinde bir ticâret yeri imiş. Rasûlullah'ın müşriklerle ilk muhârebesi olan Bedr gazvesi burada hicretin ikinci senesi ramazanın yirmi yedinci cumua günü vâki' olmuşdu. Şöyle ki: Rasûlullah Ebû Sufyân'ın Şamdan getirmekde olduğu zengin ticâret kervanını ve bunun kırk kişi tarafından muhâfaza edildiğini haber alınca üç yüz on küsûr mücâhidle yola çıkdı. Bu arada Ebû Sufyân Peygamber'in bu hareketini öğrenerek Mekke'ye haber gönderib İmdâd istedi. Mekke zenginlerinin hepsi bu Ebû Sufyân kafilesinin sermayesinde hissedar bulunduklarından şehir heyecan içinde çalkandı. Ebû Cehl'in kumandasında 950 ilâ 1000 kişilik bir ordu techîz edilib yola çıktı. Peygamber bütün bunlardan haberdar oluyordu. Musliman mevcûdu ile Kureyş ordusunun aded ve kuvvet bakımından dengesizliği, Ensârın ilk defa Medîne dışında bir harbe girib girmiyecekleri, binâenaleyh yalnız kervana mı yoksa Mekke'den gelen orduya mı karşı çıkılması gerektiği gibi husûslarda bir karâr almak üzere bir şûrâ meclisi kurdu. Konumuz olan hadîsde de temas edildiği gibi Muhâcirler, Ensâr ve daha başkaları fikirlerini beyân edib Rasûlullah'ın uygun gördüğü harekete razy olduklarını söylediler. Allah tarafından da kervan ve Kureyş ordusundan biri muslimanlara va'd edilmişdi. Bunların en şereflisi de Kureyş ordusunu vurub İslâm'ın ilk zaferini kazanarak İslâm'a bir izzet ve varlık sağlamaktı. İşte bu şerefli olan tercîh edilib Bedr'e gelindi. Düşman daha evvel oraya gelmişdi. Yapılan harbin sonucu kuvvet dengesizliğine rağmen bir takım ilâhî te'yîd ve yardımlarla va'd edildiği üzere muslimanların büyük zaferi ile bitti. Kur'ân müteaddid yerlerinde bu harbin safahâtını işâret ederek bu vesîle ile müstakbel nesillere ölümsüz cihâd ve harb dersleri verir. Bunlardan Bedr ahvâlini sarahatla temas eden ba'zı âyetler şunlardır :

«Andolsun ki siz zaif ve dûn iken Allah size Bedr'de kat'î zafer verdi. Allah'dan

(٣١) باب فتح مكة

٨٤ — (١٧٨٠) حدثنا شيبان بن فروخ. حدثنا سليمان بن المغيرة. حدثنا ثابت البناني عن عبد الله بن رباح، عن أبي هريرة. قال: وفدت وفود إلى معاوية. وذلك في رمضان. فكان يصنع بعضنا لبعض الطعام. فكان أبو هريرة مما يكثر أن يدعونا إلى رحله. فقلت: ألا أصنع طعاما فأدعوهم إلى رحلي؟ فأمرت بطعام يصنع. ثم لقيت أبا هريرة من العشي. فقلت: الدعوة عندي الليلة. فقال: سبقتني. قلت: نعم. فدعوتهم. فقال أبو هريرة: ألا أعلمكم بحديث من حديثكم؟ يا معشر الأنصار! ثم ذكر فتح مكة فقال: أقبل رسول الله ﷺ حتى قدم مكة. فبعث الزبير على إحدى المجنبتين. وبعث خالدا على المجنبة الأخرى. وبعث أبا عبيدة على الحسر. فأخذوا بطن الوادي. ورسول الله ﷺ في كتيبة. قال: فنظر فرآني. فقال «أبو هريرة» قلت: لبيك. يا رسول الله! فقال «لا يأتيني إلا أنصاري».

زاد غير شيبان: فقال «اهتف لي بالأنصار» قال: فأطافوا به. ووبشت قريش أوباشا لها وأتباعا. فقالوا: نقدم هؤلاء. فإن كان لهم شيء كنا معهم. وإن أصيبوا أعطينا الذي سئلنا. فقال رسول الله ﷺ «ترون إلى أوباش قريش وأتباعهم» ثم قال بيديه، إحداهما على الأخرى. ثم قال «حتى توافوني بالصفا» قال: فانطلقنا. فما شاء أحد منا أن يقتل أحدا إلا قتله. وما أحد منهم

sakının tâ ki şükretmiş olasınız. O vakıt sen mu'minlere: İndirilen üç bin melekle Rabbınızın size imdâd etmesi yetişmez mi size diyordun. Evet siz sabreder, itâatsizlikden sakınırsanız, bu düşmanlar da ansızın üstünüze gelecek olurlarsa Rabbınız size nişanlı nişanlı beş bin melekle imdâd edecekdir. Allah bu imdâdı size, başka değil sırf bir müjde olsun, kalbleriniz onunla yatışsın diye yapdı. Yoksa nusret ve zafer yegâne gâlib ve yegâne hüküm ve hikmet sâhibi olan Allah cânibindendir» (Âlu İmrân: 123-127).

«Hani siz Rabbınızdan imdâd istiyordunuz da o da: Muhakkak ki ben size biribiri ardınca bin melek ile imdâd edeceğim diyerek duânızı kabûl buyurmuşdu. Allah bunu ancak bir müjde olsun, kalbleriniz o sayede oturaklaşsın diye yapmışdı. (Yoksa) *Allah'ın katından başkasından hiçbir yardım yoktur. Şübhesiz ki Allah Azîz ve Hakîm'dir. O, size o vakıt kendisinden bir eminlik olmak üzere hafîf bir uyku bürüyordu. Sizi tertemiz yapmak, sizden şeytânın murdarlığını gidermek, kalblerinize râbıta vermek, ayakları pekişdirmek için de gökden üstünüze bir su indiriyordu. Hani Rabbın meleklere: Şüphesiz ki ben sizinle beraberim. Haydi iymân edenlere sebât ilhâm edin diye vahy ediyordu. Ben, kâfirlerin yüreklerine korku salacağım.* (Ey mu'minler)! *Hemen vurun boyunlarının üstüne, vurun onların her bir parmağına* (diyordu). *Bunun sebebi şudur: Çünkü onlar Allah'a ve Rasûlune karşı geldiler. Kim Allah'a ve Rasûlune karşı gelirse Allah'ın cezâsı cidden çetindir»* (el-Enfâl: 9-13).

Bilhassa Enfal sûresinde bu harbin birçok ibretli teferruâtı, her iki tarafın maddî ve ma'nevî halleri, rûhî durumları tesbit edilmişdir. İbretle okunması ve üzerinde durulması icâb eder.

يُوَجِّهُ إِلَيْنَا شَيْئًا. قَالَ: فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! أُبِيحَتْ خَضْرَاءُ قُرَيْشٍ. لَا قُرَيْشَ بَعْدَ
الْيَوْمِ. ثُمَّ قَالَ «مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ» فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ، بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: أَمَّا الرَّجُلُ
فَأَدْرَكَتْهُ رَغْبَةٌ فِي قَرْيَتِهِ، وَرَأْفَةٌ بِعَشِيرَتِهِ. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَجَاءَ الْوَحْيُ. وَكَانَ إِذَا جَاءَ الْوَحْيُ
لَا يَخْفَى عَلَيْنَا. فَإِذَا جَاءَ فَلَيْسَ أَحَدٌ يَرْفَعُ طَرْفَهُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ حَتَّى يَنْقَضِيَ الْوَحْيُ. فَلَمَّا انْقَضَى
الْوَحْيُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ!» قَالُوا: لَبَّيْكَ. يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «قُلْتُمْ: أَمَّا الرَّجُلُ
فَأَدْرَكَتْهُ رَغْبَةٌ فِي قَرْيَتِهِ» قَالُوا: قَدْ كَانَ ذَاكَ. قَالَ «كَلَّا .. إِنِّي عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ. هَاجَرْتُ إِلَى
اللهِ وَإِلَيْكُمْ. وَالْمَحْيَا مَحْيَاكُمْ. وَالْمَمَاتُ مَمَاتُكُمْ». فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَبْكُونَ وَيَقُولُونَ: وَاللهِ!
مَا قُلْنَا الَّذِي قُلْنَا إِلَّا الضِّنَّ بِاللهِ وَبِرَسُولِهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ اللهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقَانِكُمْ
وَيَعْذِرَانِكُمْ» قَالَ: فَأَقْبَلَ النَّاسُ إِلَى دَارِ أَبِي سُفْيَانَ. وَأَغْلَقَ النَّاسُ أَبْوَابَهُمْ. قَالَ: وَأَقْبَلَ رَسُولُ اللهِ
ﷺ حَتَّى أَقْبَلَ إِلَى الْحَجَرِ. فَاسْتَلَمَهُ. ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ. قَالَ: فَأَتَى عَلَى صَنَمٍ إِلَى جَنْبِ الْبَيْتِ كَانُوا
يَعْبُدُونَهُ. قَالَ: وَفِي يَدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَوْسٌ. وَهُوَ آخِذٌ بِسِيَةِ الْقَوْسِ. فَلَمَّا أَتَى عَلَى الصَّنَمِ جَعَلَ
يَطْعُنُهُ فِي عَيْنِهِ وَيَقُولُ «جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ». فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ طَوَافِهِ أَتَى الصَّفَا فَعَلَا عَلَيْهِ. حَتَّى
نَظَرَ إِلَى الْبَيْتِ. وَرَفَعَ يَدَيْهِ. فَجَعَلَ يَحْمَدُ اللهَ وَيَدْعُو بِمَا شَاءَ أَنْ يَدْعُوَ.

(31) MEKKE FETHİ BÂBI

84 — (1780) Bize Şeybân ibn Ferrûh tahdîs etti. Bize Süleymân İbnu'l-Muğîra tahdîs etti. Bize Sâbit el-Bünânî, Abdullah ibn Rebâh'dan, o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Abdullah ibn Rebâh şöyle dedi: Muâviye'ye birçok elçiler geldi. Bu bir ramazan ayında idi. Bizler biribirimiz için yemekler yapardık. Ebû Hureyre bizleri kendi menziline en çok da'vet eden kimselerdendi. Bir gün ben kendi kendime: Ben de bir yemek yapıb da onları menzilime da'vet etmez miyim? dedim ve menzildekilere bir yemek yapılmasını emrettim. Sonra ikindi zamanı Ebû Hureyre'ye rast geldim ve: Bu gece da'vet bendedir dedim. Benden çabuk davrandın dedi. Evet öyle dedim. Muteâkiben cemâati da'vet ettim. Bir ara Ebû Hureyre söz alıb: Ey Ensâr topluluğu! Ben size hadîslerinizden bir hadîs bildireyim mi? dedi. Sonra Mekke fethini zikredib şöyle devâm etti: Ra-

sûlullah yöneldi. Nihâyet Mekke yakınına geldi. Burada Zubeyr'i, sağ ve sol birliklerinden birinin kumandanı olarak hareket istikâmetine yolladı. Hâlid'i de diğer birlik ile yolladı. Ebû Ubeyde'yi de zırhsız askerlerin başında olarak yolladı. Bunlar vâdî içinde yol aldılar. Rasûlullah (S) ise ordunun büyük merkezî kısmı içinde bulunuyordu. Bir ara baktı da beni gördü ve :

— Ebû Hureyre! dîye seslendi. Ben :

— Lebbeyk yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah :

— Bana yalnız Ensârî gelsin buyurdu.

Şeybânu'bnu Ferrûh'dan başkası şunu ziyâde etti : Rasûlullah :

— Ensâra seslen de onları bana çağır, dedi. Akabinde Ensâr geldiler ve Rasûlullah'ın etrafını çevirdiler. Kureyş de Rasûlullah'la harb etmek için kendine âid muhtelif kabîlelerden ve tâbi'lerinden bir ordu topladı da : Bu toplanan ordumuzu ileri süreriz. Eğer bunlar lehine bir zafer olursa biz de onlarla beraber oluruz. Şâyet bunlar musîbete uğrarlarsa o takdîrde bizden istenilecek şeyi veririz diye konuştular. Rasûlullah etrafındakilere hitâben :

— Kureyş'in cemâatlerini ve tâbi'lerini görüyorsunuz dedi, sonra da ellerinin birini diğeri üzerine koyarak onların topluluklarının kökünden sökülüb atılmasını işâret etti. Sonra da: «Nihâyet Safâ'da benimle buluşursunuz» buyurdu. Muteâkiben bizler hareket ettik. Bizden herhangi bir kimse onlardan birini öldürmek istediyse muhakkak öldürdü ve onlardan hiçbiri bize bir şey yöneltmeğe muktedir olamadı (yani hiçbiri kendi nefsini müdafaa edemedi). Ebû Sufyân gelib :

— Yâ Rasûlallah! Kureyş cemâatının kanları mubâh kılındı, artık bu günden sonra Kureyş yokdur, dedi. Sonra Rasûlullah :

— Her kim Ebû Sufyân'ın evine girerse emîndir... dedi. Bunun üzerine Ensâr biribirleri ile Peygamber hakkında : Bu zâta gelince ona kendi memleketi hakkında bir rağbet ve kendi aşîretine karşı da büyük bir şefekat erişti diye konuşdular.

Ebû Hureyre dedi ki : Bu arada Rasûlullah'a vahy geldi. Ona vahy geldiği zaman bu vahy hâli bize gizli olmazdı. Kendisine vahy gelince bizden hiç kimse vahyi tamâm oluncaya kadar gözünü Rasûlullah'dan bir an kaldırmazdı. Bu vahy tamamlanınca Rasûlullah :

— Ey Ensâr topluluğu! diye nidâ etti. Ensâr :

— Lebbeyk yâ Rasûlallah! dediler.

— «Bu zâta gelince ona memleketi hakkında bir rağbet erişti» dediniz buyurdu. Onlar :

— Evet bu söylenmişdir diye tasdîk ettiler.

— Muhakkak ki ben Allâh'ın kulu ve Rasûluyum. Ben Allah'a ve sizin diyârınıza hicret ettim. Artık benim hayâtım sizin yanınızda, ölümüm

de sizin yanınızdadır buyurdu. Bunun üzerine Ensâr sevinç göz yaşları dökerek ona doğru yöneldiler ve:

— Allâh'a yemîn olsun ki biz söylediğimiz o sözleri ancak Allâh'a ve Rasûlüne olan sıkı bağlılığımız ve senin bizim aramızda kalmanı şiddetle arzu ettiğimizden dolayı söyledik diyerek ma'ziret beyân eylediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Şüphesiz ki Allah ve Rasûlü sizleri tasdîk ediyorlar ve özürlerinizi kabûl ediyorlar buyurdu.

Ebû Hureyre der ki: Bundan sonra halkın kimi Ebû Sufyân'ın evine yöneldi, kimi de evlerine çekilib kapularını kilitlediler. Rasûlullah da ilerledi nihâyet Haceru'l-Esved'i karşıladı ve onu isti'lâm etti. Sonra da Beyt'i tavâf eyledi. Daha sonra Beyt'in yanında bulunan ve müşriklerin tapmakda oldukları bir putun yanına geldi. Rasûlullah'ın elinde bir yay vardı ki onun eğri tarafından tutmakda idi. Nihâyet putun yanına gelince onun gözünü dürtmeğe ve: «HAK GELDİ BÂTIL ZEVÂL BULDU. ŞÜPHESİZ Kİ BÂTIL DÂİMA ZEVÂL BULUCUDUR» (el-İsrâ: 81) âyetini okumağa başladı. Nihâyet tavâfını bitirince Safâ tepesine geldi ve tâ Beyt'i görünceye kadar üzerinde yükseldi. Müteâkiben ellerini kaldırarak Allâh'a hamd etmeğe ve istediği duâlarla duâ etmeğe başladı.

٨٥ – (...) وَحَدَّثَنِيهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمٍ . حَدَّثَنَا بَهْزٌ . حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ ، بِهَـٰذَا الإِسْنَادِ .
وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ: ثُمَّ قَالَ بِيَدَيْهِ، إِحْدَاهُمَا عَلَى الأُخْرَى « احْصُدُوهُمْ حَصْدًا » . وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ : قَالُوا :
قُلْنَا : ذَاكَ يَا رَسُولَ اللهِ . قَالَ « فَمَا اسْمِي إِذًا ؟ كَلَّا إِنِّي عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ » .

85 — ( ) .... : Burada da Suleymân ibn Muğîre bu isnâdla tahdîs etmiş ve hadîsde şunu ziyâde eylemişdir: Sonra ellerinin birini diğerinin üzerine koymak sûretiyle «onları biçiniz» işâreti yapdı. Bir de bu hadîsde şunu söyledi: Ensâr: Biz bunu söyledik yâ Rasûlullah! dediler. Rasûlullah da: «O takdîrde benim ismim ne olacakdır? [63] Hayır asla sizin düşündüğünüz olamaz. Çünkü ben Allah'ın kulu ve Rasûluyum» buyurdu [64].

63. Bu iki ma'nâya muhtemildir: Bununla kendisinin *Nebiyy* olduğunu murâd etmişdi. Benim ismim Nebiyydir çünkü sizin gizlice konuşduklarınızı size bildiriyorum demekdir. İkincisi: Bu korktuğunuzu yapmış olsam, sizlerden ayrılsam ve Mekke'de vatan tutmağa dönseydim muhakkak sizden ayrılmıyacağım husûsundaki ahdimi bozmuş olurdum. Bu da benim ismimin kendisinden türemiş bulunduğu *hamd* köküne uygun olmazdı. O takdîrde ben *hamd*den başka bir isimle tavsîf olunur idim (Kadı Iyâd).

64. Mekke fethinin, Mekke fethine çıkış, şehre giriş ve orada yapılan işler gibi ibret dolu birçok safhaları vardır. Bunlar daha tafsîlli olarak diğer hadîs ve siyer kitâblarında mevcûddur. Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'inden bu konu ile ilgili birkaç hadîsin tercemesini burada vermek uygun olacakdır:

İbn Abbâs (R) dan: Peygamber (S) Mekke'nin fethi seferine Medîne'den ramazanda çıktı. Kendisi ile beraber on bin mücâhid vardı. Bu hareket Medîne'ye gelişinden

٨٦ – (...) حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الدَّارِمِيُّ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبَاحٍ. قَالَ: وَفَدْنَا إِلَىٰ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ. وَفِينَا أَبُو هُرَيْرَةَ. فَكَانَ كُلُّ رَجُلٍ مِنَّا يَصْنَعُ طَعَامًا يَوْمًا لِأَصْحَابِهِ. فَكَانَتْ نَوْبَتِي. فَقُلْتُ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ! الْيَوْمُ نَوْبَتِي. فَجَاؤُا إِلَى الْمَنْزِلِ، وَلَمْ يُدْرِكْ طَعَامُنَا. فَقُلْتُ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ! لَوْ حَدَّثْتَنَا عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَتَّىٰ يُدْرِكَ طَعَامُنَا. فَقَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ الْفَتْحِ. فَجَعَلَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ عَلَى الْمُجَنِّبَةِ الْيُمْنَىٰ. وَجَعَلَ الزُّبَيْرَ عَلَى الْمُجَنِّبَةِ الْيُسْرَىٰ. وَجَعَلَ أَبَا عُبَيْدَةَ عَلَى الْبَيَاذِقَةِ وَبَطْنِ الْوَادِي. فَقَالَ «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ! ادْعُ لِي الْأَنْصَارَ» فَدَعَوْتُهُمْ. فَجَاؤُا يُهَرْوِلُونَ. فَقَالَ «يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، هَلْ تَرَوْنَ أَوْبَاشَ قُرَيْشٍ؟» قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ «انْظُرُوا. إِذَا لَقِيتُمُوهُمْ غَدًا أَنْ تَحْصُدُوهُمْ حَصْدًا» وَأَخْفَىٰ بِيَدِهِ. وَوَضَعَ يَمِينَهُ عَلَىٰ شِمَالِهِ. وَقَالَ «مَوْعِدُكُمُ الصَّفَا» قَالَ: فَمَا أَشْرَفَ يَوْمَئِذٍ لَهُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَنَامُوهُ. قَالَ: وَصَعِدَ

i'tibâren sekizinci yılın başında ve altı ay geçedir. Bu târihde Rasûlullah maiyyetindeki muslimanlardan techiz edilen ordusu ile beraber Mekke'ye doğru yollandı. Kendisi oruc tutuyordu. Sahâbîleri de oruclu idiler. Kedîd mevkiine varınca —ki bu Usfân ile Kudeyd arasında bir sudur— Rasûlullah iftâr etti. Mucâhidler de iftâr ettiler (*Buhârî, Mağâzî, bâbu gazveti'l-feth fi-ramadân*, V, 299 «285»).

Urvetu'bnu'z-Zubeyr (R) şöyle dedi: Mekke'nin fethi yılında Rasûlullah (S) Medîne'den hareket edince bu haber Kureyş'e ulaşdı. Ebû Sufyân, Hakîm ibn Hizâm, Budeyl ibn Varkâ, Rasûlullah'ın hareketine dâir haber almak üzere Mekke dışına çıkdılar. Medine'ye doğru yönelib tâ Merruzzahrân'a kadar yürüdüler. Bir de burada (gece vakti) birçok ateşler yakıldığını gördüler. Bu ateşler hacıların Arafat'da arefe gecesi yaktıkları ateşlere benziyordu. Ebû Sufyân hayretle: Bu ne ateştir! Vallâhi hakikaten arefe gecesi ateşlerine benziyor dedi. Budeyl ibn Varkâ da: Huzâa'lı Benû Amr'ın ateşleri olduğuna hükmetti. Ebû Sufyân: Hayır Huzâa'lıların ateşleri bundan çok azdır diye karşıladı. Bu sırada Rasûlullah'ın muhâfızlarından bir kısmı Ebû Sufyân ile arkadaşlarını gördüler ve yetişib bunları yakalıyarak Rasûlullah'ın huzûruna getirdiler. Ebû Sufyân hemen musliman oldu. Rasûlullah Merruzzahrân'dan hareket ederken Abbâs'a:

— Sen Ebû Sufyân'ı al, ordunun geçeceği yolun dar bir yerine götür de suvârîlerin kalabalığını, İslâm ordusunun ihtişâmını görsün buyurdu. Abbâs da onu böyle dar bir geçit yerine oturttu. (Ordu harekete başlayınca) Arab kabîleleri Rasûlullah ile beraber alay alay Ebû Sufyân'ın önünden geçmeğe başladılar: Önce bir alay geçti. Ebû Sufyân Abbâs'a: Bu alay hangi kabîledir? diye sordu. Abbâs: Gıfâr kabîlesidir dedi. Ebû Sufyân: Benimle Gıfâr arasında ne münâsebet var ki buraya kadar geliyorlar diye hayretini bildirdi. Sonra Cüheyne kabîlesi geçti. Ebû Sufyân evvelki gibi sordu. Sonra Sa'd ibn Huzeyn geçti. Bunu da öyle sordu. Sonra Suleym kabilesi geçti. Yine o sûretle sordu. Nihâyet Ebû Sufyânın ömründe eşini görmediği yiğitlik örneği bir alay karşı geldi. Abbâs'a: Bu alay hangi kabîledir? diye sordu. Abbâs: Ensâr'dır dedi. Ensâr'ın başında Sa'd ibn Ubâde bulunuyordu. Ensârın bayrağını taşıyordu. Sa'd ibn Ubâde, (Uhud ve Handek harblerinde düşmanın baş kumandanı olan) Ebû Sufyân'ın önünden geçerken: Yâ Ebâ Sufyân! Bu gün büyük kıtâl günüdür, bu gün Kâ'bede kan dökmek halâl kılındığı bir gündür dedi. (Bu korkulu sözlerden sarsılan) Ebû Sufyân Abbâs'a: Ey bu gün senin Kâ'beyi, Mekke halkını ve beni himâye edeceğin güzel bir gündür dedi. Sonra bir alay daha geldi. Bu alay sayıca öteki alayların en azı idi. Bu kâfilede Ra-

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّفَا . وَجَاءَتِ الأَنْصَارُ . فَأَطَافُوا بِالصَّفَا . فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أُبِيدَتْ خَضْرَاءُ قُرَيْشٍ . لَا قُرَيْشَ بَعْدَ الْيَوْمِ . قَالَ أَبُو سُفْيَانَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ . وَمَنْ أَلْقَى السِّلَاحَ فَهُوَ آمِنٌ . وَمَنْ أَغْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ » فَقَالَتِ الأَنْصَارُ : أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذَتْهُ رَأْفَةٌ بِعَشِيرَتِهِ . وَرَغْبَةٌ فِي قَرْيَتِهِ . وَنَزَلَ الْوَحْيُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . قَالَ « قُلْتُمْ : أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذَتْهُ رَأْفَةٌ بِعَشِيرَتِهِ وَرَغْبَةٌ فِي قَرْيَتِهِ . أَلَا فَمَا اسْمِي إِذًا ! (ثَلَاثَ مَرَّاتٍ) أَنَا مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ . هَاجَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَيْكُمْ . فَالْمَحْيَا مَحْيَاكُمْ وَالْمَمَاتُ مَمَاتُكُمْ » . قَالُوا : وَاللَّهِ ! مَا قُلْنَا إِلَّا ضِنًّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ . قَالَ « فَإِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقَانِكُمْ وَيَعْذِرَانِكُمْ » .

86 — ( ) .... : Abdullah ibn Rebâh şöyle dedi : Bizler Muâviyetu'bnu Ebî Sufyân'ın yanına elçi olarak gitmişdik. Aramızda Ebû Hureyre de vardı. Bizden herbir kimse bir gün arkadaşları için yemek yapıyordu. Benim nevbetim olunca: Yâ Ebâ Hureyre! Bu gün benim nevbe-

---

sûlullah ile (Muhâcir ve Ensâr'dan bir kısım) sahâbîleri bulunuyordu. Rasûlullah'ın sancağını da Zubeyr ibn Avvâm çekiyordu. Rasûlullah Ebû Sufyân'ın önünden geçerken Ebû Sufyân :

— Yâ Rasûlallah! Sa'd ibn Ubâde'nin ne söylediğini duydun mu? dedi. Rasûlullah:

— Ne söyledi? diye sordu. Ebû Sufyân :

— Şöyle şöyle söyledi diye Sa'd ibn Ubâde'nin sözlerini haber verdi. Rasûlullah :

— Sa'd yanlış söylemişdir. Bu gün Allah'ın (ezân sesleri ile) Kâ'be'nin şânını yükselteceği bir gündür. Bu gün Kâ'be'nin (tevhîd libâsı ile) kisveleneceği bir gündür buyurdu. (Rasûlullah Kasvâ adlı devesine binmişdi. Etrafında tekbîr sesleri göklere yükselerek ordu ilerliyordu). Hadîsin râvîsi Urve der ki Rasûlullah bayrağının Hacûn mevkiine dikilmesini (Zubeyr'e) emretti. Urve yine bir rivâyetinde der ki: (Mekke fethinden bir hayli zaman sonra) Abbâs Zubeyr'e : Yâ Ebâ Abdillah! (Mekke fethi günü) Rasûlullah sana bayrağı şuraya dikmeni emretmişdi dedi. Yine Urve der ki : Rasûlullah Hâlid ibn Velîd'e de şehrin üst tarafındaki Kedâ mevkiinden Mekke'ye girmesini emretti. Peygamber ise (Mekke'nin alt tarafındaki) Kudâ mevkiinden girmişdi. Mekke'ye girerken Hâlid ibn Velîd'in suvârî fıkrasından iki kişi şehid oldu : Hubeyş ibn Eş'ar ile Kürz ibn Câbir el-Fihrî. (*Buhârî, magazî, bâbun eyne rakeze er-râyete yevme'l-feth,* V, 300 «288»).

Abdullah ibn Muğaffel (R) şöyle dedi: Ben Mekke'nin fethi günü Rasûlullah (S) ı devesi üzerinde gördüm. O, sesini işittirecek derecede yükselterek Fetih Sûresini okuyordu. Râvî Muâviye der ki : Halkın etrafıma toplanması düşüncesi olmasaydı Abdullah ibn Muğaffel'in (Rasûlullah'ın okuyuşunu hikâye ederek) sesini yükselttiği gibi ben de yükseltirdim. (*Buhârî, magazî, bâbun eyne rakeze'n-Nebiyyu er-râyete yevme'l-fethi* V, 301, «289»).

Rasûlullah'ın Mekke'ye girdikden sonraki işleri arasında bilhassa Kâ'beye girmesi, Kâbe avlusunda toplanan Mekke halkına ve onların şahsında bütün insanlık âlemine hitâb eden nutku umûmî avf i'lân etmesi, Bilâl'in Kâ'be üstünde ezân okuması, erkeklerden ve kadınlardan ayrı ayrı İslâm bey'atı alması, Ensâr'ın Rasûlullah'ın Mekke'de kalır endişesi, Peygamber'in onların gönüllerini feth edib ağlatan konuşmaları ve daha nice ibretli hâdiseler vardır. İbn Hişâm'ın *Sîre*'si, İbn Kayyım'ın *Zâdu'l-Maâd*'ı ile diğer sîret ve târih kitâblarında bunlar bütün teferruâtıyle mahfûzdur.

timdir, dedim. Muteâkiben menzile geldiler fakat yemeğimiz henüz pişib yetiştirilmemişdi. Ben : Yâ Eb: Hureyre! Yemeğimiz yetişinceye kadar bizlere Rasûlullah'dan hadîs tahdîs etsen dedim. Bunun üzerine Ebû Hureyre (R) şöyle dedi :

Biz feth günü Rasûlullah'ın maiyyetinde idik. Rasûlullah Hâlid ibn Velîd'i, sağ tarafdan gidecek birliğin kumandanı yaptı. Zubeyr'i de sol tarafda ilerleyecek birliğin kumandanı yaptı. Ebû Ubeyde'yi de vâdî içinden gidecek zırhsız piyâdelerin başına kumandan ta'yîn etti. Bir ara :

— Yâ Ebâ Hureyre! Ensârı bana çağır, dedi. Ben Ensârı çağırdım. Onlar koşar adım geldiler. Rasûlullah :

— Ey Ensâr topluluğu Kureyş'in bize karşı harb etmek maksadıyle topladığı gurubları görüyor musunuz? diye sordu. Onlar :

— Evet görüyoruz dediler.

— Yarın onlarla vuruşmak üzere karşılaştığınız zaman onları ekin biçer gibi biçmeğe bakınız buyurdu ve sağ elini sol eli üzerine koyub eli ile işâret etti. Sonra da : «Sizinle buluşma yerimiz Safâ'dır» buyurdu.

Artık bunlar o gün kendileri ile savaşmak üzere her kim karşılarına çıkmışsa onu muhakkak öldürüb dâimî uykuya yatırmışlardır. Nihâyet Rasûlullah Safâ üzerine yükseldi, Ensâr da gelib Safâ etrafına dolaştılar. Ebû Sufyân da geldi ve :

— Yâ Rasûlallah! Kureyş'in yeşilliği yani cemâatları ifnâ edildi. Artık bu günden sonra Kureyş yoktur, dedi.

Ebû Sufyân dedi ki : Rasûlullah :

— Her kim Ebû Sufyân'ın evine girerse emîndir. Her kim silâhı bırakırsa o da emîndir. Her kim evine girib kapusunu kapatırsa o da emîndir buyurdu. Bunun üzerine Ensâr :

— Bu zâta gelince onu muhakkak kendi aşîretine karşı bir şefekat ve kendi beldesine bir rağbet (ve düşkünlük hissi) yakalamışdır dediler. Bu arada Rasûlullah üzerine vahy indi. Akabinde :

— «Bu zâta gelince onu muhakkak kendi aşîretine karşı bir şefekat ve kendi beldesine karşı bir rağbet yakalamışdır» dediniz. Haberiniz olsun o takdîrde benim ismim nedir ki! (Rasûlullah bunu ilk defa söyledi).

BEN ALLAH'IN KULU VE RASÛLU MUHAMMED'İM. Allah'a ve size hicret ettim. Hayâtım hayatınızdır, ölümüm de ölümünüzdür buyurdu. Ensâr :

— Vallâhi biz o sözü ancak Allah'a ve Rasûlune sıkı bağlılığımız ve kendisine hırsla düşkünlüğümüzden dolayı söyledik dediler. Rasûlullah da :

— Şüphesiz ki Allâh ve Rasûlu sizin bu sözünüzün doğruluğunu tasdîk eder ve özürlerinizi kabûl eylerler buyurdu.

(٣٢) باب إزالة الأصنام من حول الكعبة

٨٧ – (١٧٨١) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد وابن أبي عمر (واللفظ لابن أبي شيبة) قالوا: حدثنا سفيان بن عيينة عن ابن أبي نجيح، عن مجاهد، عن أبي معمر، عن عبد الله. قال: دخل النبي ﷺ مكة. وحول الكعبة ثلاثمائة وستون نصبا. فجعل يطعنها بعود كان بيده. ويقول «جاء الحق وزهق الباطل. إن الباطل كان زهوقا» [١٧/الإسراء/٨١]. «جاء الحق وما يبدئ الباطل وما يعيد» [٣٤/سبأ/٤٩]. زاد ابن أبي عمر: يوم الفتح.

(...) وحدثناه حسن بن علي الحلواني وعبد بن حميد. كلاهما عن عبد الرزاق. أخبرنا الثوري عن ابن أبي نجيح، بهذا الإسناد، إلى قوله: زهوقا. ولم يذكر الآية الأخرى. وقال: (بدل نصبا) صنما.

(32) KÂ'BE'NİN ETRAFINDAN PUTLARIN İZÂLE EDİLMESİ BÂBI

87 — (1781) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Peygamber (S) feth günü Mekke'ye girdi. Halbuki Kâ'be'nin etrafında ibâdet için dikilmiş üç yüz altmış put vardı. Rasûlullah elindeki değnekle bu putlara dürtmeğe başlıyarak şöyle söylüyordu : «HAK GELDİ BÂTIL HELÂK OLDU. ŞÜPHESİZ Kİ BÂTIL DÂİMA HELÂK OLUCUDUR» (el-İsrâ: 81).

«Hak geldi. Halbuki bâtıl ne îcâda, ne de öleni diriltmeğe muktedir değildir» (Sebe' : 49).

( ) .... : Buradaki iki râvî de Abdurrazzâk'dan tahdîs ettiler. Ona da Sevrî, İbn Ebî Necîh'den bu isnâd ile : «Zehûkan» kavline kadar haber vermiş ve diğer âyeti zikretmemiştir. Bir de : (Nusuben yerine) Sanemen diye söylemişdir.

(٣٣) باب لا يقتل قرشي صبرا بعد الفتح

٨٨ – (١٧٨٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا علي بن مسهر ووكيع عن زكرياء، عن الشعبي، قال: أخبرني عبد الله بن مطيع عن أبيه. قال: سمعت النبي ﷺ يقول، يوم فتح مكة «لا يقتل قرشي صبرا بعد هذا اليوم، إلى يوم القيامة».

(33) «MEKKE FETHİNDEN SONRA HİÇBİR KUREYŞ'Lİ BAĞLANIB HABSEDİLEREK ÖLDÜRÜLMEZ» BÂBI

88 — (1782) .... : Şa'bî dedi ki : Bana Abdullah ibn Mutî', ba-

basından haber verdi. Muti' şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) den işittim Mekke fethi günü şöyle buyuruyordu: «Bu günden sonra kıyâmet gününe kadar hiçbir Kureyş'li bağlanıb habsedilerek öldürülmez» [65].

٨٩ – (...) حدثنا ابن نمير. حدثنا أبي. حدثنا زكرياء، بهذا الإسناد. وزاد: قال: ولم يكن أسلم أحد من عصاة قريش، غير مطيع. كان اسمه العاصي. فسماه رسول الله ﷺ مطيعا.

89 — ( ) .... : Burada da yine Zekeriyyâ bu isnâdla tahdîs edib şunu ziyâde kılmışdır: Abdullah dedi ki: Fetihden önce Kureyş içinde Âs isimli kimselerden hiçbiri musliman olmuş değildi. Bunlardan yalnız Mutî' musliman olmuşdu. Onun ismi de Âsî idi de musliman oldukdan sonra Rasûlullah (S) onu Muti' diye isim takmıştı [66].

(٣٤) باب صلح الحديبية في الحديبية

٩٠ – (١٧٨٣) حدثني عبيدالله بن معاذ العنبري. حدثنا أبي. حدثنا شعبة عن أبي إسحق. قال: سمعت البراء بن عازب يقول: كتب علي بن أبي طالب الصلح بين النبي ﷺ وبين المشركين، يوم الحديبية. فكتب «هذا ما كاتب عليه محمد رسول الله» فقالوا: لا تكتب: رسول الله. فلو نعلم أنك رسول الله لم نقاتلك. فقال النبي ﷺ لعلي «امحه» فقال: ما أنا بالذي أمحاه. فمحاه النبي ﷺ بيده. قال: وكان فيما اشترطوا، أن يدخلوا مكة فيقيموا بها ثلاثا. ولا يدخلها بسلاح، إلا جلبان السلاح.

قلت لأبي إسحق: وما جلبان السلاح؟ قال: القراب وما فيه.

(34) HUDEYBİYE'DE YAPILAN HUDEYBİYYE [67] SULHU BÂBI

90 — (1783) Bize Ubeydullah ibn Muâz el-Anberî tahdîs etti. Bize babam tahdîs etti. Bize Şu'be, Ebû Ishâk'dan tahdîs etti. Ebû Ishâk dedi

65. Âlimler şöyle dediler: Bu sözün ma'nâsı Kureyş'in hepsinin musliman olduğunu ve onlardan kimsenin Peygamber'in vefatından sonra kendileri ile harbler yapılan ve bağlanıb habs edilerek öldürülen diğer kimselerde olduğu gibi dinden çıkıb irtidâd etmeyeceğini i'lâm vardır. Yoksa bundan Kureyş ferdlerinden hiçbir kimsenin zulmen bağlanıb habsedilerek öldürülemiyeceği murad edilmiş değildir. Nitekim bundan sonra Kureyş üzerinde nelerin cereyân ettiği ma'lûm'dur (Nevevî).

66. Kadî Iyâd el-Meşârık'da şöyle dedi: Usât, burada sıfat değil sırf isim olan *Âsînin* cem'idir. Yani o zaman bu isimle isimlendirilen hiç kimse fethinden önce musliman olmamışdı. Yalnız bir kimse müstesnâ ki o da el-Âsî İbnu'l-Esved idi. Peygamber onun da ismini *Mutî*'e çevirmişdi.

67. *Hudeybiyye*, Mekke'ye bir konak mesâfede ve Medîne yolu üzerinde bir köydür. Civârında bulunan bir kuyunun adı ile anılmışdır. *Şecere Mescidi* oradadır. Bu kelime sonundaki *yânın* şeddeli ve şeddesiz okunuş tarzı ile zabt edilmişdir.

ki : Ben Berâ' ibn Âzib'den işittim şöyle diyordu: Hudeybiyye gününde Peygamber (S) ile muşrikler arasında sulhu Ali ibn Ebî Tâlib yazdı. Ali : «Bu, Muhammed Rasûlullah'ın, üzerinde sulh olub yazışdığı kitâbedir» unvânını yazmışdı. Kureyş hey'eti : Rasûlullah yazma! Eğer biz senin Rasûlullah olduğunu bilmiş olaydık seninle mukatele yapmazdık dediler. Bunun üzerine Peygamber Ali'ye : «Rasûlullah sözünü sil» buyurdu. Ali : Ben onu imhâ edici olamam, dedi. Bu sefer Peygamber onu bizzât kendi eliyle sildi.

Râvî der ki : Şart kıldıkları husûslar arasında, muslimanların (gelecek sene) Mekke'ye girmeleri ve orada üç gün ikâmet etmeleri, Mekke'ye kılıç, yay ve benzeri silâhlarla ancak mahfazaları içinde olarak girilmesi vardı. Râvî Şu'be : Ben Ebû Ishâk'a: Hadîsdeki **culubbâni's-silâh** ta'bîri nedir? diye sordum da o: Kın ve içindekidir diye cevâb verdi demişdir.

٩١ — (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَٰقَ . قَالَ : سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ يَقُولُ : لَمَّا صَالَحَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَهْلَ الْحُدَيْبِيَةِ ، كَتَبَ عَلِيٌّ كِتَابًا بَيْنَهُمْ . قَالَ : فَكَتَبَ « مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ » . ثُمَّ ذَكَرَ بِنَحْوِ حَدِيثِ مُعَاذٍ . غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ فِي الْحَدِيثِ « هَٰذَا مَا كَاتَبَ عَلَيْهِ » .

91 — ( ) .... : Burada da Şu'be, Ebû Ishâk'dan onun : Ben Berâ' ibn Âzib (R) den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) Hudeybiyye ehli ile sulh anlaşması yaptığı zaman, Ali onlar arasında bir kitâbe yazdı ki, Ali : «MUHAMMED RASÛLULLAH» yazmışdı dediğini sonra da (90 rakamlı) Muâz hadîsi tarzında zikrettiğini tahdîs etmişdir. Şu kadar var ki bu hadîsde râvî : «Bu, üzerinde sulh yazışması olan kitâbedir» ibâresini zikretmemişdir.

٩٢ — (...) حدثنا إِسْحَٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ جَنَابٍ الْمِصِّيصِيُّ . جَمِيعًا عَنْ عِيسَى ابْنِ يُونُسَ (وَاللَّفْظُ لِإِسْحَٰقَ) . أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . أَخْبَرَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ أَبِي إِسْحَٰقَ ، عَنِ الْبَرَاءِ . قَالَ: لَمَّا أُحْصِرَ النَّبِيُّ ﷺ عِنْدَ الْبَيْتِ ، صَالَحَهُ أَهْلُ مَكَّةَ عَلَى أَنْ يَدْخُلَهَا فَيُقِيمَ بِهَا ثَلَاثًا . وَلَا يَدْخُلَهَا إِلَّا بِجُلُبَّانِ السِّلَاحِ . السَّيْفِ وَقِرَابِهِ . وَلَا يَخْرُجَ بِأَحَدٍ مَعَهُ مِنْ أَهْلِهَا . وَلَا يَمْنَعَ أَحَدًا يَمْكُثُ بِهَا مِمَّنْ كَانَ مَعَهُ . قَالَ لِعَلِيٍّ « اكْتُبِ الشَّرْطَ بَيْنَنَا . بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ . هَٰذَا مَا قَاضَىٰ عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ » فَقَالَ لَهُ الْمُشْرِكُونَ : لَوْ نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللهِ تَابَعْنَاكَ . وَلَٰكِنِ اكْتُبْ : مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ . فَأَمَرَ عَلِيًّا أَنْ يَمْحَاهَا . فَقَالَ عَلِيٌّ : لَا . وَاللهِ ! لَا أَمْحَاهَا . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَرِنِي مَكَانَهَا »

فَأَرَاهُ مَكَانَهَا . فَمَحَاهَا . وَكَتَبَ « ابْنُ عَبْدِ اللهِ » فَأَقَامَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ . فَلَمَّا أَنْ كَانَ يَوْمُ الثَّالِثِ قَالُوا لِعَلِيٍّ : هٰذَا آخِرُ يَوْمٍ مِنْ شَرْطِ صَاحِبِكَ . فَأْمُرْهُ فَلْيَخْرُجْ . فَأَخْبَرَهُ بِذٰلِكَ . فَقَالَ « نَعَمْ » فَخَرَجَ .
وَقَالَ ابْنُ جَنَابٍ فِي رِوَايَتِهِ : (مَكَانَ تَابَعْنَاكَ) بَايَعْنَاكَ .

92 — ( ) .... : Berâ' ibn Âzib (R) şöyle dedi : Peygamber (S) Beyt yanında oraya gitmekden men' olunduğu zaman Mekke'liler, kendisi ile (gelecek sene) Mekke'ye girmesi, orada üç gün ikâmet etmesi ve Mekke'ye ancak mahfaza içinde silâhla, kılıç ve kını ile girmesi, Mekke ahâlisinden hiçbir kimseyi kendisi ile beraber çıkarmaması ve bilâkis Peygamber'in yanında bulunan mu'minlerden Mekke'de kalmak isteyen hiçbir kimseye de mâni' olmaması şartları üzerine sulh anlaşması yapdılar. Peygamber Ali'ye : «Aramızdaki şartı yaz! BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİM. Bu, Muhammed Rasûlullah'ın, üzerinde sulh olduğu şartlardır» dedi. Muşrikler Peygamber'e karşı : Eğer senin Allâh'ın Rasûlu olduğunu bilir olsaydık sana mutâbaat ederdik. Fakat sen : Muhammed ibn Abdillah yaz dediler. Bunun üzerine Peygamber Ali'ye : RASÛLULLAH ta'bîrini silmesini emretti. Ali de :

— Hayır vallâhi onu silmem! dedi. Bu sefer Rasûlullah :

— Onun yerini bana göster, dedi. Ali o ta'bîrin yerini Peygamber'e gösterdi de Peygamber onu sildi ve «İbnu Abdillâh» yazdı. Yeni sene gelince Peygamber Mekke'de üç gün ikâmet etti. Üçüncü gün tamâm olunca Mekke'liler Ali'ye : Bu, sâhibinin şartından olan son gündür. Binâenaleyh sâhibine emret de çıksın dediler. Ali bunu Peygamber'e haber verdi. Peygamber «evet» deyib çıkdı. Râvîlerden Ahmed ibn Cenâb kendi rivâyetinde : (Sana mutâbaat ederdik yerine) sana bey'at ederdik demişdir.

٩٣ — (١٧٨٤) حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَفَّانُ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ قُرَيْشًا صَالَحُوا النَّبِيَّ ﷺ . فِيهِمْ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعَلِيٍّ « اكْتُبْ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ » . قَالَ سُهَيْلٌ : أَمَّا بِاسْمِ اللهِ ، فَمَا نَدْرِي مَا بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ . وَلٰكِنِ اكْتُبْ مَا نَعْرِفُ : بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ . فَقَالَ « اكْتُبْ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ » قَالُوا : لَوْ عَلِمْنَا أَنَّكَ رَسُولُ اللهِ لَاتَّبَعْنَاكَ . وَلٰكِنِ اكْتُبِ اسْمَكَ وَاسْمَ أَبِيكَ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اكْتُبْ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ » فَاشْتَرَطُوا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكُمْ . وَمَنْ جَاءَكُمْ مِنَّا رَدَدْتُمُوهُ عَلَيْنَا . فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَنَكْتُبُ هٰذَا ؟ قَالَ « نَعَمْ . إِنَّهُ مَنْ ذَهَبَ مِنَّا إِلَيْهِمْ ، فَأَبْعَدَهُ اللهُ . وَمَنْ جَاءَنَا مِنْهُمْ ، سَيَجْعَلُ اللهُ لَهُ فَرَجًا وَمَخْرَجًا » .

93 — (1784) .... : Hammâd ibn Seleme, Sâbit'den, o da Enes (R) den şöyle tahdîs etti : Kureyş, Peygamber (S) ile sulh anlaşması yaptı. Kureyş hey'eti içinde Suheyl ibn Amr da vardı. Peygamber Ali'ye :

— Yaz!BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM buyurdu. Suheyl :

— Biz BİSMİKE'LLAHUMME'yi biliyoruz, BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM'i bilmiyoruz. Binâenaleyh bizim tanımakta olduğumuz BİSMİKE'LLAHUMME'yi yaz, dedi [68]. Peygamber :

— Yaz, ALLÂH'IN RASÛLU MUHAMMED'den buyurdu. Suheyl ve arkadaşları :

— Eğer biz senin ALLÂH'ın RASÛL'u olduğunu bilmiş olsaydık muhakkak sana tâbi' olurduk. Lâkin kendi ismini ve babanın ismini yaz, dediler. Bunun üzerine Peygamber :

— Haydi «Muhammed ibn Abdillah'dan» yaz buyurdu. Onlar Peygamber'e şu şartı teklîf ettiler :

— Sizden her kim bize gelirse biz onu iâde etmiyeceğiz. Bizden sana bir erkek gelirse senin dîninde dahi olsa onu bize iâde edersiniz. Sahâbîler :

— Yâ Rasûlallah! Bu şartları yazacak mıyız? diye i'tiraz ettiler. Peygamber :

— Evet. Çünkü bizden her kim onlara giderse Allah onu daha da uzak eylesin! Onlardan bize gelen için de Allah yakında bir ferahlık ve bir kurtuluş yolu halk edecekdir buyurdu.

٩٤ – (١٧٨٥) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ . ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ (وَتَقَارَبَا فِي اللَّفْظِ) . حَدَّثَنَا أَبِي . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ سِيَاهٍ. حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ. قَالَ: قَامَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ يَوْمَ صِفِّينَ فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ! اتَّهِمُوا أَنْفُسَكُمْ. لَقَدْ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ

68. Hakikaten câhiliyet devrinde BİSMİKE'LLAHUMME kullanılır ve tanınırdı. Muşrikler «Rahmân»ı tanımıyorlardı... (el-Furkan: 60).

Rasûlullah bilhassa İNNEHU MİN SULEYMÂNE VE İNNEHU BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM : *O, gerçek Süleymandandır ve o hakikaten Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyledir»* (en-Neml: 30) âyetinden sonra BİSMİKE'LLAHUMME yerine BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM kullanılmışdır. Bunun için Suheyl ibn Amr onlarca tanınan bismike'llahumme'nin yazılmasında ısrâr etmişdir. Rasûlullah da her ne sûretle olursa olsun Kureyş'i bir sulh anlaşması ile bağlamak ve bu sûretle İslâm Dîninin siyâsî kudret ve mevcûdiyetini hem onlara hem bütün Arabistan halkına tanıtmak istiyordu. Bu yüksek gâye için Süheyl'in bu ve diğer teklîflerini kabûl ediyordu. Bu incelik ba'zı sahâbîler ve hatta Umer tarafından bile zor kavranmış, onların i'tirâzları bu yüzden meydana gelmişdi.

يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ. وَلَوْ نَرَى قِتَالاً لَقَاتَلْنَا. وَذَلِكَ فِي الصُّلْحِ الَّذِي كَانَ بَيْنَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَبَيْنَ الْمُشْرِكِينَ.
فَجَاءَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ. فَأَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَلَسْنَا عَلَى حَقٍّ وَهُمْ عَلَى بَاطِلٍ؟ قَالَ
«بَلَى» قَالَ: أَلَيْسَ قَتْلاَنَا فِي الْجَنَّةِ وَقَتْلاَهُمْ فِي النَّارِ؟ قَالَ «بَلَى» قَالَ: فَفِيمَ نُعْطِي الدَّنِيَّةَ فِي دِينِنَا،
وَنَرْجِعُ وَلَمَّا يَحْكُمِ اللهُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ؟ فَقَالَ «يَا ابْنَ الْخَطَّابِ! إِنِّي رَسُولُ اللهِ. وَلَنْ يُضَيِّعَنِي اللهُ أَبَدًا»
قَالَ: فَانْطَلَقَ عُمَرُ فَلَمْ يَصْبِرْ مُتَغَيِّظًا. فَأَتَى أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ: يَا أَبَا بَكْرٍ! أَلَسْنَا عَلَى حَقٍّ وَهُمْ عَلَى بَاطِلٍ؟
قَالَ: بَلَى. قَالَ: أَلَيْسَ قَتْلاَنَا فِي الْجَنَّةِ وَقَتْلاَهُمْ فِي النَّارِ؟ قَالَ: بَلَى. قَالَ: فَعَلاَمَ نُعْطِي الدَّنِيَّةَ فِي دِينِنَا،
وَنَرْجِعُ وَلَمَّا يَحْكُمِ اللهُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ؟ فَقَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ! إِنَّهُ رَسُولُ اللهِ وَلَنْ يُضَيِّعَهُ اللهُ أَبَدًا.
قَالَ: فَنَزَلَ الْقُرْآنُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بِالْفَتْحِ. فَأَرْسَلَ إِلَى عُمَرَ فَأَقْرَأَهُ إِيَّاهُ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ!
أَوَ فَتْحٌ هُوَ؟ قَالَ «نَعَمْ» فَطَابَتْ نَفْسُهُ وَرَجَعَ.

94 — (1785) .... : Ebû Vâil şöyle dedi : Sıffîn gününde Sehlu'-bnu Huneyf (R) ayağa kalkıb şunları söyledi :

— Ey insanlar! Sizler kendi nefislerinizi töhmetli kılınız[69]. Andolsun ki bizler Hudeybiyye gününde Rasûlullah (S) ile beraber bulunduk. Eğer bizler harb etmeği (hayırlı) görseydik muhakkak harb ederdik. Rasûlullah ve muşrikler arasında yapılan sulh da böyle olmuşdu. Akabinde Umer ibn Hattâb gelib Rasûlullah'a vararak :

— Yâ Rasûlallah! Onlar bâtıl üzerinde, bizler ise hak üzerinde değil miyiz? dedi. Rasûlullah :

— Evet, biz hak üzerindeyiz, buyurdu. Umer :

— Bizim ölülerimiz cennetde, onların ölüleri ateşde değil mi? dedi. Peygamber :

— Evet öyledir buyurdu. Umer :

— Öyle ise dînimiz uğrunda bu alçaklığa hangi sebeple söz veriyoruz ve Allah henüz onlarla bizim aramızda hükmünü vermeden biz neden dönüyoruz? dedi. Peygamber :

— Ey Hattâb oğlu! BEN ALLAH'IN RASÛLUYUM. Allâh beni ebediyyen zâyi' etmiyecektir buyurdu. Umer bu duruma sabredemeyib öfkeli olarak ayrıldı. Akabinde Ebû Bekr'e gelib :

— Yâ Ebâ Bekr! Onlar bâtıl üzerinde, biz ise hak üzerinde değil miyiz? dedi. Ebû Bekr :

69. Sehl ibn Huneyf bu nutku ile Sıffîn'de halkı sulh üzerinde sabırlı kılmak, sulh şartları başlangıcta görünüşü i'tibarıyle nefislerin hoşuna gitmiyecek şeylerden ise de Hudeybiyye sulhunda olduğu gibi sonundan hayır umulabileceğini bildirmek istemişdir.

— Evet öyledir dedi. Umer :

— Bizim maktûllerimiz cennetde, onların maktûlleri de ateşte değiller mi? dedi. Ebû Bekr :

— Evet öyledir dedi. Umer :

— Öyle ise neden ve hangi sebep üzerine dînimiz uğrunda bu zillete söz veriyor, kabûl ediyoruz. Ve Allah henüz onlarla bizim aramızda hükmünü vermeden dönüb gidiyoruz? dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Ey Hattâb oğlu! Şüphe yok ki o Allah'ın Rasûludur. Allah onu ebediyyen telef ve zâyî' etmiyecekdir dedi.

Râvî der ki : Muteâkiben Rasûlullah'ın üzerine Kur'ân FETH SÛRESİ ile indi. Peygamber hemen Umer'e haber gönderdi ve bunu ona okutdu. Akabinde Umer :

— Yâ Rasûlallah! Feth bu mudur? dedi. Peygamber :

— Evet deyince Umer'in gönlü bir hoş oldu ve döndü.

٩٥ — (...) حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. قَالَا : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ شَقِيقٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ حُنَيْفٍ يَقُولُ ، بِصِفِّينَ : أَيُّهَا النَّاسُ ! اتَّهِمُوا رَأْيَكُمْ . وَاللهِ ! لَقَدْ رَأَيْتُنِي يَوْمَ أَبِي جَنْدَلٍ وَلَوْ أَنِّي أَسْتَطِيعُ أَنْ أَرُدَّ أَمْرَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لَرَدَدْتُهُ . وَاللهِ ! مَا وَضَعْنَا سُيُوفَنَا عَلَىٰ عَوَاتِقِنَا إِلَىٰ أَمْرٍ قَطُّ ، إِلَّا أَسْهَلْنَ بِنَا إِلَىٰ أَمْرٍ نَعْرِفُهُ . إِلَّا أَمْرَكُمْ هَٰذَا .

لَمْ يَذْكُرِ ابْنُ نُمَيْرٍ : إِلَىٰ أَمْرٍ قَطُّ .

(...) وحدثناه عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَاقُ . جَمِيعًا عَنْ جَرِيرٍ . ح وَحَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ . حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . كِلَاهُمَا عَنِ الْأَعْمَشِ ، بِهَٰذَا الْإِسْنَادِ . وَفِي حَدِيثِهِمَا : إِلَىٰ أَمْرٍ يُفْظِعُنَا

95 — ( ) .... : Şakîk şöyle dedi : Ben Sıffîn'de Sehl ibn Huneyf (R) den işittim şöyle diyordu: Ey insanlar! Sizler kendi rey'lerinizi ittiham ediniz. Vallâhi Ebû Cendel gününde (yani Hudeybiyye'de) ben kendimi gâyet iyi biliyorum ki eğer Rasûlullah'ın emrini red etmeğe muktedir bulunsaydım onu muhakkak red ederdim. Vallâhi bizler kılıçlarımızı hiçbir iş yolunda omuzlarımıza koymadık ki bu kılıçlar bilmekde olduğumuz bir işin yolunu bizlere kolaylaşdırmış olmasınlar. Ancak sizin şu işiniz müstesnâdır (yani Şâm ehli ile aranızda vâki' olan kıtâl müstesnâdır)!

Râvî İbnu Numeyr : «Hiçbir işe doğru» fıkrasını zikretmemişdir.

( ) .... : Buradaki râvîlerin her ikisi de yine A'meş'den bu isnâd ile ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunların hadîsinde : «Bizleri çetinlik ve korkunçluğa düşüren bir işe» tarzındadır.

٩٦ – (...) وحدّثني إبراهيم بن سعيد الجوهري. حدّثنا أبو أسامة عن مالك بن مغول، عن أبي حصين، عن أبي وائل. قال: سمعت سهل بن حنيف بصفين يقول: اتّهموا رأيكم على دينكم. فلقد رأيتني يوم أبي جندل ولو أستطيع أن أردّ أمر رسول الله ﷺ. ما فتحنا منه في خصم، إلا انفجر علينا منه خصم.

96 — ( ) .... : Ebû Vâil şöyle dedi : Ben Sıffîn'de Sehl ibn Huneyf'den işittim şöyle diyordu : Dîninize karşı kendi rey'lerinizi töhmetli ve kusurlu kılınız. Andolsun Ebû Cendel gününde ben kendimi iyi biliyorum ki eğer Rasûlullah'ın emrini red etmeğe güç yetirir olsaydım (muhakkak onu red ederdim)!

Biz hiçbir taraf açıb düzeltmedik ki muhakkak bizim üzerimize diğer bir taraf açılıb (hâdiseler) fışkırmamış olsun [70].

٩٧ – (١٧٨٦) وحدّثنا نصر بن علي الجهضمي. حدّثنا خالد بن الحارث. حدّثنا سعيد بن أبي عروبة عن قتادة؛ أن أنس بن مالك حدّثهم قال: لما نزلت: إنّا فتحنا لك فتحًا مبينًا ليغفر لك الله. إلى قوله: فوزًا عظيمًا [٤٨/الفتح/الآيات ١-٥] مرجعه من الحديبية وهم يخالطهم الحزن والكآبة. وقد نحر الهدي بالحديبية. فقال «لقد أنزلت عليّ آية هي أحبّ إليّ من الدنيا جميعًا».

(...) وحدّثنا عاصم بن النضر التيمي. حدّثنا معتمر. قال: سمعت أبي. حدّثنا قتادة. قال: سمعت أنس بن مالك. ح وحدّثنا ابن المثنى. حدّثنا أبو داود. حدّثنا همام. ح وحدّثنا عبد بن حميد. حدّثنا يونس بن محمد. حدّثنا شيبان. جميعًا عن قتادة، عن أنس. نحو حديث ابن أبي عروبة.

97 — (1786) .... : Katâde'den : Onlara Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib şöyle demişdir : Rasûlullah (S) ın Hudeybiyye'den dönüşü sırasında : **«Biz hakîkat sana apaşikar bir feth açtık.** (Bu) **geçmiş ve gelecek günâhım Allah'ın mağfiret etmesi, senin üzerindeki ni'metini tamamlaması, seni doğru yola iletmesi içindir. Ve Allah'm sana çok şerefli bir muzafferiyetle yardım etmesi içindir. O, mu'minlerin yüreklerine — iymanlarını katmerli bir iymân ile artırmaları için — sekîneti** (ma'nevî kuvveti) **indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allâh'ındır. Allah her** şeyi

70. en-Nihâye'nin *husm* kelimesi hakkındaki ibâresi şöyledir: «Bu öyle bir iştir ki ondan bir taraf kapatıldıkca muhakkak bizim üzerimize diğer bir taraf açılacakdır».
Sehl ibn Huneyf, işin ve zorlukların yayılıb genişlemesini, ıslâh ve telâfîsine davranıb hazırlanılmadığını haber vermek istemişdir. Çünkü Sıffîn'deki iş, üzerinde ittifak hâlinde bulundukları işlerin hilâfınadır.

hakkıyle bilendir, yegâne hüküm ve hikmet sâhibidir. (Bütün bu lutuflar) **erkek mu'minlerle kadın mu'minleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere — içlerinde ebedî ve sermedî olarak — sokmak, onların günahlarını mağfiret etmek içindir. İşte bu Allah indinde en büyük kurtuluş ve saâdettir»** (el-Feth: 1-5) âyetleri nâzil olduğu zaman, muslimanlar kendilerini şiddetli bir hüzn ve gönül kırıklığı sarmış halde idiler. Rasûlullah Hudeybiyye'de kurbanlıkları kesmişti. Müteâkiben: «Andolsun üzerime bir âyet indirildi ki o bana bütün dünyâdan daha sevimlidir» buyurdu.

( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de yine Katâdeden, o da Enes'den (97 rakamlı) İbn Ebî Arûbe hadîsi tarzında rivâyet etmişlerdir.

(٣٥) باب الوفاء بالعهد

٩٨ – (١٧٨٧) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا أبو أسامة عن الوليد بن جميع. حدثنا أبو الطفيل. حدثنا حذيفة بن اليمان. قال: ما منعني أن أشهد بدرا إلا أني خرجت أنا وأبي، حسيل. قال: فأخذنا كفار قريش. قالوا: إنكم تريدون محمدا؟ فقلنا: ما نريده. ما نريد إلا المدينة. فأخذوا منا عهد الله وميثاقه لننصرفن إلى المدينة ولا نقاتل معه. فأتينا رسول الله ﷺ فأخبرناه الخبر. فقال «انصرفا. نفي لهم بعهدهم، ونستعين الله عليهم».

(35) AHDE VEFÂ ETMEK BÂBI

98 — (1787) .... : Huzeyfetu'bnu'l-Yemân (R) tahdîs edib şöyle dedi: Beni Bedr'de hâzır bulunmakdan ancak muşriklere verdiğim şu ahd mâni' olmuşdur. Şöyle ki: Ben ve babam Huseyl [71] yola çıkmışdık. Derken bizi Kureyş kâfirleri yakaladılar ve: Siz Muhammed'in yanına mı gitmek istiyorsunuz? dediler. Biz de: Biz ona gitmek istemiyoruz, biz ancak Medîne'ye gitmek istiyoruz dedik. Bunun üzerine onlar bizden: Muhakkak Medîne'ye gideceğimize ve Muhammed'in maiyyetinde harb etmiyeceğimize dâir Allah'ın ahdini ve yemînli mîsakını aldılar. Muteâkiben biz Rasûlullah'a geldik ve bu ahd verme haberini kendisine haber verdik. Bunun üzerine Rasulullah (S): «Siz ikiniz Medîne'ye gidiniz. Biz mus-

71. Bu Huseyl — ki ona Hısl dahi denilmişdir — Huzeyfe'nin babasıdır «Yemân» ise bu zâtın ismi değil lakabıdır. Bu zât Uhud'da Peygamber'in maiyyetinde hâzır bulunmuş ve yanlışlıkla muslimanlar tarafından öldürülüb şehîd edilmiştir. Huzeyfe'ye gelince o, Rasûlullah'ın munâfıklar hakkında ba'zı bilgiler verdiği sır arkadaşıdır (İbn Hacer, *Usdu'l-Ğâbe*).

limanlar onlara verdiğimiz ahdleri vefa eder tamamlarız ve onlara karşı da Allah'dan yardım isteriz» buyurdu[72].

(٣٦) باب غزوة الأحزاب

٩٩ – (١٧٨٨) حدثنا زهير بن حرب وإسحاق بن إبراهيم . جميعا عن جرير . قال زهير : حدثنا جرير عن الأعمش ، عن إبراهيم التيمي ، عن أبيه ، قال : كنا عند حذيفة . فقال رجل : لو أدركت رسول الله ﷺ قاتلت معه وأبليت . فقال حذيفة : أنت كنت تفعل ذلك ؟ لقد رأيتنا مع رسول الله ﷺ ليلة الأحزاب . وأخذتنا ريح شديدة وقر . فقال رسول الله ﷺ « ألا رجل يأتيني بخبر القوم ، جعله الله معي يوم القيامة ؟ » فسكتنا . فلم يجبه منا أحد . ثم قال « ألا رجل يأتينا بخبر القوم ، جعله الله معي يوم القيامة ؟ » فسكتنا . فلم يجبه منا أحد . ثم قال « ألا رجل يأتينا بخبر القوم ، جعله الله معي يوم القيامة ؟ » فسكتنا . فلم يجبه منا أحد . فقال « قم . يا حذيفة ! فأتنا بخبر القوم » فلم أجد بدا ، إذ دعاني باسمي ، أن أقوم . قال « اذهب . فأتني بخبر القوم . ولا تذعرهم علي » فلما وليت من عنده جعلت كأنما أمشي في حمام . حتى أتيتهم . فرأيت أبا سفيان يصلي ظهره بالنار . فوضعت سهما في كبد القوس . فأردت أن أرميه . فذكرت قول رسول الله ﷺ « ولا تذعرهم علي » ولو رميته لأصبته . فرجعت وأنا أمشي في مثل الحمام . فلما أتيته فأخبرته بخبر القوم ، وفرغت ، قررت . فألبسني رسول الله ﷺ من فضل عباءة كانت عليه يصلي فيها . فلم أزل نائما حتى أصبحت . فلما أصبحت قال « قم . يا نومان ! » .

(36) AHZÂB GAZVESİ BÂBI[73]

---

72. Akd ve ahdlere vefâkârlık İslâm'ın en kat'î asıllarındandır. Buna dâir birçok âyetlerden biri meâlen şudur:
«*Ey iymân edenler, bağlandığınız akdleri yerine getirin...*» (el-Mâide: 1).
Akd, tevsik olunmuş ahd demekdir ki bir şeyi diğerine sağlam sûretde bağlıyan bağa ve düğmeye benzetilmişdir.
Ahd, lugatde bir şeyi halden hâle hıfz edib riâyet etmekdir. Böyle riâyet edilmesi ilzâm veya iltizâm edilen tevsikata da ahd adı verilir.
Vefâ ve *îfâ* ise ahd ve akdin gereğini edâ etmek, îcâbını tamâmıyle icrâ eylemektir. Burada ahd bütün ahdler yani gerek Allah'ın kullarına ilzâm ve akd eylediği teklifler ve dînî hükümler ve gerek kulların kendiliklerinden Allâh'a karşı akdettikleri nezirlere, yemînlere ve gerekse insanların kendi aralarında sahîh olarak akd eyledikleri emânetler, muâmeleler ve sâire ile ilgili her nevi akdlere şâmildir. Hatta harb ehli, zimmet ehli, hâricîler ve sâir insanlarla akdedilen muâhedeler dahi dahildir (*Hak Dîni*, II, 1546).
73. Ahzâb gazvesi hakkında kısa bir açıklama Handak gazvesi ismiyle tekrar gelecek olan 44 cü bâbda verilecekdir.

99 — (1788) Bize Zuheyr ibn Harb ve Ishâk ibn İbrâhim cemîan Cerîr'den tahdîs ettiler. Zuheyr dedi ki : Bize Cerîr, A'meş'den, o da İbrâhîm et-Teymî'den, o da babasından tahdîs etti. Babası dedi ki : Biz Huzeyfe'nin yanında idik. Derken bir kimse :

— Eğer ben Rasûlullah'a erişseydim onun maiyyetinde savaşır ve ona son derece yardım ederdim, dedi. Bunun üzerine Huzeyfe :

— Sen hakîkaten şunu yapar mıydın? Andolsun ben kendimizi iyice biliyorum ki Ahzâb gecesinde Rasûlullah'ın maiyyetinde bulunuyorduk. Bizi çok şiddetli ve soğuk bir rüzgâr yakaladı. Bu sırada Rasûlullah :

— Bana düşmanın haberini getirecek bir kimse var mı ki, Allah onu kıyâmet gününde benimle beraber kılsın? dedi.

— Biz sükût ettik, bizden hiçbir kimse ona icâbet edemedi. Sonra yine :

— Bana düşman ordusunun haberini getirecek bir kimse var mı ki Allah onu kıyâmet gününde benimle beraber kılsın? buyurdu.

— Biz yine sükût ettik, bizden hiçbir kimse ona cevâb veremedi. Sonra Peygamber tekrâr :

— Bana düşman ordusunun haberini getirecek bir kimse var mı ki, Allah onu kıyâmet gününde benimle beraber kılsın? buyurdu.

— Biz yine sükût ettik ve bizden hiç bir kimse Peygamberin bu talebine cevâb veremedi. Bu sefer Peygamber :

— Kalk yâ Huzeyfe! Düşmanın hâline dâir haberi bize sen getir, buyurdu. Beni ismimle çağırdığı için ben kalkmakdan başka bir çâre bulamadım.

— Git ve bize o kavmin haberini getir. Ve sakın onları (kendin ve dolayısıyle) benim aleyhime tahrîk etme buyurdu. Ben bu vazîfeyi yerine getirmek üzere Peygamber'in huzûrundan ayrıldığım zaman (bunca şiddetli soğuğa rağmen) ben hammâmda yürüyorum gibi oldum. Nihâyet düşmanların yakınına sokuldum. Akabinde Ebû Sufyân'ı sırtını ateşe yaslanmış da ısıtırken gördüm. Hemen yayımın ortasına bir ok yerleştirdim ve onu Ebû Sufyân'a atıb vurmak istedim. Fakat derhal Rasûlullah'ın : «Ve sakın onları benim üzerime harekete getirmeyesin!» tenbihini hatırladım (da atmakdan vazgeçdim). Eğer oku atmış olaydım, onu muhakkak vurmuş gitmişdim. Muteâkiben ben yine hammâm gibi bir ortamda yürüyerek döndüm. Nihâyet Peygamber'e gelib kavmin haberini ona bildirdim. Ve bu vazîfeyi bitirdiğim zaman ben soğuğu hissedib üşümeğe başladım. Rasûlullah hemen kendi üzerinde bulunan ve içinde namaz kılar olduğu fazla bir abayı bana giydirdi. Ben sabah oluncaya kadar uyumak-

dan ayrılmadım. Nihâyet sabaha dâhil olduğumda Peygamber: «Kalk artık ey uykucu!» buyurdu[74].

(٣٧) باب غزوة أحد

١٠٠ — (١٧٨٩) وحدثنا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ الأَزْدِيُّ . حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ وَثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أُفْرِدَ يَوْمَ أُحُدٍ فِي سَبْعَةٍ مِنَ الأَنْصَارِ وَرَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ . فَلَمَّا رَهِقُوهُ قَالَ « مَنْ يَرُدُّهُمْ عَنَّا وَلَهُ الْجَنَّةُ ، أَوْ هُوَ رَفِيقِي فِي الْجَنَّةِ ؟ » فَتَقَدَّمَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ ، فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ . ثُمَّ رَهِقُوهُ أَيْضًا . فَقَالَ « مَنْ يَرُدُّهُمْ عَنَّا وَلَهُ الْجَنَّةُ ، أَوْ هُوَ رَفِيقِي فِي الْجَنَّةِ ؟ » فَتَقَدَّمَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ ، فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ . فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى قُتِلَ السَّبْعَةُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِصَاحِبَيْهِ « مَا أَنْصَفْنَا أَصْحَابَنَا » .

(37) UHUD GAZVESİ BÂBI[75]

---

74. Bu hadîs savaşda ve barışda câsûsluk yapıldığını, düşmanın askerî sırlarının ve durumunun Rasûlullah tarafından dâima öğrenilib ona göre savaş tedbirleri alındığını açık ve gâyet canlı olarak göstermektedir. Böyle bir câsûsluk vazîfesi Benû Kureyza'ya karşı yapılmışdır. Bunu da Zubeyr îfâ etmişdir: Câbir (R) şöyle dedi: Ahzâb günü (Kureyş ve müttefiki olan kabîlelerin İslâm aleybine harekete geçmesi, Benû Kureyza'nın da ahd bozması üzerine vaz'iyyet ciddîleşince) Rasûlullah (S):
    — Bana Benû Kureyza'nın vaz'iyyetine dâir kim haber getirir? diye sordu. Zubeyr:
    — Ben dedi. Rasûlullah başka bir defa yine:
    — Benû Kureyza'nın (durumu) haberini bana kim getirir? dedi. Zubeyr:
    — Ben diye cevâb verdi. Bunun üzerine Peygamber:
    — Her bir Peygamberin bir havârisi vardır, benim havârîm de Zubeyr'dir buyurdu. (*Buhârî, cihâd ve siyer, bâbu fadli't-talîa,* IV, 88 «61»).
    Nesâî'nin rivâyetine göre Zubeyr üç defa ayrı ayrı zamanlarda Benû Kureyza'ya gidib vaz'iyyetlerini tecessüs ederek Rasûlullah'a sık sık haberler ulaşdırmışdır.
75. *Uhud,* Medîne'nin kuzeyinde yaya olarak takrîben bir sâatlik mesâfede bir dağdır. Bu dağın eteğindeki arâzîde hicretin üçüncü yılı içinde meşhûr Uhud harbi cereyan etmişdir. Şöyleki: Kureyş, Bedr hezîmetinin intikamını almak için Ebû Sufyân'ın kumandasında üç bin kişilik techîzatlı bir ordu ile Medîne üzerine yürüdü. Kureyş kadınlarının da iştirak ettiği bu ordunun yedi yüzü zırhlı, iki yüzü suvârî idi. Bu ordu Uhud dağı civârına gelib Ayneyn mevkiine konmuşdu. Peygamber bir harb şûrâsında tedbîri müzâkere ve müşâvere etti. Kendisi ve ba'zı arkadaşları mudâfaa harbini yapma tezini tutmuşlarken diğer ba'zı bahadırlar da buna râzıy olmıyarak meydan harbine tarafdar olmuşlardı. Bunların ısrarları üzerine Peygamber birbiri üstüne iki zırh giyib başına da miğfer geçirerek hareket etti. Bu defa meydan harbi taraftarları Peygamber'in fikrine muhâlefeti doğru bulmayarak mudâfaa harbine meylettilerse de Rasûlullah: «Bir Peygamber zırhı giydikden sonra harb etmeden çıkarmak yaraşmaz» diyerek cumua günü sabah namazından sonra bin kişilik ordusu ile Medîne'den çıkdı. Uhud'a yakın Şevt bustânına varıldığında Abdullah ibn Ubeyy: Ben meydan harbine muhâlifim diyerek üç yüz kişilik bir münâfık zumresi ile Medîne'ye döndü. Peygamber yedi yüz kişilik bir kuvvetle yoluna devam ederek Uhud'a vardı. Vâdînin ağzındaki Şı'b mevkiine inib burasını ordugâh edindi. Piyâdeleri harb nizâmına tabie etti ve düşman bozulsa da ta'kib

100 — (1789) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) : Uhud günü Rasûlullah (S) yedisi Ensârdan ikisi Kureyş'den olmak üzere dokuz kişi içinde ayrıldı. Düşmanlar kendisine yetişib yaklaştıkları zaman : «Cennet kendisinin olmak yahut da kendisi cennetde benim yoldaşım olmak üzere bunları bizden kim red eder?» buyurdu. Hemen Ensâr'dan biri ileri geçib mukâtele etti nihâyet şehîd oldu. Sonra düşmanlar Rasûlullah'a yine yetişib yaklaştıklarında tekrâr : «Cennet kendisinin olmak, yahut cennetde benim yoldaşım olmak üzere şu düşmanları bizden kim red eder?» buyurdu. Hemen yine Ensâr'dan biri ileri geçib mukâtele etti ve nihâyet o da şehîd oldu. Bu tarzda düşmanlar Rasûlullah'ı kuşatmağa, Rasûlullah da böyle söylemeğe devam etti. Nihâyet arka arkaya Ensâr'dan o yedi kişinin hepsi de şehîd oldular. Bunun üzerine Rasûlullah yanında bulunan Kureyş'li iki arkadaşına hitâben: «Biz arkadaşlarımıza insâf etmedik»[76] buyurdu.

١٠١ – (١٧٩٠) حدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ يُسْأَلُ عَنْ جُرْحِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، يَوْمَ أُحُدٍ ؛ فَقَالَ : جُرِحَ وَجْهُ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، وَكُسِرَتْ رَبَاعِيَتُهُ ، وَهُشِمَتِ الْبَيْضَةُ عَلَى رَأْسِهِ . فَكَانَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ رَسُولِ اللهِ ﷺ تَغْسِلُ الدَّمَ. وَكَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ يَسْكُبُ عَلَيْهَا بِالْمِجَنِّ . فَلَمَّا رَأَتْ فَاطِمَةُ أَنَّ الْمَاءَ لَا يَزِيدُ الدَّمَ إِلَّا كَثْرَةً ، أَخَذَتْ قِطْعَةَ حَصِيرٍ فَأَحْرَقَتْهُ حَتَّى صَارَ رَمَادًا . ثُمَّ أَلْصَقَتْهُ بِالْجُرْحِ . فَاسْتَمْسَكَ الدَّمُ .

---

için yerlerinden ayrılmamalarını tenbîhledi. Elli kişilik bir okcu gurubunu da Abdullah ibn Cübeyr'in kumandasında, piyâdelerin arkasına yerleştirdi. Bunlara da yerlerini hiçbir sûretde terk etmemelerini hatta düşman bozulsa yahut biz bozulsak da, askerin başını kuşlar kapsa da, bu muhim yerden hiç bir tarafa ayrılmamalarını tekrar tekrar tenbîh etti. Böylece piyâde kuvvetine arkadan baskın yapılmaması için orasını okla müdâfaa etmelerini tenbîh etti. Yapılan savaşın başında muslimanlar gâlib gelmişken bir aralık Peygamber'in emirlerinin harfiyen tatbikinde kusûr edildiğinden bozulma oldu.

Uhud harbi hakkında bukadarla yetinerek tafsîlatının siyer ve târih kitablarından okunmasını tavsiye ederiz. Ancak Âlu Imrân sûresinin altmış, diğer bir rivâyete göre yüz yirmi âyeti bu harbe temâs etmektedir. Binâenaleyh bu âyetleri de en kesin bilgiler olarak okumalıdır. Bunlardan örnek olmak üzere ikisini zikredelim :

«Hani sen mu'minleri muhârebeye elverişli yerlerde tabie etmek üzere erkenden âilenden ayrılmışdın, Allah hakkıyle işidendi, kemâliyle bilendi. O zaman içinizden iki zümre za'f göstermişdi. Halbuki onların yardımcısı Allah'dı. Mu'minler ancak Allah'a güvenib dayanmalıdır» (Âlu Imrân: 121-122).

76. Eskilerden ve sonrakilerden olan bütün âlimler bu son cümleyi bu şekilde tesbit etmişlerdir. Bunun ma'nâsı : Kureyş'liler Ensâr'a insâf yani yardım etmediler demektir. Çünkü Kureyş'li olan iki kişi kıtâle çıkmamışlardı. Fakat Ensârîler biribiri ardına teker teker kıtâle çıkmışlardı.

Kadî Iyâd ve başkaları zikretti ki ba'zı râviler bu son cümleyi «mâ ensafenâ (= bize insâf etmediler)» şeklinde zabt etmişlerdir. Buna göre maksad, kıtâlden kaçanlardır. Çünkü onlar kaçmaları sebebiyle imdâd ve yardım etmediler (Nevevî).

101 — (1790) .... : Ebû Hâzım, Sehl bin Sa'd es-Sâidiyy (R) den işitti ki, Sehl'e Rasûlullah'ın Uhud günündeki yarasından soruluyordu? Sehl şöyle dedi:

O gün Rasûlullah'ın yüzü yaralandı. Ön dişleri ile azı dişleri arasındaki dişi kırıldı. Başı üzerindeki miğfer de kırıldı. Rasûlullah'ın kızı Fâtıma akan kanı yıkıyor, Ali ibn Ebî Tâlib de kalkanı ile ona su döküyordu. Fâtıma yıkamakla kanın daha da aktığını görünce hemen bir hasîr parçası alıb o tamâmıyle kül oluncaya kadar yakdı. Sonra da o temiz külü yaraya bastı, bu sûretle kan dindi [77].

١٠٢ – (...) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ (يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْقَارِيَّ) عَنْ أَبِي حَازِمٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ وَهُوَ يُسْأَلُ عَنْ جُرْحِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؟ فَقَالَ: أَمَ ؛ وَاللهِ ! إِنِّي لَأَعْرِفُ مَنْ كَانَ يَغْسِلُ جُرْحَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَمَنْ كَانَ يَسْكُبُ الْمَاءَ . وَبِمَاذَا دُووِيَ جُرْحُهُ . ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ عَبْدِ الْعَزِيزِ . غَيْرَ أَنَّهُ زَادَ : وَجُرِحَ وَجْهُهُ . وَقَالَ (مَكَانَ هُشِمَتْ) : كُسِرَتْ .

102 — ( ) .... : Ebû Hâzım, Selh ibn Sa'd (R) den işitti ki, Sehl'e Rasûlullah (S) ın yarasından sorulmakda idi. Bunun üzerine Sehl: Vallâhi, ben o gün Rasûlullah'ın yarasını kimin yıkıyor olduğunu, kimin

77. İbn Hişâm'ın Ebû Saîd'den rivâyetine göre Peygamber'in rebâiye dişini, Utbe ibn Ebî Vakkas bir faş atarak kırmış ve alt dudağını da yaralamışdı. Abdullah ibn Şihâb da alnını yarmışdı. Abdullah ibn Kamie de bir kılıç darbesi ile yanağının göz altındaki yumrucuğu olan elmacığı yaralamış ve bu şiddetli darbe ile parçalanan miğferin iki halkası elmacığına batmışdı.

Ubeyy ibn Halef'in de dâhil bulunduğu bu şerîrler Peygamberi öldürmeğe ahd ve ittifak etmişlerdi. İslâm askerlerinin bozulduğu en buhranlı bir sırada bunlar Rasûlullah'ın yanına kadar sokulmayı başarmış ve bu kötülüğü işlemişlerdi. Bunlardan Utbe ibn Ebî Vakkas'a —ki Sa'd ibn Ebî Vakkas'ın kardeşi ve müşriklerin azgını idi— bu cinâyet üzerine Peygamber: «Yılına erişmesin!» demiş, hakîkaten sene içinde ölmüşdür. İbnu Kamie de vahşi bir hayvan tarafından parçalanmışdır.

Bunların saldırması üzerine Ubeyy ibn Halef de:

— Vallâhi Muhammedi öldüreceğim diye hücûm etmiş Peygamber de İbnu Samme'nin elinden okunu alarak:

— Belki ben seni öldürürüm! diye oku kendisine yöneltince Ubeyy kaçmıya başlamışdı. Peygamber:

— Yalancı! Nereye kaçıyorsun? diyerek oku yerleştirmiş ve zırhının arkasından vurmuşdu. Ubey ibn Halef aldığı bu ağır yara üzerine boğa gibi bağırarak hemen devrilmiş ve arkadaşları tarafından yüklenib götürülmüşdü. Bir kaç gün sonra da ölmüşdü.

Buhârî'de şu rivâyet vardır: İbn Abbâs (R) dedi ki: Rasûlullah bu vak'a üzerine: «Allah'ın intikamı, Rasûlullah'ın Allah yolunda öldürdüğü Ubeyy ibn Halef hakkında şiddetli oldu. Yine Allah'ın intikamı, Allah'ın Peygamber'inin yüzünü yaralayan kavm hakkında şiddetli oldu» buyurdu (*Buhârî, megazî, bâbu mâ esâbe'n-Nebiyye mine'l-cirâh yevme Uhud*, V, 226 «111, 112»).

İslâm kadınlarının yaralıları tedâvîsi, şehîdlerin harb sahası dışına nakli, kırbalarla su taşınması gibi ordunun geri hizmetlerini îfâ etmeleri Uhud harbinde başlıyarak devâm etmişdir. Bunlara dâir başka rivâyetler çokdur.

suyu döküyor olduğunu ve yarasının ne ile tedâvî edildiğini pek iyi biliyorum, dedi. Sonra da (101 rakamı ile geçen) Abdulazîz hadîsi tarzında zikretti. Şukadar ki burada: «Yüzü yaralandı» yı ziyâde etmiş, bir de (huşimet yerine) : Kusirat (yani miğferi kırıldı) demişdir.

١٠٣ – (...) وحدّثناه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ. جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ. ح وَحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْعَامِرِيُّ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو ابْنُ الْحَارِثِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ. ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ التَّمِيمِيُّ. حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ (يَعْنِي ابْنَ مُطَرِّفٍ). كُلُّهُمْ عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، بِهَٰذَا الْحَدِيثِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. فِي حَدِيثِ ابْنِ أَبِي هِلَالٍ: أُصِيبَ وَجْهُهُ. وَفِي حَدِيثِ ابْنِ مُطَرِّفٍ: جُرِحَ وَجْهُهُ.

103 — ( ) .... : Buradaki üç tarîk râvîlerinin hepsi de Ebû Hâzım'dan, o da Sehl ibn Sa'ddan Peygamber'in yaralarını anlatan bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunlardan İbnu Bilâl'in hadîsinde: Peygamber'in yüzü isâbet aldı; İbn Mutarrıf'ın hadîsinde ise: Yüzü yaralandı şeklindedir.

١٠٤ – (١٧٩١) حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ. حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كُسِرَتْ رَبَاعِيَتُهُ يَوْمَ أُحُدٍ. وَشُجَّ فِي رَأْسِهِ. فَجَعَلَ يَسْلُتُ الدَّمَ عَنْهُ وَيَقُولُ «كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا نَبِيَّهُمْ وَكَسَرُوا رَبَاعِيَتَهُ، وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللهِ؟» فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ [٣/آل عمران/١٢٨].

104 — (1791) .... :Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) : Uhud günü Rasûlullah (S) ın rabâiye denilen dişi kırıldı[78]. Başından da yaralandı. Bu sırada Rasûlullah hem yüzünden eli ile kanı siliyor, hem de : «Peygamber onları Allah'a da'vet ederken, Peygamber'lerini yaralayan ve rabâiye dişini kıran bir kavim nasıl felâh bulur?» sözlerini söylüyordu. Bunun üzerine Aziz ve Celîl olan Allah : **«İşden hiçbir şey sana âid değildir. Allah ya onlara tevbe nasîb eder, yahut onları, kendileri zâlim kimseler oldukları için azâblandırır»** (Âlu Imrân : 128) âyetini indirdi.

78. Ağzın sağında ve solunda altlı üstlü dört diş vardır ki bunlar ön dişlerle azı dişlerin arasındadır. Bu dört dişe Arab dilinde *rabâiye* denir. Uhud günü Peygamber'in bu dört rabâiyeden sağ ve alt tarafdaki dişleri kırılmışdı.

١٠٥ — (١٧٩٢) حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. حدثنا وكيع. حدثنا الأعمش عن شقيق، عن عبد الله. قال: كأني أنظر إلى رسول الله ﷺ. يحكي نبيا من الأنبياء ضربه قومه، وهو يمسح الدم عن وجهه ويقول «رب اغفر لقومي فإنهم لا يعلمون».

(...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا وكيع ومحمد بن بشر عن الأعمش، بهذا الإسناد، غير أنه قال: فهو ينضح الدم عن جبينه.

105 — (1792) .... : Abdullah (ibn Mes'ûd R) şöyle dedi : Şimdi ben Rasûlullah (S) ın yüzüne bakıb görür gibiyim ki, kendisi Peygamber'lerden bir Peygamber'i hikâye ediyordu: O Peygamberi, kendi kavmi dövmüş (de onu kan içinde bırakmışdı). Fakat o Peygamber, yüzünden hem kanı siliyor, hem de : «Yâ Rabb! Kavmimi mağfiret eyle, çünkü onlar bilmiyorlar!» diyordu.

( ) .... : Buradaki râvî de A'meş'den bu isnâdla rivâyet etmişdir. Şu kadar ki râvî burada «o yüzünden kanı yıkıyor, izâle ediyordu» demişdir.

(٣٨) باب اشتداد غضب الله على من قتله رسول الله صلى الله عليه وسلم

١٠٦ — (١٧٩٣) حدثنا محمد بن رافع. حدثنا عبد الرزاق. حدثنا معمر عن همام بن منبه. قال: هذا ما حدثنا أبو هريرة عن رسول الله ﷺ. فذكر أحاديث منها: وقال رسول الله ﷺ «اشتد غضب الله على قوم فعلوا هذا برسول الله ﷺ» وهو حينئذ يشير إلى رباعيته. وقال رسول الله ﷺ «اشتد غضب الله على رجل يقتله رسول الله في سبيل الله عز وجل».

(38) RASÛLULLAH (S) IN ÖLDÜRDÜĞÜ KİMSELERE ALLAH'IN GADABININ ŞİDDETLİ OLMASI BÂBI

106 — (1793) .... : Hemmâm ibn Münebbih : Bu, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'dan bize tahdîs ettikleridir dedi ve birçok hadîsler zikretti. Onlardan birisi şudur : Rasûlullah (S) buyurdu ki : «Rasûlullah'a bunu yapan bir kavme Allah'ın gadabı (intikamı) şiddetli oldu». Rasûlullah bunu söylerken kendi rabâiye dişini işâret ediyordu. Rasûlullah yine : «Azîz ve Celîl olan Allah'ın gadabı, Rasûlullah'ın, Allah yolunda öldürdüğü kimseye şiddetli oldu» buyurdu [79].

79. Bu «fi sebîli'llâh (= Allah yolunda)» kaydı, kısâs ve hadd husûsunda öldüreceklerinden ihtirâz içindir. Onlar bu vaîde dâhil değildir. Çünkü Rasûlullah'ın Allah yolunda öldürdüğü kimseler Peygamber'i öldürmeği kasd ediyorlardı. Bu hadîs 103 rakamlı hadîsin hâşiyesinde verilen açıklama ve bilgilerin dayanağıdır. Bu münâsebetle bu açıklama tekrâr okunmalıdır.

(٣٩) باب ما لقي النبيّ صلى الله عليه وسلم من أذى المشركين والمنافقين

١٠٧ – (١٧٩٤) وحدثنا عبد الله بن عمر بن محمد بن أبان الجعفي. حدثنا عبد الرحيم (يعني ابن سليمان) عن زكرياء، عن أبي إسحاق، عن عمرو بن ميمون الأودي، عن ابن مسعود. قال: بينما رسول الله ﷺ يصلي عند البيت، وأبو جهل وأصحاب له جلوس، وقد نحرت جزور بالأمس. فقال أبو جهل: أيكم يقوم إلى سلا جزور بني فلان فيأخذه، فيضعه في كتفي محمد إذا سجد؟ فانبعث أشقى القوم فأخذه. فلما سجد النبي ﷺ وضعه بين كتفيه. قال: فاستضحكوا. وجعل بعضهم يميل على بعض. وأنا قائم أنظر. لو كانت لي منعة طرحته عن ظهر رسول الله ﷺ. والنبي ﷺ ساجد، ما يرفع رأسه. حتى انطلق إنسان فأخبر فاطمة. فجاءت، وهي جويرية، فطرحته عنه. ثم أقبلت عليهم تشتمهم. فلما قضى النبي ﷺ صلاته، رفع صوته، ثم دعا عليهم. وكان إذا دعا، دعا ثلاثا. وإذا سأل، سأل ثلاثا. ثم قال «اللهم! عليك بقريش» ثلاث مرات. فلما سمعوا صوته ذهب عنهم الضحك. وخافوا دعوته. ثم قال «اللهم! عليك بأبي جهل بن هشام، وعتبة بن ربيعة، وشيبة بن ربيعة، والوليد بن عقبة، وأمية بن خلف، وعقبة بن أبي معيط» (وذكر السابع ولم أحفظه) فوالذي بعث محمدا ﷺ بالحق! لقد رأيت الذين سمى صرعى يوم بدر. ثم سحبوا إلى القليب، قليب بدر.

قال أبو إسحاق: الوليد بن عقبة غلط في هذا الحديث.

(39) PEYGAMBER (S) İN MÜŞRİKLERDEN VE MUNÂFIKLARDAN GÖRDÜĞÜ EZİYETLER BÂBI

107 — (1794) .... : Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Beyt'in yanında namaz kılarken, Ebû Cehl ve ba'zı arkadaşları da oturuyorlardı. Bir gün evvel de bir dişi deve kesilmişdi. Ebû Cehl diğerlerine : Hanginiz fulân oğullarımn dün kesilen dişi devesinin döl eşine gider ve onu alır da, secde ettiği zaman Muhammed'in iki kürek kemiği arasına koyar? dedi. Oradakilerin en şakîsi seyirdib onu getirdi, Peygamber secdeye vardığı zaman iki omuzu arasına onu koydu.

Râvî Abdullah dedi ki : Herifler (eğlenmek için) nefislerini gülmeğe sevk ettiler. Sonra da cidden gülmeğe ve gülmenin şiddetinden birbirlerine meyl etmeğe başladılar. Ben ise (hiç bir işe yaramıyarak) dikilib

bel bel bakıyordum. Eğer o zaman elimde bir kuvvet olaydı Rasûlullah'ın sırtından o döl yatağını fırlatır atardım[80]. Peygamber secdeden başını kaldırmıyordu. Nihâyet bir insan gidib Fâtıma'ya haber verdi. Fâtıma küçük bir kızcağız olduğu halde geldi ve onu sırtından attı. Sonra da o heriflere dönüb onlara adamakıllı çıkıştı. Peygamber namazını bitirince sesini yükseltti, sonra da onlara bedduâ etti. Rasûlullah bedduâ ettiği zaman üç defa tekrâr etmek, hayır duâ ettiği zaman da yine üç defa tekrâr etmek i'tiyâdında idi. Sonra «yâ Allâh! Kureyş'i sana havâle ederim!» diye üç defa bedduâ etti. Onlar Peygamber'in sesini işittikleri zaman kendilerinden gülme kesildi ve Peygamber'in bedduâsından korktular. Ondan sonra Peygamber birer birer isim sayarak : «Yâ Allâh! Ebû Cehl'i sana havâle ederim ve Utbetu'bnu Rabîa'yı, Şeybetu'bnu Rabîa'yı, Velîd ibn Ukbe'yi, Umeyyetu'bnu Halef'i ve Ukbetu'bnu Ebî Muayt'ı da sana havâle ederim» dedi. (Yedinciyi de saydı amma ben onu ezberliyemedim).

İbn Mes'ûd der ki : Muhammed'i hak ile gönderen (Allâh'a) yemîn ederim ki Rasûlullah'ın, isimlerini saydığı kimseleri Bedr gününde yere serilmiş gördüm. Sonra bu cesedler **Kalîb** denen büyük çukura Bedr'in kalîbine sürüklendiler[81].

Râvî Ebû Ishâk : Bu hadîsde Velîd ibn Ukbe yanlışdır, demişdir.

١٠٨ – (...) حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى) . قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . حَدَّثَنَا شُعْبَةُ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَقَ يُحَدِّثُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ . قَالَ : بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَاجِدٌ ، وَحَوْلَهُ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ . إِذْ جَاءَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ بِسَلَا جَزُورٍ . فَقَذَفَهُ عَلَى ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . فَلَمْ يَرْفَعْ رَأْسَهُ . فَجَاءَتْ فَاطِمَةُ فَأَخَذَتْهُ عَنْ ظَهْرِهِ . وَدَعَتْ عَلَى مَنْ صَنَعَ ذَلِكَ . فَقَالَ « اللَّهُمَّ ! عَلَيْكَ الْمَلَأَ مِنْ قُرَيْشٍ . أَبَا جَهْلِ بْنَ هِشَامٍ ، وَعُتْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ ، وَعُقْبَةَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ ، وَشَيْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ ، وَأُمَيَّةَ بْنَ خَلَفٍ ، أَوْ أُبَيَّ بْنَ خَلَفٍ (شُعْبَةُ الشَّاكُّ) » قَالَ : فَلَقَدْ رَأَيْتُهُمْ قُتِلُوا يَوْمَ بَدْرٍ . فَأُلْقُوا فِي بِئْرٍ . غَيْرَ أَنَّ أُمَيَّةَ أَوْ أُبَيًّا تَقَطَّعَتْ أَوْصَالُهُ . فَلَمْ يُلْقَ فِي الْبِئْرِ .

80. Abdullah ibn Mes'ûd aslen Kureyş'li değil Huzelî'dir. Mekke'deki Kureyş'lilerden bir tâifenin halîfi (yani yeminli müttefiki) idi. Bu müttefikleri o zaman henüz kâfir olduklarından bu şeni' muâmelede bulunan Kureyş ileri gelenlerine karşı kudreti yoktu. Biraz davransa kendini himâye edecek kavm ve kabîlesi yok idi.

81. *Kalîbu Bedr*, Âd kavmi zamanından kalma diyecek kadar eski ve susuz bir kuyu idi ki Bedr gazvesinde öldürülen Kureyş ileri gelenlerinden yirmi bu kadarının cesedleri Peygamber'in emriyle içine atılmışdı.

Hadîsin râvîsi Abdullah ibn Mes'ûd: «O güne kadar Rasûlullah'ın bunlar aleyhine duâ ettiğini hiç görmemişdim» diyor. Demek ki Peygamber Rabbına ibâdeti esnâsında alay etmeleri üzerine bu duâya hak kazanmışlardır. Yoksa ezâ edenlere karşı Peygamber'in hilmi herkesce ma'lûmdur.

108 — ( ) .... : Şu'be tahdîs edib dedi ki : Ben Ebû İshâk'dan işittim, O Amr ibn Meymûn'dan tahdîs ediyordu: Abdullah ibn Mesûd (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) secdede bulunduğu sırada, etrafında Kureyş'den bir takım insanlar vardı. Birden Ukbetu'bnu Ebî Muayt bir dişi devenin döl eşini getirdi ve onu Rasûlullah'ın sırtı üzerine attı. Rasûlullah artık başını secdeden kaldırmadı. Nihâyet Fâtıma gelib onu sırtından aldı ve bunu yapanlara bedduâ etti. Akabinde Peygamber de : «Yâ Allah! Kureyş'in şu ileri gelen kişilerini sana havâle ediyorum: Ebû Cehl'i, Utbetu'bnu Rabîa'yı, Ukbetu'bnu Ebî Muayt'ı, Şeybetu'bnu Rabîa'yı, Umeyyetu'bnu Halef'i [82] yahut Ubeyy ibn Halef'i (şek eden râvî Şu'bedir)» diye bedduâ etti. İbn Mesûd der ki : Yemînle söylüyorum ki onların hepsini Bedr günü öldürülmüşler gördüm. Akabinde hepsi bir kuyu içine atıldılar. Ancak Umeyye yahut Ubeyy'in mafsılları kopuk kopuk döküldüğü için onun cesedi kuyuya atılamadı.

١٠٩ — (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا جعفر بن عون . أخبرنا سفيان عن أبي إسحٰق ، بهذا الإسناد ، نحوه . وزاد : وكان يستحب ثلاثا يقول « اللهم ! عليك بقريش . اللهم ! عليك بقريش . اللهم ! عليك بقريش » ثلاثا . وذكر فيهم الوليد بن عتبة ، وأمية بن خلف . ولم يشك . قال أبو إسحٰق : ونسيت السابع .

109 — ( ) .... : Burada Sufyân (bin Uyeyne), Ebû Ishâk'dan bu isnâdla ayni tarzda haber verib şunu ziyâde etmişdir: Rasûlullah (S) üç defa söylemeği severdi. Bunun için üç defa «yâ Allâh! Kureyş'i sana havâle ediyorum. Yâ Alâlh! Kureyş'i sana havâle ediyorum. Yâ Allâh Kureyş'i sana havâle ediyorum» diye aleyhlerine duâ etti. Bu Kureyş topluluğu içinde Velîd ibn Utbe ve Umeyyetu'bnu Halef'i zikretti. Râvî burada şekk etmemiştir. Ebû Ishâk : Ben yedinciyi unuttum demişdir.

١١٠ — (...) وحدثني سلمة بن شبيب . حدثنا الحسن بن أعين . حدثنا زهير . حدثنا أبو إسحٰق عن عمرو بن ميمون ، عن عبد الله . قال : استقبل رسول الله ﷺ البيت . فدعا على ستة نفر من قريش . فيهم أبو جهل وأمية بن خلف وعتبة بن ربيعة وشيبة بن ربيعة وعقبة بن أبي معيط . فأقسم بالله لقد رأيتهم صرعى على بدر . قد غيرتهم الشمس . وكان يوما حارا .

82. Pek şişman olan vucûdu daha da şiştiği için ve gömülmesine çâre bulunamadığı için tamâmen örtülünceye kadar üzerine toprak yığdılar. Sonra leşi Kalib'e sürüklenirken parça parça oldu. Bu lâ'netli herif Rasûlullah ile alay edenlerden biri olub «VEYLUN Lİ-KÜLLİ HUMEZETİN LUMEZE (arkadan çekiştirmeği, yüze karşı eğlenmeyi ve ayıblamayı âdet edinen her kişinin vay hâline!)» sûresi onun hakkında nâzil olmuşdur.
Mekke'de iken Bilâl'e İslâm Dîninden dönsün diye türlü türlü işkenceler ederdi.

110 — ( ) .... : Burada da Ebû Ishâk, Amr ibn Meymûn'dan, o da Abdullah (ibn Mes'ûd R) dan tahdîs etmişdir; Abdullah şöyle dedi. Rasûlullah (S) Beyt'e yöneldi ve Kureyş'den altı kimse aleyhine duâ yaptı. Bunların içinde Ebû Cehl [83], Umeyyetu'bnu Halef, Utbetu'bnu Rabîa, Şeybetu'bnu Rabîa, Ukbetu'bnu Ebî Muayt vardır. Allah adına yemîn ediyorum ki ben bunları Bedr'de yere serilmişler gördüm. Sıcak bir gün olduğu için güneş onları başkalaştırmışdı.

١١١ — (١٧٩٥) وحدثني أبو الطاهر أحمد بن عمرو بن سرح ، وحرملة بن يحيى ، وعمرو بن سواد العامري (وألفاظهم متقاربة) قالوا : حدثنا ابن وهب . قال : أخبرني يونس عن ابن شهاب . حدثني عروة بن الزبير ؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ حدثته ؛ أنها قالت لرسول الله ﷺ : يا رسول الله ! هل أتى عليك يوم كان أشد من يوم أحد ؟ فقال « لقد لقيت من قومك . وكان أشد ما لقيت منهم يوم العقبة . إذ عرضت نفسي على ابن عبد ياليل بن عبد كلال . فلم يجبني إلى ما أردت . فانطلقت وأنا مهموم على وجهي . فلم أستفق إلا بقرن الثعالب . فرفعت رأسي فإذا أنا بسحابة قد أظلتني . فنظرت فإذا فيها جبريل . فناداني . فقال : إن الله عز وجل قد سمع قول قومك لك وما ردوا عليك . وقد بعث إليك ملك الجبال لتأمره بما شئت فيهم . قال : فناداني ملك الجبال وسلم علي . ثم قال : يا محمد ! إن الله قد سمع قول قومك لك . وأنا ملك الجبال . وقد بعثني ربك إليك لتأمرني بأمرك . فما شئت ؟ إن شئت أن أطبق عليهم الأخشبين » . فقال له رسول الله ﷺ « بل أرجو أن يخرج الله من أصلابهم من يعبد الله وحده ، لا يشرك به شيئا » .

111 — (1795) Bana Ebu't-Tâhir Ahmed ibn Amr ibn Serh, Harmeletu'bnu Yahyâ ve Amr ibn Sevâd el-Âmirî her üçü de (lafızları biribirine yakın olduğu halde) tahdîs edib dediler ki : Bize İbn Vehb tahdîs edib şöyle dedi : Bana Yûnus, İbn Şihâbdan haber verdi. Bana Urvetu'bnu Zubeyr tahdîs etti ki ona da Peygamber'in eşi Âişe (R) tahdîs etmişdir. Âişe bir defasında Rasûlullah'a :

— Yâ Rasûlallah! Sana Uhud gününden daha şiddetli olan bir gün erişti mi? diye sordu. Rasûlullah :

— (Yâ Âişe!) Kavmin Kureyş'den gelen birçok zorluklarla karşılaş-

83. Ebû Cehl'in asıl ismi, Amr bin Hişâm İbni'l-Muğîra'dır. Künyesi Ebu'l-Hakem, yahut Ebu'l-Velîd idi. Peygamber tarafından ismi Ebû Cehl'e tebdîl edilmişdir. İsminin en başında ve ayrıca bunun zikir edilmesi, Kureyş kâfirlerinin en şiddetlisi olmasından dolayıdır. Hakkında : «Bu ümmetin Fir'avn'u» buyurulmuşdur.

dım. Fakat onlardan Akabe günü karşılaştığım muşkil vaziyet, hepsinden zorlu idi. Ben (Kureyş'den gördüğüm ezâ üzerine Tâife gidib) hayatının korunmasını Abdu Kulâl'ın oğlu İbnu Abdi Yâlîl'e teklîf ettiğim zaman dileğime cevâb vermemişdi. Ben de kederli ve şaşkın bir halde yüzümün doğrusuna (Mekke'ye) dönmüşdüm. Bu hayretim Karnu Seâlib mevkiine kadar devâm etti. Burada başımı kaldırıb (semâya) baktığımda bir bulutun beni gölgelendirmekte olduğunu gördüm. Buluta (dikkatle) baktığımda bunun içinde Cibrîl bulunduğunu gördüm. Cibrîl bana nidâ edib :

— Azîz ve Celîl olan Allah, kavminin senin hakkında dediklerini muhakkak işitti. Seni korumayı red ettiklerini de vâkıf oldu. Allah sana şu Dağlar Meleğini gönderdi. Bu meleğe kavmin hakkında ne dilersen emredebilirsin dedi. Bunun üzerine Dağlar Meleği (yani dağlar kendi emrine verilen melek) bana nidâ edib selâm verdi sonra :

— Yâ Muhammed! Şüphesiz Allah, kavminin sana söylediği sözü işitmişdir. Ben Dağlar Meleğiyim. Senin Rabbın, kavmın hakkında istediğin işini bana emredesin diye beni sana göndermişdir. Binâenaleyh onları ne yapmamı istersin? Eğer şu iki yalçın dağı (Ebu Kubeys ile mukabilindeki Kayakan dağını) Mekke'liler üzerine biribirine kapatıvermemi istersen (emret onları biribirine kavuşturuvereyim) dedi. Rasûlullah da ona :

— Hayır, ben Allâh'ın bu muşriklerin sulblerinden yalnız Allâh'a ibâdet eden ve ona hiçbir şeyi ortak kılmayan (muvahhid) bir nesil meydana çıkarmasını recâ ederim, dedi [84].

84. Hz. Peygamber'in Uhud harbinden daha güç bir vâkıanın cereyân ettiği bir mekân olarak haber verdiği Akabe mevkii, Mina'da hacc menseklerinden Cemre sünnetinin icrâ edildiği yer, yahut Tâif'de husûsî bir mahallin adı olduğu hakkında iki rivâyet vardır. Bu sıkıntılı ve çok üzüntülü vak'a Peygamber'in Tâif yolculuğunda olduğuna göre ikinci rivâyet birinciden daha kuvvetlidir. Rasûlullah'ın Tâif yolculuğu Peygamberliğinin onuncu senesi şevvâl ayında olmuşdu. O târihde Hz. Hadîce ile Ebû Tâlib biribirini müteâkib vefat etmiş ve Peygamber her muşkil zamanda kendisini himâye ve teselli eden iki muhim ve kuvvetli dayanakdan mahrûm kalmışdı. Muşriklerin tecâvüzleri günden güne artmakda ve ashâba işkence yapılmakda idi. Artık Mekke'de kendi hayatını koruyacak ve ashâbını himâye edecek kimse kalmamışdı. Bu cihetle Peygamber'in hayatında geçen en ızdırablı yıl bu yıl olduğu ve bundan ötürü *âmu'l-huzn* (= keder yılı) denildiği bildirilmişdir(*el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*).

Mûsâ İbn Ukbe'nin mağâzî bahsinde İbn Şihâbdan rivâyetine göre Rasûlullah, Hadîce ile Ebû Tâlib'in vefatından sonra Tâif halkını irşâd etmeği düşündü. Tâif şehrine Sakîf kabîlesi eşrafından Abdu Yâlîle, kardeşleri Habib ve Mes'ûd'a gitti. Bunlara İslâm dininin esaslarını bildirdi. Kureyş'in gerek kendisi, gerek ashâbı hakkında revâ gördükleri zulümlerden bahsederek himâye taleb etti. Mağâzî bahsindeki bir rivâyete göre Rasûlullah bu üç kardeşden yalnız Abdu Yâlîl ile görüşmüşdür. Bundan dolayı hadîsde yalnız onun adı anılmışdır. Sakîf oğullarının en ziyâde mu'teber olanı o idi. Mucâhid'e göre *«şu Kur'ân iki memleketin birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?» dediler»* (ez-Zuhruf: 31) âyeti Utbe bin Rabîa ile İbnu Abdi Yâlîl hakkında ve bunların halk arasındaki mevkilerini beyân sadedinde nâzil olmuşdur.

İbn Sa'ddan gelen rivâyete göre Peygamber Tâifde on gün ikamet etmişdir. Arab yarımadasının en nufuzlu adamı diye mürâcata ettiği Abdu Yâlîl oğlu Peygamber'i fenâ bir sûretde red ettiğinden orada daha fazla kalması mumkin olmamıştır. Çünkü müra-

١١٢ - (١٧٩٦) حدثنا يحيى بن يحيى وقتيبة بن سعيد . كلاهما عن أبي عوانة . قال يحيى : أخبرنا أبو عوانة عن الأسود بن قيس ، عن جندب بن سفيان . قال : دميت إصبع رسول الله ﷺ في بعض تلك المشاهد . فقال :

« هل أنت إلا إصبع دميت وفي سبيل الله ما لقيت »

112 — (1796) Bize Yahyâ ibn Yahyâ ve Kuteybetu'bnu Saîd her ikisi de Ebû Avâne'den tahdîs ettiler. Yahyâ dedi ki : Bize Ebû Avâne, Esved ibn Kays'dan, o da Cundub ibn Sufyân'dan haber verdi. Cundub dedi ki: Rasûlullah'ın parmağı şu gazvelerin birinde (yaralanıb) kanamışdı. Bunun üzerine Rasûlullah (S) :

«HEL ENTİ İLLÂ İSBAUN DEMÎTİ,
VE FÎ SEBÎLİ'LLÂHİ MÂ LAKÎTİ

= Sen ancak bir parmaksın ki kanadın,

Allah yolundadır bütün bu çattığın» dedi.

caatı red etmekle beraber Tâif'in ayak takımını da Rasûlullah üzerine harekete teşvîk etmişdi. Bunlar tarafından atılan taşlarla Peygamber'in ayakları yaralanıb kanamışdır. Yanında Zeyd ibn Hârise'den başka kimse yokdu. İşte Peygamber'in hayatında karşılaşdığı en büyük ezâ bu olmuşdur. Peygamber bu mütecâvizlerin saldırısından kurtulmak için Utbe ibn Rabîa'nın bağına sığınmış, o da Peygamber'i koruyarak kendisine üzüm ikram edilmesini kölesine emretmişdir. İşte bu bağın içinde bir çardağın gölgesinde — Taberânî'nin *Kitâbu'd-Duâ*'sında Abdullah ibn Ca'fer ibn Ebî Tâlib'den rivâyetine nazaran — şu hazîn duâ ile şekvâ arz etmişdir:

«İlâhî, kuvvetimin za'fa uğradığını, çâresiz kaldığımı, halk nazarındaki hakirliğimi ancak sana arz ederim. Yâ erhamerrâhimîn! Mustad'afînin (herkesin zaîf görüb de dalına bindiği biçârelerin) Rabbı sensin.

İlâhî, kötü huylu, fenâ karşılayıcı, yabancı bir düşman eline düşürmiyecek, hatta işimin zimâmını eline verdiğin akribâdan bir dosta bile beni bırakmıyacak kadar bana rahîmsin.

İlâhî, eğer bana karşı gadablı değil isen çektiğim mihnetlere, belâlara hiç aldırmam. Ancak şu da var ki sıyânet sâhan bunları da göstermiyecek kadar genişdir.

İlâhî, gadabına giriftâr, yahut rızâsızlığına düçâr olmakdan senin o zulmetleri parıl parıl parlatan dünyâ ve âhiret işlerinin salâh medârı olan nûr vechine sığınırım.

İlâhî, sen râzıy olasıya kadar işte afvını diliyorum.

İlâhî, havl ve kuvvet ancak seninle kaaimdir» (*Tecrîd Ter.* II, 611-620).

Tâif'den dönüşte Mut'im ibn Adiyy'in himâyesi ile Mekke'ye girebilmişdir.

Hadîsde Peygamber'in Cibrîl'i gördüğü yer olarak haber verilen *Karn Seâlib*, Nevevî'ye göre Necd'lilerin mîkatı olan Karnu'l-Menâzildir ve Mekke'ye iki konak mesâfededir. *Karn* lugaten büyük dağdan ayrılmış her küçük dağdır.

Bu hadîsde Peygamber'in bu kadar müşkil zamanlarda ve sıkıntılara ma'rûz kaldığı vakıtlarda bile müşriklerin kahr ve helâklerini istemeyib bunların sulbunden mü'min bir neslin gelmesini istemesi, onun ümmeti ve bütün insanlık hakkındaki derin şefekatine şâhiddir.

١١٣ – (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحاق بن إبراهيم. جميعا عن ابن عيينة، عن الأسود بن قيس، بهذا الإسناد. وقال: كان رسول الله ﷺ في غار. فنكبت إصبعه.

113 — ( ) .... : Buradaki iki râvi de cemîan İbn Uyeyne'den, o da Esved ibn Kays'dan bu isnâdla rivâyet ettiler. Râvî Cundub (R) bu hadîsde : Rasûlullah (S) bir ğâr'da[85] idi, parmağı bir musîbete uğradı demişdir.

١١٤ – (١٧٩٧) حدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا سفيان عن الأسود بن قيس؛ أنه سمع جندبا يقول: أبطأ جبريل على رسول الله ﷺ. فقال المشركون: قد ودع محمد. فأنزل الله عز وجل: والضحى. والليل إذا سجى. ما ودعك ربك وما قلى [٩٣/الضحى/١و٢و٣].

114 — (1797) Bize Ishâk ibn İbrahim tahdîs etti. Bize Sufyân, Esved ibn Kays'dan haber verdi ki Sufyân ibn Kays, Cundub'u şöyle derken dinlemişdir : Cebrâil aleyhisselâm (ın vahiy getirmesi) gecikmişdi. Muşrikler: Muhammed bırakıldı dediler. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah :

«Andolsun kuşluk vaktına, sukûne vardığı dem geceye ki Rabbın seni terk etmedi, darılmadı da...» (ed-Duhâ: 1-3) sûresini indirdi.

١١٥ – (...) حدثنا إسحاق بن إبراهيم ومحمد بن رافع (واللفظ لابن رافع) (قال إسحاق: أخبرنا. وقال ابن رافع: حدثنا يحيى بن آدم). حدثنا زهير عن الأسود بن قيس. قال: سمعت جندب بن سفيان يقول: اشتكى رسول الله ﷺ. فلم يقم ليلتين أو ثلاثا. فجاءته امرأة فقالت: يا محمد! إني لأرجو أن يكون شيطانك قد تركك. لم أره قربك منذ ليلتين أو ثلاث. قال: فأنزل الله عز وجل: والضحى. والليل إذا سجى. ما ودعك ربك وما قلى.

85. Bu kelime asıllarda böyle *ğâr* şeklinde gelmişdir. Kadî Iyâd, Ebu'l-Velîd el-Kinânî'nin: Belki bu *ğâzî* idi de noktası düşüb *ğâr* olduğunu nakletmişdir. Nitekim Buhârî'nin rivâyetinde: «Peygamber yürürken ayağına bir taş isâbet etti» tarzında gelmişdir.

Kadî Iyâd: Burada ğâr ile mağara ma'nâsı kasdedilmeyib, ordu ve asker ma'nâsının kasdedilebileceğini, bu takdîrde ise «ğazvelerin birinde» tarzındaki rivâyetlere de uyduğunu bildirmişdir. Çünkü *ğâr* kelimesi ordu ve asker ma'nâsına da gelmektedir (Nevevî).

Ba'zı rivâyetlere göre Peygamber'in parmağı bu yarayı Uhud harbinde almışdı. Peygamber, parmağı yaralanıb da çokca sızlamağa başlayınca istiâre sûretiyle parmağa hitâb ederek metindeki recezi söylemiş ve: Parmağım uslu ol, sızlama, bu musîbet başına Allah yolunda gelmişdir, boşuna değildir... demek istemişdir.

(...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ومحمد بن المثنى وابن بشار. قالوا: حدثنا محمد بن جعفر عن شعبة. ح وحدثنا إسحق بن إبراهيم. أخبرنا الملائي. حدثنا سفيان. كلاهما عن الأسود بن قيس، بهذا الإسناد، نحو حديثهما.

115 — ( ) .... : Esved ibn Kays demişdir ki : Cundub ibn Sufyân (R) ı işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) rahatsızlandı, iki yahut üç gece kalkmadı. Bir kadın geldi ve: Yâ Muhammed! Ben umarım ki şeytânın seni bırakmış olsun. Görüyorum ki iki yahut üç gecedir sana yaklaşmadı, dedi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah : **«Andolsun kuşluk vaktına, sükûna vardığı zaman o geceye ki Rabbın seni terk etmedi, darılmadı da...»** sûresini indirdi[86].

( ) .... : Buradaki iki tarîk râvîlerinin her ikisi de yine Esved ibn Kays'dan bu isnâdla yukarıki iki râvînin hadîsleri tarzında rivâyet ettiler.

(٤٠) باب في دعاء النبي صلى الله عليه وسلم، وصبره على أذى المنافقين

١١٦ – (١٧٩٨) حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي ومحمد بن رافع وعبد بن حميد (واللفظ لابن رافع) (قال ابن رافع: حدثنا. وقال الآخران: أخبرنا عبد الرزاق). أخبرنا معمر عن الزهري، عن عروة؛ أن أسامة بن زيد أخبره؛ أن النبي ﷺ ركب حمارا، عليه إكاف، تحته قطيفة فدكية. وأردف وراءه أسامة، وهو يعود سعد بن عبادة في بني الحارث بن الخزرج. وذاك قبل وقعة بدر. حتى مر بمجلس فيه أخلاط من المسلمين والمشركين عبدة الأوثان، واليهود. فيهم

86. «Vahyin ve Cebrâîl'in gecikmesi müddetinde çeşitli rivâyetler vardır: İbn Cüreyc'den on iki gün, Kelbî'den on beş gün yahut on küsûr gün, İbn Abbâs'dan yirmi beş gün, Süddî ve Mukatil'den kırk gün diye rivâyetler vardır. Belli ki bu gibi müddetlere ilim, bunun başlangıcını bilmekle mütefâvit olur. Onu tamâmıyle bilmek Rasûlullah'ın kendisinden olabilir. Bu ise merfû' olarak rivâyet edilmemişdir. Sahîh olarak ma'lûm olan şudur ki, bir müddet vahyin gecikmesi vâki' olmuştur ve Rasûlullah bundan hüzn ve ızdırâb duymuş, hallerinden bu hissedilmişdir. İki üç gece kalkmadığı görülünce onun her hâlini ta'kîb eden muşrikler öyle söylemeğe bir vesîle de bulmuştu. Cenâb Hak da onun kalbine itmi'nân vermek üzere en kat'î bir te'mînât olarak bu sûreyi indirmişdir» (*Hak Dîni*, VIII, 5885).

Bu hadîsler ve indirilen sûre Rasûlullah'ın Allah yolunda ma'rûz kaldığı bütün çetinlik ve zorlukların muvakkat olduğunu, onun bu mücâdele ve sıkıntılarının muhakkak zafere ulaşacağını ve bu husûsda Peygamber'e en kat'î te'mînâtın verildiğini ifâde ediyor. Hakikaten bütün hâdiseler böylece tahakkuk etmiş ve kıyâmete kadar da İslâmın ve gerçek muslimanların zaferlerinin tahakkuku müjdelenmişdir (Mütercim).

عَبْدُ اللهِ بْنُ أُبَيٍّ . وَفِي الْمَجْلِسِ عَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ . فَلَمَّا غَشِيَتِ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ ، خَمَّرَ عَبْدُ اللهِ
ابْنُ أُبَيٍّ أَنْفَهُ بِرِدَائِهِ . ثُمَّ قَالَ : لَا تُغَبِّرُوا عَلَيْنَا . فَسَلَّمَ عَلَيْهِمُ النَّبِيُّ ﷺ . ثُمَّ وَقَفَ فَنَزَلَ . فَدَعَاهُمْ
إِلَى اللهِ وَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ . فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ أُبَيٍّ : أَيُّهَا الْمَرْءُ ! لَا أَحْسَنَ مِنْ هَٰذَا . إِنْ كَانَ مَا تَقُولُ
حَقًّا، فَلَا تُؤْذِنَا فِي مَجَالِسِنَا . وَارْجِعْ إِلَى رَحْلِكَ . فَمَنْ جَاءَكَ مِنَّا فَاقْصُصْ عَلَيْهِ . فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ :
اغْشَنَا فِي مَجَالِسِنَا . فَإِنَّا نُحِبُّ ذَٰلِكَ . قَالَ : فَاسْتَبَّ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ . حَتَّى هَمُّوا أَنْ يَتَوَاثَبُوا .
فَلَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ ﷺ يُخَفِّضُهُمْ . ثُمَّ رَكِبَ دَابَّتَهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ . فَقَالَ « أَيْ سَعْدُ !
أَلَمْ تَسْمَعْ إِلَى مَا قَالَ أَبُو حُبَابٍ ؟ (يُرِيدُ عَبْدَ اللهِ بْنَ أُبَيٍّ) قَالَ كَذَا وَكَذَا » قَالَ : اعْفُ عَنْهُ . يَا رَسُولَ اللهِ !
وَاصْفَحْ . فَوَاللهِ ! لَقَدْ أَعْطَاكَ اللهُ الَّذِي أَعْطَاكَ ، وَلَقَدِ اصْطَلَحَ أَهْلُ هَٰذِهِ الْبُحَيْرَةِ أَنْ يُتَوِّجُوهُ ،
فَيُعَصِّبُوهُ بِالْعِصَابَةِ . فَلَمَّا رَدَّ اللهُ ذَٰلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِي أَعْطَاكَهُ ، شَرِقَ بِذَٰلِكَ . فَذَٰلِكَ فَعَلَ بِهِ
مَا رَأَيْتَ . فَعَفَا عَنْهُ النَّبِيُّ ﷺ .

(...) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنَا حُجَيْنٌ (يَعْنِي ابْنَ الْمُثَنَّى) . حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ عُقَيْلٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ،
فِي هَٰذَا الْإِسْنَادِ ، بِمِثْلِهِ . وَزَادَ : وَذَٰلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ عَبْدُ اللهِ .

(40) PEYGAMBER (S) İN İSLÂMA ÇAĞIRMASI VE MÜNÂFIKLARIN EZÂSINA SABR ETMESİ HAKKINDA BÂB

116 — (1798) .... : Usâmetu'bnu Zeyd (R) şöyle haber verdi: Peygamber (S) bir gün altına, Fedek dokuması saçaklı bir katîfe konularak palanlanmış bir merkeb üzerine bindi. Usâmetu'bnu Zeyd'i de terkisine alarak Hâris ibn Hazrec oğulları mahallesinde (ki evinde hasta bulunan) Sa'd ibn Ubâde'yi ıyâdete gitmişdi. Bu, Bedr vak'asından önce idi. Giderken, içinde muslimanlar, muşrikler, putperestler ve Yahûdîlerden meydana gelmiş bir topluluk bulunan bir meclise uğradı. Oturanlar içinde Abdullah ibn Ubeyy de vardı. Abdullah ibn Revâha da bu meclisde bulunuyordu. Merkebin kaldırdığı toz meclisi kablayınca Abdullah ibn Ubeyy, kaftanıyle burnunu kapadı, sonra: Bizim üzerimizi tozlatmayınız! dedi. Peygamber onlara selâm verdi, sonra da orada durub merkebden indi. Onları İslâm'a da'vet etti ve onlara KUR'ÂN okudu. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy:

— Ey kişi! Eğer bu söylediklerin doğru ise bunlardan güzel bir şey olamaz. Fakat bizim meclislerimize gelib de bizi bununla ezâlandırma.

Kendi menziline git de bizden sana gelen olursa ona anlat, dedi. Bunun üzerine (şâir) Abdullah ibn Revâha :

— (Yâ Rasûlallah!) Sen bizleri meclislerimizde Kur'ân ile ört, onun nûrları ile bürü! Çünkü bizler senin bizi ziyâret edib Kur'ân okumanı çok severiz, dedi. Bunun üzerine muslimanlarla muşrikler, Yahûdîler sövüşmeğe başladılar. Hatta biribirleri üzerine atlayıb sıçramayı kasdettiler. Peygamber de onları dâima teskîn ediyordu. Sonra Peygamber hayvanına binib gitti. Nihâyet Sa'du'bnu Ubâde'nin evine girdi. Peygamber :

— Ey Sa'd! (Abdullah ibn Ubeyy'i kasdederek) Ebû Hubâb'ın ne söylediğini duymadın mı? O şöyle, şöyle dedi buyurdu. Sa'd bin Ubâde :

— Yâ Rasûlallah! Siz İbn Ubeyy'in kusûrunu afvedin, biraz da ma'zûr görün. Yemîn ederim ki Allah'ın irâdesi sana nasîb ettiği nübüvveti sana vermek sûretiyle tecellî etmişdir. Halbuki şu beldecik ahâlisi Abdullah ibn Ubeyy'e tâc giydirmeğe ve üzerine de melike mahsûs sarık sarmağa (ve bu sûretle kendisini melik edinmeğe) ittifak edib hazırlanmışlardı. Allah Taâlâ sana ihsân ettiği Peygamberlik hakkı ile onların bu tasavvurunu red edince bu mahrûmiyet sebebiyle İbn Ubeyy tıkanıb mahzûn ve mükedder oldu. İşte umîdinin boğazında kalıb da kederlendirmesi, İbn Ubeyy'i gördüğünüz bu çirkin hareketi yaptırmışdır, dedi. Bunun üzerine Peygamber de onu afvetti.

( ) .... : Buradaki râvî de İbn Şihâb'dan bu isnâd içinde onun benzeri hadîsi rivâyet etmişdir. Burada : «Bu vak'a Abdullah ibn Ubeyy musliman olmazdan evvel idi»[87] fıkrası ziyâdedir.

١١٧ — (١٧٩٩) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الْقَيْسِيُّ. حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ: قِيلَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: لَوْ أَتَيْتَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيٍّ؟ قَالَ: فَانْطَلَقَ إِلَيْهِ. وَرَكِبَ حِمَارًا. وَانْطَلَقَ الْمُسْلِمُونَ. وَهِيَ أَرْضٌ سَبِخَةٌ. فَلَمَّا أَتَاهُ النَّبِيُّ ﷺ قَالَ: إِلَيْكَ عَنِّي. فَوَاللَّهِ! لَقَدْ آذَانِي نَتْنُ حِمَارِكَ. قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: وَاللَّهِ! لَحِمَارُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَطْيَبُ رِيحًا مِنْكَ. قَالَ: فَغَضِبَ لِعَبْدِ اللَّهِ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ. قَالَ: فَغَضِبَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَصْحَابُهُ. قَالَ: فَكَانَ بَيْنَهُمْ ضَرْبٌ بِالْجَرِيدِ وَبِالْأَيْدِي وَبِالنِّعَالِ. قَالَ: فَبَلَغَنَا أَنَّهَا نَزَلَتْ فِيهِمْ: وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا [٤٩/الحجرات/٩].

117 — (1799) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Peygamber (S) e :

— (Hazrec kabîlesinin reîsi) Abdullah ibn Ubeyy'e gitseniz (de İs-

87. Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl ve onun başkanlık ettiği habîs zümrenin musliman olmaları zâhirî idi. Hakîkatde kinlerini ve düşmanlıklarını gönüllerinde gizlemişler ve her vesîle ile fesad çıkarmışlardır. Munâfık adıyle anılan bu zümrenin muslimanlara zararları büyük olmuşdur.

lâm'a da'vet etseniz hayırlı olur) denildi. Bunun üzerine Peygamber bir merkebe binib, muslimanlar da kendisi ile beraber yaya yürüyerek Abdullah ibn Ubeyy (in Âliyedeki menzili) e gittiler. Gidilen yol çorak bir yerdi. Peygamber, Abdullah ibn Ubeyy'in yanına vardığında Abdullah Peygamber'e karşı:

— Benden alarga dur. Vallahi merkebinin fena kokusu bana ezâ ediyor, dedi. Bunun üzerine Ensâr'dan birisi (yani Abdullah ibn Revâha), Abdullah ibn Ubeyy'e:

— Vallahi Rasûlullah'ın merkebi koku itibârıyle senden muhakkak çok temiz kokuludur diye karşıladı. Abdullah ibn Ubeyy hisâbına kavminden birisi de bu sözü söyliyene hiddetlendi. Bununla da iki kişiden herbirinin taraftarları biribirlerine hiddetlenerek aralarında hurma değnekleri ile, elleri ile ve papuçları ile bir vuruşma başladı. Râvî der ki: Muteâkiben bize: **«Eğer mu'minlerden iki zümre birbirleri ile döğüşürlerse aralarını bulub barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvuz ediyorsa siz, o tecâvuz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Binnetice eğer** (Allah'ın emrine) **dönerse artık adâletle aralarını bulub barıştırın. Adâlet edin, Allah şüphesiz ki âdil olanları sever»** (el-Hucurât: 9) âyetinin onlar hakkında nâzil olduğu haberi ulaşdı [88].

(٤١) باب قتل أبى جهل

١١٨ — (١٨٠٠) حدثنا علي بن حجر السعدي. أخبرنا إسماعيل (يعني ابن علية). حدثنا سليمان التيمي. حدثنا أنس بن مالك قال: قال رسول الله ﷺ «من ينظر لنا ما صنع أبو جهل؟» فانطلق ابن مسعود. فوجده قد ضربه ابنا عفراء حتى برك. قال: فأخذ بلحيته. فقال: آنت أبو جهل؟ فقال: وهل فوق رجل قتلتموه (أو قال) قتله قومه؟

88. Şârih ibn Battâl: Bu âyetin bu kıssa hakkında nâzil olması müşkildir. Çünkü hadisin medlûlune göre Peygamber'in maiyyeti ile İbn Ubeyy'in taraftarları arasında muhâsama vukû' bulmuşdu. Bunlar o sırada musliman değillerdi. Halbuki âyetin medlûlü iki musliman cemâat arasındaki muhâsamayı ifâde etmektedir der.

Bu muşkili diğer şârihler şöyle gidermişlerdir: Enes İbn Mâlik'in: «Bu âyetin onlar hakkında nâzil olduğu bize ulaşdı» demesi, bu hâdise üzerine nâzil oldu demek değildir. Âyetin nuzûlu daha sonra olsa bile bu ve benzeri hâdiselerde tutulacak hareket tarzını ifâde etmek demekdir.

İbn Abbâs'ın tefsîrinde ise: Abdullah ibn Ubeyy taraftarları arasında mu'min olanlar da vardı denilmiştir ki bu tercih daha uygundur.

Kur'ân'da Rasûlullah'ın ve muslimanların eziyetlere ma'rûz kalacaklarına birçok yerlerde haber verilmişdir. Onlardan biri şudur:

«Andolsun ki mallarınız ve canlarınız husûsunda imtihana çekileceksiniz. Sizden evvel kendilerine kitâb verilenlerden ve Allah'a eş tutanlardan da herhalde incitici birçok laflar işiteceksiniz. Eğer katlanır, sakınırsanız, işte bu, hâdiselere karşı bir azmdandır» (Âlu İmrân: 186).

قَالَ: وَقَالَ أَبُو مِجْلَزٍ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: فَلَوْ غَيْرُ أَكَّارٍ قَتَلَنِي!

(...) حَدَّثَنِي حَامِدُ بْنُ عُمَرَ الْبَكْرَاوِيُّ. حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ. قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ يَعْلَمُ لِي مَا فَعَلَ أَبُو جَهْلٍ؟» بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ، وَقَوْلِ أَبِي مِجْلَزٍ كَمَا ذَكَرَهُ إِسْمَاعِيلُ.

(41) EBÛ CEHL'İN ÖLDÜRÜLÜŞÜ BÂBI

118 — (1800) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib şöyle dedi: Rasûlullah (S) :

— Ebû Cehl'in ne iş yaptığını, ne olduğunu bizim için kim bakıb anlar? buyurdu. Bunun üzerine Abdullah ibn Mes'ûd (R) gitti ve Ebû Cehl'i Afrâ kadının iki oğlu (Muâz ile Muavviz) tarafından vurulmuş da yere yığılmış vaziyette buldu. İbn Mes'ûd, Ebû Cehl'in sakalından tuttu da :

— Sen misin Ebû Cehl? dedi. Ebû Cehl (son nefeslerinde bulunduğu bu halde) :

— Sizin öldürdüğünüz kişinin fevkinde bir kimse var mıdır? Yahut da : Kendi kavminin öldürdüğü kişinin üstünde bir kimse var mıdır? dedi.

Râvî Ebû Miclez, Ebû Cehl'in : Keşki beni öldüren kimse çifçiden başkası olaydı dediğini rivâyet etmişdir [89].

( ) .... : Buradaki râviler de Enes ibn Mâlik'in : Rasûlullah, «Ebû Cehl'in ne iş yaptığını benim için kim öğrenir?» buyurdu dediğini rivâyet etmişlerdir. Bu hadis de İsmâil ibn Uleyye'nin zikrettiği ve sonunda Ebû Miclez'in sözünü naklettiği (118 rakamlı) hadîs gibidir.

89. Hadisdeki *ekkâr* sözü, çiftci, zirâatcı demekdir. Ebû Cehl bu sözü ile, kendisini vurmuş olan Afrâ kadının iki oğlunu işâret etmişdir. Çünkü onlar Ensâr'dan, bahçelik ve hurmalık sâhibleri idiler. Çiftçilik Kureyş Arabları nazarında düşük bir meşgale idi. Ebû Cehl'in bu sözünün ma'nâsı: «Beni vurmuş olan kimse çiftçiden başkası olaydı, bu bana daha sevimli ve şerefim için daha büyük olurdu, bu işte de üzerime bir noksanlık olmazdı» demekdir.

İbn İshâk ile Hâkim'in, Abdullah ibn Abbâs'dan rivâyetlerinde şu ziyâdeler vardır. İbn Mes'ûd der ki: Ben vardığımda Ebû Cehl'i son nefesinde buldum ve ayağımı boynuna dayayarak: Ey Tanrı düşmanı! Allah seni hor kılsın! dedim. Ebû Cehl: Neye beni horluyorsun? Sizin öldürdüğünüz kişi hakîr olur mu? dedi. Diğer bir rivâyetde de İbn Mes'ûd: Sonra Ebû Cehl'in başını koparıb Rasûlullah'ın huzûruna getirdim demişdir.

(٤٢) باب قتل كعب بن الأشرف طاغوت اليهود

١١٩ — (١٨٠١) حدثنا إسحق بن إبراهيم الحنظلي، وعبد الله بن محمد بن عبد الرحمن بن المسور الزهري. كلاهما عن ابن عيينة (واللفظ للزهري). حدثنا سفيان عن عمرو. سمعت جابرا يقول: قال رسول الله ﷺ «من لكعب بن الأشرف؟ فإنه قد آذى الله ورسوله» فقال محمد بن مسلمة: يا رسول الله! أتحب أن أقتله؟ قال «نعم» قال: ائذن لي فلأقل. قال «قل». فأتاه فقال له. وذكر ما بينهما. وقال: إن هذا الرجل قد أراد صدقة. وقد عنانا. فلما سمعه قال: وأيضا. والله! لتملنه. قال: إنا قد اتبعناه الآن. ونكره أن ندعه حتى ننظر إلى أي شيء يصير أمره. قال: وقد أردت أن تسلفني سلفا. قال: فما ترهنني؟ قال: ما تريد. قال: ترهنني نساءكم. قال: أنت أجمل العرب. أنرهنك نساءنا؟ قال له: ترهنوني أولادكم. قال: يسب ابن أحدنا. فيقال: رهن في وسقين من تمر. ولكن نرهنك اللأمة (يعني السلاح). قال: فنعم. وواعده أن يأتيه بالحارث وأبي عبس بن جبر وعباد بن بشر. قال: فجاءوا فدعوه ليلا. فنزل إليهم. قال سفيان: قال غير عمرو: قالت له امرأته: إني لأسمع صوتا كأنه صوت دم. قال: إنما هذا محمد بن مسلمة ورضيعه وأبو نائلة. إن الكريم لو دعي إلى طعنة ليلا لأجاب. قال محمد: إني إذا جاء فسوف أمد يدي إلى رأسه. فإذا استمكنت منه فدونكم. قال: فلما نزل، نزل وهو متوشح. فقالوا: نجد منك ريح الطيب. قال: نعم. تحتي فلانة. هي أعطر نساء العرب. قال: فتأذن لي أن أشم منه. قال: نعم. فشم. فتناول فشم. ثم قال: أتأذن لي أن أعود؟ قال: فاستمكن من رأسه. ثم قال: دونكم. قال: فقتلوه.

(42) YAHÛDÎ TÂĞÛTU KÂ'B İBN EŞREF'İN ÖLDÜRÜLÜŞÜ BÂBI[90]

119 — (1801) .... : Câbir ibn Abdillah (R) der ki: Rasûlullah (S) :

90. Kâ'b ibn Eşref, Medîne Yahûdîlerinin en azgın bir şâiri idi. Rasûlullah ile muslimanları hicveder ve onlar aleyhine Mekke muşriklerine yardım ederdi. Bedr'de muşriklerin tam ma'nâsıyle hezîmete uğramaları Kâ'ba pek ağır gelmişdi. Bedr maktûllerine mütemâdiyen ağlar ve onlar hakkında şiirler, mersiyeler inşâd ederdi. İslâm şâiri Hassân ibn Sâbit de Kâ'bın bu şiirlerine cevâblar verirdi. İşte Kâ'b, İslâm âlemindeki bu zehirli şiirleri ve düşmanca propagandaları yüzünden öldürülmüşdü.

— Kâ'b ibn Eşref (i öldürmek) için kim hazırdır? Çünkü o Allah'a ve Rasûlune ezâ etmiştir, dedi. Muhammed ibn Mesleme :

— Yâ Rasûlallah! Onu benim öldürmemi ister misin? dedi. Rasûlullah :

— Evet isterim, buyurdu. İbn Mesleme :

— Öyle ise (Kâ'b'e senin hakkında hoşlanacağı ta'rîzli) bir şey söylememe izin ver de söyleyeyim dedi [91]. Rasûlullah :

— Ne istersen söyle, dedi. Bunun üzerine Muhammed ibn Mesleme Kâ'bın yanına vardı ve aralarında konuşub ona hitâben :

— Şu kişi (yani Peygamber) bizden sadaka istedi ve bize güç vergi teklif etti, dedi. Kâ'b, Muhammed ibn Mesleme'nin bu sözünü işidince kendisi de onun söylediği gibi söylendi ve :

— Vallâhi o muhakkak sizin usancınızı daha da artıracakdır, dedi. Muhammed ibn Mesleme :

— Biz şimdi ona bir kere tâbi' olmuş bulunduk. Onu derhal bırakmak istemiyoruz. Onun işinin nereye varacağını göreceğiz. Şimdi ben senden ödünç vermeni istiyorum, dedi. Kâ'b :

— Peki sen bana ne rehn bırakırsın? dedi. Muhammed ibn Mesleme:

— Rehn olarak neyi istersin? dedi. Kâ'b :

— Bana kadınlarınızı rehn bırakırsınız, dedi.

— Sen Arab'ın en güzel bir sîmasısın, biz kadınlarımızı sana rehn bırakır mıyız? dedi. Kâ'b :

— Öyle ise bana oğullarınızı rehn verirsiniz, dedi. Muhammed :

— O takdîrde herhangi birimizin oğlu hakkında : İki deve yükü hurmaya rehn olan kimsedir denilerek sövülür (ki bu bize ebedi bir ârdır). Lâkin biz sana silâhımızı, zırhımızı rehn bırakalım, dedi. Kâ'b bu teklîfe :

— Evet diye muvâfakat etti ve kendisine Hâris, Ebû Abs ibn Cebr ve Abbâd ibn Bişr ile gelmesi için ona vakıt ta'yîn eyledi. Nihâyet onlar bir gece topluca Kâ'ba geldiler. Kâ'b da bunların yanına indi. Râvî Sufyân: Amr'dan başka râvîlerin şöyle dediğini rivâyet etti: Kâ'b onların yanına inerken, karısı kendisine hitâben :

— Emîn ol, ben bir ses işitiyorum ki sanki o ses bir kan dökücünün sesidir, dedi. Kâ'b :

— Bu gelen Muhammed ibn Mesleme ile onun süt kardeşi ve Ebû Nâile'dir. Hem kerîm olan bir kimse geceleyin kılıç darbesine çağrılsa

91. Hadisin bu noktasında İbn Abdi'l-Berr'in rivâyetinde şu tafsilat da vardır: Muhammed ibn Mesleme, Rasûlullah'a verdiği bu va'd üzerine birkaç gün bu işle meşgûl oldu. Ebû Nâil'e Abbâd ibn Bişr, Hâris ibn Evs ve Ebû Abs ibn Cebr ile görüştü. Peygamber'e verdiği va'di bunlara açtı. Bunlar da muvâfakat ederek hepimiz birlik olub öldürürüz dediler. Sonra yine hepsi birlikte Peygamber'in huzûruna geldiler. Mulâkat esnasında: Yâ Rasûlallah! Hakkınızda Kâ'bı sevindirecek ba'zı şeyler söylemek lâzımdır, izin verin dediler. Peygamber: İcâb edeni söyleyebilirsiniz buyurdu.

bile o çağırıya muhakkak icâbet eder, dedi. Muhammed ibn Mesleme arkadaşlarına :

— Kâ'b geldiği zaman ben elimi onun başına uzatacağım. Onun başını sımsıkı tutmağa muktedir olduğum zaman hemen Kâ'bı öldürünüz diye ta'lîmat verdi. Nihâyet Kâ'b ibn Eşref (kal'asının yukarı katından) onların yanına indiği zaman giyimli kuşamlı halde idi. Onlar :

— Biz sende güzel koku buluyoruz dediler. O :

— Evet, benim elimin altında Fulâne kadın vardır ki o, Arab kadınlarının en güzel kokulusudur, dedi. Muhammed ibn Mesleme :

— Başını, saçını koklamama müsâade eder misin? dedi. Kâ'b :

— Evet ederim, dedi. İbn Mesleme uzanıb kokladı ve sonra :

— Bana bir daha koklamıya izin verir misin? dedi. Bu defa Muhammed ibn Mesleme, Kâ'b ibn Eşref'in başını sımsıkı yakaladı. Sonra arkadaşlarına :

— Haydi vurunuz! dedi, bu sûretle İbn Eşref'i öldürdüler[92].

92. Rivâyete göre ilk kılıç darbesi üzerine Kâb haykırmış ve bu feryâdı duyan kale içindeki Yahûdiler toplanmışlar, sonra Peygamber'e gelerek Kâ'b'ın desise ile öldürüldüğünden şikâyet etmişler. Peygamber de Kâ'b'ın kendisine ve müslimanlar üzerine düşmanlarını nasıl teşvik ettiğini birer birer sayıb dökünce Yahûdiler bir kelime söylemeğe muktedir olamamışlardır. İbn Cevzî'nin *Şerefu'l-Mustafâ* adındaki kitabında bildirdiğine göre Kâ'b'ı öldüren mucâhidler onun başını bir yem torbasının içine koyarak Medîne'ye getirmişlerdi. Bu sûretle İslâm'da ilk naklolunan düşmân başı Kâ'bın başıdır denilmişdir. Kâ'bın öldürülmesi hicretin üçüncü yılındadır.

Buhârî'de diğer bir Yahûdi Ebû Râfi'in öldürülmesine âid rivâyet de şöyledir :

Berâ' ibn Âzib (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir takım kimseleri Yahûdi Ebû Râfi'e (öldürmek için) gönderdi. Bunlar üzerine de Abdullah ibn Atîk'i kumandan yaptı. Ebû Râfi' Rasûlullah'a ezâ eder ve aleyhinde (ki hareketlere maddî) yardım yapardı. Bu, Hicaz toprağında kendisine âid bir kal'ada otururdu. Abdullah ibn Atik ile arkadaşları kal'aya yaklaştıklarında gün batmıştı. Köy halkı da yaylım hayvanları ile mer'adan dönmüşlerdi. Bu vaziyet üzerine Abdullah ibn Atîk arkadaşlarına:

— Siz yerinizde oturun da ben (Ebû Râfi'in kal'asına) gireyim. Ve kapucularına nezâketli bulunayım. Bu sûretle kal'aya girebileceğimi sanırım dedi. Kal'a kapusuna doğru yürüdü. Nihâyet kapuya yaklaşdı. Sonra (kendisini saklamak üzere) maşlahına büründü. Sanki bir ihtiyâcını gideriyordu. Artık halk tamâmıyle kal'aya girmişti. Bu sırada kal'a kapucusu :

— Ey Allâh'ın kulu, kal'aya girmek istersen hemen gir! Zîra ben kapuyu kapamak istiyorum dedi. Ben de hemen girdim ve (merkeb ahırına) gizlendim. Halkın kal'aya girmesi üzerine kapucu kapuyu kilitledi ve anahtarları bir direğe astı. İbn Atik der ki: Hemen kalkdım, anahtarları alarak kapuyu açtım. Ebû Râfi'in yanında akşamdan sonra gece sohbeti yapılırdı. Bu sohbet kal'anın üst katlarında yapılırdı. Bu gece sohbeti sona erib dostları Ebû Râfi'in yanından dağılınca hemen ben yanına çıktım ve her kapuyu açtıkca iç tarafından sürgülüyordum. Düşünmüştüm ki eğer Ebû Râfi'in adamları beni anlarlarsa herifi öldürünceye kadar bu iyi fırsatı bana bırakmazlar. Bu sûretle Ebû Râfi'in yattığı odaya kadar vardım. O, karanlık bir oda içinde âilesinin arasında (yatmış) idi. Odanın neresinde olduğunu kestiremedim. Anlamak için :

— Ebû Râfi'! diye seslendim.

— Kim o? diye cevab verdi. Hemen ben ses tarafına yaklaşdım ve kılıcımla ilk darbeyi yerleştirdim. Fakat dehşet içinde idim, bir iş göremedim. Ebû Râfi haykırdı.

(٤٣) باب غزوة خيبر

١٢٠ – (١٣٦٥) وحدثني زهير بن حرب. حدثنا إسماعيل (يعني ابن علية) عن عبد العزيز ابن صهيب، عن أنس؛ أن رسول الله ﷺ غزا خيبر. قال: فصلينا عندها صلاة الغداة بغلس. فركب نبي الله ﷺ. وركب أبو طلحة وأنا رديف أبي طلحة. فأجرى نبي الله ﷺ في زقاق خيبر. وإن ركبتي لتمس فخذ نبي الله ﷺ. وانحسر الإزار عن فخذ نبي الله ﷺ. وإني لأرى بياض فخذ نبي الله ﷺ. فلما دخل القرية قال «الله أكبر! خربت خيبر. إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنذرين» قالها ثلاث مرار. قال: وقد خرج القوم إلى أعمالهم. فقالوا: محمد. قال عبد العزيز: وقال بعض أصحابنا: والخميس. قال: وأصبناها عنوة.

(43) HAYBER GAZVESİ BÂBI

120 — (1365) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) : Rasûlullah (S) Hayber gazasına çıkmışdı. Hayber'in yanıbaşında sabah namazını daha karanlık iken kıldık. Sonra Allah'ın Peygınber'i (hayvanına) bindi. Ebû Talha da bindi. Ben de Ebû Talha'nın terkisinde idim. Allah'ın Peygamber'i (S) Hayber'in sokağı içine sürdü. (Bir halde ki) benim dizim Allah'ın Peygamber'inin uyluğuna dokunuyordu. Sonra Allah'ın Peygamber'inin izârı (yani fûtası) uyluğundan sıyrıldı. Hatta Allah'ın Peygamber'inin uyluğunun aklığı hâlâ gözümün önündedir. Şehre

Hemen ben odadan dışarı çıktım ve kısa bir zaman eğlenib sonra odaya tekrar daldım da (sesimi değiştirerek) :

— Bu feryâd nedir, yâ Ebâ Râfi'? dedim.

— Anan cehenneme! Sen seslenmeden önce birisi beni oda içinde kılıçla vurdu dedi. Abdullah ibn Atik der ki: Ona bir darbe daha yerleştirdim, iyice yaraladım. Fakat yine öldüremedim. Sonra kılıcın keskin ucunu karnına bastım. Nihâyet Ebû Râfi' arkasına devrildi. Bu defa onu öldürdüğümü anladım ve hemen kapuları birer birer açmağa başladım.. (Bu sûretle savuşub) kal'a merdiveninin tâ son basamağına varmışdım. (Meğer daha sona gelmemiş olduğumdan) mehtablı bir gecede merdivenden düştüm. Baldırım kırıldı. Hemen bir sargı ile bu kırığı sardım, sonra yürüdüm. Kapuya kadar varıb orada oturdum ve kendi kendime: Şunu öldürüb öldürmediğimi iyice anlayıncaya kadar bu gece kal'adan çıkmam dedim. Horoz ötmeğe başlayınca ölü i'lâncısı kal'a sûrunun üstünde durub :

— Hicâz ahâlisinin tâciri Ebû Râfi'in ölümünü bildiririm! diye i'lân etti. Bunun üzerine ben artık arkadaşlarımın yanına gittim; onlara :

— Artık kurtuluş, Allah Ebû Râfi'i katletti dedim. Nihâyet Peygamber'in huzuruna vardım. Vak'ayı arz ettim. (Ayağımın kırıldığını duyunca) bana : «Ayağını uzat» buyurdu. Ben de ayağımı uzattım. Rasûlullah ayağımı sıvazladı. Sanki hiç ağrı duymamışa döndüm. (*Buhârî, Megâzî, bâbu katli Ebî Râfi'...*, V, 210 «81, 82»).

giderken de «ALLÂHU EKBER, Hayber harâb oldu gitti (yahut harâb olsun). Biz (düşman) bir kavmin yurduna girdik mi inzâr edilmiş olanların hâli yaman olur» [93] buyurdu, bunu da üç kere söyledi.

Enes der ki: Hayberliler (sabah vaktı) işlerinin başına çıkmışlardı. Bizleri görünce: «Amanın (işte) Muhammed!» Râvî Abdulazîz ibn Suheyb'in ba'zı arkadaşlarımızın rivâyetine nazâran da: «İşte Hamîs, yani ordu» dediler. Enes: Hayber'i harbederek ele geçirdik, dedi.

١٢١ — (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عفان. حدثنا حماد بن سلمة. حدثنا ثابت عن أنس. قال: كنت ردف أبي طلحة يوم خيبر. وقدمي تمس قدم رسول الله ﷺ. قال: فأتيناهم حين بزغت الشمس. وقد أخرجوا مواشيهم. وخرجوا بفؤوسهم ومكاتلهم ومرورهم. فقالوا: محمد والخميس. قال: وقال رسول الله ﷺ «خربت خيبر. إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنذرين» قال: فهزمهم الله عز وجل.

121 — ( ) .... : Enes (ibn Mâlik R) şöyle dedi: Hayber günü ben Ebû Talha'nın redifi idim. Ayağım Rasûlullah'ın ayağına temas ediyordu. Nihâyet güneş doğarken Hayber'lilere geldik. Onlar, yaylım hayvanlarını çıkarmışlar, kendileri de baltaları, zenbilleri, ipleri, kürekleri ile işleri başına doğru çıkmış halde idiler. Bizleri gördüklerinde: İşte Muhammed, işte ordu! diye bağırışdılar. Rasûlullah (S) da: «Hayber harâb oldu (yahud harâb olsun). Biz (düşman) bir kavmin sâhasına girdik mi inzâr edilmiş olanların hâli yamân olur!» buyurdu. Netîcede Azîz ve Celîl olan Allah onları hezîmete uğrattı.

١٢٢ — (...) حدثنا إسحق بن إبراهيم وإسحق بن منصور. قالا: أخبرنا النضر بن شميل. أخبرنا شعبة عن قتادة، عن أنس بن مالك. قال: لما أتى رسول الله ﷺ خيبر قال «إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنذرين».

93. Peygamber'in bu sözü: «*Şimdi onlar çarçabuk bizim azâbımızı mı istiyorlar? Fakat bu, onların bölgesine çökünce* (gelecek tehlükelerle öteden beri) *korkutulan onların sabahı ne kötüdür*» (es-Sâffât: 177) âyetinden iktibâs edilmişdir.

Âyetde geçen *inzâr*, lugat yönünden fenâ bir akîbeti bilhassa düşmana «size şöyle böyle edeceğiz» diye haber vermek; *sabâh* lafzı da günün evveline mevzû' iken ekseriya sabahleyin erkenden îkâ' edildiği için düşmana birdenbire baskın etmek ma'nâsına da gelir. Baskın ma'nâsında baskın kaydı mu'teber olmaz. Gece baskınına da sabâh denilir. Binâenaleyh «munzerînin sabâhı yaman olur» demek, ilâhî azâbla azâblandırılacakları evvelden haber verilen kâfirlere ansızın gelecek azâb müthiş olur» ma'nâsınadır. Hayber Yahûdileri'ne mukadder olan ilâhî azâbın İslâm ordusu eliyle ve baskın sûretiyle vâki' olduğu ve bu baskının sabâh vaktına tesâdüf etmesi mecâzî kullanışın lugavî vaz'a da uygunluğu düşünülürse, bu iktibâsdaki belâğat göze derhal çarpar. Böyle bir sözü *Cevâmiu'l-kelim* sâhibi olan Rasûlullah'dan başkasına yakıştıramamağa da insan mecbûr kalır (Ahmed Naim, *Tecrîd Ter.* II, 232).

122 — ( ) .... : Burada da Şu'be, Katâde'den, o da Enes ibn Mâlik'den, Enes (R) in: Rasûlullah (S), Hayber'e girdiğimiz zaman: «Biz bir kavmin sâhasına çökünce gelecek tehlükelerle öteden beri korkutulanların sabâhı ne kötüdür!» buyurdu dediğini haber verdi.

١٢٣ – (١٨٠٢) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ (وَاللَّفْظُ لِابْنِ عَبَّادٍ). قَالَا: حَدَّثَنَا حَاتِمٌ (وَهُوَ ابْنُ إِسْمَاعِيلَ) عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، مَوْلَى سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ. قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى خَيْبَرَ. فَتَسَيَّرْنَا لَيْلًا. فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لِعَامِرِ بْنِ الْأَكْوَعِ: أَلَا تُسْمِعُنَا مِنْ هُنَيَّاتِكَ؟ وَكَانَ عَامِرٌ رَجُلًا شَاعِرًا. فَنَزَلَ يَحْدُو بِالْقَوْمِ يَقُولُ:

اللَّهُمَّ! لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

فَاغْفِرْ، فِدَاءً لَكَ، مَا اقْتَفَيْنَا وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا

وَأَلْقِيَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا إِنَّا إِذَا صِيحَ بِنَا أَتَيْنَا

وَبِالصِّيَاحِ عَوَّلُوا عَلَيْنَا

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ هَذَا السَّائِقُ؟» قَالُوا: عَامِرٌ. قَالَ «يَرْحَمُهُ اللَّهُ» فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: وَجَبَتْ. يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَوْلَا أَمْتَعْتَنَا بِهِ. قَالَ: فَأَتَيْنَا خَيْبَرَ فَحَاصَرْنَاهُمْ. حَتَّى أَصَابَتْنَا مَخْمَصَةٌ شَدِيدَةٌ. ثُمَّ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ فَتَحَهَا عَلَيْكُمْ» قَالَ: فَلَمَّا أَمْسَى النَّاسُ مَسَاءَ الْيَوْمِ الَّذِي فُتِحَتْ عَلَيْهِمْ، أَوْقَدُوا نِيرَانًا كَثِيرَةً. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَا هَذِهِ النِّيرَانُ؟ عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تُوقِدُونَ؟» فَقَالُوا: عَلَى لَحْمٍ. قَالَ «أَيُّ لَحْمٍ؟» قَالُوا: لَحْمُ حُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «أَهْرِيقُوهَا وَاكْسِرُوهَا» فَقَالَ رَجُلٌ: أَوْ يُهْرِيقُوهَا وَيَغْسِلُوهَا؟ فَقَالَ «أَوْ ذَاكَ» قَالَ: فَلَمَّا تَصَافَّ الْقَوْمُ كَانَ سَيْفُ عَامِرٍ فِيهِ قِصَرٌ. فَتَنَاوَلَ بِهِ سَاقَ يَهُودِيٍّ لِيَضْرِبَهُ. وَيَرْجِعُ ذُبَابُ سَيْفِهِ فَأَصَابَ رُكْبَةَ عَامِرٍ. فَمَاتَ مِنْهُ. قَالَ: فَلَمَّا قَفَلُوا قَالَ سَلَمَةُ، وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِي، قَالَ: فَلَمَّا رَآنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَاكِتًا قَالَ «مَا لَكَ؟» قُلْتُ لَهُ: فَدَاكَ أَبِي وَأُمِّي! زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ. قَالَ «مَنْ قَالَهُ؟» قُلْتُ: فُلَانٌ وَفُلَانٌ وَأُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ الْأَنْصَارِيُّ. فَقَالَ «كَذَبَ مَنْ قَالَهُ. إِنَّ لَهُ لَأَجْرَانِ» وَجَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ «إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ. قَلَّ عَرَبِيٌّ مَشَى بِهَا مِثْلَهُ» وَخَالَفَ قُتَيْبَةُ مُحَمَّدًا فِي الْحَدِيثِ فِي حَرْفَيْنِ. وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ عَبَّادٍ: وَأَلْقِ سَكِينَةً عَلَيْنَا.

123 — (1802) .... : Selemetu'bnu'l-Ekva' (R) şöyle dedi: Ra-

sûlullah (S) ile beraber Hayber gazasına çıktık. Bir gece cemâat yürürken kafileden bir kimse Âmir ibn Ekva'a:

— Ey Âmir! Kısa vezinli şiirlerinden bize dinletmez misin? dedi. Âmir şâir bir kişi idi. Bunun üzerine Âmir hayvanından indi ve şu şiirini (güzel ses ve edâ ile) okuyarak kafile develerini yollandırdı.

ALLÂHUMME! LEVNÂ ENTE ME'HTEDEYNÂ
VE LÂ TASADDAKNÂ VE LÂ SALLAYNÂ
FAĞFİR, FİDÂEN LEKE MA'KTAFAYNÂ
VE SEBBİTİ'L-AKDÂME İN LÂKAYNÂ
VE ELKIYEN SEKÎNETEN ALEYNÂ
İNNÂ İZÂ SÎHA BİNÂ ETEYNÂ
VE Bİ'S-SABÂHI AVVELÛ ALEYNÂ

= Yâ Allâh! Sen olmasaydın (yani senin hidâyetin olmayaydı) biz hidâyet bulamaz, tasadduk etmez, namaz da kılmazdık. Hayâtımız senin rızân yolunda fedâ olsun, kazandığımız günahları mağfiret eyle! Düşmanla karşılaşırsak ayaklarımızı sâbit kıl. Gönüllerimize sükûnet ve metânet koy. Bize kıtâl için sayha edildiği ve feryâdla yardım istenildiği zaman hemen icâbet eder geliriz».

Bunun üzerine Rasûlullah:

— Şiir inşâd edib develeri yollandıran kimdir? diye sordu. Sahâbîler:

— Âmir ibn Ekva'dır, dediler. Rasûlullah:

— Allah Âmir'e rahmet etsin! dedi. Kafileden bir kimse:

— Yâ Rasûlallah! Ona cennet vâcib oldu. Keşki Âmir'le bizleri daha faydalandırsaydınız, dedi[94]. Nihâyet Hayber'e geldik ve Hayber halkını muhâsara ettik. Hatta bize şiddetli bir açlık isâbet etmişti. Sonra Peygamber:

— Allah Teâlâ Hayber'in fethini size müyesser kıldı, dedi. Hayber fethinin muslimanlara müyesser olduğu günün akşamı olunca mucâhidler yer yer birçok ateşler yakmışlardı. Rasûlullah:

— Bu ateşler nedir? Hangi şey için yakıyorsunuz? diye sordu. Sahâbîler:

— Et pişirmek üzere diye cevab verdiler. Rasûlullah:

— Hangi et (yani ne eti)? diye sordu. Sahâbîler:

— Ehlî merkeblerin eti dediler. Rasûlullah:

— O etleri dökünüz, kaplarını da kırınız! buyurdu. Sahâbîlerden biri:

— Etleri dökseler ve kablarını yıkasalar olmaz mı? diye sordu. Rasûlullah:

94. Sahâbîler arasında tecrübe edilmiş bir hakîkat idi ki, Rasûlullah'ın rahmet ve mağfiretle duâ ettiği kimse şehîd olurdu. Bunun için Hz. Umer: Yâ Rasûlallah! Bu sözünüzle ona şehâdat ve dolayısıyle cennet sâbit olmuşdur. Keşki Âmir'le bizleri daha faydalandırsaydınız yani onu bize bıraksaydınız temennîsinde bulunmuşdur.

— Yahut öyle yapınız buyurdu.

Hayber'de muhâribler harb saffı bağladığı zaman Âmir'in kılıcında biraz kısalık vardı. Âmir bu kısa kılıcıyle vurmak için bir Yahûdînin baldırına saldırmışdı. Fakat kılıcın keskin yüzü dönüb Âmir'in diz kapağına isâbet etti ve bu yaradan dolayı kahraman şâir ânî vefat etti. Râvî Seleme der ki : Rasûlullah ile sahâbîleri Hayber'den döndükleri sıra Rasûlullah beni susmuş bir halde görünce, iki elimi tutarak :

— Yâ Seleme! Neyin var? dedi. Ben de ona :

— Babam, anam sana kurban olsun. Ba'zı kimseler (amucam) Âmir'in gazasının bâtıl olduğunu ve şehâdetinin mükafatsızlığını iddiâ ettiler, dedim. Peygamber :

— Bunu kim söyledi? dedi. Ben :

— Fulân, fulân ve Useyd ibn Hudayr el-Ensârî (söylediler) dedim. Peygamber :

— Bunu söyliyen kimse yalan söylemişdir. Muhakkak ki Âmir için iki ecir vardır (biri Allah yolunda mücâhidliğinin, diğeri de bu yolda son kudretini sarf etmesinin sevâbı) buyurdu ve iki parmağını birleştirdi. Sonra : «Şu muhakkak ki Âmir, hem Allâh'a, itâat yolunda bütün ilim ve amel kuvvetini sarf eden bir câhid, hem de bir mücâhiddir. Yeryüzünde bu hasletlerle yürüyen Âmir'in benzeri bir Arab pek az bulunur.» buyurdu.

Râvî Kuteybe hadîsdeki iki kelimede Muhammed ibn Abbâd'a muhâlefet etmişdir. Muhammed ibn Abbâd'ın hadîsinde : «Üzerimize bir sekînet at!» ifâdesi vardır.

١٢٤ – (...) وحدثني أبو الطاهر . أخبرنا ابن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب . أخبرني عبد الرحمن (ونسبه غير ابن وهب ، فقال : ابن عبد الله بن كعب بن مالك) ؛ أن سلمة ابن الأكوع قال : لما كان يوم خيبر قاتل أخي قتالا شديدا مع رسول الله ﷺ . فارتد عليه سيفه فقتله . فقال أصحاب رسول الله ﷺ في ذلك . وشكوا فيه : رجل مات في سلاحه . وشكوا في بعض أمره . قال سلمة : فقفل رسول الله ﷺ من خيبر . فقلت : يا رسول الله ! ائذن لي أن أرجز لك . فأذن له رسول الله ﷺ . فقال عمر بن الخطاب : أعلم ما تقول . قال فقلت :

والله ! لولا الله ما اهتدينا ولا تصدقنا ولا صلينا

فقال رسول الله ﷺ « صدقت » .

وأنزلن سكينة علينا وثبت الأقدام إن لاقينا

والمشركون قد بغوا علينا

قَالَ : فَلَمَّا قَضَيْتُ رَجَزِي قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ قَالَ هَـٰذَا ؟ » قُلْتُ: قَالَهُ أَخِي . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَرْحَمُهُ اللهُ » قَالَ فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ نَاسًا لَيَهَابُونَ الصَّلَاةَ عَلَيْهِ . يَقُولُونَ : رَجُلٌ مَاتَ بِسِلَاحِهِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَاتَ جَاهِدًا مُجَاهِدًا »

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ : ثُمَّ سَأَلْتُ ابْنًا لِسَلَمَةَ ابْنِ الْأَكْوَعِ . فَحَدَّثَنِي عَنْ أَبِيهِ مِثْلَ ذَٰلِكَ . غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ (حِينَ قُلْتُ : إِنَّ نَاسًا يَهَابُونَ الصَّلَاةَ عَلَيْهِ) فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « كَذَبُوا . مَاتَ جَاهِدًا مُجَاهِدًا . فَلَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ » وَأَشَارَ بِإِصْبَعَيْهِ .

124 — ( ) .... : Selemetu'bnu'l-Ekva' (R) şöyle dedi : Hayber günü olduğu zaman benim kardeşim, Rasûlullah (S) ın maiyyetinde çok şiddetli bir şekilde çarpışıb harb etti. Bir ara kendi kılıcı kendisine dönüb isâbet etti ve bu isâbet de onu öldürdü. Bunun üzerine Rasûlullah'ın sahâbîleri onun şehâdeti hususunda şüpheye düştüler de onun hakkında : O kendi silâhı ile ölmüş bir kimsedir dediler. Böylece onun işinin bir kısmı hakkında şüphe izhar ettiler. Seleme der ki: Rasûlullah Hayber'den döndüğünde ben :

— Yâ Rasûlallah! Sana kısa vezinli şiirler okumam için bana izin ver dedim. Rasûlullah Seleme'ye izin verdi. Bunun üzerine Umer ibn Hattâb:

— Senin ne söyliyeceğini ben biliyorum, dedi. Ben :

VALLÂHİ LEVLA'LLÂHU MEHTEDEYNÂ
VE LÂ TASADDAKNÂ VELÂ SALLAYNÂ

(= Vallâhi Allah olmayaydı biz hidâyeti bulamaz, tasadduk etmez, namaz da kılmazdık.) beytini söyledim. Rasûlullah :

— Doğru söyledin, buyurdu. Ben devamla :

VE ENZİLEN SEKÎNETEN ALEYNÂ
VE SEBBİTİ'L-AKDÂME İN LÂKAYNÂ
VE'L-MUŞRİKÛNE KAD BAĞAV ALEYNÂ

(= Düşmanla yüz yüze geldiğimiz zaman sen bizim üzerimize bir sekinet indir ve ayaklarımızı sâbit kıl. Muşrikler ise bize tecâvüz etmişlerdir) beyitlerini okudum. Ben bu recezimi bitirdiğim zaman Rasûlullah :

— Bunları kim söyledi? diye sordu. Ben :

— Bu recezi kardeşim söylemişdir, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Allah ona rahmet eylesin! diye duâ etti. Ben :

— Yâ Rasûlallah! Bir takım insanlar onun üzerine namaz kılmakdan heybet duyub sakınıyorlar ve : O, kendi silâhı ile ölmüş bir kimsedir (yani kendi kendine intihâr etmiş bir kimsedir) diyorlar dedim. Rasûlullah :

— O, bir câhid ve mücâhid olarak ölmüşdür buyurdu.

İbn Şihâb der ki : Sonra ben Selemetu'bnu'l-Ekva'ın bir oğlundan

sordum da o bana babasından bunun benzerini tahdîs etti. Şukadar var ki Seleme'nin oğlu: Bir takım insanlar, onun üzerine namaz kılmakdan sakınıyorlar dediğim zaman Rasûlullah, «onlar yalan söylediler. O bir câhid ve mücâhid olarak ölmüştür. Onun için iki kere ecir vardır» buyurdu ve iki parmağı ile de işâret etti sözlerini ilâve etti.

(٤٤) باب غزوة الأحزاب وهي الخندق

١٢٥ — (١٨٠٣) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). قالا: حدثنا محمد ابن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي إسحق. قال: سمعت البراء قال: كان رسول الله ﷺ يوم الأحزاب ينقل معنا التراب. ولقد وارى التراب بياض بطنه وهو يقول:

«والله! لولا أنت ما اهتدينا ولا تصدقنا ولا صلينا
فأنزلن سكينة علينا إن الألى قد أبوا علينا»

قال: وربما قال

«إن الملا قد أبوا علينا إذا أرادوا فتنة أبينا»

ويرفع بها صوته.

(...) حدثنا محمد بن المثنى. حدثنا عبد الرحمن بن مهدي. حدثنا شعبة عن أبي إسحق. قال: سمعت البراء. فذكر مثله. إلا أنه قال «إن الألى قد بغوا علينا».

(44) HANDAK GARBİNDEN İBÂRET OLAN AHZÂB GAZVESİ BÂBI[95]

---

95. *Handak*, şehir sûrunun tarafında kazılmış çukura denilir ki istihkâm demekdir. Bu harbde Medîne'yi müdâfaa için etrafına handak kazıldığından dolayı bu adla da anılmışdır.

Ahzâb da hızbın cem'idir. Hızb, bir kalınlığı bulunan cemâat, mutlaka bir tâife, kişinin rey' ve emrine itâat eden insan topluluğu ma'nâlarına gelir. Sonra ahzâb, Peygamber'e karşı muhârebe etmek üzere toplanıb Medîne'yi muhâsaraya gelen ve *Handak* vak'asına sebeb olan kâfirler cemâatlerine isim olmuşdur ki buna *Handak* veya *Ahzâb* gazası da denir. Bu gazvede Yahûdiler, Mekke müşrikleri ve diğer bazı Arab kabileleri muslimanlar aleyhine ittifak ederek harekete geçtikleri için buna aynı zamanda Ahzâb adı da verilmişdir.

Harbin sebebi, cereyan tarzı ve neticesi kısaca şöyledir:

Hicretin beşinci senesi Ahzâb orduları — ki Kureyş, Ehâbiş, Kinâne ve Tihâme'den onlara tâbi' olanlar, Necd'den Gatafân ile onlara tâbi' olanlar, Nadîr ve Kurayza kabileleri gibi Arabistanın muhim kabîleleri toplanıb şârihlerin nakline göre yirmi dört

125 — (1803) .... : Ebû Ishâk dedi ki, ben Berâ' (R) dan şöyle dediğini işittim : Rasûlullah (S) Ahzâb günü (Handak kazılırken) bizimle beraber toprak taşıyordu. Toprak karnının beyazlığı örtmüş olduğu halde Rasûlullah şöyle diyordu :

VALLÂHİ LEVLÂ ENTE MEHTEDEYNÂ
VE LÂ TASADDAKNÂ VE LÂ SALLAYNÂ
FE ENZİLEN SEKÎNETEN ALEYNÂ
İNNE'L-ULÂ KAD EBEV ALEYNÂ

(= Vallâhi, sen olmayaydın biz hidâyeti bulamaz, tasadduk etmez, namaz da kılmazdık. Şüphesiz şu kâfirler bizim İslâm da'vetimize icâbetden çekinmişlerdir. Artık sen onlara karşı bizim üzerimize bir sekînet indir!)

Berâ' dedi ki : Yahut da Rasûlullah :

İNNE'L-MELE' KAD EBEV ALEYNÂ
İZÂ ERÂDÛ FİTNETEN EBEYNÂ

bine bâliğ olub — Medîne'yi muhâsara etmişlerdi. Şöyle ki: Hayber'de yerleşmiş olan Benû Nadîr Yabûdîleri İslâm'a karşı geniş bir suikasd tertîbine çalışıyorlardı. Bunların Sellâm ibn Ebi'l-Hakîk, Huyey ibn Ahtab ve Kinâne ibn Rabi' ibn Ebî'l-Hakîk gibi ileri gelenleri Mekke'ye giderek Kureyş'i Peygamber'e karşı harbe da'vet etmişler ve beraber olursak muslimanlığın kökünü kazırız demişlerdi. Kureyş derhal kabûl etti. Sonra Necd'de Gatafân'a vardılar. Hayber'in yarı vâridâtını va'd ederek ve Kureyş'in beraber odluğunu söyliyerek onları kendileri ile beraber olmağa da'vet ettiler. Gatafân'ın müttefiki olan Benû Esed de ayni iştirake da'vet olunmuştu. Benû Suleym de Kureyş'e kan bağları ile bağlı oldukları için onlar da iltihak etmişti. Bu sûretle Arabistan'ın muhim kabîleleri birleşerek üç kolordu teşkîl etmişlerdi. Birinci kol, Gatafân askerlerinden müteşekkil ve Arab reîslerinden Uyeyne ibn Hısn'm kumandasında idi. İkinci kol Benû Esed'den müteşekkil ve meşhûr Tuleyhatu'l-Esedî'nin kumandasında idi. Üçüncü kol, Ebû Sufyân kumandasında Kureyş ordusu idi.

Rasûlullah bunların hazırlanmakta olduklarını haber alınca ashâbıyle istişâre etti. Selmân el-Fârisî'nin re'yile handak kazılması emredildi. Sonra üç bin kişi ile karşılarına çıktı. *Selî'* dağını arkalarına, handaki de düşman ile aralarına alarak kondu. Bir aya yakın zaman geçti, ok ve taş atışmaktan başka harb yapamıyorlardı. Mevsim kış idi, vaziyet şiddet peyda etti. Derken bir gece Allah Teâlâ soğuk bir sabâ ruzgârı gönderdi. Onları şiddetli üşütüyor, toprakları yüzlerine savuruyor, ateşlerini söndürüyor, çadırlarını söküyordu. Hayvanlar birbirine karışmışdı. Askerin etrafında melekler tekbîr alıyorlardı. Bunun üzerine Tuleyhatu'l-Esedî: «Amma Muhammed size sihre başladı. Haydi çabuk çabuk!» demişdi. Kureyş ile Yahûdîlerin arası Peygamber'in ince bir tedbîri ile açılmışdı. Artık tutunamadılar, bozulub kaçtılar. Ahzâb sûresinin şu âyetlerinde bu ilâhi ni'metler zikredilmektedir:

«*Ey iymân edenler! Allah'ın üzerinizdeki ni'metini hatırlayın,* o *zamanda ki size ordular saldırmıştı da biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne isterseniz hakkıyle verendir. O vakıt onlar hem üstünüzden, hem altınızdan size gelmişlerdi. O zaman gözler yılmış, yürekler gırtlaklara dayanmışdı ve siz Allah'a karşı türlü zanlarda bulunuyordunuz. İşte orada mu'minler imtihâna uğratılmışdı. Şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı. O vakıt munâfıklarla kalblerinde bir maraz bulunanlar: Allah ve Rasûlu bize bir aldatıştan başka bir şey va'd etmemiş, diyorlardı. O zaman onlardan bir gürûh: Ey Yesrib ahâlîsi, sizin için burada durmak yok, hemen dönün! demişdi. Onlardan bir kısmı da: Hakîkaten evlerimiz açıkdır diyorlardı, Peygamberden izin istiyorlardı. Halbuki onlar açık değildi. Onlar kaçmakdan başka bir şey arzu etmiyorlardı...*» (el-Ahzâb: 9-20).

= Bu göz dolduran kâfirler bizim İslâm da'vetine icâbetden çekinmişlerdir. Onlar bizim çekindiğimiz fitneyi çıkarmak istediklerinde (sen onlara karşı bizim üzerimize bir sekînet indir!) dedi ve bu sözleri söylerken de sesini iyice yükseltiyordu.

( ) .... : Burada da Ebû Ishâk, Berâ'dan işittim diyerek yukarıki hadîsin benzerini zikretmişdir. Ancak burada o, «İNNE'L-ULÂ KAD BAĞAV ALEYNÂ (= Şüphesiz şu kâfirler bize karşı tecâvuze geçmişlerdir)» sözünü söylemişdir.

١٢٦ – (١٨٠٤) حدثنا عبد الله بن مسلمة القعنبي. حدثنا عبد العزيز بن أبي حازم، عن أبيه، عن سهل بن سعد. قال: جاءنا رسول الله ﷺ ونحن نحفر الخندق، وننقل التراب على أكتافنا. فقال رسول الله ﷺ «اللهم! لا عيش إلا عيش الآخرة. فاغفر للمهاجرين والأنصار».

126 — (1804) .... : Sehl ibn Sa'd (R) dedi ki : Biz handak kazarak omuzlarımız üzerinde toprak taşır halde iken Rasûlullah (S) bizim yanımıza geldi de :

ALLÂHUMME! LÂ AYŞE İLLÂ AYŞU'L-ÂHİRAH
FA'ĞFİR Lİ'L-MUHÂCİRÎNE VE'L-ENSÂR

(= Yâ Allâh! Âhiret diriliğinde başka bâkıy hiçbir dirilik yoktur. Sen Muhâcirlere ve Ensâra mağfiret eyle!) buyurdu.

١٢٧ – (١٨٠٥) وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى). حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن معاوية بن قرة، عن أنس بن مالك، عن النبي ﷺ؛ أنه قال: «اللهم! لا عيش إلا عيش الآخره. فاغفر للأنصار والمهاجره».

127 — (1805) .... : Şu'be, Muâviyetu'bnu Kurre'den, o da Enes ibn Mâlik (R) den, o da Peygamber'den tahdîs etti ki Peygamber (S) şöyle buyurmuşdur :

«ALLÂHUMME! LÂ AYŞE İLLÂ AYŞU'L-ÂHİRAH
FA'ĞFİR Lİ'L-ENSÂRİ VE'L-MUHÂCİRAH

(= Yâ Allâh! Âhiret yaşayışından başka —taleb edilecek bâkıy— bir yaşayış yokdur. Sen Ensâra ve Muhâcirlere mağfiret eyle!)»

١٢٨ – (...) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار. قال ابن المثنى: حدثنا محمد بن جعفر. أخبرنا شعبة عن قتادة. حدثنا أنس بن مالك؛ أن رسول الله ﷺ كان يقول «اللهم! إن العيش عيش الآخرة» قال شعبة: أو قال «اللهم! لا عيش إلا عيش الآخره. فأكرم الأنصار والمهاجره».

128 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdis etti ki, Rasûlullah (S) — handak kazılırken — :

«ALLÂHUMME! İNNE'L-AYŞE AYŞU'L-ÂHİRAH

(= Yâ Allâh! Dirlik ve yaşamak ancak âhiret dirliğidir!)»

Râvî Şu'be dedi ki : Yahut da şöyle dedi :

«ALLÂHUMME! LÂ AYŞE İLLÂ AYŞU'L-ÂHİRAH
FE EKRİMİ'L-ENSÂRA VE'L-MUHÂCİRAH

(= Yâ Allâh! Yaşayış ancak âhiret yaşayışıdır. Sen Ensâr ve Muhâcire ikrâm eyle!)» der idi.

١٢٩ — (...) وحدثنا يحيى بن يحيى وشيبان بن فروخ (قال يحيى: أخبرنا. وقال شيبان: حدثنا عبد الوارث) عن أبي التياح. حدثنا أنس بن مالك قال: كانوا يرتجزون، ورسول الله ﷺ معهم، وهم يقولون:

اللهم! لا خير إلا خير الآخرة فانصر الأنصار والمهاجرة

وفي حديث شيبان (بدل فانصر): فاغفر.

129 — ( ) .... : Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edib dedi ki; Rasûlullah (S) da kendileri ile beraber bulunduğu halde Ensâr ve Muhâcirler recezler söylüyorlar ve hep birlikte şu beyitleri terennüm ediyorlardı :

«ALLÂHUMME! LÂ HAYRA İLLÂ HAYRU'L-ÂHİRAH
FE'NSURİ'L-ENSÂRA VE'L-MUHÂCİRAH

(= Yâ Allâh! Hayır ancak âhiret hayrıdır, sen Ensâr ve Muhâcirlere yardım eyle!)».

Şeybân'ın hadîsinde (fe'nsur = yardım eyle yerine) : Fa'ğfir = mağfiret eyle ta'bîri vardır.

١٣٠ — (...) حدثني محمد بن حاتم. حدثنا بهز. حدثنا حماد بن سلمة. حدثنا ثابت عن أنس؛ أن أصحاب محمد ﷺ كانوا يقولون يوم الخندق:

نحن الذين بايعوا محمدا على الإسلام ما بقينا أبدا

أو قال: على الجهاد. شك حماد. والنبي ﷺ يقول

«اللهم! إن الخير خير الآخرة فاغفر للأنصار والمهاجرة»

130 — ( ) .... : Sâbit, Enes (R) den tahdîs etti ki Muhammed (S) in sahâbîleri Handak gününde çarpışırlarken :

NAHNU'LLEZÎNE BÂYEÛ MUHAMMEDEN
ALE'L-İSLÂMİ MÂ BAKAYNÂ EBEDEN

(= Bizler bâkıy olduğumuz müddetce ebedî olarak İslâm'da sâbit olmak üzere Muhammed'e söz verib bey'at etmiş kimseleriz!) beytini terennüm ederlerdi de Peygamber de onlara:

ALLÂHUMME! İNNE'L-HAYRA HAYRU'L-ÂHİRAH
FA'ĞFİR Lİ'L-ENSÂRİ VE'L-MUHÂCİRAH

(= Yâ Allâh! Hayır ancak âhiret hayrıdır. Sen Ensâr ve Muhâcirlere mağfiret eyle!) diye duâ ile mukabele ederdi[96].

Râvî Hammâd: «İslâmda sâbit olmak üzere «yahut» cihâd etmek üzere» ta'bîrlerinden hangisini işittiğinde şek etmişdir.

(٤٥) باب غزوة ذي قرد وغيرها

١٣١ – (١٨٠٦) حدثنا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا حَاتِمٌ (يَعْنِي ابْنَ إِسْمَاعِيلَ) عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ. قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ ابْنَ الأَكْوَعِ يَقُولُ: خَرَجْتُ قَبْلَ أَنْ يُؤَذَّنَ بِالأُولَى. وَكَانَتْ لِقَاحُ رَسُولِ اللهِ ﷺ تَرْعَى بِذِي قَرَدٍ. قَالَ: فَلَقِيَنِي غُلَامٌ لِعَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ عَوْفٍ فَقَالَ: أُخِذَتْ لِقَاحُ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقُلْتُ: مَنْ أَخَذَهَا؟ قَالَ: غَطَفَانُ. قَالَ: فَصَرَخْتُ ثَلَاثَ صَرَخَاتٍ: يَا صَبَاحَاهْ! قَالَ: فَأَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ لَابَتَيِ الْمَدِينَةِ. ثُمَّ انْدَفَعْتُ عَلَى وَجْهِي حَتَّى أَدْرَكْتُهُمْ بِذِي قَرَدٍ. وَقَدْ أَخَذُوا يَسْقُونَ مِنَ الْمَاءِ. فَجَعَلْتُ أَرْمِيهِمْ بِنَبْلِي. وَكُنْتُ رَامِيًا. وَأَقُولُ:

أَنَا ابْنُ الأَكْوَعِ وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِ

فَأَرْتَجِزُ. حَتَّى اسْتَنْقَذْتُ اللِّقَاحَ مِنْهُمْ. وَاسْتَلَبْتُ مِنْهُمْ ثَلَاثِينَ بُرْدَةً. قَالَ: وَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ وَالنَّاسُ. فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللهِ! إِنِّي قَدْ حَمَيْتُ الْقَوْمَ الْمَاءَ. وَهُمْ عِطَاشٌ. فَابْعَثْ إِلَيْهِمُ السَّاعَةَ. فَقَالَ «يَا ابْنَ الأَكْوَعِ! مَلَكْتَ فَأَسْجِحْ». قَالَ: ثُمَّ رَجَعْنَا. وَيُرْدِفُنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى نَاقَتِهِ حَتَّى دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ.

96. Şârih ibn Battâl: Rasûlullah'ın inşâd ettiği beyt İbn Revâha'nındır, Rasûlullah'ın değildir dedi. Dâvûdî de: İbn Revâha'nın bunu elif lâmsız LÂ HUMME dediği, ba'zı râvîlerin de bu sûretle rivâyet ettiklerini bildirir ki bu sûretde mısra vezinli oluyor. Elif lâm ile ALLAHUMME denildiğine göre kelâm vezinli değildir, recez de değildir, söyliyenine de şâir denilmez.

Bu hadislerden, memleketi düşmana karşı muhâfaza için hudûdları her türlü imkânlarla kapamak, Allâh yolunda harb meşakkatlerine katlanmak ve bütün tedbîrlere başvurmak vucûbu, insana ezâ ve meşakkat ârız olduğu zamanlarda o meşakkati kaldırmak ve fıtrî kuvvetleri yerinde tutmak için şiir ve recez inşâd etmenin cevâzı hükümleri çıkarılmışdır.

(45) ZÛ'KARED[97] VE DİĞER GAZVELER BÂBI

131 — (1806) .... : Yezîd ibn Ebî Ubeyd dedi ki : Ben Selemetu'bnu'l-Ekva' (R) dan işittim şöyle diyordu : Ben birgün sabâh namazı ezânı okunmadan önce (Ğâbe ormanlığı tarafına gitmek üzere) yola çıktım. O günlerde Rasûlullah (S) ın sağmal develeri Zûkared mer'asında yaylımda idi. İbnu'l-Ekva' der ki : Giderken yolda Abdurrahman ibn Avf'ın oğlanı bana kavuşdu ve :

— Rasûlullah'ın sağmal develeri (çapulcular tarafından) alınıb götürüldü, dedi. Ben :

— Onları kim alıb götürdü? diye sordum. Köle :

— Gatafân kabîlesi diye cevab verdi. Ben hemen üç defa :

— Ey sabahcılar! (Erken kalkanlar), yetişin baskın var! diye haykırdım da bu sesimi Medîne'nin iki kara taşlığı arasındaki halka duyurdum. Sonra kendim yüzüm doğrusuna heriflerin arkasından sür'atle koştum. Nihâyet onlara Zûkared mevkiinde yetişdim. Hakîkaten develeri bunlar alıb oradaki sudan sulamağa başlamışlardı. Hemen bunlara oklarımı atmağa başladım ve atarken de «ENE'BNU'L-EKVA' VE'L-YEVMU YEVMU'R-RUDDA' (= Ben İbnu'l-Ekva'ım, bu gün alçakların öleceği gündür)» diyerek recezler söylüyordum. Netîcede develeri onlardan kurtardım. Ayni zamanda onlardan otuz tâne de bürde ganîmet aldım. Sonra Peygamber (S) ve sahâbîleri geldiler. (Bağırmam üzerine Peygamber beş yüz veya yedi yüz kişilik zırhlı bir suvârî kuvveti ile yardıma çıkmışdı). Ben :

— Ey Allah'ın Peygamber'i! Ben bu eşkiyâya su içmelerine bile fırsat vermedim. Halbuki onlar susuzdurlar, (şimdi onlar su tedâriki ile

97. *Zûkared*, Gatafân diyârı yakınında bir su ismidir. Medîne ile Hayber arasında ve Şâm yolu üzerindedir. İbn Sa'd ile Vâkıdî bu gazvenin hicretin altıncı yılında Rabîu'l-evvel ayında vukû' bulduğunu nakletmişlerdir. Buhârî *Sahîh*'inde bu gazveyi kısaca şöyle ta'rîf ediyor :

Zûkared, o gazvedir ki Hayber'den üç gün önce birtakım Gatafân ve Fezâre çapulcuları Rasûlullah'ın sağmal develerine yağmacılık etmeleri üzerine vukû' bulmuşdu.

İbn Sa'd bu develerin yirmi tâne olduğunu ve Ğâbe korusunda yayılırlarken baskına uğradıklarını, bu develerin başında bulunan Ebû Zerr'in oğlu ile karısının bu çapulcu çetesinin taarruzuna uğrayarak Ebû Zerr'in oğlunun katl olunduğunu ve kadının da esîr edildiğini bildirmişdir.

Siyer müelliflerinin izâhlarına göre Peygamber Zûkaredde bir gün kalmış ve orada *salâtu havf* (korku namazı kılınışdır). Peygamberin bu seferi beş gün sürmüşdür. Bu müddet zarfında Medîne'de İbnu Ummi Mektûm'u kaymakam bırakmışdır. Sa'd ibn Ubâde'yi de Ensârdan üç yüz kişilik bir kuvvetle Medîne'yi muhâfazaya me'mûr etmişdir. Çünkü Yahûdîlerin tahrîki ile harekete geçen Gatafân ve Fezâre kabîlelerinin Medîne'yi basmasından korkuluyordu.

meşgûl olacaklardır). Şu sâatde onların ardı sıra bir müfreze gönder dedim. Rasûlullah :

— Ey Ekva' oğlu! Sen alacağını aldın, onlara galebe ettin. Artık onlara şiddetli olmayıb iyilik ve yumuşaklık göster buyurdu. İbnu'l-Ekva' der ki : Sonra döndük. Rasûlullah beni Medîne'ye gidinceye kadar devesi üzerinde terkisine aldı.

١٣٢ — (١٨٠٧) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا هاشم بن القاسم . ح وحدثنا إسحق
ابن إبراهيم . أخبرنا أبو عامر العقدي . كلاهما عن عكرمة بن عمار . ح وحدثنا عبد الله بن عبد الرحمن
الدارمي . وهذا حديثه : أخبرنا أبو علي الحنفي عبيد الله بن عبد المجيد . حدثنا عكرمة (وهو ابن عمار).
حدثني إياس بن سلمة . حدثني أبي قال : قدمنا الحديبية مع رسول الله ﷺ . ونحن أربع عشرة مائة .
وعليها خمسون شاة لا ترويها . قال : فقعد رسول الله ﷺ على جبا الركية . فإما دعا وإما بسق
فيها . قال : فجاشت . فسقينا واستقينا . قال : ثم إن رسول الله ﷺ دعانا للبيعة في أصل الشجرة .
قال : فبايعته أول الناس . ثم بايع وبايع . حتى إذا كان في وسط من الناس قال « بايع . يا سلمة ! »
قال قلت : قد بايعتك . يا رسول الله ! في أول الناس . قال « وأيضا » قال : ورآني رسول الله ﷺ
عزلا (يعني ليس معه سلاح) . قال : فأعطاني رسول الله ﷺ حجفة أو درقة . ثم بايع .
حتى إذا كان في آخر الناس قال « ألا تبايعني ؟ يا سلمة ! » قال : قلت : قد بايعتك . يا رسول الله !
في أول الناس ، وفي أوسط الناس . قال « وأيضا » قال : فبايعته الثالثة . ثم قال لي « يا سلمة ! أين
حجفتك أو درقتك التي أعطيتك ؟ » قال قلت : يا رسول الله ! لقيني عمي عامر عزلا . فأعطيته إياها .
قال : فضحك رسول الله ﷺ وقال « إنك كالذي قال الأول : اللهم ! أبغني حبيبا هو أحب إلي
من نفسي » . ثم إن المشركين راسلونا الصلح . حتى مشى بعضنا في بعض . واصطلحنا . قال :
وكنت تبيعا لطلحة بن عبيد الله . أسقي فرسه ، وأحسه ، وأخدمه . وآكل من طعامه . وتركت
أهلي ومالي ، مهاجرا إلى الله ورسوله ﷺ . قال : فلما اصطلحنا نحن وأهل مكة ، واختلط بعضنا ببعض ،
أتيت شجرة فكسحت شوكها . فاضطجعت في أصلها . قال : فأتاني أربعة من المشركين من
أهل مكة . فجعلوا يقعون في رسول الله ﷺ . فأبغضتهم . فتحولت إلى شجرة أخرى . وعلقوا

سِلَاحَهُمْ . وَاضْطَجَعُوا . فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَٰلِكَ إِذْ نَادَىٰ مُنَادٍ مِنْ أَسْفَلِ الْوَادِي : يَا لَلْمُهَاجِرِينَ ! قُتِلَ ابْنُ زُنَيْمٍ . قَالَ : فَاخْتَرَطْتُ سَيْفِي . ثُمَّ شَدَدْتُ عَلَىٰ أُولَٰئِكَ الْأَرْبَعَةِ وَهُمْ رُقُودٌ . فَأَخَذْتُ سِلَاحَهُمْ . فَجَعَلْتُهُ ضِغْثًا فِي يَدِي . قَالَ : ثُمَّ قُلْتُ : وَالَّذِي كَرَّمَ وَجْهَ مُحَمَّدٍ ! لَا يَرْفَعُ أَحَدٌ مِنْكُمْ رَأْسَهُ إِلَّا ضَرَبْتُ الَّذِي فِيهِ عَيْنَاهُ . قَالَ : ثُمَّ جِئْتُ بِهِمْ أَسُوقُهُمْ إِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ . قَالَ : وَجَاءَ عَمِّي عَامِرٌ بِرَجُلٍ مِنَ الْعَبَلَاتِ يُقَالُ لَهُ مِكْرَزٌ . يَقُودُهُ إِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ . عَلَىٰ فَرَسٍ مُجَفَّفٍ . فِي سَبْعِينَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ . فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ « دَعُوهُمْ . يَكُنْ لَهُمْ بَدْءُ الْفُجُورِ وَثِنَاهُ » فَعَفَا عَنْهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ . وَأَنْزَلَ اللهُ : وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ [٤٨/الفتح/ ٢٤] الْآيَةَ كُلَّهَا .

قَالَ : ثُمَّ خَرَجْنَا رَاجِعِينَ إِلَى الْمَدِينَةِ . فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا . بَيْنَنَا وَبَيْنَ بَنِي لَحْيَانَ جَبَلٌ . وَهُمُ الْمُشْرِكُونَ . فَاسْتَغْفَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِمَنْ رَقِيَ هَٰذَا الْجَبَلَ اللَّيْلَةَ . كَأَنَّهُ طَلِيعَةٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ وَأَصْحَابِهِ . قَالَ سَلَمَةُ : فَرَقِيتُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا . ثُمَّ قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ . فَبَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِظَهْرِهِ مَعَ رَبَاحٍ غُلَامِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَأَنَا مَعَهُ . وَخَرَجْتُ مَعَهُ بِفَرَسِ طَلْحَةَ . أُنَدِّيهِ مَعَ الظَّهْرِ . فَلَمَّا أَصْبَحْنَا إِذَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ الْفَزَارِيُّ قَدْ أَغَارَ عَلَىٰ ظَهْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَاسْتَاقَهُ أَجْمَعَ . وَقَتَلَ رَاعِيَهُ . قَالَ فَقُلْتُ : يَا رَبَاحُ ! خُذْ هَٰذَا الْفَرَسَ فَأَبْلِغْهُ طَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللهِ . وَأَخْبِرْ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَنَّ الْمُشْرِكِينَ قَدْ أَغَارُوا عَلَىٰ سَرْحِهِ . قَالَ : ثُمَّ قُمْتُ عَلَىٰ أَكَمَةٍ فَاسْتَقْبَلْتُ الْمَدِينَةَ . فَنَادَيْتُ ثَلَاثًا : يَا صَبَاحَاهْ ! ثُمَّ خَرَجْتُ فِي آثَارِ الْقَوْمِ أَرْمِيهِمْ بِالنَّبْلِ . وَأَرْتَجِزُ . أَقُولُ :

أَنَا ابْنُ الْأَكْوَعِ   وَالْيَوْمَ يَوْمُ الرُّضَّعِ

فَأَلْحَقُ رَجُلًا مِنْهُمْ . فَأَصُكُّ سَهْمًا فِي رَحْلِهِ . حَتَّىٰ خَلَصَ نَصْلُ السَّهْمِ إِلَىٰ كَتِفِهِ . قَالَ قُلْتُ : خُذْهَا

وَأَنَا ابْنُ الْأَكْوَعِ   وَالْيَوْمَ يَوْمُ الرُّضَّعِ

قَالَ : فَوَاللهِ ! مَا زِلْتُ أَرْمِيهِمْ وَأَعْقِرُ بِهِمْ . فَإِذَا رَجَعَ إِلَيَّ فَارِسٌ أَتَيْتُ شَجَرَةً فَجَلَسْتُ فِي أَصْلِهَا . ثُمَّ رَمَيْتُهُ . فَعَقَرْتُ بِهِ . حَتَّىٰ إِذَا تَضَايَقَ الْجَبَلُ فَدَخَلُوا فِي تَضَايُقِهِ ، عَلَوْتُ الْجَبَلَ . فَجَعَلْتُ أُرَدِّيهِمْ بِالْحِجَارَةِ . قَالَ : فَمَا زِلْتُ كَذَٰلِكَ أَتْبَعُهُمْ حَتَّىٰ مَا خَلَقَ اللهُ مِنْ بَعِيرٍ مِنْ ظَهْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَّا خَلَّفْتُهُ وَرَاءَ ظَهْرِي . وَخَلَّوْا بَيْنِي وَبَيْنَهُ . ثُمَّ اتَّبَعْتُهُمْ أَرْمِيهِمْ . حَتَّىٰ أَلْقَوْا أَكْثَرَ مِنْ ثَلَاثِينَ

بُرْدَةً وَثَلَاثِينَ رُمْحًا. يَسْتَخِفُّونَ. وَلَا يَطْرَحُونَ شَيْئًا إِلَّا جَعَلْتُ عَلَيْهِ آرَامًا مِنَ الْحِجَارَةِ. يَعْرِفُهَا
رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ. حَتَّىٰ أَتَوْا مُتَضَايِقًا مِنْ ثَنِيَّةٍ فَإِذَا هُمْ قَدْ أَتَاهُمْ فُلَانُ بْنُ بَدْرٍ الْفَزَارِيُّ.
فَجَلَسُوا يَتَضَحَّوْنَ (يَعْنِي يَتَغَدَّوْنَ). وَجَلَسْتُ عَلَىٰ رَأْسِ قَرْنٍ. قَالَ الْفَزَارِيُّ: مَا هَٰذَا الَّذِي أَرَىٰ؟
قَالُوا: لَقِينَا، مِنْ هَٰذَا، الْبَرْحَ. وَاللهِ! مَا فَارَقَنَا مُنْذُ غَلَسٍ. يَرْمِينَا حَتَّىٰ انْتَزَعَ كُلَّ شَيْءٍ فِي أَيْدِينَا.
قَالَ: فَلْيَقُمْ إِلَيْهِ نَفَرٌ مِنْكُمْ، أَرْبَعَةٌ. قَالَ: فَصَعِدَ إِلَيَّ مِنْهُمْ أَرْبَعَةٌ فِي الْجَبَلِ. قَالَ: فَلَمَّا أَمْكَنُونِي
مِنَ الْكَلَامِ قَالَ قُلْتُ: هَلْ تَعْرِفُونِي؟ قَالُوا: لَا. وَمَنْ أَنْتَ؟ قَالَ قُلْتُ: أَنَا سَلَمَةُ ابْنُ الْأَكْوَعِ.
وَالَّذِي كَرَّمَ وَجْهَ مُحَمَّدٍ ﷺ! لَا أَطْلُبُ رَجُلًا مِنْكُمْ إِلَّا أَدْرَكْتُهُ. وَلَا يَطْلُبُنِي رَجُلٌ مِنْكُمْ فَيُدْرِكَنِي.
قَالَ أَحَدُهُمْ: أَنَا أَظُنُّ. قَالَ: فَرَجَعُوا. فَمَا بَرِحْتُ مَكَانِي حَتَّىٰ رَأَيْتُ فَوَارِسَ رَسُولِ اللهِ ﷺ
يَتَخَلَّلُونَ الشَّجَرَ. قَالَ: فَإِذَا أَوَّلُهُمُ الْأَخْرَمُ الْأَسَدِيُّ. عَلَىٰ إِثْرِهِ أَبُو قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيُّ. وَعَلَىٰ إِثْرِهِ
الْمِقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ الْكِنْدِيُّ. قَالَ: فَأَخَذْتُ بِعِنَانِ الْأَخْرَمِ. قَالَ: فَوَلَّوْا مُدْبِرِينَ. قُلْتُ: يَا أَخْرَمُ!
احْذَرْهُمْ. لَا يَقْتَطِعُوكَ حَتَّىٰ يَلْحَقَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ. قَالَ: يَا سَلَمَةُ! إِنْ كُنْتَ تُؤْمِنُ بِاللهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتَعْلَمُ أَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ، فَلَا تَحُلْ بَيْنِي وَبَيْنَ الشَّهَادَةِ. قَالَ: فَخَلَّيْتُهُ. فَالْتَقَىٰ
هُوَ وَعَبْدُ الرَّحْمَٰنِ. قَالَ: فَعَقَرَ بِعَبْدِ الرَّحْمَٰنِ فَرَسَهُ. وَطَعَنَهُ عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ فَقَتَلَهُ. وَتَحَوَّلَ عَلَىٰ فَرَسِهِ.

وَلَحِقَ أَبُو قَتَادَةَ، فَارِسُ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِعَبْدِ الرَّحْمَٰنِ. فَطَعَنَهُ فَقَتَلَهُ. فَوَالَّذِي كَرَّمَ وَجْهَ مُحَمَّدٍ ﷺ!
لَتَبِعْتُهُمْ أَعْدُو عَلَىٰ رِجْلَيَّ. حَتَّىٰ مَا أَرَىٰ وَرَائِي، مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ وَلَا غُبَارِهِمْ، شَيْئًا. حَتَّىٰ يَعْدِلُوا
قَبْلَ غُرُوبِ الشَّمْسِ إِلَىٰ شِعْبٍ فِيهِ مَاءٌ. يُقَالُ لَهُ ذَا قَرَدٍ. لِيَشْرَبُوا مِنْهُ وَهُمْ عِطَاشٌ. قَالَ: فَنَظَرُوا
إِلَيَّ أَعْدُو وَرَاءَهُمْ. فَخَلَّيْتُهُمْ عَنْهُ (يَعْنِي أَجْلَيْتُهُمْ عَنْهُ) فَمَا ذَاقُوا مِنْهُ قَطْرَةً. قَالَ: وَيَخْرُجُونَ فَيَشْتَدُّونَ
فِي ثَنِيَّةٍ. قَالَ: فَأَعْدُو فَأَلْحَقُ رَجُلًا مِنْهُمْ. فَأَصُكُّهُ بِسَهْمٍ فِي نُغْضِ كَتِفِهِ. قَالَ قُلْتُ: خُذْهَا
وَأَنَا ابْنُ الْأَكْوَعِ. وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِ. قَالَ: يَا ثَكِلَتْهُ أُمُّهُ! أَكْوَعُهُ بُكْرَةَ. قَالَ قُلْتُ: نَعَمْ.
يَا عَدُوَّ نَفْسِهِ! أَكْوَعُكَ بُكْرَةَ. قَالَ: وَأَرْدَوْا فَرَسَيْنِ عَلَىٰ ثَنِيَّةٍ. قَالَ: فَجِئْتُ بِهِمَا أَسُوقُهُمَا إِلَىٰ
رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَ: وَلَحِقَنِي عَامِرٌ بِسَطِيحَةٍ فِيهَا مَذْقَةٌ مِنْ لَبَنٍ وَسَطِيحَةٍ فِيهَا مَاءٌ. فَتَوَضَّأْتُ
وَشَرِبْتُ. ثُمَّ أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَهُوَ عَلَى الْمَاءِ الَّذِي حَلَّأْتُهُمْ عَنْهُ. فَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ قَدْ أَخَذَ
تِلْكَ الْإِبِلَ. وَكُلَّ شَيْءٍ اسْتَنْقَذْتُهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَكُلَّ رُمْحٍ وَبُرْدَةٍ. وَإِذَا بِلَالٌ نَحَرَ نَاقَةً مِنَ الْإِبِلِ الَّذِي

اسْتَنْقَذْتُ مِنَ الْقَوْمِ . وَإِذَا هُوَ يَشْوِي لِرَسُولِ اللهِ ﷺ مِنْ كَبِدِهَا وَسَنَامِهَا . قَالَ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! خَلِّنِي فَأَنْتَخِبُ مِنَ الْقَوْمِ مِائَةَ رَجُلٍ . فَأَتَّبِعُ الْقَوْمَ فَلَا يَبْقَى مِنْهُمْ مُخْبِرٌ إِلَّا قَتَلْتُهُ . قَالَ: فَضَحِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ فِي ضَوْءِ النَّارِ. فَقَالَ « يَا سَلَمَةُ ! أَتُرَاكَ كُنْتَ فَاعِلًا ؟ » قُلْتُ: نَعَمْ. وَالَّذِي أَكْرَمَكَ! فَقَالَ « إِنَّهُمُ الْآنَ لَيُقْرَوْنَ فِي أَرْضِ غَطَفَانَ » قَالَ: فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ غَطَفَانَ. فَقَالَ : نَحَرَ لَهُمْ فُلَانٌ جَزُورًا . فَلَمَّا كَشَفُوا جِلْدَهَا رَأَوْا غُبَارًا . فَقَالُوا : أَتَاكُمُ الْقَوْمُ . فَخَرَجُوا هَارِبِينَ. فَلَمَّا أَصْبَحْنَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « كَانَ خَيْرَ فُرْسَانِنَا الْيَوْمَ أَبُو قَتَادَةَ . وَخَيْرَ رَجَّالَتِنَا سَلَمَةُ » قَالَ : ثُمَّ أَعْطَانِي رَسُولُ اللهِ ﷺ سَهْمَيْنِ : سَهْمَ الْفَارِسِ وَسَهْمَ الرَّاجِلِ . فَجَمَعَهُمَا لِي جَمِيعًا . ثُمَّ أَرْدَفَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ وَرَاءَهُ عَلَى الْعَضْبَاءِ . رَاجِعِينَ إِلَى الْمَدِينَةِ . قَالَ : فَبَيْنَمَا نَحْنُ نَسِيرُ . قَالَ: وَكَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ لَا يُسْبَقُ شَدًّا ، قَالَ : فَجَعَلَ يَقُولُ : أَلَا مُسَابِقٌ إِلَى الْمَدِينَةِ ؟ هَلْ مِنْ مُسَابِقٍ ؟ فَجَعَلَ يُعِيدُ ذَلِكَ . قَالَ : فَلَمَّا سَمِعْتُ كَلَامَهُ قُلْتُ : أَمَا تُكْرِمُ كَرِيمًا ، وَلَا تَهَابُ شَرِيفًا ؟ قَالَ : لَا . إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . قَالَ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! بِأَبِي وَأُمِّي ! ذَرْنِي فَلِأُسَابِقَ الرَّجُلَ . قَالَ « إِنْ شِئْتَ » قَالَ قُلْتُ : اذْهَبْ إِلَيْكَ . وَثَنَيْتُ رِجْلَيَّ فَطَفَرْتُ فَعَدَوْتُ . قَالَ : فَرَبَطْتُ عَلَيْهِ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ أَسْتَبْقِي نَفَسِي . ثُمَّ عَدَوْتُ فِي إِثْرِهِ . فَرَبَطْتُ عَلَيْهِ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ . ثُمَّ إِنِّي رَفَعْتُ حَتَّى أَلْحَقَهُ قَالَ : فَأَصُكُّهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ . قَالَ قُلْتُ : قَدْ سُبِقْتَ. وَاللهِ ! قَالَ: أَنَا أَظُنُّ . قَالَ : فَسَبَقْتُهُ إِلَى الْمَدِينَةِ. قَالَ : فَوَاللهِ ! مَا لَبِثْنَا إِلَّا ثَلَاثَ لَيَالٍ حَتَّى خَرَجْنَا إِلَى خَيْبَرَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . قَالَ : فَجَعَلَ عَمِّي عَامِرٌ يَرْتَجِزُ بِالْقَوْمِ :

تَاللهِ! لَوْلَا اللهُ مَا اهْتَدَيْنَا   وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
وَنَحْنُ عَنْ فَضْلِكَ مَا اسْتَغْنَيْنَا   فَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا
وَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ هَذَا ؟ » قَالَ : أَنَا عَامِرٌ . قَالَ « غَفَرَ لَكَ رَبُّكَ » قَالَ : وَمَا اسْتَغْفَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِإِنْسَانٍ يَخُصُّهُ إِلَّا اسْتُشْهِدَ. قَالَ: فَنَادَى عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ، وَهُوَ عَلَى جَمَلٍ لَهُ : يَا نَبِيَّ اللهِ! لَوْلَا مَا مَتَّعْتَنَا بِعَامِرٍ . قَالَ : فَلَمَّا قَدِمْنَا خَيْبَرَ قَالَ : خَرَجَ مَلِكُهُمْ مَرْحَبٌ يَخْطِرُ بِسَيْفِهِ وَيَقُولُ :

قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّي مَرْحَبُ   شَاكِي السِّلَاحِ بَطَلٌ مُجَرَّبُ
إِذَا الْحُرُوبُ أَقْبَلَتْ تَلَهَّبُ

قَالَ: وَبَرَزَ لَهُ عَمِّي عَامِرٌ، فَقَالَ:

قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّي عَامِرٌ شَاكِي السِّلَاحِ بَطَلٌ مُغَامِرُ

قَالَ: فَاخْتَلَفَا ضَرْبَتَيْنِ. فَوَقَعَ سَيْفُ مَرْحَبٍ فِي تُرْسِ عَامِرٍ. وَذَهَبَ عَامِرٌ يَسْفُلُ لَهُ. فَرَجَعَ سَيْفُهُ عَلَى نَفْسِهِ. فَقَطَعَ أَكْحَلَهُ. فَكَانَتْ فِيهَا نَفْسُهُ.

قَالَ سَلَمَةُ: فَخَرَجْتُ فَإِذَا نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ يَقُولُونَ: بَطَلَ عَمَلُ عَامِرٍ. قَتَلَ نَفْسَهُ. قَالَ: فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! بَطَلَ عَمَلُ عَامِرٍ؟. قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ قَالَ ذَلِكَ؟» قَالَ قُلْتُ: نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِكَ. قَالَ «كَذَبَ مَنْ قَالَ ذَلِكَ. بَلْ لَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ». ثُمَّ أَرْسَلَنِي إِلَى عَلِيٍّ، وَهُوَ أَرْمَدُ. فَقَالَ «لَأُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ رَجُلًا يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ، أَوْ يُحِبُّهُ اللهُ وَرَسُولُهُ» قَالَ: فَأَتَيْتُ عَلِيًّا فَجِئْتُ بِهِ أَقُودُهُ، وَهُوَ أَرْمَدُ. حَتَّى أَتَيْتُ بِهِ رَسُولَ اللهِ ﷺ. فَبَسَقَ فِي عَيْنَيْهِ فَبَرَأَ. وَأَعْطَاهُ الرَّايَةَ. وَخَرَجَ مَرْحَبٌ فَقَالَ:

قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّي مَرْحَبُ شَاكِي السِّلَاحِ بَطَلٌ مُجَرَّبُ

إِذَا الْحُرُوبُ أَقْبَلَتْ تَلَهَّبُ

فَقَالَ عَلِيٌّ: أَنَا الَّذِي سَمَّتْنِي أُمِّي حَيْدَرَهْ كَلَيْثِ غَابَاتٍ كَرِيهِ الْمَنْظَرَهْ

أُوفِيهِمُ بِالصَّاعِ كَيْلَ السَّنْدَرَهْ

قَالَ: فَضَرَبَ رَأْسَ مَرْحَبٍ فَقَتَلَهُ. ثُمَّ كَانَ الْفَتْحُ عَلَى يَدَيْهِ.

قَالَ إِبْرَاهِيمُ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ، بِهَذَا الْحَدِيثِ بِطُولِهِ.

(...) وحدثنا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ الْأَزْدِيُّ السُّلَمِيُّ. حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ، بِهَذَا.

132 — (1807) .... : Selemetu'bnu'l-Ekva'ın oğlu Iyâs şöyle tahdîs etti: Bana babam tahdîs edib dedi ki: Biz Rasûlullah (S) ın maiyyetinde Hudeybiyye'ye geldik. Biz o gün yüzer mevcûdlu on dört bölük (bin dört yüz) er idik. Kuyunun yanında kendilerini henüz suya kandırmadığı elli koyun vardı. Rasûlullah kuyunun kenarına oturdu. Müteâkiben Rasûlullah duâ etti ve kuyuya su püskürdü. Bunun üzerine kuyunun suyu yükseldi. Biz (oradan hareket edinceye kadar) hem hayvanları suladık, hem de kendimiz o sudan aldık. Sonra Rasûlullah bizleri bir ağacın dibinde bey'ata çağırdı. İnsanlar içinde ilk defa ben kendisi ile bey'at et-

tim. Sonra arka arkaya bey'at etti. Nihâyet insanların ortasında olduğu zaman :

— Bey'at et yâ Seleme! buyurdu.

— Ben seninle insanlardan önce bey'atlaştım yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah :

— Bir daha bey'at et buyurdu ve Rasûlullah beni silâhsız olarak gördü de bana cehafe yahut deraka denilen ağaçsız ve sinirsiz olub sâdece deriden düzülmüş bir kalkan verdi. Sonra bey'at etti. Nihâyet insanların sonunda olduğu zaman :

— Sen bey'at etmez misin? Ey Seleme! buyurdu.

— Ben seninle insanların evvelinde ve insanların orta yerinde bey'at ettim yâ Rasûlallah! dedim.

— Bir daha bey'at et! buyurdu. Ben de üçüncü defa bey'at ettim [98]. Sonra bana :

— Yâ Seleme! Sana verdiğim kalkanın neredcdir? diye sordu. Ben :

— Yâ Rasûlallah! Amucam Âmir bana silâhsız halde kavuşdu ben de o kalkanı kendisine verdim dedim. Bunun üzerine Rasûlullah güldü ve:

— Senin amucanla olan şu hâlin, evvel zamanda geçmiş olan adamın söylediği şu: Yâ Allâh! Bana kendi nefsimden daha sevgili olan bir sevgili ver! sözünün ma'nâsına benziyor dedi. Sonra muşrikler bize sulh teklîf ettiler. Biz birbirimize gidib geldik. Sonunda sulh anlaşması yapdık. Ben Talha ibn Ubeydillah'ın bir hızmetçisi idim. Onun atını suluyor, kaşarlıyor, ona hızmet ediyor ve kendi yemeğinden de yiyordum. Allah ve Rasûlu yolunda bir muhâcir olarak âilemi ve malımı terk etmişdim. Bizler Mekke ahâlisi ile sulh anlaşması yapıb da biribirimize karıştığımızda ben bir ağaç yanına geldim, altındaki dikenleri süpürdüm ve onun dibine uzandım. Derken Mekke'li müşriklerden dört kişi benim yanıma geldiler. Rasûlullah'a sövmeğe ve kötülemeğe başladılar. Ben onlara öfkelendim ve diğer bir ağaç altına geçtim. Onlar da silâhlarını ağaca astılar ve uzanıb yattılar. Onlar bu haldelerken birdenbire vâdînin aşağısından bir münâdî : Yetişin ey Muhâcirler! İbnu Zuneym öldürülmüşdür diye nidâ etti. Ben hemen kılıcımı sıyırdım, sonra uyumakta olan bu dört kişi üzerine hücûm ettim. Hemen silâhlarını alıb elimde bir demet hâlinde topladım. Sonra : Muhammed'in yüzünü mükerrem kılan (Allâh) a yemîn ederim ki sizden biri başım kaldırırsa muhakkak iki gözünün bulunduğu başını vururum dedim. Sonra onları önüme katıb sevk ederek Rasûlullah'a getirdim. Amucam Âmir de Kureyş'in Abele kolundan Mikrez adında bir kimseyi müşriklerden yetmiş kişi içinde zırhlı bir at üzerinde

98. Selemetu'bnu'l-Ekva', sahâbîler içinde gür sesli, cesûr, harbde çok sebâtkar, iyi ok ve kılıç kullanan bir cengâver ve çok sür'atli bir koşucu olmak gibi meziyyetlerle temâyüz etmişdi. İşte Peygamber kendisini bu gibi üstün meziyyetlerinden dolayı üç defa bey'at yaptırmakla taltîf etmişdi.

önünden çekerek Rasûlullah'a getirdi. Rasûlullah getirilen bu esîrlere baktı ve: «Onları serbest bırakın. Kötülüğün evveli de sonu da onların olsun!» buyurdu. Akabinde Rasûlullah onları afvetti ve Allah şu âyeti indirdi: **«O, sizi Mekke'nin karnında onlara karşı muzaffer kıldıkdan sonra onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi. Allah ne yaparsanız hakkıyle görücüdür»** (el-Feth: 24).

Râvî Seleme der ki: Sonra Medîne'ye dönmek üzere yola çıkdık. Sonra öyle bir menzilde konak yaptık ki bizimle Lahyân oğulları arasında bir dağ vardı. Lahyân oğulları da muşrik halde idiler. Rasûlullah, bu gece şu dağa çıkıb gözetleme yapacak kimse için istiğfâr etti. Oraya çıkacak kimse Peygamber (S) ve sahâbîleri için bir ileri karakol vazîfesi görecekdi. (Yani hem düşmanın gizli taraflarını, hâlini ve mikdârını muttali' olacak, hem de arkasındaki birliği düşman saldırısından koruyacakdı). Ebû Seleme der ki: Ben o gece içinde iki yahut üç kerre o dağa çıkdım. Sonra Medîne'ye geldik. Akabinde Rasûlullah, binek ve yük develerini kendi hizmetcisi Rebâh'ın maiyyetinde otlağa gönderdi, ben de Rebâh'la beraber idim. Ben de Talha'nın atım Rebâh'la beraber yola çıkardım. Atı, binek ve yük develeri ile beraber suya getiriyor, bir mikdâr içirdikden sonra biraz otlatıyor, sonra yine suya götürüyordum. Sabaha dâhil olduğumuzda ansızın Abdurrahmân el-Fezârî, Rasûlullah'ın binek ve yük develerine bir baskın yaptı. Çobanını öldürerek hayvanların hepsini önüne kattı, sürüb götürdü. Ben hemen: Yâ Rebâh! Şu atı al da onu derhal Talhatu'bnu Ubeydillah'a ulaştır, Rasûlullah'a da otlakdaki hayvanlarını müşriklerin baskın yapıb götürdüklerini haber ver dedim. Sonra bir tepe üzerinde durub Medîne'ye yönelerek üç defa:

— Ey sabahcılar, erken kalkanlar! Yetişin, baskın var! diye haykırdım. Sonra kendim de yaya olarak eşkiyâ gürûhunun arkalarından sür'atle koştum. Onlara hem ok yağdırıyor, hem de «ENE'BNU'L-EKVA' VE'L-YEVMU YEVMU'R-RUDDA' (= Ben İbni'l-Ekva'ım, bu gün alçakların öleceği gündür)» diyerek kısa vezinli şiirler söylüyordum. Nihâyet onlardan bir adama yetiştim. Bineğine doğru bir ok attım. Okun demiri adamın omuzuna ulaştı: Al sana, ben İbnu'l-Ekva'ım. Bu gün alçakların öleceği gündür dedim. Allâh'a yemîn ederim ki ben hiç durmadan onlara ok atıyor ve öldürüyordum. Derken bana doğru bir suvârî geldi, ben de bir ağacın yanına gelmişdim. Hemen ağacın dibine oturdum, sonra ona ok atıb öldürdüm. Nihâyet dağ daraldı. Eşkiyâ gürûhu dağın dar boğazına girdiler. Bu sûretde onlara ok atmak kâbil olmayınca ben dağın üzerine çıktım ve üzerlerine taş yağdırmağa başladım. Böylece onları adım adım ta'kîb etmekden bir an ayrılmadım. Nihâyet Allah'ın yarattığı Rasûlullah'ın binek ve yük develerinden hepsini kendimden arka tarafa geçirdim. Eşkiyâlar develerle benim aramı tamâmıyle boşalttılar. Sonra onları yine ta'kîb ettim ve ok atıyordum. Onlar kaçmağa muktedir olmak için

yüklerini hafifletmek maksdıyle otuzdan fazla kaftan ve mızrak attılar. Onların attığı her bir şeyin üzerine ben muhakkak taşlardan Rasûlullah ve sahâbîlerinin tanıyacağı bir takım işâretler koyuyordum. Nihâyet eşkiyâ gurûhu dar bir dağ yoluna geldiler. Akabinde onların yamna Fulân ibn Bedr el-Fezârî geldi, oturdular ve kuşluk yemeklerini yemeğe koyuldular. Ben de dağdan ayrılıb küçük bir tepe üstüne oturdum. Fezârî onlara :

— Görmekte olduğum bu perişan hal nedir? diye sordu. Onlar :

— Tepenin üstündeki şu adamdan çok darbe yedik. Vallâhi sabah karanlığından beri bizden hiç ayrılmayıb, durmadan bize ok yağdırıyor. Ellerimizde bulunan her şeyi koparıb aldı dediler. Fezârî :

— Hemen sizden dört kişilik bir müfreze kalkıb ona doğru gitsin dedi: Akabinde onlardan dört kişi bana doğru dağa tırmandı. Onlar kendileri ile konuşabileceğim bir mesâfeye yaklaşdıkları zaman :

— Siz beni tamyor musunuz? diye sordum.

— Hayır, sen kimsin? dediler.

— Ben Selemetu'bnu'l-Ekva'ım. Muhammed'in yüzünü mükerrem kılan (Allâh) a yemîn ediyorum ki sizden bir kimseyi yakalamak istersem ona muhakkak erişirim. Halbuki sizden hiçbir kimse beni yakalamak isteyib de erişemez dedim. Onlardan biri :

— Ben de öyle zannederim, dedi ve arkalarına dönüb gittiler. Ben ise Rasûlullah'ın imdâd için gelen suvârîlerini görünceye kadar yerimden ayrılmadım. Suvârîler ağaçların arasına giriyorlardı. Suvârîlerin en önünde el-Ahrem el-Esedî vardı. Onun arkasında Ebû Katâde el-Ensârî, onun izi üzerinde de Mikdâd ibn el- Esved el-Kindî vardı. Ben hemen Ahremin atımn ipini tuttum. Eşkiyâlar da arkalarına dönüb kaçdılar. Ben :

— Yâ Ahrem! Bunlardan sakın. Rasûlullah ile sahâbîleri yetişinceye kadar onlar seni çevirib yakalamasınlar dedim. Ahrem :

— Yâ Seleme! Eğer Allâh'a ve âhiret gününe iymân ediyor ve cennetin hak, cehennemin de bir gerçek olduğunu iyi biliyor isen benimle şehâdet arasına girib mâni' olma dedi. Bunun üzerine ben onun yolunu serbest bırakdım. Akabinde Ahrem ile Abdurrahmân karşılaşdılar. Ahrem, Abdurrahmânın karşısında atını durdurdu. Abdurrahmân da onu mızrakla vurub öldürdü ve hemen atımn üzerine sıçrayıb kaçdı. Ebû Katâde ile Rasûlullah'ın suvârîleri de Abdurrahmâna yetişdiler, onu mızraklayıb öldürdüler. Muhammed'in yüzünü mükerrem kılan (Allâh) a yemîn ederim ki ben de yayan olarak bütün sür'atimle koşuyor ve onları ta'kîb ediyordum. Nihâyet arkamda Muhammed'in sahâbîlerinden ne de onların tozlarından hiçbir şey görmüyordum. Sonunda eşkiyâlar güneş batmadan önce su içmek için Zû Kared denilen sulu bir dereciğe saptılar. Onlar susuz halde idiler. Bana doğru bakıb arkalarından koşuyor olduğumu gördüler. Ben onları bu su başından da tard ettim. Onlar bu sudan bir

damla bile tadamadılar. Hemen çıkıb şiddetle bir tepede kaçmağa başladılar. Ben arkalarından sür'atle koştum, onlardan birine eriştim. Bir ok attım ve onu kürek kemiğinin kıkırdaklı oynak yerinden vurdum ve :

— Al sana, ben İbnu'l-Ekva'ım. Bu gün alçakların öleceği gündür! dedim.

— Ey anası gayb edecise! Sen bu günün sabahında recez okuyan Ekva' mısın?

— Evet ey nefsinin düşmanı! Ben bugünün sabahında tanıdığım Ekva' (yani Bilekliyim) dedim. Şakîler bir tepe üzerinde iki atı son derece yorub düşürerek terk ettiler. Ben o iki atı önüme katarak Rasûlullah'a doğru sürüb getirdim. Âmir, beni bir tulum az sulandırılmış süt ve bir tulum da su ile karşıladı. Ben sudan abdest aldım, sütten de içtim. Sonra Rasûlullah'ın yanına geldim. Kendisi sabahleyin eşkiyâ gürûhunu içmekden men' ettiğim suyun başında bulunuyordu. Bir de baktım ki Rasûlullah bu develeri ve müşriklerden kurtardığım her şeyi, her mızrak ve her kaftanı almışdı. Bilâl de eşkiyâ gurûhundan kurtarmış olduğum develerden birini kesmiş, ciğeri ile hörgücünden Rasûlullah için kebab yapmakda idi. Ben :

— Yâ Rasûlallah! Beni bırak da şu kaçan eşkiyâ gurûhundan yüz kişi seçeyim ve bütün cemâatı ta'kîb edeyim de onlardan hiçbir haberci kalmaksızın hepsini de öldüreyim dedim. Bunun üzerine Rasûlullah gündüzün parlaklığında yan dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü de :

— Yâ Seleme! Bu husûsda sana izin versem bu işi yapacağını zannediyor musun? diye sordu.

— Sana ikrâm eden Allâh'a yemîn olsun ki evet yaparım, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah :

— Muhakkak ki şimdi onlar Gatafân arâzisinde ziyâfete kondurulu-yorlardır buyurdu. Hakîkaten akabinde Gatafân'dan bir kimse geldi de : Fulân kimse onlar için bir deve kesti, devenin derisini açtıkları zaman ilerden bir toz gördüler. Oradakiler de : Sizi kovalıyanlar geldi deyince çıkıb kaçtılar diye haber verdi.

Sabaha girdiğimizde Rasûlullah : «Bu gün Ebû Katâde suvârîlerimizin en hayırlısı idi, piyâdelerimizin en hayırlısı da Seleme oldu» buyurdu. Sonra Rasûlullah bana bir suvârî hissesi, bir de piyâde hissesi olmak üzere iki hisse verdi de bu iki hisseyi benim için birleştirib topladı. Sonra Medîne'ye dönerken Rasûlullah beni Adbâ adındaki devesi üzerinde terkisine bindirdi. Biz bu şekilde yollanırken, Ensâr'dan piyâde koşusunda önüne geçilemiyen koşucu bir zât vardı ki bu zât : Medîne'ye kadar koşacak koşu yarışçısı var mı? Bir koşu yarışçısı var mı? demeğe ve bu sözleri tekrâr etmeğe başladı. Ben o zâtın bu sözlerini işidince :

— Bir kerîmi ikrâm etmez ve bir şerîfi hibede bulunmaz mısın? dedim.

— Hayır, ancak o kerîm ve şerifin Rasûlullah olması hâli müstesnâdır dedi. Ben :

— Yâ Rasûlallah! Babam anam sana fedâ olsun! Beni bırak da şu adamla bir koşu yarışı yapayım dedim. Rasûlullah:

— İstersen yap buyurdu. Ben o zâta :

— Sen koş dedim. Ayaklarımı büküb sıçradım ve koştum. Ona karşı bir yahut iki yüksek yerde nefesimi habs ettim. Nefesimin beni kesmemesi için nefesimi devamlı kılmak istiyordum. Sonra arkasından sür'atle koştum ve ona karşı bir yahut iki yüksek yerde şiddetli koşmakdan nefesim kesilmesin diye nefesimi yine habsettim. Sonra ona yetişmek için son sür'atle koşdum, onun iki küreği arasına vurub :

— Vallâhi senin önüne geçildi, dedim.

— Ben de bunu zannediyorum, dedi. Akabinde onun önüne geçtim ve Medîne'ye ulaşdım..

Seleme der ki : Allâh'a yemîn ederim ki biz bu Zû Kared seferinden döndükden sonra Medîne'de ancak üç gece eğlendik. Nihâyet Rasûlullah'ın maiyyetinde Hayber istikametinde yola çıkdık. Amucam Âmir hareket hâlindeki orduya şu kısa vizinli şiirleri inşâd ediyordu :

TALLÂHİ! LEVLA'LLÂHU MUH'TEDEYNÂ
VE LÂ TASADDAKNÂ VE LÂ SALLAYNÂ
VE NAHNU AN FADLIKE MA'STAĞNEYNÂ
FE SEBBİTİ'L-AKDÂME İN LÂ KAYNÂ
VE ENZİLEN SEKÎNETEN ALEYNÂ

= Allâh'a yemîn olsun ki eğer Allâh olmayaydı biz hidâyeti bulamaz, tasadduk etmez, namaz da kılmazdık. Biz senin fadlından da mustağnî olmadık. Eğer düşmanla karşılaşırsak sen bizim ayaklarımızı sâbit kıl ve bizim üzerimize bir sekînet (ma'nevî bir kuvvet) indir!

Bu recezden sonra Rasûlullah :

— Bu kimdir? diye sordu. Âmir :

— Ben Âmir'im, dedi. Rasûlullah :

— Rabbın sana mağfiret ihsân eylesin! diye duâ etti. Tecrube edilmişti ki Rasûlullah tahsis ederek bir insan için istiğfâr ederse o muhakkak şehîd olurdu. Umer ibn Hattâb, kendisine âid bir deve üzerinde olduğu halde nidâ edib :

— Ey Allâh'ın Peygamber'i! Keşki bizleri Âmir ile faydalandırsaydın, dedi. Hayber'e geldiğimizde : Onların meliki Merhab kılıcını indirib kaldırarak ortaya çıktı ve şu recezleri inşâd ederek mübâriz istiyordu :

«KAD ALİMET HAYBERU ENNÎ MERHABU
ŞÂKÎ'S-SİLÂHI BATALUN MUCERREBU
İZE'L-HURÛBU AKBELET TELEHHEBU

= Hayber kat'iyen bilmiştir ki ben harbler gelib çattığı ve alev alev yan-

dığı zamanlarda tam silâhlı, kahramanlığı tecrube edilmiş meşhûr Merhab'ım!»

Amucam Âmir onunla döğüşmek için ortaya çıktı ve :

«KAD ALİMET HAYBERU ENNÎ ÂMİR'UN
ŞÂKÎ'S-SİLÂHI BATALUN MUĞÂMİRUN

= Hayber benim tam silâhlı, harb şiddetleri içine nefsini atan, kahraman Âmir olduğumu kat'î bilmişdir!» dedi. Akabinde birer darbe vuruştular. Merhab'ın kılıcı Âmir'in kalkanına isâbet etti. Âmir de ona altdan bir vuruşa geçti. Fakat kılıcı kendine döndü ve kendi kolunun orta damarını kesti. Âmir'in ölümü de bu yaradan oldu.

Seleme der ki : Dışarı çıktığımda Peygamber'in sahâbîlerinden bir gurub askeri gördüm ki onlar : Âmir'in cihâd ameli bâtıl oldu, o kendini öldürdü diye konuşuyorlardı. Ben ağlıyarak Peygamber'in yanına geldim ve :

— Yâ Rasûlallah! Âmir'in cihâd ameli bâtıl olub boşa mı gitti? diye sordum. Rasûlullah :

— Bunu kim iddiâ etti? dedi.

— Sahâbîlerinden ba'zı kimseler diye cevâb verdim.

— Bunu söyliyen kişi yalan söylemişdir. Bilâkis Âmir için iki sevâb vardır buyurdu. Sonra Rasûlullah beni Ali'yi çağırmağa yolladı, Ali de gözleri ağrılı halde idi. Rasûlullah : «Şu bayrağı yarın öyle bir kimseye vereceğim ki o, Allâh'ı ve Rasûlunü sever, Allâh ve Rasûlu da o kahramânı sever!» buyurmuşdu. Ben Ali'ye geldim, onun gözleri ağrılı halde olduğundan onu yederek getirdim. Nihâyet onu Rasûlullah'ın huzûruna çıkardım. Rasûlullah Ali'nin gözlerine (ilâç) tükürüb duâ etti, o da hemen iyileşdi. Ve sancağı Ali'ye verdi. Sonra harb sahasında ilk önce Yahûdî cengâveri Merhab çıkdı ve :

«KAD ALİMET HAYBERU ENNÎ MERHABU
ŞÂKÎ'S-SİLÂHI BATALUN MUCERREBU
İZE'L-HURÛBU AKBELET TELEHHEBU

(= Benim, harbler gelib çattığı ve alev alev yandığı zaman, tam silâhlı, kahramanlığı tecrube edilmiş meşhûr Merhab olduğumu Hayber kat'î olarak bilınişdir)» diyerek mubâriz istedi. Bunun üzerine Ali de :

«ENE'LLEZÎ SEMMETNÎ UMMÎ HAYDARA
KE-LEYSİ ĞÂBÂTİN KERÎHÎ'L-MANZARA
ÛFÎHİMU BÎ'S-SÂ'I KEYLE'S-SENDERA

= Ben o kimseyim ki anam beni **Haydar** (yani aslân) ismini vermişdir. Ben ormanların heybetli görünüşlü aslanı gibiyim. Ben düşmanlara sendere kîlesi kadar büyük sâ' ölçeği ile gelirim (yani onları çok geniş katliâm yaparım, yahut çok sür'atle öldürürüm)» diyerek ona karşı meydana çıktı. Muteâkiben Hz. Ali Merhab'ın başına bir kılıç vurdu onu öldürdü.

Bundan sonra Hayber'in fethi Ali ibn Ebî Tâlib'in iki eliyle tahakkuk etti [99].

Râvî İbrahim dedi ki : Bize Muhammad ibn Yahyâ tahdîs etti. Bize Abdussamed İbnu Abdi'l-Vâris, İkrimetu'bnu Ammâr'dan bu hadîsi bütün uzunluğu ile tahdîs etti.

( ) Ve bize Ahmed ibn Yûnus el-Ezdî es-Sülemî tahdîs etti. Bize Nadru'bnu Muhammed, İkrimetu'bnu Ammâr'dan yine bu tarzda tahdîs etti.

99. Rivâyete göre altı mustahkem kal'ası vardı. Yirmi gün kadar devâm eden muhâsara ve muhârebe neticesinde bunlar birer birer zabt edilmişdi. Yalnız bunların en müstahkemi olan *Kamos Kal'ası* kalmışdı. Burada Yahûdîlerin en namlı muhâribi Merbab müdâfaa ve kumanda ediyordu. Ashâb'dan birçok sevâtın kumandasındaki kuvvetlerin mükerrer hücûmları, Yahûdîlerin çıkış hareketleri ve gerilemeleri ile sona ermişdi. Fakat kal'alardan biri hayli çetin mukâvemet göstermişdi.

Sehl ibn Sa'd, Peygamber'in, Hayber günü Hayber'in fethi uzayınca şöyle buyurduğunu işitmişdir :

— Muslimanların bayrağını artık yarın bir kişiye vereceğim ki Allah feth ve zaferi onun iki elleri ile müyesser kılacakdır. (O, Allah'ı ve Rasûlunu sever, Allah ve Rasûlü de onu sever). Bunun üzerine orada bulunan sahâbîler bayrağın onlardan hangisine verileceğini tahayyüle başladılar. Onların hepsi bayrağın kendisine verilmesini umarak ertesi güne erdiler. Fakat Rasûlullah ferdası günü :

— Ali nerededir? diye sordu. Ashâb tarafından :

— Gözleri ağrıyor denildi ve Rasûlullah'ın emri ile Ali huzûra çağrıldı. Rasûlullah Ali'nin gözlerine (ilâç) tükürdü. Gözleri hemen orada hiç ağrımamış gibi iyi oldu. Bunun üzerine Ali :

— Yâ Rasûlallah! Hayber Yahûdîleri ile onlar da bizim gibi (musliman) oluncaya kadar vuruşuruz dedi. Rasûlullah da :

— Yâ Ali, ağır ol! Tâ ki sükûnetle Hayber'lilerin sâhasına alarga bir mahalle iner (ordugâhını kurar) sın. Sonra onları İslâm'a da'vet edersin ve üzerlerine vâcib olan İslâm esaslarını haber verirsin!.. *Vallahi, tek bir kişinin senin irşâdınla hidâyete erdirilmesi senin için kırmızı develerden daha hayırlıdır* buyurdu. (*Buhârî, megâzî, bâbu gazveti Hayber*, V, 279 «231»).

Hz. Ali Peygamber'in bu ta'lîmatı üzere hareket edib Yahûdîlere İslâmî umdeleri teklif etti. Fakat Yahûdîler musliman olmağı kabûl etmediler, sulh olmak da istemediler, bilakis harb açtılar. İlk önce Yahûdî cengâveri Merhab çıktı mubâriz istedi. Ona karşı bizzât Ali kendisi çıktı ve onu tepeledi. Yahûdîlerin bu azgın kumandânı yere serilmekle Yahûdîler dayanıksız kalarak harb nihâyete ermiş ve Peygamber'in fethin Ali ibn Ebî Tâlib'in iki eliyle müyesser olacağı hakkındaki bişâreti tahakkuk etmiş oldu.

İbn Ishâk, Mûsâ ibn Ukbe, Vâkıdî gibi siyer müellifleri Merbab'ın, Muhammed ibn Mesleme'nin darbesi ile katlolunduğunu rivâyet etmişlerdir. Buhârî, *Sahîh*'inde cihâd, menâkıbu Ali, megâzî gibi bahislerinde Sa'd ibn Ubâde hadîsini tercîhan rivâyet ederek Hayber fâtihliği gibi çok şerefli iftihâr unvânını Ali ibn Ebî Tâlib'e vermişdir.

(٤٦) باب قول الله تعالى : وهو الذي كف أيديهم عنكم ، الآية

١٣٣ – (١٨٠٨) حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ النَّاقِدُ. حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ ثَمَانِينَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ جَبَلِ التَّنْعِيمِ. مُتَسَلِّحِينَ. يُرِيدُونَ غِرَّةَ النَّبِيِّ ﷺ وَأَصْحَابِهِ. فَأَخَذَهُمْ سِلْمًا. فَاسْتَحْيَاهُمْ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ [٤٨/الفتح/٢٤].

(46) YÜCE ALLÂH'IN : «VE HUVELLEZÎ KEFFE EYDİYEHUM ANKUM...» (el-Feth: 24) KAVLİ BÂBI

133 — (1808) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demişdir) : Mekke ahâlîsinden seksen kişi silâhlanmış halde Rasûlullah (S) ile sahâbîlerinin gaflet sırasını gözedib onları öldürmek isteyerek bir sabah Ten'îm dağından aşağı ansızın indiler. Rasûlullah onları kıskıvrak yakaladı, sonra onları afvedib âzâd eyledi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi :

«O, sizi Mekke'nin karnında onlara karşı muzaffer kıldıkdan sonra onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendi. Allah ne yaparsanız hakkıyle görücüdür» (el-Feth: 24) [100].

100. Abdullah ibn Ma'kil el-Muzeni'ye varan rivâyetde şu tafsilât da vardır :

Bu baskın sırasında Peygamber, sahâbîleri ile birlikde altında *Rıdvân Bey'atı* yapılan ağaç altında bulunuyordu. Bu esnada silâhlı ve genç Kureyş eşkiyâsı görüldü ve derhal yakalandılar. Peygamber bunlara: «Siz birisinin abd ve emânında olarak mı buna cür'et ettiniz?» diye sordu. Onlar, kimsenin emânında bulunmadıklarını söylediler. Bunun üzerine Peygamber tarafından afvedilib serbest bırakıldılar. Bu şerirlerin sui kasdından Allah'ın kudreti ile Peygamber ve sahâbîlerinin kurtulmaları, sonra da Peygamber'in bunları afvetmesi üzerine bu âyet nâzil olmuşdur (Aynî, *Umdetu'l-Kari*, VI, 460).

Fakat bu vâkıa dahi İslâm'ın yükselme devrinin başlangıcı olan muazzam Hudeybiyye hâdisesinin küçük bir cüz'üdür. Bu âyetlerin mensûb olduğu Feth Sûresi Hudeybiyye'den dönüşte nâzil olduğuna göre bunların nuzûl sebebi Hudeybiyye seferinin kendisidir de denilebilir. Filhakîka Peygamber'in silâhsız, muhimmâtsız bir kısım sahâbîleri ile Mekke'nin harîmi dâhiline kadar varıb Hudeybiyye'yi karargâh edinmesi, Kureyş'i hiçe saymaktır ve en parlak bir zaferdir. Kan dökülmeksizin kazanılan bu zaferin muâhade nâme ile tevsîki ve her iki tarafın biribirine taarruzdan el çekmeleri

وهو الذي كف ايديهم عنكم و ايديكم عنهم ببطن مكة من بعد ان اظفركم عليهم

: O, *sizi Mekke'nin karnında onlara karşı muzaffer kıldıkdan sonra onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekindi...»* kavlinin en muvafık mazmûnudur denilebilir.

(٤٧) باب غزوة النساء مع الرجال

١٣٤ — (١٨٠٩) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا يزيد بن هرون . أخبرنا حماد بن سلمة عن ثابت، عن أنس ؛ أن أم سليم اتخذت يوم حنين خنجرا . فكان معها . فرآها أبو طلحة . فقال : يا رسول الله ! هذه أم سليم معها خنجر . فقال لها رسول الله ﷺ « ما هذا الخنجر ؟ » قالت : اتخذته . إن دنا مني أحد من المشركين بقرت به بطنه . فجعل رسول الله ﷺ يضحك . قالت : يا رسول الله ! اقتل من بعدنا من الطلقاء انهزموا بك . فقال رسول الله ﷺ « يا أم سليم ! إن الله قد كفى وأحسن » .

(...) وحدثنيه محمد بن حاتم . حدثنا بهز . حدثنا حماد بن سلمة . أخبرنا إسحق بن عبد الله ابن أبي طلحة عن أنس بن مالك . في قصة أم سليم عن النبي ﷺ . مثل حديث ثابت .

(47) İSLÂM KADINLARININ ERKEKLERLE BERABER HARB ETMELERİ BÂBI

134 — (1809) .... : Enes ibn Mâlik (R) den (şöyle demiştir) : Ummu Suleym, Huneyn günü iki yüzlü büyük bir bıçak edindi. Bu bıçak dâima onun yanında bulunuyordu. Ebû Talha onu gördü de :

— Yâ Rasûlallah! İşte bu yanında bir hançer bulundurub taşıyan Ummu Suleym'dir, dedi. Rasûlullah (S) da Ummu Suleym'e :

— Bu hançer nedir? diye sordu. Ummu Suleym :

— Yâ Rasûlallah! Ben bunu bugün için edinmişimdir. Muşriklerden biri yanıma yaklaşırsa bununla karnım deşerim, dedi. Rasûlullah (bu cevâbdan memnûn olarak) gülmeğe başladı. Ummu Suleym devam ederek :

— Yâ Rasûlallah! Ben şu yeni İslâm'a girerek âzâd edilenlerden olub da panik yapıp yanından dağılıverenleri de muhârib muşrikler gibi öldürmek isterim, dedi. Rasûlullah ona cevâben :

— Yâ Umme Suleym! Allah bize yetişdi ve zafer ihsân etti, dedi[101].

( ) .... : Buradaki râvîler de Enes ibn Mâlik'in Peygamber'den

101. İslâm kadınlarının harbe fi'len iştirakleri yalnız Peygamber zamanına münhasır değildir. Hz. Umer'in halîfeliği zamanında meşhûr Yermuk harbinde sayıca üstün Bizâns askerleri bir baskın yaparak İslâm ordugâhının içine kadar inmişlerdi. Bu sırada cengaver İslâm kadınları kılıçlarını çekmişler ve erler gibi düşmanla cenk etmişlerdir (Kastallânî, V, 84 Bulak tab'ı).

naklettiği Ummu Suleym kıssası hakkındaki hadîsi (134 rakamlı) Sâbit hadîsi gibi rivâyet etmişlerdir.

١٣٥ — (١٨١٠) حدثنا يحيى بن يحيى. أخبرنا جعفر بن سليمان عن ثابت، عن أنس بن مالك. قال: كان رسول الله ﷺ يغزو بأم سليم. ونسوة من الأنصار معه إذا غزا. فيسقين الماء ويداوين الجرحى.

135 — (1810) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Rasûlullah (S) — annem — Ummu Suleym'i harbe götürmek i'tiyâdında idi. Peygamber harbe gittiği zamanlarda beraberinde Ensârdan bir takım kadınlar da bulunurdu da bunlar su taşırlar ve yaralıları tedâvî ederlerdi.

١٣٦ — (١٨١١) حدثنا عبدالله بن عبدالرحمن الدارمي. حدثنا عبدالله بن عمرو (وهو أبو معمر المنقري). حدثنا عبدالوارث. حدثنا عبدالعزيز (وهو ابن صهيب) عن أنس بن مالك. قال: لما كان يوم أحد انهزم ناس من الناس عن النبي ﷺ. وأبو طلحة بين يدي النبي ﷺ مجوب عليه بحجفة. قال: وكان أبو طلحة رجلا راميا شديد النزع. وكسر يومئذ قوسين أو ثلاثا. قال: فكان الرجل يمر معه الجعبة من النبل. فيقول: انثرها لأبي طلحة. قال: ويشرف نبي الله ﷺ ينظر إلى القوم. فيقول أبو طلحة: يا نبي الله! بأبي أنت وأمي! لا تشرف لا يصبك سهم من سهام القوم. نحري دون نحرك. قال: ولقد رأيت عائشة بنت أبي بكر وأم سليم وإنهما لمشمرتان. أرى خدم سوقهما. تنقلان القرب على متونهما. ثم تفرغانه في أفواههم. ثم ترجعان فتملآنها. ثم تجيئان تفرغانه في أفواه القوم. ولقد وقع السيف من يدي أبي طلحة إما مرتين وإما ثلاثا، من النعاس.

136 — (1811) .... : Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi : Uhud günü insanlar hezîmete uğrayıb Peygamber'in yanından dağıldıkları zaman Ebû Talha Peygamber'in huzûrunda deriden kalkanını ona siper yaparak sebât etmiş bulunuyordu. Ebû Talha mahâretli bir ok atıcısı idi, yay çekişi çok sert idi. Uhud günü Ebû Talha (çok ok attığından) iki yahut üç yay kırmıştı. O gün Ebû Talha'nın yanından — terkisi okla dolu olarak — geçen her mücâhide Rasûlullah :

— Terkindeki okları Ebû Talha'nın önüne boşalt (o atsın) der idi. Allah'ın Peygamber'i düşman okcularına bakmak için kalkarsa Ebû Talha hemen :

— Ey Allah'ın Peygamber'i! Babam anam sana kurban olsun, sakın

yükselme! Düşman oklarından uğursuz bir ok sana isâbet etmesin! İşte göğsüm senin göğsünün önünde (siper)' dir der idi.

Enes der ki: Uhud günü Ebû Bekr'in kızı Âişe ile (annem) Ummu Suleym'i (mücâhidler arasında) görmüşümdür. Bu iki kadın elbiselerini çemremişlerdi, bacaklarının halhallarını görüyorduk. Bunlar, sırtlarında kırbalar, çeviklikle su taşıyorlar, sonra bu suyu yaralıların ağızlarına döküyorlardı. Sonra kırbalar boşanınca sür'atle geri dönüb gelerek kırbaları dolduruyorlar, sonra gelib yaralı mücâhedlerin ağızlarına boşaltıyorlardı. Yine Uhud günü Ebû Talha'nın elinden iki yahut üç kerre nuâs (= uyku) dan dolayı kılıcı düşmüşdü [102].

(٤٨) باب النساء الغازيات يرضخ لهن ولا يسهم، والنهى عن قتل صبيان أهل الحرب

١٣٧ — (١٨١٢) حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب. حدثنا سليمان (يعني ابن بلال) عن جعفر بن محمد، عن أبيه، عن يزيد بن هرمز؛ أن نجدة كتب إلى ابن عباس يسأله عن خمس خلال. فقال ابن عباس: لولا أن أكتم علما ما كتبت إليه. كتب إليه نجدة: أما بعد. فأخبرني هل كان رسول الله ﷺ يغزو بالنساء؟ وهل كان يضرب لهن بسهم؟ وهل كان يقتل الصبيان؟ ومتى ينقضي يتم اليتيم؟ وعن الخمس لمن هو؟ فكتب إليه ابن عباس: كتبت تسألني هل كان رسول الله ﷺ يغزو بالنساء؟ وقد كان يغزو بهن فيداوين الجرحى ويحذين من الغنيمة. وأما بسهم، فلم يضرب لهن. وإن رسول الله ﷺ لم يكن يقتل الصبيان. فلا تقتل الصبيان. وكتبت تسألني: متى ينقضي يتم اليتيم؟ فلعمري! إن الرجل لتنبت لحيته وإنه لضعيف الأخذ لنفسه. ضعيف العطاء منها. فإذا أخذ لنفسه من صالح ما يأخذ الناس، فقد ذهب عنه اليتم. وكتبت

102. Ebû Talha'nın adı Zeyd ibn Sehl'dir, Enes ibn Mâlik'in üvey babasıdır. Enes ibn Mâlik'in annesi Ummu Suleym, ilk kocası Mâlik ortadan kaybolub ölünce, bu Ebû Talha ile evlenmişdi. Bu âile görüleceği üzere erkeği ve dişisi ile en bahâdır mücâhidler arasında idiler.

Bu hadîsin sonunda zikredilen nuâs (= uyku) Uhud harbinde sıdk ve yakîn sâhibi mu'minlere Allah'ın ihsân ettiği ilâhî bir iç huzûru ve emniyet idi. Bu büyük ni'met şu âyetde de ifâde ve zikr edilmişdir:

«*Sonra o kederin ardından Allah üzerinize öyle bir emînlik, öyle bir uyku indirdi ki o, içinizden bir zümreyi örtüb bürüyordu. Bir zümre de canları sevdâsına düşmüşdü. Allah'a karşı câhiliyet zannı gibi hakka aykırı bir zan besliyorlar ve. Bu işden bize ne? diyorlardı. De ki: Bütün iş Allah'ındır. Onlar sana açıklamıyacaklarını içlerinde saklıyorlar, diyorlardı ki: Bize bu işden bir şey* (bir pay) *olsaydı burada öldürülmezdik. Şöyle de: Siz evlerinizde olsaydınız bile üzerlerinize öldürülmesi yazılmış* (takdîr edilmiş) *olanlar yine muhakkak yatacakları* (öldürülecekleri) *yerlere çıkıb gidecekti. Allah bunu göğüslerinizin içindekini yoklamak, yüreklerinizdekini temizlemek için yapdı. Allah sînelerdeki özü hakkıyle bilendir»* (Âlu Imrân: 154).

تَسْأَلُنِي عَنِ الْخُمُسِ لِمَنْ هُوَ؟ وَإِنَّا كُنَّا نَقُولُ: هُوَ لَنَا. فَأَبَى عَلَيْنَا قَوْمُنَا ذَاكَ

(48) MUHÂRİB KADINLARA ATİYYE VERİLİB GANÎMETDEN MUAYYEN BİR PAY AYRILMAMASI VE MUHÂRİB DÜŞMAN ÇOCUKLARINI ÖLDÜRMEKDEN NEYH BÂBI

137 — (1812) .... : Yezîd ibn Hürmüz'den (şöyle demişdir): Hâricî reîsi Necdet, İbn Abbâs'a bir mektûb yazdı da ona ihtiyâc duyduğu beş şeyi soruyordu. İbn Abbâs: Bildiğim bir ilmi ketmetmekliğim olmayaydı Necdet'e bu suâllerimin cevâbını yazmazdım, dedi. Necdet, İbn Abbâs'a şunları yazmıştı: Amma ba'du. Bana şunlardan haber ver:

1. Rasûlullah (S) kadınlarla gazveye yani savaşa gider miydi?
2. Ve savaşa giden kadınlar için ganîmetden muayyen bir hisse ayırır mıydı?
3. Harb sahasında düşman çocuklarını öldürür müydü?
4. Yetîmin yetîmliği ne zaman nihâyet bulur?
5. Ganîmetin **beşte biri** kimlere âid olur?

İbn Abbâs da Necdet'e cevâben şöyle yazdı:

Bana mektûb yazıb, Rasûlullah kadınlarla savaşa gider miydi? diye soruyorsun.

1. Evet, Rasûlullah kadınlarla savaşa gider idi. Kadınlar da savaşta yaralıları tedâvî ederlerdi de kendilerine ganîmetden atıyye verilirdi.

2. Amma ganîmetden muayyen kılınmış bir hisseye gelince Rasûlullah, kadınlar için böyle muayyen bir hisse ayırmamıştır.

3. Rasûlullah (S) düşman çocuklarını öldürmezdi. Sakın sende çocukları öldürme!

Yine yazıb benden yetîmin yetîmlik hükmü ne zaman nihâyet bulur? diye soruyorsun.

4. Ömrüme yemîn ederim, kişi vardır ki muhakkak sakalı biter, fakat o, hâlâ nefsinin lehine olan şeyleri tutub almakda hakîkaten zaîfdir. Kendi nefsinden ihsân ve a'tâsı da zaîfdir. Binâenaleyh kişi, diğer insanların alageldiği menfaatlardan nefsinin lehine olan şeyleri alıb muhâfız olduğu, alma ve verme vecihlerini tanıdığı zaman kendisinden yetîmlik hükmü gider.

Yazıb bana humusun kimlere âid olduğunu yani Allah Teâlâ'nın zevu'l-kurbâya tahsîs ettiği yirmi beşte bir ganîmetin kimlere âid olduğunu soruyorsun.

5. Biz: O, bizlere âiddir, der idik. Fakat kavmimiz olan bu günkü

idâreciler bunun bize sarfının vâcib olmadığına kail oldular da onu bize vermediler [103].

١٣٨ – (...) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحق بن إبراهيم. كلاهما عن حاتم بن إسماعيل، عن جعفر بن محمد، عن أبيه، عن يزيد بن هرمز ؛ أن نجدة كتب إلى ابن عباس يسأله عن خلال بمثل حديث سليمان بن بلال. غير أن في حديث حاتم : وإن رسول الله ﷺ لم يكن يقتل الصبيان فلا تقتل الصبيان. إلا أن تكون تعلم ما علم الخضر من الصبي الذي قتل.

وزاد إسحق في حديثه عن حاتم : وتميز المؤمن. فتقتل الكافر وتدع المؤمن.

138 — ( ) .... : Yezîd ibn Hürmüz'den (şöyle demişdir) : Necdet, İbn Abbâs'a mektûb yazıb ona beş husûsu soruyordu. Bu hadîs de (137 rakamlı) Suleyman ibn Bilâl hadîsi gibidir. Şukadar ki Hâkim'in bu hadîsinde İbn Abbâs şöyle demiştir : Ve şüphe yok ki Rasûlullah (S) çocukları öldürmezdi. Binâenaleyh sen de sakın çocukları öldürme! Ancak öldürmüş olduğu sabiyden **Hıdr**'ın bildiğini bilir olmaklığın müstesnâdır [104].

Bu hadîsin Hâtim'den rivâyet eden diğer râvîsi Ishâk ise : Mu'mini temyîz etmek sûretiyle kâfiri öldürüb bırakman hâli müstesnâdır fıkrasını ziyâde etmişdir.

103. İslâm kanûnuna göre ganîmet evvelâ beşe bölünüyor. Bu beşin biri de tekrar beşe bölünüyor. Böylece bu beşte birin tekrar beşe bölünmesinden meydana gelen beş hisse Kur'ân'da gösterilen beş sınıfa tahsîs ediliyor. Bu beş sınıfdan biri de Peygamber'in akribâlarıdır. İşte Necdet'in sorduğu ve İbn Abbâs'ın da devrindeki Emevî idârecilere ta'rîz ederek bu haklarının kendilerine verilmediğini söylediği *humsu hums* yani ganîmetin yirmi beşte bir hisse budur. Ganîmetin ilk taksimindeki beşte dördü ise gâziler arasında taksim olunur. Bunu ifâde eden âyet :

«*Eğer Allah'a hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun biribirine kavuştuğu gün kulumuz* (Muhammed) *o indirdiğimize inanmışsanız bilin ki ganîmet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlaka b e ş t e b i r i Allah'ın, Rasûlunun, hısımların, yetîmlerin, yoksulların ve yolcunundur. Allah herşeye hakkıyla kadîrdir*» (el-Enfâl: 41).

104. Bunun ma'nâsı şudur: Çocukları öldürmek halâl değildir. Ve sana, *Hıdır* kıssasına ve onun bir çocuğu öldürmesine tutunman da halâl olmaz. Çünkü Hıdır o çocuğu ancak ta'yin üzere Allah'ın emriyle öldürmüşdür.

Bu sözlerin işâret ettiği Hıdır kıssası Kehf sûresinin 60-82 âyetlerinde anlatılmaktadır. Çocuğun öldürülmesini ve sebebini belirten âyet şudur :

«*Oğlana gelince: Onun anası da babası da iymân etmiş kimseler idi. Bunun için onları bir azgınlık ve kâfirlik bürümesinden endîşe ettik de, istedik ki onların Rabbı bunun yerine kendilerine temizlikce daha hayırlısını, merhametce daha yakınını versin*» (el-Kehf: 80-81).

١٣٩ – (...) وحدّثنا ابنُ أبي عُمَرَ . حَدَّثنا سُفْيَانُ عن إسْمَاعِيلَ بنِ أُمَيَّةَ ، عَنْ سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ ، عَنْ يَزِيدَ بنِ هُرْمُزَ . قالَ: كَتَبَ نَجْدَةُ بنُ عَامِرٍ الحَرُورِيُّ إلى ابنِ عَبَّاسٍ يَسْأَلُهُ عَنِ العَبْدِ وَالمَرْأَةِ يَحْضُرَانِ المَغْنَمَ ، هَلْ يُقْسَمُ لَهُمَا ؟ وعَنْ قَتْلِ الوِلْدَانِ ؟ وعَنِ اليَتِيمِ مَتَى يَنْقَطِعُ عَنْهُ اليُتْمُ ؟ وَعَنْ ذَوِي القُرْبَى ، مَنْ هُمْ ؟ فقالَ لِيَزِيدَ : اكْتُبْ إلَيْهِ. فَلَوْلا أنْ يَقَعَ فِي أُحْمُوقَةٍ ما كَتَبْتُ إليهِ. اكْتُبْ: إنَّكَ كَتَبْتَ تَسْأَلُنِي عَنِ المَرْأَةِ وَالعَبْدِ يَحْضُرَانِ المَغْنَمَ ، هَلْ يُقْسَمُ لَهُمَا شَيْءٌ ؟ وَإِنَّهُ لَيْسَ لَهُمَا شَيْءٌ. إلا أنْ يُحْذَيَا. وَكَتَبْتَ تَسْأَلُنِي عَنْ قَتْلِ الوِلْدَانِ ؟ وَإِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَمْ يَقْتُلْهُمْ . وَأَنْتَ فَلا تَقْتُلْهُمْ . إلَّا أَنْ تَعْلَمَ مِنْهُمْ مَا عَلِمَ صَاحِبُ مُوسَى مِنَ الغُلامِ الَّذِي قَتَلَهُ . وَكَتَبْتَ تَسْأَلُنِي عَنِ اليَتِيمِ ، مَتَى يَنْقَطِعُ عَنْهُ اسْمُ اليُتْمِ ؟ وَإِنَّهُ لا يَنْقَطِعُ عَنْهُ اسْمُ اليُتْمِ حَتَّى يَبْلُغَ وَيُؤْنَسَ مِنْهُ رُشْدٌ . وَكَتَبْتَ تَسْأَلُنِي عَنْ ذَوِي القُرْبَى، مَنْ هُمْ ؟ وَإِنَّا زَعَمْنَا أَنَّا هُمْ . فَأَبَى ذَلِكَ عَلَيْنَا قَوْمُنَا .

(...) وحدّثناه عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بِشْرٍ العَبْدِيُّ . حَدَّثنا سُفْيَانُ . حَدَّثنا إسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ عَنْ سَعِيدِ ابْنِ أَبِي سَعِيدٍ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ هُرْمُزَ . قَالَ : كَتَبَ نَجْدَةُ إلَى ابْنِ عَبَّاسٍ . وَسَاقَ الحَدِيثَ بِمِثْلِهِ . قَالَ أَبُو إسْحَقَ : حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بِشْرٍ . حَدَّثنا سُفْيَانُ ، بِهَذَا الحَدِيثِ ، بِطُولِهِ .

139 — ( ) .... : Yezîd ibn Hürmüz şöyle dedi : Necdetu'bnu Âmir el-Harûrî, İbn Abbâs'a mektûb yazıb ona, ganîmetde hâzır bulunan köle ile kadına hîsse ayrılıb ayrılmıyacağını; harbde düşman çocuklarının öldürülüb öldürülmeyeceğini; yetîmden yetîmlik hükmünün ne zaman kalkacağını; Kur'ân'da Peygamber'in akribâsı olarak zikredilen zü'l-kurbâ (el-Enfâl: 41) yı ve bunların kimler olduğunu soruyordu .İbn Abbâs, kâtibi Yezîd'e şöyle emretti: Necdet'e hitâben mektûb yaz. Eğer bir ahmaklığa düşecek olmayaydı (yani câhillikle ahmakca bir fiil işlemesi endîşesi olmayaydı) ona mektûb yazıb cevâb vermezdim. Şöyle yaz : Sen mektûb yazıb ganîmetde hâzır olan kadın ile köle için bir hisse ayrılır mı diye soruyorsun. Şu muhakkak ki onlar için kendilerine atıyye verilmesinden başka ma'lûm bir hisse yokdur. Ve yazıb bana harb diyârındaki düşman çocuklarının öldürülüb öldürülmeyeceğini soruyorsun. Rasûlullah onları öldürmedi. Binâenaleyh sen de onları öldürme. Ancak, onlardan öldürmüş olduğu çocukdan Mûsâ'nın arkadaşının bildiği şeyi bilmekliğin müstesnâdır.

Yine yazıb bana, yetîmden yetîmlik isminin ne zaman kesileceğini soruyorsun. Şu muhakkak ki o buluğ çağına erişib de kendisinden tam bir olgunluk bilininceye kadar ondan yetîmlik ismi kesilmez. Yazıb bana

zû'l-kurbâyı, onların kim olduklarını soruyorsun. Biz i'tikad ettik ki (Kur'-ân'da ganîmetin beşde birinden beşde bir pay verilmek üzere zikrolunan — el-Enfâl : 41— onlar bizleriz. Fakat bizi idâre eden kavmimiz, ganîmetin bizlere sarfını vâcib görmeyib) bunu bize vermekden çekindiler.

( ) .... : Buradaki râvî de Yezîd ibn Hürmüz'ün : Necdet, İbn Abbâs'a mektûb yazdı dediğini rivâyet etmiş ve yukardaki gibi hadîsin tamamını sevk etmişdir.

Ebû Ishâk dedi ki : Bana Abdurrahmân ibn Bişr tahdîs etti. Bize Sufyân bu hadîsi bütün uzunluğu ile tahdîs etti.

١٤٠ — (...) حدثنا إسحاق بن إبراهيم. أخبرنا وهب بن جرير بن حازم. حدثني أبي. قال: سمعت قيسا يحدث عن يزيد بن هرمز. ح وحدثني محمد بن حاتم (واللفظ له). قال: حدثنا بهز. حدثنا جرير بن حازم. حدثني قيس بن سعد عن يزيد بن هرمز. قال: كتب نجدة بن عامر إلى ابن عباس. قال: فشهدت ابن عباس حين قرأ كتابه وحين كتب جوابه. وقال ابن عباس: والله! لولا أن أرده عن نتن يقع فيه ما كتبت إليه. ولا نعمة عين. قال: فكتب إليه: إنك سألت عن سهم ذي القربى الذي ذكر الله، من هم؟ وإنا كنا نرى أن قرابة رسول الله ﷺ هم نحن. فأبى ذلك علينا قومنا. وسألت عن اليتيم، متى ينقضي يتمه؟ وإنه إذا بلغ النكاح وأونس منه رشد ودفع إليه ماله، فقد انقضى يتمه. وسألت: هل كان رسول الله ﷺ يقتل من صبيان المشركين أحدا؟ فإن رسول الله ﷺ لم يكن يقتل منهم أحدا. وأنت، فلا تقتل منهم أحدا. إلا أن تكون تعلم منهم ما علم الخضر من الغلام حين قتله. وسألت عن المرأة والعبد، هل كان لهما سهم معلوم، إذا حضروا البأس؟ فإنهم لم يكن لهم سهم معلوم. إلا أن يحذيا من غنائم القوم.

140 — ( ) .... : Yezîd ibn Hürmüz şöyle dedi :

Necdet ibn Âmir, İbn Abbâs'a bir mektûb yazdı. Ben onun mektûbunu okuduğu sırada ve ona cevâb yazdığı sırada İbn Abbâs'ın yanında hâzır bulundum. İbn Abbâs : Vallâhi, onu kötü bir fiile düşmekden men' etmekliğim olmayaydı sırf onu sevindirmek, yahut menfaatlandırmak maksadıyle ona bu mektûbun cevâbını yazmazdım dedi. Akabinde ona şöyle yazdı :

Sen Allah'ın Kur'ân'da zikretmiş olduğu **zû'l-kurbâ** (payını) ve onların kimler olduğunu soruyorsun. Biz, Rasûlullah'ın bu akribâlarının ancak bizler olduğumuzu görüyorduk. Fakat bizi idâre eden kavmimiz (bize vermenin vâcib olmadığına kail olarak) bunu bize vermekden imtinâ etmişlerdir. Sen yetîmden yetîmlik hükmünün ne zaman nihâyete ereceğini

sordun. Nikâh çağına ulaştığı, kendinde bir olgunluk sezildiği ve malı da kendisine teslîm edildiği zaman artık onun yetîmliği sona ermişdir.

Sen : Rasûlullah (S) muşriklerin çocuklarından birini öldürür mü idi? diye sordun. Rasûlullah onlardan hiçbirini öldürmezdi ve sen de sakın onlardan kimseyi öldürmeyesin! Ancak onlardan, Hıdır'ın çocuğu öldürdüğü sırada çocukdan bilmiş olduğu hakîkatları bilir olmaklığın müstesnâdır (ki buna da imkân ve ihtimâl yokdur).

Kadın ile köleden, bunlar harbde hâzır bulundukları zaman bu ikisi için ganîmetden ma'lûm bir hisse var mıydı? diye sordun. Şu muhakkak ki bunlar için, ordunun umûmî ganîmetlerinden kendilerine atıyye verilmesi hâricinde ma'lûm ve muayyen bir pay yokdur.

١٤١ – (...) وحدثني أبو كريب. حدثنا أبو أسامة. حدثنا زائدة. حدثنا سليمان الأعمش، عن المختار بن صيفي، عن يزيد بن هرمز. قال: كتب نجدة إلى ابن عباس. فذكر بعض الحديث. ولم يتم القصة. كإتمام من ذكرنا حديثهم.

141 — ( ) .... : Buradaki râvî de Yezîd ibn Hürmüz'ün : Necdet, İbn Abbâs'a mektûb yazdı dediğini rivâyet ederek hadîsin bir kısmını zikretmiş, bundan evvel hadîslerini zikrettiğimiz kimselerin tamamlaması gibi kıssayı tamamlamamışdır.

١٤٢ – (١٨١٢) حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا عبد الرحيم بن سليمان عن هشام، عن حفصة بنت سيرين، عن أم عطية الأنصارية. قالت: غزوت مع رسول الله ﷺ سبع غزوات. أخلفهم في رحالهم. فأصنع لهم الطعام، وأداوي الجرحى، وأقوم على المرضى.

(...) وحدثنا عمرو الناقد. حدثنا يزيد بن هارون. حدثنا هشام بن حسان، بهذا الإسناد، نحوه.

142 — (1812) .... : Ummu Atıyye el-Ensâriyye (R) dedi ki : Ben, Rasûlullah (S) ile beraber **on yedi gazvede** bulundum. Ben mucâhidlerin menzillerinde onlara halef olurdum da onlar için yemekler yapar, yaralıları tedâvî eder ve hastaların başında bulunurdum.

( ) Bize Amr en-Nâkıd tahdîs etti. Bize Yezîd ibn Hârûn tahdîs etti. Bize Hişâm ibn Hassân, bu isnâd ile yukarıki hadîs tarzında tahdis etti.

(٤٩) باب عدد غزوات النبي صلى الله عليه وسلم

١٤٣ – (١٢٥٤) حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار (واللفظ لابن المثنى) قالا: حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن أبي إسحق؛ أن عبد الله بن يزيد خرج يستسقي بالناس. فصلى ركعتين ثم استسقى. قال: فلقيت يومئذ زيد بن أرقم. وقال: ليس بيني وبينه غير رجل، أو بيني وبينه رجل. قال فقلت له: كم غزا رسول الله ﷺ؟ قال: تسع عشرة. فقلت: كم غزوت أنت معه؟ قال: سبع عشرة غزوة. قال فقلت: فما أول غزوة غزاها؟ قال: ذات العسير أو العشير.

(49) PEYGAMBER (S) İN GAZVELERİNİN SAYISI BÂBI

143 — (1254) .... : Bize Şu'be, Ebû Ishâk'dan tahdîs etti ki (Ebû Ishâk şöyle demişdir) : Abdullah ibn Yezîd, halka yağmur duâsı yapmak üzere dışarı çıktı ve iki rek'at namaz kıldı, sonra da yağmur duâsı yaptı. İşte ben o gün Zeyd ibn Erkam (R) a kavuşdum. Benimle onun arasında bir kimseden başkası yokdu yahut benimle onun arasında bir kimse vardı. Ben Zeyd ibn Erkam'a :

— Rasûlullah (S) gazâlardan kaçında bizzât bulunub harb etti? diye sordum. Zeyd :

— On dokuz gazâda diye cevâb verdi. Sonra :

— Ya sen kaç gazâda Rasûlullah ile beraber gazâ ettin? dedim.

— On yedi gazâda, dedi.

— Rasûlullah'ın yaptığı ilk gazâ hangisidir? dedim. Zeyd ibn Erkam:

— Zâtu'l-Useyr yahut el-Uşeyr diye cevab verdi [105].

105. Buhârî, İbn Ishâk'dan muallak olarak : Peygamber (S) ilk gazâsı Ebvâ gazâsıdır. Sonra Buvât, sonra Uşeyre'dir diye rivâyet ediyor. Şu halde Peygamber'in ilk gazâsına dâir olan bu iki rivâyet biribirinden farklıdır. Şüphesiz ki Zeyd ibn Erkam'dan mevsûlen gelen rivâyet isnâdı i'tibârıyle daha kuvvetlidir. Fakat siyer kitablarında bu ilç gazâ vâkıası şu tertibe göre sıralanmışdır :

Ebvâ : Mekke ile Medine arasındadır. Medîne hudûdunun sonunda olub Medine'ye Mekke'den daha yakındır. Dağlık ve hayli geniş bir yerdir. *Veddân* da bu arâzînin en büyük köylerinden biridir. Yâkût el-Hamevî, Veddân ile Ebvâ arasında sekiz mil mesâfe bulunduğunu bildirmiştir. Peygamber'in annesi Hz. Âmine Ebvâ köyünde gömülü idi.

Vâkidî, Rasûlullah'ın bizzât iştirak ettiği ilk gazânın Ebvâ olduğunu ve buna Veddân gazâsı da denildiğini bildirir. İbn Ishâk'dan gelen rivâyete göre Rasûlullah bu gazâya hicretin on ikinci ayı olan Safer'in başlangıcında çıkmışdır. Aradaki aylar da Medîne'de ikâmet etmişdir. İbn Hişâm da, Medîne'de Sa'd ibn Ubâde'yi kaymakam bıraktığını bildirmişdir. Zâdu'l-Maâd'da hazırlanan beyaz bayrağın Hz. Hamza'ya verildiği bildiriliyor. İbn Cerîr de bu sefer hakkında şu bilgileri vermişdir: Rasûlullah bu sefere Kureyş'e karşı bir mukabele maksadıyle çıkmıştı. Aynî zamanda Kinâne ka-

١٤٤ — (...) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا يحيى بن آدم. حدثنا زهير عن أبي إسحق، عن زيد بن أرقم، سمعه منه؛ أن رسول الله ﷺ غزا تسع عشرة غزوة. وحج بعد ما هاجر حجة لم يحج غيرها. حجة الوداع.

144 — ( ) .... : Bize Zuheyr, Ebû Ishâk'dan, o da Zeyd ibn Erkam (R) dan tahdîs etti. Ebû Ishâk, Zeyd'den şunu (söylerken) işitmişdir: Rasûlullah (S) bizzât on dokuz gazvede hâzır bulunmuşdur. Hicret ettikden sonra ve vedâ haccından ibâret olmak üzere bir tek hacc yapmış, ondan başka hacc yapmamışdır.

١٤٥ — (١٨١٣) حدثنا زهير بن حرب. حدثنا روح بن عبادة. حدثنا زكرياء. أخبرنا أبو الزبير؛ أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: غزوت مع رسول الله ﷺ تسع عشرة غزوة. قال جابر: لم أشهد بدرا ولا أحدا. منعني أبي. فلما قتل عبد الله يوم أحد، لم أتخلف عن رسول الله ﷺ في غزوة قط.

145 — (1813) .... : Ebu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Câbir

bilesinden Damre ibn Bekr oğullarını da itâata almak istiyordu. Fakat hiçbir tarafda düşmana tesâdüf edilmiyerek dönüldü. Ancak Benû Damre'nin reisi olan İbnu Amr ed-Damrî ile bir muâhede yapıldı. Zurkanî bu muâhadenin şu meâlde olduğunu bildiriyor :

Allah'ın Peygamber'inden Benû Damre'ye verilen Muâhadenâmedir: Benû Damre, mallarından, canlarından emîndirler. Onlar bir taarruza uğradıklarında —Allah'ın Dînine karşı harb etmedikçe— Peygamber'in yardımını göreceklerdir. Peygamber de onları yardıma da'vet edince onlar da icâbet edeceklerdir.

Buvât: Zû şuhub nâhiyesinden Cüheyne kabîlesi şu'belerinden bir soydur. Bunların oturdukları dağlık arâzîye de Buvât denir. Buvât Medîne'ye kırk elli mil mesâfededir. Peygamber bu sefere Şâm'dan gelen Kureyş kervanını karşılamak maksadıyle hicretin on üçüncü ayına tesâdüf eden Rebîulevvelde çıkmışdı. Medîne'de Sâib ibn Usmân ibn Maz'ûnu veya Sa'd ibn Muâz'ı kaymakam bırakmışdır. Beyaz bayrağı da Sa'd ibn Ebî Vakkas'a verib iki yüz kişilik süvârî müfrezesi ile hareket etmişdir. Buvât merkezine kadar varmış Kureyş kafilesine tesâdüf edilememişdi. Peygamber burada Rabîul-âhir ile Cumâde'l-ûlânın birkaç gününü geçirib Medîne'ye dönmüşdü.

Uşeyre Yenbû vâdisinde bir yerin adıdır. Medîne ile onun bir iskelesi olan Yenbû arasında yüz sekiz millik bir mesâfe vardır. Peygamber Buvât'dan sonra buraya sefer etmişdir. Medîne'de Ebû Seleme ibn Abdi'l-Esed el-Mahzûmî'yi kendisine vekil bıraktığı, sancağı Hamza'ya verdiği ve yine Kureyş kervanına karşı hareket ettiği bildiriliyor. Rasûlullah bu sefere iştirakı ihtiyâra bırakmış, Muhâcirlerden iştirâk eden yüz elli kişilik bir müfreze ile hareket edib yanlarında aldıkları otuz deveye nevbetle binmişlerdir. Medîne'den hareket hicretin on altıncı ayı olan Cumâde'l-âhir olduğu, bu seferde de harb edilmediği, yalnız Yenbû cihetlerinde oturan Benû Mudlic ile muâhade yapıldığı, bunlar da Benû Damre'nin müttefiki olduklarından kendilerine Benû Damre'ninki gibi emânnâme verilib Medîne'ye dönüldüğü bildiriliyor. Peygamber'in Medîne'den Uşeyre'ye varıncaya kadar uğradığı yerler İbn Hişâm'ın es-*Sîra*'sında bildirilmektedir.

ibn Abdillah (R) dan şöyle derken işitmişdir: Ben Rasûlullah (S) ile beraber on dokuz gazâda bulundum. Bedr ve Uhud gazâlarında babam beni men ettiğinden bunlarda hâzır bulunamadım. Uhud gazâsında babam Abdullah'ın şehîd düşmesi üzerine Uhud'dan sonraki hiçbir gazâda Rasûlullah'ın yanından asla ayrılmadım [106].

١٤٦ – (١٨١٤) وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا زيد بن الحباب. ح وحدثنا سعيد بن محمد الجرمي. حدثنا أبو تميلة. قالا جميعا: حدثنا حسين بن واقد عن عبد الله بن بريدة، عن أبيه، قال: غزا رسول الله ﷺ تسع عشرة غزوة. قاتل في ثمان منهن.

ولم يقل أبو بكر: منهن. وقال في حديثه: حدثني عبد الله بن بريدة

146 — (1814) .... ; Bureyde (R) dedi ki: Rasûlullah (S) on dokuz gazâya çıkdı. Bunlardan sekiz tanesinde bizzât mukatele etti. Râvî Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe: «Bunlardan» kaydını söylemedi ve kendi hadîsinde: Bana Abdullah ibn Bureyde tahdîs etti isnâdını söyledi.

١٤٧ – (...) وحدثني أحمد بن حنبل. حدثنا معتمر بن سليمان عن كهمس، عن ابن بريدة، عن أبيه؛ أنه قال: غزا مع رسول الله ﷺ ست عشرة غزوة.

147 — ( ) .... : Buradaki râvî de, Bureyde'nin: Rasûlullah (S) ın maiyyetinde on altı gazveye iştirak ettiğini söylediğini rivâyet etti.

١٤٨ – (١٨١٥) حدثنا محمد بن عباد. حدثنا حاتم (يعني ابن إسماعيل) عن يزيد (وهو ابن أبي عبيد) قال: سمعت سلمة يقول: غزوت مع رسول الله ﷺ سبع غزوات. وخرجت، فيما يبعث من البعوث، تسع غزوات. مرة علينا أبو بكر. ومرة علينا أسامة بن زيد.

(...) وحدثنا قتيبة بن سعيد. حدثنا حاتم، بهذا الإسناد. غير أنه قال، في كلتيهما: سبع غزوات.

106. Yukarıda 143 rakamlı hadîsde Zeyd ibn Erkam'ın, Câbir'den Peygamber'in gazvelerini iki eksik rivâyet etmesi, Uşeyre'den evvelki iki gazâda henüz musliman olmamış bulunmasından yahut da onları muhim görmemiş olmasından ileri gelebilir. Siyer müellifleri Rasûlullah'ın gazve sayısını daha da yükseltirler. İbn Sa'd, Rasûlullah'ın bizzât bulunduğu gazâların 27, akıncı seriyyelerin de 47 olduğunu naklediyor. Ancak bu râvîlerden ba'zılarının rivâyet ettikleri gazâların, öbür râvîlerin rivâyetlerinde bulunduğunu da bildiriyor. Şu halde gazâları biribirine tedâhul ettirerek iki gazâyı bir sayan râvîler gazâ sayısını azaltmış, bazan bir gazâdaki vak'aları da ayrı ayrı gazve sayan râvîler ise sayıyı artırmışlardır.

148 — (1815) .... : Yezîd ibn Ebî Ubeyd dedi ki : Ben Seleme'den işittim şöyle diyordu : Rasûlullah (S) ile beraber yedi gazâda bulundum. Rasûlullah'ın gönderdiği seriyyeler içinde de dokuz defa gazâya çıktım. Bir defa üzerimizde Ebû Bekr kumandân, bir defa da Usâmetu'bnu Zeyd üzerimizde kumandândı.

( ) Bize Kuteybetu'bnu Sa'd tahdîs etti. Bize Hâtim, bu isnâdla tahdîs etti. Şukadar var ki o, her iki nevi gazvede de yedi gazve demişdir.

(٥٠) باب غزوة ذات الرقاع

١٤٩ — (١٨١٦) حدثنا أَبُو عَامِرٍ عَبْدُ اللهِ بْنُ بَرَّادٍ الأَشْعَرِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ (وَاللَّفْظُ لِأَبِي عَامِرٍ). قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى. قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي غَزَاةٍ. وَنَحْنُ سِتَّةُ نَفَرٍ. بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ. قَالَ: فَنَقِبَتْ أَقْدَامُنَا. فَنَقِبَتْ قَدَمَايَ وَسَقَطَتْ أَظْفَارِي. فَكُنَّا نَلُفُّ عَلَى أَرْجُلِنَا الْخِرَقَ. فَسُمِّيَتْ غَزْوَةَ ذَاتِ الرِّقَاعِ، لِمَا كُنَّا نُعَصِّبُ عَلَى أَرْجُلِنَا مِنَ الْخِرَقِ.

قَالَ أَبُو بُرْدَةَ: فَحَدَّثَ أَبُو مُوسَى بِهَذَا الْحَدِيثِ. ثُمَّ كَرِهَ ذَلِكَ. قَالَ: كَأَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يَكُونَ شَيْئًا مِنْ عَمَلِهِ أَفْشَاهُ.

قَالَ أَبُو أُسَامَةَ: وَزَادَنِي غَيْرُ بُرَيْدٍ: وَاللهُ يُجْزِي بِهِ.

(50) ZÂTU'R-RİKÂ' GAZVESİ BÂBI

149 — (1816) .... : Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi : Biz, Rasûlullah (S) ile beraber bir gazâya çıkdık. Biz altı kişilik bir müfreze idik. Aramızda nevbetleşe bindiğimiz bir devemiz vardı. Artık ayaklarımız delinmişti. Benim de iki ayağım delinmiş, tırnaklarım dökülmüşdü. Bunun için ayaklarımıza bez parçaları sarıyorduk. Ayaklarımıza bu sûretle bez parçaları sardığımız için bu sefere **Zâtu'r-rikâ'** gazâsı denilmişdir [107].

107. *Rikâ'*, *ruk'*anın cem'idir. Ruk'a elbise yırtığına vurulan bez parçasıdır ki yama denir. Necd tarafına doğru gidilen bu sefere iştirak eden mucâhidlerin çıblak ayakları taşdan, dikenden parçalanmış ve tırnakları dökülüb ayaklarına bez parçaları bağladıklarından bu sefere *zâtu'r-rikâ'* (= Yamalılar, yahut Sargılılar gazvesi) denilmesine sebeb olmuşdur. Bu gazveye Zâtu'r-Rikâ' isminin verilmesinde orada beyaz, siyâh, kırmızı renkli kayalarla yamalı gibi bir dağ bulunması, yahut bu isimde bir ağacın var olması gibi vecihler de söylenmiştir. Hepsinden dolayı Zâtu'r-rikâ' denilmesi de mumkin olmakla beraber birinci vecih en kuvvetlisidir.

Bu sefer birkaç isimle anıldığı için Buhârî Zâtu'r-rikâ' adını şöyle tefsir ediyor: Zâtu'r-rikâ', Gatafân'dan bir şu'be olan Sa'lebe oğullarından Hasefe ibn Kays'ın reîsi

Ebû Mûsâ'nın oğlu Ebû Burde dedi ki: Babam Ebû Mûsâ bu hadîsi tahdîs etti, sonra bunu nakletmeği kerîh gördü. Sanki o bu hadîsin medlûlunün kendi amelinden ifşâ ettiği bir şey olmasını istemiyordu. Râvî Ebû Usâme: Burde'den başkası bana: Allâh onun mükâfatını verir fıkrasını ziyâde etti demişdir.

(٥١) باب كراهة الاستعانة في الغزو بكافر

١٥٠ — (١٨١٧) حدثني زهير بن حرب. حدثنا عبد الرحمن بن مهدي عن مالك. ح وحدثنيه أبو الطاهر (واللفظ له). حدثني عبد الله بن وهب عن مالك بن أنس، عن الفضيل بن أبي عبد الله، عن عبد الله بن نيار الأسلمي، عن عروة بن الزبير، عن عائشة زوج النبي ﷺ؛ أنها قالت: خرج رسول الله ﷺ قبل بدر. فلما كان بحرة الوبرة أدركه رجل. قد كان يذكر منه جرأة ونجدة. ففرح أصحاب رسول الله ﷺ حين رأوه. فلما أدركه قال لرسول الله ﷺ: جئت لأتبعك وأصيب معك. قال له رسول الله ﷺ «تؤمن بالله ورسوله؟» قال: لا. قال «فارجع. فلن أستعين بمشرك».

قالت: ثم مضى. حتى إذا كنا بالشجرة أدركه الرجل. فقال له كما قال أول مرة. فقال له النبي ﷺ كما قال أول مرة. قال «فارجع. فلن أستعين بمشرك». قال: ثم رجع فأدركه بالبيداء. فقال له كما قال أول مرة «تؤمن بالله ورسوله؟» قال: نعم. فقال له رسول الله ﷺ «فانطلق».

(51) GAZÂDA KÂFİRDEN YARDIM İSTEMENİN KERÂHATİ BÂBI

150 — (1817) .... : Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiş-

bulunduğu Muhârib kabîlesine karşı yapılan seferdir. Rasûlullah bu seferde Medîne'ye iki günlük mesâfedeki Şedeh vâdisinde Nahl mevkiine kadar gidib oraya inmişdir. Bu vâdîde Fizâre, Eşca', Enmâr kabîlelerinden bir takım Arab boyları bulunuyordu. Bu sefer Hayber gazâsından sonra olmuşdu. Çünkü bu gazveye iştirâk eden Ebû Mûsâ'nın Habeş'den dönüşü Hayber'den sonradır. (*Buhârî, megâzî bâbu zâti'r-rikâ'*... V, 245).

Vâkıdî seferin sebebini şöyle bildiriyor: Bir bedevi gelib Peygamber'e: Benû Sa'lebe ve Benû Enmâr'dan bir takım kimselerin aleyhinizde toplandıklarını gördüm. Siz ise bunların hareketinden gâfil bulunuyorsunuz demişdi. Bunun üzerine Peygamber, dört yüz veya yediyüz kişilik bir müfreze ile hareket etmişdir. Bu rivâyete göre de Benû Enmâr, Benû Muhârib, Benû Sa'lebe gazâları müttehiddir ve bunlar Zâtu'r-rikâ' gazâsından ibâretdir.

dir : Rasûlullah (S) Bedr tarafına doğru sefere çıkdı. Harretu'l-Vebere[108] mevkiine vardığı zaman, cür'et ve yiğitlikle zikrolunmakta bulunan bir kimse Peygamber'e erişdi. Rasûlullah'ın sahâbîleri onu gördükleri zaman sevindiler. O zât yanına erişince Rasûlullah'a : Ben, senin ardından gitmek ve netîcede seninle beraber (ganîmetden) nasîb almak üzere geldim dedi. Rasûlullah ona : «Allah'a ve Rasûlune iymân ediyor musun?» diye sordu. O zât : Hayır cevabı verince : «Öyle ise dön, ben bir müşrikden asla yardım istemem!» buyurdu.

Âişe der ki : Sonra Rasûlullah geçti. Biz Muslimanlar Şecere mevkiine vardığımız zaman o zât Peygamber'e yine yetişdi de ona ilk söylediği şeyleri tekrar söyledi. Peygamber de ona hitâben ilk söylediği gibi söyledi de : «Öyle ise geri dön, ben bir muşrikden asla yardım istemem» buyurdu. O zât geri döndü fakat Beydâ mevkiinde Peygamber'e yine yetişti. Peygamber ona yine evvelki söylediği gibi : «Allah'a ve Rasûlune iymân ediyor musun?» diye sordu. Bu sefer o zât : Evet inanıyorum, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Rasûlullah : «Öyle ise yürü!» buyurdu.

Hıtâmuhu misk olması niyâzıyle

BEŞİNCİ CİLDİN SONU

108. Harretu'l-Vebere, Medine'den dört mil mesâfede bir mevkidir. Âişe'nin : «Biz Şecere mevküne vardığımız zaman» sözünde iki ihtimal vardır : Âişe ya bu sefere gidenlerle beraberdi de bu konuşmaları bizzât gördü, yabut da bu : Biz idik sözü ile «muslimanlar idi» ma'nâsım kasd etmişdir.

Rasûlullah bu hadîsde : «Ben bir muşrikden asla yardım istemem» buyurdu. Halbuki diğer bir hadîsde Rasûlullah'ın, Mekke fethinden sonra Safvân ibn Umeyye adındaki zât'dan, o İslâm'a girmeden önce yardım aldığı haberi gelmişdir. Âlimlerden bir tâife birinci hadîsi mutlak olarak almışlar, yani hangi halde olursa olsun muşrikden yardım istemeğe cevâz vermemişlerdir. Diğerleri ise: Eğer kâfir muslimanlar hakkında iyi fikirli olur ve ihtiyâc da ondan yardım istemeği icâb ederse, böylesinden yardım istenir dediler ve bu iki hadîsi böyle iki hale haml ettiler.

Muşrik izinli olarak muslimanlarla beraber harbde hâzır bulunursa ona mucâhidler gibi ganîmet hissesi ayrılır mı? sorusuna gelince, cumhûr ona hisse ayrılmıyacağı fakat kendisine hissenin dûnunda atıyye verileceğine kail oldular. Zuhrî ile Evzâî ona da pay verilir demişlerdir (Nevevî).

İÇİNDEKİLER

SAHİFELER

21 — KİTÂBU'L-BUYÛ'
(Alış verişler kitâbı)

(1) Mülâmese ve münâbeze (sûretiyle yapılan) alış verişlerin bâtıl kılınması bâbı 8
(2) Taş atma satışının ve kendisinde aldatma bulunan alış verişin bâtıllığı bâbı 10
(3) «Habelu'l-habele» alış verişinin tahrîmi bâbı 11
(4) Kişinin, kendi (dîn ve toprak) kardeşinin alış verişi aleyhine alış veriş etmesi ve onun pazarlığı aleyhine pazarlığa girişmesinin tahrîmi ile satıcı alıcı arasına girib fiat yükseltmenin, satılacak hayvanların memelerinde süd birikdirmenin tahrîmi bâbı 12
(5) Satılmak üzere getirilen erzâk ve ticâret maddelerini yolda karşılamanın tahrîmi bâbı 15
(6) Şehirlinin bedevî — köylü — nâmına malını satmasının tahrîmi bâbı 16
(7) Südü sağılmayıb memesinde birikdirilmiş olan hayvanın satılmasının hükmü bâbı 18
(8) Satılmış olan metâın kabzdan (teslîm alınmadan) önce satılmasının bâtıllığı bâbı 20
(9) Mikdârı bilinmeyen hurma yığınını (mikdârı muayyen) hurmaya mukabil satmanın harâm kılınması bâbı 26
(10) Satıcı ile alıcının biribirlerinden ayrılana kadar meclis muhayyerliğinin subûtu bâbı 26
(11) Alış verişde ve (her türlü) beyânda doğru olmak ve gerçek söylemek bâbı 29
(12) Alış verişde aldatılan kimseye dâir bâb 30
(13) Salâhları meydâna çıkmadan önce yaş meyvaları satmakdan kat'iyyet şartı olmayarak nehy bâbı 31
(14) Ariyyelerde olmak müstesnâ taze hurmayı kuru hurmaya mukabil satmanın tahrîmi bâbı 35
(15) Üstü meyveli hurma ağacı satan kimseye dâir bâb 42

SAHÎFELER

(16) Muhâkaleden, muzâbeneden, muhâbaradan, meyvelerin salahı meydana çıkmadan önce satılmasından, bir kaç yıllık mahsûlü satmak demek olan muâvama satışından nehy bâbı 45
(17) Arâzîyi kirâya vermek bâbı 48
(18) Zahîre mukabilinde arâzî kirâlamak bâbı 57
(19) Altun ve gümüş (para) mukabilinde arâzî kirâlanması bâbı 60
(20) Ortaklık akdine ve tarla kirâlamaya dâir bâb 61
(21) «Arâzî (Âriyet olarak) verilir» bâbı 62

22 — KİTÂBU'L-MUSÂKAT

(Sulayıb tımâr etme akdi kitâbı)

(1) Ağaçlar husûsunda meyvenin, tarla husûsunda ekinin muayyen bir kısmı işciye âid olmak üzere işci ile sulayıb bakma ve çalışma akdi yapma bâbı 65
(2) Ağaç dikmenin ve ekin ekmenin fazîleti bâbı 69
(3) Satıcının, âfetlerin telef ettiği zararı karşılıyacak mikdârı alıcının pahasından düşürmesi bâbı 72
(4) Borçlunun borcunda (alacaklı tarafından) indirme yapılmasının müstehablığı bâbı 75
(5) Sattığı şeyi, iflâs etmiş haldeki müşterînin nezdinde bulan kimse için o satışı fesh etmek hakkı vardır bâbı 77
(6) Fakîr borçluya mühlet vermenin fazîleti bâbı 79
(7) Zengin kişinin, borcunu ödemeği uzatmasının tahrîmi, havâlenin sahîhliği ve bir zengine havâle edildiği zaman kabûlünün müstehablığı bâbı 83
(8) Sahrâda bulunan ve civârında hayvan otlatmak için kendisine ihtiyâc duyulan suyun fazlasını satmanın, dağıtım ve sarfını men etmenin tahrîmi ile damızlık erkek hayvanın tohumunu satmanın tahrîmi bâbı 84
(9) Köpek bedelinin, kâhinlik ücretinin, zinâ (fâhişelik) kazancının tahrîmi ve kedi satmanın nehyi bâbı 86
(10) Köpeklerin öldürülmesini emr, bu emrin kaldırıldığını beyân ile av, zirâat, çoban ve benzeri hizmetler için olanlar müstesnâ, köpek edinilmesinin tahrîmini beyân bâbı 88
(11) Kan aldırma ücretinin halallığı bâbı 95
(12) Alkollü içki satmanın tahrîmi bâbı 97
(13) Alkollü içki, ölmüş hayvan, domuz ve putlar alım satımının harâm kılınması bâbı 100
(14) Ribâ bâbı 102

SAHÎFELER

(15) Sarrâflık yapmak ve altunu gümüşle nakden satmak bâbı 106
(16) Gümüşü, altuna mukabil va'deli borç olarak satmakdan nehy bâbı 111
(17) Kendisinde cevher (boncuk) ile altun bulunan gerdanlığın satımı bâbı 112
(18) Ayni cins iki yiyecek maddesinden birini diğeri ile misli misline satmak bâbı 114
(19) Ribâ (Fâiz) yiyene ve yedirene la'net bâbı 121
(20) Halâl şeyleri almak ve şüphelileri terk eylemek bâbı 123
(21) Yolculuk esnâsında iken bir süre daha binmesini istisnâ ederek deve satımı bâbı 124
(22) Bir şey ödünç alıb da aldığı şeyi daha hayırlı olarak ödeyen kimse ile «en hayırlınız, ödeyişi en güzel olanınızdır» hadîsi bâbı 130
(23) Hayvanı kendi cinsinden olan hayvan mukabilinde biribirinden fazla olarak satmanın cevâzı bâbı 132
(24) Rehn, hazar ve seferde rehnin cevâzı bâbı 133
(25) Selem bâbı 134
(26) Gıda maddelerinde ihtikârın tahrîmi bâbı 136
(27) Satışda yemîn etmekden nehy bâbı 138
(28) Şuf'a bâbı 139
(29) Komşu duvarına ağaç başları koymak bâbı 141
(30) Zulm etmenin, arâzî ve diğer şeyleri gasbetmenin harâmlığı bâbı 142
(31) Arâzî sâhibleri yol hakkında ihtilâf etdikleri zaman yol (genişliğinin) mikdârı bâbı 145

23 — KİTÂBU'L-FERÂİZ

(Mîrâs payları kitâbı)

(1) «Mîrâs paylarını sâhiblerine veriniz. Bu paylardan geri kalan şey ise en yakın er kişiye âiddir» hadîsi bâbı 147
(2) Kelâle mîrâsı bâbı 149
(3) «En son indirilen âyet kelâle âyetidir» bâbı 152
(4) «Her kim bir mal bırakırsa o mal mîrâscılarınındır» hadîsi bâbı 154

24 — KİTÂBU'L-HİBÂT

(Hibeler kitâbı)

(1) İnsanın, sadaka verdiği kimseden sadaka olarak verdiği şeyi satın almasının kerâhati bâbı 157

SAHÎFELER

(2) Çocuğuna ve aşağıya doğru torunlarına verdiği şeyler müstesnâ, verdiği şâhıs teslîm aldıkdan sonra sadakadan ve hibeden (cayıb) geri dönmenin harâmlığı bâbı 159
(3) Hibe etmek husûsunda çocuklardan bazısını üstün tutmanın kerâhati bâbı 161
(4) Umrâ bâbı 166

25 — KİTÂBU'L-VASİYYE

(Vasiyyet kitâbı)

(1) Üçte birden vasiyyet bâbı 176
(2) Sadakalardan hâsıl olan sevâbın ölüye ulaşması bâbı 181
(3) Ölümünden sonra insana ulaşacak sevâblar bâbı 183
(4) Vakf bâbı 184
(5) Vasiyyet edilecek bir şeyi bulunmayan bir kimsenin vasiyyeti terk etmesi bâbı 185

26 — KİTÂBU'N-NEZRİ

(Adak kitâbı)

(1) Adağı yerine getirmekle emredilmesi bâbı 192
(2) Nezrden nehy ve nezr (kaderden) hiçbir şeyi geri çevirmez bâbı 193
(3) Allâh'a ma'siyet yolunda olan nezr ile kulun mâliki bulunmadığı şey hakkındaki nezr için vefâ yokdur bâbı 197
(4) Ka'be'ye kadar yayan yürümeyi nezr eden kimse bâbı 199
(5) Nezr keffâreti hakkında bâb 201

27 — KİTÂBU'L-EYMÂN

(Yemînler kitâbı)

(1) Allah Teâlâ'dan başkası ile yemîn etmekden nehy bâbı 202
(2) Lât ve Uzzâ'ya yemîn eden kimse: LÂ İLÂHE İLLALLÂH desin bâbı 205
(3) Bir yemîn edib de müteâkıben bu yemînin gayrısını daha hayırlı gören kimsenin daha hayırlı olan şeyi yapması ve yemîninden de keffâret vermesinin mendûbluğu bâbı 207
(4) «Yemîn eden kimsenin yemîni, yemîn ettirenin niyyeti üzeredir» bâbı 217
(5) (Yemînden) istisnâ bâbı 218

SAHİFELER

(6) Harâm olmayan şeylerden olub, yemîn edenin âilesinin eziyetlendiği husûslardaki yemîn üzerinde ısrâr etmekden nehy bâbı 221
(7) Kâfirin nezri ve İslâma girdiği zaman ne yapacağı bâbı 222
(8) Kölelere güzel ülfet ve arkadaşlık yapmak ve kölesini tokatlıyan kimsenin keffâreti bâbı 224
(9) Kölesine zinâ iftirası atan kimseye günâhının ağırlaştırılınası bâbı 230
(10) Efendinin köleye yediğinden yedirmesi, giydiğinden giydirmesi ve ona gücünün yetmiyeceği zahmetli işler yüklememesi bâbı 230
(11) Köle, efendisi için doğruluk ve hulûsla iş yaptığı, Allâh'a karşı da güzel ibâdet eylediği zaman nâil olacağı savâb ve ecr bâbı 234
(12) Müşterek bir köledeki kendi hissesini âzâd eden kimseye dâir bâb 236
(13) Müdebberin alınıb satılmasının cevâzı bâbı 240

28 — KİTÂBU'L-KASÂME VE'L-MUHÂRİBÎN VE'L-KISÂS VE'D-DİYAD

(Kasâme yemîni, İslâma karşı muhârebe edenler, kısâs ve diyedler kitâbı)

(1) Kasâme bâbı 244
(2) İslâm dînine karşı muhârebe edenlerin ve dînden dönen mürtedlerin hükmü bâbı 251
(3) Taşla, demirli ve ağırlıklı nev'den diğer bir şeyle işlenen katl cinâyetinde kısâsen subûtu ve kadın mukabilinde erkeğin de öldürülmesi bâbı 255
(4) Saldırgan bir kimse diğer bir insanın nefsine yahut bir uzvuna saldırsa, saldırıya uğrayan da o mütecâvizi def' ettiği zaman onun canını, yahut bir uzvunu telef etse üzerine tazmîn yokdur bâbı 257
(5) Dişlerle ilgili cinâyetlerde ve bu ma'nâdaki diğer cinâyetlerde kıssâsı sâbit kılma bâbı 260
(6) Musliman kanını mübah kılan şey bâbı 261
(7) Öldürme çığrını açan kimsenin günâhını beyân bâbı 263
(8) (Dökülen) kanlar karşılığında âhiretde cezâlanılacağı ve bu kan da'vâlarının kıyâmet gününde insanlar arasında hükmolunacak da'vâların ilki olduğu bâbı 264
(9) Kanların, ırzların ve malların tahrîminin ağırlığı bâbı 265
(10) Katl fiilini ikrâr etmenin sahîhliği, maktûlun velîsini kısâsa

SAHÎFELER

muktedir kılma ve maktûlun velîsinden avf taleb etmenin de müstehablığı bâbı 269
(11) Cenîa diyeti, hatâen ve şibhu'l-amd katllerinde cânînin baba tarafından olan akribâları üzerine diyetin vücûbu bâbı 271

29 — KİTÂBU'L-HUDÛD

(Şer'î cezâlar kitâbı)

(1) Hırsızlığın cezâsı ve hırsızlığın nisâb ölçüsü bâbı 276
(2) İctimâî mevkii yüksek olan ve olmayan her hırsıza el kesme cezâsının tatbîki ve şer'î cezâlarda şefâat etmekden nehy bâbı 281
(3) Zinânın cezâsı bâbı 284
(4) Dul kimse zinâ ettiğinde recm olunması bâbı 286
(5) Kendi nefsi aleyhine zinâ itirâf eden kimse bâbı 287
(6) Yahûdîlerin ve diğer Zimmîlerin zinâ suçları sâbit olunduğunda recm olunmaları bâbı 298
(7) Haddin, nifaslı kadınlardan geri bırakılması bâbı 305
(8) Şarâb içmenin cezâsı bâbı 306
(9) Ta'zîr (ve te'dîb) kamçılarının mikdârı bâbı 309
(10) Şer'î cezâlar, tatbîk olundukları kimseler için birer keffârettirler bâbı 310
(11) Hayvanların meydana getirdikleri cinâyetlerle, ma'din ve kuyu cinâyetleri hederdir bâbı 312

30 — KİTÂBU'L-AKDİYE

(Hükümler kitâbı)

(1) Yemîn, da'vâlıya (müddeâ aleyhe) düşer bâbı 315
(2) Hüküm vermek, yemîn ve şâhid ile (mumkin) dir bâbı 317
(3) Hüküm zâhire ve hucceti düzgün ifâde etmeye göredir bâbı ... 318
(4) Hind'e verilen hüküm bâbı 320
(5) İhtiyâc olmaksızın çok suâl sormakdan, hakkı men' etmekten ve (haksızca) «bana ver» demekden ya'nî ödemesi lâzım gelen bir hakkı edâdan imtinâ' ile hak etmediği bir şeyi talebden nehy bâbı 323
(6) Hükmedeceği zaman hakkı 'arama uğrunda çalışan, sonra da hakka isâbet yahut hata eden hâkimin sevâbını beyân bâbı .. 326
(7) Hâkimin öfkeli halde hüküm vermesinin kerâhati bâbı 327
(8) Bâtıl hükümlerin bozulması ve dînde sonradan îcâd edilen işlerin reddedilmesi bâbı 328

SAHİFELER

(9) Şâhidlerin hayırlısını beyân bâbı 329
(10) İki müctehidin ihtilâfını beyân bâbı 330
(11) Bir hakimin iki hasım arasını islâh etmesinin müstehablığı bâbı 331

31 — KİTÂBU'L-LUKATA

(Bulunan şeye dâir kitâb) 333

(1) Hacının yitiği hakkında bâb 340
(2) Sâhibinin izni olmaksızın hayvanın südünü sağmanın tahrîmi bâbı 341
(3) Konukluk ve benzerlerine ikrâm etmek bâbı 342
(4) Mal fazlalıkları ile birbirlerine yardım etmelerinin müstehablığı bâbı 345
(5) Azıklar azaldığı zaman, çeşitli azıkları biribirine katıb karıştırmak ve meydana gelen bu karışımda biribirlerine yardım etmenin müstehablığı bâbı 346

32 — KİTÂBU'L-CİHÂD VE'S-SİYER

(Cihâd ve sîretler kitâbı) 347

(1) Kendilerine islâm da'veti ulaşmış olan kâfirler üzerine baskını i'lâm etmeksizin gece baskını yapılmasının cevâzı bâbı 347
(2) Devlet başkanının ordu birlikleri üzerine kumandanlar ta'yîn etmesi ve onlara gazve âdâbı ve diğer husûslara dâir tavsiyelerde bulunması bâbı 349
(3) Kolaylaştırmayı emr ve nefret ettirmeyi terk husûsunda bâb ... 352
(4) Ahde vefasızlık ve hıyânet etmenin tahrîmi bâbı 354
(5) Harbde (düşmanı) aldatmanın cevâzı bâbı 357
(6) Düşmanla karşılaşma temennîsinin kerâhati, karşılaşma sırasında da sabr ile emr bâbı 358
(7) Düşmanla karşılaşma sırasında Allah'dan yardım duâsı yapmanın müstehablığı bâbı 359
(8) Harbde kadınları ve çocukları öldürmenin harâm kılınması bâbı 360
(9) Kadınların ve çocukların geceleyin kasıdsiz olarak öldürülmelerinin cevâzı bâbı 361
(10) Kâfirlerin ağaçlarını (harb zarûreti olarak) kesmenin ve yakmanın cevâzı bâbı 363
(11) Ganîmetlerin hâssaten bu ummet için halâl kılınması bâbı ... 365
(12) Ganîmetler bâbı 365
(13) Düşman öldüren mücâhidin, öldürdüğü kimsenin eşyâ ve silâhına hak kazanması bâbı 371

SAHÎFELER

(14) Gazîlere husûsî ganîmetler vermek, düşman esirleri karşılığında musliman esirlerini kurtarmak bâbı 377
(15) Fey'in hükmü bâbı 378
(16) Peygamber (S) in : «Bizler vâris olunmayız, bizim bıraktığımız her mal sadakadır» kavli bâbı 383
(17) Hâzır olan gâzîler arasında ganîmet taksîminin keyfiyeti bâbı 390
(18) Bedr gazvesinde muslimanlara meleklerle imdâd edilmesi ve ganîmetlerin mübâh kılınması bâbı 392
(19) Esîrin bağlanıp habsedilmesi ve kendisine in'âm olunmasının cevâzı bâbı 395
(20) Yahûdî'lerin Hicaz toprağından çıkarılmaları bâbı 398
(21) Yahûdîlerin ve hristiyanların Arab yarımadasından çıkarılmaları bâbı 400
(22) Ahd bozanlarla harb etmenin cevâzı ile (muhâsara edilen) bir kal'a ahâlisini, hüküm vermeğe ehliyetli ve âdîl bir hâkimin hükmüne erdirmenin cevâzı bâbı 402
(23) Düşmanla cenge gidîşde sür'at eylemek ve biribirine aykırı bulunan iki işin daha muhim olanını öne geçirmek bâbı 406
(24) Muhâcirlerin, Ensâr tarafından kendilerine âriyet olarak verilen ağaç ve meyve nev'inden menîhalarını, fethler sebebiyle bunlara ihtiyacları kalmadığı zaman Ensâra geri vermeleri bâbı ... 408
(25) Harb sâhasında ganîmet yiyeceklerinden yemenin cevâzı bâbı 410
(26) Peygamber (S) in, kendisini İslâm'a da'vet ederek Hirakliyus'a yazdığı mektûbu bâbı 413
(27) Peygamber (S) in, kendilerini Azîz ve Celîl olan Allah dînine da'vet ederek küffâr devlet başkanlarına yolladığı mektûbları bâbı 419
(28) Huneyn gazvesi hakkında bâb 422
(29) Tâif gazvesi bâbı 429
(30) Bedr gazvesi bâbı 430
(31) Mekke fethi bâbı 433
(32) Ka'benin etrafından putların izâle edilmesi bâbı 439
(33) «Mekke fethinden sonra hiçbir Kureyşli bağlanıb hapsedilerek öldürülmez» bâbı 439
(34) Hudeybiye'de yapılan Hudeybiye sulhu bâbı 440
(35) Ahde vefâ etmek bâbı 447
(36) Ahzâb gazvesi bâbı 448
(37) Uhud gazvesi bâbı 450
(38) Rasûlullah (S) ın öldürdüğü kimselere Allah'ın gadabının şiddetli olması bâbı 454

SAHİFELER

(39) Peygamber (S) in müşriklerden ve munâfıklardan gördüğü eziyetler bâbı 455
(40) Peygamber (S) in İslâm'a çağırması ve münâfıkların ezâsına sabretmesi hakkında bâb 463
(41) Ebû Cehl'in öldürülüşü bâbı 466
(42) Yahûdî Tâğûtu Ka'b ibn Eşref'in öldürülüşü bâbı 467
(43) Hayber gazvesi bâbı 470
(44) Handak harbinden ibâret olan Ahzâb gazvesi bâbı 476
(45) Zû Kared ve diğer gazveler bâbı 481
(46) Yüce Allah'ın : «Ve huvellezî keffe eydiyehum anküm... (el-Feth: 24)» kavli bâbı 494
(47) İslâm kadınlarının erkeklerle beraber harb etmeleri bâbı ... 495
(48) Muhârib kadınlara atiyye verilib ganîmetden muayyen bir pay ayrılmaması ve muhârib düşman çocuklarını öldürmekden nehy bâbı 498
(49) Peygamber (S) in gazvelerinin sayısı bâbı 503
(50) Zâtu'r-Rıka' gazvesi bâbı 506
(51) Gazâda kâfirden yardım istemenin kerâhatı bâbı 507